Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä

Sanna Aaltonen

Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä

GAUDEAMUS

Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 69

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Copyright © 2006 ja 2009 kirjoittaja ja Gaudeamus

Gaudeamus
www.gaudeamus.fi

Kansi: Heikki Jantunen

Toinen painos

KL 32.3, 32.4, 59.35, K
UDK 305, 613.8

ISBN 978-952-495-150-0

1. Johdanto 13

Sukupuolinen häirintä Suomessa 14
Tutkimuskysymykset 18
Kirjan rakenne 20

2. Teoreettiset ja käsitteelliset lähtökohdat 23

Nuoruus sukupuolittuneena siirtymänä 23
Sukupuoli tilanteisena tekona 26
Nimetty ilmiö... 33
...kiistanalainen kokemus 39
Toimijuus ja valta 47
Sukupuolinen häirintä rajantekona 54

3. Metodologiset valinnat 59

Aineistonhankintaan valmistautuminen 60
Miten kysyä ja keneltä? 60
Ennakko-oletukset ja eettiset kysymykset 63
Kentällä 69
Ainekirjoitustehtävä 70
Kertomuksia, tositapahtumia ja kommentteja 76
Haastattelut ja kirjoitustehtävän reflektointi 82
Rasismi haastattelujen sivujuonteena 88
Aineiston analyysista ja statuksesta 93

4. Arjen eroja, tiloja ja suhteita 101

Eronteoista eri tiloihin 103
Koulu - yhteinen tila, omat palstat 103
Koulusta kotiin, harrastuksiin tai kadulle118

Sukupuoli ja seksuaalisuus ihmissuhteiden jäsentäjinä 127
Sukupuolirajat ja ystävyys 127
Seurustelu vai sinkkuelämä? 133
"Kyllä se raja jossain kulkee" - sukupuolisen häirinnän määritteleminen 140

5. Häirinnän kohteet 147

Ehtoja kokemusten tulkitsemiselle 147
"Miten sen nyt ottaa" - tulkinta valintana 148
Läheisyyden ja loukkaavuuden kytkennät 154
Romantisoinnin mahdollisuus 159
Fyysinen häirintä = varsinainen häirintä? 165
Kahden kauppa? - tytöt häirintätilanteiden osapuolina 168
Miten sanoa oikein ei? 169
Vaatetus ja ulkonäkö viestinä 176
Oikea asenne ja usko omiin kykyihin 186
Kaikkien vai harvojen ongelma? 198
Yhteenveto ja johtopäätöksiä 211

6. Häirinnän tilat 217

Kaupunkitilat 218
Paikkoihin liittyvä pelko ja pelottomuus 222
Arkiset ja latautuneet siirtymät 234
Koulu 242
Kouluyhteisön erityisyys 246
Seksuaalisuuteen liittyvä nimittely ja leimaaminen 252
Ei meidän koulussa! 261
Erilaisuus ja sukupuoli 264
Yksityiset ja julkiset juhlatilat 271
Kotibileet 272
Diskot 276
Laiva 281

Uimahalli 287
Verkossa ja langoilla 291
Yhteenveto ja johtopäätöksiä 296

7. Häiritsijät 301

Tytöt poikien häiritsijöinä - mahdoton asetelma? 302
Tyttöjen yhtäläinen vai erilainen häirintä? 303
Häiritsevän tytön ja häirityn pojan erityisyys 313
Pojat: ei vahvempaa voi häiritä 316
Yhtäläiset mahdollisuudet, erilaiset valinnat 320
Pojat ovat poikia ja tytöt eivät ole 323
Pojat luonnon armoilla? 325
Lapsellista ja häikäilemätöntä 331
Toisintekijät 337
Tekijän kansallisuus ja kulttuuri häirinnän selittäjänä 340
Monikerroksinen etninen toiseus 342
Häirinnän rodullistaminen 348
Ujot suomalaiset ja (liian) rohkeat "ulkomaalaiset" 352
Vetoaminen poikkeavuuteen 358
Yhteenveto ja johtopäätöksiä 365

8. Kokemusten käsitteleminen ja kertominen 371

Häirinnästä kertomisen vaikeus ja valikoivuus 374
Vanhemmille kertominen - huoli äidistä ja omasta tilasta 380
Turvautuminen viranomaisiin 386
Tuki ja tuen puute koulun konflikteissa 391
Sukupuoli- ja seksuaalikasvatuksen mahdollisuudet 405
Yhteenveto ja johtopäätöksiä 414

9. Lopuksi 415

Sukupuolinen häirintä nuorten tulkitsemana 415
Sukupuolinen häirintä materiaalisessa arjessa 420

Liitteet

Liite 1 Aineiston tuottaminen 423
Liite 2 Nuorten taustatiedot 439
Liite 3 Haastattelut ja haastateltavien peitenimet 445
Liite 4 Teemahaastattelurunko 447
Liite 5 Ainekirjoitusten koodaaminen 451
Liite 6 Haastattelujen koodaaminen 453

Lähdekirjallisuus 455

Tiivistelmä 475

Summary 479

Kiitokset

Yksi väitöskirjan tekemisen parhaista puolista on ollut se, että työn kautta olen saanut tutustua suurenmoisiin ihmisiin. Viimeistään nyt on aika yrittää listata mahdollisimman monia heistä ja lausua kiitoksia.

Lämmin kiitos ohjaajilleni, professori Tuula Gordonille ja professori Elina Lahelmalle, joiden ohjausote on ollut pitävä, mutta silti lempeä ja inhimillinen. Tuulan analyyttinen tarkkanäköisyys ja Elinan kyky nähdä punainen lanka kaaoksen keskellä ovat vailla vertaa. He ovat jaksaneet kuunnella ja kommentoida, innostua ja innoittaa tavalla, jonka ansiosta olen itsekin uskonut siihen, että kyllä tästä vielä väitöskirja tulee.

Kiitos esitarkastajilleni, professori Tarja Pösölle ja professori Suvi Ronkaiselle, rakentavista ja ajatuksia herättäneistä kommenteista, joita olen parhaani mukaan pyrkinyt ottamaan huomioon. Heidän kannustavat viestinsä huojensivat mieltäni suuresti aikana, jolloin olin etääntynyt työstäni suunniteltua kauemmas.

Sosiologian laitosta haluan kiittää kaikesta hallinnollisesta ja materiaalisesta tuesta. Oli ilo palata monen vuoden tauon jälkeen sosiologien pariin ja erityisen iloinen olen siitä, että päädyin Vironkadun tutkijayhteisöön. Vironkadun ilmapiiri on ollut älyllisesti inspiroiva ja ajoittain myös sopivan absurdi. Täällä on ollut hyvä ratkoa tutkimuksen solmukohtia, ihmetellä akateemista maailmaa ja syödä tuliaissuklaita. Kiitos Anna-Maria Salmi, Elina Paju, Juha Soivio, Jukka Lehtonen, Kati Mustola, Minna Ruuskanen, Riitta Högbacka, Satu

Valkonen, Susanne Ådahl, Tarja Tolonen, Tuulia Rotko ja monet muut siitä, että olette jakaneet tutkijan arkea kanssani! Erityisesti haluan kiittää Riittaa alkuvuosien tapahtumarikkaasta huonetoveruudesta, Jukkaa yhteisistä projekteista ja hauskoista matkoista sekä Annaa työajan ulkopuolelle ulottuvasta tuesta ja ystävyydestä.

Olen ollut mukana erinäisissä tutkijaverkostoissa, joissa käydyt keskustelut ovat auttaneet viemään työtäni eteenpäin. Kiitos uusista näkökulmista ja haastavista kysymyksistä niille tutkijoille, joiden kanssa olen vaihtanut ajatuksia joko Tommi Hoikkalan luotsaaman Nuorisotutkimusverkoston tapaamisissa, Risto Alapuron, Arto Noron, Risto Eräsaaren ja Keijo Rahkosen vetämässä sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan laitosten STEP-jatkokoulutusseminaarissa, Tuula Gordonin koordinoimassa Koukerossa tai Aili Nenolan ja Kirsti Saarikankaan johtamassa Sukupuolijärjestelmä -tutkijakoulussa.

Kaikkein tärkeimmäksi ja projektiani alusta loppuun seuranneeksi tutkijayhteisöksi on vuosien varrella muodostunut kuitenkin Elina Lahelman koordinoima Kitka eli Kasvatus, tieto ja kulttuuri -tutkijakoulun helsinkiläisten tutkijoiden joukko. Heistä haluan mainita erityisesti vironkatulaiset Jukan, Tarjan ja Elinan sekä Katariina Hakalan, Minna Kelhän, Pirkko Hynnisen, Silja Rajanderin, Sinikka Aapola-Karin, Sirpa Lappalaisen ja Tarja Palmun. Kitkassa keskustelut on käyty aina hyvässä hengessä ja siellä olen voinut luetuttaa keskeneräisimmätkin paperini. Siljalle suuri kiitos myös avusta englanninkielisen tiivistelmän kanssa.

Monet edellä mainitsemani henkilöt ovat työn eri vaiheissa kommentoineet tekstejäni, mutta heidän lisäkseen Päivi Honkatukia ja Sakari Karvonen tekivät arvokkaita tarkennuksia käsikirjoituksen alkulukuihin niiden viimeistelyvaiheessa.

Työni rahoituksesta kuuluu kiitos seuraaville tahoille: Kulttuurirahaston Uudenmaan rahasto, Helsingin kaupunki, Nuorisotutkimusseura, tutkimusprojekti Inclusion and Exclusion in Educational Processes (HY/SA), tutkimusprojekti Gender and Nationality (SA), Oskar Öflundin säätiö, Sukupuolijärjestelmä tutkijakoulu sekä tutkimusprojekti Toimijuus ja valta nuorten elämässä: rajat ja mahdol-

lisuudet (HY). Rahoitus on siis tullut pätkissä, mutta yhtä pätkää on seurannut aina toinen. Jos näin ei olisi käynyt, minulla oli varasuunnitelmana ystävältäni JR Leskiseltä saamani neuvo: “Kannattaa tutkia piruuttaan, vaikkei rahoitusta saisikaan.”

Tätä tutkimusta ei olisi olemassa ilman siihen osallistuneita nuoria. Kiitos ensinnäkin niille kahdelle tytölle, jotka vastasivat kärsivällisesti kompuroiviin kysymyksiini koehaastattelussa. Suurkiitos tutkimuskouluni yhdeksäsluokkalaisille tytöille ja pojille sekä muutamalle heidän ystävälleen siitä, että jaoitte ajatuksianne ainekirjoituksissa ja haastatteluissa. Koulun henkilökunta suhtautui myötämielisesti tutkimukseeni ja yhteysopettajani näki paljon vaivaa aineistonhankinnan käytännön järjestelyissä. Kiitoksen ansaitsevat myös ne väitöskirjassa mainitut henkilöt, jotka neuvoillaan auttoivat minua kenttätyön suunnittelussa.

Ystäväni ja läheiseni ovat kannustaneet, rohkaisseet ja onneksi myös vieneet pois väitöskirjan parista. Armistoliitto on antanut työpäivän lomaan kerrassaan muuta ajateltavaa kuin työ. Femmareita eli Anu Eskonheimoa, Elina Marjamäkeä ja Päivi Honkatukiaa haluan kiittää opiskeluajoilta jatkuneesta kallisarvoisesta ystävyydestä, kiivaasta elämän ihmettelystä ja feministisistä ekskursioista. Pauliina Jalonen on ollut tärkeä ihminen monella tapaa ja korvaamaton ystävä arjessa, juhlassa, kotona ja matkoilla, kiitos siitä.

Isäni, Olavi Aaltonen, jota kiitos ei enää tavoita, opetti minut lukemaan ja äitini, Anja Aaltonen, on aina pitänyt lukemista tärkeänä. Äidille kiitos siitä, että hän on varauksettomasti kannustanut minua opinnoissani ja löytänyt syitä olla ylpeä minusta.

Kolme maailman parasta syytä lähteä ajoissa työhuoneelta ovat olleet rakkaimpani, Sakari, Aapo ja Antto. Molemmat lapset ovat syntyneet väitöskirjaprojektin aikana ja tuoneet siihen niin kaaosta, ryhtiä kuin lepotaukoja. Sakari on elämänkumppani, jonka tukeen ja huumoriin olen voinut aina luottaa. Hän on sanonut oikeat sanat sekä innostuksen että epävarmuuden hetkinä. Kiitos!

Vironkadulla 19.10.2006

1. Johdanto

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ollut kysymys siitä, miten 15-16 -vuotiaat tytöt ja pojat kokevat ja ymmärtävät sukupuolisen häirinnän. Käsitteellä viittaan yksipuoliseen, ei-toivottuun huomioon, joka perustuu sukupuoleen ja joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi (ks. esim. Varsa 1993, 11-13; Kenway et al 1998, 212-213). Olen kiinnostunut siitä, miten nuoret tulkitsevat sukupuolittuneita konfliktitilanteita ja antavat merkityksiä sekä kokemuksilleen että häirinnälle ilmiönä. Pääasiallisena empiirisenä aineistona olen käyttänyt yhden helsinkiläisen koulun yhdeksäsluokkalaisten laatimia ainekirjoituksia sekä samojen nuorten teemahaastatteluja.

Tutkimukseni taustalla on sosiologinen kiinnostus arjen sukupuolittuneisiin käytäntöihin sekä yhteiskunnan rakenteiden ja yksilön toimijuuden välisiin suhteisiin. Sosiologian ohella ja sisällä sijoitan itseni feministisen tutkimuksen, nuorisotutkimuksen, tyttötutkimuksen ja koulutussosiologian monitieteisille kentille.[1] Sijoittumiseni perusteena on yhtäältä sukupuolimerkityksiin ja nuor-

1 Osaltaan nämä kentät ovat materialisoituneet Nuorisotutkimusverkoston tutkijatapaamisissa sekä Tuula Gordonin ja Elina Lahelman vetämissä koulutustutkijoiden verkostotapaamisissa (Kitka, Koukero). Peilaan aineistoani ja analyysejani koulun käytännöistä varsinkin viimeksi mainituissa verkostoissa tehtyihin tutkimuksiin (Gordon & Holland & Lahelma 2000a; Tolonen 2001; Lehtonen 2003; Palmu 2003).

ten elämään kiinnittyvä tutkimusaiheeni ja toisaalta se, että viittaan ja tuon oman panokseni lähinnä näiden tieteenalojen sisällä ja välillä käytyihin keskusteluihin. Edellä mainittujen tutkimussuuntausten lisäksi olen saanut vaikutteita feministisen kaupunkitutkimuksen kysymyksenasetteluista ja naisten pelkoa ja kaupunkitilankäyttöä käsittelevistä keskusteluista.

Lähestyn kahdesta näkökulmasta kysymystä siitä, miten sukupuoli ja (hetero)seksuaalisuus jäsentävät arjen kohtaamisia ja miten ne rakentuvat arjen käytännöissä. Olen kiinnostunut merkitysten diskursiivisen tuottamisen ja vallan välisistä suhteista ja hakenut vaikutteita post-strukturalistisesti virittyneistä tutkimuksista (esim. Kenway et al 1998, xvi; Aapola 1999, 64-67). Tarkastelen diskursiivisia mekanismeja ja tekniikkoja, joilla kokemuksia tulkitaan ja joiden avulla minä kertojana sijoitetaan tulkintoihin (ks. Kitzinger & Thomas 1995, 36). Diskursiivisen ulottuvuuden ohella tarkastelen arjen käytäntöjä ja kontekseja materialistisesta näkökulmasta (ks. Jackson 1999, 3; 2001, 283-284). Tutkimusaineistoni koostuu nuorten tuottamista teksteistä, joissa tarkastelen sukupuolisen häirinnän määrittelemistä ja tulkitsemista[2]. Määrittelyt ja tulkinnat ovat kielellisiä, mutta niiden kautta avautuu näkymiä ei-kielelliseen (Holland et al. 1998, 22), materiaaliseen arkeen, ruumiillisuuteen, tunteisiin ja kokemuksiin (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 37). Pyrin tavoittamaan arjen paikallista merkityksenantoa ja paikallisesti järjestyviä valtasuhteita ja rakenteita.

Sukupuolinen häirintä Suomessa

Tutkimukseni yhteiskunnallinen ja ajallinen konteksti on vuosituhannen vaihteen Suomi, jossa sukupuolten välinen tasa-arvo on

2 Käytän määrittelyä ja tulkintaa osittain rinnakkaisina termeinä, mutta pyrin jatkossa kirjoittamaan ilmiön määrittelystä ja tilanteiden tai kokemusten tulkinnasta. Määrittely on näin definiointia, määritelmän esittämistä ja tulkinta taas ymmärtämistä, ymmärrettäväksi tekemistä.

useimmilla sektoreilla ääneen lausuttu ja yleisesti hyväksytty tavoite. Samaan aikaan tasa-arvoisuutta pidetään itsestäänselvyytenä, jo saavutettuna, kyllin hyvänä tilana sillä perusteella, että asiat ovat olleet ja voisivat olla huonommin kin. Raija Julkusen (2001) mukaan itsestään selvänä pidetty oletus sukupuolten tasa-arvosta elää suomalaisessa konstekstissa rinnakkain antifeministisyyden kanssa. Suomessa vaalittu tasa-arvo on pitkälti sukupuolineutraalisuutta, sukupuolen julkilausumattomuutta ja feminismi puolestaan sukupuolisensitiivisyyttä, sukupuolen jatkuvaa huomioonottamista. (Julkunen 2001, 46; ks. myös Julkunen 1997; Ronkainen 2001.) Tällä oletuksella on yhtymäkohtia ajatukseen suomalaisen naisen vahvuudesta, mikä puolestaan on näyttäytynyt myös sukupuolisen häirinnän vähättelynä ja ylipäänsä sukupuolten välisistä konfliktitilanteista vaikenemisena (ks. Markkola 2002, 83-84). Elina Oinas (2001, 80-81, 186) näkee pohjoismaalaisen tasa-arvon vahvasti työmarkkinaorientoituneena ja samalla liikkeenä, jolla on vähän sanottavaa esimerkiksi nuorten seksuaalisen viehätysvoiman ja halun merkityksistä ja osaksi tätä kautta vähän tarjottavaa nuorille naisille.

Sukupuolittuneet konfliktitilanteet, kuten sukupuolittunut väkivalta ja sukupuolinen häirintä nousivat julkisen keskustelun aiheeksi 1990-luvulla[3]. Monissa maissa, Suomi mukaan lukien, sukupuolisesta häirinnästä alettiin puhua työpaikkaongelmana[4], ja viime vuosina jotkut yksittäiset tapaukset ja tekijät[5] ovat saaneet paljon

3 Yksi keskeinen keskustelujen ja toimenpiteiden käynnistäjä oli Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan väkivaltajaosto, joka perustettiin keväällä 1990. Jaosto järjesti tiedotusta ja koulutusta ja sen aloitteesta syntyivät muun muassa rikosurhipäivystystoiminta ja raiskauskriisikeskus Tukinainen. (Tasa-arvon tiennäyttäjä 1997.)

4 Sukupuolisen häirinnän käsite (sexual harassment) lanseerattiin alun perin Yhdysvalloissa 1980-luvulla kuvaamaan nimenomaan työyhteisöissä naisiin kohdistuvaa häirintää (Thomas & Kitzinger 1997, 1-5; suomalaisesta käsitteenmuodostuksesta ks. Varsa 1993, 11-12).

5 Esimerkiksi Veikkauksen pääjohtaja Matti Ahteen tapaus vuonna 2001 (ks. esim. Heikkilä & Helminen 2002).

huomiota ja palstatilaa. Käsitteet ovat aina sosiaalisten prosesseiden tuotosta ja niillä on ajallinen ja kulttuurinen erityisyytensä, koska ne syntyvät tiettynä aikana tiettyä tarkoitusta varten (Wise & Stanley 1987, 28). Sukupuolinen häirintä -termin rasitteena on ollut sen rajautuminen pelkästään työpaikkoja ja niiden hierarkkisia suhteita koskevaksi (mts. 40; ks myös Korhonen & Kuusi 2003, 7). Keskustelu nuorista ja sukupuolisesta häirinnästä alkoi 1990-luvun lopulla sekä julkisuudessa[6] että viranomaistasolla. Kansanedustaja Satu Hassi teki vuonna 1998 eduskunnassa kirjallisen kysymyksen "sukupuolisesta häirinnästä oppilaitoksissa" ja kiinnitti huomiota siihen, että tasa-arvolain häirintäkielto ei ulotu oppilaitoksiin. Opetusministeri Olli-Pekka Heinonen totesi vastauksessaan, että tasa-arvolakia ei ole tarpeen muuttaa, mutta että oppilaitosten johdolla ja kouluterveydenhuollolla on keskeinen merkitys ongelmien tunnistamisessa ja niiden ratkaisemisessa. Tasa-arvolain vuoden 2005 uudistuksessa laki ulotettiin koskemaan oppilaitoksia ja myös peruskoulussa tapahtuvaa sukupuolista häirintää. Peruskoulun oppilaiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön toteutetaan tasa-arvolain ohella myös perusopetusta koskevan lainsäädännön avulla. (Tasa-arvoesitteitä 2005:2.)

Julkisen keskustelun rinnalla, sen lähteenä ja inspiroimana virisi 1990-luvulla sukupuolittuneisiin konflikteihin keskittyvä tutkimussuuntaus (ks. esim. Ronkainen 1998). Sukupuolista häirintää tutkittiin aluksi työpaikoilla (esim. Varsa 1993) ja myöhemmin oppilaitoksissa (esim. yliopistosta Mankkinen 1995) sekä julkisissa tiloissa (esim. Koskela, Tani & Tuominen 2000). Pääpaino oli

6 Tyttöihin kohdistuva häirintä puhutti erityisesti vuosina 1999 ja 2000 kahden yksittäistapauksen kautta. RKP:n silloista kansanedustajaa syytettiin alaikäisen seksuaalisen häirinnän yrityksestä ja nuorten vaateliikkeen johtaja sai ehdotonta vankeutta alaikäisen tytön ahdistelusta. Suomen Kuvalehti teki lokakuussa 1999 tyttöjen häirinnästä näyttävän kansikuvajutun, jossa kerrottiin, että "tyttöihin kohdistuva seksuaalinen ahdistelu ja väkivalta on yleisempää kuin on uskottu" ja että puolet 15-vuotiaista tytöistä on kokenut ahdistelua.

pitkään aikuisten naisten kokemusten kartoittamisessa, mutta tyttöteemaa sivuttiin joissakin 1990-luvun alun tutkimuksissa. Elina Haavio-Mannilan ja Osmo Kontulan Suomalainen seksi -tutkimuksessa aikuisilta naisilta kysyttiin nuoruudessa tapahtuneista häirintätilanteista. Tutkimukseen vastanneista noin kymmenesosa oli joutunut miesten, poikien tai poikakaverin kiusallisen seksuaalisen ahdistelun kohteeksi alle 18-vuotiaana. (Haavio-Mannila & Kontula 1993, 315-317, 331.) Tutkijoiden mukaan "ongelmaksi kohoaa tuloksista se, että vieraat mieshenkilöt ahdistelevat entistä enemmän nuoria tyttöjä" (mts. 316).

Viimeiset 15 vuotta ovat merkinneet nuorisotutkimuksen herkistymistä sukupuolikysymyksille (ks. esim. Näre & Lähteenmaa 1992; Hoikkala 1996a; Aaltonen & Honkatukia 2002a). 2000-luvulla alettiin tehdä nuoriin, lähinnä tyttöihin ja sukupuolisen häirinnän teemoihin keskittyvää tutkimusta (huoran maineesta Saarikoski 2001; aikuisten naisten kouluun sijoittuvista häirintämuistoista Korhonen & Kuusi 2003). Päivi Honkatukian (2000) tutkimuksessa tyttöihin kohdistuvan sukupuolisen ahdistelun yleisyyttä kartoitettiin yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa tehdyssä koulukyselyssä. 41 % tytöistä vastasi, että heitä oli lähennelty, kosketettu tai yritetty suudella heidän tahtomattaan. Tyttöjen kokemuksissa ei tullut esille alue- tai sosiaaliryhmittäisiä eroja. Kaksi vuotta myöhemmin toteutetussa uusintakyselyssä tyttöjen vastausluku pysyi samana ja kyselyyn mukaan otetuista pojista 15 % vastasi häirintäkysymykseen myöntävästi (Honkatukia 2002). Neljäsosa nuorista kertoi julkisella paikalla tapahtuneesta häirintäkokemuksesta, viidesosa sijoitti kokemukseen juhliin tai diskoon ja lähes yhtä moni omaan kotiin (mts. 71).

Raija Julkunen (1997) arvioi, että koska "perinteinen" sukupuolisyrjintä on sanktioitu, sukupuolisen häirinnän merkitys sukupuolia eriarvoistavana ilmiönä on kasvanut, ja aiemmin vähemmälle huomiolle jääneet naisen ruumiiseen puuttumisen muodot (naiskauppa, seksiturismi) nousevat yhteiskunnallisen keskustelun ja arvioinnin piiriin. Muutamat tutkijat ovat myös esittäneet suomalaisen suku-

puoli- ja seksuaalikulttuurin muuttuneen 1990-luvulla osaksi kaupallisen seksin kasvun myötä entistä kovemmaksi, näkyvämmäksi ja paljastavammaksi, minkä on arveltu lisänneen myös naisiin kohdistuvaa häirintää tai rikkoneen tiettyjen alueiden sukupuolirauhaa (Koskela & Tani & Tuominen 2000; Ronkainen 1998, 30; Saarikoski 2001, 257). Hille Koskelan (1997b, 80) arvion mukaan katuprostituution lisääntyminen Kallion kaupunginosassa 1990-luvun lopulla muokkasi ja sukupuolitti tilaa niin, että kenelle tahansa naiselle tehtiin ostotarjouksia. Näihin keskusteluihin liittyen on pohdittu sitä, miten seksuaalikulttuurin muutokset heijastuvat nuoriin. Sari Näre (Näre 2002; 2005; Näre & Näre 2004) puhuu visuaalisesta häirinnästä, jolla hän viittaa siihen, kuinka julkisten tilojen mainoskuvasto on pornografisoitunut siinä määrin, että sen voi katsoa häiritsevän lasten ja nuorten kasvurauhaa. Näre (2005, 87) arvioi, että nuoret ovat myös joutuneet tottumaan siihen, että kaupallinen seksi ja häirityksi tuleminen ovat osa arkea.

Sen ohella, että seksin kaupallistumisella on epäilemättä vaikutuksia myös nuorten arkeen, heidän suojelemisestaan ja heitä kohtaan tehdyistä integriteetin loukkauksista puhutaan yhä enemmän (ks. esim. Anttila 2004). Uusien käsitteiden, kuten sukupuolisen häirinnän lanseeraaminen ja niistä keskusteleminen tarkoittaa sitä, että niitä sovelletaan yhä useampiin tapauksiin (Hacking 1997/1991, 234; Wise & Stanley 1987; Giddens 1992, 28; ks. myös Mankkinen 1995, 125). Se prosessi, jossa uusi terminologia Giddensiä (1992, 28-29) siteeraten "tihkuu sosiaaliseen elämään ja muokkaa sitä" on rutiininomainen, mutta ei mekaaninen tai kontrolloitu vaan jatkuvassa liikkeessä. Siten myös sukupuolisen häirinnän termi ja sen soveltaminen ovat jatkuvan neuvottelun alaisena.

Tutkimuskysymykset

Astuminen tutkimuskirjallisuuden selkeiden määrittelyjen ja analyysien parista kaoottisen ja moniäänisen empirian keskelle oli hämmentävä kokemus. Vaikka tutkimuskysymysten painopisteet

ovat aineiston analysoinnin ja ylipäänsä tutkimuksenteon myötä muuttuneet, olen palannut yhä uudelleen alkuperäisen suunnitelman keskiössä olleeseen kysymykseen: *mikä nuorten mielestä on sukupuolista häirintää ja mikä ei ole sitä*? Tämä kysymys liittyy sekä nuorten materiaalisiin kokemuksiin että omakohtaisille kokemuksille, tapahtumakuvauksille ja ilmiölle *nuoruudessa* annettaviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin merkityksiin (vrt. Korhonen & Kuusi 2003). Pyrkimykseni ei ole piirtää ilmiölle selkeitä, universaaleja rajoja tai rakentaa sukupuolisesta häirinnästä entistä hienosyisempää määritelmää. Aikaisempien tutkimusten perusteella tällainen tehtävä vaikuttaa sekä hyödyttömältä että hedelmättömältä (Kitzinger & Thomas 1995, 34-35; Mankkinen 1995, 8)[7]. Sukupuolisen häirinnän käsite on tutkimuksessani tarpeellinen lähtökohta, johon erilaisia kokemuksia ja käyttäytymistä voidaan peilata, mutta en ajattele (heteroseksuaalista) sukupuolista häirintää tutkimuksessani tarkkarajaisena, harvinaisena ilmiönä, joka koskettaisi vain tiettyjä ihmisiä. Lähden siitä, että useimmat nuoret kohtaavat arjessaan sukupuolittuneita tilanteita, joissa heidän on määriteltävä rajoja miellyttävän ja epämiellyttävän, siedettävän ja sietämättömän huomion välille (ks. myös Bordo 1993, 16). Sukupuolinen häirintä on tutkimuksessani pikemminkin herkistävä (sensitizing) käsite, joka suuntaa tarkastelemaan sosiaalista kanssakäymistä tietyistä näkökulmista (vrt. Blumer 1954, 7).

Lähtökohtanani on ollut se, että sietokyvylle ja käytökselle on olemassa rajoja, jotka ovat liikkuvia, ambivalentteja, neuvoteltavia ja tilanteisia. Mielenkiintoni liittyy juuri rajojen neuvoteltavuuteen

7 Sukupuolisen häirinnän tutkimuksessa on Thomasin ja Kitzingerin (1995) sanoin positivistinen suuntaus, jossa käsite otetaan annettuna ja jossa päähuomio on yhä tarkempien määrittelyjen ja typologisointien sekä yksityiskohtaisten toimintaohjeiden muotoilemisessa. Thomasin ja Kitzingerin tavoin en pidä yhä hienovaraisempia typologisointeja hedelmällisenä tapana analysoida sukupuolista häirintää. Toisaalta ymmärrän sellaiset käsitteelliset tarkennukset, kuten homofobisen häirinnän, hyödyllisinä pyrkimyksinä nostaa esille häirinnän erilaisia ja erityisiä mekanismeja.

ja niihin ehtoihin, joiden perusteella tietty teko, kokemus tai tilanne tulkitaan tai sitä ei tulkita sukupuoliseksi häirinnäksi (vrt. Jeffner 1997; Mankkinen 1995). Tutkimukseni ei siis kerro ainoastaan sukupuolisesta häirinnästä nuorten määrittelemänä ja kokemana, vaan myös *ei-häirinnästä* eli kaikesta siitä, mikä rajataan häirintäkategorian ja -nimikkeen ulkopuolelle. Toinen tutkimuskysymykseni liittyy tulkintojen tilanteisiin ehtoihin eli siihen, *millaisia implikaatioita sukupuolella, tilalla, etnisyydellä ja iällä on häirinnän ja ei-häirinnän välisten rajojen määrittelyssä*. Millaisiksi määrittyvät integriteetin rajat missäkin tilanteessa? Milloin niistä pidetään tiukasti kiinni ja missä tapauksissa niistä voi joustaa?

Kolmanneksi olen kiinnostunut toimijuudesta. Kysyn, miten toimijuus voidaan ymmärtää sukupuolisen häirinnän kontekstissa sekä mitkä ovat tyttöjen ja poikien *toimijuuden rajat, mahdollisuudet ja esteet*. Pääasiallinen huomioni on häirinnän kohteen toimijuudessa, mutta sivuan myös tekijän ja sivustakatsojan toimijuuden muotoja. Neljäntenä tutkimuskysymyksenäni on se, *miten ja millaista sukupuolisuutta konstruoituu häirinnän kautta* (ks. myös Honkatukia 2000; 2002). Millaisia kulttuurisia jäsennyksiä nuoret tekevät sukupuolisuudesta sekä sukupuolittuneista mahdollisuuksista ja rajoituksista tilanteisen toimijuuden kannalta?

Kirjan rakenne

Kirja jakautuu yhdeksään lukuun. Luvussa kaksi esittelen tutkimuksen teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia, joiden kautta tarkastelen nuoriin kohdistuvaa, lähinnä heteroseksuaalista sukupuolista häirintää tilanteisena, sukupuoleen ja sukupuolten välisiin valtasuhteisiin perustuvana ja niitä tuottavana ilmiönä. Luvussa kolme käyn läpi ainekirjoitus- ja haastatteluaineiston hankinnan ja analyysin periaatteita, ja tätä lukua täydentävät liitteet 1-6. Aineiston esittelemisen ja kuvailun lisäksi kirjoitan siitä, mitä ja miten nuoret kirjoittivat ja puhuivat ja pohdin tyttöjen ja poikien tuottaman aineiston välisiä eroja.

Seuraavat luvut painottuvat empiirisestä aineistosta tekemääni analyysiin ja niissä tarkastelen nuorten tekemiä tulkintoja sukupuolisen häirinnän osapuolista ja konteksteista. Neljännessä luvussa tarkastelen nuorten käsityksiä ihmissuhteista, heteroseksuaalisista seurustelusuhteista ja siitä, mikä nuoria yhdistää ja erottaa. Luvun tehtävänä on myös kontekstualisoida seuraavia lukuja, sillä monet tässä luvussa esiin tuodut sukupuoleen, etnisyyteen ja tilallisuuteen liittyvät eronteot toistuvat ja ovat häirintään liittyvien erottelujen ja määrittelyjen taustalla. Luvun viimeisessä alaluvussa hahmottelen häirinnän määrittelyjen ehtoja, joihin keskityn tarkemmin seuraavissa luvuissa. Viidennessä luvussa tuon esille nuorten käsityksiä ja neuvotteluja siitä, mikä on häiritsevää ja mikä ei, millaisilla ehdoilla joku tilanne tai käytös tulkitaan häiritseväksi ja millaisia mahdollisuuksia häirinnän kohteella on valita tulkintojaan tai vaikuttaa itse tilanteisiin. Luku esittelee siis sekä kohteen tekemiä että kohteesta tehtyjä määrittelyjä. Luvussa kuusi jatkan häirinnän määrittelyn purkamista, mutta siinä tarkastelen lähemmin tulkinnan ja toimijuuden tilallista ja ajallista kontekstuaalisuutta. Palaan neljännessä luvussa esittelemiini tiloihin, mutta tässä painopiste on nuorten tavoissa paikallistaa häirintä erilaisiin tiloihin ja aikoihin, kuten diskoon ja öiseen kaupunkiin. Luvussa seitsemän kirjoitan häiritsijöihin liittyvistä käsityksistä ja esittelen analyysini tuloksia siitä, miten häiritsijän motiiveja purkavan puheen kautta tuodaan esille ja rakennetaan käsityksiä sukupuolesta, etnisyydestä, iästä ja normaaliudesta.

Kahdeksannessa luvussa näkökulma on aiempaa käytännönläheisempi, sillä käsittelen sitä, miten ja kenelle häirinnästä kerrotaan ja miten aihetta voitaisiin käsitellä koulussa. Kirjan päättää yhdeksäs, kokoava loppuluku.

2. Teoreettiset ja käsitteelliset lähtökohdat

Tutkimukseni läpäiseviä, toisiinsa kytkeytyviä käsitteitä ovat sukupuolisen häirinnän ohella nuoruus, sukupuoli, valta, toimijuus, erot ja rajat. Tarkastelen seuraavaksi näihin käsitteisiin liittyviä keskusteluja ja teoretisointeja sekä sitä, miten sukupuolista häirintää on aiemmissa tutkimuksissa analysoitu yleisenä, vallankäyttöön liittyvänä ilmiönä ja yksityisenä, alati tulkintaa vaativana kokemuksena. Samalla tarkennan tutkimuskysymyksiäni ja peilaan niitä aiemmissa tutkimuksissa esitettyihin kysymyksiin.

Nuoruus sukupuolittuneena siirtymänä

Tutkimuksessani olen kiinnostunut nimenomaan nuoruudessa, tutkimukseen osallistujien nykyhetkessä tai lähimenneisyydessä koetuista ja kuulluista tapahtumista ja niistä tehdyistä tulkinnoista. Sukupuolisessa häirinnässä ei ole kyse ikäspesifistä kokemuksesta, joka rajautuisi vain nuoruuteen (ks. Wyn & White 1997, 79), mutta ei myöskään ilmiöstä, joka ei kosketa lainkaan nuoruutta ja nuoria. Lähden siitä, että nuoruudella ja nuorella iällä on osaltaan vaikutusta siihen, mitä koetaan sekä siihen, millaisia merkityksiä koetuille ja kuulluille asioille annetaan. Nuoruus tai nuoruuteen liitettävät käsitykset eivät kuitenkaan yksin riitä selittämään sitä, miksi tutkimukseni 15-17 -vuotiaat tytöt ja pojat kokevat, kirjoittavat ja puhuvat niin kuin he tekevät (ks. myös Holland et al. 1998, 18). Esimerkiksi Helena Saarikoski (2001, 30-31, 254) näkee tytön

seksuaalisen maineen merkityksen ja huoraksi leimaamisen pelon nuoruuteen liittyvänä ilmiönä, mutta toteaa myös, että ahdistelun haitalliset seuraukset eivät ole sidoksissa ikään tai ohitettavissa "ikäkauteen kuuluvina".

Tarkastelen nuoruutta samanaikaisesti sekä universaalina että partikulaarisena (Wyn & White 1997). Yhtäältä on perusteltua puhua nuoruudesta ja nuorista omina kategorioinaan, koska nuorena olemisella on vaikutusta yksilön elämään, ja tietyn ikäiset ihmiset jakavat samanlaisia elämäntilanteita (mts. 1-4, 15-16). Yhdeksäs luokka, jota tutkimukseeni osallistuneet muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta käyvät, on siinä mielessä erityinen ajanjakso, että pakollinen peruskoulu on loppumassa ja elämässä tulee yhä enemmän tilaa itsenäisille valinnoille. Nuoruus on myös sikäli merkityksellinen kategoria, että erilaiset instituutiot ja muut ihmiset kohdistavat nuoriin tietynlaisia odotuksia. Toisaalta yhteiskunnan valtarakenteilla on merkitystä sille, millaista nuoruutta kukin elää. Nuorten kokemukset koulusta, erilaisista oikeuksista, mahdollisuuksista ja velvollisuuksista sekä heihin kohdistuvat odotukset ovat hyvin erilaisia sellaisten tekijöiden kuin sukupuolen, etnisen taustan ja luokka-aseman kautta. (Wyn & White 1997, 1-4, 15-16, 117-118; ks. myös Aapola 1999, 30-31.) Nuoruuskategoria on myös kulttuurisesti vaihteleva ja historiallisesti muuttuva, sillä yhteiskuntien erot ja muutokset heijastuvat siihen, millaisia eri ikäryhmien väliset suhteet ovat ja millaisia nuoruuden päätepisteet eli aikuisuuden mittarit kulloinkin ovat (Wyn & White 1997, 8-9).

Ymmärrän sekä nuoruuden että sukupuolen suhteellisina (relational) käsitteinä. Samalla lailla kuin nuoruus saa merkityksensä suhteessa aikuisuuteen, (konventionaalinen) feminiinisyys ja maskuliinisuus eivät ole toisistaan irrallisia kategorioita, vaan ne konstruoituvat ja ne saavutetaan suhteessa toisiinsa. (Wyn & White 1997, 10-12; Holland et al. 1998, 171.) Nuoruus ymmärretään usein siirtymänä viattomana pidetystä lapsuudesta avoimen seksuaalisena konstruoituun teini-ikään kohti tietävää ja vastuuntuntoista aikuisuutta sekä institutionalisoitunutta heteroseksuaalisuutta (Thorne

1993, 154-155). Ne, jotka eroavat tästä, voidaan määritellä poikkeaviksi tai marginaalisiksi. Käytännössä kyse ei ole lineaarisesta, yksiulotteisesta tai ennustettavasta transitiosta, jossa siirrytään epävalmiista valmiiseen sukupuolisuuteen tai seksuaalisuuteen. Kaiken tyyppisillä siirtymillä, myös sukupuolittuneella ja seksuaalisella, on horisontaalinen ulottuvuus eli ikä, joka yhdistää nuoria. (Wyn & White 1997, 97-99.) Nuoruudessa oma seksuaalisuus, ruumiillisuus, ulkonäkö ja sukupuolten väliset suhteet ovat ajankohtaisia ja arkojakin asioita (Jeffner 1997, 37-38). Nuoret alkavat nähdä itsensä ja muut ihmiset alkavat nähdä heidät seksuaalisina toimijoina, mikä liittyy osaltaan nuoren ruumiissa tapahtuviin fysiologisiin muutoksiin. Näihin muutoksiin ja ylipäänsä nuorten seksuaalisuuteen liitettävät merkitykset eroavat sukupuolen, yhteiskuntaluokan ja etnisen taustan mukaan. Monet feministitutkijat, kuten Frigga Haug (1987, 203), ovat esittäneet, että erityisesti tytöille naiseksi kasvaminen liittyy erottamattomasti ruumiin ja ruumiin osien seksualisoimiseen (ks. myös Frost 2001, 110; Thorne 1993, 155; Jokinen 1991). Tyttöjen ja poikien aikuistuminen merkitsee neuvottelua tarjolla olevien feminiinisyyden ja maskuliinisuuden aikuismallien kanssa (Wyn & White 1997, 116-117). Siirtymällä aikuisuuteen on siten myös vertikaalinen ulottuvuus, joka yhdistää esimerkiksi eri ikäisiä naisia ja miehiä (mts. 97-98).

Stevi Jackson (1999, 25) korostaa, että seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta koskevien käsitysten muotoutumiseen liittyy nuoruudessa opettelua, oppimista, tiedon etsimistä sekä kokemusten ja arkipäivän seksuaalisten tilanteiden tulkinnan opettelua (ks. myös Saarikoski 2001, 32-33). Jackson kirjoittaa:

> Tämä oppiminen on aktiivista, koska kaikkea opittua pyritään jatkuvasti teoretisoimaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään. Oppiminen on myös ruumiillistunutta, koska oppimamme on peräisin sekä seksuaalisista kohtaamisista että "faktoista". Tämä prosessi on riippuvainen kulttuurisista resursseista sekä etenkin sukupuolesta ja luokka- tai etni-

> sesti eriytyneistä yhteisöistä, joissa elämme. Kaikki omaksumamme tieto on kulttuurisesti konstruoitua ja sosiaalisesti järjestäytynyttä ja vaatii opettelua esimerkiksi siinä, miten seksi tavallisesti määritellään, miten homo- ja heterokategoria järjestäytyvät, miten huoran maine saadaan. (Jackson 1999, 25.)

Tähän opetteluun sisältyy myös rajojen määritteleminen häiritsevän, ei-häiritsevän ja miellyttävän sukupuolisen kanssakäymisen välille. Viittauksen ruumiillistuneeseen oppimiseen voi tässä ymmärtää myös niin, että ruumiillisuus sitoo yksittäisiä rajojen määrittelemiseen liittyviä kokemuksia toisiinsa (vrt. Ronkainen 1999, 134). Puhuessani opettelusta en tarkoita sitä, että nuorten tieto olisi jotenkin epätäydellistä ja täydellistyisi jonkin aikuisuuden merkkipaalun saavuttamisen jälkeen. Nuoruudessa ei myöskään ole kyse "välitilasta", jota varsinkaan sen tapahtumahetkellä pitäisi tai voisi tarkastella ohimenevänä ja siksi merkityksettömänä. Nuorten arki ja arjen ymmärtäminen on mielenkiintoista ja sinänsä tärkeää sen tapahtumahetkellä (vrt. lapsitutkimus Thorne 1993, 3).

Sukupuoli tilanteisena tekona

Sukupuolen ymmärtämisessä olen palannut yhä uudelleen Barrie Thornen (1993) esittämään analyyttiseen erotteluun sukupuolen kolmesta ulottuvuudesta. Yksilötasolla sukupuoli esiintyy dikotomisena jaotteluna tyttöihin ja poikiin ja tätä jaottelua merkitään konkreettisilla yksityiskohdilla, kuten vaatteilla. Toinen ulottuvuus muodostuu sukupuolimerkityksistä (gender meanings), joilla Thorne viittaa erilaisiin tyttönä ja poikana olemisen mahdollisuuksiin. Kolmantena on sukupuolen tilanteinen ulottuvuus eli se, että sukupuolelle annetaan vaihtelevia merkityksiä sosiaalisten suhteiden ja tilanteiden mukaan. (Thorne 1993, 157-159.) Thornelle sukupuolen kontekstuaalisen ulottuvuuden huomioonottaminen on keino välttää binaariasetelman vahvistaminen ja tarkastella sukupuo-

leen liittyvien erojen ja yhteisyyksien kirjoa. Sukupuoli järjestyy ja merkityksellistyy vaihtelevasti tilanteen ja paikan mukaan ja tämä prosessi on yhteydessä muihin sosiaalisia jakoja tuottaviin eroihin. Thorne toteaa, että esimerkiksi tilanne, jossa poika jahtaa tyttöä, nostaa sukupuolten dikotomisen jaon esille, mutta joissakin muissa tilanteissa tämä jako hämärtyy ja neutralisoituu. (Mts. 108-109.)

Thornen jaottelussa kiteytyy niitä ajatuksia, joiden kautta tarkastelen sukupuolta ja sukupuolista häirintää. Sukupuolisessa häirinnässä on kyse sukupuolten välisistä ja sisäisistä suhteista (Kenway et al. 1998, 128), teoista ja vuorovaikutuksesta. Tarkasteluni toisiinsa kietoutuvat teemat ovat siten sukupuolen ja siihen liittyvien erojen ja kategorioiden tekeminen vuorovaikutuksessa[8]. Toisin sanoen kaiken kattavan kategorisoinnin, sukupuolijärjestyksen ja näihin liittymisen kautta olemme jotain sukupuolta (Gordon & Lahelma 1994, 72). Sijoitumme sosiaaliseen, kulttuuriseen ja materiaaliseen, historiallisesti, yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti määrittyneeseen kategoriaan, millä on meille käytännön merkitystä (Gordon 2001, 16; Jackson 1999, 24). Tosin kategorioihin voi sijoittua monella eri tavalla, ja tämä sijoittuminen on monilukuista ja muuttuvaa (mts. 24). Sukupuoli järjestyy tilanteiden, tekojen ja vuorovaikutuksen kautta. Vuorovaikutuksen tasolla tuotamme ja teemme, välttelemme ja haastamme sukupuolta (Gordon & Lahelma 1994, 72) sekä sukupuolten välisiä valtasuhteita (Wise & Stanley 1987, 141). Tarkennan näitä näkökulmia Erving Goffmanin, Candace Westin, Don Zimmermanin sekä Judith Butlerin teoretisointien avulla. He ovat esittäneet ajatuksia sukupuolesta kategoriana ja tekemisenä tai performanssina, joita sovellan sukupuolisen häirinnän tutkimiseen.

---

8 Sukupuoli korostuu työssäni, mutta se ei suinkaan ole ainoa merkityksellinen ero. Olen kiinnostunut myös siitä, miten erilaiset erot kietoutuvat ja lomittuvat yhteen ja merkityksellistyvät eri tavoin eri tilanteissa (ks. myös Staunaes 2003; Ruddick 1996). En myöskään tarkoita sitä, että sukupuoli olisi jonkinlainen peruskategoria, joka täytetään muilla määreillä, kuten etnisyydellä ja sosiaaliluokalla (ks. Staunaes 2003, 102; Yuval-Davis 1997, 7-8; Butler 1990; 15).

Goffman (1977) ja myöhemmin West ja Zimmerman (1987) lähtivät liikkeelle 1970-luvulla keskeisestä, mutta mekaanisesta sex-gender -jaottelusta. He tekivät analyyttisen erottelun sukupuolikategorian (sex category) ja sosiaalistetun tai tuotetun sukupuolen (gender) välille, mutta he luonnehtivat kategoriat prototyyppisenä *sosiaalisena* jaotteluna. Niiden kriteerien, joiden perusteella ihmiset jaetaan syntymässä ehdottomiin, elinikäisiin kategorioihin, ajatellaan olevan kiistattomia ja täydellisessä harmoniassa "biologisen perinnön" kanssa, vaikka ne ovat pikemminkin yhteisesti sovittuja (Goffman 1977, 302.; West & Zimmerman 1987, 132). Goffman, West ja Zimmerman näkivät sukupuolikategoriat perustana sosiaaliselle järjestykselle, jota uusinnetaan instituutioiden, tekojen ja vuorovaikutuksen kautta. Goffman puhuu institutionaalisesta refleksiivisyydestä, jolla hän viittaa kaksijakoista sukupuolijärjestystä ylläpitäviin järjestelmiin. Yhtenä esimerkkinä näistä ovat julkiset vessat. Jaottelu naisten ja miesten vessoihin ei ole sidoksissa biologiaan vaan käsitykseemme biologiasta. Erilliset vessat on kulttuurinen[9] järjestely, jota perustellaan sukupuolikategorioiden eroilla, vaikka järjestely itse asiassa tuottaa tätä eroa. (Goffman 1977, 316; ks. myös Lehtonen 2003, 217-222.) Lisäksi Goffman viittaa siihen, kuinka sukupuolijakoa ja sukupuoli-identiteettiä vahvistetaan sukupuolelle tyypillisinä pidetyillä teoilla, joista jotkut vaativat vastavuoroisuutta, dialogista performanssia. Hän huomauttaa, että naisille tämä vastavuoroisuus voi merkitä myös haavoittuvuutta, ruumiillista ja sosiaalista riskiä. Goffmanin esimerkki sukupuolijakoa ja sukupuoli-identiteettiä vahvistavasta performanssista on miesten julkisessa tilassa naisiin kohdistama sukupuolinen häirintä, jolla Goffman näkee yhteyksiä normaalina sukupuolten välisenä kanssakäymisenä pidetyn kosiskelun (courtship) konventioihin. (Goffman 1977, 326-330; ks myös Gardner 1995, 111.)

Goffmanilta ja Garfinkeliltä vaikutteita saaneet West ja Zimmerman (1987) puhuvat eksplisiittisesti sukupuolen tekemi-

9 Sosiaalinen ja kulttuurinen määrittyvät sukupuolesta puhuttaessa tässä löyhästi rinnakkaisina käsitteinä (ks. myös Palmu 2003, 18).

sestä (doing gender). He esittävät, että sukupuoli on jatkuva, rutiininomainen ja systemaattinen aikaansaannos, tilanteista tekemistä muiden kanssa. (West & Zimmerman 1987, 126, 129; ks, myös Oinas 2001, 37). Samalla kun sukupuoli on vuorovaikutuksen tulos, se myös järjestää ja raamittaa vuorovaikutusta (mts. 131). Kaikki tilanteet eivät ole samalla lailla sukupuolittuneita, mutta Westin ja Zimmermanin mielestä sukupuolikategorisointi ja sukupuolen tekeminen on tietyssä mielessä vääjäämätöntä. Näin ollen mikä tahansa vuorovaikutustilanne voi merkityksellistyä sukupuolen tekemisen kannalta (West & Zimmerman 1987, 137, 138, 140, 145). Tutkijoiden näkemyksen mukaan sukupuolen tekeminen on erontekoa naisten ja miesten välillä: naisten ja miesten välille konstruoidaan eroja, joita puolestaan käytetään vahvistamaan sukupuolten olemuksellista erilaisuutta (mts. 137). Myös Goffmanin mukaan vuorovaikutustilanteita ei pitäisi tulkita niinkään sukupuolierojen ilmauksina vaan pikemminkin näiden erojen tuottamisena (Goffman 1977, 324). Tämän tulkinnan mukaisesti lähden siitä, että esimerkiksi tilanne, jossa poika lähestyy tyttöä ei-toivotulla tavalla, ei ole osoitus essentialistisesta sukupuolierosta tai siitä, että pojat ovat poikia, vaan yhdenlaisesta erontekemisestä pojan ja tytön välillä (Thorne 1993).

Sukupuolen tekeminen ei tarkoita sitä, että eläisimme normatiivisten sukupuolioletusten mukaisesti tai että emme voisi haastaa niitä, mutta meitä kuitenkin arvioidaan niiden perusteella (West & Zimmerman 1987, 136). West ja Zimmerman korostavat, että sukupuolen tekeminen ylläpitää, uusintaa ja legitimoi niitä institutionaalisia ja hierarkkisia järjestyksiä, jotka perustuvat sukupuolikategorioille (mts. 146). Barrie Thorne (1995, 498) toteaa, että Westin ja Zimmermanin sekä Goffmanin sinänsä vakuuttavissa tavoissa käsitteellistää sukupuoli on funktionalistinen viritys, joka ei juurikaan anna tilaa pohtia sukupuolen toisintekemistä. Tässä kysymyksessä Thorne kääntyy Judith Butlerin puoleen, jonka teoretisoinnissa päähuomio on luonnollistettujen kategorioiden kyseenalaistamisessa ja purkamisessa (ks. myös Oinas 2001, 37).

Goffmanin, Westin ja Zimmermanin tavoin Butler näkee sukupuolen (ja subjektin) muotoutuvan toistuvien tekojen kautta (ks. myös Oinas 2001, 34), mutta Butler pohtii erityisesti toisintekemisen mahdollisuuksia. Hän huomauttaa, että ajatus konstruoidusta sukupuolesta sisältää deterministisen oletuksen passiivisista, anatomisesti eriytyneistä ruumiista, joihin ennalta määrätyt sukupuolimerkitykset istutetaan (Butler 1990, 8). Butler kritisoi poissulkevia ja jähmeitä oletuksia sukupuolesta ja sukupuolikategoriaan kuuluvien yhteisestä sukupuoli-identiteetistä - oletuksia, jotka tuottavat olettamansa ilmiön. (Butler 1999; Butler 1990, 2-4). Sukupuolella ei siis ole olemuksellista, "luonnollista" tai ei-diskursiivista ydintä, vaan se on performatiivinen ja tuotetaan toiston avulla. Vaikka diskursiiviset rakenteet asettavat rajoituksia kuviteltavalle ja toteutettavalle sukupuolelle, juuri sukupuolen tuottavan diskursiivisen kartan monitahoisuudessa ja kompleksisuudessa piilee mahdollisuus jähmettyneiden sukupuoliasemien ravistelemiseen.[10] (Butler 1990, 9, 32.) Olen samaa mieltä kuin Tarja Tolonen (2001, 262), joka korostaa Butleria seuraten, että sukupuoli tehdään arjessa ja paikallisesti.

Butler korostaa heteroseksuaalisuuden ja sukupuolen rakentamisen välisiä yhteyksiä ja mainitsee esimerkkinä sen, kuinka homoseksuaalien syrjintä sukupuolinormista poikkeamisen perusteella pönkittää normatiivista oletusta sukupuolisuudesta (Franke 1997, ref. Butler 1999, xii-xiii; ks. myös Epstein 1997). Butler kuvaa heteroseksuaalisuuden institutionaalista asemaa (ks. myös Rich 1983, 217) käsitteellä heteroseksuaalinen matriisi. Tällä hän viittaa kulttuuriseen järjestykseen, jossa tietynlaiset ruumiit, sukupuolet, käytännöt ja halut esiintyvät luonnollisina ja kausaalisina, ja jossa oletuksena on, että koherenttien sukupuolten, maskuliinisten miesten ja feminiinisten naisten väliset heterosuhteet rakentuvat hierarkkisiksi

10 Lapsia tutkineelle Barrie Thornelle (1993, 4-6) sukupuolen toisintekemisen metaforana on leikki, ja Thornen mukaan sukupuolella leikkimisessä piilee sosiaalisten muutosten mahdollisuus.

ja vastakkaisiksi. (Butler 1990, 16-17, 22, 151.) Koherenttia matriisimallia tai "tunnistettavaa" sukupuolta rikkovat identiteetit ja käytännöt määrittyvät mahdottomiksi tai virheellisiksi (mts. 17).[11] Diane Richardson (1996, 2-3) puolestaan käyttää termiä heteronormatiivisuus kuvatakseen sitä, kuinka heteroseksuaalisuus on institutionalisoitunut tietynlaisiksi käytännöiksi, ihmissuhteiksi ja identiteetiksi, kategoriaksi, joka ymmärretään luonnollisena, vakaana, välttämättömänä ja universaalina (ks. myös Lehtonen, 2003, 32). Heteronormatiivisuus sekä sen feminiinisyydelle ja maskuliinisuudelle tarjoamat konventionaaliset positiot ovat aina läsnä sukupuolen tekemisessä, vaikka niitä vastustetaan, haastetaan ja vältellään (Holland et al. 1998, 171).

Vaikka puhun jatkossa lähinnä konventionaalisista feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta, heteroseksuaalinen matriisi tai heteronormatiivisuus ovat tutkimuksessani tärkeitä raamituksia. Suuri osa sukupuolisesta häirinnästä liittyy nimenomaan heteroseksuaalisuuteen liittyvien institutionaalisten oletusten rakentumiseen ja rakentamiseen. Lisäksi määritelmät muistuttavat siitä, kuinka sukupuoli on monin tavoin kietoutunut seksuaalisuuteen (ks. Lehtonen 2003, 23, 26) eli historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuviin seksuaalisiin käytäntöihin, identiteetteihin, uskomuksiin ja haluihin (Holland et

11 Ylipäänsä kategorioista on kirjoittanut antropologi Mary Douglas. Keskeinen keino tuottaa merkityksiä ja kulttuurisia järjestyksiä on erotella, rajata ja luokitella asioita, ihmisiä ja ilmiöitä erilaisiin kategorioihin (Douglas 1966/2000; ks. myös Anttonen & Viljanen 2000, 10-11). Erot ja erilaisuus ovat tärkeitä kulttuuristen merkitysten muodostumisen kannalta, mutta kategorioiden poissulkevuus johtaa määrittelyihin, joissa sekä erilaisuus että kategorioihin sopimattomuus mielletään uhkaavaksi, likaiseksi ja epänormaaliksi (Douglas 1966/2000; Hall 1999, 156-157). Kategorisointien ongelmana ovat siis jäykkyys, jota pönkittävät niihin liitettävät normatiiviset ja moraaliset ulottuvuudet, oletukset kategorioiden sisäisestä yhtenäisyydestä, niiden hierarkkinen järjestäminen sekä yksinkertaistavien vastakohtaparien muodostaminen. Käsitykset kategorioiden sisällöistä, rajoista ja järjestyksistä kuitenkin muuttuvat ja ovat muutettavissa (Douglas 1966/2000, 50).

al. 1998, 23). Ymmärrän sukupuolen ja seksuaalisuuden samoin kuin niiden sosiaalisen ja poliittisen rakentumisen analyyttisesti erillään, mutta empiirisesti toisiinsa kietoutuneina ja yhteydessä ruumiillisuuteen (Jackson 1999, 26; Ramazanoglu & Holland 2002, 4).

Edellä siteeraamieni teoreetikkojen ajatukset sukupuolesta kategoriana sekä vuorovaikutuksen ja tekemisen, toisintekemisen tai performanssin kautta rakentuvana, sopivat hyvin sukupuolisen häirinnän analysoimiseen[12]. Sukupuolinen häirintä nojaa sukupuolikategorian tunnistamiseen sekä sukupuolikategorioiden välisten ja/tai sisäisten erojen korostamiseen. Se on esimerkki vuorovaikutustilanteesta, jossa sukupuoli ja/tai seksuaalisuus sekä niiden merkityksellisyys korostuvat (ks. Gardner 1995, 9). Häirinnän kohteen sukupuoli ja/tai seksuaalisuus nostetaan esille usein naurunalaisena, häpeällisenä tai vääränä, tai heteroseksuaalisen vetovoiman universaalisuus otetaan itsestään selvyytenä. Kuten aiemmissa sosiologisissa[13] tutkimuksissa on esitetty, sukupuolinen häirintä on yhteydessä heteroseksuaalisuuden ja hierarkkisen sukupuolieron tuottamiseen sekä tietynlaisen maskuliinisuuden ja feminiinisyyden opetteluun (Renold 2002; 2005; Thomas 1997; Kehily & Nayak 1997; Epstein

12 Lähestymistapaani voi kutsua jossain määrin eklektiseksi, sillä hyödynnän työssäni ajatuksia, jotka ovat lähtöisin erilaisista teoreettisista, käsitteellisistä ja metodologisista perinteistä (Goffman, West, Zimmerman, Thorne - sosiologia, Butler - filosofia, psykoanalyyttinen teoria). En pyri niputtamaan niitä yhteen enkä tekemään kategorista valintaa niiden välillä. En myöskään tässä ryhdy tarkastelemaan kokonaisten ajatussuuntausten yhteensopivuutta. Analyysia Goffmanin ja Butlerin (yllättävistä) teoreettisista ja käsitteellisistä yhtymäkohdista on tehnyt Elina Oinas (2001), joka on hyödyntänyt kumpaakin teoreetikkoa analysoidessaan tyttöyttä ja naiseksi kasvamista.

13 Psykologisissa analyyseissa sukupuolista häirintää on pyritty ymmärtämään muun muassa etsimällä syitä sille, miksi (jotkut) miehet häiritsevät naisia. Mielenkiinto on tällöin kohdistunut karkeaan häirintään ja siihen syyllistyvien poikkeavuuden ja patologisuuden analysointiin. Lähestymistapa ei siten pyri tai pysty selittämään lievää, arkista häirintää. (Thomas 1997, 132-134.)

1997). Niissä tavoissa, joilla häiritseviä tilanteita nimetään, miten niihin suhtaudutaan ja reagoidaan, kiteytyy ja rakentuu käsityksiä soveliaasta ja vältettävästä (etnisesti ja sosiaalisesti positioituneesta) sukupuolesta (ks. myös Bordo 1993, 16). Vaikka tarkastelen sukupuolista häirintää mekanismina, joka pitää naiset ja miehet niillä paikoilla, joihin heidän konventionaalisten käsitysten perusteella ajatellaan kuuluvan (Wise & Stanley 1987, 82) analysoin sitä myös tilanteisena vuorovaikutuksena, jossa sukupuolta voi tehdä toisin ja jossa sukupuoleen liittyviä konventionaalisia käsityksiä myös haastetaan ja vastustetaan (ks. myös Oinas 2001, 43).

Nimetty ilmiö...

Sukupuolisella häirinnällä viittaan siis yksipuoliseen, ei-toivottuun huomioon, joka perustuu jollain lailla sukupuoleen ja joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi (esim. Varsa 1993, 11-13; Kenway et al. 1998, 212-213). Käytän termiä laajana yläkäsitteenä, joka kattaa seksistisen, seksuaalisen ja homofobisen häirinnän (vrt. sex-based harassment, Gender Equity... 1997, 162-165). Seksistinen häirintä ja seksismi perustuvat stereotyyppisiin ja kategorisiin käsityksiin sukupuolisidonnaisista kyvyistä ja mieltymyksistä (ks. myös Aapola & Kangas 1994, 12-13). Seksuaalinen häirintä voi sisältää kommentteja yksilön sukupuolisuhteista, seksuaalisista mieltymyksistä tai seksuaalikäyttäytymisestä. Homofobinen häirintä perustuu homoseksuaalisuuteen liitettäviin stereotypioihin ja pelkoihin. (Gender Equity... 1997, 162-165.) Käytän termiä heteroseksuaalinen sukupuolinen häirintä silloin kun viittaan erityisesti heteronormatiivisesti kehystettyihin tilanteisiin (ks. Renold 2002, 419; vrt. heteroseksistinen häirintä Epstein 1997).

Sukupuolisen häirinnän määritelmän lanseeraamista - niin 1970-luvun Yhdysvalloissa kuin 1990-luvun Suomessa - voi tarkastella osana feminististä maailman uudelleen nimeämistä. Sen on nähty antaneen naisille välineen tehdä vaietusta ja henkilökohtaisena pi-

detyistä kokemuksista poliittisia, osa yleistä ilmiötä, jota pystyy vastustamaan. Tämä on tarkoittanut muutoksia lainsäädännön ja organisaatioiden tasolla esimerkiksi niin, että useimpien organisaatioiden on otettava sukupuolinen häirintä huomioon työsuojelullisena asiana. (Thomas & Kitzinger 1997, 3-5; Kitzinger & Thomas 1995, 32; Varsa 1993, 88; Wise & Stanley 1987, 201.) Nimeämistä ei kuitenkaan tule ajatella itsestään selvänä valtaistumisen tai valistuksen välineenä. Palaan myöhemmin siihen, kuinka käsite muuttuu kiistanalaiseksi ja häilyväksi, kun sitä yritetään soveltaa ja määritellä yksittäisissä tilanteissa ja kokemuksissa.

Sukupuolinen häirintä on joissakin 1980-luvun tutkimuksissa määritelty yksinomaan miesten ei-toivotuksi ja tunkeilevaksi käytökseksi yksinomaan naisia kohtaan (esim. Wise & Stanley 1987; Dziech & Weiner 1984 ref. Herbert 1987, 19-20). Sue Wise ja Liz Stanley (1987, 41) kritisoivat 1980-luvun lopulla Britanniassa esiin tulleita pyrkimyksiä puhua häirinnästä sukupuolesta riippumattomana ilmiönä (unisexing the problem), jossa sekä miehet että naiset voivat olla yhtälaisia kohteita. He huomauttivat, että jo määrällisesti miesten häiritsevä käytös ylittää naisten vastaavan, mutta että myös itse teot ovat eri asioita. Nainen voi siis toimia samoin kuin mies, mutta vallitsevan sukupuolijärjestelmän piirissä naisen teon merkitykset ja tulkinnat eivät voi koskaan olla samanlaisia kuin miehen, eivätkä naisen teot voi siis olla sukupuolista häirintää. (Mts. 64-66, 96.) Olen brittitutkijoiden kanssa samalla linjalla siinä, että tytöt ja pojat ovat sukupuolisen häirinnän suhteen eri asemassa ja että tyttöjen ja poikien häiritseville teoille annettavat merkitykset ja tulkinnat poikkeavat toisistaan. Poikia ei kuitenkaan voi kategorisesti luokitella häirinnälle immuuneiksi eikä tyttöjä häirintään kykenemättömiksi. Omassa tutkimuksessani käytän sukupuolista häirintää yläkäsitteenä, joka kattaa niin tyttöjen kuin poikienkin ei-toivotut sukupuoleen perustuvat kokemukset, joissa tekijänä voi olla niin tyttö kuin poikakin. Tosin valtaosa aiemmista tutkimuksista, joihin viittaan käsittelee lähinnä vain poikien tai miesten tyttöihin tai naisiin kohdistamaa häirintää.

Varhaisissa yrityksissä käsitteellistää naisiin kohdistuvaa sukupuolista häirintää se on toisinaan nähty naisten elämää läpeensä värittävänä ilmiönä. Wise ja Stanley (1987, 109-110) eivät halunneet rajata häirintää vain karkeisiin ja harvinaisiin tapauksiin, koska sellaisenaan määritelmä ei auttanut ymmärtämään tavallisempia kokemuksia. Heidän laajan määritelmänsä mukaan häirintä kattaa kaikenlaiset miesten naisille esittämät ajan, huomion ja sympatian vaatimukset. Osaksi tämän tulkinnan kautta he väittivät, että kaikilla naisilla on kokemuksia sukupuolisesta häirinnästä, koska sitä voi tapahtua missä vaiheessa elämää tahansa (mts. 72). Vastakkaista näkemystä on edustanut Katie Roiphe (1993), jonka mukaan sukupuolisen häirinnän määritelmä on epämääräinen ja venytetty liian pitkälle tavallisen elämän puolelle: käsite ei kuvaa enää yksittäisiä tapauksia, vaan siitä on tullut naisten tapa tulkita arkea. Oma näkökulmani sijoittuu laajan ja (vakavia/harvinaisia) yksittäistapauksia korostavan määritelmän välimaastoon. Häirinnästä voidaan puhua ilmiönä ja yksittäisenä kokemuksena, mutta se ei ole muusta elämästä tarkasti rajautuva, erillinen osa-alueensa, vaan asia, johon erityisesti monien naisten ja tyttöjen, on otettava kantaa arjessaan. Tutkimuksessani tarjoan nuorille käsitteen kautta yhden näkökulman, jonka kautta tavallista arkea voi tarkastella, mutta jätän tilaa myös muunlaisille näkökulmille.

Yksi keino määritellä ja ymmärtää ilmiötä on suhteuttaa sitä muihin ilmiöihin. Aiemmissa tutkimuksissa häirintää on tarkasteltu niin koulukiusaamisen kuin flirttailun rinnalla. Päivi Korhonen ja Meri Kuusi (2003) ovat tutkineet peruskoulussa tapahtuvaa sukupuolista häirintää aikuisten naisten muistelukertomusten kautta. He peilaavat sukupuolista häirintää koulukiusaamiseen, mutta toteavat häirinnän olevan yksi seksismin muoto, jota kiusaamisen diskurssi ei tavoita. (Korhonen & Kuusi 2003, 18-20; ks. myös Aaltonen 2003.) Korhonen ja Kuusi (2003, 19) käyttävät siis käsitettä sukupuolinen häirintä, mutta viittaavat sillä Herbertin (1989) käsitteellistämistä seuraten ainoastaan eksplisiittisen seksuaaliseen käyttäytymiseen. Lisäksi he rakentavat jatkumon ihailevan ja hyljeksivän häirinnän

välille, joissa molemmissa on kyse tytön ruumiin seksualisoinnista ja jotka molemmat ovat yhteydessä oikeanlaiseksi ymmärretyn ruumiillisuuden valvomiseen (mts. 80). Neil Duncan (1999) käyttää koulun sukupuolittuneita konflikteja käsittelevässä tutkimuksessaan termiä seksuaalinen kiusaaminen (sexual bullying). Hän jättää tarkoituksella käsitteen määrittelemättä, koska ei halua omien ennakko-oletustensa rajoittavan näkökulmaansa, mutta tekstistä käy ilmi, että hän käyttää käsitettä laajassa merkityksessä kuvaamaan niin nimittelyä kuin fyysisiä päällekarkauksia. (Duncan 1999.)

Samantapaisilla käsitteillä voi eri tutkimuksissa olla hyvin erilaisia konnotaatioita. Kun Duncan tarkastelee seksuaalista kiusaamista sukupuolittuneiden valtasuhteiden ilmentymänä, Riikka Pötsönen ja Raili Välimaa (1995) kytkevät seksuaalisen kiusaamisen heteroseksuaaliseen kanssakäymiseen ja tunteiden osoittamiseen. He tekevät nuorten seksuaalisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan eron seksuaalisen ahdistelun ja seksuaalisen kiusaamisen välille. Edellisen he määrittelevät "fyysiseksi tai psyykkiseksi yksilön itsemääräämisoikeutta, identiteettiä tai ihmisoikeuksia loukkaavaksi toiminnaksi" ja toteavat sen olevan melko vierasta useimmille 15-vuotiaille muutamia vanhempien humalaisten miesten taholta tulleita ikäviä ahdistelukokemuksia lukuun ottamatta (mts. 21-22). Seksuaalisen kiusaamisen kirjoittajat tulkitsevat hieman haparoiden olevan "varmaan osa nuorten seurustelukulttuuria", jossa se, että mielenkiintoa osoitetaan kiusaamisella selittyy nuoruuden tai tarkemmin sanoen nuoren maskuliinisuuden epävarmuudella. Pötsönen ja Välimaa tuovat esille poikien näkökulman, jonka mukaan kiusaaminen on välittämisen ja huomion osoitus ja kohdistuu mukaviin ja hyvännäköisiin tyttöihin, mutta jossa "rajan vetäminen miellyttävän ja epämiellyttävän kiusaamisen välille saattoi joskus olla vaikeaa". (Mts. 22; vrt. Lahelma 2002a, 295.)[14]

14 Myös folkloristiikan alalla tehdyt tutkimukset ala-asteikäisten lasten keskinäisistä mielenkiinnonosoituksista sivuavat sukupuolittuneita konfliktilanteita. Leea Virtanen (1972, 134) kirjoittaa neljäsluokkalaisten "tykkäämisen hyökkäävistä ilmaisutavoista" seuraavasti: "[O]n ilmeistä, että melkoinen osa tyttöjen ja poikien välisestä härnäämisestä

Sen ohella, että häirintää voidaan tarkastella suhteessa kiusaamiseen tai kiusoitteluun, se voidaan asettaa laajemmalle (sukupuolisen) kanssakäymisen jatkumolle. Liz Kelly (1987) käyttää käsitettä seksuaalisen väkivallan jatkumo, jonka yleisimpiin muotoihin hän lukee sukupuolisen häirinnän. Jatkumokäsitteellä Kelly viittaa yhtäältä siihen, että yhdessä tilanteessa erilaisia väkivallan muotoja on vaikea erottaa toisistaan ja toisaalta siihen, että yksittäisillä kokemuksilla on yhteisiä piirteitä (Kelly 1987, 48; ks. myös Honkatukia 2000, 15-16; vrt. häirinnän kirjo [spectrum] Wise & Stanley 1987, 43-44).[15] Stina Jeffnerin (1997) tutkimus ruotsalaisnuorten raiskausymmärryksestä tarjoaa kuvaavan esimerkin sukupuolten välisiin konfliktitilanteisiin liittyvästä ambivalentti-

ja tappelusta on lemmenleikin karkeaa muunnosta, ja ilmaisee ennen muuta mielenkiintoa toista sukupuolta kohtaan.". Tällaisella käytöksellä on Virtasen mukaan kuitenkin "selkeästi tiedostetut sosiaaliset rajansa" (mt 135), jotka tarkentuvat nuoruudessa (mt. 140). Tyttöjen ja poikien välisen "vihamielisyyden" ja poikien harjoittaman seksuaalisen vihjailun Virtanen tulkitsee torjuvana sukupuolten erilaisuuden ja "arvoeron" korostamisena sekä ylemmyyden osoittamisena (mt. 147, 179-178). Anna Anttila (1997) puolestaan painottaa, että "lasten rakkausmaailman ilmaisumuotoja" ei pidä ylitulkita aikuisnäkökulmasta eikä näin ollen niitä pidä tarkastella sukupuolisen häirinnän kehyksessä. (Ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 17.)

15 Päivi Honkatukia (2000) soveltaa Kellyn jatkumoajatusta. Hän määrittelee kyselytutkimuksessaan yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ruumiillisen koskemattomuuden loukkaukset sukupuolisen ahdistelun kokemuksina ja analysoi niitä sukupuolistuneena väkivaltana. Lisäksi Honkatukia jaottelee tyttöjen kokemukset intensiteetin mukaan häirintään ja seksuaaliseen väkivaltaan tai sen uhkaan. Vappu Sunnarin projektissa "Sukupuolistuneet valtasuhteet ja väkivalta kouluissa ja opettajankoulutuksessa" väkivalta ymmärretään Kellyyn viitaten jatkumona ja väkivallaksi määritellään kaikki vähättelevät ja alistavat toiminnat ja rakenteet (Sunnari & Heikkinen & Kangasvuo 2003, 11). Väkivaltamääritelmän alle sijoitetaan kiusaaminen, sukupuolinen häirintä ja esimerkiksi "heterohärnä", käsite, jota Anu Tallavaara käyttää kuvaamaan ala-asteen oppilaiden tapaa ärsyttää tovereitaan huomautuksilla todellisista tai spekulatiivista heterosuhteista (Tallavaara 2003).

suudesta. Hän soveltaa Kellyn jatkumoajatusta esittämällä, että raiskaus on osa heteroseksin jatkumoa (mts. 252). Jeffnerin tutkimuksessa tytöt ja pojat tekivät periaatteellisen eron raiskauksen ja hyvän seksin välille. Raiskaus on sitä, mitä tapahtuu sen jälkeen kun tyttö on sanonut ei, ja hyvä seksi taas on seksuaalisuutta osana romanttista rakkautta. Kun nuoret siirtyivät puhumaan konkreettisista esimerkeistä, raiskauksen ja hyvän seksin välille syntyi neuvottelutila, jossa raiskauksen määrittely muuttui ehdolliseksi. Raiskaus voitiin määritellä raiskaukseksi vain, jos tyttö oli kieltäytynyt oikealla tavalla, jos tyttö ei ollut rakastunut poikaan jälkeenpäin, jos sekä tyttö että poika eivät olleet liian humalassa, jos tyttöä ei voitu pitää huorana, jos poikaa ei voitu pitää "normaalina" tai jos tyttö ei ollut erityisen huonossa kunnossa jälkeenpäin (Jeffner 1997, 190; ks. myös Holland et al. 1998, 154-155). Jeffner (1997, 238-239) tulkitsee näiden ehtojen vähentävän nuorten naisten ja vastaavasti lisäävän nuorten miesten toimijuutta ja toimijuuden mahdollisuuksia.

Samaten Janet Holland kollegoineen (1998, 132) pohtii sitä, kuinka heteroseksuaalisuus rakentuu tavalla, joka hämärtää raiskauksen ja "normaalin" seksin välistä rajaa. Heidän nuorten seksuaalisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan monet haastateltavat pitivät sanallista seksiin painostusta normaalina käytäntönä. Tässä ajattelumallissa miesten kuuluu painostaa ja naisten suostua alun vastustelun jälkeen. Jeffnerin tavoin Holland kollegoineen näkee seksiin painostamisen normalisoinnin rajoittavan naisten toimijuuden mahdollisuuksia seksisuhteissa sekä sälyttävän heille vastuuta miehen kiihottumisesta ja nautinnosta. Nuoret naiset olivat haluttomia nimittämään raiskaukseksi tilanteita, joissa heidät oli pakotettu seksiin, mutta joissa heillä mielestään olisi voinut olla mahdollisuus jollakin tavalla päästä tilanteesta pois. (Holland et al. 1998, 132-133.) Jeffnerin sekä Hollandin ja kollegoiden tutkimukset ovat hyvä osoitus siitä, kuinka rajanveto normaalin ja einormaalin heteroseksuaalisen kanssakäymisen välillä on jatkuvan neuvottelun kohteena. Sovellan heidän esittämiään ajatuksia nuor-

ten seksisuhteiden määrittelyn ambivalenttisuudesta sukupuolisen häirinnän analysoimiseen.

Jaan yhtäältä Kellyn (1987) ajatuksen sukupuolisesta häirinnästä osana seksuaalisen väkivallan jatkumoa, mutta tutkimukseni aineistolähtöisessä kontekstissa se tarjoaa liian rajoittavan ja yksisilmäisen lähestymistavan. Tutkimuksissa, joissa osallistujia pyydetään kertomaan kokemuksiaan nimenomaan sukupuolisesta häirinnästä, osapuolten käsitykset ilmiöstä eivät välttämättä ole täysin yhteneväisiä, mutta tavallisesti vastaajat pyrkivät sijoittamaan omia kokemuksiaan tutkijan tarjoamaan häirinnän kehykseen (ks. esim. Korhonen & Kuusi 2003). Sen sijaan omassa tutkimusasetelmassani sukupuolinen häirintä on väljä lähtökohtakäsite, johon erilaisia miellyttäviä, ristiriitaisia ja epämiellyttäviä kokemuksia ja käyttäytymistä voidaan peilata. Sukupuolittunut tai seksuaalinen väkivalta on tutkimuksessani läsnä, mutta en halua rajata, analysoida ja määritellä koko aineistoani tai lähestymistapaani sen kautta. Kaikki aineistossani kerrotut episodit eivät siten ole kertomuksia väkivallasta, vaan niitä rinnastetaan myös flirttailuun tai imarteluun. Tämän takia tutkimuksessani on tärkeää tarkastella häirintää mielihyvän ja vaaran (pleasure and danger, ks. myös Vance 1984), miellyttävän ja epämiellyttävän sukupuolisen kanssakäymisen jatkumolla (vrt. Jeffner 1997).

...kiistanalainen kokemus

Sukupuolisen häirinnän nimeäminen ja ilmiöön kohdistuva tutkimus ovat hyviä esimerkkejä feministisen tutkimuksen pyrkimyksistä kiinnittää uuden käsitteen avulla huomiota naisten sukupuolittuneisiin kokemuksiin sekä siihen, miten sukupuoli jäsentää ihmisten elämää ja miten yksityiset kokemukset ovat yhteydessä alistaviin rakenteisiin (ks. Koivunen & Liljeström 1996, 16). Toisaalta juuri se, että tutkimuksessa pyritään tavoittamaan ja nimeämään *kokemuksia,* on osoittautunut hankalaksi tehtäväksi. Naisten kokemukset ovat olleet keskeisessä asemassa feministisessä teorianmuodostuk-

sessa, mutta niiden määrittelystä tai epistemologisesta asemasta ei ole yksimielisyyttä. Yhtäältä ne ovat määrittyneet välittömiksi kurkistusikkunoiksi todellisuuteen. Konstruktionististen ja poststrukturalististen näkemysten mukaan ei voida puhua puhtaista todellisuuskokemuksista. Kokemukset ovat diskursiivisia konstruktioita, koska ne välittyvät ja tulevat ymmärrettäviksi vasta ja ainoastaan kielessä. (Koivunen & Liljeström 1996, 275-277; Ramazanoglu & Holland 1999, 381.) Lähden siitä, että sukupuolinen häirintä on sosiaalisesti konstruoitunutta ja diskursiivisesti neuvoteltua, mutta samalla "todellista" (Kitzinger & Thomas 1995, 35; ks. myös Wise & Stanley 1987, 204-205). Näen sukupuolisella häirinnällä ja häirinnän kokemuksilla diskursiivisen ulottuvuuden lisäksi ei-diskursiivisia, materiaalisia ulottuvuuksia. Caroline Ramazanoglu ja Janet Holland (1999, 383) esittävät, että feministisellä tutkimuksella ei ole varaa tyystin hylätä ajatusta kokemuksesta tiedon lähteenä. Jos halutaan puuttua alistamiseen tai epätasa-arvoisuuteen, on saavutettava jonkinlainen ymmärrys epätasa-arvoisuuden kokemuksista. Kokemukset, kokemusten käsitteellistäminen ja arviot siitä, mitä pitää muuttaa, ovat toisiinsa kietoutuneita. (Mts. 386). He toteavat, että kokemuksia tehdään ymmärrettäväksi kielen avulla, mutta niiden tarkastelu pelkästään diskursiivisena tuotteena ei riitä tavoittamaan sitä, miten ihmisten kokevat elämänsä materiaalisia, kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia ja ruumiillistuneita ehtoja (mts. 391). Vaikka en pidä sukupuolista häirintää selkeästi rajautuvana ja määrittyvänä kokemuksena, en myöskään ajattele sitä pelkkänä kertomuksena, puhetavan tuotteena (vrt. mts. 387; ks. myös Saarikoski 2001, 33).

Ramazanoglu ja Holland (1999, 383-386) erittelevät kokemuksille kuusi tasoa, kerrostumaa. Tapa, jolla ihmiset ovat tietoisia olemisestaan ja kokevat elämänsä, riippuu siitä, miten he ymmärtävät kokemuksen eri tasoja ja niiden yhteyttä toisiinsa. Sovellan ja konkretisoin seuraavaksi Ramazanoglun ja Hollandin jaottelua sukupuolisen häirinnän kokemuksen purkamiseen.

1. Kokemus viittaa *tapahtumiin* ja tapahtumien ja olosuhteiden välisiin eroihin.

> Materiaaliset olosuhteet ovat erilaisia, ja useissa tapauksissa voimme sanoa, onko vai eikö meillä ole kokemuksia esimerkiksi fyysisestä päällekarkauksesta tai olemmeko kokeneet huoraksi haukkumista toistuvasti vai ei koskaan.

2. Kokemuksilla on *sosiaalinen konteksti* ja ne kytkeytyvät sosiaalisiin suhteisiin, rakenteisiin ja instituutioihin.

> Sukupuolisen häirinnän kokemukset liittyvät henkilökohtaista laajempiin valtasuhteisiin, jotka järjestyvät esimerkiksi iän, sukupuolen tai etnisyyden kautta.

3. Kokemukset ovat *ruumiillistuneita*.

> Useimmissa häirinnän kokemuksissa on mukana materiaalinen ruumiimme, joka on kielellisesti merkityksellistynyt, mutta jota ei voi selittää kielellisesti pois. Toisin sanoen eitoivottua koskettelua ja sen merkitystä voi vähätellä, mutta itse tekoa ja kosketusta ei voi selittää tekemättömäksi.

4. Kokemukset ovat sidoksissa *tunteisiin*, joista osa välittyy kielellisesti, mutta eivät kaikki.

> Häirinnän kokemuksiin voi liittyä (yhtä aikaa) niin häpeää, syyllisyyttä kuin mielihyvää, joista mikään ei välttämättä tunnu “oikealta” tai oikeutetulta tunteelta tai jotka ovat ristiriidassa keskenään.

5. Kokemuksiin liittyy aina niiden *arvioiminen* ja arvottaminen.

> Häirinnän kokemuksia voidaan arvioida monella, ristiriitaisellakin tavalla ja arviot kokemusten vakavuudesta tai harmittomuudesta voivat myös muuttua ajan myötä.

6. Kokemus on *diskursiivisesti* tuotettu.

> Häirinnän kokemukset tulevat jaetuiksi ainoastaan kielen kautta, mutta kieli ei taivu kuvaamaan kaikkia kokemuksia. Sopivan kielen puuttuminen voi myös vaientaa.[16]

Tarkastelen kokemuksia siis sekä diskursiivisina konstruktioina että materiaalisina, kontekstisidonnaisina, tunteita herättävinä tapahtumina. Kokemusten tulkinta on riippuvainen paitsi itse tapahtumasta tai teosta myös kulttuurisista käytännöistä, konteksteista sekä ihmisten ja ihmisryhmien välisistä (valta)suhteista (vrt. Åkerström 2002, 516). Kokemusten tulkitseminen ja nimeäminen on henkilö- ja tilannekohtaista, ja siihen vaikuttavat niin yleiset määritelmät, yhteisölliset kulttuurit, tilannekohtaiset muuttujat, (aika, paikka, teko, tekijä, yleisö), aiemmat kokemukset, kuin tuttavien kertomukset, joihin omaa kokemusta suhteutetaan (ks. esim. Mankkinen 1995). Tulkinnoissa on sukupuolittaisia eroja, mutta niihin vaikuttavat myös muut sosiaaliset jaot, jotka myös voivat olla häirinnän perusteena, kuten vammaisuus tai ihonväri (Thomas & Kitzinger 1997, 9).[17]

---

16 Suvi Ronkaisen (1999, 133-134) pohdinta tunteista asettuu mielenkiintoisella tavalla rinnakkain Hollandin ja Ramazanoglun erittelyn kanssa ja täydentää sitä. Ronkaisen mukaan tunteet ovat tilanteisesti rakennettuja ja rakentuvia, arvioitavia ja arvotettavia, mutta niiden rakentumisessa on säännönmukaisuutta, johon vaikuttavat yhteiskunnalliset valtajaot. Lisäksi ruumiillisuus sitoo yksittäisiä tilanteita toisiinsa. Tunteet on yhteydessä hegemonisiin diskursseihin ja osittain niiden konstruoimia, mutta samalla tunteet voivat uhmata niitä. Tarkastelen jatkossa tunteiden rakentumista ja arvottamista, mutta pääsääntöisesti kytköksissä kokemusten ja tilanteiden tulkintoihin, en omana kysymyksenään.

17 Kokemuksilla viitataan tässä omakohtaisiin kokemuksiin, mutta yhtä lailla teemme tulkintoja muiden kokemuksista ja myös näihin tulkintoihin vaikuttavat edellä mainitut tekijä.

Monet sukupuolista häirintää tarkastelleet feministitutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että naiset kertovat kokemuksista, jotka perustuvat sukupuoleen ja saavat heidän tuntemaan olonsa noloksi tai pelokkaaksi, mutta he eivät osaa tai halua puhua niistä sukupuolisena häirintänä (Larkin 1994, 266-267; Herbert 1989, 21-26, 40). Tämä voi tarkoittaa myös sitä, että tutkimukseen osallistuvat naiset eivät suostu tarjoamaan tutkijalle hänen olettamiaan tulkintoja. Sihteerien sukupuolista häirintää tutkineet Helen Mott ja Susan Condor esittelevät tilanteen näin:

> [E]mme ole suinkaan löytäneet itseämme miellyttävässä epistemologisessa kumppanuussuhteessa niiden naisten kanssa, joiden ääniä me "kuuntelemme", vaan katkerassa hermeneuttisessa taistelussa, jossa me puolustamme feministisiä näkökantojamme sitä maailmankuvaa vastaan, jossa sukupuolinen häirintä on "vain vitsi", jossa naiset "eivät ole alistettuja", jossa vastaajamme "eivät ole ikinä kokeneet syrjintää" ja jossa "feminismi on väärin". (Mott & Condor 1997, 83.)

Carrie Herbert (1988, 55) viittaa tutkimukseensa osallistuvien nuoruuteen tai epäpoliittisuuteen pohtiessaan sitä, miksi nämä eivät puhu kokemuksistaan sukupuolisena häirintänä. Hän ei kuitenkaan rakenna tutkimusasetelmaa tiedostavan tutkijan ja tiedostamattoman, yksinkertaisen tutkittavan väliseksi suhteeksi.

Olen Herbertin tavoin kiinnostunut niistä mekanismeista ja diskursiivisista tekniikoista, jotka tekevät sukupuolisesta häirinnästä henkilökohtaista, näkymätöntä, ei-ongelmatonta ja ei-häirintää (Varsa 1993, 88; Kitzinger & Thomas 1995, 46-47). Näitä diskursiivisia keinoja käyttävät niin nuoret kuin aikuiset, niin kokijat kuin ulkopuoliset, jotka arvioivat tilanteen, teon tai kokemuksen häiritsevyyttä. Häirintä jää näkymättömäksi silloin, jos siitä vaietaan kokonaan (Herbert 1989), mutta myös silloin, kun häiritsevistä kokemuksista puhutaan ei-ongelmallisessa tulkintakehykses-

sä ja kun ne nimetään muuksi kuin häirinnäksi. Australialainen koulututkija Jane Kenway kollegoineen (1998) sekä huoran mainetta tutkinut Helena Saarikoski (2001) ovat eritelleet diskursiivisia tekniikoita, joilla poikien tyttöihin kohdistama häirintä tai nimittely normalisoidaan ja naturalisoidaan (ks. myös Thomas 1997, 147-148). Kenway kollegoineen (1998) puhuu auktoritatiivisista (authoritative) diskursseista, joilla opettajat, tytöt ja pojat selittävät poikien häiritsevää käytöstä poikien voimattomudella eli kypsymättömyydellä, biologialla ja poikamaisuudella. (Kenway et al. 1998, 101, 104-109.) Saarikoski (2001) erittelee kuusi tyttöjen huorittelun neutralisaatiotekniikkaa (Sykes & Matza 1957), joita ovat kohteen syyllistäminen, tilanteen seksualisoiminen, normalisoiminen, luonnollistaminen, murrosikädiskurssi ja huorittelun kiistäminen. (Saarikoski 2001, 250-255.) Häirinnän neutralisoinnissa käytetään lausahduksia, kuten "rakkaudesta se hevonenkin potkii" tai "pojat ovat poikia" (mts. 253-254), joiden sananlaskumaisuus tekee niistä periaatteessa viattomalta tuntuvia, lähes vastaan sanomattomia, koeteltuja totuuksia (vrt. Virtanen 1972, 139). Myös Liz Stanley ja Sue Wise (1987, 5-6, 94) puhuvat seksististä käyttäytymistä oikeuttavista retoriikoista ja huomauttavat, kuinka tutuista, toistetuista ja rakkaista populaarikulttuurin tai kansanperinteen kertomuksista löytyy normalisoituja tarinoita sukupuolisesta häirinnästä. Kokemuksista vaikenemisella tai niiden diskursiivisella normalisoimisella voi olla samanlaiset seuraukset sen suhteen, että kohtelusta valittaminen tai sen vastustaminen vaikeutuvat. Jos kyse on normaalina pidetystä kanssakäymisestä, siihen ei voi tai tarvitse puuttua, siitä ei voi loukkaantua ja sen pitäminen muuna kuin normaalina on moitittavaa (Herbert 1989, 130; Kenway et al. 1998, 203; Saarikoski 2001, 253-255; Gardner 1995, 8).

Häiritsevän tilanteen voi neutralisoida mutta myös romantisoida tai politisoida. Julkisissa tiloissa tapahtuvaa häirintää tutkinut Carol Brooks Gardner (1995, 159) jakaa tapausten tulkinnat sen mukaan, käytetäänkö niissä romantisoitua vai poliittista retoriikkaa. Romantisoidut tulkinnat ovat kytköksissä ajatukseen hetero-

seksuaalisesti erotisoidusta julkisesta tilasta ja normatiivisesta etiketistä, jonka mukaan miehillä on oikeus arvioida naisia ulkonäön perusteella. Samalla ne nojaavat tähän etikettiin ja pönkittävät sitä. (Ks. myös Goffman 1977.) Tällaisten tulkintojen mukaan julkisissa tiloissa saadut arvostelut, vihellykset ja huudot, jotka eivät ole muodoltaan selkeästi negatiivisia, olivat imartelua, kosiskelua tai ne voitiin selittää miesten luonnollisen valloittamisenhalun tai naisten provosoinnin seurauksena (Gardner 1995, 166-182). Politisoituneissa tulkinnoissa kokemus asetettiin muissa kuin julkisissa tiloissa (koulussa, työpaikalla) tapahtuvan häirinnän ja väkivallan jatkumolle ja se nähtiin osoituksena miesten vallankäytöstä (mts. 182-183). Useimmat Gardnerin haastattelemat naiset kuvailivat kokemuksiaan sekä romantisoidun että politisoidun retoriikan avulla. Monet feministiksi itseään nimittäneet naiset päätyivät etsimään syitä häirintäkokemuksilleen itsestään tai käytöksestään. Näin he hyväksyivät ajatuksen siitä, että julkisen häirinnän taustalla on romanttisesti virittynyt heteroseksuaalinen mielenkiinto. (Mts. 160.)

Kuten Gardnerin tutkimus osoittaa, tapahtumapaikalla on merkitystä sille, miten tilanteita tulkitaan. Tapahtumien tilallinen konteksti tarjoaa tulkintakehyksen sekä tilanteiden neutralisointiin että niiden politisointiin. Saarikoski (2001) ja Kenway kollegoineen (1998) puolestaan viittaavat ikäkausiselityksiin häirinnän tulkitsemisessa. Samansuuntaisia huomioita ovat tehneet Päivi Korhonen ja Meri Kuusi (2003), joiden muisteluaineistoon perustuvan tutkimuksen kohteena oli peruskoulussa tapahtuva häirintä. Tutkijat erittelevät häirintäkerronnasta neljä tulkintakehystä, joiden avulla tutkimukseen osallistujat tarkastelivat kokemuksiaan. Näitä olivat lapsuuden ja murrosiän diskursseihin nojaava häirintää luonnollistava tulkintakehys, koulun sosiaalisia suhteita painottava hierarkisoiva tulkintakehys, häiritsijää häiriintyneeksi kuvaileva patologisoiva tulkintakehys sekä peruskoulua ja koulukulttuuria kritisoiva tulkintakehys. Näiden rinnalle Korhonen ja Kuusi tuovat tiedotusvälineissä käytetyn kulttuurisen tulkintakehyksen, jossa häirintä kiinnitetään kulttuurin ja viihdeteollisuuden yliseksualisoitumiseen. (Korhonen & Kuusi 2003, 60-73.)

Tapa, jolla tilanteista puhutaan, määrittää puhujaa ja kertomusten henkilöitä ja asettaa nämä tietyille paikoille, sukupuolitettuihin subjektipositioihin (ks. esim. Jokinen & Juhila 1999, 68; Holland et al. 1998, 7). Diskurssien monimutkainen verkko tarjoaa erilaisia, vaikkakaan ei rajattomia mahdollisuuksia määritellä itsensä ja tulla jonkinlaiseksi (Kenway et al. 1998, xvii). Sukupuolisen häirinnän käsite on kulttuurinen ja kielellinen resurssi, joka raamittaa arjen tarkastelua ja nostaa esille arjen käytäntöjen ja tilanteiden sukupuolittuneisuuden. Käsitteen käyttäminen mobilisoi tietynlaisia sukupuolittuneeseen valtaan liittyviä kriittisiä diskursseja, jotka kilpailevat muiden, käsitteen ja ilmiön kieltävien tai ohittavien diskurssien kanssa. Sen lisäksi, että puhuja määrittelee itse itseään ja muita, hänen kuulijansa tekevät omia määrittelyjään, jotka voivat olla ristiriidassa puhujan määritysten kanssa. Väitän, että itseen kohdistuvasta sukupuolisesta häirinnästä puhuvalle naiselle tarjotaan monissa yhteyksissä lähinnä vain kielteisiä positioita, joita ovat avuton uhri, omalla käyttäytymisellään häirintää provosoinut tai feministinen, huumorintajuton tiukkapipo.

Erityisesti uhriksi positioituminen on aiheuttanut kiistaa feministisen tutkimuksen sisällä. Jotkut tutkijoista ovat väittäneet, että törkeitä ahdistelutapauksia lukuun ottamatta sukupuolisesta häirinnästä puhuminen lietsoo naisten toimijuutta vähättelevää uhrifeminismiä (Thomas & Kitzinger 1997, 7; ks. myös Roiphe 1993, 87-112.) Haluttomuus tulkita kokemuksiaan häirinnäksi ja positioitua sitä kautta uhriksi tulee näkyviin aiempiin tutkimuksiin osallistuneiden naisten puheessa. Kitzingerin ja Thomasin (1995) tutkimukseen osallistuneet naiset muistelivat kokemuksia, jotka he haastatteluissa tulkitsivat häirinnäksi, mutta eivät tehneet niin tapahtumahetkellä (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 22). Naiset puhuivat kokemusten nimeämisestä ei-häirinnäksi rationaalisena valintana. Sukupuolisesta häirinnästä puhuminen olisi tehnyt näkyväksi heidän alistetun asemansa, leimannut heidät uhreiksi, nostanut esille torjuttuja tunteita ja rikkonut heidän minäkuvaansa vahvasta naisesta. (Kitzinger & Thomas 1995, 36-39.) Päivi

Honkatukia (2000, 59-60) on analysoinut häirintää kokeneiden tyttöjen selviytymiskuvauksia erityisesti suomalaisena ilmiönä, suhteessa ajatukseen vahvasta ja uhriuden kieltävästä suomalaisesta naiseudesta. Uhriposition torjuminen tai vahvuuden korostaminen vaikuttaa kuitenkin olevan keskeinen naissubjektifikaatioon kuuluva ulottuvuus myös muualla kuin Suomessa tai Pohjoismaissa (ks. myös Markkola 2002, 85).

Toimijuus ja valta

Kokemusten tulkinnat kytkeytyvät toimijuuteen ja valtaan monin tavoin. Ensinnäkin kokemusten ja ilmiöiden nimeämisessä on kyse merkityksenantoprosesseista eli sinällään eräänlaisesta toimijuudesta. Nimeämistä eli ryhmien, yksilöiden, käyttäytymisen, kokemusten ja arvojen määrittelemistä voi myös ajatella keskeisenä vallankäytön muotona (Wilton 1996, 128; Dworkin 1981, 17-18). Toiseksi, uudet käsitteet nostavat esille uusia tapoja toimia (Hacking 1997/1991) ja tietynlainen tieto voi valtaistaa, parantaa kykyä ymmärtää, käsitellä ja mahdollisesti muuttaa arkea. (Kenway et al. 1998, 100). Samalla kun tapausten uudelleen nimeäminen tarjoaa eväitä ylipäänsä kokemuksista puhumiselle ja niiden ymmärtämiselle (Wise & Stanley 1987, 10, 11), se voi avata mahdollisuuksia tunteille, jotka aiemmin ovat vaikuttaneet kohtuuttomilta tai hämmentäviltä (Ramazanoglu & Holland 1999, 385). Alistavan kokemuksen uudelleen arvioiminen epätasa-arvoisten valtasuhteiden kehyksessä voi synnyttää luottamusta ja määrätietoisuutta siihen, että tulevaisuudessa ei suostu alistumaan samanlaiseen tilanteeseen (Holland et al. 1998, 132). Määrittelyillä ja tulkinnoilla on merkitystä toimijuuden mahdollisuuksien kannalta, sillä ne voivat sekä kannustaa että tukahduttaa toimijuutta (Jeffner 1997, 238-239).

Sukupuolisessa häirinnässä on kysymys sukupuolten välisistä epätasa-arvoisista valtasuhteista. Erityisesti tyttöihin tai naisiin kohdistuva heteroseksuaalinen häirintä perustuu epätasa-arvoisiin valtasuhteisiin, jotka perustuvat sukupuoleen. (Kenway et al. 1998,

125; Varsa 1993, 52-58.) Kysymys vallasta nousee esille tutkimuksessani monin tavoin, mutta eräänlaisena kehyksenä on ajatus historiallisesti paikantuvasta ja muuttuvasta heteroseksuaalisesta vallasta ja sen eri tasoista. Valta liittyy siihen, miten tulkitsemme ja määrittelemme kokemuksia, ihmisiä ja ilmiöitä, kuten sukupuolista häirintää ja sen osapuolia. Valta on yhteydessä toimijuuteen, siihen mitä teemme, miten reagoimme tai millaisen strategian valitsemme missäkin tilanteessa. Valta liittyy myös elettyyn elämään, ruumiillistuneisiin käytäntöihin ja kokemuksiin sekä siihen, miten ne tulevat merkityksellisiksi. (Holland et al. 1997, 24-25.)

Toimijuus-käsitteellä viittaan osittain siihen, mistä monissa aiemmissa tutkimuksissa on käytetty nimitystä selviytymiskeinot tai strategiat. Näissä tutkimuksissa on siis tarkasteltu sitä, miten naiset ja tytöt selviävät häirintätilanteista ja millaisia suhtautumis- ja toimintatapoja eli selviytymisstrategioita he käyttävät (ks. Saarikoski 2001; Honkatukia 2000; Aapola & Kangas 1996; Epstein 1997; Francis 1997; Gardner 1995; Larkin 1994; Aapola & Kangas 1994; Lees 1993). Nämä strategiat voi jakaa niihin, jotka perustuvat välttelyyn ja niihin, jotka perustuvat vastustukseen tai itsepuolustukseen (Aapola & Kangas 1996; Epstein 1997, 165; Gardner 1995, 221). Naiset, jotka valitsevat välttelyyn perustuvan strategian, mukautuvat tilanteeseen niin, että seksistinen asetelma ei muutu. Itsepuolustusstrategioita käyttävät puolestaan pyrkivät haastamaan ja muuttamaan seksististä tilannetta. (Aapola & Kangas 1994, 22; 1996, 411, 415.) Sinikka Aapola ja Ilka Kangas (1994, 20-52) listaavat seuraavanlaiset seksismistä selviytymisen strategiat: sivuuttaminen, välttely, ennalta valmistautuminen, poistuminen sekä kielellisinä keinoina puhuminen ja kirjoittaminen, muihin tukeutuminen, virallinen valitus, julkisuuden käyttäminen ja fyysiset tai emotionaaliset keinot (ks. myös Wise & Stanley 1987, 163-175; Honkatukia 2000, 44-47). Strategioista kirjoittavien tutkijoiden viesti on se, että naiset tai tytöt eivät ole passiivisia uhreja (Larkin 1994, 274) vaan vahvoja ja luovia keksiessään keinoja selvitä häiritsevistä tilanteista (Aapola & Kangas 1994, 8; 1999, 415; Wise

& Stanley 1987). Aapola ja Kangas (1994, 16-17; 1996, 415-416) korostavat, että naisten toiminta häirintätilanteissa ei ole sattumanvaraista, vaan jopa passiivisuutenakin näyttäytyvä tekemättömyys on tarkoituksellista, tietoista ja harkittua omien oikeuksien vartioimista sekä seksismin välttämistä, sietämistä ja voittamista.

Jaan edellä mainittujen käsityksen siitä, että naiset sekä tytöt ovat neuvokkaita ja sovittavat kekseliäästi toimintaansa tilanteen ja kontekstin mukaan. Strategia-analyyseilla voi ajatella olevan tyttöjä valtaistava tavoite, mikä sinällään on arvokas ja kannatettava. Toisaalta strategia-käsitteen käyttöön liittyy hankaluuksia. Naisten neuvokkuutta korostava strategia yleispätevänä käsitteenä jättää vähän tilaa neuvottomuuden mahdollisuudelle tai sille, että naisten toiminta ei olisi tietoista tai harkittua (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 43). Lisäksi naisissa ja naisten käyttämissä strategioissa on eroja. Gardnerin (1995) havaintojen mukaan feminismi auttoi naisia tarkastelemaan heihin kohdistuvaa julkista häirintää kriittisesti, mutta se ei tarjonnut mitään erityisiä ratkaisumalleja tai keinoja selvitä tilanteista. Mikään tulkintatapa ei kääntynyt helposti käytännön strategioiksi, mutta romanttiseen retoriikkaan tukeutujat ja feminismistä etäisyyttä ottavat naiset pelkäsivät vähemmän kuin feministit ja pystyivät käyttämään perinteisiin, kuten uskonnolliseen retoriikkaan perustuvia keinoja, joilla selvitä tilanteista tai hakea oikeutta paheksunnalleen. (Mts 165, 185.)

Strategia-käsite edellyttää tutkijan tekemään johtopäätöksen, jonka mukaan vastuullisten yksilöiden tavoin tytöt selviävät tai ainakin yrittävät selviytyä kohtaamastaan häirinnästä (Gardner 1995, 200-201). Vaikka tämä tietyssä mielessä onkin looginen ja paikkansapitävä väite, se on samalla jossain määrin yksiviivainen eikä ota huomioon "selviytymisen" ambivalenttisuutta. Aapolan ja Kankaan (1994, 17) mukaan selviytymisen käsite liittyy naisen tunteeseen "onnistumisesta, ylipääsemisestä, omien toiveiden ja tahdon toteutumisesta", mutta entä jos tämä tunne puuttuu? Strategiat eivät ole reseptejä, joilla häirintätilanteet hoidetaan pois päiväjärjestyksestä (ks. myös Aapola & Kangas 1994, 9; Wise & Stanley 1987,

202). Ne voivat myös olla huonoja ja hankalia ja saada aikaan ristiriitaisia tunteita, vaikka lopputuloksena olisikin pois pääseminen jostain tietystä tilanteesta. Naisten kyvykkyyden ja jämäkkyyden korostaminen voi kääntyä itseään vastaan siinä mielessä, että siitä tulee uusi vaatimus, joka kaikkien naisten on täytettävä. Gardner (1995, 200-201) huomauttaa, että strategioiden korostamisen ei pitäisi kätkeä itse ilmiön ongelmallisuutta - naiset ovat neuvokkaita, mutta parasta olisi, jos heidän ei tarvitsisi testata neuvokkuuttaan selviytymismielessä.

Käytän jatkossa strategia-käsitettä kuvaamaan pitkälti samantyyppistä toimintaa kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, mutta yläkäsitteenäni on toimijuus. Toimijuus-käsitteen avulla pyrin huomioimaan sekä sen, että tytöt (tai pojat) selviävät, mutta myös tavoittamaan toimintatavan tai strategian valinnan ambivalenttisuutta (ks. Giddens 1984, 9) sekä toimijuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia. Lähtökohtani on siis se, että sekä tytöt että pojat ovat toimijoita, mutta heidän toimijuuteensa ja toimijuuden tuntoonsa (Gordon 2005a) vaikuttavat - rajoittavasti tai mahdollistavasti - niin tilanteiset tekijät kuin materiaaliset ja sosiaaliset positiot (Wyn & White 1997, 142).

Janet Holland kollegoineen (1998, 129) on pohtinut toimijuuteen liittyen valtaistumisen käsitettä (empowerment). He esittävät, että tilanteissa, joissa neuvotellaan turvallisesta seksisuhteesta, valtaistuminen on epävakaa, jatkuva, tilannesidonnainen prosessi, jossa nuoret naiset käyttävät hyväkseen erilaisia passiivisia ja aktiivisia, yksityisiä ja julkisia vastustusstrategioita. Pystyäkseen ymmärtämään sitä ristiriitaa, että nuoret naiset eivät kykene aina toteuttamaan aikomuksiaan harjoittaa turvallista seksiä, Holland ja kumppanit tekevät erottelun älyllisen ja käytännön valtaistumisen välillä (intellectual and experiental empowerment). Älyllisellä valtaistumisella he viittaavat tyttöjen odotuksiin ja aikomuksiin ja käytännön valtaistumisella heidän kykyynsä taata nautinnollinen ja turvallinen seksikokemus. Kumpikaan ei yksin ole riittävä tae turvalliselle seksikokemukselle. (Holland et al. 1998, 9, 129-131.) Tätä jaottelua

sovellan sukupuoliseen häirintään ja tarkastelen, miten tytöt ja pojat onnistuvat panemaan käytäntöön omia aikomuksiaan, asenteitaan ja strategioitaan erilaisissa häirintätilanteissa.

Yhtäältä heteroseksuaalisuus itsessään sisältää sukupuolittuneen valta-asetelman (Wise & Stanley 1987, 42). Heteroseksuaalisuuden institutionalisoituneisuus asettaa miehet ja naiset hierarkkiseen valtasuhteeseen toistensa kanssa niin, että miesten vallankäyttöä naisia kohtaan, oli se sitten tiedostettua ja tarkoituksellista tai ei, voi pitää lähes rutiinina (Holland et al. 1998; vrt. Thomas 1997, 134-135). Holland kollegoineen (1998) on tutkinut heteroseksuaalisuuden rakentumista ja sitä, miten miehet ja pojat ovat tässä prosessissa etuoikeutetussa asemassa. He väittävät heteroseksuaalisuuden olevan yhtä kuin maskuliinisuus. Holland ja kollegansa esittelevät nuorten seksisuhteista käsittelevässä tutkimuksessaan käsitteen "sisäistetty maskuliinisuus" (male-in-the-head), jolla he viittaavat siihen, kuinka itsestään selvää - sekä tytöille että pojille - miehisten halujen ja merkitysten ensisijaisuus on heteroseksuaalisen kanssakäymisen määrittäjänä. Miehet valtaistuvat maskuliinisuuden kautta, mutta perinteinen feminiinisyys puolestaan tarjoaa tytöille turvattoman ja riskialttiin seksuaali-identiteetin. He näkevät siis heteroseksuaalisuuden miesten hallitsemana alueena, jossa yksittäinen nuori mies voi olla voimattomassa tai alisteisessa asemassa, mutta maskuliininen valta (male power) on silti kenen tahansa miehen käytettävissä. (Mts. 25, 26.) He tekevät erottelun sosiaalisen ja yksityisen vallan välillä. Naisella voi olla yksityistä valtaa, mutta naiseus ei tuota sosiaalista valtaa. (Mts. 177.) Tyttöjen toimijuus on tärkeää vastustettaessa paikallista ja tilanteista poikien ja miesten vallankäyttöä, mutta se ei riitä kumoamaan institutionaalista miesvaltaa (mts.128; ks. myös Allen 2003) - eikä tällaista voi heiltä vaatiakaan (ks. myös Oinas 2001, 89). Hollandin ja kumppaneiden mukaan ajatus naisvallasta häiritsee ja rikkoo olemassa olevia kategorioita ja konventioita. Naisten haasteeksi tutkijat esittävät älyllisen ja käytännön valtaistumisen yhdistämisen ja miesten haasteeksi maskuliinisuuteen liittyvien etuoikeuksien kyseenalaistamisen (Holland

et al. 1998, 190, 194). Maskuliinisuus valtapositiona tulee kärjistyneesti esille niissä tutkimuksissa, joissa poikaoppilaat pystyvät haastamaan naisopettajan institutionaalista valta-asemaa häiritsemällä tätä sukupuolisesti (Lahelma 1996; Lahelma & Palmu & Gordon 2000; ks. myös Wise & Stanley 1987, 59). Elina Lahelman (1996, 485) sanoin "viittaamalla seksuaalisuuteen tai ruumiiseen voivat nuoretkin pojat - tiedostamattaan tai tiedostaen - käyttää maskuliinisuuden tuomaa ylemmyyttä suhteessa naisiin: 'vaikka olet opettaja, olet nainen'".

Aapolan ja Kankaan (1994, 171) mukaan heidän tutkimuksessaan esiintyneiden aikuisten naisten neuvokkuus oli ajan ja kokemusten myötä muodostunutta elämänviisautta ja kulttuurista tietoa. Ulla Kosonen (1998, 212) näkee tytöt aikuisia naisia haavoittuvaisemmassa asemassa, koska heidän ruumissuhteensa on vasta kehittymässä. Janet Holland kollegoineen (1998, 18) ei kuitenkaan näe turvattoman feminiinisyyden (ja dominoivan maskuliinisuuden) olevan *ensisijaisesti* nuoruuden ja kokemattomuuden tuotosta. He väittävät, että esimerkiksi tyttöjen kyky taata itselleen turvallinen seksisuhde ei kytkeydy niinkään ikään vaan pikemminkin siihen, miten tyttö pystyy vastustamaan ja haastamaan maskuliinisuuden ensisijaisuutta. Perinteiset feminiiniset identiteetit ja käytännöt voivat estää tyttöjä tunnistamasta, ilmaisemasta ja panemasta käytäntöön toimijuuttaan heteroseksuaalisessa kanssakäymisessä. Näitä feminiinisyyteen liittyviä odotuksia ja oletuksia esittävät ja valvovat niin ystävät, perhe kuin koulu. (Mts. 129.) Pojille valtaistuminen puolestaan merkitsee kykyä saavuttaa hegemoninen maskuliinisuus ja hyötyä siitä (Jeffner 1997). Sukupuoli, mutta osittain myös ikä, tulevat esille niissä odotuksissa, joita liitetään tyttöjen ja poikien toiminnan vastuullisuuteen. Tytöt määrittyvät pääsääntöisesti vastuullisiksi parisuhteessa sekä omista että partnerin tunteista. Tytöillä on vastuu toimia kypsästi, pojilla puolestaan oikeus toimia lapsellisesti (ks. Kenway et al. 1998, 108-110).

Analysoin tyttöjen ja poikien toimijuutta, toimijuuden ja vallan tuntoa sekä sukupuolista häirintää kahdesta näkökulmasta.

Ensinnäkin tarkastelen heidän kuvauksiaan siitä, miten he ovat reagoineet tai selvinneet häiritsevistä tilanteista. Kysyn, millaiset tekijät mahdollistavat tai rajoittavat tyttöjen ja poikien kykyä määritellä integriteettinsä rajoja heitä itseään tyydyttävällä tavalla. Giddensiä (1984, 9, 14) mukaillen pohdin, mitkä tekijät vaikuttavat yksilön kykyyn muuttaa asioiden kulkua (capability of the individual to "make difference" to [...] course of events) sekä heidän "muutosvoimaansa" (tranformative power), mahdollisuuksiinsa muuttaa häiritsevä tilanne tai asetelma sellaiseksi, joka ei jätä heitä nöyryytetyksi, turhautuneeksi tai pelokkaaksi (vrt. Aapola & Kangas 1994, 17). Giddensin ajatus muutosvoimasta määrittelee toimijuuden melko tavanomaisella ja lähes ihannoivalla tavalla tietoiseksi, muuttavaksi vastarinnaksi. Vaikka ymmärrän toimijuuden muunakin kuin vastarintana, Giddensin muotoilun ansiona on se, että se kannustaa tarkastelemaan tyttöjen ja poikien kuvauksia siitä näkökulmasta, voisiko jokin muu lopputulos ja sen tulkinta olla mahdollinen (ks. myös Oinas 2001, 42).

Ajattelen siinä mielessä foucaultaisittain, että valta ei ole kenenkään hallussa, eikä tyttöjä ja poikia näin ollen voi jakaa yksinkertaisesti ja dikotomisesti vallattomiin ja valtaapitäviin tai sorrettuihin ja sortajiin (ks. myös Wise & Stanley 1987, 161-162). Tutkin sitä, miten erilaiset tytöt ja pojat positioituvat tilanteisesti, miten he käyttävät valtaa, valtaistuvat ja kykenevät toimimaan arjessaan. (Kenway et al. 1998, 98; ks myös Bordo ref. Holland et al. 1998, 107.) Nuoret konstruoivat aktiivisesti omaa maskuliinisuuttaan/feminiinisyyttään ja seksuaalisuuttaan, mutta tämä tapahtuu sosiaalisissa tilanteissa, joissa valtadiskurssit asettavat heille sekä mahdollisuuksia että rajoituksia (Holland et al. 1998, 24). Sue Wisen ja Liz Stanleyn (1987, 147) ajatuksen mukaisesti valta vuorovaikutuksessa on käytännön saavutus, jonka elementit ja osapuolten resurssit vaihtelevat tilanteesta toiseen ja jota voi usein arvioida ja tulkita vasta jälkeenpäin (ks. myös Mankkinen 1995, 45). Tarkastelen siis toimijuutta ja valtaa erityisesti tilanteisena ja paikallisena eli sitä, miten valta tulee näkyväksi tietyissä tilanteissa sekä sitä, miten osapuolet rakentavat

ja purkavat valtasuhteita (ks. Kenway et al. 1998, 98), jotka liittyvät sukupuolen ohella erityisesti ikään ja etniseen taustaan.

Toiseksi tarkastelen toimijuuden emotionaalista ja tiedollista ulottuvuutta. Lois McNay (2000, 16-17) kritisoi tapaa, jolla toimijuus on ymmärretty ainoastaan vallitsevien normien vastustamisena. Hän ehdottaa, että toimijuus voitaisiin ymmärtää myös aktiivisena kykynä käsitellä ja selvittää katkonaisia, ristiriitaisia ja päällekkäisiä valtasuhteita. Omassa tutkimuksessani tämän ajatuksen voi kääntää kysymykseksi siitä, miten nuoret ennakoivat, käsittelevät ja tulkitsevat sukupuoliseen häirintään liittyviä tilanteita, valtasuhteita, kokemuksia ja tunteita. Tunteet määrittelen tässä Suvi Ronkaisen (1999, 132-133) esittämien ajatusten mukaisesti ei vain vaistonvaraisiksi reaktioiksi vaan rakentuviksi ja nimettäviksi, osaksi kokemukselle haettavaa tulkintaa. Tarkastelen siis yhtäältä toimijuuden ennakointia sekä aikomuksia ja käsityksiä siitä, miten nuorten mielestä tulisi toimia jossain tietyssä tilanteessa. Toisaalta analyysini kohteena ovat menneiden tapausten, omien toimintatapojen ja niihin liittyvien tunteiden käsitteleminen, kokemusten tulkitseminen ja jatkotoimenpiteisiin ryhtyminen (ks. myös Aapola & Kangas 1994). Tarkastelen toimijutta siis ajallisen ulottuvuuden mukaisesti tilanteita ennakoivina aikomuksina, tilanteisena toimintana ja sen jälkeen tapahtuvana käsittelemisenä. Kaikki nämä toimijuuden ulottuvuudet ovat yhteydessä ja vaikuttavat toisiinsa.

Sukupuolinen häirintä rajantekona

Tarkastelen sukupuolista häirintää ja sen määrittelemistä erilaisina rajantekoina[18]. Tämä käsite on peräisin Malin Åkerströmiltä (2002)

18 Käytän rinnakkain käsitteitä rajanteko, joka on käännökseni border/boundary-work- termistä, sekä yleiskielessä käytettävää käsitettä rajanveto. Rajojen vetäminen tai tekeminen merkitsee myös erojen tekemistä, mutta pyrin käyttämään eronteko-käsitettä lähinnä seitsemännessä luvussa, jossa keskityn ihmisten, ihmisryhmien ja heidän edustamiensa ominaisuuksien välille rakennettaviin eroihin ja toiseuksiin.

ja Barrie Thornelta (1993). Väkivallan käsitteellistämistä tutkinut Åkerström (2002, 517) hakee vaikutteita tieteentutkija Thomas Gieyrinilta, jonka käyttämä käsite boundary-work viittaa (diskursiivisiin) tapoihin erotella ja jaotella toimintaa, ilmiöitä, tilanteita ja ihmisiä. Samalla kun toisia sisällytetään kuuluvaksi tiettyihin kategorioihin tai käsitteiden piiriin, toisia työnnetään ja rajataan niiden ulkopuolelle. Åkerström analysoi haastattelupuhetta, sanavalintoja ja implisiittisiä rajantekoja, joiden kautta vanhainkodin hoitajat vähättelevät ja normalisoivat vanhusten heihin kohdistamaa väkivaltaa. (Mts. 517-519.) Thorne (1993, 64), joka on tutkinut sukupuolta koulussa etnografisilla menetelmillä, käyttää puolestaan antropologi Fredrik Barthin borderwork-käsitettä. Tällä Thorne viittaa sellaiseen tyttöjen ja poikien väliseen (kasvokkaiseen) vuorovaikutukseen, joka perustuu sukupuolten välisiin eroihin, liioittelee niitä ja vahvistaa jakoa kahteen vastakkaiseen ryhmään, tyttöihin ja poikiin. Rajantekoihin liittyvät tyylitellyt performanssit, ristiriitaiset ja moniselitteiset merkitykset sekä voimakkaat tunteet, jotka myös tekevät niistä mieleenpainuvia (mts. 66, 85; sukupuolityyleistä koulussa ks. myös Tolonen 2001). Ristiriitaisuus ja moniselitteisyys antavat mahdollisuuksia kehystää tai nimetä tilanteita eri tavoin, kiusaamiseksi tai leikiksi, romanttiseksi tai vihamieliseksi lähestymiseksi. (Mts. 78-81.) Rajantekoa kuten sitä, että pojat jahtaavat tyttöjä, luonnehtivat tilanteiden ritualistinen muoto, dramatisointi ja stereotyyppisten ja hegemonisten nais- ja mieskuvien tuottaminen (mts. 85-86; ks. myös Goffman 1977, 321). Thorne huomauttaa, että rituaalit eivät välttämättä vahvista stereotypioita, vaan ne voivat tuoda tulkintoihin "pelivaraa" ja haastaa vallitsevia käsityksiä soveliaana pidetystä sukupuolisuudesta. Rajat ovat liikkuvia ja kontekstisidonnaisia, niitä rakennetaan ja puretaan nopeasti ja niitä voidaan sekä korostaa että neutraloida ja häivyttää. Lisäksi tilanteet, joissa sukupuoli ei nouse näkyvästi esille ovat yhtä lailla osa sukupuolten välisten suhteiden tuottamista. (Thorne 1993, 65, 84, 87.)

Ymmärrän heteroseksuaalisen sukupuolisen häirinnän ja rajanteot kahdella tavalla. Ensinnäkin, ilmiön tai kokemuksen tulkitsemi-

nen häirinnäksi sisältää rajantekoa, jossa häirintää suhteutetaan ja kontrastoidaan imarteluun, flirttailuun, huumoriin ja väkivaltaan ja jossa rakennetaan kontekstuaalisia rajoja häirinnän ja ei-häirinnän välille. Tämä tulkinta ja määrittely on sekä diskursiivista että ei-diskursiivista, tietyssä tilanteessa toimimista. Se, miten tietty tilanne tai kokemus tulkitaan, rajataan tietyn nimekkeen alle, on kulttuuristen merkitysten diskursiivista ja symbolista tuottamista ja järjestämistä. Toiseksi toimijuus liittyy tilanteiseen, tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottuihin arkisiin kohtaamisiin, jotka vaativat jonkinlaista rajojen määrittelyä.

Ilmiöiden rajat ja jaottelut ovat luonnollisesti aina jossain määrin keinotekoisia. Sue Wisen ja Liz Stanleyn (1987, 43-44) mielestä häirinnän kirjolle (spectrum) ei ole olemassa mitään katkeamispistettä. He toteavat myös, että suuri osa sukupuolisesta häirinnästä määrittyy harmaan tai beigen sävyisenä, koska tapaukset eivät ole tarpeeksi "selkeitä" tai "tärkeitä" eikä niistä raportoida mediassa (mts. 115). Vaikka olen samaa mieltä siinä, että ajatus rajoista ja jaotteluista on aina todellisuutta yksinkertaistava, rajanteko-käsitteen avulla voi yrittää tavoittaa juuri harmaan ja beigen arjen määrittelyprosessia. Muiden häirinnän tutkijoiden tavoin olen joutunut miettimään, miten suhtautua kuvauksiin, jotka yleisillä kriteereillä mitattuna täyttävät häirinnän tunnusmerkit, mutta jotka nuorten mielestä eivät ole häirintää vaan jotain muuta (ks. esim. Mott & Condor 1997, 83; ks. myös Holland et al. 1998, 154-155). Koska olen kiinnostunut nuorten subjektiivisista tulkinnoista, en halua ohittaa niitä nimeämällä tai niputtamalla häirinnältä vaikuttavia kuvauksia sukupuolisen häirinnän kategoriaan (ks. myös Renold 2002). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jättäisin nuorten ei-häirinnäksi luokitellut kokemukset ja kertomukset analyysini ulkopuolelle ja keskittyisin nuorten itse häirinnäksi nimeämiin tapauksiin. *Häirinnän* määrittelemisen rinnalla vähintään yhtä kiinnostavaksi tarkastelukohteeksi nousee *ei-häirinnästä* kirjoittaminen ja puhuminen sekä näiden kahden ilmiön välisen suhteen ja rajanvedon tarkastelu.

Toisen näkökulman mukaan sukupuolinen häirintä vuorovaikutuksena ja tilanteisena toimintana voidaan nähdä rajantekona, joka on yhteydessä heteroseksuaalisuuden ja sukupuolikategorioiden tuottamiseen. Päivi Korhonen ja Meri Kuusi (2003, 44-45) korostavat, että koska häirintä kohdistuu nimenomaan tyttöihin, heidän tarkastelunsa kohteena on se, miten häirinnän kautta vahvistetaan tytön kategoriaa. Tämän lisäksi häirintä vahvistaa myös pojan kategoriaa. Häirintä on siis keino manifestoida ja vahvistaa eroa naisten ja miesten välillä, ja sen kautta rakennetaan eroa myös normaalina ja poikkeavana pidetyn seksuaalisuuden ja sukupuolen välille. (Renold 2002; Epstein 1997; Thomas 1997; Kehily & Nayak 1997.) Samalla kun nuoret tekevät eroa sopivan ja sopimattoman, siedettävän ja sietämättömän välille, he määrittelevät, arvottavat ja rakentavat sukupuoleen, seksuaalisuuteen, sosiaaliluokkaan, etnisyyteen tai ikään liittyviä eroja ja valtasuhteita (ks. myös Åkerström 2002, 521). Sen lisäksi, että olen kiinnostunut erontekemisestä, esimerkiksi sukupuolieron vahvistamisesta (ks. Thorne 1993), etsin teksteistä myös tapoja, joilla rakennetaan yhtäläisyyksiä tyttöjen ja poikien, eri ikäisten tai eri etnisten ryhmien välille.

3. Metodologiset valinnat[19]

Metodologisia ratkaisujani ja tutkimusmenetelmien valintaa ovat suunnanneet mielenkiinto tulkita ja tehdä ymmärrettäväksi tyttöjen ja poikien arkisia kokemuksia suhteessa sukupuoliseen häirintään. Yhtäältä aikaisempien tutkimusten ja julkisen keskustelun perusteella oletan, että valtaosa yhdeksäsluokkalaisista on kuullut sukupuolisesta häirinnästä, heillä on jonkinlainen käsitys sen sisällöstä ja monella on myös omakohtaisia kokemuksia ei-toivotusta sukupuolisesta lähestymisestä. Pyrkimykseni on tavoittaa ymmärrystä heidän elämästään ja kulttuureistaan sekä heidän tavoistaan tuottaa ja käyttää merkityksiä. Aineiston tuottamisen suunnittelussa ja sen toteuttamisessa läpäisevänä teemana on ollut tutkimuksenteon eettisyys. Olen pyrkinyt sekä aineistonhankinnassa että kirjoittamisvaiheessa ottamaan huomioon sen, että teen tutkimusta nuorten parissa sensitiivisestä aiheesta, jonka käsitteleminen voidaan tulkita tungettelevaksi, yksityisyyttä loukkaavaksi ja hämmentäväksi (ks. Lee 1993, 3-6).

19 Tutkimuskoulun valinnasta, kentälle pääsystä, aineiston tuottamisesta sekä lisäaineistoistani kerron yksityiskohtaisesti liitteessä 1.

Aineiston hankintaan valmistautuminen

Miten kysyä ja keneltä?

Halusin esittää kysymyksiä sukupuolisesta häirinnästä 15-16 -vuotiaille tytöille ja pojille ja tuottaa aineiston, joka olisi mahdollisimman moniääninen näyte heidän kokemuksistaan sekä heidän tekemistään kulttuurisista jäsennyksistä. Siksi halusin hankkia tutkimusta varten laadullista aineistoa "satunnaiselta" nuorisojoukolta. Tällä tarkoitan sitä, että pyrin tavoittamaan myös muita kuin sellaisia tyttöjä ja poikia, joilta tutkimukseen osallistuminen edellyttäisi erityistä motivaatiota. Halusin tavoittaa erilaisia määrittelyjä riippumatta siitä, kumpuavatko ne omista, häirinnäksi tulkituista kokemuksista vai kuulopuheista, ja olin kiinnostunut myös sellaisista ikävistä arkipäiväisistä tilanteista, joita ei yksiselitteisesti tulkita häirinnäksi. En siis etsinyt erityisesti sellaisia nuoria, joilla omasta mielestään on häirintäkokemuksia (vrt. Korhonen & Kuusi 2003; Saarikoski 2001), koska silloin painotus keskusteluissa ja kirjoituksissa olisi todennäköisesti ollut melko vakavissa tai karkeissa häirintätilanteissa.

Päädyin etsimään "satunnaista" nuorisojoukkoa peruskoulun yhdeksänneltä luokalta. Useista peruskouluista löytää edelleen, erikoistumiskehityksestä huolimatta, suhteellisen kattavan poikkileikkauksen nuorista. Peruskoulussa saatoin tavoittaa sosiaaliselta taustaltaan erilaisia tyttöjä ja poikia. Useimmat yhdeksännen luokan oppilaat tuntevat vähintään kolmen yhdessä vietetyn vuoden jälkeen sekä toisensa että samoja tarinoita, ihmisiä ja paikkoja. Oletin tämän näkyvän aineistossani yhteisesti merkityksellistyneinä, toistuvina, tiheinä kertomuksina. Arvelin myös, että yhdeksäsluokkalaiset saavat seitsemäs- tai kahdeksasluokkalaisiin verrattuna enemmän liikkumavapautta vanhemmiltaan ja tämä voi heijastua myös siinä, millaisia kokemuksia he peilaavat häirintään.

Stina Jeffnerin (1997), Carrie Herbertin (1989) ja June Larkinin (1994) tutkimusasetelmat ovat olleet lähellä metodisia ihanteitani

suunnitellessani aineistoni tuottamista[20]. Kaikki tutkijat hankkivat aineistoaan koulussa, mihin Herbertin ja Larkinin kohdalla vaikutti se, että he olivat kiinnostuneita nimenomaan koulun sisällä tapahtuvasta häirinnästä. Kaikki olivat kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tutkimukseen osallistujien kanssa sekä tarjosivat heille useamman kuin yhden foorumin itsensä ilmaisuun. Esimerkiksi June Larkin (1994) vieraili neljän kuukauden ajan neljässä kanadalaisessa koulussa, joista noin 60 tyttöä osallistui ainakin neljästi ryhmäkeskusteluihin ja yksilöhaastatteluihin. Osa tytöistä piti myös päiväkirjaa häirintäkokemuksistaan. Larkinin perustelu menetelmälliselle monipuolisuudelle oli se, että hän toivoi päiväkirjan pidon ja ryhmäkeskustelujen valmistavan tyttöjä yksilöhaastatteluihin niin, että vastaukset niissä esitettyihin kysymyksiin olisivat enemmän reflektoituja kuin spontaaneja. (Larkin 1994, 265.) Samantyyppinen tavoite tuottaa reflektoitua puhetta oli Stina Jeffnerillä (1997), joka tutki ruotsalaisten 15-vuotiaiden tyttöjen ja poikien käsityksiä ja ymmärrystä raiskauksesta (våldtäktförståelse). Hänen tutkimusasetelmaansa sisältyi koulussa toteutettu lomakekysely ja yksilöhaastattelut. Ensin neljän tutkimuskoulun kaikki yhdeksäsluokkalaiset (N=331) täyttivät raiskauksen määrittelyä koskeneen kyselylomakkeen, jossa kysyttiin kiinnostusta osallistua haastatteluun. Halukkaiksi ilmoittautuneista Jeffner haastatteli 16 nuorta. Tutkija halusi haastatella nuoria kahdesti, jolloin heillä olisi ollut mahdollisuus puntaroida ensimmäisen haastattelun herättämiä ajatuksia ja ehkä muotoilla niitä uudelleen. Toinen haastattelu osoittautuikin ensimmäistä reflektoidummaksi, mutta vain viisi nuorta halusi tulla seurantahaastatteluun. (Jeffner 1997, 40-42.)

20 Aiemmat tutkimukset antoivat ideoita paitsi toimivista myös epävarmoista aineistonhankintamenetelmistä. Esimerkiksi Carrie Herbert (1989, 62-80), jonka alkuperäisenä tutkimuskohteena oli miesopettajien tyttöihin kohdistama häirintä, kokeili aluksi havainnointia luokassa ja pyysi tyttöjä pitämään päiväkirjaa, mutta hylkäsi myöhemmin kummatkin metodit, koska ei pitänyt niitä antoisina.

Edellä mainitsemieni tutkijoiden tavoin halusin omassa tutkimuksessani antaa nuorille mahdollisuuden sekä ilmaista itseään useammalla kuin yhdellä tavalla että reflektoida aihetta aineiston hankintakertojen välillä. Tavoitteeni oli siis tarjota heille tilaa sekä nopeasti tuotetuille kulttuurisille konstruktioille, "mitä tulee mieleen" -tulkinnoille että tutkimuskysymysteni reflektoimiselle ja aiempien, häiritsevien tai miellyttävien kokemusten mieleenpalauttamiselle (ks. Jeffner 1997, 44). Suunnittelin kaksivaiheisen aineiston hankinnan, jossa nuoret kirjoittaisivat koulussa tekstiä laatimani johdantotekstin pohjalta, minkä jälkeen tarjoaisin heille mahdollisuuden osallistua puolistrukturoituun haastatteluun joko yksin tai yhdessä ystävän kanssa. Kaksi mahdollisuutta sekä esittää ja muotoilla kysymyksiä että vastata niihin vaikutti toimivalta ajatukselta myös siksi, että sukupuoliseen häirintään liittyy ristiriitaisia ja ambivalentteja tunteita, joita on vaikea tavoittaa yhdellä kysymyksellä tai ennalta muotoilluilla kategorioilla (vrt. Brannen ref. Lee 1993, 104). Jatkossa nimitän kirjoitustehtävää ainekirjoitukseksi ja käytän instruktiota johdantotekstin synonyymina.

Suunnittelemassani metodissa on dialogisia piirteitä. Tutkijana pääsin oppitunnin ajaksi kasvokkain kaikkien tutkimukseen osallistujien kanssa. Osallistuin vuoropuheluun sekä suullisella että kirjallisella instruktiollani, joiden avulla olen yhdessä tutkimukseen osallistujien kanssa mukana aineiston tuottamisessa ja konstruoinnissa (Ramazanoglu & Holland 2002, 154; Coffey & Atkinson 1996, 108; Guba & Lincoln 1998, 206-207). Ainekirjoitukset on kirjoitettu jollekin yleisölle, joka tässä tapauksessa voin olla minä eli luokassa istunut, useimpien opettajien ikäpolveen kuuluva naistutkija, instruktiotekstin taustalla oleva kasvoton, koulun ulkopuolinen tutkijuus, ja miksei myös kirjoittaja itse (Hyvärinen 1998, 326). Ainekirjoitusten ja haastattelujen yhdistämisen kautta saatoin jatkaa siihen asti lähinnä kirjallisena käytyä vuoropuhelua joidenkin oppilaiden kanssa. Pari- ja ryhmähaastattelut tarjosivat myös mahdollisuuden nuorten keskinäiselle vuorovaikutukselle, tuelle sekä merkitysten tuottamiselle yhdessä (ks. Jaatinen 2000,

14; Honkatukia 1998, 46-47). Ajatus vuoropuhelusta liittyy myös siihen, että tutkimuksen kautta saatoin antaa siihen osallistuneille nuorille tilaa nimetä, paikallistaa ja tulkita uudelleen kokemuksiaan (vrt. Herbert 1989, 40; Larkin 1994, 266).

Nuorten ainekirjoitukset ja haastattelut ovat siis tutkimukseni pääaineisto. Ainekirjoitusten yhteydessä nuoret täyttivät taustatietolomakkeen. Lisäksi tein muutamia muita haastatteluja koulussa ja havainnointia nuorten suosimassa diskossa. Näiden lisäaineistojen tavoitteena oli tuoda aineiden ja haastattelujen tarkasteluun uusia perspektiivejä ja lisätä ymmärrystäni niistä konteksteista ja tiloista, joihin nuoret puheessaan ja kirjoituksissaan viittaavat. (Ks. liite 1.)

Ennakko-oletukset ja eettiset kysymykset

Aloitin aineiston hankkimisen haastattelemalla elokuussa 1999 kahta peruskoululaista tyttöä, jotka olivat ystäviä keskenään. Tarkoitukseni oli testata sekä haastattelurunkoa että koetella kirjallisuuden pohjalta syntynyttä kuvaa nuorten kokemuksista ja merkityksenannoista. Ainekirjoitustehtävän muotoilussa sain käytännön apua peruskoulun äidinkielen opettaja Kristiina Ylikahrilta. Haastattelujen suunnitteluun ja niihin valmistautumiseen liittyen keskustelin Raiskauskriisikeskuksen Riitta Raijaksen ja Väestöliiton seksuaaliterveysklinikan Antti Ryynäsen kanssa siitä, miten puhua nuorten kanssa sensitiivisistä, seksuaalisuutta ja väkivaltaa sivuavista aiheista.

Amanda Coffey (2005) varoittaa tutkijoita etukäteisolettamuksista eli siitä, että oletamme tutkimukseen osallistuvien ajatukset ja kokemukset joko tutuiksi tai vieraiksi. Koehaastattelua tehdessäni ja sitä lukiessani tulin tietoiseksi omista ennakko-oletuksistani. Niiden yksi lähde oli kirjallisuus, erityisesti pohjoisamerikkalainen tutkimuskirjallisuus, jossa tyttöjen elämä kuvataan toisinaan korostetusti häirinnän läpivärittämänä. Haastattelun reflektointi kirkasti sitä näkemystä, että tutkimukseni tarkoituksena ei ole “paljastaa”

jotakin “suurta vääryyttä” tai tyttöjen surkeaa kohtaloa. Tämän takia kiinnostuksen kohteena ei voi olla vain häirittynä oleminen vaan myös häirinnän ohittaminen tai koko ilmiön vieraus. Haastattelu muistutti siitä, että tutkijana minun on pidettävä mielessäni erilaisia mahdollisia vaihtoehtoja: tyttöjen pelko ja pelottomuus, vieraat ihmiset uhkana ja turvana, huomion herättämisen ja huomaamattomana pysymisen houkutus sekä se, että seksuaalisesti tai sukupuolisesti värittyneistä kommenteista tai teoista voi ahdistua, niihin voi suhtautua välinpitämättömästi tai niistä voi tuntea itsensä imarrelluksi. Tyttöjen kohtaaminen muistutti myös heidän välisistä eroistaan. Suomalaisessa mediassa ja osin tyttötutkimuksessa korostunut kuva juhlimiskulttuuriin suuntautuneista tytöistä monipuolistui, kun kuuntelin kahta koulussa menestyvää, kunnianhimoista tyttöä, jotka olivat kiinnostuneet enemmän taideharrastuksestaan ja jatko-opinnoistaan kuin kaupungilla “irrottelemisesta”.

Koehaastattelu antoi tilaisuuden reflektoida sekä haastattelijana että haastateltavana olemisen hankaluutta ja eettisiä haasteita sensitiivistä aihetta käsittelevässä tutkimuksessa. Erityisesti feministisen tutkimuksen piirissä on pohdittu tutkimusasetelman valtasuhteita ja tutkimuksenteon eettisiä kysymyksiä. Beverly Skeggs (2001; ks myös Gordon & Lahelma 2003; Holland et al. 1998, 14) viittaa feministisellä etiikalla tutkimukseen osallistujan kunnioittamiseen, mikä tutkimuksenteossa tarkoittaa pyrkimystä vastavuoroisuuteen, tasa-arvoisuuteen ja vastuullisuuteen. Aineistonhankinnan suunnittelussa ymmärsin vastuullisuuden ensi sijassa tutkimusaiheeni sensitiivisyyden kautta ja pohdin sitä, millaisia reaktioita kysymykseni voivat herättää tutkimukseen osallistuvissa. Sekä ainekirjoitusinstruktiota että haastattelurunkoa laatiessani tiedostin, että liikun tutkimuksessani yksityisen alueella, jota koskevat kysymykset voi tulkita liian tungetteleviksi ja ahdistaviksi. Kysymyksilläni olin “purkamassa vaikenemisen logiikkaa” (Korhonen & Kuusi 2003, 26-30) eli virittämässä keskusteluja luottamuksellisista, henkilökohtaisista asioista, mahdollisesti sellaisista, joista nuoret eivät ole ennen puhuneet kenenkään tai ainakaan kenenkään (vieraan)

aikuisen kanssa (ks. Duncan 1999, 10). Vaikka olin puntaroinut kysymysteni eettistä puolta jo ennen koehaastattelua, tasapainoilu hienotunteisuuden ja tungettelevuuden välillä osoittautui itse haastattelussa vaikeaksi. Toinen tytöistä kritisoi haastattelun lopussa kysymyksiäni henkilökohtaisuudesta ja niiden aiheuttamasta epämiellyttävästä tunteesta.

> SA.[21]: Nii no tuleeks muuta mieleen, tai oisko jotain, mikä teiän mielestä liittyis asiaan, mut mä en oo keksiny kysyy sitä?
> ELLA: No emmä nyt tiiä, tais ne aika hyvin kaikin puolin tulla. No joskus tuli semmonen olo vähä, että oli semmosta asiaa, että oli jotenki vähä vaikeekin vastata.
> SA: Mitkä oli semmosia sun mielestä?
> ELLA: No kummiski sillai, että vähä arka asia tai sillai. Että joskus jos menee ihan liian henkilökohtasuuksii, ni jotenki alkaa tuntuu sillai epämiellyttävältä. Että pitäs olla ne kysymykset, kyl ne aika hyvin oliki, mut sillai et ois koko ajan semmonen olo, et muuten tulee semmonen vähä ökkö olo, et öö mä en tiedä tota joo tota ei.

Haastattelu herkisti tarkastelemaan kysymyksiäni myös siitä näkökulmasta, miten käsittelen pelkoa ja merkityksellistän nuorten kertomia tapahtumia. Lähdin siitä, että en halua tutkimuksellani lisätä nuorten pelkoja, sitä että pitää pelätä tai että on paljon pelättävää. Tämän takia en sisällyttänyt aineinstruktioon tai haastattelurunkoon sellaisia teemoja ja sanoja kuin raiskaus, insesti ja pedofilia. Pelkoon liittyen pyrin olemaan sensitiivinen sen suhteen, etten ongelmallista nuorten kertomia kokemuksia, varsinkaan jos tutkimukseen osallistuvat pyrkivät vähättelemään niitä tai pitämään ne erossa sukupuolisen häirinnän kategoriasta.

---

21 Haastattelulainauksissa SA viittaa minuun. Kaikki haastateltavien nimet ovat pseudonyymejä. (Ks. liite 3.)

Kun yhtäältä arvelin aiempien tutkimusten perusteella kohtaavani ikävien kokemusten vähättelyä, oli olemassa myös mahdollisuus, että jotkut nuoret kokevat tutkimukseen osallistumisen eräänlaisena katarsiksena, mahdollisuutena kertoa traumaattisista kokemuksistaan ulkopuoliselle tutkijalle (Raijas 1999; ks. myös Lee 1993, 21). Omien kokemusten läpikäymisellä voi olla terapeuttinen vaikutus (Korhonen & Kuusi 2003, 28-30; Saarikoski 2001, 51, 59; Maynard 1994, 17), mikä sinänsä on myönteistä. Valmistauduin haastatteluihin ottamalla mukaan sekä Raiskaustukikeskuksen että Väestöliiton seksuaaliterveysklinikan yhteystiedot käyntikorteilla, joita antaisin haastateltavalle, jos tuntuisi siltä, että ammattiauttajan tapaamisesta voisi olla hänelle apua.

Tutkimuksenteon tasa-arvolla voi viitata yhtäältä tasapainoisiin valtasuhteisiin ja toisaalta vastavuoroisuuteen, siihen, että sekä tutkija että tutkimukseen osallistuja saavat prosessissa jotakin. En ajatellut itseäni kaikkivaltaisena tutkijana, koska kenttätyön kuluessa valtasuhteet muuttuvat ja liikkuvat. Esitän kysymyksiä, joihin voi halutessaan jättää vastaamatta tai ne voi sivuuttaa. Valta tehdä aineiston pohjalta tulkintoja kenttätyön jälkeen on pääosin minulla, mutta siinä ohjenuorana on kunnioitus ja vastuu tutkimukseen osallistujia ja heidän yksityisyyttään kohtaan[22] (ks. Skeggs 2001, 436). Haastattelurunkoa laatiessani pohdin kuitenkin sitä, ohjailenko aikuisen ja tutkijan auktoriteetillani nuoria puhumaan asioista, joista nämä ei välttämättä haluaisi puhua (ks. Maynard 1994, 16), ja voinko toisaalta jotenkin varoittaa mahdollisesti innokkaita tutkimukseen osallistuvia nuoria liiasta avoimuudesta (ks. Duncan 1999, 10). Ikäni, tutkijapositioni ja vierauteni toivat minulle epäilemättä

22 Tutkija voi pyrkiä tuomaan tutkimukseen osallistuvat mukaan myös analyysi- ja kirjoitusvaiheeseen, kuten Anne Puuronen (2002) on tehnyt. Hän on kehittänyt vastavuoroista ja dialogista tutkimustapaa, jossa tutkimukseen osallistujat määrittyvät kanssatutkijoiksi ja osallistuvat tulkintojen tekemiseen. En kuitenkaan itse pyrkinyt tämän kaltaiseen dialogisuuteen niin, että olisin pyytänyt nuoria tarkastamaan haastattelulitterointeja tai kommentoimaan tekemiäni analyyseja.

auktoriteettia, mutta ne myös muistuttivat haastateltavia siitä, että kyseessä on tutkimushaastattelu, ei uskoutuminen ystävien kesken (vrt. mts. 15). Riitta Raijaksen (1999) ammattiauttajan näkökulman mukaan nuoret eivät puhu "ohi suunsa". Haastattelijan tehtävä on siten antaa tilaa puheelle ja osoittaa olevansa valmis kuuntelemaan. Tutkija voi myös tarjota mahdollisuuksia tutkimukseen osallistuvien toimijuudelle (Gordon & Lahelma 2003, 247) tai asiantuntijaksi positioitumiselle (Raijas 1999). Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että ainekirjoituksessa tarjosin useita vaihtoehtoja lähestyä tutkimusaihettani ja haastatteluissa kysyin haastateltavien ehdotuksia ja ideoita tutkimukseni suhteen.

Tutkimuksen vastavuoroisuus liittyy yhtäältä poliittisiin ulottuvuuksiin ja mahdollisuuksiin tuoda positiivisia vaikutuksia tutkimukseen osallistuvien ihmisten tai heidän edustamiensa ihmisten elämään. Tutkimuksen avulla voi tehdä yhteiskunnallisia ongelmia näkyväksi (Maynard 1994, 17), kannustaa ihmisiä kyseenalaistamaan epäoikeudenmukaisia käytäntöjä tai ohjata tutkimukseen osallistuja uusien, häntä hyödyttävien resurssien luo. Harvalla tutkimuksella voi varsinaisesti muuttaa ihmisten elinoloja, mutta tutkija voi ainakin miettiä, mitä tarjota ihmisille siitä hyvästä, että voi häiritä heitä kysymyksillä (Skeggs 2001). Tutkimuksessani vastavuoroisuus tarkoitti lähinnä sitä, että nuorilla oli tilaa ja tilaisuus pohtia arkeaan ja kokemuksiaan, esittää mielipiteitään niistä kiinnostuneelle tutkijalle (ks. myös Gordon & Lahelma 2003, 249; Duncan 1999, 11). Yksi vastavuoroisuuteen liittyvä aspekti on myös se, että olen tutkimuksessani halunnut herättää nuorissa ajatuksia toisten tunteiden huomioon ottamisen tärkeydestä ja kannustaa heitä kyseenalaistamaan epäoikeudenmukaisina pidettyjä sukupuolittuneita käytäntöjä.

Vaikka koehaastatteluun liittyi edellä siteeraamani tytön mukaan epämiellyttäviä tunteita, siinä oli yllätykseksenі myös paljon naurua. Välillä nauroimme yhdessä absurdeille tilanteille, minkä tulkitsen eräänlaisena vahvistuksena tyttö- tai naiserityisestä yhteisymmärryksestä - ikäerosta huolimatta meillä kaikilla oli samanlaisia ko-

kemuksia esimerkiksi humalaisten miesten huutelusta (ks. myös Soilevuo- Grønnerød 2003, 39-40). Myös selvästi vastenmielisistä kokemuksista kertomiseen sisältyi naurua, jolla saatettiin keventää vakavaksi käyvää keskustelua tai ilmaista hämmennystä ja epätietoisuutta siitä, miten omaan kokemukseen tulisi suhtautua (vrt. mt.). Seuraavassa esimerkissä Johanna kertoo vanhemmasta, suvun kautta tutusta miehestä, jonka käytös ja koskettelu on hänestä epämiellyttävää mutta silti vaikeasti määriteltävää. Minä ja erityisesti Ella esitämme, että miehen käytöstä ei voi hyväksyä.

> JOHANNA: En mä tiedä, et onkse normaalia ku meiän mökillä tai siis mun tädin miehen veli me silleen käydää aika usein, tai oikeestaa melkee joka ilta siellä sillee, ni onkse sit normaalia, ku se nyt sillee, no kerran se halas mua ja kaikkee, emmä tiedä. Kai se sit on normaalii.
> SA: Nii, mut toisaalta, jos itestä tuntuu ikävältä.
> JOHANNA: Se on just semmost pepulle läpsimistä ja... se vaa kiusaa.
> ELLA: Kyl sen ite päättää, että jos ei haluu, että kosketaan, ni pitää olla se rauha, että muut kunnioittaa sitä yksityisyyttä. Niinku aleta yllättäen tulemaa ei edes leikillään.
> SA: Ootsä sanonnu sille joskus, että lopeta toi?
> JOHANNA: Mä sanoin sille, että sä olet ihme hiplaaja [naurua]. Se vaa nauro, et sellassii ne miehet on [lisää naurua].

Johannan pohdinta siitä, onko miehen käyttäytyminen normaalia vai ei, on yksi osoitus tutkimusaiheen sensitiivisyydestä ja yksityisyydestä. Jos kyseisenlaisista kokemuksista ei puhuta ystävien ja/tai vanhempien kanssa tai koulussa, normaaliuden rajoja voi olla vaikeaa määritellä yksin.

Kentällä

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret, kahta poikaa lukuun ottamatta, ovat yhden helsinkiläisen koulun yhdeksäsluokkalaisia. Kyseistä koulua voi luonnehtia "tavalliseksi" kouluksi, koska sillä ei ole mitään sellaisia ainepainotuksia, jotka tekisivät koulusta kuuluisan tai jotka houkuttelisivat oppilaita koko pääkaupunkiseudulta. Kaksi kolmasosaa nuorista ilmoitti asuvansa Koulunkulmalla, joksi nimitän sitä asuinaluetta missä koulu sijaitsee sekä sen naapurialueita[23]. Koulunkulma on maineeltaan sekä Helsingin alueita kuvaavien tunnuslukujen valossa melko keskiluokkaista ja neutraalia aluetta. (Ks. liitteet 1 ja 2).

Puhe tavallisesta tai "keskivertokoulusta" herättää kysymyksen yleistettävyydestä tai suhteuttamisesta (Alasuutari 1999, 249-251). Missä määrin yhden koulun ja pitkälti myös yhden asuinalueen nuorten ajatukset kertovat jotakin yleistä suomalaisten nuorten arjesta ja merkityksenannoista? Tasapainoilen työssäni paikallisuuden tai erityisyyden kuvaamisen ja yleistämisen välillä. Tutkimukseeni osallistuneita nuoria yhdistää eritoten yhteinen koulu ja monia myös yhteinen asuinalue ja/tai historia, millä on merkitystä sille, millainen aineisto on ja millaisia johtopäätöksiä sen perusteella voi tehdä. Yhtäältä tarkastelen nuorten tiloja, kuten koulua, nuorisotaloa tai asuinaluetta, paikallisesti erityisinä tiloina ja alueina, joilla on omanlaisensa sosiaalinen rakenne ja eetos. Asuinalueet eroavat toisistaan sosiaaliselta rakenteeltaan, millä on vaikutusta myös siihen, millainen toimijuus ja millaiset puhetavat ovat mahdollisia nuorille (Räthzel 2000). Kouluilla on erilaisia eetoksia, joiden kautta sosiaaliset valtasuhteet ja moraaliset oletukset saavat paikallisia vivahteita esimerkiksi sukupuolten välisiin suhteisiin liittyen (ks. Tolonen

23 Kaikki nuoriin yhdistämäni paikannimet ovat pseudonyymejä. Näitä ovat mm. Koulunkulma, Lähimetsä / Lähikylä / Kaukaniitty (Koulunkulmaa ympäröivät asuinalueet) ja Päätori (läheinen ostoskeskus ja sen ympäristö).

2001, 14, 37). Koulujen väliset erot tulevat esille myös haastatteluissani, kun nuoret vertailevat tutkimuskoulua muihin kouluihin.

Nuorten kirjoitukset ja puhe näyttäytyvät esimerkkeinä ei vain paikallisista, vaan myös paikallista laajemmin jaetuista kulttuurisista merkityksistä, siitä mitä (suomalaiset) nuoret ajattelevat sekä mitä kouluissa, nuorisotaloilla ja kaduilla ylipäänsä tapahtuu. Yksittäiset koulut tai nuorisoryhmät eivät toimi tyhjiössä. Erilaisten vivahteiden ohella koulujen välillä on samuuksia, yleisesti tunnistettavia piirteitä ja kulttuurisesti jaettuja käsityksiä ja arvoja. Kiusaamisen tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa voi olla koulukohtaisia eroja, mutta kaikissa kouluissa kiusaaminen liittyy erojen tekemiseen (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 135). Tutkimukseni nuorten sukupuoliseen häirintään liittyvät kertomukset ja kokemukset ovat samanaikaisesti sekä paikallisia ja ainutlaatuisia että kulttuurisesti jaettuja, tunnistettavia ja uskottavia.

Ainekirjoitustehtävä

Ainekirjoitusmetodi kuuluu siihen kvalitatiivisen aineiston tuottamisperinteeseen, jossa tutkimukseen osallistujan halutaan muotoilevan ajatuksiaan kirjallisesti tutkijan esittelemän teeman tai pyynnön mukaisesti. Kirjoitustilanteet ja ohjeistukset suuntaavat mutta eivät rajoita kirjoittajia rakentamaan kertomuksiaan tai mielipiteitään tietyillä tavoilla. Kirjoittajalla on näin monia mahdollisuuksia sijoittaa itsensä tekstiin. Tutkimusta varten laadittua ainekirjoitusta voi pitää omanlaisenaan genrenä, joka poikkeaa muotonsa ja tuottamisehtojensa puolesta niin muista tutkimusta varten kirjoitetuista teksteistä kuin perinteisestä kouluaineesta.

Erityisesti suomalaiset nuorisotutkijat ovat käyttäneet ainekirjoitusmetodia eli pyytäneet oppilaita kertomaan näkemyksistään ja kokemuksistaan kirjallisesti koulussa ja kouluaikana (ks. esim. Palmu 2003; Saarikoski 2001; Aapola 1999; Honkatukia 1998; Hoikkala 1996b; ks. myös Lehtonen 2000). En ole löytänyt viitteitä ulkomaisista nuorisotutkimuksista, joissa olisi sovellettu samantyyppistä

metodia. Ulkomaisissa tutkimuksissa nuoria on pyydetty kirjoittamaan tekstiä, kuten päiväkirjoja, mutta usein niin, että tutkija ja tutkimukseen osallistuja tapaavat toisensa monta kertaa, tutustuvat toisiinsa, ja kirjoitustehtävä on vain yksi, harvoin ensimmäisenä käytetty metodi monien joukossa (ks. esim. Larkin 1994).

Koska kyseessä oli potentiaalisesti sensitiivinen aihe, joka esiteltiin kaikille koulun yhdeksäsluokkalaisille, yhteen näkökulmaan tai otsikkoon rajattu tehtävänanto ei vaikuttanut toimivalta tai eettiseltä (vrt. Saarikoski 2001, 57; ks. myös Honkatukia 2000, 30-32). Tämän takia valitsin otsikkotehtävän sijasta saman tyyppisen aineistotehtävän kuin mitä Hoikkala (1996b) on käyttänyt, koska se antoi mahdollisuuden käsitellä aihetta monelta kannalta (ks. myös Palmu 2003, 141-142). Laadin oppilaille[24] ainekirjoituksen pohjaksi seuraavanlaisen instruktion.

> Ihmisten välinen kanssakäyminen on mukava ja tärkeä osa arkea, mutta se voi olla myös ei-toivottua kuten kiusaaminen. Tämä pitää paikkansa myös sukupuolten välisissä suhteissa. Parhaimmassa tapauksessa tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten välinen kanssakäyminen on molemminpuolista ja tervetullutta tuttavuuden tekemistä tai huomion osoittamista. Toisinaan taas mielenkiinnon osoitus voi olla häiritsevää ja yksipuolista tai tuntua jopa tahalliselta kiusaamiselta ja ahdistelulta. Sukupuolista häirintää ja ahdistelua, kuten kähmintää, kaksimielisiä juttuja, huutelua tai jopa seksuaalista väkivaltaa kohtaavat niin nuoret kuin aikuisetkin. Tutkimusten mukaan ahdistelu kohdistuu useimmiten naisiin ja tyttöihin, mutta myös miehillä ja pojilla on samantyyppisiä kokemuksia. Häiritsijä ja häirinnän kohde voivat olla myös samaa sukupuolta.

24 Ainekirjoitusten koulukonteksti ja kouluinstituution läsnäolo ovat suunnanneet minut ajattelemaan nuoria ensisijaisesti oppilaina. Erityisesti ainekirjoituksista ja koulusta puhuessani käytän rinnakkain nimityksiä nuori ja oppilas.

Kommentoi väitteitä ja pohdi erityisesti sukupuolten välisissä suhteissa sitä, mikä sinun mielestäsi erottaa mukavat ja epämiellyttävät mielenkiinnon osoitukset toisistaan. Mitä mieltä sinä olet nuorten kokeman sukupuolisen ahdistelun syistä, ongelmallisuudesta tai yleisyydestä? Jos asia on mielestäsi ongelma, minkälaisia ratkaisuja siihen voisi löytyä? Voit myös kertoa esimerkkejä omista tai tuttavien kokemuksista esimerkiksi kaupungilla, koulussa tai kaveripiirissä tai kertoa kuvitteellisen tarinan.

Keksi oma otsikko tai valitse seuraavista:

"Anna mun olla rauhassa!"
Sukupuolinen häirintä - vaiettu ongelma
vai turhaa vouhotusta?
Poikaakin voidaan ahdistella
Tytöt monenlaisen huomion kohteena

Tekstissä esitin väitteitä melko yleisellä tasolla, ja vain häirintäkokemusten laajuuden sukupuolieroista kirjoittaessani vetosin ulkopuoliseen auktoriteettiin, tarkemmin nimeämättömiin tutkimuksiin. Englanninkielisissä maissa on keskusteltu siitä, että koska sexual harassment -termillä on voimakkaita työpaikkahäirintään viittaavia mielleyhtymiä, sitä ei välttämättä pidetä sopivana kuvaamaan esimerkiksi kouluyhteisöissä tapahtuvaa häirintää (Kenway et al. 1998, 212). Neil Duncan (1999, 13), vältti tietoisesti häirintä-termiä seksuaalista kiusaamista käsitelleissä haastatteluissa ja puhui "tyttöjen ja poikien välisestä härnäämisestä" (boy-girl hassle). Omassa tutkimuksessani halusin käyttää jotakin käsitettä, jonka ympärille aineiston tuottaminen kiinnittyisi, enkä keksinyt häirintä-termille vaihtoehtoja. Aineistopohjainen tehtävä mahdollisti kömpelön sukupuolinen häirintä ja ahdistelu -käsitteen[25] käytön, mutta myös sen avaamisen ja kytkemisen laajemmin sukupuolten välisiin suhteisiin.

25 Käytin aluksi tätä käsitettä ja puhuin rinnakkain häirinnästä ja ahdistelusta, mutta tutkimuksen edetessä lähinnä vain häirinnästä.

Instruktiossani sukupuolinen häirintä esitetään heteroseksuaalisen kanssakäymisen jatkumolla eräänlaisena katkoksena, joka erottaa miellyttävän huomion epämiellyttävästä.

Instruktion avulla saatoin määritellä tutkimuksellisen mielenkiintoni kohteen nuorille avoimesti, minkä puolestaan toivoin kannustavan heitä avoimmuuteen ilmaistessaan omia näkemyksiään (ks. Guba & Lincoln 1998, 215; Herbert 1989, 43). Pyrin instruktiolla otsikkoehdotuksineen tarjoamaan niin tytöille kuin pojille mahdollisuuden lähestyä aihetta eri puolilta sulkematta ainakaan eksplisiittisesti kenenkään kokemuksia tai käsityksiä teeman ulkopuolelle. Valmiiden otsikoiden tarkoitus oli auttaa nuoret kirjoittamisen alkuun, jotta heiltä ei menisi aikaa otsikon keksimiseen (vrt. Palmu 2003, 144). Kirjoituksen saattoi rakentaa niin yleisellä tasolla pysytteleväksi mielipideaineeksi kuin omakohtaiseksi ja sukupuolispesifiksi kertomukseksi. Instruktiossa esittelemäni ilmiön määritelmä on yksi kulttuurinen konstruktio, joka on saattanut ohjata oppilaiden ainekirjoituksia, mutta joka ei ole rajannut oppilaiden tulkintoja samoin kuin esimerkiksi strukturoitu lomakekysely (ks. Saarikoski 2001, 64). Vaikka teksti oli tarkkaan mietitty ja toimiva, sen puutteiksi voi lukea, että se ohittaa nautinnon ja rakkauden, esimerkeissä seksuaalinen häirintä painottuu sukupuolisen kustannuksella ja että homoseksuaalisuus esitetään vain negatiivisessa kontekstissa.

Koulu antaa hyvät edellytykset aineiston hankinnalle, mutta samaan aikaan koulun eri kerrostumat, virallinen, informaali ja fyysinen[26] (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 53), kehystävät

26 Nimitykset virallinen ja informaali koulu ovat peräisin Tuula Gordonin ja Elina Lahelman johtamasta kouluetnografiaprojektista, jossa koulu jaettiin analyyttisesti kolmeen eri tasoon. Virallisella tasolla viitattiin esimerkiksi opetussuunnitelmiin, oppikirjoihin, kurinpitoon ja koulun hierarkiaan. Informaalitasolla oppilaiden ja opettajien keskinäiseen ja heidän väliseensä kanssakäymiseen, joka ei liity varsinaiseen opetukseen. Kolmantena tarkastelutasona oli fyysinen taso, jolla viitattiin koulurakennukseen ja koulun tilojen toiminnalle tarjoamiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin. (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 53, ks. myös 102.) Omassa tutkimuksessani painopiste on koulun informaalin tason tarkastelussa.

aineiston tuotantoehtoja. Aineiston tuotantoehtoja analysoidessani olen pohtinut tehtävän nimeämistä ja sijoittumista koulukontekstiin. Puhuin oppilaille johdonmukaisesti aineista tai ainekirjoituksista. Kyseiset nimitykset ja tehtävän ajatteleminen kouluaineena on saattanut rajoittaa joidenkin nuorten ilmaisua. Toisaalta myös koulun ainekirjoitusten tyyli- ja aihevalikoima on laaja. Äidinkieli määritellään taito-, tieto- ja taideaineeksi ja tavoitteena on oppia kirjoittamaan tarkoituksenmukaisesti ja luontevasti sekä oppia perustelemaan mielipiteitään (Palmu 2003, 51-52). Esittelemäni tehtävä erosi selvästi normaalista ainekirjoituksesta siinä, että oppilaat tiesivät, ettei opettaja nähnyt tai arvostellut aineita. Lisäksi jotkut oppilaat pyrkivät aktiivisesti irtautumaan ainekirjoituksen formaatista. En ollut maininnut ohjeistuksessani mitään kirjoituksen muotoseikoista (vrt mts. 141), mutta monet oppilaat ottivat itse kieliopillisia vapauksia.

Olin yllättynyt siitä, kuinka tyynesti valtaosa oppilaista otti ainekirjoitustehtävän vastaan ja oli valmis pohtimaan hankalaa aihettani (ks. Lee 1993, 101). Kukaan ei suoraan kieltäytynyt kirjoittamasta ainetta, eivät edes ne, jotka tulivat reilusti myöhässä. Kirjoitustunneille osallistui yhteensä 113 oppilasta, joista tyttöjä oli 56 ja poikia 57. Näistä kaksi tyttöä ja kolme poikaa palautti tyhjän tai sotketun konseptin[27]. Poikien ainekirjoitusten joukossa oli kolme, jotka käsittelivät maahanmuuttajia, alkoholia ja huumeita, eivätkä niinkään ehdottamaani aihetta. Joitakin kirjoituksia saattoi sisältönsä ja tyylinsä puolesta tulkita myös niin, että kirjoittaja halusi ivata triviaalina pitämäänsä tehtävää, hätkähdyttää minua rivolla kielenkäytöllä (ks. Hoikkala 1996b, 257) tai vain ottaa kirjoittamisen suhteen vapauksia, kun ei tarvinnut miettiä arvostelua tai opettajan reaktioita.

Täysin aiheen vierestä laadittuja protestikirjoituksia tai tyhjiä konsepteja oli suhteellisen vähän. Kiinnostukseni oppilaiden ajatuksia

27 Yksi pojista ei voinut kirjoittaa kipeän käden takia, joten tutkimuksen aiheen tai muun syyn takia kirjoittamasta kieltäytyneitä oli siten vain neljä. Näistä kolme palautti kuitenkin täytetyn perustietolomakkeen.

kohtaan saatettiin tulkita jännittävänä tai imartelevana, ainekirjoitus rikkoi koulupäivän tavanomaisia rutiineja, ja epäilemättä jotkut pitivät itse tutkimusaihetta ajankohtaisena ja ajatuksia herättävänä. Toisaalta osallistumishalukkuuteen vaikuttivat myös koulun valtarakenteet ja oppilaana olemisen konventiot. Koulu ja oppitunti tarjosivat kontrolloidun ja institutionalisoidun foorumin, jossa tavoitin helposti yhdenkin päivän aikana useita kymmeniä nuoria, myös niitä, jotka muuten helposti jättäytyisivät tutkimuksen ulkopuolelle. Toisin sanoen käytin aineiston hankinnassa hyväkseni koulun virallisia valtarakenteita. Osallistuminen tutkimukseen koulussa, oppitunnin aikana rinnastuu helposti koulutehtävään, johon oppilaiden odotetaan osallistuvan (ks. myös Palmu 2003, 140). Monissa oppilaiden kirjoituksia aineistonaan käyttäneissä tutkimuksissa kertakaikkinen kieltäytyminen kirjoittamasta eli tyhjät konseptit eivät vaikuta olevan mainitsemisen arvoinen ongelma. Oppilaana oleminen kehystää siis jossain määrin tutkimukseen osallistumista, mutta oppilaat poikkeavat tästä kehyksestä myös ilman tutkijan tai opettajan lupaa, mistä kertovat juuri tutkimuskysymyksiäni ironisoivat tai ne ohittavat kirjoitukset (vrt. Honkatukia 1998, 86,118; Hoikkala 1996b, 257).

En löytänyt aineiston tuottamisen kuluessa - joka tosin oli lyhyt ja pysytteli etäällä nuorten (koulu)arjesta - viitteitä siitä, että tutkimus olisi mainittavasti vaikuttanut tutkimukseen osallistuvien elämään, ainakaan negatiivisesti. Tutkimuksellani voisi pikemminkin olettaa olleen positiivisia tai valtaistavia vaikutuksia. Otin koulutunnilla esille vaikean aiheen, johon monet nuoret törmäävät tavalla tai toisella, mutta joka usein sivuutetaan tai normalisoidaan koulun arjessa (ks. esim. Lahelma 2002a, 303; Lahelma & Palmu & Gordon 2000, 476). Instruktion ja ainekirjoituksen kautta oppilaat saivat tilaa problematisoida ja politisoida kokemuksiaan.

Ainekirjoituksia kertyi 108 kappaletta, joista puolet oli tyttöjen puolet poikien kirjoittamia (yhteensä 64 litteroitua sivua). Kirjoitusten pituudet vaihtelevat muutamasta lauseesta viiden sivun kertomuksiin. Kuvailen seuraavaksi ainekirjoituksia kokonaisuutena ja tarkastelen ensin sitä, mistä teemoista nuoret kirjoittivat. Ensimmäiseksi huomioni kiinnittyi siihen, miten tarjoamani otsikkovaihtoehdot olivat nuorille kelvanneet. Kaikkien oppilaiden kirjoituksissa suosituin valmiista otsikkoehdotuksista oli joko sellaisenaan tai varioituna "Sukupuolinen häirintä - vaiettu ongelma vai turhaa vouhotusta?" (N=35), joka suuntasi aiheen käsittelyyn yleisellä tasolla. Sama otsikko oli käytetyin myös poikien keskuudessa (N=22). Tyttöjen aineissa suosituin otsikko puolestaan oli tyttönäkökulmaan johdatteleva "Tytöt monenlaisen huomion kohteena" (N=22). Pojat olivat käyttäneet kaikkia otsikkoehdotuksia, mutta kukaan tyttö ei ollut valinnut "Poikaakin voidaan ahdistella" -otsikkoa. Sekä tytöt että pojat olivat myös keksineet omia otsikoita kuten "Missä menee raja?" (poika) ja "Katsotaanko liian paljon sormien välistä" (tyttö)[28]. Kaksi tyttöä ei ollut otsikoinut kirjoitustaan. Suurin osa ainekirjoituksista sisälsi mielipiteitä erityisesti tyttöihin kohdistuvasta huomiosta. (Aaltonen 2001a, 44.)

Tarja Palmu (2003, 57) määrittelee puhutun ja kirjoitetun tekstin tuottamiseroja niin, että puhe on usein vuorovaikutuksellisempaa ja samalla katkonaisempaa kuin muodoltaan yhtenäisempi kirjoitettu

28 Tytöt olivat käyttäneet myös seuraavia otsikoita "Ahdistelijat, jättäkää toiset rauhaan!", "Pojat, eikö tyttöä tarvitse kuunnella ja totella", "Ahdistelu", "Mukavaa ja epämukavaa mielenkiinnon osoitusta", "Erilaisia huomionosoituksia", "Toivottu ja ei toivottu huomionosoitus", "Pullea mies tarhasta", "Sano, että tää on painajaista", "Yritä ymmärtää". Poikien keksimiä otsikoita olivat "Lopeta!!!", "[helsinkiläinen] uimahalli", "Seksuaalinen väkivalta", "Sukupuolten väliset ongelmat", "Nuorten kanssakäyminen toisten kanssa", "Arjan koulupäivä", "Virallinen mielipide", "Alkoholi on ongelma", "Masan onnen päivä", "Kaveri luokalta!!!", "Mitä sitä kommentoimaan".

teksti. Tämä pätee osittain myös oman aineistoni kohdalla, mutta ainekirjoituksissa on sekä yhtenäisiä tekstejä että katkonaisempia, instruktiotekstiä eri tavoin kommentoivia kirjoituksia. Pyysin oppilaita aloittamaan ainekirjoituksen lukemalla instruktion, mutta kirjoituksia lukiessa huomaa, kuinka monet ovat palanneet siinä esitettyihin väitteisiin kirjoittamisen lomassa sekä yhdistelleet ja hyödyntäneet instruktion ja otsikoiden erilaisia aineksia. Oppilas on saattanut aloittaa aineen yhdestä näkökulmasta ja päätyä jonnekin muualle. Yhdenlaista ainekirjoituksen aikana käytyä ajatusprosessia kuvaa seuraava, tosin eksplisiittisyydessään harvinainen esimerkki.

> Tuli tässä mieleen, että aluksi kirjoitin, etten ole kokenut häirintää ja juuri mainitsin kuitenkin esimerkkejä. Se, ettei aluksi tullut mieleen, johtuu varmaan siitä, että jos vaikka kerran vuodessa jotain ikävää tapahtuu, ei sitä luokittele häirinnäksi, tulee vaan, että kaikenlaisia tyhmiä tyyppejä on olemassa. (AT33[29])

Ainekirjoitusta pohjustavassa instruktiotekstissä teen erottelun mielipiteiden, omien tai tuttavien kokemusten ja kuvitteellisten tarinoiden välille. Samantyyppinen jaottelu tuli esille myös yhdessä oppilaan esittämässä tarkennuskysymyksessä “Pitääks olla tarina vai mielipideaine?“, joka kertonee äidinkielen ainekirjoituksen tyylivaihtoehdoista. Nämä lajityypit eivät edes koulun ainekirjoituksissa ole tietenkään puhtaita tai selkeärajaisia. Tutkimustani varten kirjoitetuissa aineissa on aineksia monista lähteistä: uutisista,

29 Tunnus AT viittaa tytön kirjoittamaan ainekirjoitukseen, AP puolestaan pojan. Kirjaintunnusten jäljessä oleva luku on ainekirjoitukselle satunnaisesti annettu tunnusluku (tytöt AT01-AT54, pojat AP01-AP54). Vastaavasti tytön haastatteluja lainatessani käytän tunnusta HT sekä haastattelulle annettua satunnaista tunnuslukua. Poikien haastatteluihin viittaan pelkällä HP -tunnuksella. Haastattelujen tunnuksista ja haastateltavien pseudonyymeistä tarkemmin liitteessä 3.

populaarikulttuurista, juoruista, ystävien kertomuksista ja omista kokemuksista. Toisinaan nuoret esittävät lähteitä omille toteamuksilleen, mutta yksittäisissä kirjoituksissa yleiset mielipiteet, esimerkit yksittäisistä kokemuksista ja juonellisesti ehjät narratiivit ovat yhteydessä toisiinsa ja myös sekoittuvat keskenään (ks. Saarikoski 2001, 67; Jeffner 1997, 15). Tähän liittyy myös nuorten sukupuolikulttuuria aineiden perusteella kuvanneen Tommi Hoikkalan (1996b, 259) arvio siitä, että aineissa käytettyjen kulttuuristen resurssien, kuten stereotyyppien lomassa ja kautta nuoret ilmaisevat myös omia kokemuksiaan.

Sellaisia aineita, joissa tulkintani mukaan on henkilökohtainen sävy (ks. Hoikkala 1996b, 258), toisin sanoen kirjoittaja käyttää minä-muotoa ja pohtii toimintaansa, kokemuksiaan tai kokemusten puutetta, on tyttöjen ainekirjoitusten joukossa 25 ja poikien 12. Olin alun perin odottanut ja jopa toivonut, että nuoret olisivat kirjoittaneet enemmän tavalla, jossa he viittaavat suoraan joihinkin kokemuksiinsa. Esimerkiksi Hoikkala (1996b, 258) arvottaa omaa ainekirjoitusaineistoaan seuraavasti: "Tämä on hyvä materiaali: nuoret kertovat uuraasti kokemuksistaan, sävy on henkilökohtainen." Kokemuskerronnan vähyyttä voi pitää jälleen yhtenä osoituksena aiheen vaikeudesta. Nuorille on todennäköisesti helpompaa ja miellyttävämpää eläytyä kirjoittamaan ihastumisesta ja parisuhteesta (vrt. mts. 258) kuin häirinnästä ja ahdistelusta.

Viisi poikaa ja seitsemän tyttöä inspiroituivat tulkintani mukaan aineinstruktiossa esittämästäni ehdotuksesta kirjoittaa kuvitteellinen tarina tai kertomus, joka ei suoranaisesti ja sellaisenaan voi pitää kuvauksena kirjoittajan omasta kokemuksesta (ks. Ramazanoglu & Holland 1999, 383), vaikka lähes kaikki ainekirjoituksissa kuvatut tapaukset voisivat periaatteessa olla mahdollisia (ks. Aapola 1999, 212). Myös osa näistä oli kirjoitettu minä-muodossa. Kymmenen kertomusta sijoittui nuorten maailmaan ja kaksi aikuisuuteen ja työelämään. Tulkintani perustuu osittain kirjoittajien omiin, haastattelussa tai ainekirjoituksessa tekemiin erontekoihin, joista jäi vaikutelma siitä, että toden ja keksityn välisen eron tekeminen oli

heille tärkeää. Jotkut oppilaat eksplikoivat häirintää kuvaavien episodien suhdetta totuuteen ja todellisuuteen esimerkiksi sulkeisiin merkittyinä välihuomautuksina - Siinä oli kommentit, tässä stoori! (Kuvitteellinen) (poika); (Tarina perustuu tositapahtumaan, muuttelin sitä hieman.) (tyttö) - tai he tekivät eron haastatteluissa siinä vaiheessa, kun keskustelimme heidän ainekirjoitustensa inspiraatioista. Nämä kirjoitukset eroavat muista siinä mielessä, että niille on yhteistä elokuvamainen tyyli, selkeä juonirakenne alkuineen ja loppuineen sekä dramaattiset, usein väkivaltaiset juonenkäänteet. Monissa niissä käsiteltiin hyvän ja pahan välistä kamppailua, joka päättyi milloin onnellisesti, kihlautumiseen - tosin suurten vaikeuksien jälkeen - milloin onnettomasti, kuolemaan. Pidän kertomuksia keinona välittää ymmärrystä sukupuolisesta häirinnästä tavalla, joka mahdollistaa sekä kammottavimman että toivotuimman kuviteltavissa olevan tilanteen kuvaamisen (vrt. Gordon & Lahelma & Tolonen 1995, 4). Kertomusten ja fiktioiden muodossa oppilaat voivat niin äidinkielen tunneilla kuin tutkimustilanteessa pohtia erilaisia elämään ja yhteiskuntaan liittyviä kysymyksiä (ks. Kouki 1994 ref. Palmu 2003, 52). Fiktion avulla vaikeiden ja arkojen asioiden käsittely voi myös olla helpompaa kuin tiukasti materiaaliseen arkeen sitoutuvan tyylin kautta (vrt. Palmu 2003, 167; ks. myös Salomäki 2004, 85). Ainekirjoituksia ei kuitenkaan kokonaisuuksina voi tai ole tarpeen arvottaa tai yksiselitteisesti erotella tosiin ja epätosiin (Alasuutari 1998, 114-115; ks. myös Honkatukia 1998, 88; Jeffner 1997, 15; Hoikkala 1996b, 259).

Vaikka nuorten kirjoitukset eivät tulkintani mukaan ole irrallaan heidän arjestaan, sukupuolinen häirintä saatettiin kokea uhkaavana ja vieraana ilmiönä, johon otettiin etäisyyttä kielellisin keinoin (vrt. Mankkinen 1995, 76-77). Kun ottaa huomioon, että pyysin oppilaita miettimään nimenomaan sukupuolten välisiä suhteita, yksi yllättävä tehtävän tulkinta oli häirinnän sukupuolineutraali käsittely (vrt. Aapola 1999, 258-261). Joissakin kirjoituksissa häirinnästä puhuttiin asiana, joka “tapahtuu“ ja tekijöistä ja kohteista käytettiin nimityksiä ihminen, nuori, “ahdistelija“ ja “uhri“. Häirinnän

kohteen sukupuoli tuli monessa ainekirjoituksessa näkyviin lähinnä implisiittisesti, kun kirjoittaja kertoi, ettei hänellä itsellään ole kokemuksia asiasta: “No eipä tässä tule paljon mieleen mitään, kun en ole tilanteeseen törmännyt.“ (AT47). Yhtäältä oletus siitä, että häirinnän kohteeksi voi joutua kuka tahansa sukupuolesta riippumatta, tuntuu luontevalta, kun sitä peilaa suomalaiseen sukupuolineutraaliin tasa-arvoihanteeseen (Julkunen 2001, 46; Ronkainen 2001). Toisaalta tulkitsen sukupuolineutraalia tyyliä “ei kokemuksia” -toteamusten rinnalla niin, että kirjoittajat määrittelivät sukupuolisen häirinnän etäisenä heidän omasta kokemusmaailmastaan. (Aaltonen 2001a, 46.)

Yhdenlainen etäännyttämiskeino, varsinkin poikien kirjoituksissa, on osoittaa, ettei sukupuolinen häirintä, ainakaan sen karkeimmat muodot, kuulu henkilökohtaiseen elämään, omaan kaveripiiriin tai ylipäänsä nuorten maailmaan. Joissakin ainekirjoituksissa häirintä etäännytetään sekä ajallisesti että paikallisesti aikuisten maailmaan.

> Uskoisin, että nuorten välisessä häirinnässä pahin, eli seksuaalinen väkivalta jää pois. Kaikkea muuta saattaa esiintyä, ja näistä yleisintä on luultavasti huutelu. (AP20)

> Minä en ole koskaan törmännyt minkäänlaiseen sukupuoliseen häirintään. Olen vain kuullut TV:stä, että esim. joillain työpaikoilla se on yleistä. Nuorilla sitä [häirintää] esiintyy mielestäni todella todella todella vähän, en ainakaan minä ole tämmöisiä tapauksia tavannut. (AP26)

Kuten jo totesin, useimmissa ainekirjoituksissa on kommentteja ja arveluja lähinnä tyttöihin kohdistuvan häirinnän tulkinnoista, syistä, muodoista ja seurauksista. Mielipiteiden tueksi nuoret kertoivat yksittäisiä, paikannettuja esimerkkejä omista kokemuksistaan, ystäville sattuneista tapauksista sekä yleistyksinä tai yleisinä esimerkkeinä esitettyjä kommentteja. Tyttöjen ja poikien tuottamissa

kirjoituksissa on paljon yhtäläisiä äänenpainoja, mutta myös erilaisia teemoja ja painotuksia (vrt. Holland et al. 1998, 85). Tytöt kirjoittavat ja puhuvat poikia enemmän arkisista tilanteista ja rajatapauksista. Pojat viittaavat tyttöjä useammin karkeisiin ahdistelun muotoihin ja kertovat raiskauksista, väkivallasta tai kavereilta kuulluista erityisen törkeistä ehdotuksista.[30]

> Mä oon kuullu kavereilta kaikenlaista juttua. Pari vuotta sitten mun serkun kaveri oli yöllä menossa himaan kun sellasen metän laidalla joku 40-vuotias tyyppi tuli sanoo sille saat 300 [markkaa] jos tuut tonne mettää mun kanssa. Se käski sen venata vähän ja soitti kavereille. Ne otti pesismailat messiin ja ne pieksi sen tyypin siellä metässä. Ja sitte että yks muija oli vappuna stadissa dokaamassa ku joku tuli sanoo sille saat viis sataa [markkaa] ku kuset mun päälle. (AP24)

Nämä erot kertovat yhtäältä tyttöjen ja poikien erilaisesta arjesta eli siitä, että tytöt kohtaavat poikia enemmän tilanteita, joissa he joutuvat miettimään henkilökohtaisia rajojaan. Samalla se voi kertoa myös siitä, että tyttöjen uhriudesta tai heikkoudesta on helpompi puhua kuin poikien. Toisaalta tytöt saattoivat välttää ottamasta esille ahdistavimpia häirityksi tai ahdistelluksi tulemisen mahdollisuuksia, kun taas pojille karkeisiin tapauksiin viittaaminen ja niiden voimakas paheksuminen oli luontevaa jo senkin vuoksi, että tekijöiksi määrittyivät muut ja muunlaiset kuin he itse. Poikien kertomissa tyttöjen kokemuksia kuvaavissa esimerkeissä tulee esille myös se, millaisia tarinoita kerrotaan lähintä ystävää laajemmalle ystäväpiirille tai millaiset kertomukset kiertävät suusta suuhun. Poikien ainekirjoituksissa oli paljon empaattisuutta liittyen siihen, että tytöt joutuvat poikia useammin häirinnän kohteiksi ja joissa-

30 Samanlainen tyttöjen ja poikien välinen ero tuli jossain määrin näkyviin myös haastatteluissa.

kin tapauksissa ymmärtävän otteen taustalla voi olla ystävältä tai sisarukselta kuultu kertomus (vrt. Kenway et al. 1998, 138).

> Minun pikkusiskoani on ahdisteltu metroasemalla mutta onneksi siihen saapui juuri vartija porukka, jotka ottivat miehen kiinni ja veivät hänet poliisi asemalle. (AP46)

Ainekirjoituksissa näkyvät suuret oppilaiden väliset vaihtelut niin motivaatiossa kuin tehtävän tulkinnassa sekä käsitteen ja ilmiön ymmärtämisessä. Toisille oppilaille ainekirjoitus voi olla tärkeä ja paras foorumi ilmaista erityisesti ryhmässä vaiettuja ajatuksia (ks. Eder et al. 1995, 91), kun taas toiset pyrkivät varovaisilla kannanotoilla luomaan itsestään kuvan valistuneena ja laajakatseisena kansalaisena (ks. Lehtonen 2000, 6). Kummatkin tyylilajit ja lähestymistavat ovat tutkimukseni kannalta yhtä aitoja ja arvokkaita. (Aaltonen 2001a, 46.)

Kaiken kaikkiaan aineisto on selvästi omaa etukäteisymmärrystäni värikkäämpi ja moniulotteisempi. Asiallinen tehtävänanto ei tuottanut pelkästään asiallisia kirjoituksia, sillä nuoret lukivat instruktioista erilaisia merkityksiä ja käyttivät sujuvasti eri merkitysrekistereitä (vrt. Saarikoski 2001, 57) sekä liikkuvat niiden välillä (Holland et al. 1998, 85). Aineistotehtävä tuntui myös eettisesti onnistuneelta valinnalta sensiitivistä aihetta ajatellen. Ne, jotka halusivat kirjoittaa yksityisistä asioistaan, tekivät sen, ja ne, joita aiheen käsittely ei houkutellut, pysyttelivät yleisellä tasolla. (Aaltonen 2001a, 48-49.)

Haastattelut ja kirjoitustehtävän reflektointi

Tein vuoden 2000 helmikuun ja heinäkuun välillä 14 haastattelua (yhteensä 234 litteroitua sivua), joihin osallistui 23 nuorta; 20 tyttöä ja kolme poikaa (ks. liite 3). Kaikista haastateltavista 19 oli osallistunut ainekirjoitustunnille. Tyttöjen haastatteluja on 11, joista neljä on yksilöhaastattelua, viisi parihaastattelua ja kaksi kolmen hengen haastattelua. Tytöillä mahdollisuus tulla haastatteluun

yhdessä saattoi toimia houkutuksena, mutta poikiin tämä optio ei selvästikään vedonnut: kaikki kolme poikaa tulivat haastatteluun yksin. Haastateltavien tyttöjen tai poikien joukossa ei tulkintani mukaan ollut ketään vähemmistöetniseen ryhmään kuuluvaa nuorta. Puolella tytöistä oli työväenluokkainen tausta ja puolella keskiluokkainen. Kuudella tytöllä, joista kaikki olivat keskiluokkaisia, oli joku tai joitain tärkeitä kodin ulkopuolisia harrastuksia. Neljä tytöistä seurusteli - tuorein suhde oli alkanut vain pari tuntia ennen haastattelua.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja eli niiden pohjana oli teemoittain ryhmitelty kyselyrunko (liite 4). Kyselyrungon viimeistelyä varten olin lukenut ainekirjoitukset ja poiminut jokaisesta yhden tai kaksi ydinajatusta, yllättävän huomion tai uuden teeman. Muokkasin kysymyksiä näiden poimintojen perusteella. Itse haastatteluissa poimin joitakin oppilaiden itsensä tai muiden oppilaiden ainekirjoituksissaan esittämiä väittämiä ja erontekoja ja pyysin haastateltavaa kommentoimaan tai tarkentamaan niitä. Viittasin ainekirjoituksiin myös niin, että pyysin palautetta ainekirjoitustehtävästä ja sen toimivuudesta. Etukäteisoletukseni aiheen hankaluudesta ohjasi minut useimmissa haastatteluissa tiedustelemaan tehtävän helppoutta tai vaikeutta. (Aaltonen 2001a, 47.)

> SA: Mitä mieltä sä oot siitä ainekirjotuksesta. Minkälainen se oli susta?
> KAISA: Mullei hirveän hyviä näkökulmia, ku mullei o ite kokemuksia paljo mistään tommosesta.
> SA: Oliks helppo keksii joku aihe?
> KAISA: Ei se hirveen helppoa ollut tietenkää yrittää vastata sinne mitään, ku mä en oo mitenkää lahjakas kumminkaa kirjottamaan aineita. Siis kumminki olihan se nyt jotain, sai väsättyy siihen.

Oman kirjoituksen vähättelyn taustalla niin tässä kuin joissain muissakin haastatteluissa saattaa olla ajatus hyvästä kouluaineesta

tai hyvästä panoksesta tutkimukselle. Toisaalta kirjoittamisen hankaluus tai helppous liitettiin sekä monissa ainekirjoituksissa että haastatteluissa siihen, oliko oppilaalla omasta mielestään kokemuksia ilmiöstä. Oppilaat myös ehkä ajattelivat minun olevan kiinnostunut erityisesti kokemuspuheesta. Esimerkiksi kaksi haastatteluun tullutta tyttöä varmisti heti aluksi "Voiks tähän tulla, vaikkei oo mitään omia kokemuksia?" (Aaltonen 2001a, 48.) Oppilailla oli kuitenkin hyvin erilaisia ja ambivalentteja käsityksiä siitä, mikä lasketaan häirinnän kokemukseksi. Pari- tai ryhmähaastatteluissa saattoi joskus aistia eräänlaista kilpailua, kun tytöt innostivat toisiaan muistamaan ja muistelemaan toinen toistaan ärsyttävämpiä tapauksia. Tytöt saattoivat haastatteluissa tukea toisiaan ja suhtautua toisten kokemuksiin empaattisesti - jo osallistumista parihaastatteluun ystävän kanssa voi pitää molemminpuolisen tuen osoituksena. Toisaalta tytöt saattoivat myös vähätellä tai kyseenalaistaa toistensa tulkintoja ja tunteita. Parihaastatteluun osallistunut Minna perusteli kirjoittamisen helppoutta sanomalla "kokemuksii löytyy", mutta tytöt keskustelivat myös siitä, voiko Minnan kokemuksia määritellä varsinaisesti häirinnäksi tai ahdisteluksi. Toisessa haastattelussa yllätyin siitä, kuinka tyttö asetti ystävänsä osittain vastuuseen siitä, että tämän hakema lähestymiskielto oli lakannut toimimasta sekä väheksyi ystävänsä kokemaa pahoinpitelyä. Ystävä kiisti voimakkaasti väitteet sekä siitä, että olisi itse hakeutunut lähestymiskiellossa olevan pojan seuraan tai että pahoinpitely olisi ollut lievä.

> SA: Siis sanoit sä et se [entinen poikaystävä] hakkas sut joskus?
> ARJA[31]: Joo, muutamaa otteeseen.
> KIRSI: Nii, mut ei se ollu siis niin hirveen pahaa kuitenkaan, tai siis...
> ARJA: Sä et kuule Kirsi ees tuntenu mua.
> KIRSI: No tunsin [...]

31 Tässä olen antanut tytöille uudet pseudonyymit. Myös jatkossa vaihdan pseudonyymeja tai jätän ne pois, jos se on mielestäni tarpeellista.

SA: Se kuulostaa tosi pahalt kuitenkin.
KIRSI: Mut ei se siis sillee sairaalakuntoo sua siis sillai...
ARJA: Niin, mut kuitenkin...
KIRSI: Niin, siis pahasti ei hakannu.
SA: Olikse sit sen jälkee, ku te olitte eronnu?
ARJA: Eei. Jätin sen saman päivän.

Kuten ainekirjoituksissa myös haastatteluissa esiin tulevat tapaukset kertovat myös siitä, millaisista kertomuksista tulee julkisia. Näiden muille sattuneiden tapausten joukossa oli monia melko vakavia kokemuksia, kuten pahoinpitelyjä ja seksiin pakottamista. Kahdessa pojan haastattelussa viitattiin tapaukseen, jossa kotibileissä tyttö riisuttiin väkisin. Pojat saattoivat viitata kahteen erilliseen tapaukseen, mutta kertomus voisi olla myös jaettu niin, että lainaukset viittaavat samaan, poikien asuinalueella monien tiedossa olevaan tapaukseen. Tytöt pohtivat myös sitä, ettei heidän lähipiirissään juurikaan ole sellaisia, joilla on kokemuksia vakavasta ahdistelusta: “Mä en itse asias tunne hirveit tälläsii tragedioita [...] emmä esim ees tunne ketään ketä olis raiskattu, siis sillai vaa tietää.” (HT04).

Haastatteluissa kysyin oppilailta erikseen, haluavatko he, että etsin heidän aineensa siihen liitetyn perustietolomakkeen avulla ja yhtä lukuun ottamatta kaikki suostuivat tähän. Kysyin tarkennuksia nuorten kirjoituksista ja niiden inspiraation lähteistä. Haastatteluissa käydyt keskustelut tuovat selvästi esiin sen, että ainekirjoitukset ammentavat aineksia monesta lähteestä. Haastateltujen joukossa oli niin mielipiteiden, kertomusten kuin “kokemuspuheen” kirjoittajia. Omat kokemukset - olivatpa ne häirinnäksi tai ei-häirinnäksi tulkittuja - erottuivat haastatteluissa melko selkeästi kuulluista ja keksityistä, koska nuoret toivat eksplisiittisesti esille sen, kertovatko he tapauksesta, jonka ovat nähneet televisiossa, kuulleet kaverilta vai tapauksesta, joka on sattunut heille itselleen. Toisaalta keksityksi kertomukseksi määrittelemäni ainekirjoituksen jokin osio saattoi haastattelussa saada myös kokemuspohjaa. Veera oli kirjoittanut aineessaan tarinan, jossa mukavalta vaikuttanut

miesopettaja osoittautui huumeiden käyttäjäksi, käytti hyväkseen tyttöoppilaansa luottavaisuutta ja raiskasi tämän. Haastattelussa keskustelimme hänen ainekirjoituksestaan seuraavasti: (ks. myös Aaltonen 2001a, 47.)

> SA: Nii sit sul oli että tarinas opettaja oli tää [ahdistelija] Ni mistä se tuli mieleen?
> VEERA: No leffoja kattonu mis on paljo opettajii, tai jotain koululeffoja ni niis on aina joku kauhee opettaja, ni ekan tuli mieleen, aa, opettajat on hirveitä.
> SA: Nii. Mut ei oo sentään, tai et onks teillä jotain hirveitä opettaja-kokemuksia?
> VEERA: On.
> MINNA: Kuka opettaja?
> VEERA: Se edellinen tukiopettaja, ihan karsee. Se oli Sinille ruvennu näyttää ku oli kaatunu pyöräl kai, niin oli ottanu housut pois ja ruvennu näyttää jotain mustelmiaan sillai…
> SA: Siis joku maikka jollekki tytölle?
> VEERA: Niin, ja miesmaikka. Niin Sini lähti aika nopeesti pois sieltä. Sitä ei paljon nyt kiinnosta jos jollain opettajalla on mustelma jalassa. [...] Must tuntuu, et se käytti jotain kamaa tai sit se joi aina ihan sairaasti viinaa. Sen nimittäin luokka hais ihan hemmetin pahalle.

Haastatteluissa erityisesti tytöt kertoivat enemmän ja yksityiskohtaisemmin omista kokemuksistaan kuin ainekirjoituksissa. Kaksivaiheisen aineistonkeruun ideana oli antaa oppilaille aikaa pohtia häirinnän määrittelyä ja omia kokemuksiaan ennen haastattelua. Aineiston tuottamisen kaksivaiheisuus ei vaikuttanut nostavan ennalta mietittyjä tai muotoiltuja kertomuksia. Monien tyttöjen ensimmäinen reaktio oli kieltää, että mitään vakavaa on tapahtunut ja määritellä häirintä asiaksi, joka ei koske minua: “Ei tuu mitään mieleen [...] niit on niin paljon, et ei voi nimetä jotain yhtä.” Haastattelut antavat vaikutelman myös siitä, että nuoret ei-

vät ainakaan aktiivisesti pohtineet ainekirjoitusta tai sen teemoja jälkeenpäin.

> SA: Milt teistä se ainekirjotustunti tuntu? Tai että juttelitteks te jälkeenpäin siitä?
> NOORA & RIIKKA: Ei.
> SUVI: Siis itte vähä mietti, et mä en o yhtää sen tyylisiä asioita miettinyt koskaa, koska ei o omalle kohalle sattunu.

Kokemusten muistaminen ja määrittelyjen reflektointi tapahtui pitkälti haastattelutilanteen kuluessa. Tytöt muistivat kokemuksia kysymysteni kautta tai jostain, jota minä tai toinen haastateltava oli sanonut.

> KAISA: Ei semmosta [häirintää] ikinä tapahdu melkee. En mä tiedä, onks se sit yleistä, tiedätsä yhtään?
> SA: Mm, no on kysytty sillee, valtakunnallisesti just ysiluokkalaisilta tytöiltä, et onks sattunut joskus jotain sellasta, et joku tuttu tai tuntematon mies yrittää vastoin tahtoasi koskettaa tai suudella, nii kait jotain noin puolet sanoneet, et niil on joku sellanen tapaus. Mut on se varmaan kauheen yksilöllistä.
> KAISA: Nyt mä muuten muistinki, ku sä sanoit ton suudella. [kertoo uhkaavalta tuntuneen tapauksen, jossa poika painoi hänet miestenvessassa seinää vasten ja vaati suutelemaan]

En loppujen lopuksi jakanut ainuttakaan Raiskauskriisikeskuksen tai Väestöliiton seksuaaliterveysklinikan käyntikorttia. Haastatteluissa ei tullut esille sellaisia haastateltavalle tai hänen läheiselleen sattuneita vakavia tai traumaattisia kokemuksia, joiden kertomisen yhteydessä käyntikortin antaminen olisi ollut aiheellista tai edes luontevaa. En myöskään halunnut jakaa niitä “varmuuden vuoksi”, koska olin päättänyt, että en ota haastatteluissa oma-

aloitteisesti esille raiskausteemaa. Jälkeenpäin ajatellen käyntikortin tarjoaminen olisi ollut paikallaan kahdessa pojan haastattelussa.[32] Kummankin pojan ystävä oli kertonut tilanteista, jossa hänet oli pakotettu seksuaaliseen kanssakäymiseen. Toisen tytön äiti oli haastateltavan pojan mukaan tehnyt rikosilmoituksen, mutta toinen tyttö ei ollut tehnyt mitään ilmoitusta. Kummallekaan pojalle ei välttämättä olisi ollut helppoa antaa tarjoamaani käyntikorttia ystävälleen. Toinen pojista totesi lisäksi haastattelussa, että "eihä se nyt mulle kuulu mitenkää koko asia". Pojat olisivat myös joutuneet muistuttamaan tyttöjä ikävästä kokemuksesta ja tytöt olisivat voineet suuttua heille siitä, että he olivat menneet kertomaan asiasta johonkin tutkimukseen. Olisin kuitenkin voinut mainita pojille siitä, että on olemassa paikkoja, joissa voi keskustella kokemuksistaan halutessaan nimettömänä.

Rasismi haastattelujen sivujuonteena

Oma roolini haastatteluissa oli lähinnä kysymysten ja jatkokysymysten tekijä, ja pyrin pysymään taustalla ryhmähaastattelujen keskusteluissa. Tämä osaksi siksi, että en halunnut ohjailla tai viedä tilaa nuorten mielipiteiltä varsinkin, kun keskusteluaika oli toisinaan rajallinen. Pyrin osoittamaan tukeani haastattelijan kertoessa ikävistä kokemuksistaan sekä näyttämään, jos olin eri mieltä hänen kanssaan, mutta kaiken kaikkiaan toin tunteitani esille melko maltillisesti.

---

32 Olin yllättynyt siitä, että kaikissa kolmen pojan haastattelussa haastateltavat kertoivat jostain karkeasta, alaikäisen tytön seksuaaliseksi hyväksikäytöksi luettavasta tapauksesta. Yhdessä haastattelussa poika lähinnä vain mainitsi kaksi tapausta, mutta kahden pojan kanssa keskustelin pitempään heidän ystäväänsä kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Vastaavanlaisia yksilöityjä tapauksia ei tullut esille tyttöjen haastatteluissa, vaikka tytötkin viittasivat ohimennen joihinkin raiskaus- tai väkivaltatapauksiin.

Olen miettinyt haastattelijan rooliani liittyen erityisesti niihin tilanteisiin, joissa haastateltavat esittivät seksistisiä, rasistisia[33] tai väkivaltaa ihannoivia kommentteja. Vaikka rasismin teema oli noussut esille ainekirjoituksissa, ja kiinnitin tällaisiin kommentteihin huomiota jo haastattelujen kuluessa, mielenkiintoni kohdistui lähinnä siihen, että nuoret puhuivat oma-aloitteisesti niin paljon kansallisuuden teemoista, "ulkomaalaisista" ja suhteestaan heihin. En esimerkiksi jäänyt haastattelujen jälkeen miettimään erityisesti sitä, olivatko nuoret käyttäneet rasistisia ilmaisuja tai miten olin reagoinut niihin. Rasismiin liittyvät torjunnan ja kauhistuksen tunteet nousivat voimakkaasti pintaan vain yhdessä haastattelussa, jossa poika kertoi yhteyksistään skinhead-järjestöön. Keskustelu käytiin tunnelmaltaan luottamuksellisen ja rennon haastattelun loppupuolella, ja se oli minulle järkytys ja yllätys paitsi sisältönsä puolesta myös siksi, että olin jo ehtinyt muodostaa haastateltavasta kuvan sympaattisena ja avoimena henkilönä (vrt. Blee 1991 ref. Skeggs 2001, 433-434).

> OLLI: Mä en vaa tykkää noist ulkomaalaisist sen takii koska, öö, mul on näit vanhempii ystävii, ketkä on siin ööö, Helsingin skiniklubissa, just näit kolmekymppisiä.
> SA: Ai missä? Helsinki...
> OLLI: Skini, siis kaljupäät.
> SA: Ai jaa joo.
> OLLI: Skinejä, ni mul on niit ystävii ja mä oon saannu niiltä kato sitä vaikutusta ja niinku, et mä en muutenkaa tykkää pahemmin noist ulkomaalaisista.
> SA: Mm.
> OLLI: Ku ajattelee kuitenki, et kuinka monta sielt on tullu sellast pakolaist kenen, kenel on semmone ku on nois UFF

33 Käytän rasismia tässä yleissanana, ja viittaan rasistisilla kommenteilla erilaisiin ksenofobisiin tai joitakin etnisiä ryhmiä halventaviin ennakkoluuloihin ja mielipiteisiin. Palaan rasismiteemaan luvussa "Tekijän kansallisuus ja kulttuuri häirinnän selittäjänä".

-liikkeissä, ku siel on olkivaatteita ja kaikkee tämmösiä, ja ykskää tullu semmonen. [Kertoo pitkään siitä, kuinka maahanmuuttajat hänen käsityksensä mukaan käyttävät hyväkseen suomalaisia hyvinvointipalveluja.]
SA: No, niissäki on varmaa kaikenlaista. Niissäki on ihan mukavii tai rehellisii ihmisii.
OLLI: Oon, kyl mä muutaman tiiän, ketä tekee ihan kunnol duunii ja kaikkee tämmöstä.
SA: Tota, no sitte siitä, että tuntuuks susta, että tytöt ja pojat on tasa-arvosia?

Cristine Griffinin (1991 ref. Skeggs 2001, 434) mukaan eettisesti vastuullisen tutkijan on tartuttava rasistisiin tai seksistisiin kommentteihin ja haastettava ne (talk back), koska muuten hän osallistuu niiden hyväksymiseen ja uusintamiseen. Tuula Gordon ja Elina Lahelma (2003, 249) ovat soveltaneet periaatetta niin, että he eivät haastaneet mutta eivät myöskään sivuuttaneet rasistisia kommentteja, vaan pyrkivät purkamaan niitä keskustelun ja vaihtoehtoisten mielipiteiden esittämisen avulla. Edellä siteeraamani haastattelun jälkeinen järkytys liittyi nimenomaan siihen, että en ollut pontevammin ilmaissut paheksuntaani haastateltavan skinhead-yhteyksiä kohtaan ja yrittänyt jatkaa keskustelua tai jopa väittelyä aiheesta, vaan siirryin nopeasti seuraavaan teemaan. Haastateltava oli ehkä itsekin epävarma siitä, haluaako hän identifioitua juuri tähän ryhmään sekä tietoinen siitä, että ryhmän toiminta on paheksuttavaa ja moraalisesti epäilyttävää, koska hän epäröi aluksi kertoessaan asiasta minulle. Rasistinen pohjavire tuntui haastattelun tekemisen aikoihin hyvin poikkeukselliselta, mutta muiden haastattelulitterointien analysoinnin kautta olen tullut kiusallisella tavalla tietoiseksi siitä, että monet nuoret toivat yllättävän kevyesti esille etnisiin ryhmiin liittyviä ennakkoluulojaan ja käyttivät rasistisesti leimaavia nimityksiä. Toki tytöt ja pojat lähestyivät aihetta myös asiallisesti ja myönteisesti ja reflektoivat omia ennakkoluulojaan kriittisesti. Haastattelulitteroinneista löytyvien ulkomaalaiskeskustelujen luke-

misen nostattamat kiusalliset tunteet ovat herättäneet kysymyksiä sekä nuorten että minun esittämieni kommenttien lähtökohdista ja tavoitteista.

Miksi nuoret käyttävät halventavia nimityksiä ja ilmaisevat rasistisia mielipiteitään niin avoimesti tutkimushaastattelussa aikuisen tutkijan läsnäollessa? Voisi yhtä lailla olettaa, että nuoret pyrkisivät antamaan itsestään kuvan valistuneena ja kunniallisena kansalaisena, jonka sanastoon ei kuulu sellaisia termejä kuin "neekeri" (vrt. Suurpää 2002, 34-37; Day 1999, 309; ks. myös Järvinen 2003; Lehtonen 2000, 6). Onko rasismi niin arkipäiväistä ja hyväksyttävää, että siihen ei kiinnitetä huomiota? Minun ja haastateltavien valkoisuus ja suomalaisuus tulivat näkyviksi sitä kautta, että he ylipäänsä saattoivat puhua "ulkomaalaisista" ja rakentaa ei-suomalaista toiseutta. Samanlainen, rasismin mahdollistava keskustelutila muodostui seuraavien haastateltavien näkemyksen mukaan myös luokassa yksin siitä syystä, että kyseisellä koululuokalla ei ole "ulkomaalaisia".

> SA: Tota onks teil koulussa puhuttu sukupuolisesta ahdistelusta tai häirinnästä?
> MARI: Oon.
> TIIA: Kyl jossain äikän tunnilla aina välillä. Puhutaan kuinka ahdistelevii tummaihoiset on, sit me aina nauretaa. Et ois hirvee, jos meil olis joku ulkomaalainen, ja sit me ei voitais puhuu ikin tollasist asioista. Mut ei meil oo.

Joskus nuoret perääntyivät itsekin jyrkistä kannoistaan ja reflektoivat asenteitaan ja käyttämiään termejä haastattelujen kuluessa (vrt. Suurpää 2002, 36). Tosin nämä lievennykset esitettiin toisinaan "en ole rasisti, mutta" -diskurssia seuraten, jossa "en ole rasisti"-väitteen jälkeinen rasistinen kommentti haastaa sitä edeltävän positioinnin. Väitän kuitenkin, että osa keskusteluissa esille tulevasta rasismista on haastattelutilanteen tuottamaa. Haastatteluissa naurettiin paljon ja vakaviakin aiheita käsiteltiin usein (itse)ironian

ja huumorin keinoin. Nuoret pyrkivät viihdyttämään minua tai ryhmähaastatteluissa myös muita haastateltavia ja tällainen pyrkimys saattoi kärjistää heidän tapaansa tuoda esille ihmisten välisiä eroja. En halua puolustaa rasismia, mutta haastattelutilanteissa rasistiset ja seksistiset kommentit ovat osaltaan monien nuorten puhetavan mukaisia "heittoja", liioitteluja ja kärjistyksiä. Nuoret kuitenkin tietävät tai huomaavat välillä puhuvansa ja ajattelevansa jollei "väärin", niin ainakin poliittisesti epäkorrektisti. Tästä lähtökohdasta käsin rasismin esilletuominen näyttäytyy uskaltamisena, kovuuden esittämisenä (Thomson 2004). Rachel Thomson (mt.) on esittänyt, että ryhmähaastattelussa nuoret voivat myös testata, mitä kaikkea saa sanoa, missä menee poliittisen korrektiuden raja ja missä vaiheessa aikuinen (tutkija) haastaa heidän näkökulmansa ja ajatuksensa.

Haastattelujen litteroinneista huomaan, että olen jättänyt haastateltavien puheenvuoroissa vilahtelevia vähemmistöetnisiä ryhmiä, naisia tai homoseksuaaleja halventavia tai väkivaltaa ihannoivia kommentteja huomioimatta. Vaikka saatoin ilmeilläni osoittaa ihmetystä nuorten kielenkäyttöä kohtaan ja pyrin kommenteillani purkamaan räikeimpiä dikotomisointeja pahoihin ja laiskoihin ulkomaalaisiin ja hyviin suomalaisiin, olen usein tyytynyt vain kuuntelemaan ja kiirehtinyt siirtymistä seuraavaan teemaan tai jatkokysymykseen. Yhtenä syynä tähän on se, että silloinen haastattelijaminä oli erilainen kuin nykyinen tutkijaminä - en ollut varautunut tai valmistautunut kohtaamaan rasismia, seksismiä tai homofobiaa. Haastatteluja tehdessäni pääasiallinen mielenkiintoni oli tutkimuskohteessani, sukupuolisessa häirinnässä, ja keskityin tekemään siihen liittyviä jatkokysymyksiä ja käymään, joskus kiirehtien, läpi haastattelurungon kaikki teemat. Koska tutkimusaiheeni oli sensitiivinen, olin valinnut empaattisen kuuntelijan ja kyselijän roolin, ja pyrin tarjoamaan nuorille tilaa puhua ja vaihtaa mielipiteitään. Lisäksi rasismiin olisi ollut vaikeaa puuttua silloin, kun se sekoittui tyttöjen kertomuksiin epämiellyttävistä ja uhkaavista kokemuksista, koska he olisivat voineet tulkita rasismiin tarttumiseni heidän

kokemustensa vähättelynä. Tutkimusasetelmat ja tutkijalle varatut roolit ovat erilaisia, eikä Griffinin (1991) ajatusta "takaisin puhumisesta" pidä suinkaan ajatella reseptinä, jonka avulla ratkaistaan kerralla se, miten suhtautua tutkijana rasistisiin kommentteihin (vrt. Thompson 2004). Haastatteluun kuten muuhunkin sosiaaliseen kanssakäymiseen kuuluu aina katkoksia ja puutteita. Vaikka yleispäteviä ohjeita tai ratkaisuja ei ole, haastamisen ja haastattelun välisen suhteen miettiminen ja analysoiminen on tärkeää tutkimusprosessin ja aineiston tuottamisen ymmärtämisen kannalta.

Aineiston analyysista ja statuksesta

Aineiston analyysi alkoi jo sen hankintavaiheessa. Luin ainekirjoitukset heti tuoreeltaan ja poimin niistä keskeisiä teemoja valmistautuessani haastatteluihin. Kirjoitin ainekirjoitukset puhtaaksi ja annoin niille satunnaiset tunnusnumerot, jotka eivät vastaa kirjoitusten keräämisjärjestystä. Tein jokaisesta kirjoituksesta tiivistelmän, johon sisällytin lyhyen juonikuvauksen sekä arvioni kirjoituksen sävystä ja tyylistä. Tätä arviota varten listasin erilaisia kirjoitustyylejä ja -positioita kuvaavia määreitä (ks. liite 5), joita käytin tiivistelmien tekemisessä. Listan avulla pyrin tiivistelmien teossa systemaattisuuteen ja yhtenäisyyteen. Määrittelin yhdeksän teemaa haastattelurungon teemoittelun pohjalta sekä aineistolähtöisesti, ainekirjoitusten lukemisen kautta (ks. liite 5). Niiden avulla koodasin kirjoituksia. Merkitsin kuhunkin aineeseen siinä käsiteltävät teemat, mutta en koodannut yksittäisiä tekstiosioita, lukuun ottamatta erillisiä artikkeleita tai esityksiä varten tekemiäni analyyseja (ks. Aaltonen 2001b; Aaltonen 2003). Olen koodannut ja lukenut tekstiä sekä temaattisesti että analyyttisesti (ks. Gordon 2005a, 118-119; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 206-207; Palmu 2003, 37-38). "Rajanveto" on esimerkki analyyttisestä koodista, jonka avulla olen koodannut erilaisia pohdintoja miellyttävän ja epämiellyttävän huomion eroista (vrt. Gordon 2005a, 119).

Haastattelujen litteroinnin tekivät laitoksella työskennelleet tutkimusavustajat[34], mutta tarkastin ja täydensin kaikki litteroinnit itse. Haastattelujen järjestämistä ja koodaamista varten muokkasin temaattista ja analyyttista koodilistaani (ks. liite 6). Koodasin haastattelut laatimani listan mukaisesti ensin paperiversioihin ja kopioin koodaukset sen jälkeen tiedostoihin. Paperiversioiden koodaaminen oli eräänlaista lähilukua, koska tein lukemisen yhteydessä muistiinpanoja haastatteluista ja analysoin yksittäisiä keskustelunpätkiä. Koodaamisen tavoitteena on ollut pilkkoa aineistoa helpommin käsiteltäväksi ja etsiä säännönmukaisuuksia, ristiriitaisuuksia ja paradokseja (Coffey & Atkinson 1996, 47). Käytännössä aineiston käsitteleminen, sen analysoiminen, tekstin kirjoittaminen ja tutkimuskysymysten tarkentaminen ovat edenneet rinnakkain ja päällekkäin. Tallensin Atlas-ti-ohjelmaan sekä ainekirjoitukset että haastattelut yksittäisiksi tiedostoiksi, ja käytin ohjelmaa aineiston koodauksessa ja myöhemmin erilaisissa sana- ja teemahauissa.

Ainekirjoitus- ja haastatteluaineisto ovat olleet erilaisten tuotantoehtojensa takia yksitellen analysoitavia aineistoja. Yksi ainekirjoitusten ja haastattelujen välinen ero on siinä, että ainekirjoitusinstruktiossa olen pyytänyt nuoria selittämään asioita. He ovat siis osittain kouluainekirjoituksen konventiota seuraten keksineet minulle mahdollisia selityksiä ja perusteluja, myös sellaisia, joiden takana he eivät välttämättä halua pitäytyä tai joita he ovat valmiita muuttamaan. Haastatteluissa tällaisten mahdollisten, omista näkökulmista poikkeavien selitysten esittäminen saattaa olla hankalampaa tai ainakin niiden reflektoiminen on kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa helpompaa. Haastattelussa saattaa myös olla helpompi kertoa kokemuksiin perustuvia “minätarinoita” kuin ainekirjoituksessa (vrt. Tolonen 2001, 74; Saarikoski 2001, 74-75). Toisaalta nämä kaksi aineistokokonaisuutta ovat myös yhteydessä toisiinsa, täydentävät toisiaan ja mahdollistavat teemojen ristiinpeilauksen. Koska tekstini etenee seuraavissa luvuissa teemoittain, esitän kummallekin tekstiaineistolle samanlaisia kysymyksiä (vrt.

34 Elina Kuusi ja Marika Vahtra.

Palmu 2003, 83) ja hyödynnän kumpaakin aineistoa rinnakkain antaessani esimerkkejä nuorten tulkinnoista. Kumpikin tekstiaineisto heijastaa niitä nuorten käytettävissä olevia mahdollisia diskursseja, joissa sukupuolittuneita subjektipositioita tuotetaan (Holland et al. 1998, 7). Tekstit ovat esimerkkejä siitä, miten ja mistä voidaan kertoa sekä siitä, miten nämä tavat eroavat esimerkiksi sukupuolen mukaan (vrt. mts. 84-85). Ainekirjoituksissa ja haastatteluissa esitetyt kommentit pohjautuvat niiden esittäjien käsityksiin ja merkityksiin, joista osa on peräisin omista kysymyksenasetteluistani.

Stevi Jackson (1999) on esittänyt ajatuksen siitä, että nykyisyys määrittää menneisyyttä, niin että järjestämme ja tulkitsemme jatkuvasti muistojamme uudelleen ja muokkaamme käsitystä itsestämme kertomiemme kuvausten kautta. Kokemusten ja muistojen tulkinnoissa nojaudumme kulloinkin käytettävissä oleviin, ajallisesti spesifeihin kulttuurisiin resursseihin ja kertomisen tapoihin. (mts. 24; ks. myös Lehtonen 2003, 37.) Suulliset ja kirjalliset tutkimuskysymykseni ovat olleet kulttuurisia resursseja, jotka aineiston tuottamisvaiheessa herkistivät nuoret sukupuolisen häirinnän käsitteelle ja ilmiölle sekä tarjosivat kehyksen kerronnalle ja muistojen[35] uudelleentulkinnoille. Tarjoamani kehys mahdollisti kuullun,

35 Tässä muistolla ja muistelulla on jokseenkin erilainen merkitys kuin niissä tutkimuksissa, joissa nojaudutaan aikuisten tuottamaan muisteluaineistoon (ks. esim. Korhonen & Kuusi 2003; Kosonen 1998). Osa tutkimuksessani kerrotuista muistoista sijoittuu lähimenneisyyteen, kuluvan tai viime vuoden tai jopa viime viikonlopun tapahtumiin. Lähinnä ala-asteelle sijoittuvia muistoissa on luettavissa sellaista reflektointia, jossa näkyy nykyhetken ja muistojen välisen ajan tuoma etäisyys. Korhosen ja Kuusen sanoin (2003, 28) "kokemus- ja kertomishetken väliin sijoittuva eletty elämä helpottaa kokemuksen käsitteellistämistä" (ks. myös Kosonen 1998, 211). Helena Saarikoski (2001, 60) toteaa, että "ajan myötä 'tavallinen' häirintä menettää kerrottavuutensa", mikä pätee myös omassa aineistossani: mitä kauemmas menneisyydessä siirrytään, sitä todennäköisemmin muistoissa korostuvat selkeästi häirinnäksi luettavat tapahtumat.

kuvitellun ja koetun uudelleennimeämisen, -tulkitsemisen ja kertomisen. Nuoret eivät kuitenkaan ainoastaan toista aineinstruktiossa tai haastatteluissa esittämiäni ajatuksia tai tuota tutkijan tilauksesta tietynlaista aineistoa (ks. Aaltonen 2001a). Kyse ei siis ole siitä, että tutkimukseni kehys ohjaisi nuoria automaattisesti tulkitsemaan kokemuksiaan uudelleen tietyllä tavalla ja hylkäämään tietynlaisia hegemonisia, häirintää vähätteleviä diskursseja (vrt. Korhonen & Kuusi 2003, 57). He sovittelevat kokemuksiaan tarjoamiin kehyksiin, mutta myös haastavat ja sivuuttavat esittelemiäni käsitteitä ja määrittelyjä, he ovat kanssani eri mieltä sekä muotoilevat uusia merkityksiä, yhteyksiä ja erotteluja (ks. myös Palmu 2003, 66). Einiin-vakava epämiellyttävä kokemus voidaan uudelleentulkita häirintäkokemukseksi, mutta se voidaan myös pitää tiukasti erossa "oikeasti vakavasta" sukupuolisesta häirinnästä. Toisaalta se, että vähäpätöisiksi nimettyjä kokemuksia ja niiden herättämiä tunteita pystytään palauttamaan mieleen heijastaa sitä, että kokemus ei ole ollut täysin yhdentekevä.

Analyysin kohteena ovat ensinnäkin nuorten kokemukset ja näkemykset, toiseksi se, miten he niitä esittävät ja kolmanneksi, miten he sijoittavat itsensä suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Pyrin siis tulkitsemaan materiaalisesti kontekstualisoituneita arjen käytäntöjä ja kokemuksia (ks. Jackson 1999, 2-3), mutta tarkastelen myös kielenkäyttöä tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja joka rakentaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 17). Olen kiinnostunut siitä, millaisilla kielenkäytön valinnoilla, eronteoilla ja luokituksilla nuoret ainekirjoitus- ja haastattelutilanteissa tekevät asioita ymmärrettäväksi sekä minulle tutkijana että itselleen (ks. Alasuutari 1999, 117). Miten nuoret käyttävät sukupuolisen häirinnän -käsitettä ja kuvittavat sen esimerkeiksi ja tarinoiksi (vrt. Suurpää 2002, 165)? Millaisilla mekanismeilla ja diskursiivisilla tekniikoilla he määrittelevät häiritseviä ja ei-häiritseviä tilanteita (vrt. Kitzinger & Thomas 1995, 46-47) politisoivat tai neutralisoivat kokemuksiaan (vrt. Kenway et al. 1998; Saarikoski 2001; Gardner 1995)? Toisin sanoen, miten he pyrkivät luomaan järjestystä vaikeas-

ti kategorisoitaviin kokemuksiin ja millaisilla selityksillä he pyrkivät vähentämään ilmiön moniselitteisyyttä (ks. Douglas 1966/2000, 50, 90)? Keskeisiä kysymyksiä ovat myös, millaisia positioita nuoret pystyvät kuvittelemaan suhteessa sukupuoliseen häirintään, miten he sijoittavat tai positioivat itseään ja muita ihmisiä kirjoituksiinsa ja puheeseensa ja millaisia mahdollisuuksia nämä positiot antavat toimijuudelle (ks. Jaatinen 2000, 17; Aapola 1999, 71-73, 88; Suurpää 2002, 165, 166).

Lähestymistapani on siinä mielessä diskurssianalyyttinen, että keskeisiä ajatuksia työssäni ovat todellisuuden ja subjektipositioiden diskursiivinen rakentuminen ja niiden kytkeytyminen yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin (ks. esim Aapola 1999, 67-73). Käytän toisiinsa lomittuvia käsitteitä (tulkinta)kehys, diskurssi ja selonteko. Tulkintakehyksellä viittaan ajatuskokonaisuuteen, jossa tilanteita tai toimintaa määritellään tietynlaisena. Yksittäistä vuorovaikutustilannetta voidaan tarkastella niin sukupuolisen häirinnän, kosiskelun kuin kiusaamisen kehyksessä, jotka kaikki määrittelevät tilanteen osapuolia ja näiden tekemisiä ja motiiveja tietyllä tavalla (ks. myös Goffman 1974/1986; Alasuutari 1999, 181-182). Diskurssilla tarkoitan kehystä laajempaa merkityssysteemiä, joka määrittelee jotakin toimintaa tai ilmiötä ja jonka uusintaminen on kehystä selvemmin kytköksissä johonkin instituutioon. Viittaan muiden tutkijoiden nimeämiin diskursseihin ja tarkastelen omaa aineistoani niiden kautta, mitä diskursseja mobilisoidaan ja mitä torjutaan. En kuitenkaan analysoi aineistoani niin, että pyrkisin systemaattisesti rakentamaan, nimeämään ja listaamaan nuorten puheessaan ja kirjoituksissaan käyttämiä ja tuottamia diskursseja. Päähuomioni on niissä diskursiivisissa tekniikoissa ja mekanismeissa, joita nuoret käyttävät puhuessaan häirinnästä ja sen osapuolista ja joihin on kiinnitetty huomiota myös aiemmissa tutkimuksissa (ks. Åkerström 2001; Saarikoski 2001; Kenway 1998). Tässä tarkoituksessa hyödynnän kolmatta diskurssianalyysiin kytkeytyvää käsitettä selonteko (account). Tutkimuksessani ymmärrän selonteot keinona, jolla jotain toimintaa tai asiantilaa sekä oikeutetaan, motivoidaan tai puolus-

tetaan että kehystetään ja tehdään ymmärrettäväksi. Selonteot ovat refleksiivisiä, sillä ne pohjautuvat niihin merkityksiin, joilla maailmaa voidaan tarkastella. Samalla selonteot vastavuoroisesti osallistuvat näiden merkitysten muotoiluun. Niiden avulla tuotetaan koherentteja ja uskottavia todellisuuskuvauksia (Coffey & Atkinson 1996, 84, 100-101,103; Suoninen 1999, 20-21).

Selonteko on edellisen määritelmän mukaisesti diskurssianalyysin eräänlainen yleiskäsite (Jokinen & Juhila 1999, 67; Suoninen 1999, 20), mutta käytän sitä myös erityisessä merkityksessä. Marvin Scott ja Stanford Lyman (1968, 46) määrittelevät selonteot kielelliseksi keinoksi, joka otetaan käyttöön silloin, kun pyritään selittämään joko omaa tai jonkun toisen odottamatonta tekoa, johon kohdistuu arviointia tai arvostelua (ks. myös Sykes & Matza 1957; Mills 1940). Sukupuolinen häirintä on usein odottamaton teko, jota arvioidaan ja jonka tekijää kuten myös kohdetta arvostellaan. Ainekirjoituksissa ja haastatteluissa nuoret ehdottavat selityksiä sekä toisten että omalle käytökselleen tilanteissa, joita peilataan sukupuoliseen häirintään. Näitä selontekoja voi tulkita Scottin ja Lymanin (1968) muotoilun mukaisesti häirinnän puolustuksena (excuse) tai oikeutuksena (justification). Puolustus ja oikeutus ovat sosiaalisesti hyväksyttyjä tapoja vältellä vastuuta tai neutraloida teon seurauksia. Toinen tai molemmat otetaan käyttöön siis silloin, kun henkilöä syytetään pahasta, väärästä tai epämiellyttävästä teosta. (Mts. 1968, 47-51.)

Selonteot ovat rutinoituneita, kulttuurisidonnaisia tai ainakin alakulttuurisesti vakiintuneita puhetapoja (Scott & Lymanin 1968, 46-47, 53; Mills 1940, 906), jotka voivat saada mietelausetta tai sananlaskua vastaavan muodon ja aseman (Coffey & Atkinson 1996, 103). Hyväksyttävillä selonteoilla pidetään yllä vuorovaikutusta ja ehkäistään konflikteja, mutta selontekoa voidaan pitää myös kohtuuttomana. Niiden kautta on usein tarkasteltu nimenomaan vuorovaikutusta, sitä miten tutkimukseen osallistuvat neuvottelevat identiteetistään yleisönsä eli tutkijan kanssa (Scott & Lyman 1972, 46, 58-59), pyrkivät säilyttämään kasvonsa (mts. 53) tai luomaan

itsestään kuvaa tietynlaisena, kunniallisena toimijana (Coffey & Atkinson 1996, 104; Järvinen 2003). Rutiininomaisen käytöksen tai ilmiön kuvaamisessa ei tarvita selontekoja, siihen riittävät Scottin ja Lymanin mukaan "selitykset" (Scott & Lyman 1972, 46-47, 52). Moni sukupuoleen ja sukupuolten välisiin suhteisiin liittyvä asia voi näyttäytyä nuorille normaalina asiantilana, joka ei vaatisi erityistä selontekoa, jollen minä kysyisi sellaista. Tutkimuskysymysteni avulla nostan joitakin tilanteita ja kokemuksia arvioitavaksi ja samalla kyseenalaistan niiden itsestäänselvyyden (ks. myös Mills 1940, 905).

Aineistoni on vuorovaikutuksen ja tilanteen tuottamaa ja kehystämää, mutta ulotan näkökulmani myös vuorovaikutuksen ulkopuolelle. Pohdin erityisesti aineiston tuotantoehtoja kuvatessani sitä, miten nuoret esittävät itsensä minulle tai millainen on meidän välinen vuorovaikutuksemme, mutta päämielenkiintoni on muualla. Olen kiinnostunut siitä, millaisia diskursiivisia tekniikoita nuoret käyttävät, millaisia selontekoja he tarjoavat ja miten he tekevät ymmärrettäväksi ei vain omia vaan myös muiden mielipiteitä ja tekoja (ks. Åkerström 2002) sekä miten he neuvottelevat tilanteiden ja kokemusten merkityksistä (Järvinen 2002, 218). Näillä kielellisillä tekniikoilla ja keinoilla on merkitystä ja käyttöä myös ainekirjoitustilanteen ja haastattelujen ulkopuolella. Kulttuurisidonnaisina ja rutiininomaisina ne eivät synny yksinomaan tutkimustilanteessa, eikä niiden käyttö asioiden ymmärrettäväksi tekemisessä lopu siihen, kun nauhuri suljetaan. Scott ja Lyman (1968, 53, 61) puhuvat taustaoletuksista (background expectations), kulttuurisesti jaetuista käsityksistä, itsestäänselvyyksistä, jotka määrittävät hyväksyttävien selontekojen skaalan. Kielen käytön tarkastelemisen kautta pyrin tavoittamaan nuorten ymmärrystä siitä, mikä on kulttuurisesti hyväksyttävää sukupuolten välisissä suhteissa ja sukupuolisesti latautuneissa tilanteissa.

4. Arjen eroja, tiloja ja suhteita

Sukupuolisesta häirinnästä voidaan puhua erillisenä ilmiönä ja kokemuksena, mutta toisaalta se on osa arkea ja ihmissuhteita. Samaten tavat, joilla häirintää jäsennetään ovat yhteydessä siihen, miten ylipäänsä ymmärrämme ihmisten välisiä eroja ja suhteita. Tämän takia lähden liikkeelle sukupuolista häirintää laajemmasta ja yleisemmästä kontekstista, nuorten arjesta ja ihmissuhteista, joiden kautta alun perin esittelin tutkimukseni myös nuorille. Pyrin tarkentamaan kuvaa tutkimukseeni osallistuneista helsinkiläisistä tytöistä ja pojista, ja esittelemään heitä ja heidän elämänpiiriään lukijalle. Luvun tehtävä on myös taustoittaa ja kontekstualisoida nuorten sukupuoliseen häirintään liittyviä keskusteluja.

Luku jakautuu kahteen osioon. Tarkastelen ensin nuorten sosiaalisia ja kulttuurisia järjestyksiä ja erontekoja, jotka kytkeytyvät fyysisiin tiloihin ja tilallisuuteen. Yhteenliittymisillä ja ystävyyksillä, eroilla ja eronteoilla rakennetaan erilaisia sosiaalisia ja henkisiä tiloja ja tehdään tilaa itselle. Lisäksi ihmissuhteilla on materiaalisia ja nuoria eri tavoin paikantavia seurauksia: nuoret viihtyvät erilaisissa paikoissa tai erillisillä "palstoilla", niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. Toisaalta nuoria myös jaetaan fyysisesti eri tiloihin, kuten luokkiin, millä puolestaan on vaikutusta yhteisyyksien ja erojen löytämisen kanssa. (Ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a.)

Toiseksi puran nuorten käsityksiä siitä, miten erityisesti sukupuoli ja/tai heteroseksuaalisuus jäsentävät ihmissuhteita. Millaisia

odotuksia ja arvostuksia liitetään sukupuolten väliseen ystävyyteen ja heteroseksuaaliseen seurusteluun? Tutkimuksessani painottuvat nuorten monenlaiset sukupuolittuneet pelot ja konfliktit ja erityisesti nuorten keskinäiset suhteet näyttäytyvät toisinaan melko lohduttomina. Koska kysymyksenasetteluni ei tavoita ihmissuhteiden kirjoa, on syytä korostaa, että vaikka tytöt ja pojat voivat aiheuttaa toisilleen ongelmia, he tarjoavat myös molemminpuolista iloa, nautintoja, romantiikkaa ja ystävyyttä. Jotkut asiat erottavat tyttöjä ja poikia toisistaan, mutta on myös monia sukupuolia yhdistäviä asioita. (Kenway et al. 1998, 151.) Lisäksi erontekoihin ja sukupuolten välisiin suhteisiin liittyy ambivalentteja tunteita eikä niitä aina voi yksiselitteisesti jaotella epämiellyttäviin ja miellyttäviin.

Eronteoista eri tiloihin

Koulu - yhteinen tila, omat palstat

Koulu on nuorten arjessa yksi keskeisimpiä areenoja, joka antaa fyysiset puitteet monille sosiaalisille prosesseille ja toiminnalle. Koulussa vietetty aika yhdistää nuoria, ja koulutoverit muodostavat tärkeän osan nuorten ystävyysuhteista (Palmu 2003; Lahelma 2002b; Tolonen 2001; Gordon & Holland & Lahelma 2000a). Ystävät ovat yksi kouluajan ilojen ja surujen tärkeimmistä lähteistä, ja koulun sosiaalisiin suhteisiin ja omaa asemaan liittyy paljon pelkoja ja tunteita (Kenway et al. 1998, 139, 175). Koulutoveruus on erityinen ystävyyden muoto. Ystävistä puhuessaan monet nuoret erittelevät, mitkä ystävät ovat omasta koulusta ja mitkä muualta kuten harrastusten parista, keiden kanssa ollaan kouluaikana, välitunneilla ja keiden kanssa kouluajan ulkopuolella, "vapaalla". Läheisten "kaverikaverien" lisäksi nuoret tuntevat yhteisen kouluajan ja -tilan ansiosta ainakin etäisesti suuren määrän muita nuoria.

Monet puhuvat omasta koulustaan ja sen sosiaalista suhteista hyväksyvästi ja arvostavasti. Koulunkulman yläasteen hyviä puolia tuodaan esille vertailemalla sitä joko ala-asteeseen tai muihin kouluihin. Vaikka koulujen välillä on epäilemättä monenlaisia eroja, vertailuissa oman koulun sosiaalisten suhteiden harmonisuus näyttäytyy melko idealistisessa valossa. Omassa koulussa "ei oo ollenkaan sitä kiusaamista" (HT01) kun taas toisissa kouluissa arvioidaan olevan "koko ajan" oppilaiden välisiä konflikeja.

> JENNI: Koulunkulman koulus on hyvä yhteishenki ja sellanen, et siel ei o mitään sellast et jotai syrjittäis hirveesti, et kaikki on kuitenki ihan OK väleis kaikkien kans. Tai sellasen käsityksen mä oon saanut. Mut vanhas koulus oli sellasta, et siel oli omat porukat, joku viis tyyppiä ja ne

tappeli aina toistensa kanssa, kaikki maholliset porukat, niin se oli tosi inhottavaa.

Oma yläaste muodostaa rajallisen yhteisön, jonka sisällä nuoret jaetaan luokka-asteisiin ja edelleen rinnakkaisluokkiin. Näillä jaotteluilla on merkitystä nuorten ystävyys- ja kaverisuhteiden muodostumiselle, joillekin enemmän toisille vähemmän. Luokka-asteiden ja insitutionaalisen iän merkitys niin ihmisten yhdistäjänä kuin erottajana (ks. Aapola 1999, 232) tulee esille Kaisan kuvaamassa seitsemäs- ja yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen välisessä konfliktissa. Hän kertoo kuinka "seiskojen ja ysien tytöt on kauheessa riidassa" siksi, että nuorempien tyttöjen katsotaan häiritsevän yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien välisiä ystävyyssuhteita. Tässä konfliktissa ovat mukana myös kahdeksasluokkalaiset tytöt, joista jotkut ovat Kaisan mukaan "liittoutuneet" seitsemäsluokkalaisten kanssa. Seitsemäsluokkalaisia tyttöjä Kaisa kuvaa "idiootteina", jotka "kulkee nokka pystyssä ja vetää rinnan ulos ja pyllyn pystyyn [...] semmosii kauheit pahiksii [...] luulee olevansa muuta kun mitä ovat". Erimielisyys, joka tosin on vain pienten piirien sisäistä, ilmenee sanaharkkana, huoritteluna ja tuuppimisena.

Myös rinnakkaisluokkien välisillä rajoilla on merkitystä ystävyyssuhteille. Mari piirtää idyllistä kuvaa omasta luokastaan sekä koko koulusta pienenä kyläkouluna, jossa "kaikki tuntee toisensa, kaikki on kavereit siel". Myöhemmin hän lieventää yleistystä ja tarkentaa olevansa itse se, jolla on erityisen laaja kaveripiiri. Marin ystävät Inka ja Tiia tuovat esille rinnakkaisluokkien välisiä rajoja.

TIIA: Emmä juttele ikinä kenenkää muiden jätkien kaa meiän koulusta, paitsi niitten kaa, ketkä on mun kans samal luokalla. Miks mä menisin, ku emmä oo ikinä jutellu niiden kaa?
INKA: Ku et sä oo kaveri niiden kaa.
TIIA: Nii, emmä voi mennä sinne piireihin. Hei otattekste mut uutena? Ei sitä voi vaan mennä.

Luokat muodostavat piirejä, joihin pääseminen ulkopuolisena tuntuu Inkan ja Tiian kannalta sekä merkityksettömältä että mahdottomalta. Useimpien yhdeksäsluokkalaisten kaverisuhteet ovat syntyneet alemmilla luokilla, joillakin jo ala-asteella, ja peruskoulun viimeisellä luokalla ne vaikuttavat jo varsin vakiintuneilta[36]. Tiian kommentti siitä, ettei hän juttele muiden luokkien poikien kanssa kertoo siitä, että yhteinen luokka mahdollistaa sukupuolirajat ylittävän kanssakäymisen, mutta rinnakkaisluokkalaiset pojat asettuvat sekä sukupuoli- että luokkarajan taakse.

Liisa vertaa Marin tavoin koulua kylään, mutta käyttää metaforaa tuodakseen esille fyysisesti rajallisen yhteisöllisyyden kääntöpuolen (koulumetaforista ks. myös Gordon & Lahelma & Tolonen 1995). Liisalle kylämäisyys merkitsee nurkkakuntaisuutta ja sitä, että uudelle tulokkaalle on vaikea löytää ystäviä klikkiytyneistä kaveriporukoista eli Tiian mainitsemista piireistä. Liisa näkee tilanteen korjaamisen vaativan koulun järjestämää ja kouluajan ulkopuolista yhteistoimintaa, esimerkiksi diskoillan, jossa olisi mahdollisuus rikkoa luokkajakoja ja tutustua uusiin ihmisiin. Liisa kuvaa koulun sosiaalisia suhteita sulkeutuneiksi, jähmettyneiksi ja hierarkkisiksi, mikä heijastuu erityisellä tavalla myös tyttöjen ja poikien välisiin ystävyyssuhteisiin.

> LIISA: Mut sit jos sä oot tyttö ja sitte sul ei oo paljoo kavereita, ni se tarkottaa meijän koulus oikeesti sitä, et sul ei o mitää mahdollisuuksii ees saada, siis hädin tuskin ainakaa mitää sellasii kavereita, sellasii tyttöi, ketkä liikkuu jossai porukoissa. Ja sit ei ainakaa poikii, ei ainakaa poikii.

36 Myös koulun rehtori kertoi, että oppilaita pyritään joskus jakamaan tarkoituksella uudenlaisiin ryhmiin ja näin tutustuttamaan toisiinsa, koska jos ala-asteella syntyneet ystävyyssuhteet menevät yläasteella poikki, “ni sit se tuntuu olevan hirveen vaikeesti ylitettävä asia [...] niil ei o enää kykyä luoda uusii kontakteja”.

Yksi koulun sosiaalisia jakoja sekä ainakin oppilaiden mielestä myös koulujen välisiä eroja tuottava tekijä on etnisyys. Oma koulu näyttäytyy rauhallisena, kun sitä verrataan kouluun, jonka toistuvien konfliktien väitetään johtuvan siitä, että koulussa on paljon tai ainakin enemmän "ulkomaalaisia" kuin Koulunkulman koulussa. Liisan näkemyksen mukaan kylämäisessä koulussa juuri erilaisuuden huono sietokyky heijastuu "ulkomaalaisten" nuorten koulunkäyntiin sekä näiden huono-osaisuuden lisääntymiseen.

> LIISA: Ja sit meijän koulu on jotenki tollanen hirvee kylä tai sillee. Ku meijän koulussa on varmaan alle kymmenen ulkomaalaista. Ni sit niit on hirvee vaikee hyväksyy meijän kouluu ja sit sen takii noi ulkomaalaiset on joutunu tarkkikselle ja sit ne lintsaa koulusta ja sit ne liikkuu Lähimetsässä. Ja sit ne on sellasii vähän sellasii erilaisii.

Liisan puheenvuorosta ei käy selvästi ilmi, keillä on vaikeuksia hyväksyä "ulkomaalaisia" oppilaita, mutta viittaus tarkkailuluokalle eli erityisopetukseen joutumiseen antaa ymmärtää, että opettajat ovat osaltaan määrittelemässä vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvia nuoria "ongelmatapauksiksi". Etenkin pääkaupunkiseudun koulujen monikulttuuristuminen on verrattain tuore ilmiö, joka epäilemättä asettaa uusia haasteita myös opettajille niin kielitaitoerojen kuin rasismin ilmenemisen suhteen. Haasteisiin ei välttämättä ole tarjolla selkeitä ratkaisuja (Gordon & Holland & Lahelma 2000, 37, 42).

Veeran ja Minnan pohdinnassa tulee esille romaninuorten pitkä - tai mahdollisesti loppumaton - tie suomalaiseksi. Vaikka tytöt arvioivat joidenkin romanien olevan "mukaviiki tyyppejä", heitä erottaa aina "se oma luonne". Puheenvuorosta tulee esille asetelma, jossa valtakulttuurilla ja enemmistöllä on valta hyväksyä, suvaita ja sietää vähemmistöä, mutta vain tietyin ehdoin, jollaiseksi tässä määritellään huomaamattomuus (ks. myös Lahelma 1999, 93-94).

VEERA: Meiän koulussa, saattaa olla kai yks [romani]. Mut ei siit nyt niin paljon harmia oo, et ei se sillee haittaa, ku emmä huomaa edes välillä, et se on koulus vaik se on. Kyl tos asuu lähel muutama, mut ei niist o ainakaa vielä ollu onneks haittaa mitenkää.
SA: Nii eiks monet o aika hyvin sulautunu nuorista?
MINNA: Niin. No mut niilläki on kuitenki se oma luonne.

Yhteiskuntaluokka on keskeinen eroja tuottava tekijä, mutta se ei juurikaan nouse esille nuorten kirjoituksissa ja puheissa. Osaltaan tämä johtuu siitä, että tasa-arvoa korostavassa suomalaisessa yhteiskunnassa luokkaeroista puhuminen on ylipäänsä harvinaista (Käyhkö 2006, 227-228; Mietola et al. 2005, 11). Yksi keskiluokkaisesta kodista lähtöisin oleva poika pohtii haastattelussa, kuinka tyttöjen sosiaalinen asema ja luokkaerot ovat luettavissa heidän ulkonäöstään ja tyylitajustaan (ks. myös Oinas 2001, 78-79). "Köyhimmät" tytöt sortuvat pojan mukaan liiallisuuteen, kun taas varakkaammat osaavat meikata ja pukeutua hillitymmin (ks. myös Renold 2005, 51-52; Tolonen 2001, 169, 181; Skeggs 2004; vrt. Lesko 1988, 132).

SA: Mitä tyttöjen ulkonäkö ja pukeutuminen ja meikkaaminen sun mielestä kertoo niistä?
TERO: No se saattaa kertoa niitten huonosta tai hyvästä mausta tai yleensäkin siit se kertooki. [...] Ja sit aika usein siit saattaa näkyy myös tää, miten varakas on sillee. Ja myös ei pelkästää et minkä hintasii ne on, vaan yleensä on tyylikkäämpi ja vähän sivistyneemmän näkönen kun mitä nää jotkut köyhimmist seuduilt tai kodeist tulee. Ne saattaa just, vaikka ne oiski melko hyvännäkösii muuten, ni meikata ihan överiks tai jotain tollast noin.

Liisa puolestaan nostaa esille kotitaustan ja yhteiskuntaluokan merkityksen koulun sosiaalisten suhteiden muotoutumisen kannalta.

Köyhyyden paikallistaminen tiettyihin alueisiin Teron esimerkissä ja tietynlaiseen asumismuotoon Liisan viittauksessa voivat hyvin olla osittain päällekkäisiä.

> LIISA: Ja sit ainaki ala-asteel mä muistan, se oli hirveen tärkeet, et asutsä omakotitalos vai kerrostalossa. Ja sit ku mä asun kerrostalossa, ni kaikki oli sillee: "Asutsä kerrostalossa?".
> SA: Onks se sit huono?
> LIISA: Oli se. Tai ainakin niitten vanhemmat oli sanonu niille, et joo, et sä voi olla sen kaa ja kaikkee tollasta. Nii et ne vanhemmat on tollasia.

Monien muiden tavoin Liisa kuvailee ala-astetta nykyistä yläastetta rankempana paikkana. Silloin Liisan edellä kuvaama luokkatietoisuus tuli selvemmin esille kuten myös se, että vaikutusvaltaiset vanhemmat saattoivat Liisan näkemyksen mukaan edistää lapsensa asemaa jopa joulunäytelmien roolijaossa.

Oppilailla on erilaisia ja osin ristiriitaisiakin käsityksiä ja kokemuksia omasta koulustaan ja sen sosiaalisista kuvioista (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 129, 135). Kiusaamisen suhteen ainekirjoituksissa tuodaan esille kaksi ristiriitaista, yleisenä totuutena esitettyä väitettä: "meidän koulussa ei ole kiusaamista" ja "kiusaamista on varmaan joka luokalla". Yhtäältä kiusaaminen liitetään melkeinpä itsestään selvästi koulun arkeen siitäkin huolimatta, että kiusaaminen lienee eksplisiittisesti kiellettyä useimmissa kouluissa ja tämä kielto on kirjattu järjestyssääntöihin esimerkiksi yksiselitteisessä muodossa "en kiusaa ketään" (Aaltonen 2003, 122). Oppilaat tietävät viimeistään yläasteella sen, että kiusaaminen on kiellettyä sekä sen, millaista käytöstä (tietyssä) koulussa odotetaan (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 72-73). Koulut saattavat kuitenkin erota siinä, missä määrin oppilaiden keskinäiset kulttuurit suvaitsevat kiusaamista (Lehtonen 2003, 159) tai kuinka painokkaasti opettajat korostavat kiusaamiskieltoa. Tekemässäni koehaastatte-

lussa tytöt arvioivat, että heidän koulussaan ei pahemmin kiusata osaksi siksi, että suosittuun kouluun valikoitui "järkeviä" ihmisiä, mutta myös siksi, että koulussa ei kerta kaikkiaan suvaittu kiusaamista. Samanlaista varmuutta ei tullut esille tutkimuskoulusta käydyissä keskusteluissa.

Nuoret toteavat koulussa esiintyvän ylipäänsä kiusaamista tai kertovat yksittäisistä tytöistä tai pojista, joita "kiusataan jatkuvasti" eli jotka ovat systemaattisen kiusaamisen kohteena. Vaikka marginaaliin joutuminen uhkaa periaatteessa suurta osaa oppilaista, joitakin yksittäisiä oppilaita marginalisoidaan muita pysyvämmin tai useammin. Muutamat oppilaat myös kirjoittavat kiusattuna olemisen kokemuksista yllättävän henkilökohtaiseen sävyyn. Kiusaamisen tulkintakehys ja siihen liittyvät itsestäänselvyydet sekä mahdollistavat että rajaavat kiusaamistapausten syiden ja seurausten yksityiskohtaista analysointia. Vaikka jotkut luonnehtivat myös kiusaajia toteamalla, että he ovat "yleensä ihmisiä joilla on asiat huonosti" (AP48) kiusaamiseen johtaneet syyt paikallistetaan kohteeseen ja tämän erilaisuuteen (ks. myös Lahelma 2004, 9). Erilaisuus ei kytkeydy niinkään tiettyihin ihmisiin, vaan tietynlaiseen käyttäytymiseen, luonteenpiirteiseen tai sosiaaliseen asemaan, joka voidaan määritellä marginaaliseksi (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 17, 131, 201-202; Gordon 2000, 157; Lahelma 1999, 92) ja siten sellaiseksi erilaisuudeksi, jolla kiusaamista perustellaan. Kiusattua saatetaan luonnehtia "hiukan jälkeen jääneeksi" (AT39) tai muuten omituiseksi.

Kiusaamistilanne saatetaan kuvata selkeän epäsymmetrisenä valtasuhteena, jossa "monta isompaa kaveria kiusaa pienempiä ja pöllii rahaa niiltä" (AP39). Yhdessä pojan ainekirjoituksessa on lohduton kuvaus "Arjan koulupäivästä", joka etenee kiusaamistilanteesta toiseen. Silmiinpistävää kertomuksessa on sen lohduttomuus ja koulun aika-tila-polkujen myötä syntyvä vaikeus väistellä kiusaajia, mutta myös se, että kiusaaminen esitetään tapahtuvan ilman, että kukaan puuttuu siihen tai että tekijöitä rangaistaan. Kirjoittaja korostaa

kiusatun position pysyvyyttä ja sitä, että koulukiusattuna oleminen on osa kiusatun koko elämää (ks. myös mts. 132).

> Seuraavaksi ajattelin kertoa lisää Arjan koulupäivästä, mutta se rupeaisi toistamaan itseään. Sait varmaan hyvän kuvan, minkälaista Arjan elämä on. (AP47)

Toisaalta kiusaamisen olemassaolo kielletään tai sitä vähätellään. Osin ainekirjoituksissa mutta erityisesti haastatteluissa korostuu käsitys siitä, että "meidän yläasteella" ei ole pahemmin kiusaamista, ainakaan muihin kouluihin tai ala-asteeseen verrattuna (ks. myös Lahelma 2004, 10). Monilla nuorilla on vahva käsitys siitä, että omassa koulussa ja nykyhetkessä asiat ovat hyvin, vaikka samoissa keskusteluissa tulisi esille päinvastaisia esimerkkejä. Tanjan mukaan "ysillä alkaa olee porukka jo sen verran fiksuu ja muutenkin yläasteella, et ei mitään kauheet kiusaamista tapahdu" (ks. myös Tolonen 2002, 132) mutta samassa keskustelussa Tanja ja ja hänen ystävänsä Heli kertovat esimerkkejä yläasteen aikaisesta systemaattisesta kiusaamisesta ja toistuvasta nälvimisestä, joka "rapistaa itsetunnon ihan totaalisesti". Tytöt antavat haastattelussa useita esimerkkejä koulussa tapahtuvasta nimittelystä, joka heidän mielestään ei ole "varsinaista kiusaamista" vaan sitä, kuinka "vuorotellen aina jotain kiusataan", mutta tavalla, jossa kohde nähdään jotenkin osallisena tapahtumiin. Kiusaamisen kieltämisessä on siis kyse sen määrittelystä. Systemaattiset kiusaamistapaukset voi sijoittaa pääosin menneisyyteen, mutta nykyhetkessä eri ihmisiin vuoroin kohdistuva nimittely kuvataan väistämättömänä osana koulun arkea.

Nimittelyn intentiot - tarkoittaako pahaa vai ei - nousee keskustelussa yhdeksi mittapuuksi, jolla nimittelyn vakavuutta arvioidaan, mutta niin tekijän kuin kohteen on vaikea arvioida toistensa tarkoitusta tai reaktioita. Liisa miettii, että koulussa kaikki nimittelevät toisiaan niin paljon, että "ei tiiä, kuka on tosissaan ja kuka ei". (Ks. Lahelma 2004, 10-11.) Nimittely alkoi hänen mielestään yhtäkkiä, kun "kaikki rupes haukkuu toisiaan ihan sikana". Vaikka Liisan

antamat esimerkit liittyvät kirjaimellisesti (mielen)terveyteen, seksuaalimoraaliin tai seksuaaliseen suuntautumiseen, nimityksiä ei välttämättä liitetä niihin, vaan esimerkiksi homo-sanaa käytetään yleisenä ja rutiininomaisena haukkumasanana (ks. Lehtonen 2003, 143-145).

> LIISA: No kaikkee hullu, sairas, kipee, ja jotain tollasii. Ai niin ja sit yhes vaihees oli, eiku onhan se vieläkin, kaikki huutaa jotain et vitun huora, tai jotain homo tai mitä niit on.

Nimittelyn loukkaavuuden arvellaan riippuvan kohteen herkkyydestä loukkaantua ja esimerkiksi siitä, onko muuten yksinäinen koulussa. Yksinäiset, ystäväpiirien ulkopuolelle jääneet saattavat myös joutua helpommin kiusaamisen tai haukkumisen kohteeksi kuin ne, joilla oli ystävien tuki puolellaan (Gordon & Holland & Lahelma 2000b; Lahelma 2002a).

Ystäväpiirit ovat tärkeitä nuorten identiteetin ja yhteisöllisyyden kannalta, mutta niihin liittyy myös ristiriitoja ja arvioimista (Kenway et al. 1998, 144; Lahelma 2002b). Käsitykset koulun ilmapiiristä ja kiusaamisen ilmenemisestä vaihtelevat, mutta jonkinlainen yksimielisyys vallitsee siitä, että koulussa on erilaisia ryhmittymiä, piirejä ja porukoita. Koulussa ihmisiä yhdistävät ja erottavat edellä esille tulleet rinnakkaisluokkajako, etnisyys ja yhteiskuntaluokka tai varakkuus. Näiden ohella sosiaalisten suhteiden muodostumiseen vaikuttavat sellaiset tekijät ja niiden yhdistelmät kuten sukupuoli, ikä, suhde koulunkäyntiin, päihteisiin, nuorisokulttuureihin, vapaa-ajanviettoon tai kuten seuraava haastateltava toteaa, pukeutumiseen ja muotiin (vrt. Tolonen 2001, 106-160; Lehtonen 2003, 135-140; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 113-114; Lesko 1988).

> SA: No voiks koulus pukeutua sillee kun haluaa?
> KAISA: Ei.
> SA: Ai jaa, millee?

> KAISA: Tai no riippuu mihin massaan haluu kuulua. Ku tääl hirveen selvästi erottuu kaikki eri ryhmät. Et on se vähä muotitietosempi ryhmä ja sit on semmonen, joka pukeutuu vapaammin ja sit semmonen joka välillä pukeutuu muotitietoisesti ja välil sillee miten tykkää.

Kaisa esittää asian niin, että pukeutumisella voisi valita, mihin ryhmään haluaa kuulua, mutta esimerkiksi muotitietoisten ryhmän jäsenyyteen vaaditaan epäilemättä muutakin kuin oikeanlaiset vaatteet (ks. myös Lehtonen 2003, 228). Ryhmästä toiseen sukkulointi (vrt. Lähteenmaa 1992) voi olla helpompaa niille, jotka kertovat laajasta ystäväpiiristään ja erilaisista, harrastusten kautta syntyneistä ystäväporukoista, mutta esimerkiksi erilaiseksi ja toiseksi määrittyvälle tytölle ja pojalle jäsenyys suosittujen ryhmässä ei aukea pelkällä ulkoisella samanlaistumisella. Ryhmäjaot eivät luonnollisestikaan ole täydellisen jähmettyneitä, vaan niihin liittyy myös vaihtelua ja epävarmuutta: yksittäinen nuori voidaan sulkea ryhmästä ulos hetkellisesti tai lopullisesti. Ryhmäjaot ja niiden staattisuus tai dynaamisuus voivat myös olla erilaisia eri kouluissa, luokilla sekä tyttöjen ja poikien kesken. (Tolonen 2001.) Yhdeksättä luokkaa voi sosiaalisten suhteiden puolesta pitää erityisenä ajanjaksona siksi, että siinä vaiheessa oma "asema" koulun sosiaalisissa kuvioissa sekä ystävyyssuhteet saattavat olla jo ehtineet vakiintua tavalla, joka on jäykkä muutokselle (ks. mts. 105, 120-121, 132, 148; Lehtonen 2003, 138).

Tytöt viittaavat haastatteluissa koulun erilaisiin ryhmittymiin tai tyyleihin[37] puhumalla kilteistä tytöistä, ujoista, hikeistä, nörteistä,

37 Tarja Tolonen (2001, 114) huomauttaa, että ryhmä ei ole sama asia kuin tyyli, koska hänen tutkimuksessaan tyttöjen ystävyysryhmistä saattoi löytää eri tyylisiä tyttöjä, jotka eivät pukeutuneet ja toimineet yhdenmukaisesti. Tämä on epäilemättä totta, mutta käytän tässä tyyliä ja ryhmää osittain päällekkäisinä käsitteinä, koska en pyri niinkään analysoimaan yksittäisten oppilaiden tyylejä ja ryhmään kuulumista vaan pikemminkin kuvailemaan melko väljästi koulun sosiaalisia suhteita ja niiden rakentumista.

nynnyistä ja pahiksista, joihin omaa positiota peilataan (ks. myös Honkatukia 1998, 136). Ryhmiin kuulumisessa ja tyylieroissa on kyse sekä ulkoisesta, ruumiillisesta olemuksesta että siitä, mitä tekee (ks. myös Tolonen 2001, 140-141; Lesko 1988, 139). Ääripäiden väliin, keskelle jää neutraali tai "normaali" tila, johon monet haluavat asettua (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 82-83, vrt. "sekalainen tyyli" Honkatukia 1998, 142). Sekä tyttöjen että poikien pohdinnat ja arviot nuorten erilaisista tyyleistä kertovat siitä, millainen sukupuolinen esittäminen on kouluyhteisössä mahdollista, sallittua tai paheksuttua (Tolonen 2001).

> SA: No mikä on teiän tyyli?
> NOORA: Me ollaa sellasii massaan sulautuvia. Sulautuvii.
> SUVI: Ei me erotuta joukoist kumpaakaa suuntaa, et ei olla koviksii ettei olla sillee...
> NOORA: Niit hikkejä.
> SUVI: Nynnyjä [naurua].

Useimmat tyttöjen mainitsemat nimitykset ovat negatiivisesti latatuneita, joten tavallisuus merkitsee neutraalisuudessaan myös turvallisuutta ja suojautumista kiusaamiselta (ks. Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 16, 131; Tolonen 2001, 171, 194; Lahelma 1999, 92). Massaan sulautuminen ja "aika keskel" oleminen on turvallinen vaihtoehto silloin, kun kiusaamisen mekanismi ymmärretään ainekirjoituksissa muotoilluksi periaatteeksi, jonka mukaan "ihmiset, jotka erottuvat massasta joutuvat usein kiusatuiksi" (AT38).

Leimojen ja nimitysten vikana on myös se, että useimmiten ne ovat toisten antamia. Leimoja voi verrata maineeseen. Tarja Tolonen (2001, 223) toteaa, että jokaisella koulussa on sellainen ja se voi olla joko itse luotu tai muiden kehittämä. Joitakin leimoja voidaan antaa sekä tytöille että pojille, mutta niihin liitettävät merkitykset ovat sukupuolittuneita. Arvioidessaan omaa asemaansa useimmat tytöt vertaavat itseään muihin tyttöihin ja pojat muihin poikiin. Tanjan ja Helin haastattelussa Heli pohtii, että hyvän koulumenestyksen

kautta muut - sekä opettajat että luokan muut oppilaat - näkevät heidät koulussa tietynlaisina: “Me ollaa nää kiltit tytöt.” Leima itsessään heijastaa yhdenlaista marginaalista asemaa epävirallisessa koulukulttuurissa, mutta erityisesti Tanja tuo esille sanavalmiin, itsevarman ja vahvan positionsa omalla luokallaan. (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 83, 84,149.) Yhtäältä tytöt määrittelevät kiltteyden älykkyydeksi, erottavat sen nörttiydestä ja toisaalta kyseenalaistavat muiden antaman leiman toteamalla: “Mut ku meiän juttuiki kuuntelee, niin ei ne nyt niin kilttei oo.”

Kukaan tytöistä ei halua olla kovis (ks. myös Aaltonen & Honkatukia 2002b, 216). Koulun pahikset ja kovikset tai ne jotka “leikkivät” tai “esittävät” sellaista, eivät ole kenenkään mielestä haluttua seuraa, vaan heihin pyritään pikemminkin ottamaan etäisyyttä. Sama pätee myös koviksiin koulun ulkopuolella.

> TANJA: Koulussa on tällanen porukka, jossa liikkuu nää pahikset, ni me ei kuuluta siihen. Me ei oikeen tykätä niitten seurasta. On sielläki ihan hyvii tyyppejä, mutta ne ei o kuiteskaa niin hyvii kavereita. [...] Niit ei pahemmin kiinnosta, mitä ne tekee jatkossa, et ne vaa nyt elää päivä kerrallaa. Lähtee joka viikonloppu dokaan, ni se ei oikee. Ei o kauheesti yhteisii asioit, mistä sit puhuis.

Yksi haastatelluista pojista, Tero, pohtii, että koulussa ei ole paljon kiusaamista, koska oppilaat ovat jakautuneet koulussa “omiin porukoihin, et on oma palsta siel mis saa kukin hengaa”. Hän listaa yksityiskohtaisesti poikien erilaisia ryhmittymiä: “bittihiiret” ja “chattailijat”, “matikkanerot”, “välimuoto, jotka hengailee ja on ystävällisiä”, “gangstajengi”, “tarkkisidiootit”. Tero jakaa poikien ryhmittymät sekä sosiaalisuuden että tiedollisen intressin mukaan ja ääripäiksi määrittyvät “nerot” ja “vähä-älyiset” (vrt. kovisnörtti -akseli Tolonen 2001, 148; ks. myös Lehtonen 2003, 136). Koulumenestymisellä, sillä miten nuoria arvioidaan ja laitetaan järjestykseen virallisen koulun tasolla, on siis merkitystä informaalin

koulun arvojärjestyksissä (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 83). Lisäksi voi olettaa, että osa leimoista, kuten Teron mainitsema "matikkanerous", on oppilaiden ja opettajien yhteisesti jakama vaikkakin eri tavoin arvottama mielikuva yksittäisistä tytöistä ja pojista. Tero nimeää itsensä "gangsteriksi" ja tuo esille myönteisen suhteensa tappelemiseen ja väkivallan käyttöön (myös muualla haastattelussa), jota voisi pitää osoituksena kovuudesta (ks. Tolonen 2001, 198-199), mutta hänkin tekee selvän pesäeron varsinaisiin koviksiin (ks. mts. 115-117; Renold 2005, 93). Teron tyyliä määrittää "asenne", joka näyttäytyy muun muassa välinpitämättömyytenä (koulun) sääntöjä ja auktoriteetteja kohtaan, mutta silti tietoisuutena tulevaisuudesta ja koulun merkityksestä. Se järjestys, miten hän luettelee ryhmittymiä ja etenee fiksuista mutta numeroihinsa fakkiutuneista tyhmiin koviksiin, on arvolatautunut listaus erilaisista porukoista ja näiden keskeisestä tai marginaalisesta asemasta koulussa. Järjestys myös asettaa hänet, rennon mutta tietyssä mielessä koulumyönteisen pojan eräänlaiseksi keskiverroksi ja tätä kautta "normaaliksi". Toisaalta ryhmien ja niiden välisten suhteiden luonnehdinnat ja arvojärjestykset näyttäytyvät erilaisina riippuen aina siitä, kuka on kertojana.

Sekä tytöt että pojat rakentavat koulun ryhmittymien ja tyylien välille eroja, mutta näiden välisiä valtasuhteita on kuvausten perusteella hankala arvioida (vrt. Lehtonen 2003, 136). Kieltämättä jotkut yksilöt tai ryhmät näyttäytyvät haastattelujen perusteella sellaisina, jotka ovat pikemminkin muiden arvioinnin ja arvostelun kohteena kuin siinä asemassa, että he voisivat arvioida muita. Yksi tällainen ryhmä, jolla saattaa yksittäisissä tilanteissa olla valtaa hiljentää muut, mutta joka Teron mukaan on muiden pilkan kohteena, on kovikset. Heitä luonnehditaan kyvyttömiksi suunnittelemaan tulevaisuuttaan tai ymmärtämään koulunkäynnin tärkeyttä: "Se on vast kiva vanhempana hokata sitte" (HT09). Koulunkäynnin ja tulevaisuuden mahdollisuuksien välinen yhteys on epäilemättä ajankohtainen ja mahdollisesti arkakin asia monille yhdeksäsluokkalaisille, myös koviksille. Keskiluokkainen tausta voi olla yhtey-

dessä koulunkäyntihalukkuuteen (Tolonen 2001, 115), mutta myös työväenluokkaisesta kodista tuleva Annika suhtautuu kouluun pragmaattisesti ja vastuullisesti, ei liioitellun ahkeran mutta silti ammattimaisen oppilaan tavoin (vrt. Käyhkö 2006, 60).

> ANNIKA: Ei sellasia, että koulu on elämäni, et mä joka ilta lukisin. Mä en panosta ees kovin kouluu, ainakaa läksyis [...] Nii ja kuus tuntii vaa ku käy kouluu, ni silti voi pitää hauskaa, että mul on vaa vastapaino, et ku mä jaksan käydä koulussa, ni sit mä jaksan myös sillee bailata. Et, aattelee, et ku mä saan tästä hyvän numeron, ni sit pääsee hyväl omal tunnol tonne bailaa.

Haastatelluista tytöistä selvimmin "kilteistä tytöistä" tai "neutraalista" positiosta etäisyyttä ottaneet Jenni ja Eija kertoivat käyvänsä ystäviensä kanssa juuri niitä keskusteluja, joita esimerkiksi Heli kertoo halveksuvansa: "Mitä tehää viikonloppuna ja mitä on tullu tehtyy viikonloppuna." Kuitenkin myös nämä tytöt sanoutuvat irti koviksen leimasta ja rakentavat itselleen heitä miellyttävän kategorian, jota määrittelevät äänekkyys ja sitä kautta myös näkyvyys:

> JENNI: Me ollaa sellaisii jotka on aina äänessä. [...] Me ei olla mitää, sanotaan mallioppilaita.
> EIJA: Ei, eikä me olla hirveit koviksii, siis semmosii..
> JENNI: Ei me ollaa koviksii, me vaa puhutaan paljon.
> EIJA: Siis me ollaa tuhmii.
> JENNI: Siinä se tuli.
> [Naurua.]
> EIJA: Mut jos me halutaa ollaa kilttejä, niin me ollaan siis semmosii [...] kyl me opiskellaa.

Eija pyrkii lieventämään Jennin tekemää määrittelyä, jonka mukaan he eivät ole "mallioppilaita" ja korostaa, että he eivät

kuulu myöskään toiseen ääripäähän, vaan kykenevät halutessaan myös panostamaan koulunkäyntiin (vrt. Honkatukia 1998, 137). Vaikka koulu ei olisikaan näiden tyttöjen ensisijaisesta pätemisen aluetta (vrt. Tolonen 2001, 138), siellä pärjääminen nähdään silti tärkeänä.

Äänekkäiden tyttöjen ohella hiljaiset pojat poikkeavat stereotyyppisistä sukupuolikäsityksistä (ks. Tolonen 2001, 97-99; 1999, 152-154). Liisa kertoo oman luokkansa hiljaisista pojista, joita luokan tytöt joskus kiusaavat esimerkiksi näiden (seksuaalisesta) kokemattomuudesta (ks. myös Renold 2005, 115). Tapa, jolla Liisa toteaa juuri heidän luokkansa - tyttöjen kiusoittelusta huolimatta - olevan hiljaisille pojille oikea paikka, heijastaa tietoisuutta siitä, että poikien kohdalla konventionaalisen maskuliinisuuden roolista poikkeaminen on hankalaa ja turvallista vain tietyissä tiloissa (vrt. Palmu 2003, 180). Liisan poikia kohtaan tuntema empatia näyttäytyy yhtäältä naisellisena huolenpitona mutta toisaalta tietoisuutena luokan sukupuolittuneesta valta-asetelmasta, jonka ansiosta Liisalla on varaa suhtautua suojelevasti ja kannustavasti poikiin.

> LIISA: Mut ollaan me niitten kaa muuten tosi hyvii kavereit. Et must tuntuu, et niitten on tosi hyvä olla meijän luokalla [...] Koska ne on paljo avoimempia ja rohkeempia meijän luokassa ja uskaltaa tehä kaikkee. Mitä ne ei todellakaa uskaltais tehä muis luokissa.

Yhteinen kouluaika ja koulu- tai luokkatila yhdistävät nuoria. Samalla niissä rakentuu koulun oppilaiden välisiä eroja, joita havaitaan ja arvotetaan. Nuoria yhdistävät ja erottavat yleiset sosiaalisia eroja tuottavat tekijät kuin ikä, sukupuoli, etnisyys ja yhteiskuntaluokka mutta myös koulun luokkajako, tyyli ja koulumenestys. Eronteot näkyvät konkreettisimmillaan ryhmittymistä ulossulkemisena ja kiusaamisena, vaikka näkemykset kiusaamisen olemassaolosta vaihtelevat sen kieltämisestä yksityiskohtaisiin kuvauksiin.

Koulusta kotiin, harrastuksiin tai kadulle

Vapaa-ajallaan saman koulun nuoret erkanevat eri tiloihin, toimintoihin ja seurueisiin. Ainekirjoituksen yhteydessä esittämääni vapaa-aikaa koskevaan kysymykseen (ks. liite 2) annettujen vastausten perusteella nuoria voi karkeasti jaotella kotikulttuuriin ja kodin ulkopuoliseen huvittelu- tai oleskelukulttuuriin suuntautuneisiin (vrt. Karvonen & Rahkonen 2002; Honkatukia 1998, 51-52), vaikka suurin osa nuorista kertoi viettävänsä vapaa-aikaansa sekä kotona että kodin ulkopuolella (ks. myös Keskinen 2001, 104; liite 2).

> Kuuntelen musiikkia, käyn jalkapalloharjoituksissa, olen yleensä perheen tai ystävien kanssa. Olen enemmän kotona kuin kaupungilla ja nuorisotalolla en yleensä käy. (AP03)

> Olen enemmän ulkona kuin kotona. Ulkona olen kavereiden kanssa ja käymme yleensä eri paikoissa, mutta yleensä istumme vain jossain koska ei ole mitään tekemistä. (AP46)

> Olen yleensä kavereitteni kanssa vaikka Päätorin kahviloissa, harrastan myös pari kertaa viikossa teatteria. Olen aika harvoin kotona yksin istumassa. (AT44)

Vapaa-aikaa käsittelevissä keskusteluissa korostuu Koulunkulmaa lähinnä olevan ostos- ja virastokeskuksen, Päätorin, merkitys monien nuorten oleskelutilana ja tapaamispaikkana. Päätorilla on mahdollisuus oleskella sisätiloissa, kuljeskella kaupoissa, käydä kirjastossa, istua kahviloissa, tavata ystäviä kaupungin tai seurakunnan nuorisotiloissa tai vain istuskella. Pelkkä oleskelu lienee kuitenkin yhdenlainen vaihe, joka on lähes ohitettu. Osan vapaa-ajanvietto suuntautui selvästi muualle. Kahdessa parihaastattelussa tytöt kertovat, etteivät “jaksa enää” Päätoria, vaan liikkuvat pääasiassa kaupungilla eli Helsingin keskustassa. Samaten vuotta muita haastatel-

tavia vanhempi poika toteaa Päätorilla liikkumisen tai "hengailun" olleen hänelle tärkeää kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla, mutta nykyisellään se ei kiinnosta häntä enää, "se on niin tyhmää, ni me ollaa sit ihan tavallisesti tuol omien ystävien kaa".

Erilaiset ikärajat ja ikäerot jäsentävät niin nuorten kouluarkea kuin vapaa-ajanviettoa kodin ulkopuolella. Koulun institutionaaliset ikäjärjestykset, joissa vuoden ikäero rakentaa oppilaiden välille selvän ja merkittävän eron, heijastuu myös koulun ulkopuolelle (Aapola 1999, 232; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 113). Nuoret pohtivat ikäeroja ja niiden merkitystä vuoden tai luokka-asteen tarkkuudella. Tätä heijastaa Suvin kuvaus ystäväporukasta, jonka jäseniä listataan sen mukaan, millä luokka-asteilta nämä ovat.

> SUVI: Siel [koulussa] on niin tiivis se oma jengi. Et mitä siin nyt on varmaa vaa pari seiskaa ja kaseja ja ysejä, ketkä on kavereit keskenää ihan vapaa-ajal. Ja sit niil on oma yhtenäinen jengi siel.

Kotibileet järjestetään samanikäisille luokkakavereille tai rinnakkaisluokkalaisille ja muiden luokka-asteiden oppilaat pääsevät mukaan lähinnä kutsumattomina vieraina.

> TERO: Et me lähinnä mennää sitte kutsumattomiks vieraiks jonnekki kasien bileisiin. Semmonen se yleensä on tapana. Kun mekin oltiin kasilla, ni kyl silloin järjestettii bileitä. Mut sinne tuli aina ysejä käymään siellä.

Kronologinen ikä on yhdeksäsluokkalaisille merkityksellinen määre siksi, että he ovat ylittämässä monenlaisia virallisia ja juridisia ikärajoja (Aapola 1999, 227-231). Huvittelukulttuuriin suuntautuvan vapaa-ajanvieton kannalta tärkeää on se, milloin päästä sisälle paikkoihin, joissa on ikäraja (ks. mts. 250). Nuorten omat K-15 ja K-16-klubit ovat yhdeksäsluokkalaisten oma merkkipaalu. Jotkut tytöistä kävivät "nuorten bailumestoissa", Nosturissa, Gloriassa tai

"Arkussa" eli Arkadiassa[38] silloin, kun niissä järjestettiin nuorille suunnattuja klubi-iltoja. Nuorten klubi-illoissa ei ole anniskelua ja Gloriassa oli haastattelujen aikoihin tullut voimaan myös tupakointikielto. Veera ja Minna kertovat, että Nosturiin ei saa viedä juomia sisälle, mutta Gloriassa ei ole yhtä tiukka kontrolli: "Meil oli viimeks siideripullo siel sisällä." Nosturissa pyritään monin keinoin kuten ruumiintarkastusten, kirjallisten ja suullisten kieltämisten kautta kontrolloimaan nuorten juhlimista, mutta jotkut onnistuvat kiertämään sääntöjä tai uhmaavat niitä avoimesti. Kumpaankin paikkaan pääsee tyttöjen mukaan humalassa sisälle.[39] Vaikka jot-

38 Arkadia oli kaupallinen ravintola, Gloria Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen kulttuuriareena ja Nosturi Elmun monitoimitila. Nosturi perustettiin korvaamaan yhdistyksen vanhaa monitoimitilaa Lepakkoa, jota muutamat haastateltavani muistelivat nostalgisesti: "Lepakko oli ihan taivas [...] et se on semmonen legenda" (HT04). Nosturi avattiin loppuvuodesta 1999, joten paikassa oli haastattelukeväänä uutuudenviehätystä ja jotkut tytöt vasta suunnittelivat vierailua siellä. Nosturin rinnalla Gloria määrittyi monissa keskusteluissa pieneksi paikaksi, jonne voi mennä, "jos ei o mitää tekemistä" (HT09). Gloriassa nuorten klubeja järjestettiin joka perjantai, Nosturissa kahden-kolmen viikon välein ja Arkadiassa vain satunnaisesti. Gloriaan sai ostettua lipun ovelta, mutta Nosturin suosittuihin klubi-iltoihin piti ostaa liput etukäteen. Nosturin ja Glorian erona mainittiin se, että Gloriassa oli enemmän tyttöjä ja Nosturissa sukupuolijakauma oli tasaisempi.

39 Havaintoni Nosturin klubi-illasta ovat samansuuntaisia haastateltavien tekemien huomioiden kanssa. Seuraavassa ote tutkimuspäiväkirjastani: Menemme [SA ja Pauliina Jalonen] Nosturiin joskus kahdeksan maissa.[...] Sisälle on kaksi jonoa ja ilta on loppuunmyyty. Edessämme oleva tyttö valittelee, että on humalassa, mutta että yrittää skarpata sisään mennessä. Kaikille tehdään ruumiintarkastus ja taskut pitää tyhjentää. [...] Kova kontrolli jatkuu narikassakin - yhteen naulaan ei saa laittaa kuin yhden takin "ylemmän portaan ehdoton määräys". [...] Vessassa on kaoottista. Keskimmäiseen vessaan on joku sammumassa ja ystävät yrittävät herätellä häntä. [...] Alakerrassa ei saa periaatteessa polttaa, mutta aika moni kuitenkin polttaa. Pelottavan näköinen järjestysmies käy komentelemassa nuoria. (Tutkimuspäiväkirja 14.4.2000.)

kut nuoret pyrkivät kiertämään erityisesti tupakointi- ja alkoholikontrollia, näkyvä järjestyksenpito antaa monille turvallisuuden tunnetta. Iso joukko juhlivia nuoria on arvaamaton myös nuorten itsensä mielestä. Huolimatta järjestysmiehistä, eli "vartijoista" tai "turvamiehistä" klubeilla tapahtuu tai ainakin huhutaan tapahtuvan myös ikäviä asioita. Veera ja Minna kertovat kuinka Nosturissa joku "aineessa" ollut tyttö oli viillellyt itseään tai kuinka Gloriassa oli myyty "jotain aineita".

Vapaa-ajanviettotilan tai -yhteisön ikähaitari ei saa venyä paljon alaspäin, mutta myös yläpäässä raja tulee nopeasti vastaan. Jotkut tytöt tuntevat olevansa näissä paikoissa oikeassa eli suunnilleen omanikäistensä tai vähän heitä vanhempien, korkeintaan 18-vuotiaiden seurassa.

> NOORA: Siel [Gloriassa] on paljon nuorii, just meijän ikäsii. [...]
> SUVI: Kylhän sinne varmaan moni 14-vuotias pääsis sisään, mut ettei siel o hirveen nuorii. Sit ei o onneks hirveen vanhoikaa.

Täysi-ikäisyys on kuitenkin jo niin lähellä, että 18-vuotiaaksi tekeytyminen on huvittelukulttuuriin suuntautuneille paitsi jännittävää ja houkuttelevaa myös mahdollista. Jotkut nuoret kertovat käyvänsä sellaisissa ravintoloissa, missä ei olla turhan tarkkoja henkilöllisyyspapereiden kanssa. Henkilöllisyystodistuksia ei kerrota väärennettävän, mutta niitä lainataan tai "pöllitään" sisaruksilta tai ystäviltä, kuten "serkun kaverilta".

Lähinnä tyttöjen vapaa-ajanvietto voi muuttua täysi-ikäisen poikaystävän myötä. Päätorin penkeillä istumisen sijasta siirrytään liikkumaan autolla tai kuten seuraavassa lainauksessa Jenni toteaa, K-16 bileistä ravintoloihin. Keskustelussa esiin tuleva ero Jennin ja Eijan välillä kertoo iän erilaisista sosiaalista ja kokemuksellisista ulottuvuuksista, jotka positioivat saman ikäiset tytöt eri tavoin (ks. myös Aapola 1999, 234, 242-245).

JENNI: Mä en oo enää käyny missään varman vuoteen, et sitä ennen mä kävin aina ku oli jotain tollaisii K-16 bileitä jossai Lepakos, mut et emmä nyt oo käyny. Mä oon viikonloppusin lähteny noitten vanhempien mukaan jonnekki rilluttelee. Sitä kuitenki pääsee sillee ilman papereit sisään, et mielummin sitte lähtee just sellaiseen.
EIJA: Niin, ku sä oot vanhemman näköinen ku me. [...] Niin ku sä oot näitten pentujen kanssa oot koulussa ja istut vähä aika ja sitte illal lähet niitten kaa.
SA: Oot sä yrittänyt päästä sisälle?
EIJA: Emmä, mä en oo kertakaa yritäny mitää tällasta.
JENNI: No ku on vanhempi jätkäfrendi ja sehän nyt käy joka paikas.

Haastatteluissa käydyt keskustelut nuorten suhteesta paikalliseen nuorisotaloon tekevät mielenkiintoisella tavalla näkyväksi niitä sosiaalisia ja tilallisia erontekoja, joita koulusta puhuttaessa tuli esille. Nuorisotalolla käyminen näyttää erottelevan selkeästi haastateltavia, joista useimpia Päätorin nuorisotalon tarjoama toiminta ei kiinnostanut (vrt. Keskinen 2001, 76-78). Vapaa-aikaa käsittelevissä vastauksissa muutamat kertovat käyneensä joskus Nuorisotalolla, mutta vain yksi tyttö mainitsee viettävänsä "Nutaalla" aikaansa. Useimmat nuoret korostavat sitä, että eivät "missään tapauksessa" käy nuorisotalolla tai jos käyvätkin, niin "tosi harvoin". Osaltaan nämä nuoret pitävät itseään liian vanhoina nuorisotalotoimintaan tai nuorisotalon ikähaitaria liian suurena: "Mä en haluu minkää 11-vuotiaiden kaa hengaa" (HT03). Kyseisessä nuorisotalossa toiminta ja vapaa oleskelu on suunnattu kahdelle ikäryhmälle, 7-12 -vuotiaille sekä 13-17-vuotiaille[40]. Vaikka toiminta olisi ikäryhmittäin eroteltua, tässä jälkimmäisessäkin ryhmässä yhdeksäsluokkalaiset ovat

40 Helsingin nuorisotoimessa asiakkaat jaetaan kolmeen ikäryhmittymään: 10-12-vuotiaisiin, 13-15-vuotiaisiin varsinaisiin nuoriin ja 16-18-vuotiaisiin varttuneempiin nuoriin (Keskinen 2001, 76).

kieltämättä jo nuorten vanhimmasta päästä. Myös nuorten vapaa-ajankäyttötutkimuksessa nuorisotaloissa käymisen todettiin olevan yleisintä 10-15-vuotiaiden parissa, johon yhdeksäsluokkalaiset enää juuri ja juuri kuuluvat (ks. myös Keskinen 2001, 76).

Monet haastatelluista nuorista suhtautuvat jyrkän torjuvasti myös nuorisotalolla käyviin nuoriin:”Siel on must aika löysää jengii”. Nuoret rakentavat eroa itsensä ja “nutaporukan” välille, vaikka eivät välttämättä osaa tarkemmin määritellä, millaisia nämä “tietyn tyyppiset ihmiset” ovat. Hyvin koulussa menestyvä Heli luonnehtii nuorisotalolla käyvien kiinnostuksen rajoittuvan päihteisiin ja juhlimiseen[41].

> HELI: Mä oon käynyt joskus [nuorisotalolla]. Ja siel on kyl sellanen, et ei se paikka ole mulle. Ne ihmiset ei oo mun kaltasii. Jos mä oon menos nuorisotalon ohi tai siitä, ni siin on aina sellanen hirvee lauma ihmisii röökil. Et ei huvita. Sit joittenki ihmisten päivän paras keskustelu on se, et sä oot mulle kaks röökii velkaa. Et se on vähä sitä porukkaa. Tai niinku et tyyliin koko aika vaa sitä, et mist me saadaa ens viikonlopun juomat tai sit kelataa sitä mitä viime viikonloppun tapahtu.

Nuorisotalotoiminta ei välttämättä kiinnostaisi siihen kriittisesti suhtautuvia nuoria muutenkaan, mutta nuorisotalolla käymättömyyden yhdeksi lisäperusteeksi tuodaan esille se, että kyseisellä talolla käy paljon maahanmuuttajanuoria (vrt. Keskinen 2001, 78).

---

41 Vastaavasti Honkatukian (1998, 137) tutkimuksessa monet nuorisotaloilla käyvistä tytöistä pyrkivät ottamaan etäisyyttä ”liian kilteistä” ja koulussa menestyvistä tytöistä, jollaiseksi Heliäkin voisi määritellä. Myös nuorten vapaa-ajankäyttötutkimuksen mukaan “nuorisotaloissa kävijöitä voidaan luonnehtia pikemmin ulospäin suuntautuneiksi kuin ‘kilteiksi’ perhenuoriksi. Tupakoinnin, alkoholinkäytön ja humalajuomisen yhteys nuorisotaloissa käyntiin on selvä” (Keskinen 2001, 77).

Tämä perustelu tuntuu hämmästyttävän ehdottomalta ja itsestään selvältä asialta. Kukaan ei tarkenna sitä, miksi ajatus yhteisestä vapaa-ajanvietosta tuntuu mahdottomalta. Kukaan ei myöskään viittaa mihinkään ikävään kokemukseen, joka vähentäisi halukkuutta käydä nuorisotalolla. Pelkästään näiden ”toisten” nuorten olemassaolo esitetään selityksenä, joka minun oletetaan ymmärtävän[42]. Lisäksi vaikka nuorisotalot tarjoavat vapaan oleskelun lisäksi erilaista ohjattua toimintaa, seuraavien tyttöjen mielestä mikä tahansa tekeminen, jopa heidän halveksimansa asemalla ”hengailu” olisi järkevämpää kuin nuorisotalolle meneminen ja siellä “hilluminen”.

> SA: Nii, te ette siis käy tääl nuorisotalolla [haastattelu tehdään nuorisotalolla]?
> MARI & INKA & TIIA: Ei tosiaan! (Naurua.)
> INKA: Ei varmaan ketkää mun kavereista edes käy täällä. [...] Mä vaa tiedän ihmisii ketkä käy tääl.
> TIIA: Mä pidän niit aika alhaisina.
> INKA: Niin! [naurua]
> MARI: No en mä ainakaa ylistä ihmisiä, jotka käy. Melkein kaikilt nuorilt ku kysyy, niin just jotkut nutaat [nuorisotalolla käyvät] ni ne on niin perseestä.
> TIIA: Tää ois viimeinen paikka mihin mä tulisin oikeesti, mä hilluisin mieluummin tuol asemal kaiket päivät ku tulisin tänne
> MARI: Niinpä! [...] Tai jotenki jotku nuoret ne ei keksi mitää muut tekemistä ku tulla johonki nutalle, mis on venäläisiä ja somalialaisia[43] ja sit jotain näit suo-

42 Kun tutkimuskoulua etsiessäni keskustelin Helsingin nuorisoasiainkeskuksen tutkija Harri Taposen kanssa kyseisestä alueesta ja nuorisotalosta, myös hän huomautti, että valtaosa nuorisotalolla käyvistä on ulkomaalaistaustaisia ja arveli, että tämän takia koulunkulmalaiset tuskin käyvät siellä (Taponen 1999).

43 Nämä kaksi ovat helsinkiläisten peruskoululaisten keskuudessa suurimmat ulkomaalaisryhmät (http://nuoriso.hel.fi/nuorisoasiainkeskus/tietoaNuorista.php, 25.10.2004).

malaisii. Et kyl on elämä oikeesti huonol mallilla.
TIIA: Et voihan jossai Päätorilla olla jossai kahvilas tai just kokeilla kaikkii vaatteita tai sit mennä himaan ja tehä jotain hyödyllistäki.
INKA: Niin eikä vaa hillu sit täällä.

Nuorisotalo avoimena, mutta paikallisena, ikäspesifinä tilana voisi tarjota tietyn alueen eri etnisistä ryhmistä tuleville nuorille mahdollisuuden tutustua toisiinsa ja jopa vähentää eri ryhmien välisiä ennakkoluuloja (ks. Day 1999, 318; Ruddick 1996, 133-135). Nuorisotalo voisi siis olla tila, jonka kautta konstruoitaisiin ja neuvoteltaisiin sekä paikallisia, kansallisia että monikulttuurisia positioita (ks. mts. 140, 147). Haastattelujen perusteella niin nuorisotalolla käyviin kuin maahanmuuttajiin liittyvät kielteiset ennakkoluulot näyttävät kuitenkin vahvistavan toisiaan. Monissa kommenteissa nuorisotalolla käyminen yhdistetään mielikuvituksettomuuteen sekä jonkinlaiseen säälittävään ja stigmatisoivaan marginaalisuuteen. Tämä puolestaan kytketään tiettyihin etnisiin ryhmiin.

Jotkut niistä tavoista, joilla maahanmuuttajanuoret yrittävät löytää paikkansa suomalaisessa nuorisokulttuurissa tuntuu hämmentävän ja herättävän torjuntaa valtakulttuurin nuorissa. Valkoista, etnistä suomalaisuutta edustavat nuoret eivät siis vaikuta haluavan neuvotella saati taistella nuorisotalosta tilana (vrt. Räthzel 2000, 121-122), vaan sitä kuvataan etnisesti leimautuneena gettona, jossa maahanmuuttajat voivat olla "omas seurassaa" ja rakentaa omia alakulttuurejaan. Ongelmia syntyy siinä vaiheessa, kun maahanmuuttajanuoret siirtyvät nuorisotalolta "johonki oikeesee paikkaa" (HP). Yhden haastattelemani pojan kommenteista syntyi kuva, että erityisesti maahanmuuttajapoikien olisi ymmärrettävä paikkansa, mikä tarkoittaa lähinnä sitä, että he eivät saisi näkyä ja kuulua liikaa. Muutama maahanmuuttajapoika ei häntä häiritse, mutta "kymmenen ryhmänä, ni ne kuvittelee omistavansa koko maailman sillee, tai ainakin koko Suomen". Haastateltava paheksui sitä, että pojat saattavat hyötyä jotenkin ansiottomasti ihonväristään:

“Ne vaa ajattelee, et kappas vaa nää, gangstarapparit on mustia ja mehä ollaa mustia, ni mehän ollaan varmasti jotai sukuu niille.” (Ks. myös Hautaniemi 2004, 33-34.) Näissä kommenteissa heijastuu ärtymys, mutta ehkä myös pelko kulttuurisen järjestyksen häiriintymisestä, siitä että maahanmuuttajapojat ottavat nuorisokulttuurissa tietyissä piireissä arvostetun ja ihaillun paikan, joka ei “kuulu” heille (ks. myös Suurpää 2002, 22, 114-116; Ruddick 1996, 139). Maahanmuuttajanuorille ihonväri saattaa olla tekijä, joka sulkee joitakin “valkoisia” positioita heidän ulottumattomiinsa (ks. myös Rastas 2002, 13), mutta haastattelemani valkoihoinen poika ei pitänyt ongelmallisena sitä, että hän omaksuu “mustan” position. Päinvastoin, hän tuntui pitävän itseään uskottavampana mustaan nuorisomusiikkiin kytkeytyvän tyylin esittäjänä kuin tummaihoisia poikia. (Ks. myös Skeggs 2004, 1.)

Koulun ulkopuolella nuoret rakentavat eroja ja yhteyksiä osittain samojen tekijöiden kautta kuin koulussa. Nuorisotaloa kohtaan tunnettu halveksunta ja “nuorisotalomiehistä” annetut negatiiviset arviot kertovat nuorten vapaa-ajantilojen eriytymisestä sekä eri alakulttuurien että etnisyyden mukaan. Koulussa tuotettu ikäryhmittäinen jaottelu on läsnä myös vapaa-aikana, ainakin referenssinä, johon omaa vapaa-ajanviettoseuraa peilataan.

Sukupuoli ja seksuaalisuus ihmissuhteiden jäsentäjinä

Sukupuolirajat ja ystävyys

> Tyttöjen ja poikien pitäisi olla kavereita paljon vapaammin sukupuolia ajattelematta. Olisi hienoa, jos voisi kehua ja koskettaa toista sukupuolta ilman, että kukaan ajattelisi siihen välttämättä liittyvän mitään seksuaalista. (AT08)

Sukupuoli on iän, etnisyyden, luokan, elämäntyylin ja kiinnostuksen kohteiden ohella vain yksi tekijä, jonka ihmiset huomioivat muodostaessaan sosiaalisia suhteita, mutta kuten edellisestä lainauksesta käy ilmi, se on myös erityisellä tavalla näkyvä ja merkittävä. Sukupuoli on yhtäältä kaikenkattava, toisaalta tilanteinen, sekä arkinen että latautunut (ks. myös Tolonen 2001, 35). Keskustelut sukupuolesta ja ystävyydestä sijoittuvat sekä vapaa-aikaan että erityisesti kouluun. Koulussa ystävyyssuhteet seuraavat pääosin sukupuolirajoja (Lahelma 2002a, 297; tyttöjen välisestä ystävyydestä ks. Gordon & Holland & Lahelma 2000b), mikä Barrie Thornen (1993, 51-52) mukaan on yhteydessä koulun institutionaaliseen ikäerotteluun ja voimistuu sen kautta. Ystävyyssuhteiden muodostuminen sukupuolen mukaan näkyi tutkimuskoulussani muun muassa niiden luokkien istumajärjestyksissä, joissa tytöt olivat ryhmittyneet yhdelle puolelle luokkaa ja pojat toiselle. Tällaisen asetelman voi olettaa olevan oppilaiden itse valitsema kuin opettajan laatima, mutta kumpikin vaihtoehto on sosiaalisen järjestyksen fyysisinen ilmentymä (Tolonen 2001; Gordon & Holland & Lahelma 2000a), joka muotoutuu muidenkin erojen ja mieltymysten kuin vain sukupuolen kautta. Sukupuolittaisen jaon sisällä on pienempiä ryhmittymiä ja ystäväpareja ja joissakin luokissa erottui muista erillään istuvia oppilaita, joilla ei vaikuttanut olevan kontakteja kenenkään kanssa. (Ks. myös Lehtonen 2003, 207-210.)

Tiukasti sukupuolen mukaan jakautuneissa luokissa poikkeukset erottuivat selvästi (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a 146; Tolonen 2001, 88-91; Thorne 1993, 37). Sukupuolijaon tai -järjestyksen rikkominen voi kytkeytyä ongelmalliseksi määrittelyyn. Näin oli ainakin yhdessä luokassa, jossa selkeän sukupuolittuneesta istumajärjestyksestä poikennut, poikien puolella istunut tyttö määrittyy sekä luokan opettajan[44] että luokkatovereiden, Veeran ja Minnan puheessa erilaiseksi. Yhtäältä Veera vaikuttaa olevan kriittinen tiukkaa sukupuolijakoa kohtaan. Hän korostaa, että juttelee välitunnilla, erityisesti tupakkapaikalla, paljon myös poikien kanssa, mutta kuitenkin luokan selkeää sukupuolijärjestystä rikkova tyttö määrittyy oudoksi (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 111-112).

> SA: No mitä sitte koulusta, minkälainen ilmapiirii täällä on teiän mielestä? Tai tyttöjen ja poikien väliset suhteet.
> VEERA: Joo, tytöt istuu toisella puolella luokkaa ja pojat toisella puolella, ainaki meiän luokassa.
> MINNA: Paitsi yks tyttö ei oo sillee.
> VEERA: Niin poikien puolel. No mut se menee pojist, se on…
> MINNA: Tai me lasketaan se pojaks vielä… [naurahdus].

44 Kyseisen luokan opettaja oli "varoittanut" minua, että yhdellä tytöllä on huono keskittymiskyky ja hän saattaa häiritä ainekirjoitustuntia. Yksi tyttö erottuikin luokasta huutelemalla poikien tavoin välihuomautuksia ja valittamalla äänekkäästi, ettei keksi mitään kirjoitettavaa antamistani aiheista. Vaikka siis sekä muutamat pojat että yksi tyttö huutelivat välihuomautuksia, opettaja oli varoittanut minua ainoastaan tytöstä (vrt. Gordon & Holland & Lahelma 2000, 117). Kun opettaja kysyi myöhemmin, miten oppilaat ovat suhtautuneet tehtävääni kerroin yhtäältä tyytyväisenä ja toisaalta ajattelemattomasti, että hänen luokassaan vain yksi oli palauttanut tyhjän paperin. En ajatellut, että opettajalle kommenttini merkitsi tietoa siitä, että joku ei ollut tehnyt pyydettyä tehtävää, ja hän leimasi heti "ongelmatytön" epäillyksi.

Kuten kiusaamisesta, myös tyttöjen ja poikien välisistä suhteista puhuttaessa mielipiteet vaihtelevat laidasta laitaan. Joidenkin mielestä suhteita voi kuvata mutkattomiksi ja kaverillisiksi, “ei o mitään sillee, et tytöt ja pojat on erikseen, et ne on ihan sekaisin siellä” (HT01). Toiset kuvaavat suhteita etäisemmiksi, mutta kuitenkin konfliktivapaiksi. Tytöt pohtivat myös sitä, että suhde poikiin riippuu paljon tytön tyylistä: jos ylipäänsä uskaltaa puhua muille, “ni kyl sä oot kaikkien kans ihan yhtä samalaisissa väleissä” (HT11).

> TANJA: Nyt meillä on sillai, et meiän luokaltaki neljä tyttöä on sillee koko aika jätkien kanssa. Ja sit on taas Sofia, joka se ei ikin vois varmaa puhuukkaa. Et se ei o varmaa puhunukkaan yhellekkää pojalle koskaa.

Päivi Honkatukia (1998, 138) arvioi, että tyttöjen ryhmittymät “näyttävät syntyvän sen perusteella, mikä on niiden suhde poikiin”. Omassa aineistossani tytöt pohtivat samaa poikien osalta. Koulussa on heidän mielestään “yks ryhmä, mitkä on sellasii, jotka liikkuu tyttöjen kaa yleensä, mut ne on sellasii hirveit koviksii ja tämmösii.” (HT03)

Kun nuoret kertovat haastatteluissa ja ainekirjoituksissa ystävistään tai ihmisistä, joiden kanssa he liikkuvat, samanikäiset ja samaa sukupuolta olevat ystävät ovat itsestäänselvyys ja poikkeukset mainitaan erikseen. Ainekirjoituksen taustalomakkeissa nuoret viittaavat vapaa-ajasta kertoessaan ystäviin ja kavereihin erittelemättä sen tarkemmin, kumpaa sukupuolta nämä ovat. Vain kaksi tyttöä mainitsee erikseen, että ystäväpiiriin kuuluu sekä tyttöjä että poikia. Haastatteluissa monet nuoret, muun muassa kaikki pojat kertoivat, että heillä on myös toista sukupuolta olevia ystäviä, yleensä muualta kuin omasta koulusta. Terhi ja Veera tuovat haastatteluissaan esille, että paljon parjattu nuorisotalo on tila, jossa tyttöjen ja poikien väliset suhteet ovat mutkattomia: “kaikki on ihan kavereit keskenään”; “on vähä sekasin kaikki, et ei siel o sillai eritelty tytöt ja pojat”. Jotkut tytöt tosin tarkentavat, että po-

jat eivät ole heille läheisiä ystäviä tai "tosi hyvii kavereita" (HT08) ja että yleensä vapaa-ajanviettoon, elokuviin tai diskoon lähdetään tyttöporukassa. Muutamat tytöt sanovat, että heillä ei ole poikia ystävinä. Koulun pojat tai yleensä saman ikäiset pojat eivät tyttöjen mielestä vaikuta tarpeeksi kypsiltä ystäviksi. Poikia kuvataan "ylilapsellisiksi" ja "ärsyttäviksi" (HT04), mikä osittain liitetään siihen, että nämä esittävät kovaa (ks. myös Frosh & Phoenix & Pattman 2002).

> SA: Onks teiän kaveripiirissä sillee poikia ja tyttöjä?
> TANJA: No on mul sillee jotain kavereita, jotka on poikii, mutta ne nyt on vähä. Kaikki meiän ikäset pojat tuntuu, et ne on niin paljo jäljessä sillee kaikiss asioissa et ennemmin hengaa tyttöjen kans.

Jos samanikäisiä poikia pidetään liian lapsellisina, poikiin tutustuminen vaatisi hakeutumista itseä vanhempien poikien seuraan vapaa-ajalla. Eijan ja Jennin kuvauksessa siitä, kuinka he ovat poikavaltaisen kaveriporukan nuorimmat korostuu asetelman erityislaatuisuus ja sen kautta tyttöjen kypsyys.

> SA: Kertokaa kenen kans te ootte kaveria.
> EIJA: No siin on ihan poikia ja tyttöjä siis kumpiiki.
> JENNI: Me nyt pyöritää Eijan kaa ihan samois porukoissa [...] melkein kaikki on jätkii meiän lisäksi.
> EIJA: Nii [naurahdus].
> JENNI: Ja sit ne on kaikki meit vähä vanhempii vuodesta johonkin kuuteen vuoteen [...] et jotku kaksykköset, meitä kuus vuotta vanhempii, mut hirveen hyvin se on loppujen lopuksi kuitenki toiminu.

Kysymykseni siitä, kuuluuko haastateltavien kaveripiiriin poikia/tyttöjä saatettiin tulkita myös ehdotuksena siitä, että pelkästään samaa sukupuolta olevat ystävät kertovat jotain henkilön rajoit-

tuneisuudesta tai lapsellisuudesta. Tällaisen tulkinnan olen tehnyt niistä vastauksista, joissa nuoret korostavat sitä, että heillä on tyttöjä ja poika kavereina "yhtä paljon" ja että ystävyys pojan kanssa tuo mukanaan jotain erityislaatuista tyttöjen väliseen suhteeseen verrattuna (vrt. Frosh & Phoenix & Pattman 2002, 145).

> SA: Ketä teiän kaveripiiriin kuuluu? Onks siinä sekä tyttöjä että poikia?
> SIRPA: On tyttöjä ja poikia. Yhtä paljo kumpaaki, että kyl mä liikun ihan kumpienki seurassa, et ei oo mitenkää sellaista. No esimerkiks mun paras kaveri on poika just, et sille mä voin kertoo sit kaikki. Ja jotenki helpompaa, ku se on poika ni tietää vähä poikien ajatusmaailmasta sen takia.

Sukupuoli merkitsee siis eroa, joka joskus voidaan nähdä esteenä ystävyydelle - ainakin silloin, kun tytöt haluavat ikäistään seuraa, mutta pitävät ikäisiään poikia liian lapsellisina. Joidenkin eron ulottuvuuksien arvellaan muuttuvan iän myötä ja jälleen nykyhetken vertailukohtana käytetään ala-astetta tai alempia luokka-asteita. Toisissa keskusteluissa ala-aste esitetään paikkana, jossa sukupuoli ei ole keskeinen eronteon väline - "ala-asteella oli ainaki sillee enemmänki [tytöt ja pojat] sillai kavereit, mut sit me erottiin ylä-asteella" (HT09) - mutta nuoret esittävät myös vastakkaisia näkemyksiä. Ainekirjoituksissa ja haastatteluissa korostetaan toisaalta myös sitä, kuinka yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien välinen ystävyys on lujittunut yhdessä vietettyjen vuosien myötä. Maija tiivistää tyttöjen ja poikien ystävyyden kehittymistä ajan myötä niin, että seitsemännellä luokalla "aika paljo vielä erottuu, et tuol on tytöt ja tuol on pojat", kahdeksannella tytöt ja pojat ovat "vähä tutustunu" ja yhdeksännellä "me ollaan kavereit melkee kuka vaan kenen kaa ja sit me voidaan moikkailla ja me voidaa jutella ja sillee". Myös pojat esittävät, että vanheneminen tarkoittaa samalla kypsymistä ja mahdollistaa asialliset suhteet sukupuolten välillä. Ala-asteella

“tietenki oli tytöt ja pojat erikseen” (HP), mutta yläasteella tyttöjen ja poikien välillä on jo hyvät suhteet, jotka vain paranevat aikuistumisen myötä. Nuorten käsityksen mukaan sukupuoli merkityksellisenä erona ei aikuistumisen myötä häviä, mutta se ei enää merkitse vastakkaisuutta vaan rinnakkaisuutta.

> Meidän koulussa ei ole mitää sukupuolten välisiä kiusaamisia. Itse tulen toimeen tyttöjen ja poikien kanssa. Pienempänä poikien ja tyttöjen oli vaikeampi tulla toimeen keskenään mutta kun tulee enemmän ikää niin huomaa että tyttöjenkin kanssa voi keskustella. (AP48)

Toisaalta suhteisiin tulee mukaan heteroseksuaalinen ulottuvuus. Tyttöjen ja poikien ystävyys koulussa mahdollistaa Kaisan mukaan kaverillisen kiusoittelun tai molemminpuolisen (heteroseksuaalisen) hellyyden hakemisen “pyöriskelyn” ja painimisen kautta. Tällaisissa suhteissa takapuolelle läimäisyt ovat Kaisan mielestä olleet tavallisia kuudennelta luokalta lähtien.

> KAISA: Noit kaverijätkii, ni sit saattaa vaik joku tulla tällee, jeee Kaisa, sit läppäsee vaik perseelle sillee. Et se on enemmänki semmosta moikkausta.
> SA: Niin. No suuttuuks kukaan siitä?
> KAISA: Tulee siel semmosii, emmä tiä, jotkut villiintyy siit ihan. Sit niil tulee semmosii kauheit peliä, et ne rupee painii siel lattial tai jotain [naurua]. Must tuntuu, et se on jonkun näköst hellyyden puutetta. Et ei semmoset tee, kenel on poikaystävä. [...] Se [takapuolelle läimäyttäminen] on niin jotenki tavallista. Nii et must tuntuu, ettei kukaa sillee enää suutu siitä. Mut jos joku suuttuis tietysti, ni kai sitä ihmiset ihmettelis ja kattois vähän sillee, et mitä [naurahdus]!

Monet nuoret korostavat, että tyttöjen ja poikien väliset suhteet ovat erityisesti koulussa arkisia, kaverillisia ja kitkattomia.

Kuitenkin joitakin sukupuolirajojen ylittämisiä paheksutaan ja vapaa-ajalla tyttöjen ja poikien yhdessä liikkuminen ei ole tavanomaista. Sukupuolen merkitys ystävyyssuhteissa on aina jonkinlaisen arvion ja usein myös arvottamisen kohteena.

Seurustelu vai sinkkuelämä?

Taustatietolomakkeissa kuusi tyttöä ja kolme poikaa mainitsi (eri sukupuolta olevan) tyttö- tai poikakaverin. Haastatteluun osallistuneista pojista seurusteli yksi ja tytöistä kolme. Seurustelu on keskeinen pohdinnan ja toiveiden kohde monille yhdeksäsluokkalaiselle (Tolonen 2001, 213), ja joskus se esitetään erityisesti tyttöjen tavoitteena ja keskeisenä osa-alueena heidän keskinäisessä vertailussaan. Liz Frost (2001, 120) huomauttaa, että monet nuorille suunnatut kulttuurituotteet valmentavat tyttöjä tavoittelemaan heteroseksuaalista romanssia.

> Murrosiässä olevat tytöt yrittävät hankkia itselleen uusia ihmissuhteita - varsinkin vastakkaista sukupuolta olevia. Monet haluavat saada poikakaverin, koska kaikilla heidän muilla kavereilla on jo oma kulta. Useammat tytöt yrittävät kerätä huomiota pojilta olemalla erilaisia, niin ajatuksilta ja mikä yleisintä; ulkonäöltä. (AT51)

Vaikka kirjoittaja arvioi tyttöjen pyrkivän hakemaan huomiota myös ajatuksillaan, tyttöjen tietynlainen ulkonäkö ja viehättävyys kietoutuvat tiukasti yhteen arvioihin seurustelumahdollisuuksista. Kirjoittaja ehdottaa, että erilaisuus on keino saada huomiota, millä hän selvästi viittaa jonkinlaiseen yksilöllisyyteen tai ainakin muuhun kuin siihen erilaisuuteen, joka kytketään toiseuteen, normaalista poikkeamiseen. Tyttöjen kohdalla poikkeava erilaisuus tarkoittaa lihavuutta ja rumuutta, jolloin normaaliksi määrittyy hoikkuus ja kauneus. Tietynlainen ulkonäkö ja ruumiin muokkaaminen kauneusihanteita vastaaviksi esitetään keinona tai ehtona saada poi-

kaystävä (ks. myös Sunnari & Huuki & Tallavaara 2005, 43-44). Näin murrosikäisten poikien oletetut halut ja ihanteet muovaavat tyttöjen tavoitteita ja heidän käsitystä omasta normaaliudestaan (vrt. Holland et al. 1998, 115; Honkatukia 1998, 152) ainakin suhteessa seurusteluun.

> Olen ala-asteella ollut kiusaamisen kohteena [...] koska olin niin lihava. Nyt kaikki on toisin. Aloin yläasteella kasvaa pituutta jonkun verran ja hoikistuin, nyt olen normaali. Ystäväni sanovat, että olen kaunis, olen kyllä ihan tyytyväinen ulkonäköön. Sain 7-luokan lopussa poikaystävän. [...] Ala-asteella nykyinen paras ystäväni oli monien poikien kanssa yhdessä, hän on hoikka ja ihan kaunis, silloin kukaan ei edes vilkaissut minua. Tarkoitan, että ala-asteesta murrosikään asti olevat pojat eivät katso tytöissä mitään muuta kuin ulkonäön ja muodot, vaatteet. (AT04)

Yhtäältä ulkonäkövaatimukset näyttäytyvät epäoikeudenmukaisina, mutta toisaalta tytöt eivät esitä muuta vaihtoehtoa kuin yrittää muokata itseään kaikkien tiedossa olevan ihanteen mukaiseksi: "Tietenkin jos vain pystyy mitenkään vaikuttamaan omaan ulkonäköönsä niin yrittää sitä parannella." (AT40) (Ks. myös Frost 2001, 133.)

Viehättävyyteen panostaminen on keskeistä muunkin kuin poikaystävän "saamisen" kannalta. Kaikki eivät myöskään ole yhtä lailla kiinnostuneita (heteroseksuaalisesta) seurustelusta. Haastatteluissa esittämääni kysymykseen siitä, kiinnostaisiko seurustelu henkilökohtaisesti, muutama vastasi myönteisesti: "Tulis vaan semmonen sopiva kohdalle." (HT01), mutta useimmat tytöt ja pojat esittivät varauksia ja epäilyksiä. Jotkut tytöt ilmaisivat pettymystä poikiin ylipäänsä ja pitivät seurustelua kiinnostavana vaihtoehtona vain, "jos löytyy vähä järkevämpi tyyppi" (HT05).

VEERA: No ei mul ei ole ikinä ollu ketään… tai on mul kerran ollu yks järkevä jätkäkaveri mut välil vaa tuntuu, et kaikki jätkät on ihan samanlaisii.
SA: Minkälaisia ne sit on?
MINNA: Haluu vaan yhtä asiaa.
VEERA: Niin, ottaa ja jättää. [...] No ei nyt kaikki, mut välillä vaa tuntuu siltä.

Järkevyyden ja suhteeseen vakavasti suhtautumisen ohella mahdollisen poikaystävän kriteerit liittyvät ulkonäköön, luonteeseen, etniseen taustaan ja ikään. Ulkonäkö ja luonne tuodaan esille erillisinä kriteereinä, joiden perusteella nuoret arvioivat toisiaan ja painottavat niitä eri tavoin. Yksi esimerkki tästä jaottelusta on Marin, Inkan ja Tiian pohdinta tutusta pojasta, joka täyttää tyttöjen ihannemiehen kriteerit, mutta vain luonteensa puolesta, sillä häntä kuvataan "sikapieneksi" ja "aika pahan näköiseksi". Ulkonäkö on merkityksellinen seurustelusuhteiden aloittamisessa sekä tytöille että pojille (Tolonen 2001, 177, 202; Honkatukia 1998, 154-155), mutta poikien hyvännäköisyyttä ei eritellä yhtä yksityiskohtaisesti kuin tyttöjen (ks. myös Sunnari & Huuki & Tallavaara 2005, 40). Mahdollisen seurustelukumppanin "ei-suomalaisuus" määrittyy sekä jännittävänä ja eksoottisena tekijänä että selkeänä esteenä seurustelulle. Yhdessä ryhmähaastattelussa tytöt keskustelivat pitkään ja värikkäästi siitä, etteivät voisi seurustella kenenkään tummaihoisen pojan kanssa, mitä he perustelivat sillä, että heidän isänsä järkyttyisivät asiasta. Tytöt eroavat toisistaan myös sen suhteen, minkä ikäisten kanssa he pystyvät kuvittelemaan seurustelevansa. Jotkut preferoivat "suunnilleen oman ikäsiä", joita toiset taas pitävät seurustelumielessä liian lapsellisina. Yleensä ihannepoikaystävän halutaan olevan itseä hieman vanhempi, ei kuitenkaan liian vanha: "Kyllähän vanhempi poikakaveri saa olla, ja minun mielestä pitää olla, mutta kyllä se raja jossain kulkee." (AT51). Jotkut pitävät jo 18-vuotiasta liian vanhana, joka voisi "vaatia liikaa" (HT09) (vrt. Aapola 1999, 243). Yhdeksäsluokkalaisten näkökulmasta 20-vuo-

tias on selvästi heitä vanhempi, mutta kuitenkin sillä rajalla, että jotkut tytöt saattavat kuvitella seurustelevansa korkeintaan sen ikäisen kanssa: “Et just joku kakskybäsis menee se raja.” (HT11). Vanhempien miesten kanssa seurustelemista karsastetaan: “Se ei o ihan tervettä välttämättä” (HT06). Haastattelemani aineenopettaja, joka oli paljon tekemisissä koulun tyttöjen kanssa vahvisti, että 20-vuotta on yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen näkökulmasta “ihan selkee raja” seurustelukumppanille. Yli 20 -vuotiaiden kanssa seurustelemisesta tytöt puhuivat opettajan mukaan hyväksikäyttönä, mutta toisaalta he suhtautuvat siihen ja tällaisissa suhteissa oleviin tyttöihin uteliaisuudella.

Yksi seurustelun aloitusta hankaloittava tekijä on tyttöjen mukaan se, missä tavata mahdollinen kumppani: “Kyl mä voisin olla jonkun kaa, mut ihan oikeesti, mist mä sen löytäisin” (HT04). Haastateltavat olivat tavanneet tyttö-/poikaystäviään ja ajattelivat tapaavansa mahdollisia partnereita diskossa, bileissä, laivalla, koulussa tai kuten yksi pojista romanttisesti totesi, “sen oikean voi nähä missä tahansa” (HP). Monet näistä paikoista määriteltiin toisaalta myös sellaisina, joista kumppanin löytäminen on täysin mahdotonta. Tytöt ja pojat olivat vakuuttuneita siitä, että alkoholi auttaa tutustumisessa: “Silloin on niin paljon helpompi avautua ja puhua” (HT03). Koulu ja koulumatka näyttäytyvät aineissa tärkeinä paikkoina potentiaalisten partnereiden kohtaamiselle, seurustelun aloittamiselle sekä myös seurustelun loppumisen jälkipyykille. Toisaalta jotkut tytöt totesivat, että kouluun tullaan opiskelemaan ja tapaamaan kavereita ja muihin suhteisiin panostetaan vasta vapaa-aikana. Koulutoverit määrittyvät liian lapsellisina tai liian tuttuina ollakseen mahdollisia poikaystäviä. Koulutoverin kanssa seurustelemisen ajateltiin merkitsevän liian tiivistä yhdessäoloa, jonka seurauksena “kyllästyy siihen toiseen niin äkkii” (HT07). Lisäksi sekä tytöt että pojat valittivat ”Koulunkulman huonoa tasoa”. Tyttöjen keskustelussa arvioitiin, että koulussa “on oikeesti niin hirveit jätkiä, ettei mitään rajaa”, mikä voi viitata niin ulkonäköön kuin luonteeseen. Seuraavassa lainauksessa Olli viittaa tasolla nimenomaan tyttöjen painoon. Hänen

mukaansa pojat arvioivat tyttöjä kollektiivisesti ja ovat yksimielisiä hyvän ulkonäön kriteereistä (ks. myös Frost 2001, 132).

> OLLI: Nyt ysillä ei kovinkaan moni kundi o rinnakkaisluokkalaistyttöjen kaa, ku kaikkien mielestä ne on lihonnu ysillä kaikki tytöt. Kaikki on kasien ja seiskojen kaa. Mäkin olin tos vähä aikaa sitte yhen kasin kaa.
> SA: Mitä, puhuitteks te sitte keskenänne ysin tytöistä, et ne on lihonnu?
> OLLI: Joo joo. [...] Tietenki joskus puhutaan jostain, et jotkut on hyvän näkösii ja tällee näin. Yleensä ne on jotai tiettyjä, ei yleensä o hirveästi eriäviä mielipiteitä. Mut ei nyt sillee mitenkää muuta ja just ku taso nyt on tosi hirveetä.

Seurusteluun suhtaudutaan epäilevästi myös ajankäytöllisistä syistä. Tyttöjen haastattelujen perusteella seurusteleminen tarkoittaa heille melkoista muutosta vapaa-ajanvietossa. Keskusteluista välittyy kuva seurustelusta intensiivisenä yhdessäolona, jonka kestoa mitataan kuukausien ja vuosien ohella viikoissa. Vaikka joissakin haastatteluissa tytöt kertoivat, että pariskunta voi viettää aikaa myös tyttöystävien kanssa, pääsääntö tai pääpelko näyttää olevan, että poikaystävän kanssa vietetty aika on erillään tyttöystävien kanssa vietetystä vapaa-ajasta, erityisesti juhlimisesta. Veera ja Minna muotoilevat asian niin, että poikaystävän kautta juhlimisen, joka tässä määrittyy mahdollisuudeksi tavata poikia, sekä motiivi että hauskuus ovat poissa.

> MINNA: Emmä kyl haluis välttämättä raahata sillee, ku sit ei oo niin vapaata. Tavallaa mä oon semmonen, et mä en ees lähtis mihinkään, mä olisin vaa sen kaa koko ajan. [...] Ja sit ei tykkää välttämättä kauheesti lähtee bailaa, ku siel ei oo sit mitää ihmeen syytä bailata.
> VEERA: Ku ei oo sit mitä tarttis.

Suurin osa seurustelevien vapaa-ajasta siis menee seurusteluun, minkä taas kuvataan olevan poissa muilta ystäviltä. Se, että "kaverit jää vähän sillee taka-alalle" aiheuttaa joskus konflikteja tai jopa ystävyyssuhteiden katkeamisia tyttöjen välillä. Jotkut tytöt tasapainoilevat sosiaalisten suhteiden välillä ja "järjestävät aikaa" muille ystävilleen, mutta toiset kertovat joutuneensa tekemään valinnan tyttö- ja poikaystävän välillä.

> [O]limme [poikakaverin kanssa] yhdessä noin kolme kuukautta, sitten meillä meni poikki. Minä jätin hänet, koska paras ystäväni oli minulle mustasukkainen. Meillä oli päivittäin useita riitoja siitä kenen kanssa olin ja milloin. (AT04)

Sen lisäksi että seurustelu vie aikaa muilta ystäviltä, sen joutuu sovittamaan yhteen myös harrastusten kanssa (vrt. Keskinen 2001, 106). Tällainen tasapainottelu harrastuksen, tyttöystävän ja muiden kavereiden kanssa tulee esille myös yhden pojan vapaa-ajanvietonkuvauksessa.

> Olen aina treeneissä joka päivä. Sen jälkeen vietän aivan ihanan tyttöystäväni kanssa niin paljon kun kerkeen, mutta kyllä kavereitakin tapaillaan. (AP40)

Myös tytöt valittavat, että sen lisäksi, että "sitä oikeeta" ei tunnu löytyvän, heillä ei välttämättä olisi säännöllisten harrastusten - ja koulunkäynnin - ohella aikaa seurustelulle: "Pitäis kauhee tehä minuuttiaikataulut ja sitte nähdä joskus yöllä vaa melkee, ku ei päivisin ehi sillee." (HT06). Aktiivisesti harrastavia seurustelu ei kiinnostanut myöskään siksi, että se näyttäytyi pelkästään "perässä roikkumisena" tai passiivisena olemisena poikaystävän kanssa.

> ULLA: No emmä tiiä. Tai kylhän se olis ihan kivaa, mut must tuntuu, et se varmaa ei ihan tykkäis ku mä oisin joka

päivä “Voit sä nyt tänää olla?”, “Emmä kerkee ku mun pitää mennä treeneihin” [naurua]. Emmä, mm, ois se ihan kiva, mut emmä tiiä... kuka kestäis mua [naurahdus].
ANNIKA: Kesällä ois ehkä kiva. Nyt on vaa hauska pyörii enemmän kavereiden kaa niille jää aikaa, mut sit kesällä ku ei ole koulua, ni on vapaampaa ni sit viel ehtis oleekki.

Seurustelu esitetään kouluun tai harrastuksiin liittyviä tavoitteita rajoittavana tai sosiaalista elämää kohtuuttomasti hankaloittavana tekijänä. Annikan esittämä toive mahdolliselta seurustelusuhteelta, se että voisi olla oma itsensä ja tehdä poikaystävän kanssa “samoi asiot ku kavereitten kaa” heijastaa haluttomuutta muuttaa omaa elämää radikaalisti. Kysymys on kuitenkin monitahoinen. Yhtäältä seurustelemattomuuteen ollaan tyytyväisiä, “ihan siistii olla sinkku”, mutta se ei silti näyttäydy tiukkana elämäntapavalintana. Seurustelemattomuuden ja “sinkkuuden” puolesta puhuvat vapaus, omat harrastukset, omat menot, oma tila, oma aika ja omat kaverit, mutta samaan aikaan seurustelukin voi tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta: “On kiva olla sinkku, mut kuiteski sit aina kaipaa sitä” (HT03) (vrt. Gordon 1994).

EIJA: Nii sä saat tehä, et sä lähet bailaa, jos tulee jätkii niin sä voit ihan suotta huoletta alkaa vaik puhuu sen kaa, sekoilla, ihan mitä vaa. Mut jos sul on jätkä, se istuu sun vieres, pitää kädest kiinni, sit sä vaa, no kivannäköisii jätkii, enpä meekään juttelee mitää. Jos se on viel mustasukkanen, ni sit ei ainakaan ees kato sinnepäin.
JENNI: Nii ja muutenki. Sillee et, kylhä sitä välil haluisiki, et oliski joku varsinkin, jos on vaikempii aikoja tai sillee.
EIJA: Niin, et pääsis jonku…
JENNI: ... kainaloon itkemään.

Seurustelukumppanilta odotetaan siis tukea, hellyyttä, välittämistä ja rakastamista. Pojat mainitsivat näiden ohella myös seksin.

Muutamat nuoret myös olettivat, että tyttöjen ja poikien odotukset, erityisesti kiinnostus seksiin eroavat toisistaan jonkin verran ainakin nuoruudessa. Poikien ajatellaan olevan "paljo kiimasempia" tyttöihin verrattuna, ja varsinkin oman ikäisillä pojilla arvellaan olevan "muuta siel mielessä, ku ihan vaan tommonen rakkaus" (HT01). Seurustelussa tyttöjä voi huolettaa myös seksin ja rakkauden välisen tasapainon löytäminen.

Vaikka seurustelu tietyin ehdoin vaikuttaa houkuttelevalta, sen totaalisuuteen ja sitovuuteen liittyy myös paljon epäilyksiä. Yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen näkökulmasta parisuhde ei siis näyttäydy ehdottomana menestyksekkään feminiinisyyden merkkinä tai keinona saavuttaa se (vrt. Holland et al. 1998, 45; Thorne 1993, 155).

"Kyllä se raja jossain kulkee" – sukupuolisen häirinnän määritteleminen

Toteamus "joskus on 'hauskaa' kun pojat kiinnittävät huomiota, mutta kaikella on rajansa!" (AT15) tytön kirjoittaman aineen alussa kiteyttää sukupuoliseen huomioon liittyviä ambivalensseja. Huomion saaminen on lainausmerkkien sisään sijoitettuna monimerkityksellisen "hauskaa" ja sitäkin vain joskus ja tiettyyn rajaan asti. Nuorten pyrkimyksiä määritellä sukupuolista häirintää voi tarkastella rajantekoina, jossa häirinnän kategoriaan sisällytetään tiettyjä tekoja ja tilanteita ja toisia rajataan sen ulkopuolelle joko vakavampiin tai lievempiin (vrt. Åkerström 2002). Kysymys siitä, mikä nuorten mielestä on sukupuolista häirintää ja mikä ei ole sitä, voi kääntää muotoon, missä menee häirinnän ja ei-häirinnän välinen raja.

Nuoret lähestyvät sukupuolista häirintää sekä yleisenä ilmiönä että yksittäisenä tapahtumana suhteuttamalla ja kontrastoimalla sitä muuhun (sukupuolten väliseen) vuorovaikutukseen. Ilmiötä suhteutetaan niin imarteluun, flirttailuun, huumoriin, kiusaamiseen kuin väkivaltaankin ja omia tai muiden kokemuksia vähemmän ja

enemmän miellyttäviin, imarteleviin, vaarallisiin tai uhkaaviin tapauksiin. Valtaosa sekä tyttöjen että poikien aineista ja haastatteluista käsittelee tyttöihin kohdistuvaa häirintää ja tyttöjen kykyjä ja mahdollisuuksia määritellä integriteettinsä rajoja. Kyselytutkimusten mukaan häirintäkokemukset ovat yleisempiä tytöillä kuin pojilla ja myös tytöt kokevat ne poikia kielteisemmin (ks. esim. Honkatukia 2002, 80-81). Pojat kuitenkin osallistuvat aktiivisesti arvioimaan ja tekemään oletuksia siitä, miten tytöt tulkitsevat kokemuksiaan. Osaltaan pojat perustelevat arvioitaan (tyttö)tuttavien kertomuksilla ja omilla kokemuksillaan, mutta monia poikien kohteista tekemiä tulkintoja on silti syytä tarkastella eräänlaisina sivustakatsojan arvioina.

Yksi keino konkretisoida sitä, mitä sukupuolisella häirinnällä tarkoitetaan, on nimetä häiritseviä tekoja tai käytäntöjä. Aineinstruktiossa mainitsin esimerkkinä häirinnästä kähminnän, kaksimieliset jutut, huutelun ja seksuaalisen väkivallan. Näiden lisäksi nuoret suhteuttavat ainekirjoituksissaan ja haastatteluissa sukupuoliseen häirintään seuraavanlaisia tekoja: koskettelu, viheltely, juorujen levittäminen, yksityisasioiden julkistaminen, merkitsevät katseet, tuijottaminen, itsensä paljastelu, seuraaminen, huoraksi/lesboksi/homoksi nimittely tai leimaaminen, tyttöjen aikaisen tai myöhäisen fyysisen kehityksen arvostelu, ulkonäön arvostelu, painostus seksiin, häirikköpuhelut, itsepintainen kosiskelu, raiskaus ja insesti (ks. myös Honkatukia 2000, 25). Osa näistä teoista tai käytännöistä määritellään myös pahemmaksi tai lievemmäksi kuin häirintä.

Tytöt mutta varsinkin pojat pyrkivät hahmottamaan epämääräistä ilmiötä "ihan selvien" tapausten kautta. Monien mielestä esimerkiksi raiskaus on selvästi häirintää, sen äärimmäinen muoto tai "jotain paljon pahempaa kuin häirintä" (AT33). Tällaisia harvinaiset ja äärimmäiset teot, joihin liittyy pakottavaa väkivaltaa ja joissa uhriutta ei kyseenalaisteta (ks. Wise & Stanley 1987, 123, 124) on myös helppo tuomita.

> No jos minulta kysytään niin [sukupuolinen häirintä on] vaiettu ongelma. Ajatella nyt, että jokin nuori tyttö menettää neitsyytensä väkisinmakaamisessa. Se on hirveää. (AP05)

Rajanveto häirinnän ja ei-häirinnän välillä liittyy etupäässä "varsinaista" häirintää lievempiin, kiistanalaisiin tekoihin, joita ovat kähmintä tai koskeminen, ulkonäköön liittyvät kommentit, ehdottelut, viheltäminen tai merkitsevät katseet. Niitä pidetään häiritsevinä ja ärsyttävinä, mutta myös imartelevana huomiona, harmittomana asiana, vitsinä tai vain asiantilana, josta ei tarvitse välittää (ks. myös Honkatukia 2000, 28, 40). Päivi Korhosen ja Meri Kuusen (2003, 54) tutkimuksessa häirinnän tulkitseminen ihastumisen osoituksena oli naisten mielestä ainoa joten kuten hyväksyttävä selitys toiminnalle, joka saatettiin tulkita imartelevuuden ohella hämmentäväksi (ks. myös Aapola 1999, 270). Kiistanalaisimpia tekoja yhdistää se, että ne ovat melko yleisiä ja tytöillä saattaa olla niistä toistuvia kokemuksia. Kokemusten yleisyys ja arkisuus saattaa tehdä niistä huomaamattoman arjen harmin (Kenway et al. 1998, 102), jota ei voi tai halua nimetä, koska nimeä joutuisi käyttämään liian usein. Häirintä saatetaan kuvata arvorelativistisen nyky-yhteiskunnan lieveilmiönä: "Nykyään kun ei tiedä miten ihmisiä pitäisi lähestyä, niin ne kuvittelevat että sanonpahan suoraan mitä ajattelen ja haluan tuolta tytöltä/pojalta!" (AT46) (ks. myös Beck & Beck-Gernsheim 2002, 68-69).

Monet nuoret tekevät eron häirinnän kategorian ja häiritsevän tilanteen välille. Kokemus tai tilanne voidaan tulkita ärsyttäväksi, häiritseväksi, inhottavaksi ja herättävän raivon tunteita, mutta sitä ei välttämättä (haluta) kategorisoida sukupuoliseksi häirinnäksi (ks. Herbert 1997, 26-27). Osaksi häirintäkategorialla ei ole käyttöä siksi, että sen avulla ei voi muuttaa vallitsevaa järjestystä.

> KAISA: Ja sit huutelu, no riippuu mitä huutelee. [...] Jotkut huutaa huora. Ja just niit tekis mieli ampuu vaik haulikol

päähän [naurahdus]. Mut ei se nyt sillee sukupuolist ahdisteluu kumminkaa oo. Et se on vaa jotain semmosta.

Mukavaa on jos joku tulee juttelemaan tai vaan heittämään läppää. Jos jätkä tulee viereen seisomaan ja heti rupee laittamaan kättänsä vyötärölle, se on todella kiusallista. Ei se mun mielestä oo ongelma, koska sitä on aina ollut ja tulee olemaan ja sen luokitteleminen ongelmaksi ei asiaan auta. Kyllähän se ärsyttävää on, ja kiusallista, mutta jos siihen puuttuu heti, ei siitä synny ongelmaa. (AT15)

Voi siis sanoa, että jotkut nuoret kieltävät ja kuvaavat ilmiötä samaan aikaan eli he kiistävät sukupuolisen häirinnän olemassa olon omassa arjessaan tai yleisesti ja antavat siitä samalla esimerkkejä (ks. myös Kenway et al. 1998, 104, 112; Gardner 1995, 111-112). Monipuolinen esimerkki sukupuolisen häirinnän ja ei-häirinnän välisten rajojen neuvoteltavuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta on seuraava tytön laatima ainekirjoitus (AT01). Kirjoittaja pyrkii tulkitsemaan ja ymmärtämään epämiellyttävää huomiota yleensä tai yksittäisiä tilanteita viittaamalla ikään tai nuoruuteen, tapahtumapaikkaan, omaan käyttäytymiseen ja alkoholiin.

TYTÖT MONENLAISEN HUOMION KOHTEENA

Luulen, että nuoret kokevat “usein” fyysistä sukupuolista ahdistelua, koska monet nuoret eivät ole vielä “sinuja” oman kehonsa kanssa ja kokevat ehkä herkästikin tulevansa ahdistelluksi. Tai sitten he eivät uskalla tehdä mitään sen loppumiseksi.

Minua ei olla “ahdisteltu” yhtään sen enempää kuin mihin olin valmis tai mitä itse halusin. Ahdisteluksi koskettelu muuttuu silloin kun jompikumpi sanoo, että ei. Onneksi minulle sen sanominen on tähän mennessä riittänyt.

> Epämukavina mielen kiinnon osoituksena koen sen jos jätkä jonka kanssa on ollut kertoo muille yksityiskohtaisesti mitä on tapahtunut. Vaikka itse hän vain haluaisi osoittaa muille kuinka kivaa meillä/heillä oli ollut.
>
> En usko, että ahdistelu on kovinkaan iso ongelma nuorilla (15v ylöspäin) koska (nykyisin) tällaisista asioista kerrotaan eikä tarvitse miettiä, että mitähän nyt voisi tehdä jos kokee jotain epämiellyttävää toisen sukupuolen osalta.
>
> Jos joskus vaikka kaupungilla joku tulee ehdottelemaan jotain tai tekee jotain epämiellyttävää on se silloin ahdistelua jota ei pidä hyväksyä yhtään. Mutta esim. viime kesänä olin eräillä festareilla ja siinä ohimennen joku mies puristi minua perseestä, koen, että sillä ei ole niin väliä, koska mies oli ei-niin-hyvässä kunnossa ja ne olivat kuitenkin festarit, yms. Pitää myöskin ajatella pukeutumista. Jos ei halua että kukaan edes vilkaiseekaa sinua ja jos koet sen ahdisteluna niin silloin ei pidä kävellä sellaisissa vaatteissa joista voi saada enemmänkin sellaisen käsityksen että muijalla on haku päällä kuin että häntä ei saisi edes katsoa.
>
> Varmaan (suurin) osa ahdistelusta tapahtuu paikoilla joissa voi jossain määrin olla tarkoitus olla kiinnostunut (vastakkaisesta) sukupuolesta. (baari, festarit, discot yms.) Ja siellä on yleensä myös paljon kännisiä ihmisiä jotka eivät tunnetustikaan aina tiedä mitä he tekevät.

Tunnistan kirjoituksessa periaatteellisen rajavedon tavan sekä kontekstualisoivan tavan (vrt. Mankkinen 1995, 23, 45). Kirjoittaja määrittelee häirinnän periaatteellisella tasolla ei-toivotuksi ja yksipuoliseksi huomioksi, johon ei ole valmis, jota ei halua, sekä koskketeluksi, joka jatkuu kieltäytymisen jälkeen. Hän siis korostaa *oman* haluamisensa määrittävän sitä, millaista käytöstä hän sietää

toiselta (vrt. Holland et al. 1998). Yleisiä periaatteita sovelletaan kuitenkin tilanteen mukaan riippuen siitä, kuka tekee kenelle, mitä ja missä. Joissakin tapauksissa rajanteot näyttäytyvät selkeinä, välillä häilyvinä ja joustavina. On olemassa ei-toivottua huomiota, jota kirjoittajan mukaan "ei pidä hyväksyä yhtään" ja tekoja, joilla "ei ole niin väliä". Häirinnän ja ei-häirinnän välinen raja ei siis aina tarkoita rajaa epämiellyttävän ja miellyttävän, ei-toivotun ja toivotun huomion välillä vaan pikemminkin epämiellyttävän (häirinnän) ja vähäpätöisen tai siedettävän huomion välillä. Nämä ajatukset toistuvat muissa ainekirjoituksissa sekä haastatteluissa. Yhtäältä nuoret esittävät rajoja ja ehtoja, joiden ylittäminen tai täyttyminen tekee kokemuksesta sukupuolisesti häiritsevän. Niissä rajanylitys määritellään häiritsevänä, loukkaavana ja mahdottomana ymmärtää tai hyväksyä. Toisaalta kerrotaan kokemuksista, jotka ovat epämiellyttäviä, mutta joilla ei ole niin väliä. Jälkimmäisen kaltaisissa kuvauksissa raja hämärtyy ja muuttuu neuvoteltavaksi teon selittämisen ja ymmärrettäväksi tekemisen kautta. Käytännössä molemmat rajantekotavat ovat nuorten käytettävissä ja muunneltavissa tilanteen mukaan eikä niiden välinen ero ole selvä.

Kirjoittaja perustelee ja kehystää tulkintojaan tarkennuksilla, jotka liittyvät kohteeseen, paikkaan ja tekijään. Ensinnäkin kohde voi nuoruutensa takia olla herkkä tulkitsemaan tilanteita "ahdisteluna", mutta tyttö voi myös omalla pukeutumisellaan hakea huomiota. Tapahtumapaikan merkityksestä kertovat viittaukset yhtäältä kaupunkiin ja toisaalta paikkoihin "joissa voi jossain määrin olla tarkoitus olla kiinnostunut (vastakkaisesta) sukupuolesta" ja joissa siis häirintää voi tulkita heteroseksuaalisen flirttailun kehyksessä. Tekijän luonnehdinnat liittyvät tässä yhtäältä ajattelemattomuuteen (seksikokemuksia esittelevä poikaystävä) sekä humalaisuuteen (festarien ei-niin-hyvässä-kunnossa ollut mies), joka kelpaa tekemään epämiellyttävänkin huomionkin ymmärrettäväksi. Näitä kolmea teema-aluetta eli kohteeseen, tapahtumapaikkaan ja tekijöihin liittyviä selontekoja analysoin seuraavissa luvuissa. Tarkastelen sekä sitä, miten jotkut tilanteiset tekijät esitetään perusteina tapauksen

tai kokemuksen luokittelemiselle häirinnäksi että sitä, miten toisissa tapauksissa esitetään erilaisia lieventäviä tekijöitä, joiden kautta ikäväkin tapaus määrittyy muuksi kuin häirinnäksi. Rajojen määrittelyt kytkeytyvät osapuolten vastuuseen, osallisuuteen ja toimijuuteen sekä teon tarkoituksellisuuteen ja haitallisuuteen liittyviin kysymyksiin (ks. myös Åkerström 2002, 527).

Näiden kolmen osa-alueen lisäksi kirjoittaja viittaa toimijuuteen ja häirintätilanteiden ratkaisuihin, joita hän kuvaa suhteellisen ongelmattomiksi sekä yleisesti että yksityisesti, omalla kohdallaan. Muissa ainekirjoituksissa ja haastatteluissa on arvioita siitä, milloin, miten ja kenelle oman integriteetin puolustaminen sanallisesti tai fyysisesti on perusteltua ja milloin taas ei ole soveliasta "nostaa meteliä" epämiellyttävästäkään lähestymisestä. Kuvauksia, joissa tytöt rajaavat kiusallisena ja ärsyttävänäkin pitämänsä kokemukset häirintäkategorian ulkopuolelle, seuraa usein kuvaus siitä, millä tavoin tyttö osoittaa kähmijälle paheksuntaa, kuinka tilanteesta pääsee eroon tai missä vaiheessa tyttö ei anna pojan mennä pidemmälle. Toisaalta huutelu tai luvaton koskettelu diskossa tai kaupungilla esitetään asiantilana, johon ei voi tai kannata vaikuttaa. Siksi sitä on turha suurennella tai ongelmallistaa. Carol Brooks Garderin (1995, 12) tutkimuksessa ne, jotka romantisoivat saamansa häiritsevän huomion julkisissa tiloissa, olivat yleisesti ottaen tyytyväisiä siihen, miten he olivat selvinneet tilanteesta. Samoin kuin tulkinnat, myös toimijuus on tilannesidonnaista eli siihen vaikuttavat niin henkilöihin kuin tilaan ja aikaan liittyvät tekijät. Toimijuus nousee läpäisevänä teemana esille seuraavissa luvuissa monin paikoin kun tarkastelen erityisesti tyttöjen toimijuuden ehtoja ja mahdollisuuksia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja fyysisissä tiloissa.

5 HÄIRINNÄN KOHTEET

Määrittelivätpä nuoret tilanteita ja kokemuksia sitten häirinnäksi tai ei-häirinnäksi, kokijana ja kohteena on julkilausutusti useimmiten tyttö. Tätä kautta kohdetta ja tämän tulkinta- ja toimintatapoja käsittelevät kommentit kytkeytyvät näkemyksiin tyttöydestä ja tyttöyden tyyleistä. Olen jaotellut häirinnän kohteeseen liittyvät luonnehdinnat kahteen osioon, joissa tytöt esitetään joko tilanteiden ja huomion tulkitsijoina tai osallisina niiden syntymiseen. Ensinnäkin sekä tytöt että pojat pohtivat tyttöjen kokemuksistaan tekemien tulkintojen ehtoja eli sitä, millaisia taipumuksia, rajoituksia ja mahdollisuuksia näillä on tulkita ei-toivotut kokemuksensa häirinnäksi. Mitä merkitystä tilanteen tulkinnalle on tekijän ja kohteen välisellä suhteella tai teon luonteella? Toiseksi tyttöjä tarkastellaan ei niinkään häirinnän kohteina ja tulkitsijoina vaan tilanteiden tasaveroisina jopa aktiivisina osapuolina. Näissä puheenvuoroissa, joissa arvioidaan tyttöjen tyylejä ja olemusta punnitaan myös tyttöjen syyllisyyttä ja viattomuutta, vastuuta ja osallisuutta tapahtumiin.

Ehtoja kokemusten tulkitsemiselle

> SA: Niin lasketteks te tän puristelemisen ja tällasen, onks se teiän mielest ahdistelua?
> MARI & INKA & TIIA: Oon.
> TIIA: Kyl se ainaki ahdistavalt tuntuu. [Naurua.] Siis oikeesti.

MARI: Kaikki mikä tuntuu ahdistavalt, niin se on ahdistelua!

Sukupuolisen häirinnän määrittelyssä on korostettu kohteen subjektiivisen tulkinnan ensisijaisuutta. Ratkaisevaa tilanteen tulkinnassa on siis se, miltä kohteesta tuntuu, miten hän sekä itse tilanteessa että jälkeenpäin tulkitsee kokemuksensa ja arvioi sen yksipuolisuuden ja ei-toivottavuuden. (Ks. esim. Renold 2003, 418-419.) Tätä periaatetta on käytetty oikeuttamaan erityisesti tyttöjen ja naisten häirintätulkintojen ensisijaisuutta silloin, kun pojat tai miehet ovat pyrkineet vähättelemään häiritsevää tekoaan nimeämällä sen vitsiksi, flirttailuksi tai leikiksi. Vaikka periaate saa yhtäältä kannatusta, nuoret asettavat erilaisia ehtoja sille, missä määrin kohde on taipuvainen, hän voi tai hänellä on pätevät perusteet joko tekijän tai teon luonteen huomioon ottaen tulkita ei-toivottuja kokemuksiaan häirinnäksi. Valtaosa näistä pohdinnoista liittyy lieväksi luettavaan häirintään eli erilaisiin kommentteihin ja hetkellisiin kosketuksiin. Etenkään näitä sukupuoleen perustuvia kokemuksia ei aina voi luokitella yksiselitteisesti miellyttäviin tai epämiellyttäviin, koska niihin liittyy usein ambivalentteja ja ristiriitaisia tunteita (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 84), jotka tekevät niiden tulkitsemisen vaikeaksi.

"Miten sen nyt ottaa" – tulkinta valintana

Monissa ainekirjoituksissa ja haastatteluissa toistuu häirinnän virallisen määrittelyn mukainen ajatus kohteen subjektiivisen tulkinnan ensisijaisuudesta. Usein esitetty vastaus kysymykseeni häirinnän rajoista on, että ei ole olemassa mitään universaaleja rajoja. Koska rajat ovat henkilökohtaisia ja yksilöllisiä, kohteen reaktiot ja tulkinnat erityisesti kiistanalaisten tekojen, kuten huutelun, ulkonäön kommentoinnin, kaksimielisyyksien ja koskettelun kohdalla, määrittyvät mahdottomaksi ennustaa. Tulkintavaihtoehtoja kuvataan toisinaan vastakkaisina ja sattumanvaraisina.

> Tosin se raja [ahdistelun ja huumorin välillä] on hyvin henkilökohtainen. Jollekin pieni huomautus ulkonäöstä voi olla hirveän ahdistava ja toiselle rohkaiseva. (AP10)

> Miten sitten erottaa epämieluisat ja mukavat mielenkiinnon osoitukset? Minusta tämä on aivan yksilöllinen juttu, koska joitakin voi häiritä pienikin ja toista se ei hetkauta tippaakaan. (AT47)

Ajatus henkilökohtaisista rajoista toistuu monen nuoren kirjoituksissa ja puheessa, mutta niissä myös tarkennetaan, ketkä tai millaiset ihmiset ovat taipuvaisia tulkitsemaan ei-toivottuja sukupuolisia lähestymisiä häiritseviksi. Tulkintojen arvellaan riippuvan osittain siitä, kuinka herkkä ihminen on tulkitsemaan häneen kohdistuvia kommentteja ja huomiota: häirintä voi olla "erittäin kiusallista varsinkin ujolle henkilölle" (AP35). Useimmat nuoret liittävät herkkyyden naiseuteen ja esittävät, että tytöt kokevat ulkonäköä koskevat arvostelut ikäviksi nimenomaan siksi, että he ovat tyttöjä. Poikien esitetään olevan tyttöjä välinpitämättömämpiä ulkonäkökommenttien suhteen niin niiden antajana kuin kuulijana.[45]

> Naisille herkkä kohta on, jos hänen ulkonäköään aletaan arvostella negatiivisesti tai jos aletaan huomautella eri ruumiin osista, niin kuin miehillä on tapana. (AT20)

> PASI: Jos just toi tilanne, et sanoo, et sullapas on kiva takapuoli tollast noin, ja tulee vähän lähemmäks ja silleen nii, ja emmä tiedä joku saattaa kokea sen ahdisteluna. Mut kundit luultavasti tuskin ees kokis sitä ahdisteluna.

45 Stephen Frostin, Ann Phoenixin ja Rob Pattenin (2002, 104) tutkimuksessa 11-14-vuotiaat pojat konstruoivat sukupuolieroa luonnehtimalla itseään vitsailijoiksi ja tyttöjä tosikoiksi. Myös tutkijat pitivät pilailevaa haukkumista (joking cussing) poikien keskuudessa yleisenä ja hyväksyttävänä puhetapana.

Naiseuden ohella herkkyys liitetään tiettyyn ikävaiheeseen, nuoruuteen. Nuoruuden herkkyydestä ja sen vaikutuksesta kokemusten tulkitsemiseen kertoo pojan ainekirjoituksessa esitetty rinnastus, jonka mukaan nuoreen kohdistuvaa "seksuaalista ahdistelua [...] voisi verrata aikuisen raiskaukseen" (AP38). Yksi tyttökirjoittaja kuvaa nuoruuden epävarmuuden aikana, jolloin suhde itseen ja omaan tytön ruumiiseen ei ole vielä kehittynyt tasapainoiseksi, ja siksi ulkonäköön kohdistuva arvostelu loukkaa. Hän esittää, että kirjoitushetkellä eli yhdeksäsluokkalaisena hän on saavuttanut tasapainon ja pystyy sen ansiosta ohittamaan samansisältöisinä pysyneet kommentit.

Yhtäältä tulkintaerojen arvellaan johtuvan tyttöjen välisistä eroista. Tyttö voi suuttua ja reagoida voimakkaasti, mutta on myös mahdollisuus, että hän pystyy ohittamaan yksipuolisen huomion (vrt. Mankkinen 1995, 89; Aapola & Kangas 1994, 22). Tytöt tarkentavat henkilökohtaisten rajojen ja tilanteen tulkintamahdollisuuksien riippuvan myös "fiiliksistä", tilanteisesta mielialasta: "Joskus voi samanlainen osoitus tuntua mukavalta ja joskus taas ei" (AT16). Muutamat tytöt ja pojat esittävät, että tytöt voivat suuttumuksen ja välinpitämättömyyden sijasta tai ohella olla myös mielissään sellaisestakin huomiosta, jota toiset inhoavat. Sekä jotkut tytöt että pojat esittävät, että tyttöjen ja tilanteiden välisten eroavaisuuksien takia poikien ei voi odottaa tietävän ennalta tytön reaktiota koskетteluun tai lähestymiseen.

> Pojat huutelevat rumille tytöille loukkaavia kommentteja ja hyvän näköisille hyviä kommentteja, jotkut tytöt kiinnittävät huomiota jotkut taas eivät ole kuulevinaankaan. (AP46)

> OLLI: Jotkut tytöt tykkää siit, et kosketellaa, mut jotkut taas inhoo sitä.
> SA: Mm. Mistä sen sit tietää, et tykkääks vai ei.

> OLLI: Öö öö... no jos se ei ota sitä kauheen vakavasti. Ja sit nää muutenki näyttää sen sillee, et se onki ihan kivaa.

Vaikka nuoruus, tyttöys, mieliala ja mieltymykset (pitääkö koskettelusta vai ei) esitetään tekijöinä, joilla on merkitystä sille, miten tytöt tulkitsevat heihin kohdistuvaa huomiota ja miltä se heistä tuntuu, tulkinnat eivät synny mekaanisesti. Nuorten kirjoituksista ja puheesta välittyy ajatus siitä, että tapahtumien tulkinnassa on kyse tyttöjen ja naisten tekemästä valinnasta. Ainekirjoituksissa ajatus muotoillaan pohdinnaksi siitä, miten tytöt "ottavat", "osaavat ottaa" tai miten heidän "kannattaa ottaa" potentiaalisesti häiritsevät tilanteet jonain muuna kuin häirintänä. Ajatus kokemuksen tulkinnasta omana valintana tulee selkeästi esille myös kommentissa, jossa esitetään, että rivon huutelun voi tulkita tavanomaisesta täysin poikkeavasta näkökulmasta, kohteliaisuutena (ks. myös Gardner 1995, 146).

> Ahdistelija voi olla juonut ja vaikka huudella kaikkea rivoa. Minullekin on huudeltu, mutta en minä siitä välitä. Voisi sanoa sitä mieluummin kohteliaisuudeksi. (AT23)

Yksi tulkinnallinen valinta, jolla "epämiellyttävä mielenkiinnon osoitus" tai "kaksimielinen juttu"rajataan häirintäkategorian ulkopuolelle, on nimittää sitä vitsiksi tai huumoriksi (ks. myös Kenway et al. 1998, 106). Seuraavan, ahdistelukategoriaan kriittisesti suhtautuvan kirjoittajan toteamus siitä, että esimerkiksi takapuolesta nipistäminen (jonka saa itse loppumaan) olisi vitsi, on samalla oletus tekijän intentiosta ja tilanteen määrittelystä, jota hän pitää ensisijaisena jopa siinä tilanteessa, kun "vitsi" on yksipuolinen. Kirjoittajan esittämä paradoksi voi heijastaa myös hämmennystä kokemusten sekä omien tunteiden ja kokemusta neutraloivien diskurssien välisestä ristiriidasta: miksi "hauskanpito" ei tunnu hauskalta (Kenway et al. 1998, 106).

> Tuntuu että ahdistelusta tehdään liian suuri numero [...] Ei kaikkea pidä heti ottaa ahdisteluna, se [nipistely] saattaa olla vaan vitsi, joka ei aina kaikista ole hauskaa. (AT06)

Kohteelle esitetty vaatimus ottaa huomioon teon tarkoitus ja valita tulkintansa sen mukaisesti tulee esille vielä selkeämmin ainekirjoituksessa, jossa poika pohtii, kuinka häirintä "on yleensä vain pilaa joka otetaan liian vakavasti ja silloin siitä voi tulla ongelma vaikka sitä ei pahalla ole tarkoitettukaan" (AP12). Varsinainen ongelma ei siis ole hyväntahtoiseksi tarkoitetussa pilailussa, vaan kohteen ylitai väärintulkitsemisessa.

Asiattomia kommentteja tai ei-toivottua huomiota ei arvioida vain niiden miellyttävyyden vaan myös niiden aiheuttaman haitan mukaan: "Ahdisteluja on monenlaisia ja toiset niistä ovat harmittomia mutta toiset taas ei" (AT45). Kun tytöt sanovat, ettei jollain ikäväksi luonnehditulla kokemuksella oikeasti ole heille väliä, heidän kantaansa voi tulkita pyrkimyksenä emotionaaliseen neutraalisuuteen, jonka avulla pyritään suojelemaan itseä (vrt. Kenway et al. 1998, 143). Tanja kertoi haastattelussa pitkään tapauksesta, jossa vanhempi vieras mies oli kosketellut häntä bussissa. Tanja piti tilannetta selvästi epämiellyttävänä, se oli "kaikkein ärsyttävintä". Samalla hän trivialisoi inhottavan kokemuksen vakuuttamalla, että se ei ollut "mitää sen vakavampaa" – on vakavampiakin asioita - ja huomauttamalla ironisesti "en mä siit mitää traumoi ottanu sillee". Kiistanalaisten tekojen kohdalla haitan kieltäminen (Scott & Lyman 1972, 51) on mahdollista myös siksi, että aina löytyy karkeampia ahdistelukokemuksia, jotka ovat "ihan kunnon", "oikeaa" tai "varsinaista" häirintää. Sellaiseen verrattuna epämiellyttävä tai häiritsevä teko, joka ei aiheuta vakavia tai kuolettavia haittoja, näyttäytyy vähäpätöisenä ja harmittomana, jota ei tarvitse tai pidä ottaa vakavasti (ks. Gardner 1995, 183-184). Carol Brooks Gardnerin (1995, 187) sanoin, nainen voi tuntea "groteskia kiitollisuutta" vähäpätöiseksi luokittuvasta häirinnästä, joka ei varsinaisesti uhkaa häntä.

MARI: Ei,emmä ikinä mieti sitä niin syvällisesti sillee [...] et mä en päätäni jaksa vaivata semmosel, et joku pentu tulee puristaa perseestä. Ei vois vähempää kiinnostaa. Jos se on niist siistii, niin siinähän on.
INKA: Sit ei tavallaa mitää sellast vakavampaa sillai sattunu.
MARI: Niin ei mitää raiskausyrityksiä eikä mitää tommost.
INKA: Nii just.

Tilanteen vähäpätöisyyden korostaminen kautta nousee esille myös tyttöjen kyky tai vaatimus kestää ikävääkin huomiota ja hillitä suuttumuksen tai vihan tunteensa (vrt. Nykyri 1998). Heli ei seuraavassa keskustelussa varsinaisesti kiellä Tanjan tunteita tai niiden oikeellisuutta, mutta esittää, että ne on siedettävä eikä turhasta saa valittaa.

TANJA: Tai sit joiltain vanhoilt äijilt, ni niilt ei sit haluu kuulla tosiaankaan mitään. Ei ees niinku sellast... Jostai sukujuhlissa ku tulee se, että ootpas sä sievä tyttö. Ja sit tulee vähän sellast sillee, määrätyn...
HELI: No eiks sen viel kestä?
TANJA: Tä?
HELI: Sen nyt viel kestää.
TANJA: Nii kestää, kestää, mut sit jos sielt rupee tulee sellast vähä sellasel määrätyllä äänensävyl, sitä on sillee, et hyi, et mee pois.

Vaikka häirinnän määrittely palautetaan subjektiiviseen tulkintaan, sitä ei aina pidetä välttämättä ensisijaisena tai oikeana vaan pikemminkin vääränä, ylimitoitettuna, liioittelevana “numeron tekemisenä” tai “niuhoutena”. Tälle esitetään maltillisempia ja soveliaampia vaihtoehtoja, joissa tytöt joutuvat tekemään hyväntahtoisia tulkintoja tekijän aikomuksista ja esittämään niiden mukaisesti

suvaitsevaa ja ymmärtävää roolia sosiaalisessa kanssakäymisessä (Mott & Condor 1997, 77-78). Maltillinen reaktio häirintään näyttäytyy sosiaalisena kompetenssina, jonka avulla selviytyä potentiaalisesti noloista tilanteista (vrt. Oinas 2001, 87).

Läheisyyden ja loukkaavuuden kytkennät

Yksi peruste tulkita kokemusten häiritsevyyttä on tekijän ja kohteen välisen suhteen laatu, kuinka läheinen, etäinen, satunnainen tai säännöllinen se on. Joissakin haastatteluissa esitetään, että keskeistä tulkintojen tekemiselle on se, kuinka henkilökohtaiseksi huomio määrittyy. Kohdistuuko huomio minuun henkilönä vai olenko sukupuoleni takia satunnainen kohde? Tuntemattomien taholta tulevia ikäviä kommentteja ei Sirpan ja Hannan mielestä tarvitse "noteerata", "ottaa mitenkään", "et toisest korvasta sisää ja toisest ulos". Samaten tuntemattomalle voi olla helpompi vastata töykeästi kuin tutulle (Aapola & Kangas 1994, 70). Eija ja Jenni pohtivat tuntemattomien taholta tulevan huorittelun perusteita ja toteavat, että kommenteista ei tarvitse välittää juuri siksi, että ne esitetään ohimennen ja ne tulevat ihmisiltä, joiden ei voi odottaa tietävän mitään kohteestaan. Silti ne harmittavat.

> EIJA: Mä en tajuu sitä, et miten ne alkaa haukkuu, koska eihän ne voi tietää meiän taustoja. Et jos sä kävelet minihamees tai hamees, mikä on tähän polvien yläpuolelle ja sul on vaikka tämmönen paita, ni kävelet tuol kaupungilla, ni sit jos jätkät tulee juttelee ja sua ei kiinnosta vähempääkää se juttu, ni sit sielt tulee huora tai jotain tällasta. Ni mistä ne tietää, kattooks ne sit siit pukeutumisesta et me ollaa sit muka huorii vai tällee?
> JENNI: Mut mä en ees jaksa välittää, jos joku siis ulkopuolelta, tai sellanen ketä ei tunne ni tulee heittää tollasta.
> EIJA: Niin, niin, mut kyl se välil tiätsä, jos ottaa päähän tai jotain ja sit sielt tulee tollast kommentii.

Myös Tero arvelee, että tytöt voivat ohittaa vieraiden taholta tulevan huorittelun, koska tytöt tietävät itse, ettei sille ole mitään perusteita. Ystävien esittämiin kommentteihin puolestaan sisältyy henkilökohtaisen loukkauksen mahdollisuus.

> TERO: Et jos joku huutaa sulle, huora, ei se mun mielest o ahdistelua, koska... Tai mitä tahansa huutaa ni sillee ohimennen. Ei sitä tarvi kuunnella. Et voi pistää toisest korvast ulos saman tien.
> SA: No onks sellast sit paljo just jotai tollasta, et huudetaa huora.
> TERO: No joo, kyl sitä mun mielest tapahtuu.
> SA: Onks se ihan tuttujen kesken vai tuntemattomat.
> TERO: Nii. Siis sitä nyt on vähä kummassaki, et kyl sitä tuttujenki kesken.
> SA: No onks siin sitte eroo, tai mitä sä luulet, et reagoi?
> TERO: No ehkä jos joku tuntematon sanoo sulle, et huora, ni ei se nyt. Varmaa itte tietää paremmin, että onko huora vai ei.
> SA: No mitä sit, jos jotku kaverit?
> TERO: No sit se varmaa on kai ihan loukkaus ja sit siit ollaa vihasii tosi kauan ja sit jotain.

Teron pohdinta siitä, miten tytöt reagoivat satunnaiseen ja henkilökohtaiseen nimittelyyn pätee hänen mielestään myös omalla kohdalla. Tosin kun Tero arveli, että satunaista huorittelua ei tarvitse ottaa henkilökohtaisesti, hän toteaa myöhemmin, että huoraksi nimittely ylipäänsä on todella loukkaavaa. Tero vahvistaa aiemmin esitettyä näkemystä tyttöjen ja poikien eroista tulkita ja käsitellä heihin kohdistuvia loukkauksia. Tytöt eivät voi loukata häntä samalla tavalla ainakaan nimittelemällä häntä ohimennen esimerkiksi homoksi, vaikka hän lyhyen epäröinnin jälkeen arvelee sen olevan pahinta, mitä pojalle voi sanoa. Terolle loukkaavaa on vasta se, jos homottelu kytkeytyy selvästi homoseksuaalisuuteen ja

muuttuu henkilökohtaiseksi, eli jos joku todella epäilee pojan seksuaalisen suuntautumisen poikkeavan heteroseksuaalisuudesta (ks. myös Frosh & Phoenix & Patten 2002, 188).

> TERO: Et jos vaikka joku huutaa, että voi vitun homo, ni ei se mua loukkaa mitenkää. Mut et jos joku tulee keskustelee mulle, "must tuntuu tieksä, et sä oot homo", ni sekin loukkaa enemmän, ku et joku huutaa sillee ohimennen.

Sekä huorittelussa että homottelussa on kyse oikeanlaisena pidetyn heteroseksuaalisen naiseuden ja mieheyden valvomisesta. Kaikki tytöt ja pojat ovat vaarassa joutua nimitellyksi tai leimatuksi. Kyseisiä nimittelyjä tai leimoja ei voi kuitenkaan pitää täysin symmetrisinä loukkauksina, koska niiden sisällöissä, merkityksissä ja käyttötavoissa on eroja muun muassa siinä, että homottelu on irronnut merkitysyhteyksistään huorittelua selvemmin. (Lehtonen 2003, 143-152; Saarikoski 2001, 98-100; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 134.) Myös Teron näkemys siitä, että homottelu ei ole samanveroinen loukkaus kuin huorittelu vahvistaa joidenkin tyttöjen esille tuomaa asiaa, että poikien taholta tulevaan huoritteluun voi olla vaikea reagoida saman veroisella vastaloukkauksella tai ylipäänsä mitenkään (ks. kuitenkin Saarikoski 2001, 199-216; Lees 1997, 31-35).

Toisaalta tyttöjen kyky ja halu olla tekemättä numeroa kytketään ystävyyssuhteisiin ja yhteisöllisiin rajantekoihin. Tuntemattomien ja ystäväpiirin ulkopuolisten esittämistä kommenteista närkästyminen on ymmärrettävää ja jopa odotettavaa, mutta häirinnän ja ei-häirinnän välisen rajan arvellaan joustavan tuttujen tai ystävien kesken.

> [N]uorten keskuudessa ilmaisua seksuaalinen häirintä minun mielestä ei tunneta melkein ollenkaan. Tarjoitan sillä sitä, että vaikka kaveripiirissä sanoo jotain "kaksimielistä" niin kyllä naishenkilöt kaveripiirissä osaavat ottaa jutun vitsinä eikä ne tulkitse sitä seksuaalisena häirintänä. Mutta

> jos tietenkin sanoo jotain samanlaista ventovieraalle, niin silloin se naispuolinen henkilö voi tulkita sen seks. häirintänä. Eli minusta seks. häirintää on nuorten keskuudessa hyvin vähän. (AP13)

Tytöt ja pojat esittävät siis ajatuksen, että ystäviltä voi ja pitää sietää jopa loukkaavia tai ei-toivottuja ehdotuksia. Jennin ja Eijan mielestä ystävien kesken "mitään ei saa ottaa tosissaan [...] koska ei kukaan ikinä tarkota". Heidän mielestään oikea tapa reagoida sellaiseen on kepeys tai se, että vastaa samalla mitalla takaisin (vrt. Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 131). Vieraidenkaan kanssa ei saa suuttua tai nolostua, koska silloin muuttaa tilanteen vielä nolommaksi (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 90).

> JENNI: Pitää ollaa vaa ettei huomaiskaa.
> EIJA: No jos on jotai läppäheittoo, niin antaa mennä, tai heittää läppää itte takas. Et jos sä oot sit hirveen vakava ja meet ihan punaseksi ja ihan paniikis ku joku läppäsee sua perseellee, ni sit ei oo kaikki hyvin (nauraa). Et jos mä menisin ihan punaseks ku joku nipistäis vähä pyllystä, ni sit olis kyllä aika, sit alkais ittee hävettää vielä enemmän. Sit sä vaa heität takas, nipistät itte vaik sitä tai jotain.

Ystäväpiirien omat puhe- ja tulkintakulttuurit sallivat epäilemättä sellaisia rajanylityksiä, jotka muissa konteksteissa saatettaisiin tulkita loukkaavina. Jotkut pojat esittävät ainekirjoituksissaan, että tytöt "osaavat" tai haluavat tulkita erityisesti suosittujen poikien kommentit leikkinä, vitsinä, hyväntahtoisena kiusoitteluna tai flirttailuna. Jukka Lehtonen (2003, 147) toteaa, että homottelua voidaan käyttää poikien kesken ystävyyden vahvistajana "osoituksena siitä, että toinen on niin hyvä ystävä, että homotellakin uskaltaa" (ks. myös Frosh & Phoenix & Patten 2002, 187-188). Helena Saarikoski (2001, 88-89) esittää, että tyttöystävien kesken huoraksi kutsuminen voi toimia "itsesorron välineenä", mutta se voi kuvas-

taa myös sanan halventavan merkityksen karnevalisointia ja kiistämistä. (Ks. myös Näre 2005, 61.) Kumpikaan ei kuitenkaan tuo esille homoksi tai huoraksi kutsumista tyttöjen ja poikien välisen ystävyyden vahvistajana.

Tulkintojen ja omien tunteiden ambivalenttisuus lisääntyvät sitä myötä, mitä tutummasta ja lähtökohtaisesti "vaarattomammasta" ihmisestä on kysymys. Muutamilla tytöillä oli kokemuksia vanhemman miespuolisen perhetuttavan lähestymisestä, joka tuntui epämiellyttävältä, mutta jonka määritteleminen tuntui erityisen vaikealta (ks. myös Ellan ja Johannan haastattelu, luku 3). Tytöt pyrkivät tulkitsemaan miehen epätavallista käyttäytymistä neutraalina ja merkityksettömänä, vaikka omat tunteet olivat ristiriidassa tulkinnan kanssa.

> SIRPA: Mun äiti tutustu yhteen miehen, se on nyt joku, oiskohan yli kuuskymppinen. Ja silloin pienen mä joka päivä kävin siellä ja me oltiin hirveen hyvii kavereit, et siin pihal oli paljon ihmisii. [...] Mut silloin vähä pienempänä, niin kyl se aina halus sillee halata ja sit jotain, et joo, no niin kiva, kiva, ni sit se jotenki tuntu inhottavalle, et mä en oikee tykänny siitä. Emmä usko, et se mitään tarkoitti sillä, et emmä ees huomannu, et se mitään kauheet intohimot, vaan siis se muuten vaan, mut se oli jotenki vaa niin inhottavaa et se aina halus jollain tavalla koskee, mut ei se ollu, emmä usko yhtään, et se olis mitenkää semmosta lääppimist ollu.

Tuttuuden asteella eli sillä millainen tekijän ja kohteen emotionaalinen ja fyysinen läheisyys on ja millainen luottamussuhde heidän välillään vallitsee, on merkitystä tilanteen tulkinnoille ja omalle toimijuudelle (Näre 2000, 88-89). Epämiellyttävät lähestymiset on helpompi tuomita, mahdollisesti myös ohittaa ja niille voi suuttua silloin, kun tekijä on tuntematon. Ystävyys tuo tulkintoihin ambivalenttisuutta: ystävyys siloittaa joitakin loukkauksia, mutta ei

kaikkia ja voi jopa korostaa niiden merkitystä. Eniten hämmentynyttä pohdintaa herättävät ne kokemukset, joissa joku läheinen (aikuinen) käyttäytyy ei-toivotulla tavalla. Myös ulkopuolisille voi olla selkeämpää määritellä tyttöjen ei-toivotut, sukupuoleen perustuvat kokemukset häirinnäksi silloin, kun tekijä on tuntematon (ks. mts. 112).

Romantisoinnin mahdollisuus

Carol Brooks Gardner (1995) toteaa, että häiritseväkin huomio voidaan romantisoida. Tästä näkökulmasta mitä tahansa huomiota voi pitää imartelevana, koska aina on olemassa mahdollisuus, että miehen ja naisen kohtaaminen voi johtaa merkitykselliseen suhteeseen (mts. 163-164). Nuorten pohdinnat siitä, millainen, minkä näköinen ja ikäinen tekijä on sekä kuinka hyvät tai vakavat intentiot hänellä on, kytkevät häirinnän yhteen flirttailun ja romantisoitujen tulkintojen kanssa (kts. mts. 117; Honkatukia 2000, 41).

Kolmen tytön ryhmähaastattelussa tytöt toteavat, että tilanteiden tulkintaan vaikuttaa se, onko huomion antajana joku, "josta tykkää" vai "kauhee pultsari". Huomion tulkinta ei kuitenkaan määrity yksinomaan sitä kautta, kuinka ihastuttava ja haluttava sen antaja on: "Ei kyl puristelu o koskaan kivaa" (HT03). Yksi pojista kytkee tulkinnat yksiselitteisesti tekijän ulkonäköön. Hänen näkökulmastaan komean pojan tai kauniin naisen - esimerkkeinä sellaisista ovat amerikkalaiset elokuvatähdet Pamela Andersson ja Julia Roberts - antama huomio määrittyy toivottavaksi ja imartelevaksi. Sama poika tarkentaa myöhemmin haastattelussa ajatustaan siitä, kuinka "ruman" tytön lähestyminen ei miellytä, vaikka ei varsinaisesti loukkaakaan (ks. myös Honkatukia 2002, 77).

> Se riippuu aina niin paljon kuka sanoo tai tekee ja kenelle. [...] Näin se varmaan toimii tytöilläkin. Vasten mielisen näköisen kaverin huudahdus tai kosketus loukkaa tai är-

syttää, kun taas komean kundin vihjailut ja hiblailut miellyttää. (AP)

TERO: Koska ei se kumminkaa yleensä poikii niin paljo loukkaa, jos vaikka ois vähä ruman näkönenki tyttö et, mut ei siit tietenkää pidetä samal lailla, kumminki vähän iljetysfiilis.

Tytöt eivät edellä siteeraamani pojan tavoin pohtineet ulkonäön merkitystä ainekirjoituksissaan, mutta nostin teeman esille haastatteluissa. Jotkut tytöt sanoivat, että ulkonäkö ei ole peruste ihmisten ja heidän tekojensa arvioinnissa, "että sehän on se luonne, joka kertoo, et minkälainen on" (HT01). Näillä kommenteilla on selvä yhtymäkohta siihen yleiseen ja myös tutkimukseni nuorten tuottamaan diskurssiin, jossa heteroseksuaaliseen seurustelusuhteeseen pyrkivien poikien väitetään olevan kiinnostuneita ainoastaan tyttöjen (seksikkäästä) ulkonäöstä, kun taas tytöt painottavat parisuhteessa henkistä puolta ja toivovat poikien näkevän tytöissä muutakin kuin vain ulkonäön. Kuitenkin ulkonäöllä ajatellaan olevan merkitystä seurustelun kannalta ja sillä esitetään olevan merkitystä myös sille, miten kohde, yhtä lailla tyttö kuin poika, tulkitsee saamansa huomion. Samaten ikään liittyviä pohdintoja voi tarkastella rajantekoina häirinnän ja heteroseksuaalisen kiinnostuksen osoittamisen välillä. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Minna toteaa, että ulkonäöllä ja iällä on merkitystä sille, kuinka viheltelyn voi tulkita, ja Veera täydentää ajatusta määrittelemällä imartelevan huomion antajalle tarkat ikärajat.

SA: Et onks sit sil väliä et kuka viheltelee? Et onks sit joskus ollu imartelevaa [viheltelyä]?
VEERA: Mm, no emmä tiiä...
MINNA: Jos ne on vähän saman ikäsii tai hyvännäkösii, ni sit se on sillee.
VEERA: Jotain about 17-18-vuotiaat.

Tässä kuten muissakin haastatteluissa ja ainekirjoituksissa tekijän ikä tai paremminkin tekijän ja kohteen välinen ikäero on keskeinen kriteeri sille, miten huomio tulkitaan. Aihe herätti tyttöjen haastatteluissa paljon keskustelua ja kiihkeitä tunteita. Tyttöjen arvioissa pojat ja miehet voi jakaa karkeasti itseä selvästi nuorempiin, suunnilleen oman ikäisiin ja itseä selvästi vanhempiin. Sekä tytöt että pojat toteavat, että "pöydänkorkusilta", itseä nuoremmilta kuten ala-asteikäisiltä tulevat suorasukaisetkaan huutelut, ehdottelut tai koskettelut eivät ole varsinaisesti ahdistavia vaan joskus jopa huvittavia[46].

> TANJA: Ku kaikist huvittavint mun mielest oli ku me oltii yhes discossa, siel ku sellaset ihan sika pienet jätkät, ne ei varmaan ollu neljättä luokkaa, tulee nipistää perseestä [naurua]. Me oikee sillee naurettii. En mä sitä minään häirintänä ottanu mut sillee. Tulee sillee ja menee ohi. Sit katto vihasesti, ja ne juoksi karkuun salin toiseen päähän. Et se oli sillee, mut en mä nyt yleensä sit kauheen mukavan pidä.

Sopiva ikäero on myös yksi tärkeimmistä ehdoista sille, että huomio voidaan tulkita kiinnostuksen osoituksena. Imartelevat ja miellyttävät huomionosoitukset tulevat suunnilleen samanikäisiltä pojilta tai korkeintaan "kakskymppisiltä" eli niiltä, joiden kanssa 15-16-vuotiaat tytöt voisivat kuvitella seurustelevansa (ks. luku 4). Yhdeksäsluokkalaisten näkökulmasta vanhoja ovat viimeistään ne, joita tytöt kategorisoivat "kolmekymppisiin" tai "viisikymppisiin". Ei ole mitenkään yllättävää, että huomion mairittelevuus vähenee ja häiritsevyys lisääntyy, mitä vanhemmasta miehestä on

46 Carol Brooks Gardnerin (1995, 117-118) tutkimuksessa aikuiset naiset pitivät heitä nuorempien poikien häirintää melko vaarattomana, mutta toisaalta vastenmielisenä ja pelottavana ennakkovaroituksena siitä, mitä pojat tekisivät vanhempana.

kysymys. Vanhempien miesten kiinnostus alaikäisiin tytöihin epäilyttää ja ihmetyttää ja tytöt kuvaavat vanhempien miesten lähentelyt lähes poikkeuksetta vastenmielisinä ja "ällöttävinä" (ks. myös Honkatukia 2000, 58; Näre 2005, 81) ja useimmiten myös sijoittavat ne sukupuolisen häirinnän kategoriaan.

> Mutta se on inhottavaa kun sitten tuolla kaduilla kävelee niin jotkut vanhat ukot alkavat vihellä ja huudella sulle, hyi! Ahdistelis sit oman ikäluokkansa naisia. No ei, ei ketään minkä ikäistä tahansa saisi ahdistella. (AT03)

> SIRPA: Sen mä oon miettiny, sen mä miellän häiritsemiseks ja lääppimiseksi, jos joku kolmekymppinen tulee sua sillee tarraa, niin se on jo ensimmäisellä kerralla liikaa.

Pojat eivät kertoneet itseä vanhempien naisten lähentelyistä ja koko asetelman todennäköisyyteen suhtauduttiin epäuskoisesti. Yksi haastateltavista pojista pohti, miten hän tulkitsisi itseä vanhemman naisen hänelle osoittamaa huomiota. Vaikka poika määritteli tyttöjen tavoin ikärajoja huomion häiritsevyydelle, niitäkin merkittävämmäksi tekijäksi nousi ulkonäkö. Kommentin perusteella pojilla on enemmän mahdollisuuksia romantisoida saamansa huomio kuin tytöillä.

> OLLI: No täs iäs nyt siis tottakai jos se alkaa olla jotain 30, 35 tai tollast noin [naurahdus], mut ei enemmän se on se ulkonäkö sillee. [...] Ei se sillee häiritsis, siis jos se ois joku kaks-kaksneljä tai jotain tollasta.

Ajatus häiritsevältä tai kiusalliselta tuntuvasta huomiosta kiinnostuksen osoituksena on yhdenlainen arvio tekijän intentioista, siitä mihin tämä pyrkii teoillaan. Tyttöjen mukaan häiritsevässäkin huomiossa voi olla kyse siitä, että poika pyrkii lähestymään tyttöä vakavissaan tai haluaa imarrella. Toisaalta poika voi hakea "sekoilua"

ja yhden illan suhdetta. Myös pojat pohtivat tyttöjen tulkintoja ja reaktioita suhteessa tekijän eli pojan intentioihin. Häirintätulkinnan oikeellisuus ja asianmukaisuus saatetaan myös kyseenalaistaa tai mitätöidä esimerkiksi siksi, että tekijällä katsotaan olevan hyvät aikomukset: "Jos joidenkin mielestä mielenkiinnon osoitus tuntuu kiusaamiselta niin he ovat vähän tyhmiä" (AP48). Tyttöjen reaktioita pidetään ylimitoitettuna ja johtavan jopa ongelmiin sellaisissa tilanteissa, kun poikien tarkoituksena ei ole tehdä pahaa tytölle tai loukata häntä, "vaikka siltä se saattaa joskus kuulostaa" (AP27).

> Taas toiset, jotka harrastavat tietämättään seksuaalista häirintää luulevat vain toisten suuttumusten olevan turhaa vouhotusta. Miehet jos vähänkin koskevat naiseen ja sanovat jotain niin nyrkkiä tulee ja syytös sukupuolisesta häirinnästä. (AP30)

Tätä poikien kannalta hankalaa asetelmaa, aiheetonta leimaamista ja tyttöjen ylireagointia, kuvataan yksityiskohtaisesti pojan laatimassa ainekirjoituksessa. Kirjoituksen alussa poika kommentoi aihealuetta seuraavasti: "Yleensä tytöt väittävät että heitä on ahdisteltu, mutta pojat ei välttämättä tahdo satuttaa heitä [...] Jotkut ovat semmosia että jos he eivät saa mitä haluaa niin he ottavat sen mitä haluaa ja se on väärin!!!". Kommenttien jälkeen hän kertoo oman tarkennuksensa mukaan kuvitteellisen, minämuodossa kirjoitetun kertomuksen, jonka alussa päähenkilö Pete kertoo olevansa rakastunut rinnakkaisluokkalaiseen tyttöön. He alkavat seurustella, heillä on yhdessä "ihan sairaan kivaa" ja heidän fyysinen läheisyytensä rajoittuu suuteluun. Kyseessä on selkeästi romanttinen suhde.

> Me oltiin joku kuukauden kahestaan joka päivä, ja yhtenä päivänä mä ajattelin mennä vähän pidemmälle. Mä otin eka Heidiä rinnoista kiinni ja puristelin niitä ja Heidi tykkäs siitä, sit mä mä laitoin käden reidelle ja kuljetin kättäni kohti jalkoväliä... sit kun mä sain käteni sinne niin Heidi

> sano et mä en saa mennä enää pidemmälle mut mä olin niin haltioissani niin mä en keskittyny siihen mitä se sano, vaan mä rupesin ottaa siltä paitaa pois... Se riuhtas ittensä irti mun syleilystä ja otti kamansa ja kun se oli kävelemässä kohti ovea se huusi ”vittu sä oot pelle, mä en haluu nähä sua enää ikinä!”. Seuraavana päivänä se oli kertonu että mä olin käyttäny sitä seksuaalisesti hyväksi!!! Me ei enää juteltu Heidin kaa ikinä, ei ees moikattu. Semmost sattuu kun ei kuuntele!... (AP23)

Kuvauksessa Pete tekee aloitteen, mikä on myös Heidin mieleen. Kun Heidi haluaa lopettaa, Pete ei haltioitumiseltaan huomioi tämän kieltoa, vaan jatkaa. Yhtäältä hän kuvaa Heidin reaktion ja varsinkin julkisesti esitetyn syytöksen ylimitoitettuna, mutta toisaalta hän selittää tilanteen lopputuleman sen kautta, että hän itse toimi väärin, koska ei kuunnellut tyttöä. Esimerkki kuvaa, miten kumpaakin osapuolta tyydyttävä neuvottelu seksisuhteen etenemisestä on joskus hankalaa. Ensinnäkään ei välttämättä ole olemassa mitään selkeää neuvottelua (vrt. Allen 2003). Petelle ei itse tilanteessa ole annettu yhtään vuorosanaa. Hän on päättänyt yksipuolisesti olla aloitteellinen, eli että hän “menee vähän pidemmälle”. Konventionaalisen tehtävänjaon mukaisesti tytön osuudeksi jää rajojen asettaminen ja tilanteen kontrollointi, joka ei kuitenkaan onnistu toivotulla tavalla. Kirjoituksen alkuosassa esitettyjen kommenttien ja kertomuksen perusteella toisen pakottaminen on väärin ja itsekästä, mutta pakottamiselta näyttävissä tilanteissa kyse voi olla pikemminkin ajattelemattomuudesta kuin itsekkyydestä, mikä tytön toivotaan ottavan huomioon.

Kokemusten romantisoinnilla on ehtoja, jotka kytkeytyvät ennen kaikkea ikään, mutta osittain myös ulkonäköön. Erityisesti pojat korostavat poikien hyviä aikomuksia, jotka tosin voivat olla piilossa, mutta joiden ohittamista pidetään kohtuuttomana. Tyttöjen hyväntahtoisia, ymmärtäviä ja romantisoivia tulkintoja pidetään siis sosiaalisesti soveliaina.

Fyysinen häirintä = varsinainen häirintä?

Ulla Kosonen (1993, 211) korostaa, että seksuaalisen häirinnän loukkaavuus perustuu siihen, että se kohdistuu (tytön) ruumiiseen, joka määritetään seksuaalisena. Fyysinen häirintä on konkreettista kajoamista ruumiiseen, psyykkinen häirintä puolestaan ruumiiseen kohdistuvaa arvostelua. Kummatkin vaikuttavat siihen, miten tytöt suhtautuvat omaan ruumiiseensa. (Mts. 211-212.) Tarkastelen seuraavaksi sitä, miten nuoret pyrkivät määrittelemään fyysistä häirintää ja tulkitsemaan kokemuksiaan peilaamalla toisiinsa erilaisia tapoja kajota ruumiiseen.

Yhtäältä häirinnän ja ei-häirinnän välisen rajanvedon perusteena käytetään erottelua fyysiseen ja ei-fyysiseen huomioon. Susan Bordo (1993, 16) viittaa ruumiin materiaalisuudella siihen, miten ruumis arkipäivän rutiinien kautta oppii soveliaat sukupuolittuneet eleet, ruumiin rajat ja sen, mikä lasketaan ruumiin rajojen loukkaukseksi, eli missä määrin muilla on lupa lähestyä tai koskettaa. Monissa tyttöjen kommenteissa häirinnän raja seuraa materiaalisen ruumiin rajoja. Eroja rakennetaan harmittomana tai mukavana pidetyn huutelun, ikävän negatiivisen huutelun ja näitä vakavampana pidetyn fyysisen ahdistelun välille. Näissä rinnastuksissa siis vasta fyysinen ahdistelu, luvaton kiinni käyminen määritellään ”varsinaisena ahdisteluna”, josta jo kannattaa ja saa valittaa ja johon ulkopuolisenkin tulisi puuttua. (Ks. myös Gardner 1995, 118.)

> Sukupuolinen häirintä on mielestäni sitä, että sinua aletaan ahdistella fyysisesti, jos et sitä itse halua. Toisin sanoen kähmiä vasten tahtoasi, silloin vasta [voi / pitää / saa] mielestäni mennä valittamaan jollekin/jonnekin. Mielestäni sukupuolinen häirintä ei ole sitä, että sinulle huudetaan jotain tai vaikka vislataan kävellessäsi kaupungilla, koska se, että vaikka joku vislaa sulle, niin se voi tuntua joskus ihan mukavaltakin, eikä siitä kannata mitään syytettä nostaa. (AT44)

Koskettaminen ilman tytön lupaa näyttäytyy joissakin kommenteissa integriteetin loukkauksena ja ehdottomana rajanvedon perusteena, jonka kautta perustellaan myös voimakasta tilanteista toimijuutta. Tytöt kertovat, kuinka he ovat pystyneet torjumaan lähentelijöitä ja monen tytön kirjoituksissa ja puheissa kuvastuu luottamus omiin kykyihin "saada kähmijät ja lääppijät kuriin" (AT09).

> Minä vetäisin sellaista jätkää turpaan, jos joku tulisi edes pikkusormellaan koskettamaan minua ilman minun lupaani. Minä päätän elämästäni ja itsestäni eikä kukaan tule tekemään minulle sellaista. (AT18)

Saman tyyppinen fyysinen – ei-fyysinen rajanveto tulee esille myös poikien ainekirjoituksissa ja haastatteluissa, joissa esitetään arvioita tyttöjen tavoista määritellä häirintää: fyysinen häirintä on "ihan heti ainaki" häirintää. Niissä epämiellyttävänä ja järjettömänä mielenkiinnon osoituksena mainitaan kähmintä erotuksena tyttöjen katsomisesta, juttelusta tai "pienestä suutelusta".

Muutamat tytöt ja pojat arvioivat häirinnän rajan kulkevan ruumiin rajojen sisällä ja erilaisten kosketusten välillä. Rajojen neuvoteltavuudesta kertoo se, että kun toiset erottelivat kaverilliset kosketukset "intiimien paikkojen" koskemisesta, yksi pojista erottaa "vakavat asiat" pienestä kähmimisestä, joka hänen mukaansa "kuuluu asiaan". Veera vetää rajan tietynlaiseen kosketteluun, mutta hänen kommenttinsa "pervoista ehdotuksista" myös kyseenalaistaa fyysinen - ei-fyysinen erottelun: sanalliset ehdotukset voivat olla ikävämpiä kokemuksia kuin kähmintä.

> VEERA: No se [takapuolesta puristaminen] menee vielä ihan okei.
> MINNA: Sit ne yrittää aina paidan alle, siel menee.
> VEERA: Se on sillai, se ei oikein...
> MINNA: Ja sit ne aina ehdottaa just kaikkee.

> VEERA: Jos joku ihan tuntematon tulee ehdottelee sulle jotain ihan pervoo, niin siin kyl sillai, ei paljon huvittais.

Ruumiillista koskemattomuutta voi loukata myös tavalla, joka ei ole suoranaisesti fyysinen. Seuraavan aineen kirjoittaja kuvaa lähentelyn kirjoa ja häirinnän prosessinomaisuutta (ks. Mankkinen 1995, 101). Tuijottamista pidetään kiusallisena iholle tulemisena (ks. myös Kosonen 1998, 207), jonka voi tuntea. Katseiden torjuminen johtaa muihin henkilökohtaisen tilan ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksiin. Myös tässä koskettaminen esitetään rajana, joka sekä aiheuttaa tytössä fyysisen reaktion (pahoinvointi) että johtaa asian selvittämiseen rehtorin kanssa.

> Se [miesopettaja] tuijotti mua herkeämättä niillä synkillä, väsyneillä silmillään [...] tuntui kuin se olisi riisunu mua katseellaan. Mä aloin vältellä sen katsetta. Ensin mä tein tehtäviä kylki tauluun päin. Kuitenkin mä tunsin sen katseen ihollani joten mä käännyin kokonaan ja tein tehtäviä selkä siihen päin. Sitä se ei sulattanut alkuunkaan vaan sijoitti mut yksin istumaan niin että vain se sai istua mun vieressä…muka tarkkailemassa. Kerrankin siinä istuessaan se sitten laski kätensä mun polvelle ja siirsi sitä hitaasti ylöspäin. Hetken mä istuin siinä oksennusta pidätellen, mutta en kauan. Mun oli pakko nousta ja juosta vessaan. (AT21)

Katseiden häiritsevyyttä ja niiden tuntemista pohditaan myös yhdessä ryhmähaastattelussa. Kun kysyin sitä, voiko häirinnän ja ei-häirinnän välille vetää rajan, Noora toteaa “yleisen kähminnän” olevan inhottavaa, mutta jatkaa sanomalla “mut sit jotkut katseetki voi kyl olla tosi tunkeilevii”. Raja siirtyy tietynlaisista kosketuksista tietynlaisiin katseisiin. Mielenkiintoista tässä haastattelussa on se, että kyseinen tyttöryhmä viittaa katseiden häiritsevyyteen myös katselijan näkökulmasta. He kertovat käytännöstä, jonka he ovat

nimenneet piinapenkiksi ja jossa he pyrkivät ryhmänä saamaan tuntemattoman pojan vaivautuneeksi tuijottamalla tätä. Tytöt kertovat myös poikien tavasta käyttää laserkynää kohdistaakseen huomiota tytön ruumiin osiin. Kynän jälki on kuin materialisoitunut katse, joka on mahdollista tuntea. Se tekee pojille mahdolliseksi tytön takapuolen tai rintojen asettamisen julkisen huomion kohteeksi matkan päästä, minkä huomasin havainnointi-iltanani Nosturissa.

> SUVI: Tai sit jätkil on se laserkynä. Semmonen mist tulee ku painaa, ni semmonen punanen valo. Se on tarkotettu periaattes joillekki opettajille, et ne voi näyttää sielt kaukaa sinne taululle.
> NOORA: Sit oikein tuntee miten se valo porautuu.
> SUVI: Nii ku ne vetää tällee [tekee sormellaan ympyrän] takapuolee.
>
> Jollakin pojalla on punainen laservalo, jolla hän osoittelee parvekkeelta alas tanssivan tytön rintoihin. Tyttö ei tunnu huomaavan sitä tai ei ainakaan tee mitään. (Tutkimuspäiväkirja 14.4.2000.)

Rajan vetäminen fyysisen ja ei-fyysisen häirinnän välille perustuu pyrkimykseen määritellä häirintää kategorisoimalla erilaisia tekoja. Tämä raja on yhtäältä materiaalinen ja sen ylitykset on siten helpompi määritellä häirinnäksi kuin esimerkiksi erilaisia kommentteja arvioitaessa. Vaikka fyysisen häirinnän suhteen rajat ovat periaatteellisesti selkeitä, kokemusten sosiaalinen ja tilallinen konteksti luo liikkumavaraa myös tähän määrittelykriteeriin.

Kahden kauppa? – tytöt häirintätilanteiden osapuolina

> Sitä saa mitä haluaa, ei pidä viestittää mitenkään että “hei tänään vois olla mahiksia” jos ei kiinnosta. (AT06)

Kohteen toimijuus häirintätilanteissa yhdistetään lähinnä siihen, miten tämä torjuu häirintää ja selviää tilanteesta. Toimijuus voidaan ymmärtää myös ennaltaehkäisynä, varautumisena mahdolliseen häirintään. Torjumisen ja ennakoimisen ohella aineistossa nousee vahvasti myös kohteen, lähinnä vain tytön mahdollinen osallisuus tai aloitteellisuus häirintään, häirinnän kutsuminen ja häirintää rohkaisevien viestien tai merkkien lähettäminen (ks. myös Kenway et al. 1998, 103). Häirintä ymmärretään tällöin vuorovaikutuksena ja tyttö vuorovaikutuksen aktiivisena tai naiivina osapuolena.

> Nuorten kokeman sukupuolisen ahdistelun syitä: Syitä voi olla monia. Jos joku antaa toiselle rohkeita merkkejä, joita ei haluaisi silti tapahtuvan, niin sanotusti antaa vääriä merkkejä. Niin toinen ymmärtää ne todeksi ja laittaa toimeksi. (AT18)

Tarkastelen seuraavaksi häirinnän torjumiseen ja kutsumiseen liittyviä pohdintoja, jotka voi jakaa tilanteiseen ja tilannetta edeltävään toimintaan. Tilanteinen toimijuus kiteytyy pitkälti kieltäytymiseen, siihen, miten ei sanotaan. Tilannetta edeltävä toimijuus puolestaan liittyy lähinnä ulkonäön ja ulkoisen asenteen mutta myös maineeseen liittyviin keskusteluihin. Myös nämä pohdinnat liittyvät läheisesti siihen, mikä voidaan tulkita häirinnäksi ja mikä ei-häirinnäksi sekä edellyttääkö tilanteen häirinnäksi määritteleminen tytöltä tietynlaista toimijuutta.

Miten sanoa oikein ei?

Periaate, jonka mukaan “ahdisteluksi koskettelu muuttuu silloin kun jompikumpi sanoo, että ei” (AT01) löytyy eri muodoissaan monista ainekirjoituksista ja haastatteluista. Kun siis miellyttäville tai siedettäville lähestymisille saattaa laittaa pisteen halutessaan, häiritseväksi ja yksipuolisiksi lähestymiset muuttuvat sen jälkeen, kun huomion kohde ilmoittaa, ettei ole kiinnostunut (tietynlaisesta)

kanssakäymisestä. Periaate on sovellettavissa sekä tuntemattomien väliseen kanssakäymiseen että seurustelusuhteeseen.

> SA: Voiks vetää rajan tavallaan mukavan huomionosotuksen ja ahdistelun välille?
> VEERA: No voi jos se menee liian pitkälle, ni ei sitä sit sillai jaksa. Joku tyttö seurusteli jonku pojan kaa ni se sano, et se poika kävi julkisil paikoil lääppii, et se oli tosi ärsyttävää. Et se oli sanonnu sille, et lopettaa, mut ei se ikin ymmärrä tai sillai, et se vaa jatkaa sitä aina. Et mä en ainakaan suostuis semmosee, joku käy lääppii julkisil paikoil.

Vastaavasti häirinnäksi määrittyy sellainen teko, jota vastaan ei pysty puolustautumaan ja ei-häirinnäksi sellainen, jossa "ei" tehoaa tavalla tai toisella. Toisaalta huomiosta kieltäytyminen ei välttämättä ole yksinkertaista tai ongelmatonta. Ainekirjoituksissa muutamat tytöt ja yksi pojista toivat esille sen, että häiritsijä ei aina ota kieltäytymistä huomioon ja että kieltäytymisellä tai ehdottelujen huomiotta jättämisellä voi olla tytölle negatiivisia seurauksia. Siitä voi seurata lisää häirintää, esimerkiksi huoraksi tai pihtariksi nimittelyä tai leimaamista (ks. myös Gardner 1995, 215; vrt. Saarikoski 2001, 114-117). Tytön seksuaalimoraalin kyseenalaistaminen toimii kenen tahansa pojan voimakkaana aseena oman haavoittuvuuden lieventämiseksi, jolla voi kostaa kenelle tahansa tytölle, joka torjuu tai loukkaa häntä (Holland et al. 1998, 168).

> Huoraksi nimitteleminen voi esimerkiksi alkaa jos tyttö ei halua antaa jätkälle ja kieltäytyminen jos mikä jo osoittaa, että tyttö ei ole huora! Mutta joidenkin poikien itsetunnolle se on ilmeisesti todella vaikeaa jos tyttö sanoo ei. (AT26)

Muutamissa haastatteluissa tytöt pohtivat, että ensimmäinen epämiellyttävä lähestyminen ei välttämättä ole häirintää. Koska eksplisiittinen kieltäytyminen huomiosta tai kanssakäymisestä muo-

dostaa rajan, sitä edeltäviä huomionosoituksia ei voi tulkita häirinnäksi ainakaan, jos ne eivät ole karkeita tai uhkaavia. Häirinnäksi tilanne muuttuu, "jos pitää jankuttaa sitä ei, ei, ei -sanaa." (HT11). Ensimmäisen ehdotuksen tulkitseminen häirinnäksi esitetään olevan kohtuuton jo tekijän kannalta, joka ei osaa ennustaa kohteen reaktiota.

> TANJA: Jos joku yrittää sua lähestyä ja ehdottelee jotain, sit sä sanot, et ei mua oikee kiinnosta. Et ei mua huvita. Ni sit jos sen jälkeen joku viel jatkaa, ni silloin se mun mielest menee häirinnäks oikee. Hei et mä en haluu oikeesti. Sit yleensä et mist se voi tietää joka rupee eka ehdottelee jotain, et mitä mä siitä ajattelen. Ei tavallaa ei se ekal kerral o mitää häirintää, mut sit jos se jatkuu sillee, ni silloin se mun mielest menee heti häirinnäks. Tai et jos ei anna rauhaa.

Kieltäytymistä voi pitää selvänä ja aktiivisena rajanvetona, jonka huomiotta jättäminen on yksiselitteisesti loukkaavaa ja häiritsevää. Periaatteessa tästä vallitsee yhteisymmärrys, mutta joidenkin kommenttien perusteella riittävää ei ole se, että sanotaan ei, vaan tärkeää on myös se, miten se sanotaan (ks. myös Jeffner 1997, 149-160). Sekä tytöt että pojat esittävät, että tytön on sanottava ei riittävän selkeästi, reippaasti, tehokkaasti, "vakavalla naamalla" tai "oikeesti", kuten Tanja edellä painottaa. Muutamissa kirjoituksissa ja puheissa tätä asennetta kuvataan kovuutena. Perinteisesti maskuliinisuuteen liitettävä kovuus määrittyy tyttöjen kohdalla tärkeänä ja toivottuna ominaisuutena, jonka avulla he pystyvät käsittelemään seksuaalisia riskejä (ks. myös Bessant 1994). Kovuuden puuttumisella voidaan vastuuttaa kohdetta siitä, jos tämä joutuu häirityksi.

> Sukupuolista häirintää tapahtuu jos sen annetaan tapahtua. Siihen täytyy panna kova kovaa vastaan eikä annettais sen tapahtua. (AP16)

Yhdessä ainekirjoituksessa tyttö oli kertonut pelottavasta tapauksesta, jossa hän oli ollut syrjäisessä paikassa muutamien poikien kanssa. Tyttö oli joutunut torjumaan näiden lähentelyä ja kuvannut strategiaansa niin, että "niiden kanssa täytyy olla kova". Sama tyttö tarkentaa haastattelussa, että kovuus on helppoa silloin, kun sille on tarvetta.

> SA: Niin sä kirjoitit tos [ainekirjoituksessa], et pitää olla tosi kova.
> ULLA: Niin. Mä ainaki huusin koko ajan [...]
> SA: No onks sitte helppoo olla sillee kova?
> ULLA: On.
> ANNIKA: Sit se on vaikee, jos ne selittää jotain, joka alkaa naurattaa [...] yrittää olla siin pokkana tai sillee vihasena.
> ULLA: Mut kyl mä ainaki pystyin silloin olee ihan sillee koska mä ajattelin vaa, et mä haluun täältä pois [naurua].
> SA: No mitä sit jos naurattaa ja sanoo ei, ni eiks se sitte?
> ULLA: Emmä usko et se oikee tehoo, must tuntuu, et se vaa on semmoinen et..
> ANNIKA: Sit ne vaan luulee, että eiii [naukuen], sillee vaa sanoo leikillää.
> ULLA: Niin tai et jos mä nauran ja sanon ei, ni se voi tarkoittaa ehkä niitten mielest, et mä sanon et joo, et ei mitään välii.

Oikean ja tehokkaan tavan sanoa ei rinnalle nousee edellisessä lainauksessa väärä tapa, joka ei ole ehdoton saati uskottava, vaan toimii pikemminkin kutsuna kuin esteenä. Ajatus oikeasta ja vääränlaisesta tavasta kieltäytyä huomiosta toistuu muissakin ainekirjoituksissa ja haastatteluissa. Oikea tapa kieltäytyä on muodoltaan lyhyt, ytimekäs ja ehdoton, väärässä tavassa on epäröintiä ja mikä pahinta, naurua. Kieltäytyminen kanssakäymisestä on tehtävä välittömästi ja varottava sitä, että sanoillaan, nauramisellaan tai olemuksellaan antaisi minkäänlaista viittausta siitä, että kieltäytyminen ei

olisikaan ehdoton. Useimpien tyttöjen neuvo on kieltäytyä kaikista ei-toivotuista ehdotuksista ja huomiosta kategorisesti ja mahdollisesti myös kohteliaasti, ja lisäksi poistua paikalta: “Pitää vaa olla ihan suora, et ei, ei kiitos nyt vaan kiinnosta ja sit vaan lähtee pois siitä” (HT03). Väärä tapa on tehoton, mutta sen arvellaan olevan sellainen tarkoituksella, eli sitä ei ole edes tarkoitettu otettavaksi tosissaan. Tällöin häirintä määrittyy myös sellaiseksi, jolle tyttö on “itse antanut jotain aihetta” (HT11) ja sitä kautta hänen on vaikea valittaa kohtelustaan jälkeenpäin.

> Jos sanoo, “ettei halua” reippaasti niin se tehoaa, mutta jos kikattaa ja sanoo en mä nyt taida niin ei sitä usko itsekään. (AT06)

> OLLI: No on sellasii jotka sanoo, et no älkää nyt viittikö pojat. Ni eihän se nyt kuulosta todellakaa aidolta. Mut kyl sielt jos tulee napakka käskytys, että “älä!”, ni kyl sitä nyt täysjärkinen kundi tajuu.

Jennin ja Eijan haastattelussa käyty keskustelu osoittaa, kuinka torjumisen ajoitus ei ole täysin yksiselitteistä. Tytön välitön kieltäytyminen kaikenlaisesta kanssakäymisestä, se ettei “viitsi uhrata” aikaansa pojalle näyttäytyy Jennin kommentissa koppavuutena ja ylimielisenä käytöksenä, jossa ei oteta huomioon toisen (pojan) tunteita (vrt. Honkatukia 2000, 46; Holland 1998, 41). Tytön on siis oltava tietoinen siitä riskistä, jonka poika ottaa tehdessään aloitteen ja pehmennettävä torjuntaa (vrt. mts. 92).Yhtäältä on siis oltava tiukka, toisaalta ystävällinen ja hyväkäytöksinen, mutta ei saa antaa toisen kuvitella liikoja, jos ei ole kiinnostunut. Tytöt jatkavat pohdintaa kieltäytymisestä ja tuovat esille ajatuksen kieltäytymisestä naisten ja miesten välisenä pelinä, jossa nainen stereotyyppisesti ilmaistuna “esittää vaikeasti tavoiteltavaa” ja osoittaa olevansa jotain muuta kuin “helppo saalis”. Myös Janet Holland kollegoineen (1998, 91-92, 104) kuvaa nuorten heteroseksuaalista

ja variaatioiltaan rajallista viettelyetikettiä niin, että pojan tehtävänä on tehdä aloite (seksisuhteesta) ja puhuttaa tyttöä, jonka rooliin kuuluu vastustelu. Ajatus siitä, että kieltäytymistä ei alunperinkään ole tarkoitettu otettavaksi tosissaan liitetään tässä kuitenkin tutustumiseen ja molemminpuoliseen kiinnostukseen, mikä on hyvin erilainen tilanne verrattuna siihen, että poika tai pojat lähentelevät tai pakottavat tytön johonkin.

> JENNI: Et jos joku tyttö sanoo "ei" ennen ku se ees tuntee jotain poikaa, niin mun mielest se ei välttämättä oo, et jos se nyt sit viittis pari minsaa uhraa sille pojalle, et se vois puhua sen kans jotain. Sit se vois sanoo, et jos se jätkä viel sen jälkee jatkaa sitä, niin sit se ois tosi...
> EIJA: [...] Sä oot et eeheei, ei mua nyt kiinnosta, sanot siis sillai tiettyl painotteella ja sit sä kuitenki haluut joskus et se jatkaa sitä sillai, et siit vois kehittyy joku juttu, et sä vaa et kehtaa tiätsä. [...]
> JENNI: Mut ku välillä se on sillai vaa pakko esittää jotain vaikeesti tavoteltavaa.
> EIJA: Niin, et sit se saa sen kuvan, et sua ei vähempää vois kiinnostaa ja sit se unohtaa ja sit sä oot vaa sillai, et yritä viel jotain [napsuttelee sormiaan].

Jotkut pohtivat alkoholin osuutta ja ein sanomisen tapaa seksiin painostamisen yhteydessä samoin äänenpainoin kuin Stina Jeffnerin (1997) tutkimuksessa. Tytöt eivät humalan takia osaa tai pysty sanomaan ei tarpeeksi vakuuttavasti, ja kyvyttömyydestä sanoa "tarkkaan ei" tulee yksi selitys lähentelyn jatkumiselle ja myös raiskaukselle. Kun humala kelpaa selitykseksi tai jopa puolustukseksi poikien sukupuolisesti häiritsevälle käytökselle, humalainen tyttö saa monien esittämän näkemyksen mukaan syyttää vain itseään, jos hänen arvostelu- tai puolustuskykynsä pettää humalatilan takia.

SIRPA: Koska siinähän se vikaa on, että ku sä oot niin kännissä ja sit sä suostut semmoseen, et eihän ne välttämättä ees sua o pakottanu mihinkää.

Kun nuoret ovat nauttineet vähän enemmänkin alkoholijuomia yleinsä helpoimmin lähtee hakemaan vastakkaisen sukupuolen seuraa. Joskus sitten pienen jutustelun jälkeen poika saattaa ruveta tekemään lähempää tuttavuutta ja lähennellä. Jos tyttö näyttääkin ettei kiinnosta hän voi joutua tilanteeseen jossa häntä pakotetaan. Alkoholia nautittua ei välttämättä pystytä tai tajuta sanoa tarkkaan ei, ja tästä syystä monet raiskauksetkin johtuvat. Kyllähän varmasti monet tytötkin saattavat alkoholin vaikutuksessa "roikkua" pojissa mutta myöhemmin on vaikeampi päästä tilanteesta jos poika rupeaa vaikka väkivallan avulla pakottamaan johonkin. (AT07)

Tyttöjen alkoholinkäyttöön liitetään erityisiä merkityksiä. Yhtäältä alkoholilla on keskeinen osuus hauskanpidossa ja sen ajatellaan helpottavan tutustumista, mutta muutamat tytöt pohtivat sitä, että pojat saattavat ymmärtää tyttöjen humalaisen käytöksen ja humalaisuuden sinällään viestinä halusta läheisempään kanssakäymiseen. Yksi pojista vahvistaa tämän oletuksen oikeaksi: "Kännissähän tytöt [...] ihan ku ne pyytäis miehii" (HP) (ks. myös Honkatukia 2000, 39). Tytöt myös arvelevat poikien kategorisoivan humalaisia tyttöjä helposti hyväksikäytettäviksi, "helpoiksi nakeiksi".

Periaatteessa selvältä vaikuttava kieltäytyminen määrittyy nuorten puheessa tarkasti säännellyksi rajanteoksi, jonka uskottavuutta voidaan epäillä ja koetella monin tavoin. Vakuuttava kieltäytyminen kuvataan julkilausutusti vain tyttöjen haasteena. Tytöille asetettavat vaatimukset ovat osittain ristiriidassa toistensa kanssa esimerkiksi silloin, kun perätään tytöiltä yhtäältä välitöntä ja suoraa kieltäytymistä ja toisaalta kohteliaisuutta. Osa vaatimuksista esitetään strategisina neuvoina, joita kannattaa noudattaa, jos haluaa päästä irti

hankalasta tilanteesta. Monet kieltäytymisen ehdoista taas nousevat esiin vasta sitten, kun jotain ikävää on tapahtunut ja kun arvioidaan kohteen vastuuta ja osallisuutta tapahtumiin (ks. Jeffner 1997).

Vaatetus ja ulkonäkö viestinä

Carol Brooks Garnder (1995, 10) huomauttaa, että mikään ulkoinen olemus ei tee naisia immuuniksi julkiselle häirinnälle, koska häirintä voi muodoltaan olla sekä vääränlaiseksi määriteltyyn naisellisuuteen kohdistuvaa että oikeanlaisena pidetystä naisellisuudesta palkitsevaa. Silti väitteet siitä, kuinka tytöt tai naiset provosoivat häirintää ovat keskeinen keino pyrkiä selittämään ilmiötä (mts. 180-182). Ajatus tyttöjen ulkoisella olemuksellaan lähettämistä viesteistä tai merkeistä ja niiden yhteydestä häirityksi tulemiseen nousee aineistossa voimakkaasti esille. Sekä monet tytöt että pojat tulkitsevat erityisesti tyttöjen niukkaa ja paljastavaa vaatetusta viesteinä, joiden sisältö ymmärretään melko yksiselitteisenä lähestymiskutsuna.

Joissakin kommenteissa häiritsevästä huomiosta keskustellaan kosiskelun kehyksessä, jossa naisten tehtävä on viehättää ja miesten tehtävä on viehättyä (ks. Goffman 1977, 314; Gardner 1995, 174-177). Tästä näkökulmasta tyttöjen pojilta saamaa ihailevaa huomiota voi pitää palkitsevana osoituksena oikeanlaisen nuoren naiseuden esittämisestä. Vaatteilla ja meikillä tyttöjen esitetään viestittävän sitä, haluavatko he olla katsottavana vai ei. Heidän on myös ymmärrettävä lähettämiensä viestien merkitys ja kestettävä saamansa ikäväkin huomio, koska se on "itse aiheutettua". Tytön, jonka vaatteet viestittävät, että hänellä "on haku päällä", on siis vaikea valittaa häirinnästä, koska hän on itse halunnut huomiota.

> Vihellyksiä ja muunlaisia huudahduksia tyttöjen perään kuulee päivittäin. Yleensä se on tyttöjen itse aiheuttamaa, kun kuljetaan liian lyhyissä hameissa ym. mutta rajansa kaikella. En usko että ketään liiemmin haittaa nuo vihellykset, ehkä hetkellisesti vain ärsyttää. (AT52)

Tämä ajatus tulee voimakkaasti esille erään tytön ainekirjoituksessa, joka tuntui ensilukemalta erilaiselta muiden tyttöjen kirjoituksiin verrattuna siinä mielessä, että hän esittää haastavaan tyyliin varmoja mielipiteitä huomion herättämisen mekanismeista. Kirjoittajan mukaan heteroseksuaalisen mielenkiinnon näyttäminen ja houkutteleminen, omaan viehättävyyteen panostaminen kuuluvat ihannoivasti kuvattuun nuoruuteen, jonka vastinpariksi asetetaan "rupsahtanut" keski-ikäisyys (ks. myös Aapola 1999, 244; Gardner 1995, 136; vrt. Kitzinger 1995, 190). Tyttöjen tulisi ymmärtää, että heidän saamansa huomio on kytköksissä ja suhteessa heidän pukeutumiseensa, käytökseensä ja maineeseensa. Nuoruutta kelpaa esitellä, tytöt haluavat huomiota, he hankkivat sitä tietyillä keinoilla, joten olisi naiivia yllättyä tai häiriintyä saamastaan huomiosta. Kirjoituksen viesti on se, että nuorten tyttöjen saamat kohteliaisuudet ja huomio voidaan virheellisesti tulkita häirintänä, ja huomio loppuu nuoruuden myötä (ks. myös Gardner 1995, 110). Vaikka tyttö antaa toisaalla esimerkin myös ikävästä huomiosta, hän pääasiassa haastaa ajatuksen varsinaisen sukupuolisen häirinnän olemassaolosta tai ongelmallisuudesta ainakaan nuorten keskuudessa. Aineen kirjoittaja tuli ystävänsä kanssa haastatteluun, jonka jälkeen annoin heille pseudonyymit Tanja ja Heli. Myös Helin aine seuraa samanlaista ajatuskulkua, jossa heteroseksuaalisen huomion hakeminen muun muassa pukeutumisen kautta ja huomion halu otetaan itsestäänselvyyksinä ja mielihyvän lähteinä (ks. myös Tolonen 2001, 173).

> Nuorena sitä haluaa olla esillä, käyttää paljastaviakin vaatteita, maalaa itsensä ja näyttää paremmalta kuin rupsahtaneet keski-ikäiset. Silloin on villi ja vapaa ja herättää huomiota vastakkaisessa sukupuolessa. Siihen pitää olla valmis jos kulkee viimisen päälle laitettuna. (Tanjan ainekirjoitus.)

> Jostain syystä heti ensimmäiseksi tästä mielipidejutusta tuli mieleen Ultra Bran kappale "pieniä ilmiöitä" jossa lauletaan: "Pojat tahtovat kuulla, että tytön kesähameen alla ei ole alushousuja ja juuri sen tytöt halusivat sanoa." Ja niinhän se on. Me naiset pukeudumme seksikkäästi, että saisimme ihailevia katseita osaksemme. (Helin ainekirjoitus.)

Parihaastattelussa Tanja ja Heli puhuvat ainekirjoituksiaan myötäilevillä äänenpainoilla vahvasti sen puolesta, että tyttöjen seksikäs pukeutuminen on tarkoituksellista huomion ja ihailun hakua ja tyttöjen on vain nautittava ja kestettävä saamansa vihellykset ja huutelut. Elina Oinas (2001, 75, 181-183) toteaa, että tyttöjen seksuaalinen viehätysvoima on arvostettua nuorisokulttuurissa, mutta erityisesti keskiluokkaisten tyttöjen puheessa arvostettu fiksun tytön (smart girl) ruumiillisuus on aseksuaalista (mutta heteroseksuaalista). Keskiluokkaisena, hyvin koulussa menestyvänä ja maineeltaan "kilttinä tyttönä" Tanja poikkeaa Oinaan tutkimuksen tytöistä siinä, että hän pyrkii ainakin ajatuksen tasolla yhdistämään seksuaalisuuden ja seksuaalisen vetovoiman osaksi tasa-arvoista, kunniallista, fiksua ja heteroseksuaalista tyttöyttä: myös "kunnon tyttö" voi olla seksuaalisesti avoin ja itsevarma (ks. myös Frost 2001, 109). Tämä pyrkimys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tyttö voisi maksimoida seksuaalisen viehätysvoimansa, ja myös Tanja tekee muualla haastattelussa erotteluja sopivan ja liiallisen seksikkyyden välille. Tanja korostaa ihailun symmetrisyyttä, sitä, että katseen kohteena voi olla yhtä lailla poika kuin tyttö ja että tyttökin voi nauttia vähäpukeisen pojan katselemisesta. Hän pyrkii siis luomaan objektivoivan miehisen katseen (male gaze) rinnalle samansisältöisen, miestä seksualisoivan naisen katseen (ks. myös Renold 2005, 35). Kuten Tanja edellä ehdottaa, sekä tyttö että poika voi myös tarkoituksella asettautua tällaisen katseen kohteeksi. Sekä Tanjan ainekirjoituksesta että haastattelusta heijastuu jonkinlainen ärsyyntyminen keskustelunaiheeseen, jonka hän näyttää tulkitsevan osittain pyrkimyksenä jähmettää tytöt ja pojat dikotomisiin positioihinsa. Hänen mielestään

tyttöjä ei tule pitää naiiveina objekteina vaan tietoisina toimijoina, jotka ovat yhtä lailla kykeneviä objektivoimaan poikia.

> TANJA: Kylhän se nyt tietenki, et jos sä puet kauhee minihameen päälle, ni kyllä sun pitää silloin kestää, et joku saattaa huomata sen ja viheltää perään tai sillee, "hyvä perä" tai kaikkee tällasta.
> HELI: Ei ei, ei toikaa mua häiritsis. Ku mä tykkään pitää minihametta. Niinku mä kirjotin, en mä tiedä, must se on vaa kiva vaatekappale, eikä siis sillee, et... ööö... hei miks naiset pukeutuu seksikkäästi. Eiks se oo sen takia, et me halutaan näyttää seksikkäiltä. [...]
> TANJA: Mut en mä sitä minää häirintänä pitäis. Että kylhä sitä itekki kattoo mielellään ihan hyvännäkösiä jätkiä vähissä vaatteissa sillee.
> HELI: Nii just niin.

Vaatteiden ja huomion välinen yhteys tulee hyvin esille Maijan vaatekauppaan sijoittuvassa kokemuksessa, jossa ohikulkeva poika "läpäytti ihan suoraan pehvaan". Maija hyväksyy ajatuksen siitä, että tietynlainen, tiukka vaatetus houkuttelee poikia koskettamaan jopa niinkin arkisessa tilanteessa kuin vaateostoksilla. Teko ei määrity sen enempää häirintänä kuin miellyttävänäkään. Huomio ihmetyttää Maijaa, mutta hän pyrkii selittämään sen väistämättömänä kiusana, jota ei pidä jäädä murehtimaan: "Se vaa pitää olla sillee, noh, ei voi mitää, elämä menee eteenpäin.". Seuraavassa pojan haastattelulainauksessa rakennetaan selkeä syy-seuraussuhde tyttöjen avonaisen pukeutumisen ja poikien seksuaalisen kiinnostuksen välille toisessa arkisessa paikassa, koulussa. Tällaisissa kommenteissa vaatevalintoihin sisällytetään toimijuuden mahdollisuus. Pukeutumisella voi välttää ahdistelua eikä minihameen käyttäjän pidä ihmetellä, "ku tapahtuu kaikkee".

SA: No huomauteltiiks tytöille joskus jostai avonaisesta pukeutumisesta? Tai sillee, et saattoks tytöt käyttää ihan jotain toppeja ja avoinaisia paitoja kouluski?
PASI: Joo kyllähän ne käyttää siel minihameita ja toppeja. Miehet on, siis täs on nyt yks hyvä juttu, et muijat ku pukeutuu jus johonki ihan minihameesee ja sit johonki toppii ja kaikkee tämmöstä, ni ei ihmekkää et miehil halut nousee ylös ja sit ihmetellää ku tapahtuu kaikkee. Et sil pukeutumisel ni voi välttää sen ahdistelun tai tämmösen ainakin mun mielestä. Et kyllähän siel koulussaki kyllä useimmat käytti just jotain toppii ja hametta ja just semmosii vaatteit, mist nousee halut pystyy.

Tyttöjen seksikkyydellä ja vaatetuksen paljastavuudella voidaan viitata ylipäänsä pieniin ja läpinäkyviin vaatteisiin, "muovipussiin", mutta paheksunta kiteytyy pitkälti minihameeseen. Lyhyt hame tulkitaan viestinä, jolla "varmaan saat seuraa aika nopeesti" (HT05), sekä hyvää että huonoa seuraa. Minihame näyttäytyy nuorten puheessa merkityksillä ladattuna vaatekappaleena, jonka käyttämiseen myös tytöt ottavat kantaa. Joillekin se edustaa esimerkiksi liian erikoista, huomiota herättävää tai vain epämieluisaa vaatetta joko ylipäänsä tai ainakin koulussa (ks. myös Tolonen 2001, 172). Seuraavassa haastattelukatkelmassa tytöt kieltävät ehdotukseni siitä, että he ajattelisivat ennakolta pukeutumistaan muiden näkökulmasta, mutta tuovat esille ajatuksen minihameesta turvallisuusriskinä.

SA: Jos te lähette sinne Gloriaan, niin otattekste sen jotenkin huomioon tai sillee, et te aattelette et nyt mä en voi laittaa tällast minihametta?
MARI & INKA & TIIA: Eiii
MARI: Mä en lähe ikin sinne sillee, et mä ajattelisin muita.

INKA: Mut emmä kyl mitään minihamettakaa laita sinne päälle.
MARI: En todellakaa.
TIIA: Koska siel vois ihan oikeesti, ne vois raiskata sut sinne! [...] Ei hametta, nii. [...] Kumminkin on toppi, ku siel on niin kuuma. Pakko olla.

Minihameen ajatellaan herättävän tietynlaisia kommentteja, joten jos hyväksyy vaatteiden ja kommenttien välisen yhteyden, tilanteiden häiritsevyys on riippuvainen ainoastaan hameen kantajan tulkinnoista. Minihame itsessään ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan vaatekappale, joka asettaa yksiselitteisesti kantajansa seksuaalimoraalin kyseenalaiseksi. Toiset tytöt kertovat pitävänä minihameista ja käyttävänsä niitä, mutta hameissa on luonnollisesti eroja: "Ku on niin pieni hame, että näkyy alushousut" (HT01). (Ks. myös Renold 2005, 49-51.)

Tyttöjen vaatemuoti eli se, millaisia vaatteita on tarjolla ja millaisia pidetään kauniina ja muodikkaina on 2000-luvun vaihteessa ollut paljolti ihonmyötäistä, niukkalinjaista ja paljastavaa (ks. myös Aapola & Gonick & Harris 2005, 135). Yhtäältä tytöt pohtivat, että paljastavat vaatteet viestittävät sitä, että tytöllä on "haku päällä", mutta toisaalta muodikkaisiin vaatteisiin pukeutuminen on mieluisaa[47] ja tyttöjen on vaikeaa kontrolloida sitä, millaisia konnotaatioita muodikkuus herättää muissa (Gardner 1995, 126). Lisäksi erot sopivan ja liiallisen välillä ovat hienovaraisia (ks. myös Tolonen 2001, 169; Kitzinger 1995, 190; Renold 2005, 49-51). Kuten Tiia edellä toteaa, diskossa on pakko olla toppi päällä, koska siellä on niin kuuma, mutta silti tytöt paheksuvat toisten tyttö-

47 Glasgow'laiset tytöt pohtivat ryhmähaastattelussa, että paljastavasti pukeutuvat tytöt haluavat näyttäytyä ja esitellä kaunista vartaloaan niin pojille kuin muille tytöille.

jen "vääränlaisia", olkaimettomia tuubitoppeja[48]. Kaisa tekee eron tiukkojen vaatteiden ja "makkarakuteiden" välille. Kuka tahansa ei myöskään voi pukeutua kyseisen muodin mukaisesti. Tyttöjen kireiden ja paljastavien vaatteiden käyttäminen voidaan tulkita liian seksikkäänä, mutta myös muuten epäsopivana ja negatiivisesti arvioivaan häirintään altistavana silloin, jos omaa vartaloa ei pidetä vallitsevan naisihanteen mukaisena. Kaksi tyttöä pohtii haastattelussa sitä, kuinka he käyttäisivät mielellään toppeja ja että "kireet" vaatteet ovat muotia, mutta eivät voi käyttää niitä, koska haluavat peittää "pömppömahansa". Toinen tytöistä toteaa itseään ironisoiden, että jos hän menisi topissa kouluun, "se ei olis normaalinäköistä [naurua]".

Jos häirintää haluaisi välttää pukeutumisen säätelyllä, muodikkuuden vaihtoehdoksi esitetään radikaalia vartalon peittämistä, mikä tarkoittaa samalla selkeää erilaisuutta ja luotaantyöntävää erikoisuutta.

> TANJA: Et kylhän se jos sä pistät jonku ihme kaavun päälle, niin kukaan sano mitään, luultavasti.
>
> Pitäisikö tyttöjen sit pukeutua kesällä johonki toppahaalariin välttääkseen tätä [viheltelyä ja huutelua]. (AT03)

48 Tyttöjen diskopukeutuminen näyttäytyi minulle melko paljastavana, enkä välttämättä pystyisi tekemään siitä samanlaisia arvioita kuin tytöt itse. Seuraavassa ote tutkimuspäiväkirjastani, jossa kirjoitin havainnoinnista Nosturin diskoillassa: "Tytöt ovat pukeutuneet tosi pieniin vaatteisiin, minkä funktionaalisuuden tajuamme myöhemmin, kun lämpötila alkaa nousta. Monilla tytöillä on olkaimellinen tai olkaimeton toppi rohkeimmillaan hopeinen, tavallisimmin pukeutuneilla paitapusero tai villatakin tapainen. Hameet ovat lyhyitä ja halkiollisia, monilla on tiukat caprihousut, jotka ulottuivat lantiolle. Aika monella näkyy napa ja vyötäröä. Valkoinen on suosittu väri. Nuorimmat pojat ovat löysissä urheiluvaatteissa, joista useimmat merkkikuteita, monilla on lippis tai aurinkohatun tyyppinen."(Tutkimuspäiväkirja 14.4.2000.)

Tyttöjen pohdinnat häirinnän välttämisen mahdottomuudesta ja ei-toivotuista seurauksista asettuvat mielenkiintoisella tavalla rinnakkain niiden Aapolan ja Kankaan (1994, 65, 66; ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 170; Gardner 1995, 205-206) kuvaamien selviytymisstrategioiden kanssa, joissa naiset pyrkivät ehkäisemään seksismiä ennalta rajoittamalla pukeutumistaan, poistamalla siitä "ärsykkeitä" ja rikkomalla konventionaalisia kauneusihanteita[49]. Vaikka tytöt pitävät joitakin vaatekappaleita liian paljastavina he myös puolustavat oikeuttaan olla viehättäviä ja pukeutua tyttömäisesti ja muodinmukaisesti (ks. myös Tolonen 2001, 181-182; Renold 2005, 51). Kun tytöt miettivät, millaisia vaatteita he eivät laittaisi päälleen, listalla olivat sekä liian pienet että liian isot ja löysät vaatteet. Tytöt pyrkivät siis erottautumaan sekä liian seksikkäistä että liian seksittömistä tytöistä. Tyttöjen edellä esittämät "turvalliset", mutta käytännössä mahdottomat pukeutumisvaihtoehdot asettuvat tukemaan yhdessä ainekirjoituksessa esitettyä vaatimusta siitä, että tyttöjä ei tule syyllistää kokemuksistaan pukeutumisensa takia.

> Minusta on tyhmää, kun joskus sitä ahdisteltua syytetään (esim. liian avonaisia vaatteita tai jotain) ja se on tyhmää. Ihmisten pitäisi saada käyttää sellaisia vaatteita kuin haluavat ilman mitään ongelmia. (AT22)

Rumaksi tai sukupuolineutraaliksi tekeytyminen kieltämättä suojaisi ainakin tietynlaiselta ei-toivotulta huomiolta, mutta samalla se rajaisi tytön paljon muun, jopa normaalina tai tavoiteltavana pidetyn tyttöyden ulkopuolelle (ks. myös Saarikoski 2001, 158, 162). Suojellakseen itseään tyttöjen pitäisi rakentaa itselleen erillinen, heidän itsensä mielestä omituinen ja halveksittu, "häirintää ehkäi-

49 Ulla Kososen (1998, 221-222) tutkimuksessa penkkaripäivä antoi tytölle mahdollisuuden pukeutua luotaantyöntäväksi pultsariksi, mitä hän kuvasi vastareaktiona sille, että oli koko lukioajan ollut luokanvalvojan ja poikien seksuaalisen huomion kohteena.

sevä" ulkomuoto (ks. Gardner 1995, 29, 32-33, 130). Kuten Suvi seuraavassa lainauksessa toteaa, vaatteet eivät loppujen lopuksi ole yksinomaan merkityksellisiä, koska pelkkä tyttöys ja hänen esimerkissään myös miehen humalaisuus riittävät synnyttämään häirintätilanteen (ks. myös Wise & Stanley 1987, 187).

> SA: Voiks sitä sellasta huutelua tai kähmintää, ni voiks sitä välttää teiän mielest jotenki?
> SUVI: Ei nyt oikeestaa, koska ei se periaattees vaatteistkaa riipu. Koska jos joku humalainen mies tulee, niin jos siin on vaa joku tyttö, niin se tulee just jotain sanoo tai jotain.

Samoin seuraavan aineen kirjoittanut poika pohtii niin tyttöjen paljastavaa pukeutumista, mutta myös heidän sukupuoltaan ja nuoruuttaan "riskinä", jotka altistavat tytöt ikävälle huutelulle. Häirintä voidaan ymmärtää siis eräänlaisena hintana, joka on maksettava nuoruuden ja kauneuden mukanaan tuomista etuoikeuksista (Gardner 1995, 41).

> Nuoriakin voidaan ahdistella samalla tavalla kuin aikuisiakin. Varsinkin nuoret (n. 14-17 v.) tytöt ovat mielestäni suurin "riski ryhmä" joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi ja varsinkin kesäisin. Nuoret tytöt ovat tietenkin nuoria ja kauniita ja näiden lisäksi vielä seksikkäitä pienissä ja tiukoissa hameissa ja paidoissa. Joten tämä lisää mielestäni vaaraa joutua seksuaalisen ahdistelun kohteeksi. Ei välttämättä fyysisen väkivallan vaan huutelun, viheltelyn ym. Kenellekään ei voi tietenkään sanoa laittaa päälleen, mutta luulisin näiden vaikuttavan jollain tavalla asiaan. Ja tietenkin se että olet kaunis ja vielä "hyvän muotoinen" lisäävät tätä "riskiä". (AP43)

Pelkästään nuoruus ja tyttöys herättävät huomiota ja nuorten naisten seksuaalisuutta määritellään sekä tyttöjen mutta myös muiden

toimesta, halusivat tytöt sitä tai eivät (Fine 1988, 35). Seuraavassa lainauksessa tytöt määrittelevät, millaisia poikia tai miehiä he tai heidän ystävänsä "vetävät puoleensa" joko olemuksellaan tai hiusten värillään. Kyse ei siis ole aktiivisesta houkuttelemisesta vaan siitä, että tytöt ovat huomanneet muiden määrittelevän heitä tietyllä tavalla.

> MINNA: Mul on sillee, et meiän kavereist mä vedän sellasii ulkomaalaisii, vanhempii miehii ja sit mun toinen kaveri nuorempii pikkupoikii. Menee aina sen Annikan [...] ihan innoissaa hyppii sen perässä. [...] Kävin viime viikol, ni ulkomaalaiset, ne vaa rupes, et haluut sä jutella mun kaverin kaa. Mä olin just sen Annikan kanssa.
> VEERA: [kuiskaa] Blondi.

Koska tytöt joutuvat tasapainoilemaan viehättävyyden ja seksikkyyden vaatimuksen ja liiallisen seksikkyyden välillä, he saattavat rakentaa itsestään todellisuutta aikuismaisemman ja seksuaalisesti kokeneemman representaation (Holland et al. 1998, 110-111). Meikkaamiseen ja laittautumiseen vedoten tehdään ymmärrettäväksi jopa sitä useimpien tyttöjen mielestä vastenmielistä tai vähintäänkin outoa ilmiötä, että selvästi tyttöjä vanhemmat miehet lähestyvät heitä. Riikka, Noora ja Suvi pyrkivät selittämään "viiskymppisten" miesten tekemiä ehdotuksia humalalla sekä sillä, että miehet eivät osaa arvioida tyttöjen ikää oikein silloin, kun nämä ovat laittautuneet diskoa varten. Tosin Suvi epäröi itsekin sitä, että vaikka tytöt näyttävät meikattuina ikäistään vanhemmilta, he eivät pysty lisäämään ikäänsä kovin monella vuodella.

> SUVI: Se just voi johtuu siitkin, et silloin ku ne jotkut viiskymppiset tulee, tiedätsä sä oot vaik perjantaina menos johonki diskoo, sul on hame päällä, sä oot meikannut ihan hirveesti ja tällee, et sä näytät paljon vanhemmalta. Et ne ei ees ajattele, et ne menee puhuun jollekki 15-vuotiaalle.

Pääsääntöisesti tytöt näkevät vaatteiden ja ulkonäön sekä saamiensa kommenttien välissä yhteyden ja tekevät tätä kautta ymmärrettäväksi heihin kohdistuvaa, lähinnä verbaalista huomiota. Toisaalta huomion syyksi luetaan pelkkä nuori naiseus tai perjantai-ilta ja tytöt myös puolustavat oikeuttaan pukeutua haluamallaan tavalla. Näin huutoja ja kommentteja käsitellään asiana, johon ei voi pahemmin itse vaikuttaa vaan jota pitää sietää.

Oikea asenne ja usko omiin kykyihin

Vaatetuksen ja meikkaamisen ohella tyttöjen olemuksella ja asenteella uskotaan olevan vaikutusta siihen, millaista huomiota he saavat ja miten he selviävät häiritsevistä tilanteista. Seuraavissa keskusteluissa painopiste on vakavaksi luonnehditussa häirinnässä, fyysistä integriteettiä uhkaavissa tilanteissa ja päällekarkauksissa, jotka tapahtuvat julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa. Tarkastelen ensinnäkin keskusteluja, joissa tytöt pohtivat, millaiset asenteet ja ominaisuudet suojaavat heitä tällaiselta häirinnältä. Toiseksi esittelen kuvauksia uhkaavaksi tai pelottavaksi määritellyistä tilanteista, joissa häirintää torjuvat asenteet ovat tai voisivat joutua käytännön koetukselle. Toisin sanoen tytöt arvioivat erilaisten tilanteiden riskejä ja turvallisuutta sekä omia kykyjään selvitä ahdistavista tilanteista. Tilaan ja paikkaan liittyvää ennakointia ja selviytymiskeinoja käsittelen seuraavassa luvussa.

Tanja antaa ainekirjoituksessaan ja haastattelussa yksityiskohtaisia esimerkkejä keinoista torjua ennalta epätoivottuja lähestymisiä olemuksen ja käytöksen säätelemisen kautta. Tanjan selitys sille, että hän ei ole kohdannut pelottavia tapauksia, on ulospäin näkyvä asenne ja olemus: nopea kävelyvauhti, sporttisuus ja se, ettei näytä liian kiltiltä ja hiljaiselta[50].

50 Myös Glasgow'ssa tekemässäni haastattelussa tytöt pohtivat, että on oltava itsevarma, pitää pyrkiä kompensoimaan fyysistä heikkoutta sisäisellä vahvuudella eikä saa näyttää häiritsijälle pelkoaan, koska häiritsijä voi yrittää käyttää niitä hyväkseen tai muuttua aggressiivisemmaksi.

SA: No teil ei sitte varmaan [ole] tällasia pelottavia tai uhkaavia tapauksia?
TANJA: No ei oikeestaan. Jotenki kyl must tuntuu, et se liittyy, vähä siitäki, et minkä näkösen sä kuljet, et jos sä oot jotenki kauheen kiltin näkönen liikaa sellanen ja kävelet vähän hitaasti, ni et niille sattuu sit enemmän. [...] Jos sä vaikutat kauheen hiljaselta sellaselta, et toi on helppo nakki. Ni kylhän sit saattaa sattuu kaikkee paljon enemmän, mut yleensä kävelen kauheet vauhtia kadulla ku aina kiire johonkin ja sellasta.
SA: Millee näytetää kiltiltä ja hiljaselta? Tai millee ei näytetä?
TANJA: No jos kävelee kauheen, jos sä oot kauheen sporttisen näkönen tavallaa, ni must tuntuu, et silloin sä saat [olla rauhassa]. Mut jos sä kävelet kauheen hitaasti ja oot sillee oikeen meikannu ittes sellasen nuken näköseks liikaa. Kyl sen vaa jotenki huomaa sillee, et jos on kauheen kiltin näkönen tai sellane. Tai et jos sä oot kauheen sellanen hento, niin kylhän se nyt näkyy ulospäin sillee. Meil on treeneissä pari semmost tyttöö, et tuntuu jos mä tökkäsen niit tällee sormella, niin ne kaatuu.
HELI: Njauuu [esittää kaatumista].
TANJA: Et jos sellanen tulis kadulla tai joku tällanen itsensä paljastaja tai joku raiskaaja pedofiili tulis, et tulis joku sellanen kauheen reippaan näkönen tai sellanen hintelä, ni kyl nyt varmaan sen hintelän paljon ennemmin ottais ja kattois.

Tanja siis hakee perusteluja ahdistelun kohteeksi joutumiselle ei niinkään vaatetuksesta, vaan tyttöjen ruumiillisuudesta ja esittämisen tavasta. Vastuu seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutumiselle paikallistuu tyttöön ja hänen ominaisuuksiinsa (ks. myös Gardner 1995, 181). Tanjan mielestä (liiallinen) tyttömäisyys, kiltteys ja hentous ovat riskitekijöitä, jotka on peitettävä julkisella paikalla.

Tanjan vaatimukset kuulostavat yhtäältä kohtuuttomilta - pitäisikö kaikkien tyttöjen olla reippaita ja sporttisia ja suojelisiko se heitä häirinnältä?

Oikeanlainen, häirinnältä suojaava asenne vaikuttaa tarkkaan määritellyltä. Tanja ja Heli tarkentavat sen merkitsevän myös omaa tai ryhmän äänekkyyttä ja itsevarmuutta, johon kuitenkin sisältyy varautuneisuus ja valppaus ympäristön mahdollisille uhkille (ks. myös Honkatukia 2000, 43).

> HELI: Tai no en mä o törmänny mihinkää ahdistelijoihin, mut tuli mieleen, et porukaski liikkuminen aina jo auttaa. Eikä vaan sellanen porukas liikkuminen vaan et pitää meteliä ja näyttää jotenki valppaalta.
> TANJA: [...] Sä et ole kauheen itsevarma, jos sä kurkit koko aika.
> HELI: Mä en kurki koko aika, mä vaan tähystän sillee. [...] En mä nyt koko ajan sillee, oh, mikä se rapsahdus oli. Mä oon sillee varautunu koko aika. Pieni jännitys selkärangas.

Helin kommentti ryhmän ja äänekkyyden tuomasta turvasta tai ainakin turvallisuuden tunteesta ovat tarpeellinen näkökohta siihen julkiseen keskusteluun, jossa on paheksuttu ja moralisoitu tyttöryhmien äänekästä olemista kaupunkitilassa (ks. Aaltonen & Honkatukia 2002b). Helin ja Tanjan pohdinnoilla siitä, miten välttyä näyttämästä sopivalta tai todennäköiseltä uhrilta on kaikupohjaa myös muissa haastatteluissa. Pasin mielestä keino välttää häirintää on se, että tunnistaa mahdolliset ongelman aiheuttajat ja "ei oo turhan ystävällinen tällasille ihmisille, jotka varmimmin on jotain kähmijöitä".

Toisaalta monet tytöt myös epäilevät mahdollisuuttaan ennaltaehkäistä ikäviä tilanteita. Minna ja Veera puhuvat siitä, miten olemuksellaan voi yrittää olla rohkaisematta miesten lähestymisiä vieraassa ympäristössä, jossa pätevät erilaiset käyttäytymissäännöt ja tyttöihin kohdistuvat oletukset kuin kotona. Heidän yksi neuvon-

sa häirinnän torjumiseksi on olla hymyilemättä, mutta he itsekin pohtivat, että se on vaikeaa. Vakavuuden vaatimus ei muutenkaan ole kohtuullinen, jos haluaa tutustua ihmisiin tai noudattaa yleistä tai erityisesti naisilta odotettua kohteliaisuutta (ks. myös Gardner 1995, 122, 124).

> MINNA: Ei kannata hymyillä kauheesti sillee. Paha ongelma, aina ku tulee vastaa joku, mä oon heehheeh. Tai on semmonen ilme, emmä pysty olee sillee [vakava]. Paras ku mä lähen etelään kesällä, ni mua pelottaa ku äitin työkaverin tyttö sano, et ne [paikalliset miehet] aina odottaa koulun ulkopuolel näit tällasii kielimatkalaisii. Ku ne on ulkomaalaisia, ni ne tykkää niistä. Sit ne tykkää odottaa siel ulkopuolel koulussa, et jos ei haluu niitten seuraa, ni siel ei kannata hymyillä, tai niitten miesten kans.
> VEERA: Sun pitää opetella oleen vaa vakava.

Häirintää torjuvan olemuksen ohella Tanja puhuu vahvasti myös ennakoivan varovaisuuden puolesta. Tanjan ja Helin välille syntyy haastattelussa mielenkiintoinen kiistely varovaisuuden ja luottamuksen välisestä suhteesta Helin kertoman kokemuksen pohjalta. Kysyin haastattelussa tapauksista, jotka olivat tuntuneet vähäpätöisiltä, mutta kuitenkin hämmentäviltä. Tähän Heli vastasi myöntävästi, hänellä oli tapaus, joka "periaatteessa pelotti", ja hän johdatteli meidät kertomukseensa ennustamalla, että "nyt Tanja huutaa mulle kohta tämän jälkeen". Heli kertoi, että hän oli ollut hyvällä tuulella mieluisan työharjoittelupaikkansa takia ja "koko aika kestohymy päällä". Kun hän oli hymyillyt tuntemattomalle tummaihoiselle miehelle, mies oli alkanut juttusille. Keskustelun edetessä mies oli ehdottanut tapaamista jonain viikonloppuna, mistä Heli oli kieltäytynyt, mutta antanut lopulta puhelinnumeronsa miehelle. Vieras mies edusti mahdollista juttuseuraa julkisessa kahvilassa, mutta puhelinnumeron antaminen oli Helin itsensäkin mielestä liikaa: "Kyl mä sanoisin, et mua pelotti ja tuli sellanen kauhee katumus,

et miks ihmees mä annoin sen puhelinnumeron.". Hän selitti omaa ajattelematonta tekoaan sillä, että mies oli ollut asiallinen, pysynyt fyysisesti etäällä, ei ollut "yrittänyt mitään", he olivat julkisella paikalla eikä mies kuitenkaan tiennyt Helistä puhelinnumeroa enempää. Hänen ystävänsä tuomitsivat kovin sanoin Helin luottavaisen ja positiivisen suhtautumisen vieraaseen mieheen.

> HELI: Toiselle [ystävälle] mä kerroin ja sit se vastas: "Oonks mä ikinä sanonut, et sä oot typerä?". Mä oon sillee, et "ei tää nyt oo mikää niin iso juttu".

Heli ei ollut aikaisemmin kertonut tapauksesta Tanjalle, koska tiesi, että "Tanja olis haukkunut mut" ja ennustus moitteista kävi toteen haastattelun kuluessa. Tanja paheksui selvästi ystävänsä käytöstä ja tyrmäsi ajatuksen siitä, että olisi mahdollista luottaa vieraaseen mieheen. Hän esitti vieraan pelon ja varovaisuuden itsestäänselvyytenä, koska koskaan ei voi tietää toisen aikeita ja tarkoitusperiä (ks. Gardner 1995, 122).

> TANJA: Ni kyl mäki sitä mun puhelinnumeroo ihan kaikille jakelen.
> HELI: No ei se o enää soittanu. Se soitti sen kerran.
> TANJA: Entäs jos ois soittanut? Ei tullut mieleen, et jos ois soittanu.
> HELI: Mä sanoin, ettei oo.
> TANJA: Mut sit se olis selvittäny, että missä sä asut. Ja kaikkee tollasta.
> HELI: Mun kännykästä?
> TANJA: No mut saahan selville sen, kenen se on, kenen liittymä. Ja sit sielt kaikkee.
> HELI: No varmaa se nyt lähtee tollasta ottaa selvää.
> TANJA: Ei sitä koskaa voi tiedä. Ei voi tietää. Pitää olla aina vähä liian varovainen. [...]
> HELI: Mä arvasin, et koht haukutaan.

Käsitykset turvallisuudesta ja turvattomuudesta ja niihin vaikuttamisesta ovat osa tyttöjen elämää, mutta niiden merkitys vaihtelee tilanteittain. Joitakin tilanteita voi ainakin jälkeenpäin arvioida kuvauksina riskinotoista tai luottamuksesta sekä muihin ihmisiin että omiin kykyihin selvitä hankalista tilanteista. Eri haastatteluissa olleet ystävykset Minna ja Ulla kertoivat seikkaperäisesti ainekirjoituksissaan ja myöhemmin haastatteluissaan paikoin pelottavista tapahtumista, jotka alkoivat, kun Minna tapasi Gloriassa mielenkiintoiselta vaikuttaneen pojan. Ensin Ulla ja sen jälkeen Minna kuvaavat ainekirjoituksissaan tapahtumia diskossa ja sieltä lähtemisen jälkeen seuraavasti.

> Kaikki alkoi kun päätettiin kaveriporukalla lähteä viettämään perjantai-iltaa Gloriaan. Tanssittiin ja pidettiin hauskaa [...] Ja siihen tuli kaksi ulkomaalaista ja alkoi tanssia meidän kanssa. Vähän aikaa sitten tanssittiin, mut sitten he alkoivat hipelöimään ja melkein siihen se tanssi loppui kun ei annettu niiden mennä pidemmälle. Jatkettiin sitten tanssimista niin kuin mitään ei olisi tapahtunut ja lähdettiin sitten aika pian pois, koska viimeinen yöbussi meni. [...] Käveltiin vähän matkaa ja sitten kaksi ulkomaalaista tuli meidän luokse ja ehdotteli kaikkea, minä kieltäydyin kaikesta ja jatkoin kävelyä, mutta kaverini oli katellut sitä toista ja jutteli sen kanssa. (Ullan ainekirjoitus.)

> Ei menny kauan kun mä huomasin, että se puoli italiano ja joku sen kaveri odotteli meitä siinä 2-5 metrin päässä. Sitten mä ajattelin, että kävellään nopeesti niitten läpi, mut ei se käynytkään niin helposti vaan se puoli italiano otti mun vyötäröstä kiinni [...] Sitten ne molemmat ehdotteli mulle kaikenlaista esim. ota multa suihin, tuu mennään naimaan tonne puistoon, häluutsä nähdä kuinka iso mulla on. Sitten kaveri sano et se haluis mun kaa ryhmäsexii ja sit sanoin niille et voisko jättää meiät rauhaan, mut ei ne voi-

> nu ja sit kun mä sanoin, että vedä käteen, jos sä oot noin paineissa, niin se vastas, että haluutsä tulla auttaa siinä. Mihinkään noista mä en suostunu! Onnex! [...] Ne ehdotukset mitä se sano mulle oli jotkut vielä törkeempiä mitä mä en edes maininnu. (Minnan ainekirjoitus.)

Ulla kertoo poikien "hipelöinnin" häirinneen häntä diskossa. Minna puolestaan kuvaa kuinka hän joutui toistuvasti torjumaan poikien sinnikästä lähentelyä sekä suorasukaisia ehdotuksia. Kotimatkakokemuksesta huolimatta Minna oli edelleen sen verran kiinnostunut yhdestä pojasta, että otti pojan puhelinnumeron ja sopi tapaamisesta seuraavana päivänä. Ulla tuli ystäviensä kanssa Minnan mukana tapaamiseen, joka päätyi ostoskeskuksen läheiseen metsään.

> Minä sitten jouduin mukaan ja pari muuta kaveria, silläkin oli kavereita kolme. [...] Sitten me mentiin ostarille ja jätkät pelas pelikonetta kioskilla, kaikki oli siinä vaiheessa hyvin. [...] No sit ne tuli ulos ja me lähettiin metsään, meit pelotti vähän ku ei tunnettu niitä. Yks hiplas ja sille sano et sä et koske muhun ni vähän aikaa se pitiki näppinsä eros, mut ei ne muut, niille sai huutaa et ne piti vähän aikaa näppinsä eros. Mun kaveri oli sen yhen jätkän kaa ja sit ku ne halus olla rauhas ni meiän piti mennä eteenpäin ja mä olin sit kolmen jätkän kaa joita mä en tuntenu no onnex ne oli siin ihan lähel. Ne kysy mult et onx mul jätkää, mä sanoin et on. Sit ne vaan sano et ei se mitään, voidaan me silti olla yhes ja tuli lähelle. Mä olin sit lähös ja mun kaveri ei oikeen uskaltanu jäädä sinne yksin. [...] Mä en enää kestäny niitten juttui, mut mun kaveri jäi kumminkin vähäx aikaa sinne, mua vähän pelotti sen puolesta, mut kyl se pääs sieltä kotiin. (Ullan ainekirjoitus.)

Sekä Minna, Ulla että Ullan ystävä Annika pitivät tilannetta pelottavana ja epämiellyttävänä, ja he kommentoivat sitä vielä haastatteluissa.

> ULLA: No tää mitä mä kirjotin, ni oli aika kauheeta. Mä olin vaa, Minna lähdetäänkö, koska must se jotenki, mul oli kauheen epämiellyttävä olo siellä ja sillee.
> ANNIKA: Ja mä soitin koko ajan Ullalle, nyt lähet tulee sieltä [naurahdus] mä voin tulla hakeen sut.
>
> MINNA: Sit mä olin ihan varma, et nyt tapahtuu jotain pahaa, sit ne oli kumminki ihan kiltisti.

Kahden päivän tapahtumiin sisältyy paljon tilanteita, jotka pelottivat tyttöjä ja jotka edellyttivät heiltä aktiivista rajantekoa ja oman integriteetin suojelemista. Niin diskossa, kotimatkalla kuin metsässä ystävien läsnäolo toi tytöille turvallisuutta. Ullan ja Annikan puhelinkeskustelu tai ylipäänsä matkapuhelimen olemassaolo toi osaltaan tukea Ullalle. Ulla selvisi poikien lähentelyistä välttämättömyytenä pidetyllä kovuudella, koska "jos ei oo kova, ne saa mitä haluu" (AT05).

Jälkiviisaasti voisi tietysti ajatella, että epämiellyttävä tilanne, jossa tytöt olivat melko tuntemattomien poikien kanssa metsässä, oli epämääräinen ja olisi periaatteessa ollut vältettävissä. Tosin tytöt eivät sortuneet tällaiseen jälkiviisauteen. Valinnat eivät välttämättä ole aina rationaalisimpia mahdollisia henkilökohtaisen turvallisuuden näkökulmasta, vaan päätöksiin liittyy arvioimista ja neuvottelua erilaisten riskien, luottamuksen, turvallisuuden, mielihyvän ja jännittävyyden välillä (ks. myös Holland et al. 1998, 32; Näre 2000, 83-84). Minna oli ollut kiinnostunut yhdestä pojasta jo jonkun aikaa, ja hänen pitkämielisyyttään pojan suhteen voisi tulkita niin, että hän halusi ottaa selvää, kannattaako pojalle antaa vielä mahdollisuus tehdä häneen vaikutus. Helin sekä Ullan ja Minnan kertomukset osoittavat, että tytöt eroavat toisistaan paljon siinä,

missä määrin voi luottaa ihmisiin ja kuinka paljon he painottavat varovaisuutta ja riskien ennalta arvioimista ja kuinka paljon taas omaa kykyään selvitä tilanteista silloin, jos ne muuttuvat hankaliksi (vrt. Näre 2005, 105; 2000, 83-84).

Monien tyttöjen ainekirjoituksissa ja haastatteluissa korostuu tyttöjen usko omiin kykyihin selvitä tarpeen tullen häiritsevistä ja uhkaavista tilanteista joko pakenemalla paikalta tai jopa tappelemalla päälle karkaajaa vastaan nyrkein (ks. myös Räthzel 2000, 130, 131; Honkatukia 1998, 218). Tositilanteessa fyysinen aggressiivisuus ja oman koskemattomuuden tai hengen puolustautuminen ei sinällään kyseenalaista tyttöjen feminiinisyyttä (vrt. Holland et al. 1998, 134), vaikka heidän on käytettävä maskuliiniseksi määriteltyjä keinoja ja asenteita.

> TANJA: Kyl mä uskon, et mä voin ainaki huutaa koval äänel tai juosta karkuun tai jopa lyödäkki, jos joku tulis jotain pahemmin ehdottelee. [...] En mä mikään sellanen hissukka oo. Et jos joku tulee, ni kyl mä nyt siit huudan ja kovaa ja teen siit suuren numeron et varmasti...
>
> MARI: Ellei se ole joku semmonen tosi iso mies tai jotain tällaista, ni jos joku hyökkäis mun kimppuun niin kyl mä luulen, et mä pystyisin hoitaa sen tilanteen.
> TIIA: Mä vetäisin munille vaa tost noin ja niin…
> MARI: [...] Emmä oo ikinä joutunu mihinkää tappeluun tai sillee, mut jotenkin mä vaan tiän et mä selviin siit tilanteest, koska mä tiedän et mä pystyn hillitä itteni sen verran et mä pystyn tapella itteni siit pois.

Tytöt pohtivat myös kursseilla hankittujen itsepuolustustaitoja ja niiden paradokseja. Vaikka tytöillä olisi joitakin kursseilla hankittuja erityistaitoja, nekin voivat pettää silloin kun niitä tarvittaisiin: kädenvääntökikat eivät auta alivoimatilanteessa, jos “viis äijää käy päälle”. Kukaan tytöistä ei kerro kantavansa mukanaan mitään

muuta aseeksi kelpaavaa, paitsi “kengät jalassa ja nyrkit” (vrt. Honkatukia 1998, 217; Aapola & Kangas 1994, 30-31). Parhaana puolustuskeinona pidettiin loppujen lopuksi karkuun juoksemista.

> TIIA: Mä treenaan itsepuolustusta niin mä uskon, et mä pystyn siihen [naurahdus].
> MARI: Niin no sä varmaa ainakin. Tai sit tulee joku thai-nyrkkeilijä.
> TIIA: Nii sit mä oon ihan, eeeiii!
> MARI: Ei tää o mun lajini! [Naurua, mekastusta]
> TIIA: Mä oon vasta aloittelija [naurua]. Mut siis paras itsepuolustus on sadan metrin juoksu.

> TANJA: Jos se olis kauheen voimakkaampi se joka hyökkää sun kimppuun ja sulla on joku tällanen sumutuspullo tai sellanen, ni entäs se saa sen pois siitä ja se sillä pystyy ennemmin lyömään tai suihkuttaa sua silmään. [...] Et kyl mun mielest se on aina, et neuvotaa et huutakaa ja juoskaa karkuun ja sillee et tarpeeks kova mekkala.

Vakavia tapauksia varten on varalla tietynlaisia puolustuskeinoja, mutta niiden käyttäminen voi edellyttää juuri sitä, että tilanne määritellään tarpeeksi uhkaavaksi (ks. Kenway et al. 1998, 149). Tyttöjen puheesta tulee selvästi esille se, että ylipäänsä häirintään ei ole olemassa mitään patenttiratkaisuja. Se, mikä saattaa toimia yhdessä tilanteessa, ei välttämättä toimi toisessa (Gardner 1995, 157). Vaikka monet pystyvät luettelemaan selviytymisohjeita ja noudattamaan niitä, itse tilanteessa voi olla vaikea saada aikaiseksi sellaista loppuratkaisua, jossa onnistuisi osoittamaan kunnolla paheksuntansa ja harminsa.

> SIRPA: Mä joskus mietin sitä, et ois voinu jotaki pahemminki sit sanoo niille, et jotain oikeen kunnolla sanoo niille, et mitä ne oikee yrittää aina siellä. Mut siin tilanteessa

> on aina sit niin vaikeena, et ku siit vaa yrittää äkkii päästä pois. Ei siinä kerkee ajatella et mitä niille, mitä kauheeta niille vois huutaa.

Tytöt saattavat ehdottaa yleiseksi selviytymiskeinoksi sen, että poistuu paikalta, mutta kuten Sirpa sanoo, "ku mä en tiedä, mitä mä itte tekisin sit jos mulle tulis jotain kunnon häirintää tai semmost lääppimistä tulis, et pääsis pois siitä". Tilanteet ovat erilaisia ja reaktiot on sovitettava tilanteiden mukaan: "No riippuu vähän että milloin tai siis minkä ikänen ja kuka ja missä ja sillee ja miten se tulis" (HT08). Huomiosta kieltäytyminen ei ole välttämättä helppoa ja tehokasta ja tytöt pohtivat haastatteluissa vastarinnan mahdollisia seurauksia, joita on vaikea arvioida ennalta (ks. myös Aapola & Kangas 1994, 55). Esimerkiksi häirinnästä, joka ei aiheuta välitöntä uhkaa, voi joidenkin tyttöjen mukaan yrittää selvitä ajamalla häiritsijä pois. Tällä strategialla on kuitenkin heikot kohtansa. Se ei välttämättä toimi tai saattaa suututtaa häiritsijää ja johtaa intensiivisempään häirintään (ks. myös Honkatukia 2000, 46; Larkin 1997, 128).

> KAISA: Emmä tiedä, ekaks mä varmaa sanoisin, et oisit lyönyt sitä. Mut sit ku rupee ajattelee tarkemmin, niin sehä saattaa suuttuu siit vaa enemmän, että en mä nyt tiedä kannattaako. No riippuu siit ahdistelun tai siit vakavuudesta, et kannattaaks sitä heti ruveta karjuu heti apua. Vai yrittääks sanoo sille, et hei lopeta nyt, ihan oikeesti. Varmaan sillee. Tai sit yrittäs vaa työntää pois.

Asenteen merkitystä ja ongelmanratkaisukykyjä voi tarkastella myös parisuhdekontekstissa. Marin, Tiian ja Inkan haastattelussa tytöt alkoivat pohtia toimijuuttaan tulevaisuudessa, sitä mitä tehdä, jos aviomies lyö. Tyttöjen keskustelu hätkähdyttää. Tulevaisuuden avioliittoon ei yhdistetä pelkästään rakkautta ja onnea, vaan sitä saatetaan tarkastella myös mahdollisten ongelmien ja konfliktien

kannalta. Marin toteamus, ettei jäisi suhteeseen, jossa "jätkä löis mua kerran" (ks. myös Honkatukia 1998, 170) ilmaisee asennetta, jossa ruumiillisen integriteetin loukkauksia ei suvaita. Tyttöjen keskustelu kääntyy kuitenkin tekijöihin, jotka tekevät lähtemisen vaikeaksi. Tilanne olisi tyttöjen mielestä "sikahankala" varsinkin, jos mies lyödessään olisi humalassa, jos tämän kanssa olisi naimisissa, jos olisi yhteisiä lapsia ja yhteinen asunto ja jos rakastaisi miestä.

> TIIA: Sun olis pakko yrittää.
> INKA: Niin mut tavallaa sä et vois yrittää, mut silti olis ihan sikahankala jättääki se. [...]
> TIIA: Kyl mä muuttasin joittenki vanhempien luo jo sitte ja jotain tekisin...
> SA: Joo ei sellasta kyllä pidä sietää.
> TIIA: Oikeesti sä haluisit vaa uskoo siin tilantees, et ei se enää ikinä lyö, et mä rakastan sitä niin paljon, et se rakastaa mua niin paljon, nii kyl se parantuu [ironisesti].

Vaikka kyse on erityiseen kontekstiin liittyvästä keskustelusta, tyttöjen pohdinta tuo esille laajempia toimijuuden vaatimuksia ja rajoituksia. Keskustelusta heijastuu suomalaiselle yhteiskunnalle ominaislaatuinen ymmärtäväinen suhtautuminen alkoholiin väkivallan selittäjänä (ks. myös Husso 2003, 69) sekä naisille asetetut paineet rakastaa ja "parantaa" väkivaltainen mies, vaikka niitä käsitellään jokseenkin ironisesti.

Kun tytöt puhuvat vakavista ja pelottavista tapauksista, heidän puheessaan korostuu luottamus kykyynsä välttää ahdistelua ja selvitä ahdistavista tilanteista. Toivotuiksi ominaisuuksiksi määrittyvät valppaus, fyysisyys, kovuus ja vahva itseluottamus ja häirinnälle altistaviksi liiallinen (näkyvä) feminiinisyys, hauraus ja hentous. Toisaalta tytöt eivät kuvittele olevansa voittamattomia, vaan arvioivat ja myös ironisoivat oman toimijuutensa rajoituksia. Käytännön tilanteissa tytöt tekevät erilaisia valintoja sen mukaan, painottavatko he ihmissuhteissaan enemmän varovaisuutta vai luottamusta.

Kaikkien vai harvojen ongelma?

Monissa ainekirjoituksissa ja haastatteluissa tytöt kieltävät, että heitä olisi häiritty, mutta toisaalta häirityksi tulemista kuvataan demokraattisesti tyttöjen yhteisenä kokemuksena. Ainakin jonkinlainen häirityksi tuleminen nähdään enemmän tai vähemmän väistämättömänä osana tyttönä olemista (ks. myös Gardner 1995, 110; Wise & Stanley 1987) ja hierarkkista sukupuolijärjestelmää.

> No onko sitten tyttöjä, joille ei olla koskaan kukaan poika huutanut heille heidän ulkonäöstä tai jostain muusta sellaisesta. Ehkä on mutta minä en ainakaan ole vielä törmännyt. (AT13)

> Kyllähän tyttöjä/naisia on kautta aikojen pidetty jotenkin pikkusen ala-arvoisempina. En osaa sanoa johtuuko pieni pilkkaaminen tästä seikasta, mutta kyllä se on ainakin yksi osasyy pilkkaamiseen. (AP13)

Syitä häirintäkokemuksille haetaan tyttönä olemisen ohella tämän erityisestä toiminnasta, siitä, millaisia kutsuvia merkkejä ja viestejä tytöt lähettävät pukeutumisellaan, sanoillaan ja olemuksellaan. Näiden kommenttien ohella eroja tehdään myös häirintää kokevien ja häirintäkokemuksilta säästyvien tyttötyyppien tai -tyylien välille. Nuoret siis viittaavat ja samalla tuottavat melko vakiintuneilta kuulostavia määrittelyjä tytöistä, joilla on suurempi mahdollisuus joutua häirinnän kohteeksi kuin tytöillä yleensä tai esimerkiksi kertojalla itsellään. Nämä määrittelyt voi jakaa kahteen, arvostukseltaan erilaiseen ryhmään. Yhtäällä ovat tytöt, joiden saama huomio on kiusallista, mutta myös osoitus oikeanlaisen ja arvostetun tyttöyden esittämisestä tai merkki tietynlaisesta elämäntavasta positiivisessa mielessä. Näissä kommenteissa häirinnältä säästyminen merkitsee outoa erilaisuutta.

SA: Minkä tyyliseltä pitäs sit näyttää, et jos haluais välttää kaikkii [häirintää]?
VEERA: Hirveeltä. Joku semmonen oikee kammotus tyyppi.
MINNA: Emmä tiiä, voiks olla, semmonen, mikä on ihan erilainen.
VEERA: Semmoinen viis metriä leveä ja viis metri paksu. [...] Emmä usko et kukaan...
MINNA: Ja sit erikoiset vaatteet tarttee.

Veeran ja Minnan pohdinta tytöstä, joka liikkuu ulkona, mutta pyrkii ulkonäkönsä avulla ehkäisemään häirintää on haparoivaa. Häirintää - ainakin sellaista, jota hyväntahtoisella tulkinnalla on mahdollista peilata kohteliaisuuteen ja flirttailuun - voi tarkastella myös imartelevana osoituksena oikeanlaisesta naiseudesta ja siitä, että on tullut huomatuksi (ks. myös Larkin 1997, 122; Gordon & Holland & Lahelma 2000a; 112; Kenway et al. 1998, 108). Myös sivustaseuraajat voivat tulkita häirinnän positiivisena ja jopa kadehdittavana huomion kohteena olemisena (Korhonen & Kuusi 2003, 80). Jotkut tytöt pitävät häirintää osoituksena siitä, että he ovat normaaleja, huvittelemassa käyviä tyttöjä ja myös näyttävät siltä. Häirinnältä säästyvät tytöt puolestaan ovat joko rumia tai elämäntyylinsä puolesta "nörttejä", jotka istuvat kotona lukemassa kirjoja.

SA: No ahdistellaaks teiän mielest kaikkii tyttöjä?
MARI: Ei itseasias. Tää on tosi törkeesti sanottu, mut riippuu ulkonääst oikeesti.
TIIA: [Nauraa]
MARI: Tai emmä nyt sano sillee, et vitsi mä oon niin kaunis, et kaikki kyllä ahdistelee mua, mut siis se riippuu ulkonääst, jos sä oot semmonen, et sä oot kauheen ujo ja sillee, sä et käy missään.
TIIA: Niin missä sua voi ahdistella, koulumatkalla?

MARI: Niin, ei varmaa. Mut jos sä käyt bailaamassa ja sä oot semmonen ihan normaali, ni kyl niit joka junaan löytyy, ja kyl ne…
INKA: Normaali [naurua]!
MARI: Kyl jos sä nyt käyt jossain Gloriassa tai jossain, niin ihan varmaan tulee törmäämään.

Toisaalla ovat "uhrityypit" omasta syystään (Kenway et al. 1998, 102-103) eli tytöt, jotka toistuvasti hakeutuvat tai joutuvat hankaliin, hyväksikäytön tai häirinnän ehdot täyttäviin seksuaalisiin tilanteisiin. Ajatus omasta syystään sukupuolisen häirinnän kohteeksi joutuvista tytöistä kytkeytyy usein tyttöjen sukupuolimoraalin arviointiin ja/tai huoran maineeseen tai huora(htava)ksi leimaamiseen. Jos ulkonäköä pidetään enemmän tai vähemmän tietoisena ja kontrolloitavana kommunikoinnin välineenä, samaa ajatusta sovelletaan joissakin kommenteissa myös tytön maineeseen. Tämän ajattelun mukaisesti huonon tytön maine hankitaan itse ja tietynlainen maine kerää myös tietynlaista huomiota kuten häirintää. Jotkut tytöt ja pojat ovat sitä mieltä, että "semmosen muijan maine" saadaan kylläkin muilta, mutta se on itse omalla toiminnalla hankittu samaten kuin sen seuraukset, kuten huorittelu tai se, että pojat pyrkivät käyttämään tyttöä hyväkseen (ks. myös Kitzinger 1995). Maineesta puhumiseen kuuluu vahva liioittelu, joka esitetään perusteena leimaamiselle.

Kivaahan se vaan on kun sut huomataan. Mutta jos on maine, että antaa kaikille niin kyllähän sitten on enemmän hakua. Siihenkin voi vaikuttaa itse. Ehkei kannata kaikkien kaksilahkeisten kaulaan hyppiä. (AT06)

Seksuaalinen maine on edelleen merkityksellinen kriteeri, jota käytetään tyttöjen ja heidän tekemistensä arvioimisessa, ja huoli maineesta yhdistää kaikkia tyttöjä (Lees 1993; ks. myös Saarikoski 2001; Tolonen 2001, 224; Frost 2001, 122; Honkatukia 1998, 165;

Holland et al. 1998, 33; Näre 1992, 30). Tyttöjen seksuaalisuutta arvioidaan ja heidän maineensa perustuu siihen, kuinka moraalisena heidän käyttäytymistään pidetään. Poikien maineeseen ei niinkään liitetä moraalisia sivumerkityksiä. Päinvastoin, se mikä on tytölle kunniatonta saattaa olla pojalle kunniaksi ja kasvattaa mainetta. (Saarikoski 2001, 39; Tolonen 2001, 232; Holland et al. 1998, 34.) Tähän kaksinaismoralismiin ja siihen liittyvään halventavaan nimittelyyn ja leimaamiseen viittaavat myös jotkut tytöt ainekirjoituksissaan. Sitä pidetään epäoikeudenmukaisena mutta muuttumattomana (Holland et al. 1998, 179; ks. myös Tolonen 2001, 231, 234).

> Jos nussit jonkun kanssa niin monet pitävät sinua ns "likaisena"[51]. Miksi? Onko siinä jotain pahaa? Ei minun mielestäni. (AT14)

> Poikien keskuudessa tällanen ahdistelu on ylpeiltävää ja se et kuinka monen tytön kaa on ollut tekee siitä jätkästä yhä mahtavemman, mut sit jos asiat olis toistepäin et tyttö ois ollu monen kanssa, ni kappas tyttö onkin huora. Tällasta se elämä on. (AT03)

Toisaalta nuoret puhuvat huoraksi tai lutkaksi nimittelystä "ilman mitään järjellistä syytä"(AT26), millä he viittaavat siihen, että nimittelyn kohde ei ole tehnyt mitään moraalitonta ansaitakseen leimansa. Kuka tahansa tyttö voi siis saada huoran maineen (Kitzinger 1995, 190-191). Maineen tai leiman saaminen on täysin mielivaltaista eikä nimittelyn tai leimaamisen perusteena tarvitse olla seksuaalinormien rikkominen. Huorittelu saattaa alkaa siitä, että on hyvä koulussa, ainoa, joka meikkaa, käyttäytyy paradok-

51 Likaisuudella voi tässä nähdä samanlainen symbolisen merkityksen, jonka Mary Douglas (1966/2000) kytkee kulttuurisiin käsityksiin oikeasta ja sopivasta. Väärä teko eli konventionaalisesta seksuaalimoraalista poikkeaminen määrittää tytön pois hänelle sopivaksi katsotulta paikalta (out of place) eli likaiseksi. (Ks. myös Lesko 1988, 124.)

saalisesti joko liian "naisellisesti" tai liian "miesmäisesti" tai on yksipuolisesti ihastunut johonkin poikaan. (Saarikoski 2001, 41-43; Tolonen 2001, 224; Honkatukia 1998, 162-164; Lees 1993, 31; Lehtonen 2003, 150.) Tytön seksuaalimoraali voidaan kyseenalaistaa, jos hänellä uskotaan olevan useita partnereita, mutta muutamissa kommenteissa moraalittomuus korostui partnerien etnisen taustan takia (vrt. Lehtonen 2003, 150; Honkatukia 1998, 167). Vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvien poikien kanssa seurustelu kuvataan leimaavana yhdessä poikahaastattelussa, jossa haastateltavan antamassa liioitellussa esimerkissä lutkaksi nimittely oli "aiheellista" silloin, "jos alkaa joittenki näitten somalien kaa paljonki seurustelee ja varsinki jos ne vaihtuu vaik kuukauden välein". Kolmen tytön keskustelussa paheksutaan joidenkin vieraiden tyttöjen diskopukeutumista ja -käyttäytymistä sekä erityisesti seurustelua tummaihoisten poikien kanssa.

> MARI: Sielki [Nosturissa] on semmosii muijia, et ne on heti ku tulee joku tummaihonen, ni ne on heti messis mukan ja lähtee just sieltä. [...]
> INKA: Semmonen vesirajaa hipova hame.
> MARI: Niin, niin just! Niin mä oon kyl aina sillee, et hetkonen, et mitä toi on ajatellu ku toi on noinki laittanu päällensä. [...] Nii ja sit kaikki tummaihoset käyttää sitä vaa hyväksee, et ne on pukeutunu sillee [minihameeseen ja toppiin]. Ne on just sillee, et kirjoittais otsaa, että kaikki tummahoiset, tulkaa tänne vaa, täältä saa.
> INKA: Tervetuloa!
> MARI: Ni se on periaattes siit merkki ja sen kyllä huomaakin sit siellä. Tummaihoset ne ei käytä ku niit hyväkseen ja ne raukkaparat ei tajuu sitä.

Inka, Mari ja Tiia tekevät selkeän eron heidän ja "semmosten muijien" välille, joiden huonon maineen lähtökohtana on liian paljastava pukeutuminen, mutta erityisesti hakeutuminen diskossa

nimenomaan tummaihoisten poikien seuraan ja suhteisiin, jossa nämä tytöt antoivat omaa tyhmyyttään käyttää itseään hyväkseen (ks. myös Kitzinger 1995, 192; Frankenberg 1993, 77). Haastatellut tytöt kertovat suhtautuvansa diskossa jyrkän torjuvasti ulkomaalaistaustaisiin poikiin ja kieltäytyvänsä jopa tanssimasta heidän kanssaan osaksi juuri maineen menettämisen pelosta.

Huoraksi leimaamisessa ei ole niinkään kyse seksuaalimoraalin valvomisesta, vaan sukupuolittuneesta vallankäytöstä ja siitä, millainen naiseus katsotaan missäkin yhteydessä sallituksi (Saarikoski 2001, 36; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 133; Tolonen 2001, 224). Vaikka huorittelu itsessään on jo häirintää, leimaksi jähmettyessään se tuottaa lisää häirintää, jota saatetaan leiman kautta pitää oikeutettuna tai ansaittuna. Häirityksi tuleminen tavallaan todistaa sitä, että huono maine on ansaittu (Saarikoski 2001, 252).

Riippumatta siitä, mistä syystä huorittelu on alkanut, siihen liittyy aina seksuaalisen holtittomuuden konnotaatio. Jotkut tytöt kertoivat ainekirjoituksissa ja haastattelussa, että heitä ei ole koskaan kutsuttu huoraksi, millä he mahdollisesti halusivat vakuuttaa, että he eivät myöskään ole tehneet mitään, mikä saattaisi antaa aihetta kyseisenlaiseen nimittelyyn. Huonon tai huoran maineen mielivaltaisuus ja epäoikeudenmukaisuus tulevat esille monin paikoin. Huoraksi nimittämistä pidetään monissa kirjoituksissa ja haastatteluissa kohtuuttomana: on epäoikeudenmukaista, että tyttöä nimitellään huoraksi siksi, että hän suostuu seksiin tai haluaa sitä, mutta sitä saatetaan käyttää myös koston välineenä silloin, jos tyttö kieltäytyy huomiosta tai seksistä (ks. myös Honkatukia 1998, 165). Esimerkeissä, joissa tyttö määritellään oman maineensa arkkitehdiksi sitä kautta, mitä hän on tehnyt poikien kanssa, jätetään huomiotta se, että maineen syntymisessä on paljolti myös kyse yksityisten asioiden, olivat ne totta tai eivät, tuomisesta julkiseen piiriin, missä poikien osuus on merkittävä. Palaan kysymyksiin tyttöjen maineesta myöhemmin luvussa kuusi, jossa tarkastelen seksualisoitunutta nimittelyä ja maineen syntymistä koulussa.

Haastatteluissa keskustelimme tytöistä ja heidän maineensa tai tyylinsä sekä häiritsevien kokemusten välisestä yhteydestä. Häirityksi joutuvien tai ongelmahakuisina pidettyjen tyttötyyppien rakentaminen on kärkevää ja tuomitsevaa silloin, kun määrittelyn kohteena olevat tytöt ovat puhujalle etäisiä, kuten edellä Marin, Inkan ja Tiian kertomassa esimerkissä. Silloin kun nuoret puhuvat ystävästään tai tuttavastaan, jonka kerrotaan hakevan huomiota tai joutuvan helposti hankaliin tilanteisiin, tyttöä saatetaan kuvata "toisena", mutta ei silti hyljeksittävänä toisena, "huorana" (vrt. Kitzinger 1995). Tällöin toiseus on pikemminkin ihmettelyn aiheena tai se tuodaan esille ilman selvää moraalista paheksuntaa. Tällainen vaikutelma syntyy Liisan kuvauksesta samanikäisestä ystävästään, joka hänen näkemyksensä mukaan hakee tieten tahtoen kaikenlaista miesten huomiota ja nauttii siitä. Tyttö määrittyy Liisan puheiden mukaan yksittäiseksi poikkeustapaukseksi ja selvästi erilaiseksi muihin koulun tyttöihin, Liisan ystäväpiiriin ja häneen itseensä verrattuna.

> SA: No jossain niis aineis sanotiin, et ahdistelu voi olla itse aiheutettua, niin mitä se sun mielest tarkottaa tai et jos joku huutelee perään tai kähmii tai sellasta?
> LIISA: Aaa, ai no joo. Mul on yks sellanen kaveri, joka oikeen rakastaa, et sille kaikki huutaa jotain tollasta. Ja sit viime kesänä ni se vaa joskus laitto itsensä hirveen hienoksi ja sit se osti sellasii, mitkä on mun mielestä hirveit, sellasii tosi lyhkäsii hameita. Ja sit jos se oli joku valkonen [mekko/paita], ni sit se osti tummat rintsikat sinne alle. [...] Sit se vaan lähti, en mä tiiä lähtiks se yksin jonnekki Espalle tai jonnekki.[...] Se on mun kaveri tai sil taval kaveri. Sen mielest on hauskaa, et kaikki pojat kattoo sitä ja huutaa sille jotain, vaik ei se ymmärtäiskään mitää. [...] Nii se ei justii pidäkkää sitä ahdisteluna. Se tykkää siitä.

Liisan mukaan kyseinen tyttö erottuu myös koulussa niin, että hän on ainoa, joka pitää paljastavia toppeja, jopa talvella, ja käyttäytyy provosoivasti eli " koko ajan näyttelee itteensä" koulun käytävillä. Tämän takia "kaikki puhuu siit vähän sillee". Tytön toimintaa voisi yhtäältä kutsua irrotteluksi, naisellisuuden parodioinniksi ja seksuaalisuuteen liittyvien soveliaisuussääntöjen haastamiseksi (vrt. Lähteenmaa 1992; Honkatukia 1998, 161-162, 167). Toisaalta kyseinen tyttö ylittää soveliaisuuden rajan siksi, että hänen toimintansa on tarkoitushakuista ja myös siksi, että hän liikkuu kaupungilla yksin eikä ryhmässä, jossa toiminnan voisi tulkita tyttöjen yhteisenä hauskanpitona.

Kahdessa haastattelussa pojat kertovat tapauksesta, jossa heidän tuntemansa tyttö oli joutunut seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Vaikka molemmat pojat ovat pahoillaan ystävänsä puolesta ja tuomitsivat teon ja tekijän, he samalla pyrkivät selittämään tapahtunutta määrittelemällä tytöt tietynlaisiksi ja osaltaan vastuullisiksi tapahtumiin (ks. myös Honkatukia 1998, 169). Toinen haastateltavista pojista kertoi tapauksen, jossa tyttö pakotettiin masturboimaan miestä lukitussa autossa.

> OLLI: Tapahtu yks viikonloppu tällee, et yks Titta meni ostaan kaljaa sielt pizzapaikasta [...]. Sit se kuski sano, ketä tuo pizzoja, et mennää hakee, et meil ei oo, et mennää hakee tuolt yhelt huoltoasemalta. No ne oli menny sinne, ni se oli menny kiinni jo se huoltsikka. Sit ne oli lähteny toiselle huoltsikalle, mut se äijä oli mennykki tota talon pihalle ja ottanu sepaluksen auki ja Titast kiinni ja sano, että vedä mulle kätee ja kaikkee tämmöstä, ni sitte se oli kynsil tehny sen. Sitte ku me kuultii se juttu, me kuultii eka sillee, että se oli ottanu kahest bissest suihin. Eka kuultii tollee se juttu ja sit ku kuultii vähä toisel lailla, ni sitte kilahti ja mentii pistää siit pizzapaikast ikkunat sisää ja kaikkee tommosta.

Ollin myötätunto on Titan puolella, eikä hän tässä kertomuksessa arvioi ainakaan suoraan tyttöä tai tämän toimintaa. Alaikäisen tytön oluenhaku on lähtökohtaisesti tilanteena sellainen, joka olisi epätodennäköinen esimerkiksi joillekin haastattelemilleni, ihmissuhteissa ja alkoholinkäytössä varovaisuutta korostaville tytöille. Ollin toteavan kuvauksen mukaan episodin lähtökohdissa ei Titan kohdalla ole mitään ihmeteltävää. Samanlaisen tulkinnan voi tehdä myös siitä, että Olli kuuli ja ilmeisesti myös hyväksyi aluksi mahdollisena sellaisen version tapahtuneesta, jossa Titta on suostunut seksuaaliseen kanssakäymiseen olutpalkalla.

Samassa haastattelussa tuli esille kotibileisiin sijoittunut ahdistelutapaus, jonka uhri oli ollut samainen Titta. Näiden tapausten yhteyttä Olli kuvasi sanomalla, että Titalla "on ollu aika vaikeeta". Tähän tapaukseen liittyen kysyin Ollilta, voiko hänen mielestään sellaista sattua kelle tahansa tytölle. Vaikka Olli oli edelleen myötätuntoinen ja määritteli Titan kokemukset selkeästi häirinnäksi, tämän kysymyksen kautta hän positioi Titan ongelmalliseksi ja huono-osaiseksi ja selitti näiden kautta Titan kokemuksia: yhdenlainen huono-osaisuus johtaa toiseen. Ollin kuvauksen perusteella Titta määrittyy äänekkääksi ja kovaksi tytöksi, jonka ongelmana on se, että hän ei pysty tai osaa kieltäytyä oikealla tavalla epämiellyttävistä kohtaamisista. Tässä kovuus siis määrittyy rehvasteluna eikä jämäkkyytenä liittyen ein sanomiseen.

> SA: No tota, voiks tollast sit sattuu kelle tahansa tytölle... sun mielestä?
> OLLI: Ei. Ei voi, ainakaa kenellekkää semmoselle, no venaas nyt. No Titta on just semmonen ainaki, et se on semmonen kauhee elvistelijä ja kaikkee tollasta, ni sille tapahtuu, mut sit jos se on vähä hiljasempi ja pistää hanttii ja kaikkee tämmöstä. Niinku, on semmosiiki, kenelle ei käy yhtää mitää.
> SA: Millee se elvistelee?
> OLLI: Emmä tiiä, se on semmonen kauheen kova.

> Se on kato, se oli kuudentee saakka sil oli kaikki kymppii todistuksessa ja nyt se jäi luokalle kasilla ja sillee et menee tosi huonosti. Ei se jaksa enää käydä koulua. Kaikkee tommosta [naurua].

Vaikka Ollin mielestä edellä kuvattujen tapausten tekijät olivat ehdottomasti syyllisiä ja Titta oli uhri, Ollin pohdinnoissa Titan uhriudessa on jotain ristiriitaista. Tätä kuvastaa seuraava keskustelu kotibileissä tapahtuneen ahdistelun mahdollisista vaikutuksista Tittaan.

> SA: Tuntuuks sust, et sil oli jotain vaikutusta sit sille tytölle sil tapahtumalla?
> OLLI: Emmä usko. Ku jotkut tytöt on taas semmosia et jotkut voi saattaa tykkääkki tommosest. Mut jotkut taas inhoaa tommosta, ettei sitä koskaa tiiä.

Samantyyppinen ajatus tyttöjen tietoisesta toimijuudesta kotibileissä esiintyy toisessa haastattelussa. Siinä poika arvioi tapahtumien olevan tyttöjen kontrolloitavissa, ja jos nämä eivät sitä tee, se on tietoista ja osoitus heidän luonteestaan: “Ne nyt on semmosii, et ne haluu ilmeisesti sitte enemmän.” Tässä oletus tytön seksuaalisesta halukkuudesta kääntyy pelkästään myöntymiseksi pojan haluille, olivat nämä sitten tyttöä kunnioittavia tai eivät. Haluava tyttö ei siis ole aktiivinen seksuaalinen subjekti vaan pojan halun myöntyväinen objekti (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 85-86).

Myös toinen poikahaastateltava, Tero, puhui häirinnästä erään tytön kokemusten kautta. Tässäkin haastattelussa ensimmäinen kertomus hyväksikäyttötapauksesta oli luonteeltaan asiallisen raportoiva eikä siinä luonnehdittu tai moralisoitu tyttöä. Kyseessä oli Teron mukaan “selvä” häirintätapaus.

> SA: No ootsä kuullu ikinä mistään jutuista tai nähny tai sellasta, missä sä olisit aatellu, että toi vois olla häirintää?

TERO: No itseasias oon kuullu mun yheltä kaverilta. Tää mun kaveri, se on 14 -vuotias tyttö, niin sitä on ahdisteltu tuolla keskustassa, Asematunnelissa. Semmonen mustalaispoika oli sitte tullu ja pakottanu ottamaan suihin.

Haastattelun kuluessa Tero kertoi toisesta, Pasilan asemalle sijoittuneesta ikävästä tapauksesta, jossa sama tyttö, Roosa, oli ollut mukana. Poika tarkasteli Roosan, mutta myös toisen ystävänsä, Paulin toimintaa asemalla ongelmahakuisena. Kertojan mukaan hän itse luottaa varovaisuuteen ja väistelyyn eikä siksi joudu hankaluuksiin, mutta ystävät joutuvat aina osittain omasta syystään vaikeuksiin: "Et se riippuu siit ihan, et miten itte käyttäytyy, et meneeks aukoon päätä jokaiselle vastaantulijalle, vai sit käveleeks vaan ohi."

Tero kertoi Paulin pahoinpitelystä, joka oli sattunut Pasilan asemalla ja jota oli edeltänyt se, että Roosa ja tämän ystävä olivat menneet pyytämään tupakkaa vierailta pojilta. Nämä olivat alkaneet lähennellä toista tyttöä ja haastateltavan ystävä oli hakattu siksi, että tämä seurasi tilannetta. Tero pohtii tapauksen etenemistä tavalla, jossa samoin kuin edellisen pojan kertomuksessa tasapainoillaan tekijän syyllisyyden ja uhrien tilannetta selittävien luonnehdintojen välillä.

TERO: Mut jos mä olisin yksin ollu siinä, ni ei ois mitään tullu, koska emmä ois ensinnäkää menny pummiin röökiä. Ku se on ihan siit kiinni, et miten käyttäytyy.
SA: Mmm. No oli neki aika päällekäyviä, et jos ne sit alko jotain heti lääppii siinä.
TERO: Nii, et siis oli joo. Nii et emmä, ei mun mielest mitenkää syy ollu Roosan tai Pilvin, että ne meni siihen. Et just tää Pauli ja Pilvi ja Roosa, ni ne on just sellasia, et niil on aina vaikeuksia. On ne missä tahansa, ni niil tulee heti vaikeuksia. Ne on vähä semmost porukkaa.

Tero ei tässä liitä ongelmanhakuisuutta sukupuoleen, mutta jälleen kysymykseni siitä, ovatko Roosalle sattuneet tapaukset yleisiä, virittää keskustelua Roosan erityisyydestä ja hänen osallisuudestaan tapahtumiin: "Ei se kauheen yleistä oo, mul nyt sattuu oleen tommosii kavereita." Jos Roosaa peilaa haastattelemiini tyttöihin, hän määrittyy toiseksi sitä kautta, että hän liikkuu Asematunnelissa, erityisesti tyttöjä leimaavassa tilassa.

> SA: Tota, no luuletsä, et se [asematunnelissa sattunut hyväksikäyttötapaus] ois voinnu tapahtua kelle tytölle tahansa?
> TERO: No siis oisha se voinu tapahtuu, mutta mmm, Roosa, nii tota se on semmonen, et se tykkää, pukeutuu sillee vähän piukkoihin vaatteisiin, et sillee ja sitte pyörii siel Asematunnelissa, että se varmaan vaikutti asiaan aika paljo. Mä luulen, et jos sielt ois oikeesti vaa tullu metrosta ja kävelly bussii tai jotain, ni ei siinä ois mitää, kenelläkää mitää vaaraa. Et siit voi ihan kävellä, mut sitte kyl se nyt vähä itte, ittestäki on kiinni, et miten käyttäytyy ja sillee.

Teron huomautus Roosan pukeutumisesta tarkentuu seuraavassa keskustelussa, jossa tytön "huorahtavaksi" määritelty tyyli kuvataan tytölle ominaiseksi siinä määrin, että tytöstä itsestään tulee paljastavan pukeutumisen merkki (ks. myös Saarikoski 2001, 157-159).

> SA: Must tuntuu, että suurin osa tytöistä pitää sillee [tiukkoja vaatteita].
> TERO: Joo, mut siin...
> SA: Mut onks siin eroja?
> TERO: No on! Et siis, suorastaa... öö, sillä Roosalla, ni sil on suorastaa kauhee, välillä suorastaa huorahtavia vaatteita. [...] No itse asias ku se ittekki tietää sen, et se tykkää käyttää sellasii. Semmonen juttu, että ku nähää jossai kaupungilla ja sit vähä joku semmonen paita, mist näkyy läpi ja jotain tällast näin, ni sit se on vähän huorahtava. Ni meil

on vaan, sanotaan kauniisti, et toiha on vähä roosamainen. Roosa tietää sen itekki, eikä sitä haittaa se ollenkaan.

Samoin kuin edellisessä tapauksessa tässäkin tyttö määrittyy kovapintaiseksi sitä kautta, että tapauksesta kertoneen pojan ensimmäinen arvaus on, ettei hänen ensin kertomallaan vakavalla kokemuksellakaan ole ollut mitään ilmeisiä vaikutuksia Roosaan.

> SA: No luuletsä, et sil oli jotain vaikutuksia johonki, et uskaltaaks se sit enää mennä sinne Asematunneliin.
> TERO: No ihan varmasti uskaltaa! Ei se vaikuttanu siihen millään tavalla. Se vaa "olleet on menneit jo, et no ei paljo kiinnosta, et emmä sitä jätkää pelkää mitenkään". Et emmä sit tie, miten se ihan oikeesti on sit vaikuttanu siihen.

Janet Holland kollegoineen (1998, 131-132) esittää, että seksuaalisen väkivallan tai pakottamisen kokemuksilla voi olla lannistava vaikutus, mutta myös valtaistava vaikutus tulevaisuutta ajatellen: "Minulle ei enää tehdä näin" (ks. myös Honkatukia 2002, 79). Tosin jälkimmäinen vaihtoehto edellyttää kykyä tunnistaa ja nimetä tapahtunut epäoikeudenmukaiseksi vallankäytöksi (Holland et al. 1998, 132). Toisin sanoen alistavan kokemuksen tuloksena voi olla sekä älyllisen että käytännön valtaistumisen yhdistäminen (mts. 141-144). Kumpikaan pojista ei esitä häirintätapauksia tyttöjä valtaistavana käännekohtana, vaan pikemminkin osana tyttöjen vaikeaa elämää. Poikien tuttavien kohdalla häirintäkokemuksia voi pitää huono-osaisuuden yhtenä sukupuolispesifinä osoituksena tai sen vahvistajana. Kummatkaan pojat eivät kyseenalaista tyttöjen "aitoa" ja voimatonta uhriutta kertoessaan vakavista häirintäkokemuksista - kyseisissä tilanteissa tytöt eivät voineet toimia toisin (ks. Wise & Stanley 1987, 123-124). Silti keskustelua käydään tyttöjen olemuksen ja toiminnan riskihakuisuuden yhteydestä kokemuksiin. Häirinnän uhrius ja kokeminen henkilöityvät Tittaan ja Roosaan, kahteen yksittäistapaukseen.

Päivi Honkatukia (2000, 47-51) hahmottelee tutkimuksessaan tyttöjen elämäntyylien ja ahdistelukokemusten välistä yhteyttä. Ahdistelua kokeneet tytöt seurustelivat useammin, käyttivät enemmän alkoholia ja pyrkivät ottamaan enemmän etäisyyttä vanhempien harjoittamasta kontrollista kuin tytöt, joilla ei ollut ahdistelukokemuksia. Samaten Honkatukia havaitsi yhteyden ahdistelun, erityisesti väkivallan kokemusten, erilaisten oireiden ja muiden uhrikokemusten välillä (mts. 51-56). Joillakin häirintäkokemuksilla ja elämäntyyliin liittyvillä valinnoilla on epäilemättä yhteyksiä. Tämän puolesta puhuvat paitsi tytöt, joiden mukaan heihin itseensä kohdistuva (lievä) häirintä on osoitus siitä, että he panostavat ulkonäköön ja käyvät ulkona viikonloppuisin myös ne tytöt, jotka ystävien mukaan joutuvat ahdistelun tai hyväksikäytön kohteeksi osittain omasta syystään. Jälkimmäisessä tapauksessa ongelmallista on se, että tyttöihin kohdistuva häirintä typistyy yksilön ongelmaksi (Aapola & Gonick & Harris 2005, 53-55) ja että vakavatkin häirintäkokemukset voidaan normalisoida osaksi itse valittua elämäntyyliä.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Nuoret tarkastelevat häirinnän kohdetta yhtäältä kokemusten tulkitsijana, joka määrittelee rajat häiritsevälle ja ei-häiritsevälle käytökselle ja toisaalta vuorovaikutustilanteen osapuolena, joka toiminnallaan ja ulkoisella olemuksellaan torjuu tai kutsuu tietynlaista huomiota. Sekä tulkintojen tekemiseen että kohteen osallisuuteen liittyviin keskusteluihin liittyy arviointia teon oikeutuksista ja osapuolten vastuusta tapahtumiin.

Ensinnäkin nuoret korostavat tulkintojen subjektiivisuutta ja esittävät rajanteon häirinnän ja miellyttävän tai siedettävän ei-häirinnän välillä valintana, jossa jotkut tunteet ja positiot rakennetaan ja nostetaan päällimmäiseksi. Toisaalta keskusteluista tulee esille, että tulkinta ei ole vapaasti valittavissa tai tunnettavissa. Vaikka tulkinnat ja tunteet ovat subjektiivisia, niillä on myös kollektiivinen ulottuvuus silloin, kun niiden halutaan olevan sosiaalisesti hyväk-

syttyjä. Toisin sanoen niiden muotoutumiseen ja julkilausumiseen vaikuttavat kulloinkin tarjolla olevan tulkintakehykset, joista toiset määrittyvät sosiaalisesti soveliaammiksi ja houkuttelevammiksi kuin toiset. (Vrt. Ronkainen 1999, 133.) Tyttöjen edellytetään tulkinnoissaan ottavan huomioon ei vain omia tuntemuksiaan, vaan niiden ohella tai sijasta myös se, että tekijällä voi olla hyvät aikomukset ja että teot eivät varsinaisesti aiheuta (vakavia) vammoja (ks. myös Åkerström 2002, 527-531; Mankkinen 1995, 116). Vaikka tekijöitä pidettäisiinkin vastuullisena omista teoistaan, niille haetaan oikeutusta sitä kautta, että teot erotetaan tarkoituksista ja tarkoitukset seurauksista, varsinaista vahinkoa ei tapahdu, ja että useimmiten löytyy vakavampia häirinnän muotoja, joihin verrattuna oma kokemus määrittyy vähäpätöisenä (vrt. Scott & Lyman 1972). Kohteelle ja tulkitsijalle annetaan vastuuta siitä, että tämä on kohtuullinen eikä tee ylimitoitettuja tulkintoja, jotka saattavat kääntää vähäpätöisen asian isoksi ongelmaksi. Tämä ei tarkoita sitä, että nuoret pyrkisivät mitätöimään ajatuksen häirinnästä, sillä he paikallistavat myös ongelmallisia ja häiritseviä tilanteita esimerkiksi sen mukaan, missä määrin kokemuksissa on kyse ruumiiseen puuttumisesta. Monet tulkintoihin liittyvät ehdot kuitenkin työntävät sukupuolisen häirinnän kategoriaa kauemmas omasta arjesta ja tytöt rajaavat monia epämiellyttäviä kokemuksia ei-häirinnän harmaalle alueelle.

Toiseksi nuoret esittävät, että kohde voi olla osaltaan vastuussa tilanteiden kulusta. Näissä kommenteissa haastetaan erityisesti häiritsevien tilanteiden määrittelyyn liittyvä yksipuolisuuden ja osittain myös ei-toivottavuuden periaate. Ketä tahansa tyttöä voidaan syyttää siitä, että hän on itse aiheuttanut itseensä kohdistuneet häirinnän tai ainakin kutsunut sitä. Perinteinen käsitys varsinaisesta sukupuolisesta häirinnästä sisältää ajatuksen ilkeästä tekijästä sekä viattomasta ja voimattomasta uhrista (Wise & Stanley 1987, 123, 124). Keskusteluissa tyttöjen “lähettämistä viesteistä” siis siirretään osa tapahtumien vastuusta tekijältä kohteelle ja samalla kyseenalaistetaan sekä kohteen viattomuus että se, onko kyseessä todella

sukupuolinen häirintä. Ajatus kohteen aloitteellisuudesta kytkee yksipuolisen häirinnän molemminpuolisuuteen perustuvan seksuaalisuuden kehykseen (ks. myös mts. 123-124), mikä puolestaan tekee kohteista tasavertaisia, vastuullisia osapuolia. Häiritsijät määrittyvät tätä kautta harhaanjohdetuiksi osapuoliksi, joiden käytös on pikemminkin vastaus kohteen käytökseen tai olemukseen kuin heistä itsestään lähtöisin (vrt. Scott & Lyman 1972). Vaikka tytöt pyrkisivät olemaan viehättäviä ja lähestyttävän näköisiä tai ottamaan kontaktia poikiin, on kohtuutonta väittää, että he pyrkisivät kutsumaan nimenomaan häirintää.

Edellisissä alaluvuissa keskustelut liikkuivat tulkintojen subjektiivisuudesta selviin häirinnän rajoihin sekä kaikkien tyttöjen yhteisestä kokemuksesta itse aiheutetun häirinnän ajatukseen ja yksittäisiin, ongelmallisiin "uhrityyppeihin". Samoin näkökulmat vaihtelivat häirinnän välttämisen mahdottomuudesta ajatukseen, jossa varovaisuudella ja oikealla asenteella on mahdollista ehkäistä ennalta ikäviä tilanteita. Häirinnän hyväntahtoisia tai ylireagoivia tulkitsijoita, välttelijöitä tai kutsujia olivat kuitenkin aina tytöt. Juuri tytöt konstruoidaan ongelmaksi, koska he eivät ymmärrä vitsejä, mutta lähettävät epäselviä tai suorastaan kutsuvia viestejä pojille (ks. myös Kenway et al. 1998, 107). En ottanut tässä luvussa esille niitä harvoja esimerkkejä, joissa viitataan poikaan kohdistuvaan häirintään, mutta ne poikkeavat selvästi tytöistä kertovista esimerkeistä. Pojan ruumiin muotoa tai ulkonäköä ei määritellä eikä pojan olemuksesta, pukeutumisesta tai asenteesta etsitä syitä sukupuoliselle häirinnälle tai ratkaisuja häirinnän välttämiselle samoin kuin tyttöjen kohdalla (ks. myös Gardner 1995, 33-34). Tosin kuten yhdessä poikahaastattelussa tuli esille, poikaakin saatetaan pitää käyttäytymiseltään "ongelmahakuisena", niin että tämän katsotaan joutuvan osittain omaa syytään väkivallan uhriksi tai muihin vaikeuksiin.

June Larkin (1997, 128) esittää, että häirinnän tai väkivallan mahdollisuuksien arviointi sekä oman käyttäytymisen rajoittaminen ja hallitseminen häirinnän välttämiseksi on olennainen osa naiseksi kasvamista (ks. myös Aapola & Gonick & Harris 2005, 140-141).

Myös tutkimukseeni osallistuneilta tytöiltä vaaditaan toistuvaa arviointia ja rajanvetoa sen suhteen, mikä poikien ja miesten taholta on hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei sekä millaisia seurauksia erilaisilla reaktioilla voi olla. Rajantekojen suhteen tytöille myös asetetaan ja he asettavat itselleen monenlaisia vaatimuksia, jotka tuntuvat paikoin kohtuuttomilta. Heidän tulisi olla autonomisia, lähes kaikkivoipaisia yksilöitä, itsevarmoja, välinpitämättömiä, ymmärtää ja kontrolloida lähettämiään viestejä sekä kykeneviä varomaan, ehkäisemään ja torjumaan tehokkaasti häiritseviä tai uhkaavia tilanteita. Niillä, jotka eivät toimi näin, on väärä asenne ja väärät vaatteet. Jos he valittavat varsinkin verbaalisesta häirinnästä, he "ottavat" asiat liian vakavasti ja jos heille tapahtuu jotain pahaa, he ovat "antaneet" sen tapahtua. Joitakin vaatimuksia voi tarkastella häirintää kokeneiden syyllistämisenä (Saarikoski 2001, 251) tai ainakin syyllistämisen välineinä, vaikka nuorten kommenteissa tasapainotellaan erilaisten sävyjen välillä. Vaatimukset ovat toisaalta ristiriitaisia: tyttöjen on oltava kovia mutta kohteliaita; heidän odotetaan pukeutuvan tyttömäisen muodikkaasti mutta ei liian provosoivasti; kotiin jäävä tyttö on "nörtti" mutta juhliva, alkoholia käyttävä tyttö saa syyttää itseään, jos ei pysty puolustamaan itseään humalassa. Näitä vaatimuksia voi yhtäältä ajatella toimintaan esimerkiksi pukeutumisvalintoihin jossain määrin vaikuttavina tekijöinä (ei kannata laittaa minihametta diskoon) tai hyvinä neuvoina, joita jaetaan muiden kanssa (tietyissä maissa ei kannata hymyillä vieraille miehille). Toisaalta vaatimukset ja "oikein" toimimisen ehdot näyttäytyvät lähes loputtamana listana, jolla arvioidaan jälkeenpäin sitä, missä määrin tytöt voivat paheksua kokemaansa häirintää ja missä määrin he ajattelevat, että heidän täytyy ottaa vastuuta sukupuolisesti uhkaavan tai ahdistavan tilanteen syntymisestä. (Ks. myös Honkatukia 2000, 41.) Sekä tytöt että pojat ovat asettamassa häirinnän kohteille eli tytöille vastuuta ja vaatimuksia, mutta poikien kommenteissa on tyttöjen puheeseen verrattuna enemmän kärkevyyttä ja ehdottomuutta. Yhtäältä ajatukset siitä, että tytöt ovat häirintätilanteissa aktiivisia osapuolia,

nähtiinpä heidän sitten häirinnän torjujina tai kutsujina, korostavat tyttöjen toimijuutta, mutta toisaalta ne tekevät uhriudesta hankalasti omaksuttavan position.

6. Häirinnän tilat

Tilallisella, ajallisella ja yhteisöllisellä kontekstilla on häirinnän luonteen, tekijän, sekä tekijän ja kohteen välisen suhteen ohella merkitystä siinä, miten häiritseviksi yksittäisiä vuorovaikutustilanteita arvioidaan ja miten niihin katsotaan parhaaksi reagoida (vrt. Mankkinen 1995, 23, 33-37). Tiloja ja paikkoja erottavat toisistaan niiden käyttötarkoitukset (läpikulku, huvittelu, opiskelu) ja julkisuus. Nämä tekijät ovat rakentamassa sekä materiaalisia että diskursiivisia raameja häirinnän kokemuksille, tulkinnoille ja toimijuudelle.

Tässä luvussa tarkastelen nuorten alue- ja tilapuhetta ja kiinnitän erityistä huomiota niihin tapoihin, joilla nuoret kytkevät tilanteiset ja periaatteelliset rajanteot sekä toimijuuden mahdollisuudet ja rajoitukset aikoihin ja paikkoihin. Toimijuudella viittaan erityisesti niihin tapoihin, joilla nuoret tulkitsevat kokemuksiaan, reagoivat heihin kohdistuvaan huomioon sekä selviävät häiritsevistä tilanteista. Pohdin sitä, miten valtasuhteet, yksityisen ja julkisen väliset rajat sekä sukupuoli järjestyvät eri paikoissa ja miten nuoria sukupuolitetaan eri tiloissa (vrt. Tolonen 2001, 163; Räthzel 2000, 139; Gardner 1995). Miten niissä kohdataan muita ihmisiä ja miten torjutaan epämiellyttäviä lähestymisiä? Tilat eivät ole ainoastaan passiivisia areenoita toiminnalle tai performansseille, vaan myös välineitä, joiden kautta tuotetaan ja haastetaan sukupuoleen, seksuaalisuuteen, yhteiskuntaluokkaan tai etnisyyteen kytkeytyviä identiteettejä ja positioita (Ruddick 1996, 135-136; ks. myös Gordon

1999). Tiloihin asettumisen ja niissä toimimisen kautta tiloja myös tehdään, muokataan ja järjestetään (ks. mts. 101).

Aineistossani tytöt ja pojat viittaavat heille keskeisiin tiloihin kuten kouluun, diskoon, kahviloihin ja katuihin niin konfliktien, häirinnän ja riskien kuin hauskanpidon ja seikkailujen tapahtumapaikkoina (vrt. Pain 2001, 905; Skelton & Valentine 1998, 194).[52] Joihinkin tiloihin liitetään vahvoja ja muuttumattomalta vaikuttavia mielikuvia, mutta toisten luonne muuttuu viikonpäivän ja vuorokaudenajan mukaan. Käsittelen seuraavaksi nuorten puhetta ja kokemuksia omasta asuinalueestaan ja sen ympäristöalueista, kaupungin keskustasta, liikennevälineistä, koulusta, juhlatiloista, uimahallista sekä virtuaalitiloista. Osa tiloista ja niihin liittyvistä eronteoista on tuttuja neljännestä luvusta, mutta tässä keskityn tilojen ja sukupuolisen häirinnän väliseen suhteeseen. Tarkastelen sitä, miten käsitykset rajantekojen rajoituksista ja mahdollisuuksista paikantuvat ja miten tiloille annettavat merkitykset tarjoavat erilaisia orientaatioita tulkita ja käsitellä sukupuolten välisiä suhteita. Kysyn miten häirintä järjestää tiloja.

Kaupunkitilat

Kaupungin kadut ja muut julkiset paikat ovat nimensä mukaisesti periaatteessa kaikille avoimia paikkoja, kaikkien eikä kenenkään

52 Yksi keskeinen paikka, joka jää vähälle huomiolle, on koti. Koti mainitaan aineistossani lähinnä vain vapaa-ajasta puhuttaessa tai välillisesti silloin, kun puhutaan suhteista vanhempiin. Toisten kodit nousevat esille kotibileiden tapahtumapaikkana. Aineiston kotipuheen vähäisyyden kautta kotona tapahtuva häirintä ja seksuaalinen hyväksikäyttö jäävät käytännössä käsittelemättä. Siihen, että nuoret eivät puhu paljoa kodistaan on osittain syynä se, että en itse ottanut kotia esille aineistonhankinnan aikana enkä esimerkiksi kysynyt haastatteluissa insestistä (ks. luku “Ennakko-oletukset ja eettiset kysymykset”). Nuoret ovat myös saattaneet haluta pitää potentiaalisesti ahdistavan häirintäpohdinnan kaukana henkilökohtaisimmasta fyysisestä tilastaan.

tiloja, mutta silti ne ovat sukupuolittuneita (Gardner 1995, 3, 44). Niin kaupunkitilan käyttö kuin tilaan yhdistettävät mielikuvat vaihtelevat sukupuolen, iän, seksuaalisen suuntautumisen, yhteiskuntaluokan ja etnisen taustan mukaan. Yhdeksäsluokkalaisille julkiset tilat ovat tärkeitä kohtaamis- ja oleskelupaikkoja muun muassa siksi, että ikärajat sulkevat heiltä suuren osan huvittelupaikoista.

Julkisissa tiloissa tytöt kertovat saavansa huomiota, jonka he tulkitsevat myönteiseksi. Sekä ainekirjoituksissa että haastatteluissa toistuu ajatus, että on pääsääntöisesti mukavaa tulla huomatuksi ja nähdyksi (ks. myös Kosonen 1997; Fine 1988, 36). Jotkut tuntemattomilta miehiltä tai pojilta tulevat huudot tai vihellykset määritellään imarteleviksi, vaikka niihin saatetaan samalla suhtautua varauksella eikä niitä varsinaisesti noteerata. Niitä kuvataan harmittomina - "ei se sillee haittaa" (HT09) - ja tilanteesta riippuen myös miellyttävinä, piristävinä tai itsetuntoa kohentavina erityisesti silloin, kun huomiota ei odoteta tai kun siihen ei katsota olevan aihetta (ks. myös Gardner 1995, 168).

> ANNIKA: Jos joku jossain nyt kävelee vaikka ja vislaa perään, ni se voi joskus piristääkki. Tai et se voi tuntuu hauskalta, et joku vaa sillee huomaa sut. [...] Jos ne on vaa jotain sellaisii jotain vaa, et hei sinä kaunis tyttö, ni ei se sillee haittaa. [...] On mul kerran Päätorilla, niin mä muistan ku mä kävelin siellä, joku jätkä teki sillee, ku mä kävelin siit ohi, se vaa vouvouvouuu. [...] Siis se on hauska, ku mä viel raahasin kaikkii liikkakamoja ja tuntu ihan äääh, mä näytän varmaa ihan hirveelt.

Toisaalta monet häirintätapaukset sijoittuvat julkisiin tiloihin. Sylvia Walbyn (1990) arvio siitä, kuinka naisten kontrollointi seksuaalisuuden kautta on heidän itsenäistymisensä myötä siirtynyt tiukasti yksityisestä sfääristä julkiseen, saa tukea naisten kaupunkitilan käyttöä analysoivista tutkimuksista. Erityisesti angloamerikkalaiset tutkijat ovat korostaneet julkisen häirinnän tai katuhäirinnän (pub-

lic/street harassment) yleisyyttä, toistuvuutta ja kokemusten kumulatiivista vaikutusta naisten elämässä. Häirintä, joka tapahtuu julkisilla paikoilla ja jota kehystävät julkiseen kanssakäymiseen liittyvät konventiot[53], on kaupungeissa asuville naisille lähes rutiinikokemus (Larkin 1997; Gardner 1995; Kelly 1987). Myös Helsingissä tehdyn tutkimuksen mukaan "naisten kadulla kohtaama sukupuolinen häirintä on varsin yleistä" (Koskela et al. 2001, 129). Honkatukian tekemän kyselyn mukaan yhdeksäsluokkalaiset tytöt ja pojat ovat kokeneet julkisilla paikoilla huuteluja ja lähentelyjä lähes yhtä paljon. Julkinen tila mainittiin häirinnän tapahtumapaikkana 27% vastauksista (Honkatukia 2002, 72). Omassa aineistossani julkisen häirinnän tavallisuus tulee esille seuraavassa kuvauksessa, jossa kirjoittaja kertoo rutiininomaisista reaktioistaan humalaisten huuteluihin.

> Tietenkin on mukava kuulla kadulla (enimmäkseen ulkomailla, tosin) vihellyksiä ja "wow- huutoja" peräänsä, kuka tahansa tuntisi itsensä imarrelluksi, mutta mielestäni ohikulkijan "tahaton" takapuolesta/rinnasta puristelu menee liian pitkälle ja tavallinen reaktioni onkin käden näpäytys ja/tai "asshole", "hands off" tai muu vastaava huuto. Suomessa humalaiset saattavat olla hyvinkin röyhkeitä ja kysyä suoraan "pääseeks pukille", "mennäänks tonne mettään vähäks aikaa" tai muuta vastaavaa. Yhdelle kaverilleni oli käynyt näin ja kun hän sanoi tyyliin "painu helvettiin, senkin kusipää" humalainen totesi, että "on siinäkin pihtari ämmä". (AT12)

53 Gardnerin (1995, 52) mukaan kommunikointi julkisissa paikoissa perustuu muiden ihmisten ulkoisen olemuksen arviointiin (appearance dependent). Havaittavissa olevat sukupuoleen, etnisyyteen tai luokkaan liittyvät erot ja niihin liittyvät mielikuvat korostuvat ja yksinkertaistuvat stereotyypeiksi julkisissa tiloissa (mts. 45-46). Julkista tilaa luonnehtii myös se, että siellä on mahdollista harjoittaa häirintää, joka muissa tiloissa on kiellettyä tai kontrolloitua, aiheuttaa huomattavaa haittaa kohteelle ja selvitä rangaistuksetta (mts. 227).

Paikkoihin ja aikoihin liittyvät mielikuvat ja kokemukset voivat vaikuttaa erityisesti tyttöjen konkreettiseen tilankäyttöön ja vapaa-ajanviettoon rajoittavasti (Koskela 1997b; Taylor et al. 1996, 235). Itsensäpaljastelijan kohdanneita naisia haastatellut Sandra McNeill (1987) on erotellut ahdistelun paikallistetut ja yleiset vaikutukset (localised and general effects). Naiset saattavat paikallistaa pelon tiettyihin paikkoihin ja rajoittaa liikkumistaan niissä tai välttää yksin liikkumista iltaisin tai viikonloppuisin. Julkinen häirintä voi toimia myös yleisenä muistutuksena väkivallan uhasta, naisten haavoittuvuudesta, yksityisyyden hauraudesta sekä siitä, että naisten on oltava varuillaan julkisessa tilassa, joka "ei kuulu heille" (McNeill 1987; ks. myös Honkatukia 1998, 215, 218; Wise & Stanley 1987, 98; Gardner 1995, 60, 86). Myös kanadalainen June Larkin (1997) viittaa häirinnän yleisiin vaikutuksiin ja esittää, että julkinen häirintä tekee osaltaan nuoret naiset tietoisiksi fyysiseen kypsymiseen liittyvistä riskeistä ja heikentää heidän itsetuntoaan ja turvallisuudentunnettaan.

Erityisesti pääkaupunkiseudulla elävien nuorten naisten on kyselytutkimusten nojalla väitetty olevan poikia pelokkaampia julkisessa tilassa siitäkin huolimatta, että pojat joutuvat tilastojen mukaan naisia useammin julkisilla paikoilla väkivallan kohteeksi (ks. esim. Heiskanen & Aromaa 1996). Tiettyihin asuma-alueisiin ja julkisiin tiloihin kuten puistoihin liitetään pelkoja ja uhkia, jotka kytketään (seksuaalisen) väkivallan ja sukupuolisen häirinnän kokemuksiin (Koskela et al. 2000; Honkatukia 1998, 209; Pain 2001, 899; ks. myös Kortteinen & Tuominen & Vaattovaara 2001, 319). Kaupunki kuitenkin tarjoaa naisille ja tytöille paljon muuta kuin pelkoa, eikä tyttöjä tule pitää yhtenäisenä, pelokkaana ja passiivisena ryhmänä. (Wilson 1991, 9-10; Pain 2001, 903-904.) Hille Koskelan (1997a) tutkimuksessa erityisesti aineiston nuorimmat (yli 20-vuotiaat) naiset olivat myös rohkeita julkisessa tilassa liikkujia, ja heillä oli keinoja vaatia tilaa itselleen ja torjua pelkoa aktiivisesti (ks. myös Räthzel 2000; Aapola & Kangas 1994).

Tytöt ja myös pojat puhuvat sekä paikallistetuista että yleensä julkisissa tiloissa tapahtuneista häirintäkokemuksista, mutta pääsääntöisesti omakohtaisilla kokemuksilla ei arvioida olevan ainakaan paikallistettuja vaikutuksia. Nuoret puhuvat paljon julkisiin tiloihin liittyvistä peloista, riskeistä ja varautumisestaan niihin, mutta julkilausutusti niiden pohjana eivät ole ensisijaisesti omakohtaiset kokemukset, vaan muille sattuneet tapaukset, väkivallasta kertovat uutiset ja huhut sekä yleiset varoitukset. Yhdeksäsluokkalaiset ovat saaneet tai saamassa koko ajan vanhemmiltaan enemmän valtaa liikkumisensa suhteen, mutta he ovat ehtineet jo oppia kartoittamaan turvallisia ja turvattomia paikkoja, aikoja ja konteksteja (Pain 2001, 909).

Tarkastelen seuraavaksi sitä, miten nuoret arvioivat tilankäyttöään, tiettyjen asuinalueiden tai julkisten tilojen ilmapiiriä, luonnetta, turvallisuutta ja pelottavuutta sekä myöhemmin sitä, miten nuoret keskustelevat erilaisista siirtymistä paikasta toiseen. Missä ja miten halutaan liikkua, mitä paikkoja vältetään ja mitä pelätään? Miten vähennetään turvattomuuden ja lisätään turvallisuuden tunnetta? Osaltaan ikävät kokemukset, pelot tai huhut liittyvät nimenomaan sukupuolten välisiin suhteisiin, mutta aina niitä ei pystytä tai haluta yksilöidä tarkemmin. Tilojen miellyttävyys tai pelottavuus kytkeytyy käsityksiin niissä olevista ihmisistä, mutta näistä luonnehdinnoista kirjoitan enemmän seuraavassa luvussa.

Paikkoihin liittyvä pelko ja pelottomuus

> MAIJA: Mä oon kauheen varovainen siis sillee, et mä pelkään kauheesti kaikkii pimeetä ja metsii, et ku meiänhä lähel on just yritetty raiskaa nainen aamuyöstä. Niin mä vältän sellasii aikoja.

Tyttöjen kaupunkipeloista ja pelottomuudesta kirjoittaneen Nora Räthzelin (2000) tutkimuksessa tytöt kertoivat pelkäävänsä jotain vuorokaudenaikaa, paikkaa joko ylipäänsä, vain tiettynä aikana tai

siellä liikkuvien pelottavien ihmisten takia. Yhtenä pelon lähteenä olivat tietynlaiset ihmiset, jotka saattoivat uhata tyttöjä missä tahansa. (Mts. 127.) Tällä jäsennyksellä on yhtymäkohtia omaan aineistooni. Erityisesti tytöt mutta myös jotkut pojat liittävät aikoihin ja paikkoihin vahvoja mielikuvia ja kauhukertomuksia. Toisaalta pelottavia tai häiritseviä kokemuksia sijoitetaan myös periaatteessa turvallisiksi tai arkisiksi määriteltyihin aikoihin, tiloihin ja alueille. Tyttöjen välillä on eroja niin, että toiset tytöt korostavat haastatteluissa enemmän pelkojaan ja sen tuomia rajoituksia omaan toimintaan ja toiset taas rohkeuttaan liikkua julkisessa tilassa (ks. Räthzel 2000; Koskela 1997a; Day 1999, 325). Olen jäsentänyt tyttöjen tilapuhetta seuraavassa niin, että aloitan heitä lähimmästä, Koulunkulmasta ja etenen naapurialueiden ja Päätorin kautta kohti keskustaa. Reitin varrella esitän erilaisia aikapohdintoja ja -erotteluja. Lopuksi kokoan yhteen tyttöjen keinoja lisätä turvallisuudentunnettaan tai ehkäistä pelkoja.

Monet haastatelluista arvioivat omaa asuinaluettaan, Koulunkulmaa tai sen lähellä olevia asuinalueita turvalliseksi ja rauhalliseksi: “kauheen turvallist seutuu” (HT06), “tää on aika hyvä paikka” (HT02). Tähän arvioon voivat vaikuttaa yleisesti jaetut käsitykset Helsingin “hyvistä” ja “huonoista” alueista, mutta myös asumisen kautta muodostunut suhde paikkoihin ja ihmisiin. Mielikuva hyvästä alueesta on vahva, vaikka haastateltavilla on omakohtaisia kokemuksia esimerkiksi murtovarkauksista. Turvallisella alueella huolenaiheet ovat yksittäisiin taloihin paikantuvia[54] ja talojen asukkaisiin, huumeongelmaisiin tai avohoitolaitoksen arvaamattomiin “hörhöihin” henkilöityviä.

> HELI: Mut hitsi, se on jotenki jännää, me ollaan koko aika sillee, et meiän seutu on kauheen turvallist. Sit Tanjallaki

54 Myös Matti Kortteisen ja Mari Vaattovaaran (1999 ref. Kortteinen & Tuominen & Vaattovaara 2001, 320) mukaan huono-osaisuus ja ongelmallisuus kasautuu Helsingissä pistemäisesti, taloihin tai kortteleihin.

> on käyny kauheesti murtovarkaita. Ja meillä käy varmaan kerran kuukaudessa joku ryöväämässä sielt itse asiassa. Ja meiän ylätalos asuu oikeen kunnon huumejengi.

Helsingissä tuskin on aluetta, joka ei olisi ollut jonkinlaisen rikoksen tapahtumapaikkana ja jolla ei olisi omia paikallisia kauhukertomuksiaan (vrt. Hacking 1997/1991, 199), eikä rauhalliseksi arvioitu Koulunkulma ole poikkeus. Vaikka tytöt pitävät asuinaluettaan turvallisena, he kertovat arkisiin ja tuttuihin paikkoihin liitettävistä peloista. Kuuluisien rikollisten asuma-alueet, väkivalta- tai seksuaalirikosten tapahtumapaikat, mutta erityisesti raiskausten ja raiskausyritysten tekopaikat ja -ajat nousevat esille pelon perusteluiksi (ks. myös Honkatukia 1998, 214-215, 216).

> NOORA: Sit just puhuttii tost murhaajasta [paljon julkisuudessa ollut murhasta tuomittu mies], että jos se ois päässy vapaaks, niin ei me uskallettais enää liikkuu tuol.
> SA: Onks se täält päin sitte?
> SUVI & NOORA & RIIKKA: Oli. [...]
> NOORA: Mut kyl sillon ku tuol Lähikyläs oli yritetty raiskaa joku nainen, ni kyl sillon pelotti mennä yksin, kun sillonkaa ei bussi kulkenut siit mun tieltä. Tai ku mä asun vähän erilleen silleen. Ni sit tota, kyl sillon vähän pelotti mennä yksin, kun siel ei kuiteskaan liiku niin paljon autoja tai ihmisii. Et nyt jos se hyppää tuolt jostain puskasta.

Tytöt kertovat pelkäävänsä pahinta mahdollista, ennakoimatonta, irrationaalista ja totaalista hyökkäystä, ja pelko henkilöidään tuntemattomiin päällekarkaajiin tai paikallisiin rikollisiin. Oman asuinalueen pelottavia paikkoja, ainakin pimeällä, ovat suojaisat, hiljaiset alueet kuten metsiköt tai rakennustyömaat, joissa saattaa kuvitella jonkun vaanivan. Minnan ja Veeran haastattelussa tulee esille rakennustyömaan pelottavuus, mutta sokkeloista työmaata pelottavammaksi tekijäksi kuvataan aikuiset työmiehet. Tyttöjen

puheessa (työväenluokkainen) ammattiryhmä määritellään ongelmalliseksi: “Ne on kaikki semmosii, just semmosii [...] inhottavia” (ks. myös Gardner 1995, 89). Miesten tyttöihin kohdistama huomio, katseet ja vihellykset määrittyvät liioiteltuna ja perverssinä, eikä niiden kohteeksi haluta joutua ainakaan yksin illalla.

Oman turvallisena pidetyn asuinalueen rinnalla jotkut naapurialueet määrittyvät ongelmallisiksi. Tietyn asuma-alueen välttämistä saatetaan perustella rodullistetulla ennakkoluulolla tai pelolla, jota ei kuitenkaan sen tarkemmin yksilöidä. Seuraavassa lainauksessa kyseisenlainen pelko voi liittyä siihen haastatellun Pasin kannalta epätavalliseen tilanteeseen, jossa hän edustaisi etnistä vähemmistöä ja jossa hänen etninen taustansa erottuisi poikkeuksellisena. Tosin turvattomuuden tunne voi liittyä yksinkertaisesti myös siihen, että kyseinen asuma-alue ja sen ihmiset ovat Pasille vieraita (vrt. Räthzel 2000, 123; Honkatukia 1998, 209). Hän antaa ymmärtää, että hänellä on eräänlaista katutietoisuutta, mutta tieto on toisaalta alueellisesti rajoittunutta (vrt. Räthzel 2000, 135). Pasi nostaa esille ystävien merkityksen turvallisuuden tunteen luojana ja liikkumisen mahdollistavana tekijänä, mihin myös monet tytöt viittaavat.

> PASI: Tääl päin Helsingis voi liikkuu melkeen mis vaan. Emmä nyt välttämät mee just johonki Kaukaniityyn, mis on paljon näit ulkomaalaisii, yksin ainakaa hengaa. Kylhän mä nyt kavereitten kaa hengaan.

Myös Liisa näkee muutamat lähialueet turvattomina. Hän mainitsee kaksi Koulunkulman lähellä olevaa asuinaluetta, joilla hän pelkää humalaisten häirintää tai ryöstetyksi joutumista. Kyseisillä alueilla on Liisan mukaan myös huono maine, joka jälleen yhdistyy tässä sukupuolierityisiin seksuaalirikoksiin, raiskauksiin.

> LIISA: Mua pelottaa oikee [hymyillen]. Se on vaan jotenki tullu sillee, et ku aina kaikki puhuu, et siel ei kantsi olla myöhään. Mä en edes kulje sielt Lähimetsän kautta. Mä

kuljen aina Lähikylän kautta.
SA: Mitä juttui sielt sit kuulee? Mä en tunne kauheen hyvin tätä aluetta.
LIISA: Mmmm. No ainakin Lähimetsäs on raiskattu hirveesti.

Liisan hymähtelee kertoessaan peloistaan, minkä voisi tulkita noloudeksi tai pelkojen vähättelyksi. Pelot voivat olla vähäisiä, mutta silti hän varautuu ikäviin tilanteisiin erilaisilla turvallisuusrutiineilla (ks. Honkatukia 1998, 217). Jos Liisa joutuu käymään alueen ostoskeskuksella, hän ei ota paljon rahaa tai (äidin neuvosta) pankkikorttia mukaansa. Jos hän joutuu kulkemaan alueen läpi, hän soittaa matkapuhelimella äidilleen ja puhuu koko matkan ajan, kulkee pyörällä tai laittaa lenkkarit, joissa "sit tietsä juoksee ihan täysil sielt Lähimetsäst himaa (naurahtaa)". Liisa tekee myös erottelun kesän ja talven välille: kesällä voi liikkua nopeasti pyörällä, mutta talvella on "pimeetä ja pelottavaa" ja liikkuminenkin hitaampaa. Turvallisuusrutiinien kautta Liisa pystyy tai oman muotoilunsa mukaan "uskaltaa" tarvittaessa käydä jopa uhkaavalta tuntuvalla ostoskeskuksessa.

Kuten edellä on tullut esille, julkiset paikat tarjoavat erilaisen kontekstin häirinnälle sen mukaan, puhutaanko päiväkaupungista vai ilta/yö/viikonloppukaupungista. Päiväsaikaan kaupunkia leimaa arkisuus ja siellä liikkuvat kaikenikäiset ihmiset, joista monet ovat siirtymässä päämäärätietoisesti yhdestä paikasta toiseen, kotoa kouluun tai töistä kauppaan. Ihmisten oikeus koskemattomuuteen ja yksityisyyteen otetaan annettuna tai ainakin sellaisena, jota ei tarvitse ansaita tai todistaa (Gardner 1995, 141). Päiväsaikaan eitoivotut lähestymiset julkisissa tiloissa näyttäytyvät erityisen törkeinä tekoina, ja tällöin ollaan valmiita puolustamaan itseä tai rankaisemaan tekijää jopa fyysisesti (ks. myös Honkatukia 1998, 203). Toisaalta, kuten seuraavan lainauksen kirjoittanut tyttö toteaa, yllätyksellisyys voi tehdä neuvottomaksi toimia häirintätilanteessa itseä tyydyttävällä tavalla.

> Kaikista omituisimpia kähmintätapauksia ovat ne, jotka tapahtuvat päivällä yleisillä paikoilla. Saattaa vain kulkea ohi ja joku täysin tuntematon tarttuu rintaan kiinni, niin kuin kerran Päätorin ulkopuolella. Sitten hän päästi irti ja kaverit nauravat vieressä. Ei siinä tilanteessa tiedä mitä sanoa tai tehdä, siispä jatkoin kävelyä. Jälkeenpäin tuli mieleen, että olisi pitänyt lyödä ja kovaa. (AT33)

Päätorin kahvilat ja pikaruokapaikat vaikuttavat olevan suosittuja ja luontevia levähdys- ja kohtaamispaikkoja, vaikka nuoret eivät "hengailisi" siellä aktiivisesti. Haastatteluissa tytöt mainitsevat ostoskeskukseen sijoittuvia epämiellyttäviä kokemuksia, joita kuitenkin arvioidaan melko harmittomiksi. Arviot kuvastavat sitä, että kauppakeskus ei ole sukupuolisesti neutraalia aluetta, vaan erilaisten jännittyneidenkin kohtaamisten ja lähestymisten tapahtumispaikka. Jenni ja Eija kertovat, kuinka tietyissä kahviloissa vanhemmat miehet usein huutelevat heitä istumaan pöytäänsä, mutta kutsuista pääsee tyttöjen mukaan yleensä helposti eroon: "Antaa pienen hymyn ja sanoo näkemiin." Sirpa ja Hanna muistelevat tapausta, jossa kaksi aikuista miestä oli vilkutellut ja lähettänyt heille lentosuukkoja Päätorilla sijaitsevan pikaruokapaikan ikkunan takaa. Vaikka tytöt yhtäältä vähättelevät pelästymistään, he analysoivat tilannetta, omaa toimintaansa ja pakomahdollisuuksiaan monelta kannalta (ks. myös Honkatukia 2000, 43).

> SIRPA: Kaksi ulkomaalaismiestä oli hirveen ahdistavii sen takia, et ne tuli siihen ikkunan taakse. Me oltii sillee, et nyt lähetää äkkiä, ennen ku noi tulee tänne sisälle.
> HANNA: [naurahdus] Sitä nauratti ku sitä pelästy.
> SIRPA: Joo, kyl se nauratti mut, kyl sitä jutteli aika paljon, et mitä jos ne tulee sisälle ja ei sit pääse mitenkään lähtee siitä.
> HANNA: Nii. Et se on semmost paniikkinauruu tai sellaista.

Veeran kertomus Päätorilta havainnollistaa, kuinka yksittäinen ja toistuva kokemus eroavat toisistaan. Takapuolesta puristamiselle voi yksittäisenä sattumuksena jopa naurahtaa, mutta toistuessaan niiden vaikutus kumuloituu ja ne muuttuvat ikäväksi "lääppimiseksi" (ks. Gardner 1995, 60). Tilanteen hankaluudesta kertoo myös se, että Veera oli tyytyväinen saadessaan ulkopuolista tukea päästäkseen eroon häntä häirinneestä poikajoukosta.

> VEERA: Mä seisoin siin kavereitten kaa siin kahvilla, joku kävelee ohi nappaa pepusta kiinni. No ei se mitään, mä olin sillai heheh, kivaa. Sit vähä myöhemmin pari tunnin pääst [...] sielt tulee, oisko ollu kaheksan tummaihoist jätkää, kaikki ketä menee ohi puristaa perseestä. Mä olin siinä just sillai, lopettakaa! Sit sielt tuli kyl onneks yks tummaihonen, mut se oli tosi kiva, et sillai se hääsi niit pois ja sillai. Et se varmaa huomas etten mä kauheesti dikannu siit, et ne kävi lääppii.

Päätori on monien nuorten vapaa-ajanviettoympäristöä päiväsaikaan, mutta jotkut pyrkivät illaksi sieltä pois. Osaksi siksi, että kaupat ja kahvilat ovat kiinni, "se on ihan kuollu mesta" (HT04), mutta myös oman turvallisuuden takia. Kotikulttuuriin suuntautuneet Hanna ja Sirpa kertovat, etteivät liiku Päätorilla saati kaupungilla enää iltaisin, koska haluavat välttää hankaluuksia. Öisessä kaupungissa hankaluuksia aiheuttavat tyttöjen mukaan toiset nuoret, ne jotka ovat humalassa ja "esittävät kovaa". Päätorin pelottavuus iltaisin perustuu osaltaan tuttavien tai tuttavien tuttavien kokemaan väkivaltaan, jota kuvataan irrationaalisena ja arvaamattomana.

Yö- ja viikonloppukaupunki, erityisesti Helsingin keskusta edustaa tytöille ja pojille pelottavaa ja kotikulmia vaikeammin ennakoitavaa tilaa, jossa on mahdollista joutua hankaluuksiin, mutta myös jännittävää ja houkuttelevaa riskinottoa (Pain 2001, 905; Wilson 1991, 9-10), uusia tuttavuuksia ja vilkasta, huvitteluha-

kuista yöelämää.[55] Erityisesti suurten kaupunkitapahtumien kuten Taiteiden yön, vappuaaton tai koulujen loppumispäivän sallivassa ja vapautuneessa karnevaalitunnelmassa tytöt suhtautuvat ymmärtäväisesti vieraiden samanikäisten poikien lähestymisiin, ja kynnys tutustua tai hakea kontaktia vieraisiin ihmisiin kuvataan tavallista matalampana.

> TANJA: Kyllähä sitä tietenki ikäsiltää tulee kaikkii ehdotteluit sillee, jos sä oot jossain Taiteiden yössä jossain kaupungis hengaat siellä ni sit sielt tulee kaikkee sellasta et [...] Nii tai sit tulee vaa halaa sillee.
> HELI: No nii, vappun halattii jokaist vastaantulijaa.

Rautatie- tai metroasemat näyttäytyvät vaarallisina paikkoina sekä pojille että tytöille: poikia uhkaa ainakin julkilausutusti vain muiden poikien tai miesten väkivalta, tyttöjä keiden tahansa nuorten väkivalta, poikien tai miesten sukupuolinen häirintä tai jopa seksuaalinen hyväksikäyttö. Olli kertoo tapauksesta, jossa tyttö meni illalla Asematunnelissa tapaamansa pojan kanssa aseman vieressä olleelle rakennustyömaalle ja poika oli pakottanut hänet seksiin uhkaamalla rautatangolla. Samassa haastattelussa hän kertoo aluksi omasta pelottomuudestaan, mutta pohtii sitten karttavansa Pasilan asemaa siellä sattuneen välikohtauksen takia. Poika oli ollut kolmen ystävänsä kanssa asemalla, ja ensin kaksi tyttöä ja sitten toinen seurueen pojista oli joutunut hankalaan tilanteeseen. Tilanne oli selvinnyt niin, että Olli oli käynyt hakemassa vartijan ja vartija soitti poliisille.

> OLLI: No mua ei pelota mennä mihinkää, mut mul on oikeestaa aika moniaki kavereit, jätkiäki ketkä välttää illalla

55 Alueellisisten rikollisuustilastojen mukaan Helsingin keskustassa esiintyy katuväkivaltaa vilkkaan, urbaanin yöelämän ja korkean ravintolatiheyden seurauksena moninkertaisesti muihin alueisiin verrattuna (Kortteinen & Tuominen & Vaattovaara 2001, 321, 322, 323).

> Sörkan asemaa ja Pasilan asemaa ja tällast [...] Itseasias täs oli sellanen tapaus, ku minä ja mun kaveri Pauli ja kaks muijaa mentii sinne [Pasilan asemalle]. Siin oli sellasia jotain ulkomaalaisii jätkii, tummaihosia, sit [tytöt] kävi pummaa röökiä niiltä ja niil ei sit ollu. Ja sit jotenki se tilanne vaa käänty sillee, että ne vei Paulin sinne jonnekki sivummalle ja hakkas, siis löi, että verta roisku. [...] Nii ne alko sit viel siinä sitä Roosaa jotenki lääppimää tai jotain. Et siin oli vähä sellastaki. [...] Ja sit kyl sen jälkee on, sit mä oon itseasias sitäki yhtä niistä nähny, ni kyl äkkii, ku sen näkee, ni lähtee pois sieltä.

Ollin viimeisen kommentin perusteella vaikuttaa siltä, että hän pyrkii karttamaan pikemminkin pahoinpitelijöitä kuin itse asemaa. Kuitenkin Ollin neuvo tytöille, jotka haluavat välttää hänen ystävälleen sattuneen tapauksen on se, ettei mene "hengaamaa asemille".

Monet tytöt pyrkivätkin välttämään keskustan Rautatieasemaa ja erityisesti Asematunnelia (ks. myös Honkatukia 1998, 209). Asematunnelissa oleskelevia ryhmiä pidetään sekä uhkaavina että toisaalta "pelleinä", jotka luulevat olevansa "koviksia". Perinteisesti uhkaavana pidetyllä "Steissillä" liikkuminen voi itsessään leimata siellä liikkuvat nuorisoryhmät rikollisiksi tai huumeidenkäyttäjiksi. Tyttöjen kohdalla ongelmallisuutta ei liitetä rikollisuuteen vaan seksuaaliseen maineeseen.

> VEERA: Steissi. Siel leimataa tytöt heti, jos ne on iltasin Steissillä tai muutenkin.
> SA: Millee leimataan?
> VEERA: No sillai vähä, niin sanotuks huoramaisiks suoraan sanottuna. Mut siel on porukat vähä erilaisii, ni ei siel sit viitti. Saa huonomman maineen sitte.

Nuorten esittämä keino välttää konflikteja tai väkivaltaa on siis välttää tiettyjä alueita, paikkoja ja rajoittaa oma liikkumista tiet-

tyinä aikoina (ks. myös Gardner 1995, 202-203). Haastatelluilla tytöillä ovat omien kokemustensa ja muiden antamien neuvojen ansiosta erilaisia käsityksiä konfliktialttiista ajoista, paikoista tai ihmisistä. Monet tytöt ovat sisäistäneet nämä neuvot ja suunnittelevat reittejään niiden mukaisesti. Vaikka omaa asuinaluetta pidetään turvallisena, sielläkään ei mielellään liikuta myöhään iltaisin yksin. Varsinkin kotona tai harrastuksissa viihtyvät tytöt korostavat, että he pyrkivät menemään aikaisin kotiin.

> HANNA: Et sit aina mieluummin on omissa oloissaan kotona, ettei just tuu mitään hankaluuksia [...] Kyl saatan just käydä illall kävelyreitillä mut sit menee just rauhallisille paikolle, semmosille et tietää, et missä ei oo semmosii ihmisii.

Joidenkin miesten ajatellaan olevan "varmimmin kähmijöitä" ja liikkuvan ennalta-arvattavissa paikoissa: "Vähä räkäsemmät klubit, mitkä ei o tällasille juppihenkilöille." (HP). Kommentin esittäneen pojan mielestä tiettyihin tiloihin meneminen merkitsee siis tietoisen riskin ottamista. Myös tyttöjen kommenteissa on pohdintaa siitä, että mahdollisesti ongelmia aiheuttavien humalaisten miesten tai nuorisoryhmien liikkumisen reitit ja ajat ovat ennakoitavissa (baarien sulkemisajat) ja heitä voi tarvittaessa väistellä. Tytöt puhuvat siis tietynlaisesta katutietoisuudesta ja kokemuksen tuomasta kyvystä tulkita uhkaavia tilanteita ennakolta[56]. Toisaalta pelätty päällekarkaus voi tapahtua millä tahansa alueella, kuten seuraava kirjoittaja toteaa (ks. Räthzel 2000, 127).

> Perjantai-iltaisin on hyvinkin mahdollista jo joutua varsinaisen ahdistelun kohteeksi. Esim. monille miehille on suorastaan välttämätöntä päästä puristelemaan tyttöjen

56 Myös Glasgow'ssa haastattelemani tytöt puhuivat katutietoisuudestaan ja siitä, kuinka klubien sulkeutumisen jälkeen kaduilla on paljon tappeluja ja "miljoonia hulluja" (millions of neds), joita on väisteltävä nopeasti.

> peppuja tai sitten he kävelevät viereen, kun seisot kaveriporukassa juttelemassa ja ottavat kainaloon ja alkavat puhua epämiellyttävistä asioista. Se tuntuu ahdistavalta. Näille asioille ei tietenkään voi mitään sillä mies on tuntematon ja yleensä nauttinut hiukan alkoholia. [...] Tällaista tapahtuu yleensä keskustassa tai muilla yleisillä paikoilla, mutta pienemmillä asuma-alueilla ja syrjäisemmissä paikoissa asiat saattavat mennä paljon pidemmälle, jopa raiskaukseen tai sen yrittämiseen asti. (AT52)

Vaikka jotkut ovat sitä mieltä, että "monista epämiellyttävistä ahdisteluista voi välttyä valitsemalla tarkkaan paikat missä liikkuu" (AT50), häirityksi tuleminen ei toisten tyttöjen mielestä liity tiettyihin tiloihin, vaan yleensä kodin ulkopuoliseen julkiseen tilaan, josta ei voi eristäytyä. Jos aikoo liikkua ulkona voi olettaa ja asennoitua valmiiksi siihen, että törmää johonkin epämiellyttävään: "Ei semmost pientä tarvi ottaa tai kannata ottaa vakavasti koska muuten sä jäät [kotiin]." (HT09). Huvittelukulttuuriin suuntautuville tytöille kotiin jääminen tarkoittaisi paitsi pidättäytymistä hauskanpidosta myös halveksittua "kirjanlukijatyyliä" ja "himassa nukkumista".

> SUVI: Tietysti, jos sä muuraudut kotii neljän seinän sisälle [ironisesti]. Mut kyl jos sä liikut tuol jossain, ni voi tulla joku aina huuteleen jotain.

Toinen tyttöjen - ja kuten edellä tuli esille, myös poikien - keino lisätä turvallisuuden tunnetta tai suojautua häirinnältä on turvautuminen ystäviin (ks. myös Räthzel 2000, 134). Yhdessä ystävien kanssa liikkuminen on tärkein ja vaivattomin varotoimi tai turvallisuusrutiini silloin, kun on liikuttava pimeällä. Paradoksaalisesti se, mikä voi lisätä nuorten turvallisuudentunnetta eli ryhmässä liikkuminen, aiheuttaa epäluuloa ja varovaisuutta sekä muissa nuorissa että aikuisissa (Pain 2001, 909).

KAISA: Et jos vaik jossai stadissa, ku sit kulkee semmosen kahen joukkion ohi, ni sit sitä ajattelee, et vois tietysti kiertää vähän kauempaa.

Yhdessä liikkuvat nuoret, niin tytöt kuin pojat voidaan leimata jengiksi ja sitä kautta nuoriso-ongelmaksi, johon pitää puuttua. Aikaisemmin kaupungissa liikkuvia tai seisoskelevia poikaryhmiä on pidetty uhkaavana ja häiritsevänä (ks. Pain 2001, 908), mutta viime vuosina on kiinnitetty huomiota myös tyttöjen aggressiiviseksi tulkittuun kaupunkitilan käyttöön (ks. Aaltonen & Honkatukia 2002b).

Ystävien ohella muut ihmiset tuovat periaatteessa turvaa, mutta haastatteluissa tulee esille tietoisuus siitä, että silminnäkijät ovat joskus haluttomia puuttumaan (nuorten välisiin) konflikteihin (ks. myös Honkatukia 1998, 210). Muut ihmiset voivat myös lisätä tilanteen uhkaavuutta erityisesti sukupuolitetuissa tiloissa. Kaisa kertoo tapauksesta, jossa hän ei voinut luottaa siihen, että poikayleisö puuttuisi asiaan, jos lähentelevä poika ei lopettaisi.

KAISA: Oltiin uutena vuotena tuol Citykäytävän Carrolsin vessassa, sit siel oli kauhee jono siihen tyttöjen vessaan [...] Sit me mentii sinne jätkien vessaan sisälle ihan pokkana. Sit siel tuli, ku se mun kaveri meni sinne vessaan, mä jäin siihen käsienpesutilaa, ni siin tuli joku poika ahdist... sit seinää vasten piti tällee [hartiat seinää vasten], ja sit se oli vaa sillee, anna pusu ja kaikkee tämmöst. Mä sit työnsin sen vaa pois siitä.
SA: Nii, että se lähti ihan helposti?
KAISA: No eiii itseasias, kyl se nyt vähä aikaa siin yritti jotain lusmuilla. Sit sen joku kaveri tuli siihen lärpättää mulle lisää. Et siin alko sillee vähän pelottaa et mitä tapahtuu, ku ei siel ollu muita ku jätkii.

Väkivallan pelosta puhutaan avoimesti ja toiset toteavat, että "mä oon niin pelokas [...] kauhean säikky" (HT07). Pelkoja ei niinkään perustella häirintäkokemuksilla tai häirinnän pelolla, vaan karkean väkivallan tai raiskauksen pelolla. Toiset tytöt ovat selvästi haluttomia antamaan itsestään pelokasta tai varovaista kuvaa. Kahdessa tyttöhaastattelussa, yksilö- ja parihaastattelussa, tytöt eivät keksi mitään paikkaa, minne he eivät haluaisi tai uskaltaisi Helsingissä mennä. Monet ovat sitä mieltä, että he eivät ajattele ennalta mahdollista häirintää, eivätkä he voi tai heidän ei tarvitse varautua siihen. Yhtäältä tulkitsen tätä niin, että sukupuolinen häirintä tai sen pelko eivät rajoita tyttöjen elämää ja liikkumista. Toisaalta turvallisista reittivalinnoista tai ystävien kanssa yhdessä liikkumisesta puhutaan rutinoituneina keinoina lisätä omaa turvallisuuden tunnetta ja torjua pelkoja. Samaten tytöt pohtivat sitä, millainen asenne ja olemus suojaa heitä julkisissa tiloissa kohdatulta häirinnältä ja väkivallalta.

Kaupunkikulttuurissa ja tietyissä paikoissa tiettyinä aikoina on lähes mahdoton välttyä kokonaan ajattelemasta riskejä ja vaaroja, mutta niitä voi pyrkiä kontrolloimaan. Yhtäältä pelot ovat sukupuoli- ja ikäspesifejä, mutta toisaalta myös aikuiset naiset (ja miehet) tunnistavat edellä kuvattuja paikallistettuja tai yleisiä pelkoja, jotka vaikuttavat heidän liikkumiseensa. Vaikka pelon että pelottomuuden vaihtoehdot on olemassa kaikille tytöille tilanteesta riippuen, heillä on myös keinoja vaatia ja saada julkista tilaa itselleen (ks. myös Räthzel 2000, 136).

Arkiset ja latautuneet siirtymät

Huomionarvoista sekä huvittelukulttuuriin että harrastuksiin suuntautuneiden tyttöjen puheessa on se, että pelon tai häirinnän paikoiksi määrittyvät Asematunnelia tai huonomaineista aluetta selvemmin arkiset välitilat: siirtymiset paikasta toiseen joko liikennevälineillä tai jalan pysäkiltä/asemalta kotiin. Siirtymiin ja edellä esittelemäni alueisiin liittyvä puhe on osittain päällekkäistä, mutta

niissä on myös erityisiä piirteitä, minkä takia käsittelen niitä erikseen.

Samoin kuin kaupungin myös julkisten liikennevälineiden luonne muuttuu vuorokaudenajan mukaan. Tyttöjen kertomuksissa erityisesti yöbussit ovat paikkoja, joissa voi hyvällä syyllä odottaa epämiellyttäviä lähestymisiä kuten sitä, että joku humalainen tai "hullu ukko" istuu viereen ja "alkaa selittää jotain". Matkan pelottavuus kytketään joissain kommenteissa myös siihen, kuinka huonomaineisten tai pelottavina pidettyjen asuinalueiden läpi bussi kulkee. Bussien hyvänä puolena on se, että kanssamatkustajat ja kuljettaja antavat turvaa ja rauhoittavat pelkoa.

> Bussimatkalla joku känninen örveltäjä istui viereemme ja alkoi selitellä, "kuinka kauniita tyttösiä..." ja plää plää. Ukko haisi pahalta ja oli muutenkin erittäin epämiellyttävä, joten tietenkin tilanne oli kiusallinen. Mutta, onneksi emme olleet bussissa yksin, ja sitä paitsi tuollaisia tilanteita tulee muutenkin eteen vähään liian usein, joten se ei hirveästi pilannut vielä fiiliksiämme. (AT10)

Kun tytöt palaavat yöllä diskosta kotiin, yöbussissa voi odotetusti saada osakseen ikävää huomiota, mutta kotimatkan viimeinen osuus bussimatkan jälkeen herättää eniten pohdintaa peloista. Tyttöjen pelko on siis yöllä suurinta juuri tuttua aluetta ja kotia lähestyttäessä. Kotimatkalla ei välttämättä törmää kehenkään, mutta toisaalta myös ystävien tuoma turva voi olla poissa. Seuraavassakin keskustelussa tuodaan esille oman asuinalueen rauhallisuus mutta myös pelko siitä, mitä ikävää kotimatkalla voi tapahtua. Pelon lähteenä ovat tuttavien kertomusten ohella lehtijutut ja elokuvat.

> INKA: Sit se on must inhottavaa just, jos sä tuut vaik yödösäl himaan, sit tavallaa ku me jäädää Tiian kaa samal pysäkil, sit sä näät, et siin jää joku ihan hörhön näköinen semmonen tyyppi siin. Sit on vaa suurinpiirtein aina juok-

see himaan ja sit meinaa jo soittaa jollekki mutsille, et voit sä tulla vastaan ku... [naurahdus] Meilläki ehkä viis vuotta sitte ni siin meiän bussipysäkin lähel raiskattii ja tollai.
MARI: Mun yks kaveri, yks kaveri just raiskatti joku kuukaus sitte.
TIIA: Vaikka meki asuttaa viel rauhallisella alueella.
INKA: Niin. Mut silti niinku…
TIIA: ... kuitenkin...
INKA: ... tavallaa pelkäät.

Huvittelukulttuurista kiinnostuneet tytöt eivät anna pelon vaikuttaa siihen, käyvätkö he ulkona vai eivät. Tytöt pyrkivät pienin järjestelyin kuten reittivalinnoin ja yhdessä kulkemisen avulla vähentämään kotimatkan ja epämiellyttävien lähestymisten pelottavuutta. Tytöt yöpyvät toistensa luona, minkä ansiosta he voivat kulkea koko matkan yhdessä tai he saattavat toisiaan kotiin niin pitkälle kuin mahdollista. Tärkeää on "päästä kaikki sit samaa matkaa [...] et kukaa ei joutuis menee yksin" (HT09). Yhdessä liikkumisesta sovitaan ennakolta ja sopimuksesta odotetaan pidettävän kiinni: "Jos on sovittu, just et mennää diskoon yhessä, et ei sielt sit yksin lähe menee silloin keskel yötä" (HT03).

Yksi poika esitti ainekirjoituksessaan, että raiskausten "osasyynä" on se, että naiset tulevat "myöhään pikkuisen kännissä YKSIN kotia" (AP13). Pojan esittämä ratkaisu tähän oli se, että tulee kotiin "vaikka jonkun kaverin kanssa tai taksilla". Kirjoittajan mielestä yksin liikkuminen ja humalaisuus ovat siinä määrin selkeitä raiskaukselle altistavia tekijöitä, että tyttöjen tulisi ottaa ne huomioon. Tytöt eivät esitä asiaa näin kategorisesti, mutta myös he näkevät yksin kulkeminen ei vain pelottavana vaan myös riskinä. Taksin käyttö vaikuttaa kuitenkin harvinaiselta ja mahdollisesti myös liian kalliilta tavalta turvata kotimatka. Tyttöjen mukaan syynä taksin satunnaiselle käytölle on ollut se, "et me ei olla jaksettu kävellä", pikemmin kuin se, että sen avulla haluttaisiin siirtyä turvallisesti paikasta toiseen. Inka toteaa edellä, että oli melkein

pyytänyt äitiään tulemaan kotimatkalla vastaan, mutta kukaan ei kerro, että olisi varsinaisesti turvautunut vanhempiin pelottavalla kotimatkalla.

Tyttöjen kannalta ystävien läsnäolo tekee ylipäänsä julkisessa tilassa liikkumisesta rennompaa ja vapaampaa yksinliikkumiseen verrattuna (ks. Gardner 1995, 99). Ystävien kanssa on myös helpompi käsitellä hankalia tilanteita, kuten seuraavassa kuvauksessa, jossa tyttö on tyytyväinen siitä, että on ystäviensä kanssa puolustanut itseään bussissa. Silti oman pysäkin läheisyys ja poispääsy tilanteesta on helpottavaa.

> Kerrankin tulimme yöllä kotiin bussilla ja bussiin tuli kaksi, jotain kolmekymppistä kännissä olevaa miestä jotka alkoivat huutelemaan ja yrittivät lääppiä. Sanoimme miehille suorat sanat ja onneksi jäimme heti seuraavalla pysäkillä pois. (AT09)

Päiväsaikaan bussit muuttuvat lähtökohtaisesti arkisiksi kulkuvälineiksi, ruuhkabusseiksi. Samoin kuin muissa julkisissa tiloissa myös bussissa sukupuolisen lähestymisen kohteeksi joutuminen voi päiväsaikaan näyttäytyä kontekstiin kuulumattomana ja siksi pelottavana. Selviytymiskeinot ovat päiväsaikaan yhtäältä samanlaisia kuin yöbussiin sijoittuvissa tapauksissa, mutta päivällä tytöt voivat vapaammin turvautua reittimuutoksiin. Yksi tyttöjen yleisesti käyttämistä keinoista selvitä hankalista tilanteista on poistua paikalta, ja liikennevälineissä se tarkoittaa jäämistä muulla kuin kotipysäkillä. Joissakin tyttöjen kertomuksissa pois jääminen kuvataan lähinnä varotoimena siinä vaiheessa, kun pelottaa tai mahdollisuudet ikävään välikohtaukseen ovat olemassa, mutta ennen kuin mitään konkreettista on tapahtunut. Noora kertoo pelottavan tuntuisesta miehestä, joka pyrki bussipysäkillä juttusille. Hän mietti välttelevän strategian ystäviensä kanssa ja sopi varasuunnitelmasta.

> NOORA: Mul oli kerran kyl [pelottava kokemus] [...] Mä olin menos just silloin mun kaverin luo, ni sit me oltiin käyty Päätoril. Ja sit mä menin tonne bussipysäkille venaamaan sitä dösää, niin sit siihen tuli joku mies, et vähän sä oot kaunis ja kaikkee. Sit mä en uskaltanu jäädä siin, missä oikeesti pitäis jäädä bussis pois, koska se tuntu niin sillee ahdistavalta. Sit mä jäin seuraavalla. Sit me just sovittiin, et jos ei se mies jää pois, ni sitte mä jään mun kavereitten kaa sitte. Sit ne saattaa mut.

Vaikka tyttöjä epäilemättä harmittaa se, että he joutuvat katkaisemaan ja viivästyttämään matkaansa tai vaihtamaan paikkaa, he osoittavat esimerkeillään neuvokkuutta, myös sellaista, johon he vaikuttavat olevan tyytyväisiä jälkeenpäin.

Tanja puhui haastattelussa pitkään tapauksesta, jossa (päivä)bussissa viereen istunut, Tanjaa paljon vanhempi mies alkoi lähennellä häntä. Tanja pääsi irti tilanteesta, joka hänen arvionsa mukaan "ei ollu mitää sen vakavampaa", mutta samalla keskustelusta käy selvästi ilmi, että Tanja piti tilannetta hyvin epämiellyttävänä ja oman toimintansa mahdollisuuksia rajallisina. Kertomus on kuvaava esimerkki tyttöjen toimijuuteen liittyvistä ristiriitaisista odotuksista, rajoituksista ja mahdollisuuksista.

> TANJA: [M]ut kaikist ärsyttävint, on mun mielest, et kerran mä olin bussis tulos, siihen tulee sellanen joku nelikymppinen äijä istuu mun vieree ja rupee hipelöimää reittä. Mä oon sillee jo, et lopetatko. Sit en mä viitti tehä numeroo, ku se on ihan täys se bussi. [...] Sit se bussi ei lähteny millää. Sillee vaa toivoin että pääsispä veke täst. Sitte joku tuli sanoon, et meetkö istuu peräs tulevaa bussii, et se lähtee ekaks. Sit kauheel vauhdil juoksee siitä. Ja sit joku onneks semmonen ihana pappa tulee siihen, et saisinkos istua tähän viereen. Sitä, et istu vaa äkkiä, ettei se toinen pääse [naurua]. Nii se oli just tosi sellast kiusallist, ku sä et oikee

voinut tehä mitää siinä. Sit sä yritit, et vähä sillee, et meen tännepäin. Et älä nyt tuu perässä. Mut ei se jotenki...
HELI: Iha hirvee.
TANJA: En mä ikin pystys tekee siit mitään numeroo kuiteskaa. Et ennemmin sit vaan nielee sen. Ja haukkuu koton sen kaikille, et hyi mikä äijä se oli tai sillee.
SA: Miks siit ois sit vaikee [puhua]?
TANJA: [...] Ehkei se ollut jotenki niin vakavaa eikä sellast. Et se oli vaan jotenki inhottavaa ittelle, et hyi, mitä sä tuut siihen. [...] Jos joku nyt tulee istuu sun vierees, ja sit sä oot vähä sen näkönen, et joojoo, et mitä sä tuut siihen istuu, ni kyl ne nyt sit pitää kädet aisoissa, jos vähänki näyttää silt, et sil ois jotai aikeit tulla vähä ehdottelee jotain. [...] Se oli joskus kahen aikaan. Se oli oikeen ruuhkabussi. Ja sit ku siin oli jotai sellasii puoltuttuja, joita mä en tunne tosiaankaa, mut joskus niitten kaa vaihtanu pari sanaa. Ni emmä nyt siin voi ruveta sillee [esittää nauraen] ”Hyi älä sinä läpsi mua tollee.” Tai sit se pitäis heittää sillee oikee tsoukkii koval äänel sillee, et mitä sä tuut siihen. Tai sit sun pitäs sano kauheen reippaasti sillee, et ”Älä tuu siihen nytte” eikä sillee, et [lempeästi] “Hei hei voitsä lopettaa”. Tai mun mielest se on kauheen ärsyttävää, et sit pitää kauhee hyssytellä. Ni ennemmin on sit sanomatta, ku huutaa koko bussille sen.

Tanja korostaa moneen kertaan sitä, kuinka hän yritti parhaansa mukaan ajaa miestä pois, mutta hän pohtii paljon myös sitä, miksi hän ei pystynyt torjumaan lähentelyä ennakolta, miksi hän ei voinut toimia toisin ja mikä olisi ollut “oikea” tapa toimia. Hän pystyi pääsemään tilanteesta eroon niin, etteivät kanssamatkustajat huomanneet mitään – ja tämä oli hänelle ilmeisen tärkeää – mutta hän ei löytänyt sopivaa tapaa näyttää miehelle vastenmielisyyttään ja inhoaan. Tanjan bussiesimerkki on kuvaava osoitus siitä, kuinka ajatukset, suunnitelmat ja strategiat häirinnän välttämisen ja tilan-

teisen toimijuuden mahdollisuuksista voivat muuttua radikaalisti konkreettisissa tilanteissa ja kuinka hyviä aikomuksia on joskus vaikeaa toteuttaa käytännössä (ks. myös Holland et al. 1998).

Kysyin muutamissa haastatteluissa tytöiltä, mitä he olisivat tehneet, jos bussissa vieressä istuva aikuinen mies koskettelisi heitä reidestä. Hanna ja Sirpa pohtivat oman toimintansa mahdollisuuksia ja rajoituksia sekä kanssamatkustajilta saatavaa apua seuraavasti.

> HANNA: Sitä varmaan sanois, et lopettaa. Ja sit jos se jatkuu, niin yritäis varmaan päästä pois siitä ja vaikka hyppää bussist pois tai jotain.
> SIRPA: No mä en tiedä, uskaltaisinks mä hyppää bussist pois, jos se olis niin hullu, et lähtis perään. Et mä sit varmaan menisin jonku viereen istuu tai sit sanoisin jollekin, et jos se oikeesti ois jotain tosi kamalaa, et alkais menee ihan äärimmäisyyksiin, ni sit mä varmaan sanoisin jollekin siellä.
> HANNA: Varmaan bussikuskille, et hei toi kaveri on tommonen ja heitä ulos se.
> SIRPA: Mut jos siel on joku karski mies, ni sanot sille, et heitä toi nyt ulos [naurahdus] ja kyl mä uskon, et tota, jos sä alat pitää metelii bussissa että "lopeta toi" ja se ei usko, ni kyl ne muutkin siel alkais [HANNA: reagoimaan] ellei kaikki oo sit jotain kaheksakymppisii mummoja.

Ensin miehestä yritettäisiin siis selvitä itse pakenemalla paikalta, mutta jos miehen käytös menisi liiallisuuksiin, kynnys sanoa muille asiasta ylittyisi. Asian julkiseksi tekeminen äänekkäällä protestoinnilla ei siis ole Hannalle ja Sirpallekaan itsestään selvää. Mahdolliseksi auttajaksi ei kelpaa kuka tahansa, ei ainakaan vanha nainen, vaan mielellään tietynlainen mies, jonka fyysiset voimat riittäisivät heittämään häiritsijän ulos. Tytöt voisivat kuvitella turvautuvansa myös bussinkuljettajaan, jolla on asemansa puolesta auktoriteettia ja vastuuta siitä, mitä bussissa tapahtuu.

Liisa tuo haastattelussa esille harminsa siitä, että häirinnän kohde joutuu väistymään. Hänen mielestään pakeneminen tarkoittaa luovuttamista ja uhriksi alistumista. Tähän keskusteluun liittyen esitin bussiesimerkin myös Liisalle, jonka mielestä tilanne olisi ehdottomasti tehtävä julkiseksi, koska häiritsijä ansaitsee julkisen paheksunnan.

> LIISA: [M]ä just inhoon jossain tietsä jossain elokuvissa, jos joku ahdistelee jotain, ni ne lähtee ite karkuun. Mä ainakin vaan huutaisin ihan täysillä, et kaikki mun ympärillä vaa kääntyis kattoo. [...] Jos ois kauhee väkijoukko ja sit mä lähtisin sielt vaa karkuu, ni sithän se tavallaa pääsee pälkähäst. Mä ainakin ottaisin sen heti kiinni.

Hanna ja Sirpa pohtivat kanssamatkustajia auttajina, Tanja ja Liisa yleisönä. Tosin kun Liisa olettaa yleisön olevan hänen puolellaan ja haluaa yleisön kiinnittävän huomionsa ja paheksuntansa ahdistelijaan, Tanjan huolena näyttäisi pikemminkin olevan se, että jos hän protestoi kovaäänisesti miehen käytöstä vastaan, hän joutuu kiusallisella tavalla puolituttujen huomion keskipisteeksi. Haluttomuus joutua tähän tilanteeseen saa tukea väitteistä, joiden mukaan osallisuus tapauksessa, jolla voi tulkita olevan jotain tekemistä seksuaalisen väkivallan tai poikkeavuuden kanssa on stigmatisoivaa ja kyseenalaistaa jopa uhrin seksuaalisen maineen[57] (ks. Saarikoski 2001; Lees

57 Poikiin kohdistuvasta häirinnästä on vähän tutkimuksia, joten tyttöjen ja poikien uhrikokemusten leimaavuuden eroista ja yhtäläisyyksistä esitetään lähinnä arvailua. Helena Saarikosken (2001, 224) mukaan poikien joutuminen "seksuaalisen väkivallan uhriksi voi olla voimakkaampi tabu kuin uhrin ollessa tyttö", koska tyttöjen/naisten uhrius on kulttuurisesti tunnistettavaa. Carrie Herbert (1989, 170) esittää tutkimuksen aiheeksi sitä, toimivatko poikien kohdalla erilaiset vai samat vaientamisen ja vaikenemisen mekanismit kuin ahdistelujen tyttöjen kohdalla, pelko, häpeä, syyllisyys, trivialisointi.

1993). Arvostelun kohteeksi olisi siis voinut miehen lisäksi tai jopa sijasta joutua Tanja itse.

Vaikka tilanne oli Tanjan mielestä inhottava ja "ärsyttävä", hän vähättelee sen vakavuutta. Keskustelun edetessä Tanja vakuuttaa, että tosipaikan tullen hän kykenee puolustamaan itseään ja tekemään "suuren numeron" asiasta. Kyky itsensä puolustamiseen julkisesti on siis olemassa, mutta se varataan vakavia tapauksia varten (ks. myös Kenway et al. 1998,149). Tapauksen vähättelyä ja oman toimijuuspotentiaalin korostamista voisi pitää yhdenlaisena ratkaisuna siihen ristiriitaan, että ei ole toiminut ikävässä tilanteessa mielestään tyydyttävällä tavalla. Voimakkaan reagoinnin kautta Tanja olisi voinut viestittää miehelle, että tämän käytös oli sopimatonta ja rikkomus Tanjan yksityisyyttä kohtaan, mutta koska hän ei tehnyt niin, tilanteen vähättely jälkeenpäin on tavallaan looginen seuraus omasta reagoimisesta (ks. Gardner 1995, 213). Tanjan puhe toimijuuden vaikeuksista ja rajoituksista on rohkeaa pohdintaa, koska usein painotetaan tyttöjen neuvokkuutta, nokkeluutta ja strategian onnistunutta valintaa. Kaikki tyttöjen kertomat kokemukset ovat esimerkkejä selviytymisestä ja strategioista, mutta tyytyväisyys omaan toimintaan ja tilanteen herättämät tunteet vaihtelevat suuresti (vrt. Aapola & Kangas 1994, 17, 19, 25).

Tytöt lieventävät siirtymiin liittyvien kokemusten ikävyyttä tai pelottavuutta erilaisin keinoin, mutta ylipäänsä liikkuminen paikasta toiseen on välttämättömyys. Liikennevälinettä tai kotimatkaa ei voi määritellä vältettäväksi pelon paikaksi, mutta turvallisuutta voi yrittää lisätä erilaisten järjestelyjen avulla.

Koulu

Kaikki nuoret eivät vietä aikaansa diskoissa tai kaduilla, mutta kaikilla tutkimukseeni osallistuneilla on kokemuksia koulusta ja sen ihmissuhteista lähes yhdeksän vuoden ajalta. Keskityn tässä osiossa nuorten välisiin suhteisiin ja häirintään, vaikka myös opettajat voivat olla sukupuolisen häirinnän kohteita (ks. Lahelma & Palmu

& Gordon 2000; Lahelma 1996) ja häiritsijöitä (ks. Korhonen & Kuusi 2003, 69-71; Lehtonen 2003, 118-119; Kosonen 1998, 131, 207-208). Aineistossani on muutamia esimerkkejä jälkimmäisen kaltaisesta, miesopettajan tyttöoppilaaseensa kohdistuvasta häirinnästä, mutta käsittelen näitä mainintoja muissa yhteyksissä.

Nuoriin kohdistuvan sukupuolisen häirinnän yleisyyttä koulussa on yritetty kartoittaa lomakekyselyillä, joiden kysymykset ja sitä kautta myös tulokset vaihtelevat suuresti keskenään. Tukholmassa vuonna 1996 yläasteilla ja lukioissa tehdyn kyselyn mukaan 47 % tytöistä oli jossain vaiheessa kokenut jonkinlaista sukupuolista ahdistelua koulussa (JämO:s Skolprojekt). Yhdysvalloissa vuonna 1993 tehdyssä valtakunnallisessa kyselytutkimuksessa oli puolestaan tiedusteltu sekä tyttöjen että poikien häirintäkokemuksia koulussa. Tutkimuksen mukaan 76 % pojista ja 85 % tytöistä ilmoitti kokeneensa häirintää ja tytöt tulkitsivat häirinnän haitallisempana ja intensiivisempänä kuin pojat. (Hand & Sanchez 2000.)

Lähinnä tyttöihin koulussa kohdistuvan häirinnän muotoja, vastustusta ja vaikutuksia on puolestaan yritetty tavoittaa kvalitatiivisilla metodeilla kuten haastattelulla ja muistelumenetelmällä (Herbert 1989; Larkin 1994; Korhonen & Kuusi 2003). Häirinnällä on todettu olevan haitallisia vaikutuksia oppilaiden koulunkäyntiin, mikä puolestaan on vaikuttanut heidän jatkomahdollisuuksiinsa (Larkin 1994; ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 50-51). Monet tutkijat ovat korostaneet, että koulukokemuksilla on vaikutusta seksuaalisuuden ja sukupuolisten suhteiden rakentumiselle laajemminkin (Hand & Sanchez 2000, 720-721; Holland et al. 1998, 60; Eder et al. 1995; Gardner 1995, 58). Helena Saarikoski (2001, 226) toteaa osuvasti koulun merkityksestä, että erotteluja esimerkiksi hyviin ja huonoihin naisiin ei keksitä koulussa, mutta niiden soveltamista omassa lähiympäristössä saatetaan opiskella ahkerimmin juuri koulun pihalla.

Nuorilla on erilaisia käsityksiä koulun sosiaalisista suhteista, hierarkiaa ja eroja rakentavista prosesseista sekä siitä, onko nuorten välillä konflikteja vai ei. Koulussa tapahtuviin nuorten välisistä

konflikteista puhuttaessa niistä käytetään nimitystä kiusaaminen tai koulukiusaaminen. Sukupuolinen häirintä ei sen sijaan vaikuta kuuluvan koulusanastoon, mikä lienee yhteydessä siihen, että sukupuoli on suomalaisessa peruskoulussa pitkälti julkilausumatonta. Peruskoulu pyrkii virallisella tasollaan olemaan sukupuolineutraali ja sen oletetaan tarjoavan sekä tytöille että pojille tasaarvoiset mahdollisuudet (Gordon & Holland & Lahelma 2000a; ks. myös Kenway et al. 1998). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sukupuolta ei välttämättä lausuta ääneen ja oteta eksplisiittisesti huomioon esimerkiksi koulun opetussuunnitelmissa (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 39-40, 200). Ulla Kosonen (1998, 254) väittää, että koska seksuaalisuutta ei koulussa "pystytä käsittelemään, maskuliininen seksuaalisuus pääsee valtaan". Sukupuoli ja seksuaalisuus, niihin liittyvät eronteot ja vallan dynamiikat ovat koulussa osittain vaiettuja, mutta jatkuvasti läsnä tekojen, puheiden ja ruumiillisuuden kautta (esim. Tolonen 2001; Lehtonen 2003; Epstein & Johnson 1998).[58]

Koulussa on erilaisia fyysisiä tiloja, joissa sukupuoli ja seksuaalisuus korostuvat eri tavoin. Aineistoni ei varsinaisesti anna mahdollisuutta pohtia häirintää tai kiusaamista koulun eri tiloissa, koska en tehnyt systemaattisia havaintoja tutkimuskoulussani ja useimmiten nuoret puhuvat yleisesti vain koulusta, ala-asteesta tai ylä-asteesta. Jotkut toki sijoittavat tilanteita oppitunneille, ruokatunnille tai välitunneille, joko käytävään tai koulun pihalle (liikuntatunneista ks. Kosonen 1998). Ulla Kosonen (1998, 63-64) tarkastelee välituntia näyttämönä, jolla ollaan kerrasta toiseen katseiden kohteena ja jolla esitetään vastakkaisia sukupuolirooleja myös häirinnän kautta. Myös vessat erottuvat tiloina, joissa voi tapahtua ikäviä asioita ja joiden vahva sukupuolittuminen tekee väärään vessaan joutumisesta rangaistuksenomaisen (ks. myös Lehtonen 2003, 218; Gordon

58 Sukupuolen ja seksuaalisuuden ohella virallisen koulun tasolla vaietaan usein myös muista kuten etnisyyteen tai sosiaaliluokkaan liittyvistä eroista (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 98; Lahelma 1999, 86-87).

& Holland & Lahelma 2000a, 140; Virtanen 1972, 50-52). Päivi Korhosen ja Meri Kuusen (2003, 47-48, 136) tutkimuksessa jotkut tytöt mainitsivat koulussa häirityksi tulemisen kannalta erityisen hankalia paikkoja tai aikoja, mutta tutkijat korostavat, että tytöt voivat kohdata häirintää lähestulkoon kaikkialla koulun tiloissa.

Vaikka koulukiusaamiselle ja sukupuoliselle häirinnälle on omat vakiintuneet määritelmänsä, kyse ei luonnollisestikaan ole erillisistä, selvärajaisista ilmiöistä. Koulukiusaamisen määritelmässä korostetaan yhteen oppilaaseen kohdistuvan kiusaamisen toistuvuutta ja jatkuvuutta (Salmivalli 1998) ja sukupuolisen häirinnän määritelmissä huomion tai lähestymisen yksipuolisuutta ja kytkeytymistä sukupuoleen. Koulukiusaamista ja siihen puuttumisen tärkeyttä on viime vuosina tutkittu (esim. mt.), ja niistä on keskusteltu paljon julkisuudessa. Vaikka osa kiusaamisesta ei liitykään mitenkään sukupuoleen tai seksuaalisuuteen, on silti yllättävää, että kumpaakaan ei ole juurikaan otettu huomioon useissa koulukiusaamiskeskustelussa tai -tutkimuksessa (Lehtonen 2003, 151, 153). Sekä tutkimuksessa, julkisuudessa että aineistossani käydyn kiusaamiskeskustelun erityispiirteitä on se, että kiusaamisesta voidaan puhua ja se voidaan myös ymmärtää sukupuolineutraalina ilmiönä, jossa kohteen ja tekijän sukupuoli ovat lähinnä sattumanvaraisia. Lisäksi aineistoni nuoret puhuvat kiusaamisesta usein passiivissa - joku *joutuu kiusatuksi* - ja he etsivät selitystä pääsääntöisesti kiusatun erilaisuudesta. Vaikka kiusaaminen vaikuttaa olevan oppilaille toimiva reflektoinnin väline, se palauttaa kiusaamisen syyn uhrin ominaisuuksiin ja kätkee ilmiön sukupuoliulottuvuuden (ks. myös Kenway et al. 1998, 104; Korhonen & Kuusi 2003, 24). Lisäksi kiusaamiskeskustelu ei tunnu tavoittavan sellaista sukupuolista häirintää tai kiusaamista, joka ei kohdistu systemaattisesti yhteen oppilaaseen.

Nuoret käyttävät kirjoituksissaan ja puheessaan sekaisin termejä kiusaaminen, kiusoittelu, ahdistelu ja häirintä viitatessaan koulussa tapahtuviin konflikteihin, ja aina ei ole selvää, millaiseen tapaukseen kullakin termillä viitataan. Tytöillä on tunne siitä, että kiusaaminen ei ole riittävä käsite kuvaamaan kaikkia kokemuksia,

mutta häirinnän tarkka määrittely tai erottaminen kiusaamisesta on silti hankalaa. Se, että monet nuoret kirjoittavat kiusaamisesta eivätkä häirinnästä, voi johtua siitä, että kiusaaminen niin ilmiönä kuin käsitteenä on tuttu sekä (sukupuoli)neutraalisuudessaan vähemmän latautunut sukupuoliseen häirintään verrattuna. (Ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 19.)

Kouluyhteisön erityisyys

Koulu on arkinen paikka, jossa oppilaat tapaavat päivästä toiseen sekä niitä, joiden kanssa he haluavat viettää enemmän aikaa, että niitä, joiden seuraa he haluavat oman hyvinvointinsa takia välttää. Koulussa nuoret kohtaavat sosiaalisten suhteiden kirjon, ja siellä on mahdollisuus kokea niin ystävyyttä, romantiikkaa, seurustelua, kiusaamista kuin eristämistä. Tilanteina niin flirttailu kuin häirintäkin voivat olla tapoja rikkoa rutiininomaista arkea (ks. esim. Käyhkö 2006, 187).

Koulu on erityinen instituutio, jossa on omanlaisensa yhteisöllinen ja myös paikallinen kulttuuri (Palmu 2003; Tolonen 2001, 260-262). Samojen tyttöjen ja poikien väliset suhteet saattavat näyttäytyä erilaisina koulussa ja koulun ulkopuolella (Kosonen 1998, 75). Vastaavasti koulujen väliset paikalliskulttuuriset erot näkyvät tyttöjen ja poikien välisissä suhteissa. Esimerkiksi Tarja Tolonen (2002, 140) kuvaa kahdesta tutkimuskoulusta toisen kulttuuria "poikavaltaiseksi". Tämä näkyi muun muassa siinä, että lähes jokainen yhdeksännen luokan tytöistä oli kohdannut kähmintää, juoruja ja huorittelua, mikä Tolosen mukaan saattoi lisätä tyttöjen välistä solidaarisuutta. Tässä koulussa "tyttöihin kohdistuva seksuaalinen kähmintä näytti olevan osa heteroseksuaalista arkista järjestystä", mihin verrattuna toinen tutkimuskoulu puolestaan määrittyi "naisystävällisempänä" (mts. 242, ks. myös 261-262). Toisaalta taas kummassakin Tolosen tutkimassa koulussa oli yhteisiä piirteitä, kuten poikien eronteko tytöistä ja tyttöjen seksuaalisen maineen merkitys (mts. 262).

Seuraava ainekirjoituskatkelma, jossa kirjoittaja havainnollistaa harmittoman ja ei-harmittoman sukupuolisen huomion eroa diskoon ja kouluun sijoittuvilla esimerkeillään korostaa koulun erityislaatuisuutta häirinnän tapahtumapaikkana.

> Joskus saattaa poika/tyttö läppästä toista osapuolta takapuoleen clubeilla, mutta se ei ole niin vakavaa, (minullekin on tehty niin) siinä tavallaan osoitetaan toiselle kiinnostumisestaan. Mutta aina se ei olekaan niin harmitonta. Pieni esimerkki: tyttöä ahdistellaan koulussa. Hän pelkää tulla kouluun sillä tietää että häntä aletaan taas lääppiä, kiusoitella ja härnätä. Tytöllä on kavereita mutta nämä luulevat vain että pojat ovat kiinnostuneita hänestä. Vaikka olisivatkin se ei ole oikein osoittaa sitä sillä tapaa että se loukkaa toisen seksuaalisuutta. Hän on yrittänyt monta kertaa sanoa näille tyypeille ettei hän halua että he kiusaisivat häntä, mutta he eivät usko. Hänelle koulu on painajaista niin kauan kuin hän joutuu menemään sinne (tuon keksin päästä) (AT45)

Diskossa koskettamisen ilman lupaa voi tytön mukaan tulkita kiinnostuksen osoitukseksi ja mahdolliseksi toimintatavaksi sekä tytöille että pojille. Koulussa sen sijaan huomio voi muuttua häiritseväksi, koska häiritseviä poikia on monta ja heidät joutuu tapaamaan päivästä toiseen[59]. Kirjoittaja ei pohdi opettajien tulkintoja tai mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseen, mutta tuo esille, että ystäviltä ei välttämättä saa tukea, jos nämä sivuuttavat tytön tulkinnan ahdistelusta ja tulkitsevat tilanteen normaalina heteroseksuaalisena kanssa-

59 Teija Mankkinen (1995, 101-102) toteaa yhteisön merkityksestä, että (yliopiston) työyhteisössä tapahtuva häirintä voi olla prosessinomaista niin, että se etenee vähitellen ja huomaamattomasti ja muuttuu ajan myötä yhtäältä osaksi arkipäivää toisaalta mahdollisesti selkeämmäksi ja karkeammaksi. Sama prosessinomaisuus mahdollistuu myös kouluyhteisössä.

käymisenä (ks. myös Lahelma 1999, 91-92; Kenway et al. 1998, 19). Edellä on tullut esille useita esimerkkejä siitä, kuinka tytöt auttavat ja tukevat toisiaan hankalissa tilanteissa (ks. Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 116; 2000b). Koulussa ryhmä voi tarjota tytöille mahdollisuuden haastaa perinteisiä tyttöpositioita (Blackman 1998, 224), ja ryhmän tuki voi myötävaikuttaa siihen, että joitakin tyttöjen ja poikien välisiä konflikteja tulkitaan pikemminkin hauskoina ja piristävinä kuin häiritsevinä (Lahelma 2002a, 298-299). Jane Kenway kollegoineen (1998, 142) esittää, että tyttöjen tuen menettäminen häirintätilanteessa voi tuntua pahemmalta kuin itse häirintä ja että yksi syy uhrin jättämiseen yksin voi olla siinä, että tytöt pelkäävät kohteen puolustamisen kautta joutuvansa itsekin kohteiksi (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 111).

Koulu pakollisena instituutiona voi olla loukku häirinnän kohteelle, sillä kouluvelvollisuus ja koulun aika-tila-polkujen ehdottomuus saattavat konfliktin osapuolet yhteen kerta toisensa jälkeen (ks. myös Gardner 1995, 58). Kuten seuraavien katkelmien kirjoittajat toteavat, harmittomana tai toivottavana pidetty huomio saattaa muuttua häiritseväksi juuri toistuvuutensa tai sen uhan takia tai siksi, että tilanteesta pois vetäytyminen on vaikeaa.

> Pienet silmän iskut ja muut flirtit ja sen semmoiset ei yleensä ole häiritseviä mutta jos se on tyyliin “Hei makee daisarit, mennääx sänkyyn” niin se on todella mautonta ja erittäin häiritsevää varsinkin jos huutelijoita on monia ja näiden läsnä oloa ei voi vältellä jos on esim. samassa koulussa. [...] Tiedän kuitenkin, että sukupuolinen häirintä esim. koulussa voi aiheuttaa masennusta ja haluttomuutta koulun käymiseen jos joka päivä on odottettavissa jonkinlaista häirintää. (AT11)

> Uskon, että jokainen nainen haluaa huomiota osakseen, koulussa pojat vetää tyttöjä leteistä ja muuta pientä, eikä sitä oteta vakavasti. Mutta jos tollasessakin tilanteessa jou-

> tuu toistuvan pilkan kohteeksi ja koko ajan joku roikkuu leteissä, ei se ole kivaa. (AT37)

Kaikki häirintä- tai kiusaamistilanteet eivät välttämättä ole systemaattista yhteen henkilöön kohdistuvia vaan luonteeltaan satunnaisia, kehen tahansa tai kaikkiin - erityisesti tyttöihin - kohdistuvia (ks. myös Kosonen 1998, 213). Tällaista häirintää peilataan ainekirjoituksissa ei-toivottuun kiusoitteluun tai härnäämiseen, mutta kuten edellä siteeraamani tyttö kirjoittaa, myös toivottuun huomioon. Jos "jokainen nainen haluaa huomiota osakseen", leteistä vetämistä voi pitää osoituksena onnistuneesta naiseuden esittämisestä (vrt. mts. 216). Häirinnän syitä voivat yhden kirjoittajan mukaan olla "varmaan hyvä ulkonäkö tai jos haluaa vittuilla jollekki" (AP49), eli häirintä esitetään sekä eräänlaisena imartelun että halventamisen välineenä.

Australialaisen Jane Kenwayn ja kollegoiden (1998, 102-103) tutkimuksessa koulun pojat uskoivat, että jotkut ihmiset ovat uhrityyppiä (victim type) eli aiheuttavat häirinnän itse, ja on vain sattumaa, että näistä suurin osa on tyttöjä. Häirintä kohdistuu kuitenkin tyttöihin nimenomaan siksi, että he ovat tyttöjä. (Mts. 102; ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 44.) Häirinnän kohde voi olla kuka tahansa tyttö, kuten seuraavista lainauksista voi päätellä: sekä lihaviksi että laihoiksi arvioiduille tytöille on omat haukkumasanansa.

> Joku poika haluaa näyttää kavereilleen, että on kova tai jotain. Hän menee tytön luo ja puristelee tätä nopista [rinnoista] ja muista aroista paikoista. Tyttö ei voi muuta kuin rimpuilla pois. Poika naureskelee, mutta tytöstä voi tuntua tosi pahalta jälkeen päin. Pojat yleensä myös nimittelevät tyttöjä. Jos jollakin on isot rinnat tai hyvä takapuoli, silloin huudellaan "kivat kanuunat" tai sinne sinne päin. Jos tyttö on laiha huudellaan "lähe lahna lataa". Tämmöisestä voi pahoittaa mielensä ja voi mennä hyväkin päivä pilalle. (AP35)

> Kun kävelen koulun käytävillä kuulen huutoja saatanan sotanorsu! moi luupiiska! mitä kuuluu kuulantyöntekijä? Osa kavereista nauraa yritän olla nauramatta, mutta joskus nauran myös itsekkin. Miksi kaverini eivät voi vain antaa muitten olla rauhassa ehkä heillä on vain tarve sanoa muille jotain. En tiedä on vaikea sanoa. (AP09)

Ensimmäisessä lainauksessa merkille pantavaa on se, että kirjoittaja näkee pihalla kähmittävän tytön mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseen pienenä. Tyttö pääsee irti tilanteesta, mutta voi kuitenkin kysyä, miksi tyttö ei kirjoittajan mielestä voi muuta kuin rimpuilla pois ja olisiko joku muu tapa tehnyt tytön olon paremmaksi jälkeen päin[60]. Huutelun osalta kumpikaan kirjoittajista ei edes tuo esille muuta mahdollista reaktiota kuin sen, että tyttö voi pahoittaa mielensä. Tytöt voivat tietysti kiusata myös poikia, mahdollisesti jopa heitä häirinneitä poikia jossain muussa tilanteessa.

Kummassakin esimerkissä muilla tilannetta todistavilla pojilla on tärkeä rooli suopeana ja osittain kannustavana yleisönä. On täysin mahdollista, että kyseiset pojat eivät käyttäydy samalla tavalla koulun ulkopuolella ilman yleisöä (Lehtonen 2003, 162; Kosonen 1998, 175; Thorne 1993, 52-54). Ensimmäisessä lainauksessa tytön rintojen kähmiminen kuvataan keinona todistaa ja rakentaa tietynlaista kovismaskuliinisuutta, ja se liitetään koulun ryhmäjakojen, hierarkioiden ja oman aseman vahvistamiseen (ks. myös Honkatukia 1998, 147; Lehtonen 2003, 162; Korhonen & Kuusi 2003, 62-63; Renold 2005, 129-131[61]) sekä heteroseksuaalisen jär-

60 Jane Kenwayn ja kumppaneiden (1998, 149) mukaan koulussa häirintää kokeneiden tyttöjen vaihtoehdot olivat välinpitämättömyys, tappeleminen tai kertominen, mutta kaksi jälkimmäistä saattoivat johtaa lisähäirintään.

61 Emma Renoldin (2005) ala-astetta käsittelevässä kouluetnografiassa tyttöjä häiritsevät pojat olivat useimmin niitä, jotka eivät kuuluneet suosittujen poikien joukkoon ja joilla siten oli intressiä vahvistaa omaa asemaansa.

jestyksen ylläpitämiseen (Tolonen 2001, 242). Kirjoituksessa tulee esille oletus, että pojan tapa näyttää kovuuttaan on legitiimi ja hyväksytty kavereiden silmissä, mutta yleisö voi suhtautua myös tuomitsevasti tai välinpitämättömästi kyseisen pojan tekoon (ks. myös mts. 125-127). Jälkimmäisessä lainauksessa osa pojista asettuu huutelun tueksi yhteisen naurun kautta, mutta kirjoittaja yrittää myös joskus olla nauramatta ja jäädä tämän mieheyden ja miehistä yhteisyyttä vahvistavan performanssin ulkopuolelle. Tosin kirjoittaja pohtii nimittelyn motiivin liittyvän myös siihen, että pojilla on "tarve sanoa", kommunikoida jollakin, vaikkakin kömpelöllä tavalla tyttöjen kanssa. Kiusaamiseen ja häirintään liittyvää ryhmäpainetta kuvaa myös seuraava kuvaus ala-asteella poikamaisen ulkonäkönsä takia kiusatun tytön ja hänen entisen kiusaajansa ystävystymisestä. Kiusaamiseen osallistumisessa voi siis olla kyse oman turvallisen position varmistamisesta (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 132).

> Yksi heistä [kiusaajista] on tällä hetkellä paras kaverini, jolle voin kertoa AIVAN kaikki. Hän kiusasi minua vain sen takia, kun ei halunnut erottua liikaa joukosta, muuten olisimme olleet jo silloin ylimpiä ystäviä. Olemme puhuneet päämme puhki siitä kiusaamisesta ja nykyään pystyn jo nauramaan koko asialle. (AT30)

Kouluyhteisön erityisyys tekee perustelluksi puhua niin koulukiusaamisesta kuin koulussa tapahtuvasta sukupuolisesta häirinnästä omanlaisinaan ilmiöinä. Kouluyhteisö on korostetun julkinen ja siellä nuoret ovat opettajien ja toisten nuorten jatkuvan tarkkailun kohteena (Thorne 1993, 53-53). Kouluaika mahdollistaa sekä pitkäaikaisen ystävyyden että ulossulkemisen. Ystävien tuen menettäminen häirinnän tai kiusaamisen kohteena olevalle on koulussa erityisen hankalaa, koska suljetussa yhteisössä uusien ystävien löytäminen voi olla vaikeaa. Lisäksi sukupuolinen häirintä ja kiusaaminen ovat

yhdenlaisia välineitä, joiden kautta asemia ja positioita informaalissa koulussa tarkennetaan, muutetaan tai vahvistetaan.

Seksuaalisuuteen liittyvä nimittely ja leimaaminen

Samoin kuin kiusaamisen myös käsitys huorittelun yleisyydestä ja esiintymisestä koulussa jakaa nuorten mielipiteitä. Toiset arvioivat, ettei nimitystä käytetä paljoakaan, ja toiset viittaavat rutiininomaiseen nimittelyyn. Huorittelu on tyttöjen mielestä pahinta, mitä tytölle voi sanoa ja myös pojat tietävät tämän. Helena Saarikoski (2001, 225) huomauttaa, että "huorittelu on useimmiten avoimen vihamielistä ja siihen ei liity näennäistäkään flirtin tai erotiikan sävyä". Silti huorittelusta puhuttaessa vedotaan joskus siihen, että huora-sanasta on (koulukulttuurissa) tullut niin yleinen ja arkinen, että sillä ei tarkoiteta mitään ja että sitä saatetaan käyttää tytöstä myös ystävien kesken (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 133; Saarikoski 2001, 85-86; Lahelma 1999, 92; Honkatukia 1998, 170-171, homottelusta Lehtonen 2003, 146-147). Yksi haastatelluista pojista kuvaa tyttöjen seksualisoivan nimittelyn arkisena ja vakiintuneena käytäntönä, jonka sisältö saattaa vaihdella vuosittain. Tässä lutkaksi nimittelyllä on hyvin vähän jos ollenkaan tekemistä seksuaalikäyttäytymisen kanssa. Nimitys liittyy selvästi siihen, että jostain tytöstä ei pidetä tai tämä ei käyttäydy poikien mielestä "kiltisti" heitä kohtaan. Pasi siis perustelee lutkaksi nimittämistä sillä, että nämä tytöt ansaitsevat omalla tietoisella käyttäytymisellään ja olemuksellaan huonon kohtelunsa. "Hirveän" tytön luonteenpiirteiksi määrittyvät äänekkyys ja näkyvyys ja hänen vastinparikseen säyseä ja hiljainen, konventionaalista feminiinisyyttä edustava tyttö.

> PASI: Yhtenä vuonna me taidettiin käyttää aika paljon lutka-nimityst. Mut ei sit o nyt enää ysil käytetty. Sitte, ootas mitä nyt jotain jotain tankkipersettä [naurahdus]. Siis ulkonäköön viittaavaa, jos varsinkin... Ei tietenkää jos se

on hyvin mukava tyttö, joka käyttäytyy meit kohti kiltisti. Siis onhan tytöiskin on ihan kunnon bitchejä, et siis ihan tietosesti tietää olevansa hirveet.

SA: Millee hirveet tai siis mikä sit on sellasen hirveen ja mukavan ero?

PASI: No mukava on semmonen, joka jos sillei oo mitää hyvää sanottavaa, ni se on hiljaa. Ja tota jos ei sen seurasta tykätä, ni se pysyy poissa. Mut taas semmoset ärsyttävät ja hirveet ne on sellasii, jotka tuppaantuu seuraan ja virnuilee siis paljon, on muutenki semmossii räävittömii ja sellasii, ei yhtään kivoja [...]

SA: Onks nää sit nää lutka-nimitykset ni liittyyks ne sit johonki tollaseen vai oliks ne semmonen yleinen?

PASI: Se aina välil se tuntu, et se oli aika yleinenkin, koska eihän ihmiset jossain kasil tai seiskal viel, no se oli melko varma et niit joita haukuttiin lutkiks, niin eihän ne nyt ollu viel mitää sellasta tehny, siis sukupuolist luultavasti. En mä tiedä, mut kumminkin lutka-nimitys varmaan just liitty tollaseen, jos ei pidetty [naurahdus], jos ei pidetty tytöstä ni saatto ihan hyvin joskus lähtee sielt "lähetsä lutka nyt menee" tai tollast noin.

Tässä esimerkissä tyttöjen halventava seksualisointi näyttäytyy poikien vallankäytön välineenä, keinona kontrolloida tyttöjä ja jakaa heitä nimittelyn kautta suosittuihin ja epäsuosittuihin sekä rangaista epäkonventionaalisen naiseuden esittämisestä (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 132-133; Lahelma 2004, 8; Tolonen 2001, 157, 224, 252-253; Saarikoski 2001, 86-87). Todennäköisesti poikien nimittelyllä ja jaottelulla ei ollut ratkaisevaa vaikutusta yksittäisten tyttöjen maineeseen tai heidän keskinäisiin suhteisiinsa, koska Pasin kuvauksen mukaan kyse oli pikemminkin yleisestä, tosin erityisesti tietynlaisiin tyttöihin kohdistuvasta nimittelystä kuin yksittäisten tyttöjen leimaamisesta. Lutkaksi nimittelyä voi pitää niin lähellä tyttöjen inhoamaa huorittelua, että

sitä ei välttämättä voi ohittaa kepeästi varsinkaan, jos nimittely oli toistuvaa. Vähintäänkin nimittelyn voi olettaa kärjistäneen sosiaalista kanssakäymistä. (Ks. Tolonen 2001, 224.)

Tyttötutkimusta 1980-luvulta saakka tehnyt brittiläinen Sue Lees (1997, 31-35) väittää tyttöjen muuttuneen niin, että kun he aikaisemmin ottivat seksismin itsestäänselvyytenä, he ovat nykyään paremmin tietoisia huoraksi haukkumisen epäoikeudenmukaisuudesta, haastavat sitä ja puolustavat itseään enemmän. Tyttöjen strategioita ovat haukkumasanojen merkityksen vääristely ja käyttäminen konventioiden vastaisesti pilkaten ja ironisoiden niitä tai loukkausten kollektiivinen vastustaminen. Omassa aineistossani ei tullut esille keinoja, miten selvitä huorittelusta tai viedä tehoa sen loukkaavuudelta. Päinvastoin, huoraksi kutsuminen nähtiin asiana, johon tytöt eivät voi vaikuttaa.

> Varmaan jokainen tyttö on joskus kuullut, että häntä haukutaan mm. huoraksi. Tämä on joka päiväistä ja sille ei kukaan voi tehdä mitään. (AT14)

Samaten edellä siteeraamani Pasi näkee tytön mahdollisuuden vastata loukkaukseen samanlaisella loukkauksella vähäisenä. Hän pohtii, että hyvän tyttöystävän suusta kuultu nimittely voisi satuttaakin, mutta "jos pitää sitä tyttöö ala-arvosen tyttön, ni ei ketää kiinnnosta, mitä se sanoo". Loukkausten teho onkin epäilemättä sidoksissa nimittelijän ja kohteen sosiaaliseen asemaan koulussa ja siihen, keitä koulussa kuunnellaan ja ketkä voivat saada yleisön puolelleen. Muunlainen reagointi esimerkiksi fyysinen tappelu voi jopa heikentää tytön asemaa entisestään (Lees 1993).

Suvi, Noora ja Riikka liittävät huorittelun vain yhteen tyttöön kohdistuvana ja siksi harvinaisena, lähinnä tyttöjen harjoittamana käytäntönä. Yhden tytön huorittelemista perustellaan tässä sillä, että tyttö haukkui ensin samalla tavalla muita tyttöjä. Kyse on siis eräänlaisesta rangaistuksesta tai kostosta. Huomionarvoista tässä esimerkissä on se, että huorittelussa ei ole kyse vain tyttöjen välisestä

konfliktista, vaan sitä kehystävät vahvasti koulun institutionaalisten ikäjärjestelyjen rakentamat erottelut (ks. luku 4).

> SA: Huoritellaanks teit koulussa tai kutsutaaks siel tyttöi huoraks?
> SUVI: Ei meit sillee.
> NOORA: Kylhän sitä yhtä.
> SUVI: Paitsi sitä yhtä [seitsemäsluokkalaista] tyttöä, koska se alko siitä, että se on nimitelly kaikkii muit sillee [...] Se on [nimitelly] vaa ysin tyttöi.
> RIIKKA: Johonki vessaan on kirjoteltu, et se ja se on huora. Mut en mä o ainakaa kuullu, et oltais sanottu päin naamaa.
> SUVI: Nii just, et esimerkiks kukaa meistäkää ei tiedä sen nimee, mut jos me halutaa siit sanoo jotai, et mä vaik näin sen eilen Päätoril ni mä sanon, et mä näin sen seiskahuoran [naurua]. Ei sillee et mentäs huutaa sille, et vähä sä oot huora.
> SA: Käyttääks pojat sitä?
> NOORA: Ei. Se on just aika paljon tyttöjen. Kutsuu toisiaan huoriks.

Seksuaalisuuteen liittyvästä nimittelystä ja leimaamisesta puhuttaessa on syytä tehdä (löyhää) erottelua kolmenlaisen käytännön välille. Ensimmäisenä on satunnaisen, kehen tahansa tyttöön tai poikaan kohdistuva nimittely, johon Pasi edellä viittaa puhuessaan lutka-sanan käytöstä ja jota voidaan käyttää strategisesti kenen tahansa tytön loukkaamiseksi tai vaikkapa naisopettajan auktoriteetin mitätöimiseksi (ks. Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 132; Saarikoski 2001, 89-91; Tolonen 2001, 253). Homottelulla voidaan puolestaan kyseenalaistaa kenen tahansa pojan maskuliinisuus (Lehtonen 2003, 146). Vaikka lutka- tai homo-nimitykset olisivat rutiininomaisia ja arkisia, minkä kautta myös vähätellään niiden merkitystä ja tarvetta puuttua nimittelyyn, niihin liittyy aina

kielteinen seksuaalinen arvovaraus, oikeanlaisena pidetyn sukupuolisuuden kyseenalaistaminen ja voima loukata ihmisiä (ks. mts. 146; Lahelma 2004, 13-14).

> Huutelussa luultavasti käytetyimpiä sukupuolten välillä ovat viittaaminen toisen homoseksuaalisuuteen ja myös poikien käyttämä huorittelu. Tällaiset huudot saattavat aiheutua kyllä pienistäkin seikoista, mutta seksuaalisuuteen viittaavat seikat saattavat ahdistaa aika helposti. Tuskinpa kukaan nuori haluaa, että häntä väitetään homoseksuaaliseksi. (AP20)

Toiseksi, joistakin oppilaista kiertää juoruja, heille syntyy maine tai heihin liitetään leima, joka saattaa rajoittua vain pienen piiriin. Edellä Suvin, Nooran ja Riikan kertomassa esimerkissä yhtä tyttöä nimitettiin huoraksi, mutta tämä saattoi olla vain kyseisten tyttöjen ja heidän ystäväpiirinsä eikä esimerkiksi koko koulun käyttämä nimitys (vrt. Tolonen 2001, 253-254). Joidenkin nuorten arviot siitä, että koulussa ei levitellä juoruja saavat tukea siitä, että vaikka nuoret viittaavat joihinkin samoihin tapahtumiin tai henkilöihin, aineistosta ei nouse selvästi yhtä kouluun sijoittuvaa häirintäkuvausta tai -juorua. Olli kieltää, että pojat juoruilisivat, mutta antaa kuitenkin esimerkin, jossa pojat saattavat “ohimennen” spekuloida koulutoverin syntymättömän lapsen etnistä taustaa halventavalla tavalla.

> SA: Jossain aineissakii puhuttii huhujen levittämisestä, et juoruillaan jostain tyypistä jotain.
> OLLI: En mä usko, et kundien seuras sitä on kovin paljo. Kylhän aina välil saattaa, siis ihan ohimennen vaa heittää et tolle on tulos tommonen somalipenska tuol vatsas, et tollee noin. Mut ei sillee, et [kuiskaa] hei tietsä mitä, et toi kuule, se on hirvee narttu [naurahdus].

Kolmantena käytäntönä voi erottaa edellistä pysyvämmän ja laajemman yhteisön tiedossa olevan yksittäiseen tyttöön kiinnittyvän

maineen tai leiman. Jenny Kitzingerin (1995) tutkimuksessa yksi tapa, jolla 19-20-vuotiaat tytöt määrittelivät huoran oli "toinen". Haastatellut eivät tunteneet kyseisiä tyttöjä, mutta tiesivät keitä he ovat eivätkä arvostaneet heitä. Näitä tyttöjä kuvattiin huomionhakuisina ja mauttomina: liikaa meikkiä ja aukinaisia ylänappeja. Yhtäältä heitä ei pidetty erityisen viehättävinä tai hoikkina (mts. 189), mutta Sue Leesin (1993) mukaan huoriksi leimautuvat tytöt ovat nimenomaan hyvännäköisiä, samalla sekä halveksunnan että halun kohteita (vrt. kovat tytöt, Oinas 2001, 177-178). Tämä tulee esille Ulla Kososen (1998, 207-210) tutkimuksessa, jossa lukiossa häirinnän kohteena ollut tyttö sai jatkuvaa sukupuolista huomiota sekä miespuoliselta luokanvalvojaltaan että lukion pojilta. Yhtäältä pojat "parveilivat hänen ympärillään" mutta toisaalta pitivät häntä liian "hutsuna" pyytäkseen häntä ulos. Tyttö näyttäytyi saamansa huomion takia muiden tyttöjen silmissä "liian suosittuna" ja hänet eristettiin ja/tai hän eristäytyi luokan tytöistä (ks. myös Kitzinger 1995, 191; Saarikoski 2001, 238).

Minna ja Veera kertovat heidän koulussaan olleesta tytöstä, jolla oli huoran maine. Tyttöjen mielestä maineelle oli perustellut syyt, joilla he viittasivat tytön seksuaaliseen käyttäytymiseen. Samaten Veeran kuvaus siitä, kuinka tyttö oli kertonut hänelle seksikokemuksestaan näyttäytyy jollei ratkaisevana ainakin keskeisenä osasyynä tytön maineelle.

> VEERA: No vähä ärsytti ku mä olin syömässä ja sit se tuli kertoo mulle sen eräästä kokemuksesta, mikä ei ollu kauheen kiva, ni siin meni aika paljon ruokahalu sit sen jälkeen. Sit oli vähän sillai, et joo, kiitti ku kerroit, et jos mulla olis jotain semmosta tapahtunu, ni emmä menis levittelee kaikille sillai ihan. [...] Sit on just sillai, kiinnostus kympissä, et ei pakosti kaikkii kiinnosta, mitä se on jonku jätkän kaa duunaillu. [...] No se tyttö meni pojan kaa metsään ja sit se tyttö sillai [naurua] se poika veti housut alas ja sit se tyttö niinku sillai.. [...] Mä olin vaa, et jos sä luulet

> et toi on tosi coolii tai siistii, ni must toi on tosi tyhmää, et mä en ikinä.

Minna ja Veera paheksuvat siis itse tytön tekoa, joka heidän mielestään oli "kuvottavaa", "pelkkää seksiä [...] ei se seksiikä ollu", mutta etenkin sen kertomista (ks. myös Tolonen 2001, 238-239). Minnan tarkennuksen mukaan seksikokemuksen julkistamista olisi voinut odottaa pojalta, mutta ei tytöltä. Vaikka tytöt puhuisivat seksikokemuksistaan ystäviensä kanssa, tässä ei ollut kyse hyvien ystävysten luottamuksellisesta keskustelusta, vaan koulun ruokalassa tapahtuneesta julkistamisesta, joka Veeran ja tytön etäisten suhteiden takia määrittyi oudoksi ja paheksuttavaksi yksityisasioiden "levittelyksi". Veeran ja Minnan kauhistelussa ja paheksunnassa on kyse myös selkeästä eronteosta heidän ja kyseinen "toisen" tytön ja tämän edustaman tyylin välillä (vrt. mt. 252; Oinas 2001, 177; Kitzinger 1995, 189; Honkatukia 1998, 167-168).

Loppujen lopuksi "toinen" voi olla kuka tahansa tyttö (vrt. Kitzinger 1995, 189-190). Seuraavan ainekirjoituksen laatija kertoo tyttöjen välisen ystävyyden kontrolloimisesta ja sen leimaamisesta (virheellisesti) lesboudeksi[62] (vrt. Lehtonen 2003, 169, 172).

> Ihmiset, jotka erottuvat massasta joutuvat usein kiusatuiksi. Tiedän muutaman tapauksen, joissa kaksi tyttöä on ollut todella hyviä kavereita. Koulun jätkiä tämä alkoi häiritsemään, joten he ristivät tytöt lesboiksi, sen enempää ajattelematta. Juttu levisi nopeasti ja kohta kaikki "tiesivät". (AT38)

62 Kirjoituksesta saa sen käsityksen, että lesboleima, joka tyttöparille annettiin, oli virheellinen, toisin sanoen tytöt eivät varsinaisesti olleet parikunta vaan ystävykset. Aineistossa ei tullut esille yhtään esimerkkiä, jossa ei-heteroseksuaalinen nuori olisi ollut kiusaamisen kohteena seksuaalisuutensa tai siihen kohdistuvien epäilyjen takia (vrt. Lehtonen 2003, 160-164).

Leimaaminen ei välttämättä edellytä aina "pariskuntaa", vaan homoksi tai lesboksi nimittelyn kohteeksi voi joutua myös yksittäinen tyttö tai poika. Jukka Lehtonen (2003, 144, 148-149) on vertaillut homo- ja lesbo-sanojen käyttöä kouluyhteisössä ja toteaa, että homotteluun verrattuna lesbo-sanaa ei käytetä samalla tavalla voimasanana tai yleisenä haukkumanimenä, tyhmän synonyymina. Lesbo-sanalla on suorempi yhteys lesbouteen kuin homo-sanalla homouteen, minkä takia lesbo-nimitystä käytetään tietyistä tytöistä. Lehtonen (mts. 149) toteaa myös, että lesboutta ei leimata yhtä kielteisesti kuin homoutta, mutta edellinen esimerkki havainnollistaa, kuinka myös lesboudesta voi tulla tiettyihin tyttöihin liitetty negatiivinen leima ja leimaamisesta vallankäytön väline.

Tarja Tolonen (2001, 223) puhuu maineen kerrostumisesta eli siitä, että maine kehittyy ajan myötä. Siksi kolmen nimittely- tai juoruamiskäytännön välille ei voida vetää selviä rajoja, koska satunnaiseenkin huoritteluun samoin kuin muuhunkin seksuaalisväritteiseen nimittelyyn liittyy aina uhka sen pysyvyydestä. Tämä havainnollistuu ainekirjoituksessa, jossa myös tuodaan esille tyttöjen seksuaalisuuteen liittyvien leimojen kieroutunut logiikka: sekä seksuaaliseen kokeneisuuteen että kokemattomuuteen viittaamista voidaan käyttää halventavassa tarkoituksessa (vrt. Fine 1988, 37; Saarikoski 2001, 114-117).

> Ala-asteella pojat haukkuivat joitain tyttöjä "huoriksi", vaikka tuskin edes tiesivät, mitä sana tarkoittaa. Leima voi kuitenkin seurata mukana koko kouluajan ja tehdä elämästä erittäin raskasta. Tyttö voi myös saada "pihtarin" leiman helposti, kun poika ei saakaan mitä haluaa. (AT38)

Seksuaalista mainetta ja käyttäytymistä arvioivat sekä tytöt että pojat, mutta seksikokemuksista puhumisella on hyvin erilaiset seuraukset tytöille ja pojille. Tyttöjen (seksuaalinen) maine voi niiden myötä huonontua, poikien vastaavasti kasvaa. Tyttö, joka määrittelee epämukavan mielenkiinnon osoituksen sellaiseksi, että "jätkä

jonka kanssa on ollut kertoo muille yksityiskohtaisesti mitä on tapahtunut" (AT01), ei tulkitse seksikokemusten julkistamista välttämättä pojan pahantahtoisena toimintana, mutta julkistaminen ei silti ole tytön kannalta miellyttävää ja merkitsee eräänlaista luottamuksen pettämistä (ks. myös Näre 2005, 55). Yksittäinen tarina ei välttämättä luo huonoa mainetta, mutta jos sama tyttö on vastaavanlaisten julkistamisten aiheena muulloinkin, ne ovat mukana ajan myötä kerrostuvassa maineessa. Pojalle seksikokemusten ja -partnereiden julkistaminen voi olla vallankäyttöä ja oman maskuliinisuuden pönkittämistä. (Tolonen 2001, 231, 236.) Poikien maineen yhteys seksuaaliseen kokeneisuuteen näkyy myös niissä tyttöjen kommenteissa, joissa naureskeltiin oman luokan seksuaalisesti kokemattomille pojille, joista useimpien arvellaan olevan "neitsyitä". Toisaalta jollei seksuaalisesti aktiivisen pojan maine huonone, niin ei partnereiden suuri määrä automaattisesti merkitse myöskään arvonnousua ainakaan seuraavan pojan mielestä.

> OLLI: Ku poikiin kumminki yleensä suhtaudutaa erilailla, et jos ne on jotain ihme ööö sänkyhirviöit, ni tota sitä ei välttämättä edes katsota kovin, hirveen pahaks asiaks, joten siit ei voi sillee haukkuu. Mut ei se oikeesti, ei sellasii nyt hirveesti arvostetakka.

Maine syntyy aina jossain yhteisössä kuten koulussa, jossa ihmiset tuntevat toisiaan ja maine saa merkityksensä tämän tuttuuden kautta (ks. myös Saarikoski 2001, 63, 82). Satunnainenkin nimittely voi siis olla yksi tekijä maineen kerrostumisessa ja muuttua leimaksi, millä on merkitystä (koulu)yhteisössä, joka on koossa monta vuotta. Lisäksi huorittelua tai huoraksi leimaamista voi tarkastella sosiaalisen kontrollin muotona, jolla on vaikutusta kaikkiin, myös niihin tyttöihin, jotka eivät ole sen kohteena, mutta voisivat olla. (ks. myös Kenway et al. 1998, 103.)

Ei meidän koulussa!

Koulu nousee aineistossa esille erityisenä paikkana myös siten, että jotkut haluavat pitää sen tiukasti erillään sukupuolten välisistä suhteista ja sukupuolten väliset konfliktit erillään omasta koulusta. Tämä erillään pitäminen tapahtuu kolmella tavalla. Ensinnäkin muutamat oppilaat, lähinnä pojat toteavat eksplisiittisesti, että "meidän koulussa ei ole mitää sukupuolten välisiä kiusaamisia" (AP48) vetoamalla omakohtaiseen kokemukseen: heitä ei ole häiritty tai he eivät ole (tietääkseen) häirinneet muita tai he eivät ole nähneet häirintää. Toisaalta pojat eivät ole välttämättä itsekään aina vakuuttuneita näistä perusteluista. Eräässä aineessa poika kiistää heti kirjoituksensa alussa kokeneensa tai nähneensä häirintää, mutta etenee miettimään rajanvedon vaikeutta tyttöjen näkökulmasta. Se, että sukupuolista häirintää ei nähdä, voi viitata kahdenlaiseen näkemiseen. Häirintä voi tapahtua piilossa muiden katseilta, mutta häirinnän näkyvyys tai näkymättömyys viittaa myös tulkintaeroihin, joita pojatkin kirjoituksissaan käsittelevät. Häirintä on sosiaalisesti ja kulttuurisesti näkymätöntä tai siitä pikemminkin tehdään näkymätöntä siten, että sekä oppilaat että opettajat nimeävät monia kohteesta epämukavalta tuntuvia tilanteita normaaliksi sukupuolten väliseksi kanssakäymisenä ja heteroseksuaalisen mielenkiinnon osoituksena. (Lahelma 2002a; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 112; Palmu 1999, 187; Kenway et al. 1998, 101-113; Herbert 1989, 21-26, 44; Larkin 1994, 265-267).

Toiseksi, joitakin ainekirjoituksia, joissa koulua ei mainita lainkaan olen tulkinnut niin, että kirjoittaja paikantaa häirinnän ilmiönä pois koulusta. Näissä esimerkeissä kirjoittaja määrittelee sukupuolisen häirinnän kirjoittajaminälle etäiseksi sekä paikallisesti että kokemuksellisesti. Ilmiö liitetään vain joihinkin aikoihin, alkoholin käyttöön, vapaa-ajan tiloihin tai iskupaikkoihin eli muualle kuin päiväsaikaan tapahtuvaan koulunkäyntiin kuuluvaksi.

> Minä en tiedä paljoakaan sukupuolisesta häirinnästä, en liiku useinkaan kaupungilla iltaisin, enkä muutenkaan oleskele paljon ulkona. Minulla ei siis ole kokemuksia sukupuolisesta häirinnästä, enkä tunne ketään jolla olisi. (AP45)

Kolmantena keinona paikallistaa häirintä muualle kuin omaan kouluun ovat maininnat yläastetta edeltävästä tai sen jälkeen - lukiossa tai työelämässä - tapahtuvasta häirinnästä. Näissä esimerkeissä häirintä paikallistetaan pois myös ajallisesti - se on joko jo koettua ja elettyä tai mahdollista vasta tulevaisuudessa. Seuraavan tekstin kirjoittaja on haluton näkemään tönimistä ja huutelua lukuun ottamatta "sellasta ahdistelua" omassa koulussaan, mutta keksii esimerkkejä lukiosta ja julkisista tiloista vapaa-ajalta. Häirintä siis paikallistuu tässäkin kirjoituksessa lopulta aivan eri aikaan ja paikkaan kuin omaan kouluun.

> Mun mielestä tässä koulussa ainakaan ei ole kovin paljon sellasta ahdistelua. Mä en oo ainakaan nähny mitään suoraa ahdistelua. Tietysti aina joskus näkee jonkun tyypin ja muijan tönimässä toisiaan ja haistattelemassa. Lukion orjamarkkinoilla [juhlissa?] on aika paljon seksuaalista ahdisteluun. Kun mun proidi oli siellä niin siellä oli niin että jokainen menee lavalle ja joutuu esittää jotain. Yks sellanen oli että muijalle laitettiin sen vaatteisiin hakaneuloja ja kundin silmät sidottiin ja sitä pyöritettiin ympäri ja se etti sitte niitä hakaneuloja. Mä veikkaan että suuri osa ahdistelusta tapahtuu niin että kun jotkut on dokaamassa ja sitten se rupee kännissä ahdistelee jotain muijaa. Mä oon kuullu kavereilta kaikenlaista juttua. [jatkaa kertomalla kaksi esimerkkiä] (AP24)

Koulun juhlasalin lavalla esitetyn hakaneulaleikin määrittelemminen seksuaaliseksi ahdisteluksi tuntuu yllättävältä sikäli, että

kirjoittaja tai hänen lukiota käyvä veljensä tarkastelevat kriittisesti sellaisia heteroseksuaalisia leikkejä ja oppilaiden nolaamista, jotka ovat yleisiä ja normalisoituja koulujen juhlakulttuurissa.

Siirtymä ala-asteelta yläasteelle on monelle nuorelle merkittävä koulutiloissa ja -arjessa tapahtuvien muutosten takia (ks. esim. Palmu 2003, 44). Monissa kommenteissa häirintä paikallistetaan ja rajataan ala-asteelle tai aikaan, kun kirjoittaja oli "pienempi". Perusteluna sille, että "meidän koulussa ei ole mitää sukupuolten välisiä kiusaamisia" ainakaan ala-asteeseen verrattuna, esitetään se, että vanheneminen tarkoittaa samalla aikuistumista, kypsymistä ja mahdollistaa asialliset suhteet sukupuolten välillä.

> Mielestäni yläasteella törkeyksien kuuleminen on vähentynyt, ehkä siksi, että aikuistumme, mutta ala-asteella tuntui, ettei kukaan osaa edes puhua ystävällisesti. Silloin kyllä oltiin muuten vaan ilkeitä, ei se liittynyt seksuaalisuuteen, koska tiedot olivat siitä aika hämäriä. Jotkut pojat kyllä viljelivät sanaa homo, muttei osannut yhdistää sitä oikein mihinkään. (AT33)

Ala-asteen ja yläasteen välinen ero nousee nuorten teksteissä esille siirtymänä, jolla nähdään olevan huomattava vaikutus tyttöjen ja poikien välisten suhteiden muuttumiseen ja lähentymiseen. Barrie Thorne (1993, 154-155) puhuu nuoruudesta sukupuolittuneena siirtymänä viattomana pidetystä lapsuudesta institutionalisoituneeseen heteroseksuaalisuuteen. Ainekirjoituksissa, joissa viitataan ainoastaan ala-asteella tapahtuneisiin häirintäepisodeihin, rakennetaan eroa menneisyyden lapsellisuudesta johtuneiden konfliktien ja nykyhetken aikuistuneen ja rauhanomaisen rinnakkaiselon välille (ks. myös Tolonen 2001, 156-157; Renold 2005; Virtanen 1972, 26; vrt. Komulainen 1998, 175-182). Kiusaaminen on ollut lapsuuteen kuuluva vaihe, joka nyt aikuistumisen myötä on ohitettu lopullisesti (ks. Duncan 1998, 38). Nämä ovat sikäli yllättäviä väitteitä, että

esimerkiksi Helena Saarikosken (2001, 257) tutkimuksessa huoraksi nimittely ja kiusaaminen keskittyvät yläasteelle.

Ala-asteella tapahtunut häirintä selitetään lapsuuden tietämättömyydellä ja yleisellä ilkeydellä. Konfliktien sukupuoliulottuvuuden mahdollisuus kytketään siis tekijän tietoisuuteen seksuaalisuudesta. Kirjoituksesta voi lukea oletuksen siitä, että jos huutelijan ei uskota ymmärtävän käyttämänsä sukupuolisanaston sisältöä, kyseessä ei varsinaisesti ole sukupuolinen häirintä tai sukupuolinen kiusaaminen. Seksuaalisuuteen liittynyt haukkuminen näyttäytyy vain satunnaisena ilkeilynä, jolla kuitenkin voi olla kauaskantoiset seuraukset. Kuten aiemmin siteeraamassani aineessa kirjoittaja toteaa, huoran leima voi seurata ala-asteelta yläasteelle ja sille ei ole muuta päätöspistettä kuin koulun loppuminen.

Erilaisuus ja sukupuoli

Ikäluokat yhteen keräävänä instituutiona koulu mahdollistaa nuorten välisen vertailun. Monissa kirjoituksissa rakennetaan kiusatun positiota niin, että kiusaamiselle nimetään jokin yksiselitteinen kiusaamisen kohteeseen paikantuva syy, joka yleisenä ilmaisuna kuului: "ihmiset, jotka erottuvat massasta joutuvat usein kiusatuiksi" (AT38). Kiusaamisen perusteeksi nostetaan siis erilaisuus tai poikkeavuus jostakin, jota pidetään normaalina (ks. myös Palmu 2003, 166). Se massa tai joukko, johon kiusaamisen kohdetta oppilaiden kertomuksissa verrataan ei välttämättä ole koulun tai luokan kaikki oppilaat, vaan kohteen kanssa samaa sukupuolta olevat oppilaat. Kyse on siis usein sukupuoli- ja osittain myös ikäryhmäspesifien erojen havaitsemisesta ja arvottamisesta (ks. myös Lehtonen 2003, 154).

Sekä tyttöihin että poikiin kohdistuvaa häirintää perustellaan sillä, että he ovat erilaisia, mutta erityisesti vääränlaiseksi arvotettuja poikia ja tyttöjä, eli poikkeavat dualistisesta sukupuolimatriisista, niistä odotuksista ja oletuksista, joita kumpaankin sukupuoleen ladataan (ks. myös Lehtonen 2003, 26; Thorne 1993). Vaikka tyttönä

ja poikana olemisen malleja on useampi kuin yksi, hyväksyttäviä versioita on kuitenkin rajallinen määrä. Konventionaalinen maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat tunnustettuja positioita, joiden vaihtoehdot määrittyvät helposti poikkeavuudeksi tai epäonnistumiseksi. (Holland et al. 1998, 111, 133, 177.) Pojan kohdalla vääränlaisuus tarkoittaa lähinnä sitä, että häntä ei pidetä tarpeeksi miehekkäänä. Esimerkiksi panostaminen ulkonäköön voi johtaa siihen, että poikaa "luullaan homoksi" (HT11). Oikeanlaisena poikana olemisen rajat kuvataan joissakin kommenteissa tiukempina tyttöihin verrattuna, "koska [tyttönä] sä voit tehä sillee niinku sä itte haluut." (HT11). Tuula Gordon (1992) on esittänyt, että tytöillä on käyttäytymisen suhteen poikiin verrattuna enemmän liikkumatilaa. Tyttöjen kohdalla poikkeamat sukupuolen mukaisesta käyttäytymisestä, esimerkiksi tytön poikamaisuus, suvaitaan helpommin kuin poikien tyttömäisyys. Seksuaalisuuden osalta pojilla kuitenkin on enemmän vapauksia kuin tytöillä, mitä pohditaan myös ainekirjoituksissa.

> Vaikka tasa-arvo-juttuja tunkee jo korvistakin ulos, niin mielestäni tyttöjä ei silti kohdella tässä asiassa [seksuaalimoraalin arvioimisessa] tasavertaisesti. Tyttöihin kohdistuu aina enemmän odotuksia ja heidän tekemisiään tarkkaillaan enemmän kuin poikien." (AT38).

Tyttöjä voidaan kiusata sekä liian vähäisestä naisellisuudesta eli miehekkyydestä että liiallisesta naiseudesta (Lehtonen 2003, 155-157). Ulkonäköön panostaminen esitetään tyttöjen pätemisen ja mielihyvän areenana, jolla tasapainoiluun kuuluu se, että tyttöjen on "pärjättävä", mutta he eivät toisaalta saa panostaa siihen liikaa. Viehättävyys, johon kuuluu omasta ulkonäöstä huolehtiminen ja sen kohentaminen esimerkiksi meikkaamalla päivittäin on keskeinen menestyksekkään tyttöyden määre. Siitä (tietoinen) poikkeaminen merkitsee transgressiota, sosiaalista riskinottoa ja kummajaisuutta sekä tyttöjen keskuudessa että poikien silmissä (vrt. Sunnari & Huuki & Tallavaara 2005, 38-41; Holland et al. 1998, 11).

> SA: Meikkaaks kaikki [tytöt] ihan päivittäin?
> MAIJA: No meiän luokassa yks ei meikkaa. Mut se on vähän erilainen just ku me muut. [...] Et sil ei oo kauheasti kavereita koulussa.

Tytöt pohtivat, että eivät halua tulla kouluun "räjähtäneenä", mutta omaan viehättävyyteen poikien silmissä ei myöskään panosteta samalla lailla kuin vapaa-aikana, koska "tääl ei o ketää kenestä on kiinnostunu sillee" (HT09). Tietynlainen, hyväksyttävä ja viehättävä feminiininen ulkonäkö rakennetaan silti päivittäin: "Kyl aina pitää vähä kattoo, et mitä laittaa päälle" (HT03) (ks. Holland et al. 1998, 112; Honkatukia 1998, 157). Ulkonäköön panostamisen ohella soveliaaseen tyttöyteen katsotaan kuuluvaksi sellaisia asioita kuin heteroseksuaalisen mielenkiinnon osoittaminen (esimerkiksi faniuden muodossa), kiinnostus ilmaisulliseen liikuntaan sekä fyysisen aggressiivisuuden karttaminen.

> Ihmiset halutaan laittaa tiettyihin ryhmiin. Tyttönä minun kuuluu tykätä tanssimisesta, olla äärettömän kiinnostunut meikeistä ja vaatteista, inhota väkivaltaa ja tykätä jostain kivasta poikabändistä. Jos nimittäin sanoisin rakastavani nyrkkeilyä, kuuntelevani heviä ja haluavani isona henkivartijaksi, minut leimattaisiin välittömästi oudoksi. (Itse asiassa en pidä nyrkkeilystä, nuo olivat vain esimerkkejä.). (AT38)

Sekä tytöt että pojat peilaavat ruumiillista itseään muihin ja olettavat olevansa muiden tarkkailun kohteena (Tolonen 2001, 164), mutta analyysit ja luokittelut eroavat sukupuolen mukaan. Oikeanlainen sukupuolisuus yhdistetään omasta tahdosta tai yrityksistä riippumattomaan fyysiseen kehitykseen. Nuorten ruumiin muutoksista näkyvimpiä ovat pituuskasvu ja rintojen kasvu, joissa kiteytyy maskuliinisuuden ja feminiinisyyden ulkoiset edellytykset (Thorne 1993, 141). Vaikka poikia voidaan kiusata pienuudesta, heidän pituuskasvunsa ei ole samanlaisen seksualisoivan tarkkai-

lun ja julkisen arvostelun kohteena kuin tyttöjen rintojen kasvu (ks. myös Lehtonen 2003, 226; Korhonen & Kuusi 2003, 78; Kosonen 1998, 73, Frost 2001, 74-75). Seuraava kirjoittaja tuo esille, että rintojen kasvusta ja koosta tulee jo ala-asteella yleisen kommentoinnin aihe (ks. myös Thorne 1993, 141-142; Virtanen 1972, 180-181). Tyttöjen "normaalius" määrittyy tässä runsaiksi muodoiksi ja seksikkyydeksi, josta poikkeamista pitää peitellä vaatetuksella (ks. myös Kosonen 1998, 78).

> Miksi haukkua jotain henkilöä esim. fyysisen kehityksen takia, sillä eivät kaikki voi olla hyvin varustettuja ja seksikkäitä. Varsinkin ala-asteella tällaisen seksuaalisen ahdistelun kohteeksi on helppo joutua, sillä pojat alkavat kiinnostua tytöistä ja heidän mielestään tyttö ei ole normaali, jos hänellä ei ole runsasta varustusta. Tuohon aikaan LAUTA! -huudot olivat yleisiä ja ne saivat tytöt häpeilemään omia vartaloitaan. Jos ei halunnut joutua kiusan kohteeksi, kannatti käyttää löysiä collegepaitoja tiukkojen napapaitojen sijasta. (AT42)

Kirjoittaja paikallistaa ruumiiseen eronteon ja ryhmästä ulossulkemisen perusteen, joka vaikuttaa yhtä luonnolliselta ja kiistämättömältä kuin ruumis (Haug 1984, 62). Viittaus häpeään kertoo siitä, että tytöt hyväksyvät poikien arviot omasta ruumiillisesta epätäydellisyydestään (ks. Korhonen & Kuusi 2003, 83-84; Ronkainen 1999, 136; Frost 2001, 139-141; ks. myös Kosonen 1998, 106, 213; 1997). Päivi Korhonen ja Meri Kuusi (2003, 81, 82) toteavat, että häirinnän - joka itsessään on ruumiillinen kokemus - kautta tytön ruumis voidaan määritellä sekä hyväksyttäväksi että toiseksi. Huomio voidaan siis pukea sekä hyväksynnäksi että hyljeksinnäksi, mutta tyttö voi kokea kummatkin kiusallisena ja epämiellyttävänä (mts. 81). Mikään ruumiin muoto - oli sitten "lauta" tai "hyvin kehittynyt" - ei näytä vapauttavan tyttöjä arvioinnilta.

> Kyllä koulussa saa kuulla monenlaista arvostelua ulkonäöstään. Varsinkin silloin kun olin pari vuotta nuorempi ja olin muita edellä kehityksessä niin arvostelut ja kommentit tuntuivat ahdistavalta. Silloin kun ei ole sinut itsensä kanssa niin kaikenlainen kommentti tuntuu pahalta. Saan vieläkin näistä samoista asioista huomiota, mutta ei se enää tunnu pahalta. Sitä on niinkuin kasvanut henkisesti hyväksymään itsensä sellaisena kuin on. (AT40)

Ruumiinmuotojen arvostelun kerrotaan olevan intensiivisintä juuri silloin, kun tyttöjen fyysisen kehityksen etenemisessä oli eroja (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 74). Mutta kuten edellisen aineen kirjoittaja toteaa, rintoihin kohdistuva huomio ei lopu siinä vaiheessa, kun tyttöjen väliset erot eivät ole enää niin silmiinpistäviä. Kirjoittajan mielestä kommentit ovat muuttuneet vähemmän ahdistaviksi siksi, että hän itse on muuttunut. Katkelma on myös esimerkkejä siitä, kuinka feminiininen ruumiillisuus ja sen "normaalius" on jatkuvan sosiaalisen konstruoinnin alaisena (ks. Holland et al. 1998, 106; Frost 2001, 75-77). Ruumiit eroavat toisistaan materiaalisesti, muotonsa ja mallinsa puolesta, mutta näille eroille annetut sosiaaliset ja sukupuolittuneet merkitykset tuottavat ihmisille erilaisia kokemuksia omasta ruumiistaan (mts. 108).

Kiusaamisen tai häirinnän kohteena olleiden, erilaisiksi määriteltyjen oppilaiden selviämiskeinot ja niistä kertominen vaihtelevat sukupuolen mukaan. Tyttö, jota kiusattiin yläasteella "sen takia, kun olin tyttö, joka näytti pojalta" (AT30) kertoi kiusaamisen loppuneen, koska hän "muuttui ulkoisesti". Lihavuuden takia kiusattu tyttö "kasvoi pituutta jonkun verran, hoikistui", ja muita tyttöjä edellä kehityksessä ollut tyttö "kasvoi henkisesti hyväksymään itsensä sellaisena kuin on". Useat tutkijat esittävät, että tyttöjen minuuden työstäminen yhdistyy kiinteästi ruumiin muokkaamiseen (ks.esim. Frost 2001; Kenway et al. 1998, 145; Kosonen 1998, 79-82), mutta samanlaista ajatusta voi seuraavan esimerkin valossa soveltaa myös poikien kohdalla. Yksi pojista kertoo itseensä koh-

distuneesta kiusaamisesta ja ruumisprojektistaan seuraavasti (vrt. body-projekti, Kosonen 1998, 79).

> Minua on kiusattu jo ala-asteelta asti. [...] Yläasteella kiusaaminen jatkui hyvin vähäisenä, mutta silti hyvin ärsyttävänä. Oltiinhan me itsekkin seiskoja, joten heitäkin ilmeisesti jossain vähäisessä määrässä kiusattiin myös. Aloin käymään salilla ja kasvoin hieman kesän aikana. Nyt sitten eräänä päivänä kun olen yhdeksännellä luokalla, kolme kiusaajakaveria, joista yksi nälvi minulle ja muut nauroivat, kysyin "Oletko kova jätkä kun vittuilet mulle?", hän vastasi: "Joo, mä potkasen sua kerran päähän ja sä tiput." Minä siihen: "No yritäppä!" Lähdin kävelemään poispäin, mutta sitten näin yhden kiusaajan nauravan naaman ja päätin, että tällä kertaa en kävelekkään pois, vaan menin tämän nälvijän eteen ja kysyin jotain, ja hän tönäisi minua. Pinnani paloi, olinhan saanut kuulla vittuilua jo vuosien ajan. Nappasin jätkää niskasta kiinni ja hän lensi maahan, sen jälkeen otin hiuksista kiinni ja rupesin hakkaamaan häntä silmäkulmaan, kunnes toinen kiusaajista huusi "Lopeta jo!" joten lopetin. [...] Kenellekään ei tapahtunut pahempaa vahinkoa, kuin silmäkulman verenvuoto, ja mulla oli nyrkki hieman kipeä. Rehtorin puhuttelussa kaveri myönsi ärsyttäneensä ja homma oli sillä selvä. Kiusaaminen loppui siihen. (AP41)

Pojan kertomuksessa iän mukanaan tuoma pituuskasvu, mutta myös salilla käyminen rohkaisevat poikaa uhmaamaan kiusaajiaan ja lyömään heitä. Vaikka esimerkiksi ulkonäkömuutosten kuten laihtumisen taustalla voi olla aktiivista työtä, tyttöjen kertomuksissa muutokset kuvataan asioina, jotka tapahtuvat. Poika tuo kertomuksessaan esille omaa toimijuuttaan muutosprosessissa pois kiusatun positiosta: salilla käymisen osana subjektiuden ja toimijuuden rakentamista ja tappelemisen käännekohtana. Yhteistä yksi-

lön muuttumiseen perustuville selviämiskeinoille näyttää olevan se, että niihin kuluu aikaa. Pojan ainekirjoitus on myös yksi esimerkki siitä, kuinka pienuus on riski ja iso koko tuo turvaa. Kun tyttöjen kohdalla ihanteellista naiseutta edustaa muodokkuus, poikien kohdalla iso koko ja voimakkuus ovat ihanteellisen mieheyden mitta (ks. Frost 2001, 177; Aapola 1999, 156). Kokoerojen merkitys kiusaamistilanteissa näyttää pätevän toisaalta myös tyttöjen kohdalla. Heli kertoo, kuinka valtasuhde hänen ja häntä koulussa kiusanneen pojan välillä kääntyi, kun Heli oli ohittanut pojan pituuskasvussa: "Ei se siin vaihees uskaltanu enää mitään sanoo."

Tyttöjen kommenttien perusteella ulkonäköasioista ei voi kiistellä eikä poikien arvosteluun voi vastata ainakaan arvosteluhetkellä. Vaihtoehtona ovat kauneusihanteesta poikkeavan ulkomuodon peittely tai ihanteisiin pyrkiminen esimerkiksi laihduttamisen avulla (Aaltonen 2001b, 113). Kauneusihanteet näyttäytyvät universaaleina ja normatiivisina ja itseen kohdistuvaan arvosteluun puolustautuminen merkitsisi näiden itsestäänselvyyksien haastamista (vrt. Lehtonen 2003, 158). Vaikka tyttöjen - ja osin poikienkin - ruumiiden arvojärjestykset näyttäytyvät melko yksiselitteisinä, muiden tekemät arviot eivät ole välttämättä kohtalonomaisia (vrt. Korhonen & Kuusi 2003, 83). Tanja muistelee, kuinka pojat arvostelivat tyttöjen olemattomia muotoja heidän ollessaan "kauheen pienii". Tanjan ja ystävien nauraminen pojille siksi, että arvostelu siinä iässä oli pelkästään absurdia, näyttäytyy keinona kieltäytyä tytöille tarjotusta asemasta ja kääntää tilanne sellaiseksi, että tyttöjen sijasta arvostelijat joutuivat perääntymään.

> TANJA: Mut kaikist huvittavint mun mielest on, et meijän luokkalaiset jätkät, ne oli ite kauheen pienii sillon viel, sit ne just kattoo:"Toi ihan lauta, tol alkaa olee aika hyvät." ku eihän nyt ollu mitää ees silloin [naurua]. [...] Sit me vaan naurettiin niille ja ne meni ihan noloiks ja piiloo [naurua].

Nuorten kertomat esimerkit kuvastavat sitä, että he joutuvat jo ala-asteella kohtaamaan loukkaavaa seksuaalissävytteistä nimittelyä ja ruumiiseen kohdistuvaa arvostelua ja kajoamista, joka jää mieleen vuosiksi eteenpäin jopa sivustaseuraajalle. Sen sijaan yläaste ja sen aikaiset sukupuolten väliset suhteet näyttäytyvät yllättävän tasapainoisina ja ongelmattomina. Yllättävän siksi, että niin tutkimuksissa (ks. esim. Korhonen & Kuusi 2003) kuin julkisessa keskustelussa on kiinnitetty huomiota nimenomaan yläasteella tapahtuvaan kiusaamiseen ja häirintään. Nykyhetken arvioiminen ja sen tarkasteleminen on läheisyyden takia epäilemättä vaikeaa ja erityisesti ikävien asioiden analysoiminen tai kertominen saattaa vaatia ajallista etäisyyttä tapahtumiin (ks. mts. 22, 24, 52). Ei myöskään ole houkuttelevaa tai mielekästä tulkita nykyhetkeä potentiaalisesti uhkaavana; koulutovereita uhreina tai tekijöinä ja omaa koulua sukupuolisen häirinnän tapahtumapaikkana (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 129, 135; Saarikoski 2001, 250-255; Palmu 1999, 187). Yhdeksäs luokka on erityinen ajallinen etappi, josta menneisyyttä ja nykyisyyttä arvioidaan. Se, että yhdeksännen luokan loppuminen hajottaa kouluyhteisön, antaa mahdollisuuden ottaa etäisyyttä koulun konflikteihin ja jopa tarkastella niitä nostalgisesti.(Ks. myös Lahelma 2002b, 377-378; Tolonen 2001, 149-150, 157.)

Julkiset ja yksityiset juhlatilat

Nuorten julkisia ja yksityisiä juhlatiloja ovat erityisesti kotona järjestettävät juhlat eli "kotibileet", K-16 diskot sekä Helsingin ja Tukholman väliä kulkevat matkustajalaivat. Erityisesti kaksi viimeistä ovat joillekin tytöille tärkeitä tiloja juhlia tyttöjen kesken. Toisaalta kaikkia näitä juhlatiloja voi nuorten kuvausten perusteella luonnehtia paikoiksi, joissa heteroseksuaalisuus on vahvasti läsnä: niissä voi "jossain määrin olla tarkoitus olla kiinnostunut (vastakkaisesta) sukupuolesta" (AT01) (ks. myös Honkatukia 2000, 36). Niihin mennään sekä katsomaan toisia että olemaan katsottava-

na. Alkoholilla kuvataan olevan keskeinen osuus ylipäänsä nuorten hauskanpidossa että näissä tiloissa juhlimisessa (ks. myös Jaatinen 2000). Tosin tytöt ja pojat tuovat esille myös sen, että humalaisuus merkitsee samalla erityisesti tyttöjen kohdalla riskiä tulla hyväksikäytetyksi tai määritellyksi mahdolliseksi hyväksikäytön uhriksi.

> VEERA: Riippuu vähä siit, jos sä oot ihan semmoses kännissä, et sä et älyy mitään, ni ehkä sit jätkät ajattelet, et toi ei äly mistää. [...] Et helppo nakki, et tost otetaa tyttö mukaa ja...

Alkoholinkäyttö yhdistää juhlatiloja, mutta toisaalta tiloihin sijoitetaan erilaisia kokemuksia ja riskejä, jotka määrittyvät tilojen luonteen ja siellä juhlivien ihmisten välisten suhteiden mukaan.

Kotibileet

Kotibileissä muut juhlijat ovat usein tuttuja ja samanikäisiä eli rinnakkaisluokkalaisia samasta koulusta. Yhden haastateltavan pojan mielestä bileiden ehtona on se, että siellä on sekä tyttöjä että poikia: “Niit ei sanota bileiks, jos on vaan toista sukupuolta, sitte ne on jotai leffailtoi” (ks. myös Jaatinen 2000, 67). Juhlien kerrotaan tarjoavan tytöille ja pojille paikan “lämmitellä” ja tutustua paremmin toisiinsa myös seurustelua ajatellen (ks. myös mts. 71-72, 88). Toisaalta tuttujen poikien lähestymisyritykset kotona pidettävissä juhlissa saatetaan kokea hämmentäviksi, koska on epäselvää, mihin nämä pyrkivät. Jenni suhtautuu lähestymisiin kuitenkin huvittuneesti ja ymmärtäväisesti.

> JENNI: Nii et se on hirveen vaikeet mun mielest, et sä et voi tietää et haluuks se yhen yön jutun, sä et voi tietää, et onkse muuten kiinnostunu susta. Et yleensä mä annan sen mennä vaa sillee, et joo tää on taas tää.

Nuoret kertovat romanttisten tai hämmentävien kohtaamisten ohella tapauksista, joissa poika tai pojat ovat käyttäneet tyttöä seksuaalisesti hyväkseen tai pakottaneet tämän seksiin. Tyttöjen hyväksikäytöstä kotibileissä kerrotaan paikoin passiivissa niin, että tytöille tapahtuu kaikenlaista: "Yksis bileis lähti yhelt tytölt kokonaa vaatteet pois" (HP). Osasyynä näihin tapahtumiin esitetään erityisesti tyttöjen mutta myös poikien humalajuominen.

> OLLI: Yleinen asia on jotkut kotibailut ja sit dokataa ja siel tapahtuu kaikkee, et just muijille, just tytöille tapahtuu kaikkee siel.

Kaikki eivät hyväksy humalaa selityksenä, joka vapauttaisi nuoret vastuusta oman käyttäytymisensä suhteen. Yksi haastatelluista pojista pitää humalassa lähenteleviä poikia vastuussa teoistaan: "Siis ei sekään ole tietenkään mikään syy, et jos on kännis, ni alkaa lähentelee." Seuraavan tekstin kirjoittanut poika paheksuu humalaisia tyttöjä, jotka hänen paikoin liioitellun kuvauksensa mukaan saattavat toiminnallaan lähes yllyttää poikia jatkamaan lähentelyä. Haastattelussa sama poika tarkentaa, ettei humala kelpaa tyttöjen selitykseksi, jos he valittavat hyväksikäytöstä jälkeenpäin: "Ittehän on juonut ittensä känniin." Tyttöjen humaltumiseen liitetään tyttöjen kyvyttömyys mutta myös oletettu haluttomuus puolustaa itseään ja vastustaa poikia tarpeeksi tehokkaalla tavalla.

> Toisaalta tytötkään eivät usein osaa tehokkaasti kieltäytyä jos poika/pojat alkavat kähmiä. Useinhan tällaista tapahtuu varsinkin kotibileissä pienessä alkoholin vaikutuksessa ja tyttö saattaa olla suunnilleen haarat levällään, rintsikat auki ja sanoo vaan: "hei pojat älkää nyt viittikö, hihhih, älkää..." Tällainen menettely ei todellakaan auta mitään vaan suorastaan yllyttää poikia jatkamaan. Tytön pitäisi pitää itsensä siinä kunnossa että vaatteet pysyy päällä ja

> pystyy vakavalla naamalla sanomaan: “Hei, lopeta nyt!”, kyllä silloin normaali älyinen kundi lopettaa. (AP)

Kaisa kertoo kotibileissä sattuneesta hyväksikäyttötapauksesta, jossa tyttö ei humalaltaan ollut pystynyt reagoimaan pojan lähentelyyn. Vaikka poika käytti tyttöä hyväkseen tavalla, joka oli Kaisan mielestä törkeää, hän puhuu tapauksesta ja tytön kokemuksesta yllättävän kevyesti eikä esimerkiksi käytä sanaa raiskaus (vrt. Jeffner 1997). Kaisan toteamukset siitä, että menetetty neitsyys ei ollut tälle tärkeä asia tai että tapauksesta ei tullut jälkipuheita, kyseenalaistavat tytön uhriuden aitouden (ks. Wise & Stanley 1987, 124). Tällaisista lähtökohdista tytön olisi ollut vaikea syyttää poikaa tai vaatia häneltä hyvitystä tai korvausta.

> SA: Niis aineissa oli, että jotai tyttöjä ahdistellaa bileis sen takia, et ne on juonu liikaa. [...]
> KAISA: No onhan sitä, et yksiski bileissä oli sillee, et se tyttö oli niin kännissä, et se vaan röhnäs siin sängyllä, ja sit se poika meni hommaan siihen päälle jotain. Kyl se tyttö nyt sentää jotain tajus, mut eipä hirveesti.
> SA: Joo. Tuliks siit sit jotain jälkeenpäin?
> KAISA: No ei sinänsä. Kylhän silt tytöl siinä neitsyys meni, mut ei se onneks ollu sille niin tärkeä. Ainakaa mun käsittääkseni. Et ei siit mitään hirveet showta tullu.
> SA: No niin mitä mieltä sä oot siitä jutusta?
> KAISA: Mun mielest se on törkeetä, et se vaa rupee hommaa siin, eikä kysy mitää. Tuskin siinä mitään hauskaakaa, jos se tyttö vaa makaa siinä.

Jos tytöllä tiedetään olevan huono seksuaalinen maine, se voi tehdä hänestä poikien silmissä oikeutetun kohteen. Tero kertoi haastattelussa ystävästään Titasta ja hänen kokemistaan hyväksikäyttötapauksista (ks. luku “Kaikkien vai harvojen ongelma”), joista yksi sijoittui kotibileisiin. Yhtäältä poika piti Tittaa uhrina ja

paheksui poikien/miesten toimintaa, mutta toisaalta hän toi esille Titan taipumusta joutua hankaluuksiin ja hänen kyvyttömyyttään sanoa ei oikealla tavalla. Teron mukaan tyttö ei kertonut seuraavasta asiasta esimerkiksi äidilleen, eikä tässäkään tapauksessa asiasta tullut mitään seuraamuksia tai jälkipyykkiä ainakaan tytön riisuneille pojille.

> TERO: Kaks vuotta sitte oli jotkut kotibailut ja tota noin ja sitte öö siel oli jätkiä ja muijii. Sit yks muija, ne jätkät väkisin laitto sen selältee ja otti housut pois ja pikkuhousut pois ja kaikkee tämmöst teki sille muijalle ja sit pisti suihkuu. Et semmosta mä ainaki kuulin, mut mä en ollu siel sillloin.

Kukaan edellisten kuvausten kertojista ei mainitse kenenkään puuttuneen tilanteeseen sen tapahtumahetkellä. Tytöt mainitsivat keskinäisen tuen merkityksen muissa tiloissa, mutta eivät kotibileissä. Pojat tekivät eroa tyttöjä häirinneisiin tai hyväksikäyttäneisiin poikiin sekä tapahtumien oletettavasti passiiviseen yleisöön toteamalla erikseen, että he puhuvat kuulemansa perusteella tai olivat jo lähteneet pois ennen kyseisiä tapauksia. Sivustakatsojat voivat kuitenkin auttaa, kuten tapauksessa, jossa tytön väkivaltainen poikaystävä oli yrittänyt lyödä tyttöä kotibileissä, mutta “aina joku pelastava enkeli oli tullu välii”. Toisaalta sama tyttö kertoi, että hänen avunpyyntönsä samanlaisessa tilanteessa oli joskus myös ohitettu siksi, että tytön ja pojan välienselvittely oli tulkittu molemminpuoliseksi leikiksi: “Ja yritä nyt juosta siel karkuu, sit ihmiset kattoo siin et noilla on hauskaa, ei mennä välii.”

Päivi Honkatukian (2000, 36) huomio siitä, että tyttöjen ahdistelu on juhlissa luonteeltaan intiimimpää kuin muissa juhlatiloissa pätee myös omassa aineistossani. Paradoksaalisesti koti on vapaa-ajan vietosta puhuttaessa turvapaikka ainakin yökaupunkiin verrattuna, mutta (toisten) koti voi olla myös erityisen turvaton. Vaikka kotibileistä puhutaan rinnakkaisluokkalaisten juhlina, kanssajuh-

lijoiden tuttuus ei käänny tyttöjen kannalta automaattisesti turvallisuudeksi eikä tekijöiden tunteminen johda välttämättä mihinkään seuraamuksiin. Nuoret saattavat ajatella, että kotibileissä "sattuu kaikenlaista", mutta tuttu yhteisö saatetaan silti ymmärtää muiden juhlatilojen tuntemattomiin juhlijoihin verrattuna turvallisena ja mahdollinen oman ikäisten taholta tuleva ahdistelu asiana, josta selviää helposti itse.

Diskot

Aiemmissa keskusteluissa on viitattu monin paikoin diskoon, jolla nuoret tarkoittavat heidän ikäisilleen suunnattuja K-15 tai K-16 -klubi-iltoja (ks. luku 4). Diskoissa käyminen on muutamille haastattelemilleni tytöille keskeinen viikonlopun ohjelmanumero, mutta myös niissä harvemmin vierailevat viittasivat diskojen erityiseen ilmapiiriin ja tyttöjen diskopukeutumiseen. Diskoja käytetään myös vertailukohtana esimerkiksi arkiseen kouluun, kun halutaan osoittaa, miten tulkinnat ja kokemukset vaihtelevat paikan mukaan.

Tuija Nykyri (1996, 76-78) on kirjoittanut diskojen intiimistä ilmapiiristä, jossa koskettaminen on sallitumpaa ja jossa naisten tekoja seksualisoidaan enemmän kuin arkielämässä. Myös omassa aineistossani disko erottuu muista nuorten (juhla)tiloista niin, että tytöt kuvaavat erityisesti fyysiset lähestymiset melko tavanomaisina kokemuksina ja ne tulkitaan pääsääntöisesti ei-häirintänä. Kiinnikäyminen, takapuolen puristaminen, nipistäminen tai läpsäyttäminen on siis monien tyttöjen kuvauksen mukaan yleistä. Joidenkin mielestä sitä ei tapahdu joka kerta eikä "koko aikaa sillee kauheesti", mutta toiset korostavat kokemuksen rutiininomaisuutta.

> No ilta [diskossa] jatku silleen ihan hyvin paitsi että taas ainakin 20 jätkää kävi käpälöimässä ja puristelemassa perseestä (AT54)

KAISA: No se [kähmintä] nyt on periaattees aika arkipäivästä sillee nykyää. [...] Saattaaha sielt ihan hyvin tulla joku jätkä ja puristaa perseestä, ni ei se mun mielest ees hätkähdytä. Et ei ees vaivaudu kääntymää kattoo, et kuka siel oli [naurahdus]. Et se on jotenki niin tapa vaan.

Tavallisuus tekee koskettelusta arkisen ja tyttöjen mukaan lähes huomaamattoman kokemuksen. Tytöt kuvaavat monin tavoin, kuinka takapuolen läpsäisy "ei haittaa", "mä en enää ees huomaakkaa sitä välillä", "ei se niin paha o sillee", "mulle se on ihan yhdentekevää", "välil se menee sillee ok", "ihan lievää". Tytöt eivät silti määrittele kokemuksia varsinaisesti mukavaksi. Takapuolen koskettamista tehdään ymmärrettäväksi sitä kautta, mitä se ei ole, "ei kauheen hirvee asia". Tällaiseksi määritelty koskettelu voi kuitenkin muuttua ikäväksi, jos se on jatkuvaa tai jos jotkut rajat ylittyvät.

EIJA: Et toi on siis ihan lievää, jos ne puristaa perseestä ja tulee tanssii siis sillai, jos ei ne oo törkeitä. Siis se on mun mielest törkeetä, ku just yrittää jotain kättä housuihin ja muuta vastaavaa. Ja sit alkaa ehdottelee jotain vielä.

SA: Voiks siitä sit sanoa, et jos jotkut tulee puristelemaan, et onkse sit kivaa?
VEERA: No...
MINNA: Emmä nyt tiiä...
VEERA: ...onkse kivaa, mut, ei se nyt mitään kauheen hirveekään asia, et ei siihen kuole, jos joku tulee nappaa pepusta kiinni. [...] Mut jos se jatkuu sillai, et se on koko ajan kiinni sun perseessä, niin ei se nyt niin kauheen kivaakaa oo.

Koskettelua voi tilanteen mukaan tulkita myös kiinnostuksen osoituksena. Tökerökin lähestyminen voi tytön mielestä olla "ihan kivaa", jos voi olettaa, että poika "haluu nähä sen illan jälkeen".

Monet tytöt suhtautuvat kuitenkin epäillen siihen, että koskettelеminen olisi poikien keino päästä juttusille. Poikien käytös yhdistetään "iskemiseen", siihen, että etsitään joka viikonlopuksi "uutta muijaa" ja "semmost yhen illan pelehtimistä".

Toinen tapa tulkita poikien toimintaa on kuvata sitä hauskanpitona, huvitteluna tai vitsinä. Monet tytöt siis tekevät hyväntahtoisia oletuksia poikien intentioista ja hyväksyvät ne myös itse. Yleinen reaktio saattaa tällöin olla huvittuneisuus ja lähestymisen kohtelias torjuminen: "Otan sen ihan naureskellen ja pyydän lopettamaan" (AT27). Kaisa viittaa poikien hauskanpidon ohella myös tyttöjen käyttäytymiseen ja siihen, että tilaisuus saa pojat tarttumaan tyttöihin.

> SA: Mitä sä luulet, et ne aattelee, ne jotka puristelee diskossa tai että mihin ne pyrkii sillä?
> KAISA: Emmä tiiä, ehkä niil on jotain poikien välistä hauskanpitoo tai jotain. Tai sit ne ajattelee vaa, ku siel tyttöjä menee ja pyllyt keikkuu, niin [naurahdus] pitää tarrata johonkin kiinni.

Vaikka tytöt tulkitsevat poikien toimintaa hyväntahtoisesti, he myös paheksuvat ja ihmettelevät sitä: "En mä tiedä, mitä se on niin hauskaa, jos ne kaikille vaan tekee silleen" (HT08). Joissakin keskusteluissa tytöt puhuvat diskokokemuksistaan myös häirintänä mutta samalla asiana, joka pitää sietää ja jonka ohittaa melko helposti. Tyttöjen asenne vaikuttaa ainoalta mahdolliselta tavalta suhtautua asiaan, jos pitää diskossa käymisestä.

> ULLA: Ei se, jos antaa sen sillee häiritä, ni sit ei kantsi ees mennä sinne. Koska sen tietää kumminki et siel on niitä.

Tytöt saattaa suhtautua kähmintään välinpitämättömyydellä, varsinkin silloin, kun poika koskettaa häntä ohimennen tai kerran, mutta usein he reagoivat jotenkin. Epätoivotusta seurasta ja

huomiosta pääsee eroon vihaisilla katseilla, siirtymällä muualle tai sanomalla suoraan, ettei ole kiinnostunut. Tyttöjen kokemusten mukaan nekin, jotka jatkavat lähentelyä, "tajuavat" ja "uskovat" sen, kun tytöt torjuvat heidät. Diskossa kuten muissakin tiloissa tytöt tietävät, että heidän on kieltäydyttävä huomiosta tiukasti ja varottava hymyllään tai eleillään antamasta itsestään sellaista kuvaa, että he olisivat hieman kiinnostuneita, jos he haluavat, että heidän otetaan vakavasti.

> VEERA: Nii, kyl se yleensä on sillai, et ne uskoo mitä sanoo. Ei mulle oo tullut ainakaa sillai, et ei kukaa o uskonu mitä mä sanon. [...] Sun pitää vaa olla sillai, et sä et oo yhtää kiinnostunu, et ei ne sit epäile mitään.

Ei-toivottujen lähestymisten torjumiseen on siis olemassa tilanteeseen sopivia, mutta myös sopimattomia tai liioiteltuja keinoja. Jos kosketteluja pidetään vitsinä ja sitä kautta hyväksyttävänä, raivostumista voi puolestaan pitää osoituksena huonosta huumorintajusta. Tytöillä on erilaisia mielipiteitä siitä, onko esimerkiksi huutaminen sopivaa, vaikka sitä periaatteessa pidettäisiin tehokkaana tapana karkottaa lähentelijä.

> SA: Jos mä nyt aattelen omal kohdal, et jos joku vaikka tarrais perseestä jossain diskossa, ni mä nostasin ihan hirveen elämän.
> MINNA: Ei siin, muuten sinne ei oikeesti o tulemist sitte. Et ne kattoo vähä sillee tyhmänä, jos sä niille alat huutamaan. Et onks toi joku kauhee tommonen nipottaja.
> VEERA: Ei nyt yks perseenpuristus sua tapa.
>
> Diskossa joku saattaa nipistää perseestä, mutta mä en tee siitä numeroa. Läppäsy kädelle tai jos sanoo – "hei et viittis!" niin se loppuu. (AT06)

Toisista huolehtiminen ei rajoitu vain kotimatkoihin, vaan se on tärkeää myös julkisilla juhlapaikoilla, kun tytöt turvautuvat toistensa apuun päästäkseen irti jostain pojasta. Ennaltaehkäisevä keino välttää koskettelua on puolestaan se, jos voi osoittaa olevansa jonkun tyttöystävä (Gardner 1995, 95-97, 206-208; Larkin 1997, 125-126; ks. myös Aapola & Kangas 1994, 71-72). Julkinen tieto siitä, että tyttö on varattu, on tehokas suoja: "Jos ne tietää, et mä seurustelen, niin ei ne sillon tuu" (HT10), mutta myös satunnaisenseuralaisen avulla voi torjua lähentelyt. Tyttöjä naurattaa, kun he kertovat värvänneensä tuntemattomia poikia suojakseen silloin, kun ovat joutuneet kulkemaan ahtaan, poikien reunustaman käytävän kautta.

> ANNIKA: Mut jos sä kävelet siit jonku jätkän kans, ni sit kukaan ei koske. Et se on sillee.
> ULLA: Ottaa vaa jostai [pojasta] kiinni, mennään ny! [Naurua]

Tytöt kertovat, että heihin käydään kiinni esimerkiksi tanssilattialla, mutta jotkut tilat erottuvat hankalina ja jopa vaarallisina paikkoina. Tytöt viittaavat väliköihin ja edellä kuvatunlaisiin käytäviin, joissa he tietävät odottaa koskettelua, "aina jää käsi jonnekki" (HT05).

> ULLA: Ku siel [Gloriassa tai Nosturissa] on niinku, et jos joku käytävä, ni sit ne [pojat] on just muurittautunu siihen sillee et siit pitää mennää sillee [henkäisee sisäänpäin] äkkisää kävellä läpi, koska ne on siel, hyökkää kimppuu.

Diskoon sijoitetaan myös vakavia häirintäyrityksiä. Liisa kertoo tuttavan tuttavastaan, jonka jotkut pojat raahasivat Lepakossa vessaan ja yrittivät riisua tätä, mutta joku oli nähnyt ja selvittänyt tilanteen. Minnan kuuleman mukaan Nosturin hämärä ja meluisa nurkkaus on ollut jopa raiskauksen tapahtumapaikka. Vaikka Minna epäilee kertomuksen todenperäisyyttä, hän kuitenkin kertoo

sen Veeralle ja minulle. Huhu toimii muistutuksena paikan epätodennäköisistä, mutta mahdollisista sukupuolispesifeistä vaaroista, joita Minna pyrkii etäännyttämään itsestään korostamalla hänen ja uhrina olleen tytön etäistä suhdetta (ks. Jaatinen 2000, 32).

> MINNA: Nosturissa on kuulemma raiskattu yks tyttö, mut emmä kyl tiiä.
> VEERA: Missä siel?
> MINNA: Se on jossai piirin keskel just siel sohvil. [...] Jossai pimeessä nurkas. [...] Joko siin käytävässä tai sit siel ku portaat tulee ovest, sit siel on semmoinen nurkkaus, mis kaikki...
> VEERA: Ai mis on ne pöydät?
> SA: Joo, mist sä kuulit?
> MINNA: Tään mun kaverin kaverin kaverin kaveri oli se tyttö ja siit mä tiedän nää. Sillee vaa, et mä en oikee usko sitä.

Pääsääntöisesti tytöt ovat sitä mieltä, että diskossa tapahtuvia ruumiillisen integriteetin loukkauksia ei voi määritellä häirinnäksi, vaan ne ovat vähäpätöinen ja arkinen asia, johon ei voi tai kannata reagoida mitenkään, ei ainakaan voimakkaasti. Arkisimmissa paikoissa vastaavanlaiseen kosketteluun suhtauduttaisiin epäilemättä eri tavoin. Tyttöjen näkökulmasta koskettelun ei pidä antaa häiritä itseään, jos ylipäänsä aikoo käydä diskoissa.

Laiva

Helsingin ja Tukholman väliset laivat ja laivojen diskot erottuvat nuorten puheessa tavallisista diskoista ja muista huvittelupaikoista. Periaatteessa nuorten ja nuorisoryhmien laivamatkailua kontrolloidaan niin, että heillä on oltava mukanaan risteilyn ikärajavaatimukset täyttävä holhooja, mutta joskus nuoret kertovat onnistuneensa pääsemään laivalle ilman valvojaa. Laivalla matkustavat ovat tulleet

pitämään hauskaa jättimäiseen huvittelukeskukseen eivätkä välttämättä tapaa enää sen jälkeen, kun astuvat maihin. Laivamatkailu edustaa nuorille mahdollisuutta seikkailla, tavata uusia ihmisiä, irrottautua arjen yhteisön sosiaalisesta kontrollista (vrt. Lindholm 2003, 37) sekä koetella erilaisia ikärajoja (ks. Aapola 1999, 287-288). Kahden päivän loma kaukana kotoa muodostaa myös jossain määrin erilaiset puitteet alkoholinkäytölle kotibileisiin tai diskoon verrattuna, mikä näkyy siinä, että laivalla nuorten humalajuominen arvioidaan korostuvan.

> SA: Onks laivalla sit jotenkin eri säännöt?
> JENNI: Oon. Siis laivalla on pokkaa tehä asioit. Jos mä lähen johonkin raflaa, ni emmä kehtais tehä siel mitään, koska siel on kaikki mun kaverit ja sit mä saan kuulla siit seuraavana päivän ihan sikajuttuja.
> EIJA: Se on kaks päivää ja sit sä et suunnillee nää niit tyyppejä enää ikinä, et se on ihan sama et konttaaks siel maassa vai leijuu ilmassa.

> TERO: Laivalla on kyl ihan hauskaa. Siel voi ottaa sillee rennosti [...] ku poistuu tält alueelta tält omalta kotiympäristöstään, ni sit siel voi tehä vaikka mitä haluaa, iskee niit tyttöjä sun muita ja [naurahdus] mitä nyt tulee mielee. Jotenki se on vaa vapautuneempi ku on siel laival. Ja sitte tietenki on helppo ostaa juomat ja tupakat sun muut.

Erityisesti (hetero)seksuaaliset kontaktit ja kokeilut, lomaromanssit sekä oman viehätysvoiman testaaminen ovat olennainen osa hauskanpitoa laivalla[63]. Kohtaaminen laivalla voi olla alku suhteelle,

63 Haastattelemani aineenopettaja näki tyttöjen laivamatkailun ja heteroseksuaalisten kokeilujen välillä selvän yhteyden: "Sen takiahan ainakin meijän koulussa ne haluaa noita laivareissuja, ne haluaa lähteä Tukholman risteilylle. Niinku nytkin ku oli ollut tyttöjä ihan omalla porukallaan, niin ne oli kuulemma niitten ruottalaisten poikien kanssa olleet siellä."

kuten yhdellä haastateltavallani, joka oli tavannut pitkäaikaisen poikaystävänsä juuri laivamatkalla. Yksi pojista totesi haastattelussa, että laivalla on erityinen ilmapiiri, jossa kaikki hakevat yhden illan suhdetta, "just sitä laivamatkajuttuu". Laiva määrittyy monissa puheissa erityisesti tyttöjen kannalta riskialttiiksi paikaksi. Haastateltu poika ei pitänyt siitä, että hänen tyttöystävänsä lähtee risteilylle, koska hänen näkemyksensä mukaan pojat voivat olla häikäilemättömiä ja käyttää tyttöjä hyväkseen. Tytölle voi laivalla "tapahtuu vaikka mitä", millä hän viittaa epäsuorasti raiskauksen mahdollisuuteen. Samansuuntainen käsitys poikien häikäilemättömyydestä on seuraavan aineen kirjoittaneella tytöllä: poikien lepertelyt kuulostavat mukavalta, mutta niiden tarkoituksena on vain taivutella tyttö yhden yön suhteeseen.

> Nuorempana en tiennyt/ymmärtänyt näitä vanhempien poikien pelejä, siis leikkimistä tytön tunteilla saadakseen hänet esim. laivalla hyttiin.. Monet tytöt ovat menneet siihen retkuun minä itse mukaan luettuna, kun poika on tullut juttelemaan ja leperrellyt kaiken mahdollisen. Niin sanotun "seitsemännen taivaan" saavuttamisen jälkeen tyttö on valmis lähtemään hyttiin "lasillisille" ja sen arvaa jokainen mitä sen jälkeen tapahtuu ja aamulla poika häviää kuin tuhka tuuleen. Onnekseni en ole itse pystynyt menemään näin pitkälle, mutta tunnen monia jotka ovat menneet ja sitten joutuneet pettymään. (AT17)

Laivan yksityiset ja julkiset tilat tarjoavat kohtaamisille erilaiset puitteet. Hytti tarjoaa yksityisyyttä, joka voi olla niin tervetullutta kuin painostavaa. Tyttöjen kertomuksissa uhkaavien tai pelottavien tilanteiden tapahtumapaikkoja ovat lähinnä laivan hiljaiset käytävät. Pääosin nuoret kuten muutkin matkustajat viettävät aikaansa julkisissa tiloissa, diskoissa ja ravintoloissa, joissa tyttöjen mukaan ei tarvitse pelätä epämiellyttäviäkään lähestymisiä. Heli kertoo tilanteesta, jossa hän huomaa olevansa laivan diskolattialla aikuis-

ten miesten ympäröimänä. Tilanne oli jossain määrin hämmentävä, mutta ei lainkaan häiritsevä juuri siksi, että hän oli julkisessa ja siksi turvallisessa paikassa: "Jossai keskel diskoo, ni mitä ne ois siin nyt voinnu ees tehdä." Ystävät tekevät tyttöjen olon turvalliseksi ja hätistävät liian innokkaita ihailijoita pois toistensa kimpusta: "Mullekki tultii monta kertaa sanoo, et hei Jenni, mä en jaksa olla ton pojan kans, et voisit sä tulla auttaa."

Tytöt puhuvat siitä, kuinka laivalla on tilaisuus pukeutua ja laittautua hienoksi. Muut oman ikäiset tytöt ja pojat ovat tärkeä viiteryhmä, joiden mielipiteille annetaan erityistä painoarvoa ja joiden takia panostetaan pukeutumiseen ja ulkonäköön.

> SUVI: Koska silloin kun me edellisen kerran oltiin laival, me oltiin kasilla, niin siel oli 90 ysiluokkalaista. Silloin me kyl käytii siel vessan peilin edes vähän välii [naurua]. Kyl must tuntuu, et se ois vaikuttanu, jos siel olis ollut meijän ikäsii jotain poikii, tai vaikka ois ollu tyttöiki ni ehkä se ois vaikuttanu.

Tytöillä on kuitenkin loppujen lopuksi vähän kontrollia sen suhteen, miten ja ketkä pojat ja miehet tekevät tulkintoja heidän ulkonäöstään (Holland et al. 1998, 111). Erotuksena moniin muihin nuorten juhlatiloihin laivalla on kaiken ikäisiä ihmisiä. Tytöt viittaavat juuri laivasta puhuessaan heitä selvästi vanhempien miesten tekemiin ehdotuksiin: "Siel oli sellasii vanhoi miehi, jotka heti rupes ehdotteleen, et [madaltaa ääntään] mennään meijän hyttiin ja kaikkee" (HT03). Tytöt selittävät ehdotusten johtuvan osaksi siitä, että he ovat laittautuneet itseään vanhemman näköiseksi. Yhtäältä näitä ehdotuksia pidetään vastenmielisinä,"ällöttävinä", mutta tytöistä on myös jossain määrin hupaisaa ja mahdollisesti imartelevaa, että he onnistuvat näyttämään hieman itseään vanhemmilta.

> NOORA: Siel laivalkii, ni kaikki luuli meit joksku seittemäntoista vuotiaiks ni ehkä kakskymppiset miehet. [...]

SUVI: Se oli oikeestaa hauskaa vaa siel laival [naurahdus], ku ne oli ihan tosissaa jotkutki. Joo mä oon sit viistoist.
SA: Aijaa. Mitä ne sitten?
NOORA: Sit ne oli vaa lai lai laa. Ne oli vain meijän kavereit kyl siel.
SUVI: [...] Sillee koska kylhän sillee kuiteski näkee, et me ollaan viel aika nuoria.

Toinen tapa, jolla tytöt selittävät miesten tekemiä ehdotuksia on vetoaminen laivalla olemiseen. Miehiä ei siis patologisoida ja pidetä esimerkiksi pedofiileina, vaan melko normaaleina humalaisina lomanviettäjinä, jotka käyttäytyisivät eri tavalla toisessa kontekstissa.

NOORA: Ja sit se on just se ku siel juodaan. Et ku se on se loma, ni sit siel juodaan.
SUVI: En mäkään usko, et niist varmaa harva tulis kyl selvin päin mitää.

Miesten ehdotuksia ei pidetä varsinaisesti häiritsevinä, koska ne on useimmiten helppo ohittaa ja oletettavasti myös jäävät ehdotusten tasolle. Noora ja Suvi kertovat, että he kieltäytyvät suorasanaisesti epämiellyttävistä ehdotuksista, mutta jälleen kerran tytöt pohtivat kieltäytymisen tapaa ja tilannetta, jossa suoralla torjumisella voi olla jopa päinvastainen vaikutus. Väisteleminen on keino, jonka voi ottaa käyttöön, jos sanalliset keinot karkottaa epämiellyttävä lähentelijä eivät tepsi. Tyttöjen kertomuksesta heijastuu tyytyväisyys omaan neuvokkuuteen ja miehen harhauttamiseen, vaikka tilannetta, jossa mies ei kuuntele selvää kieltoa ja lähtee seuraamaan, voisi pitää myös pelottavana.

SA: No miten te sit toimitte, et jos joku on liian tunkeileva?
NOORA: No sanoo vaa ihan suoraa, et ei kiinnosta ja sit

lähtee menee.
SUVI: Sitä me just laival tehtii, ku se yks tuli selittää jotain. Se oli niin vanha, et me sanottii, et mee ettiin oman ikäistäs seuraa ja me ei olla kiinnostuneita.
NOORA: Mut sit just jos rupee hirveesti just sillee, mitä mekin nyt jossain tehtii sillee, ni ne oikein yltyy siit, kun rupee oikee sanoo sillee, "et mee nyt, lähe nyt menee siitä" tai sillee, sit ne vaa yltyy
SUVI: Sit me mentii hissii ja painettii heti sitä, ku ovet menee kiinni. Se jäi vaa yksin seisoo siihen käytävälle.

Tytöt kertovat myös hyvin inhottavista ja uhkaavista tapauksista, joista he kuitenkin ovat selvinneet. Myös näissä tapauksissa tyttöjä ahdistelleet miehet ovat olleet aikuisia. Sirpa kertoo ystävänsä kokemuksesta, jossa tyttö oli mennyt miehen kanssa "ihan semmoselle hiljaselle alueelle, ni sit se mies alko tekee kaikkee". Sirpa painottaa yhtäältä sitä, että mies ei ollut pakottanut tyttöä, vaan tyttö "lähti miehen matkaan" ja "antoi tehdä" asioita. Toisaalta hän asettaa parikymppiseksi arvioidun miehen normaaliuden kyseenalaiseksi ihmetellessään, miksi tämä oli kiinnostunut 15-vuotiaasta tytöstä. Myös Jennin ja Eijan kertomuksessa uhkaavasti käyttäytynyt mies oli tyttöjä selvästi vanhempi. Tyttöjen puheenvuorossa tulee esille, että aikuiset miehet voivat aluksi olla mielenkiintoista seuraa ja hankkia tytöille alkoholia, minkä takia tytöt eivät katso tarpeelliseksi torjua heidän seuraansa ennen kuin siinä vaiheessa, kun miehet yrittävät myöhemmin käyttää tuttavuutaan väärin.

JENNI: Ja se gigolo äijä, siis yks sellanen puoltuttu, joku varmaa kolmekymppinen äijä. Nii istu meiän hytin edessä, kaks tuntia venasi mua.
EIJA: Joo se oli se kuka alkuillast kävi ostaa meille tokana iltana juotavaa. [...]
JENNI: Niin se yritti raiskaa mut. Se raahas mut jonnekki hyttikäytävää, sit mä aloin kirkuu ihan täysil. Se ei meinan-

nu päästä mua veke. Sit se pelästy, ku mä aloin huutaa, ja sit mä pääsin juoksee.
EIJA: Niin, et kylhä se alus yritteli mua, siin diskossa ja sit se otti mun pääst sillai, et me yritettiin sit smäidäillä. [...] Sit se sano ihan suoraan sen, et "now I wanna fuck you". Mä olin vaa et, sähän et ees tunne mua, just sillee, et näkemiin.
JENNI: Se oli tosi oksettava, siis mua pelotti, mä varmaan tärisin ku mä pääsin pois.

Edellä Eija tavallaan ohittaa Jennin pelottavan kokemuksen kertomalla omasta kokemuksestaan. Eijan kommentti vahvistaa miehen inhottavuutta, mutta häneltä voisi odottaa myös kauhistelua tai myötätuntoa Jennin kokemusta kohtaan. Yhtäältä keskustelun jokseenkin yllättävä eteneminen voi liittyä haastattelutilanteeseen tai tyttöjen keskinäisiin suhteisiin, mutta toisaalta se heijastaa sitä, että laivalla voi odottaa mitä tahansa, eikä edes raiskausyritys ole mitenkään tavaton tai poikkeuksellinen.

Tytöt, jotka kertovat laivoihin, diskoon tai kotibileisiin sijoittuneista epämiellyttävistä tai häiritsevistä kokemuksista ovat lähinnä niitä, jotka ovat kiinnostuneita ulkona liikkumisesta ja iltaelämästä. Juhlatiloissa hauskanpito on pääasia. Mahdollinen tai koettu häirintä varsinkin vähäpätöisiksi kuvatut ehdottelut tai hetkelliset kosketukset ovat välttämätön harmi, jota kukaan ei ainakaan esitä syyksi olla menemättä kyseisiin paikkoihin.

Uimahalli

Vaikka poikiin kohdistuvasta häirinnästä on niin ainekirjoituksissa kuin haastatteluissa vain vähän mainintoja, neljässä pojan ainekirjoituksessa viitataan uimahalliin. Uimahallien suihkut ja pukuhuoneet ovat sukupuolittuneita tiloja, joissa pojat joutuvat tinkimään yksityisyydestään, mutta myös uimahallin puolella tietoisuus omasta vähäpukeisuudesta ja ruumiillisuudesta on erityinen (vrt.

koulun suihkutilat Lehtonen 2003, 222-223). Yksi poika mainitsee uimahallin pukukopit mahdollisena "kähminnän tai raiskauksen" (AP32) tapahtumapaikkana. Toinen kertoo näkemästään tai kuulemastaan häirintätapauksesta, jota hän ei osaa tai halua kuvata eksplisiittisesti.

> Esimerkiksi kun olin [helsinkiläisessä uimahallissa] uimassa siellä oli eräs mies, joka käyttäytyi oudosti. Hän piti silmällä pieniä poikia (n. 10 v.). Porealtaassa mies "teki" sukupuolista häirintää. Poika meni heti kertomaan uimavalvojalle, mutta mies oli jo lähtenyt. (AP17)

Uimahalli on julkinen tila, jossa varsinkin allaspuolella voi kääntyä aikuisen työntekijän puoleen. Edellisessä esimerkissä häirinnän kohteeksi joutunut poika oli mennyt ilmoittamaan häiritsevästä miehestä uimavalvojalle, jonka kuvauksen perusteella voi olettaa yrittäneen puuttua asiaan.

Kaksi pojista kirjoittaa siitä, kuinka suihkussa jotkut miehet tuijottavat tai tulevat lähelle masturboimaan.

> Olen sitä mieltä että harvemmin naiset ahdistelevat miehiä vaan sitä tekevät homot. Esimerkiksi uimahallissa usein suihkussa on miehiä jotka tuijottavat toisia miehiä ja "vetävät tumppuun". Tämä tuntuu tietenkin hyvin inhoittavalta. (AP50)

Kummatkin pojat antavat ymmärtää, että tämä ei olisi harvinaista. Edellisessä lainauksessa kirjoittaja arvioi tällaisen tapahtuvan "usein" ja myös toinen toteaa, että nimeltä mainittu uimahalli olisi "täynnä" ahdistelevia miehiä. Kummatkin myös nimittävät näitä miehiä homoiksi, mutta toisen kirjoittaja käyttää halveksivaa ja aggressiivista tyyliä ja niputtaa homot "pervojen" ja pedofiilien kanssa samaan ryhmään. Samanlaista niputtamista käyttää myös seuraava haastateltava, jolta kysyin, onko hän kuullut ainekirjoituksissa mai-

nituista tapauksista. Poika kertoo ystäviensä lyöneen miestä, joka heidän mielestään käyttäytyi uimahallissa omituisesti.

> OLLI: Ai niin onhan, mä en oo kyl ollu sillon koskaa, mut siel oli jotain ihme perverssejä jossain [naurahdus] uimahalleissa. Mut yhet tyypit veti turpaan ku sellanen homojätkä oli siel [naurahtaa]. Se oli siel suihkus jotain händyl tai jotain tollast noin. Tää nyt tsiikailee niit kavereit. Sitte "Mitä sä oikein tsiikailet?". No pari pommii päähän. Yks semmonen vaksi tuli kuiteski sanoo jotain et hakatkaa niit homoja omal ajallanne tai ainaki jossain ulkopuolella.

Tässä kertomuksessa hätkähdyttää uimavalvojan suuhun laitettu kommentti, jonka mukaan väkivalta uimahallissa on kiellettyä, mutta tiettyihin ihmisiin kohdistuva väkivalta ei ole tuomittavaa, kunhan se tapahtuu muualla.

Kahdessa haastattelussa kysyin pojilta, miten he reagoisivat siihen, jos joku masturboisi viereisessä suihkussa tai yrittäisi lähennellä. Kummatkin pojat arvelevat reagoimansa suuttumalla, lähtemällä pois tai rankaisemalla häiritsijää välittömästi väkivallalla. (Vrt. Lehtonen 2003, 111; Lehtonen 1999). Poikien määrätietoiset toteamukset siitä, että he eivät sietäisi moista, käytöstä kytkeytyy yhtäältä intiimiin tilanteeseen mutta toisaalta myös ajatukseen, jonka mukaan varsinkin miehen taholta tuleva ei-toivottu lähestyminen on häirintää.

> TERO: Ensinnäkin mä luultavasti löisin sitä vatsaan ihan vaan pokkan. Mut en mä nyt tiedä, ehkä sen pahempaa jälkee, mut tiputtasin sen siihen paikkaan. Tai ainaki taittaisin silt käden jos se alkais se käsi jotain siin heiluu. Tota, mä en yhtää diggaa. [...] Ainaki kävis ärsyttää ihan törkeesti. En mä kestä [naurahdus], kattois kovin kauan sellast äijää.

Kukaan tytöistä ei mainitse uimahalleja tyttöihin tai poikiin kohdistuvan häirinnän tapahtumapaikkana, mutta Glasgow'ssa tekemässäni viiden tytön ryhmähaastattelussa se tulee esille. Kun kysyin avainhenkilöltäni Susanilta suostumusta osallistua häirintää käsittelevään haastatteluun, hän vastasi "hassua, että otit sukupuolisen häirinnän puheeksi, koska viikko sitten uimahallissa joku mies seurasi meitä". Sekä haastattelua sopiessani että itse haastattelussa Susan kertoi, kuinka hän oli ollut uimahallissa ystävänsä kanssa ja hänen arvionsa mukaan noin 40-vuotias mies istui ja tuijotti heitä koko ajan, seurasi heitä, kun he menivät vessaan ja hankki lokeron vaatteiden vaihtoa varten heidän vierestään.

> SUSAN: Ja kun menimme takaisin altaaseen hän tuli puhumaan meille ja toisteli sellaista kuin "sinä ja ystäväsi olette tosi hyviä uimareita". Me kerroimme hengenpelastajalle ja hän meni kysymään tältä mieheltä "mitä oikein olet tekemässä" ja mies sanoi, että hän vain haluaa pitää hauskaa ja hengenpelastaja sanoi, "no et voi, he ovat vasta 15-vuotiaita" ja sellaista. Meitä pelotti, koska emme tienneet, mitä se mies olisi voinut tehdä. Hän oli Italiasta tai jostain ja viipyi täällä vain kuukauden. Mutta meitä todella pelotti, koska hän vaihtoi vaatteet viereisessä lokerossa aivan Maryn vieressä, joten siellä oli vain minä, Mary ja hän. Mutta me kerroimme hengenpelastajalle ja hän selvitti asian. [...] Hän seisoi pukukoppien ulkopuolella ja tarkasteli jokaista kundia, joka käveli ohi. Vähän niin kuin henkivartija[64].

64 Tässä yhteydessä Susanin käyttämä englanninkielen "bodyguard" kuulostaa henkivartijaa osuvammalta ilmaisulta, koska uimavalvoja oli pikemminkin valvomassa tyttöjen ruumiillista integriteettiä loukkauksilta kuin heidän henkeään.

Edellä mainitsemieni poikien tavoin tytöt turvautuivat uimavalvojaan, joka otti tyttöjen huolen vakavasti, kävi puhuttelemassa heitä häirinnyttä miestä, kehotti tyttöjä soittamaan vanhemmilleen ja jopa valvoi, ettei heitä häiritä enempää.

Se, että poikien kertomuksissa nousee esille uimahalli heihin kohdistuvan häirinnän tapahtumapaikkana, selittyy yhtäältä tilan intiimiydellä mutta myös sen arkisuudella. Suurelle yleisölle avoimet, pääsääntöisesti urheilu- ja liikuntapainotteiset uimahallit edustavat päiväkaupungin kaltaista tilaa, jossa oman koskemattomuuden oletetaan olevan turvassa (ks. Gardner 1995, 141).

Verkossa ja langoilla

Informaatioteknologian kehittymisen kautta nuorille avautuu jatkuvasti monipuolistuvia mahdollisuuksia solmia suhteita, pitää yhteyttä ystäviin ja rakentaa identiteettiään. Internet ja matkapuhelimet kyseenalaistavat perinteisiä (sukupuolittuneita) yksityisen ja julkisen välisiä rajoja sekä nuorten vapaa-ajanviettotapojen ja -tilojen merkityksiä. (Ks. esim. Henderson & Taylor & Thomson 2002.)

Internet on tuonut uusia mahdollisuuksia etsiä seuraa ja solmia tuttavuuksia. Nettikeskustelut ovat yhtäältä nuorten kannalta turvallinen tapa tehdä identiteettikokeiluja, mutta toisaalta virtuaalitodellisuudessa on samanlaisia riskejä kuin sukupuolittuneessa arjessa (ks. Koskela 1997b, 84). Myös verkossa voi törmätä häirikköön ja internetin kautta pääsee lähes yhtä helposti vierailemaan niin Aku Ankan sivuilla kuin katsomaan pornografista tai väkivaltaista materiaalia. Mannerheimin lastensuojeluliiton nettisivuilta löytyvissä Viisaasti verkossa -turvaohjeissa (2004) sekä lapsia että aikuisia neuvotaan, kuinka suojautua ja suojella muita netin vaaroilta. Lapsia neuvotaan pitämään henkilötiedot salassa ja heitä muistutetaan siitä, että he eivät voi olla varmoja, millaisen ihmisen kanssa he ovat sopimassa tapaamista. Tietotekniikkaan ja virtuaalimaailmoihin tottuneet yhdeksäsluokkalaiset voivat olla jo rutinoituneita netin käyttäjiä, ja he ovat tottuneet myös ohittamaan asiattomat

ehdotukset. Internet ja on-line -keskustelupalstat, chatit, nähdään foorumina, joka mahdollistaa ja kutsuu kaikenlaisia ihmisiä "heittämään kaikkee tosi sairasta läppää" (HP).

> Chatissa joku aina ehdottaa, että lähdetkö naimaan. Sitä heitetään kaikille ja ei siihen tartte vastata jos ei halua. (AT06)

Törkeille ehdotuksille on helppo sanoa ei tai jättää reagoimatta niihin, mutta mukavan chattailyn yhteydessä nuoret saattavat unohtaa varovaisuuden henkilötietojen antamisen suhteen. Tiia, joka ainekirjoituksessaan toteaa, että törkeitä ehdotuksia "ei voi ottaa tosissaan", kertoo haastattelussa antaneensa matkapuhelinnumeron chattituttavalleen, mikä johti ahdistavaan yhteydenottoon.

> INKA: Sit mitäs se kerran ku sä olit chatissa jutellu jonkun jätkän kaa. Sit se vaa soitti sulle et Tiia L., äidin ja isän nimi, osoite...
> TIIA: Joo, se veti mun tietoi, mut itseasias mä en enää muista kuka se niist oli [naurahdus].
> INKA: Sit se oli vaa, et sen isä oli poliisi tai jotain. Sit se oli vaa hankkinu ne [tiedot].
> TIIA: Ai nii, se oli se ihan sika-ahdistava. [...] Nii sit se vaa sano, et se oli jostain tietokoneelt ottanu mun tiedot, ku mä annoin mun kännykkänumeron, noh... [naurua]
> INKA: [Nauraen] Tiia hyväuskosena aina ensimmäisenä [antaa] kännykkänumeron.

Toisaalta esimerkiksi Viisaasti verkossa -sivun ohje "älä luota vieraisiin ja ole varuillasi" on jo vanhaa perua ja pätee myös netin ulkopuolella (ks. myös Hacking 1997/1991, 225). Ei-toivottuja yhteydenottoja voi saada perinteisten foorumeiden kautta ja ihmiset voivat salata todellisen ikänsä ja motiivinsa tavata. Samainen Tiia kertoi ainekirjoituksessaan tapauksesta, jossa vanhempi mies oli

Tiian kirjeenvaihtoilmoitukseen vastaamisen kautta yrittänyt lähestyä näitä epämiellyttävällä tavalla.

> Pari kesää sitten minä ja ystäväni laitoimme Suosikki-lehteen kirjeenvaihtoilmoituksen. Halusimme siis kirjeenvaihtoon poikien kanssa. Tämän jälkeen yhtenä aamuna jokin mies soitti minulle. Kysyin mistä hän oli saanut numeroni ja hän sanoi soittaneensa numerotiedusteluun, koska lehdessä oli nimeni ja osoitteeni. Hän soitti parina aamuna ja yhtenä päivänä hän halusi tavata. Hän ei ollut ikinä kertonut ikäänsä. En halunnut itse tavata häntä, joten kaksi kaveriani meni tapaamaan häntä. Mies oli loppujen lopuksi n. 40 -vuotias. Mies alkoi hiplata toista ystävistäni niin ettei toinen huomaisi. Hän pyysi myös ystäviäni autoon, mutta he eivät onneksi suostuneet. Pääsin miehestä eroon lähettämällä kirjeen etten usko uuden tapaamisen olevan hyvä idea. Kaikki loppui siihen. (Tiian ainekirjoitus)

Vaikka edellä Inka nauraakin Tiian hyväuskoisuudelle, tässä tapauksessa Tiia ja hänen ystävänsä olivat epäileväisiä miehen motiivien suhteen ja varautuneet miehen tapaamiseen menemällä siihen yhdessä. Tiia myös pääsi miehestä eroon itse ja kerralla.

Tiian aiemmassa kertomuksessa keskustelupalstatuttavuus oli muuttunut uhkaavaksi, kun poika oli paikallistanut hänet ja pystynyt soittamaan hänelle. Erityisesti matkapuhelin on tuonut uudenlaisen väylän lähestyä ihmisiä sekä toivotulla että ei-toivotulla tavalla. Yhtäältä omiin yhteystietoihin suhtaudutaan suojelevasti eikä niitä anneta kenelle tahansa, mutta toisaalta henkilökohtaisen puhelinnumeron antaminen on luontevaa tuttavuuden tekemistä ja mahdollistaa yhteydenottamiseen myös kiinnostaviin ihmisiin.

> MINNA: Kaikki on vähä sillee hyväs kunnossa [Nosturissa], puhelinnumeroit löytyy uusiin papereihin. Et omaki puhelinnumero, ei koskaa tiedä aina kuka sielt soittaa.

Tekstiviestit ja puhelut ovat nuorille tärkeä yhteydenpidon ja tutustumisen väline, mutta niiden avulla voi myös päästä häiritsemään ihmisen henkilökohtaista tilaa. Ainekirjoituksissa nuoret viittaavat "läähätyssoittoihin" tai puhelimessa uhkailuihin. Kaisa kertoi haastattelussa muutamasta ikävästä puhelinkokemuksestaan. Ensimmäisessä tapauksessa joku tuntematon poika oli soittanut hänelle ja uhkaillut, että "mä viillän sun kurkkus auki, jos sä pistät viel kerranki puhelimen kiinni". Poika oli myös väittänyt, että hän näkee Kaisan puhelinkeskustelun aikana, mitä Kaisa kommentoi sanomalla, että "kumminki kyl häiritsee ihan sikana kun ei tiiä kattooks se vai ei". Toisessa esimerkissä hänen ystävänsä ystävä oli alkanut jaella Kaisan puhelinnumeroa.

> KAISA: Ja sit niiden kaikki kaverit rupes soittelee kaikkii rivoi puheluita. Ni semmosii juttuja, no mitäs ne nyt sano siel kaikkee, että mä tuun sun uniis. Ja sit ne kyseli kaikkee semmosii tosi typeriiki juttui semmost kaikkee likasta, että onks sul iso perseenreikä vaikka jotai tämmöstä [naurua]. Tällasta tosi tyhmää.

Matkapuhelimeen tulevia häirikkösoitoiksi epäiltyjä soittoja on toisaalta helppo kontrolloida. Kaisa sai puhelut loppumaan siten, ettei hän vastannut epäilyttäviin soittoihin: "Et aina ku tuli semmonen tuntematon numero, ni mä painoin punasta, et se sit loppu siihen." Toisaalta Kaisa kertoo, että rivoihin tekstiviesteihin "joskus lähtee mukaan, et lähettää jotain törkeet takasin. Mut sehän auttaa tietysti siinä, et siin näkee, et kuka se on". Matkapuhelimet mahdollistavat sen, että voi nähdä kuka soittaa, mutta myös numeron salaamisen.

Kuten aiemmin on tullut esille, matkapuhelinten yleistyminen on tuonut tytöille uuden ja melko vaivattoman tavan lisätä turvallisuuttaan tai ainakin turvallisuudentunnetta silloin, kun he joutuvat liikkumaan yksin: "Suunnillee kotinumero tai hätänumero valmiina siinä niin et saa sit soitettua" (HT01). Kaikki tytöt ovat hyvin

selvillä mahdollisista keinoista lisätä turvallisuuttaan ja puolustaa itseään, vaikka niistä puhuttaisiinkin asioina, joihin ei turvauduta kuin poikkeustilanteissa.

> SUVI: Mut en mä koskaan mieti, et ku mä meen yksin, ni kauhee, pitää olla kännykkä täs koko aika esillä.
> NOORA: [kertoo kuinka häntä pelotti kävellä yksin sen jälkeen kun lähinaapurustossa oli yritetty raiskata nainen]
> SUVI: No oli mullaki, ku mä tilasin pizzaa ni mä olin yksin kotona. Ja sit se oli joku ulkolainen mies siel puhelimessa. Ni kyl mä laitoin kännykkää valmiiks 112 ja sit mä menin avaa sen oven ja kännykkä oli koko aika [naurua].

Matkapuhelin vaikuttaa ainakin nuorten kohdalla korvanneen pillit (avun kutsumista varten) ja suihkepullot (päälle karkaajan sokaisua varten), joista kuuli kerrottavan vielä kymmenisen vuotta sitten (vrt Aapola & Kangas 1994, 30-31). Lisäksi matkapuhelimen olemassaolo voi huojentaa myös vanhempia, kun nämä tietävät, että lapset voivat ottaa heihin tarvittaessa yhteyttä ja myös vanhemmat voivat yrittää pysyä perillä lastensa liikkumisesta (Henderson & Taylor & Thomson 2002). Tosin vaikka matkapuhelin lievittäisi pelkoja, se ei ole henkivartija ja siihen turvautumista saatetaan ironisoida, kuten seuraavan haastattelun tytöt tekevät.

> SA: No miten jos teit pelottaa, niin miten siit selviää tai että onks teillä jotain mukana?
> INKA: Ei.
> TIIA: Kännykkä. [Naurua]
> MARI: Joku tulee hakkaa sut. Haloo, haloo! Ei varmaan auta! Hakkaat sil kännykäl.

Veera kertoo esimerkin matkapuhelimen käyttökelpoisuudesta. Häntä häiritsee kahvilassa istuvan miehen itsepintainen tuijotus ja hän teeskentelee saavansa puhelun poikaystävältään, mikä tytön

tulkinnan mukaan karkottaa miehen pois. Kuten aiemmin diskoa käsittelevässä alaluvussa, myös tässä tyttö selviää hankalasta tilanteesta osoittamalla, että on jonkun tyttöystävä. Samoin kuin tytöt saattoivat diskossa käyttää ketä tahansa poikaa suojaamaan heitä koskettelulta, tässä kuvitteellinen poikaystävä osallistuu tilanteen ratkaisuun (vrt. puhallettava miesnukke naisen turvana, Gardner 1995, 31).

> VEERA: Sit mä ajattelin, että noh, et kännykkä on keksitty. Mä leikin, et joku soittaa mulle. Sit mä vastasin puhelimeen, sit mä olin "Moi kulta!". Ei mitään reaktioo, mä juttelin siin hetken, sammutin tai leikin et sammutin puhelimen, mä sanoin kaverille "Se oli mun kulta joka soitti". Se mies joi sen juoman nopee ja pongaa ylös tosi äkkii. Se lähti kiitää siit niin nopee ku mä sanoin, et se oli mun kulta.

Internet ja matkapuhelin ovat välineitä, joiden avulla erityisesti tytöt ovat voineet tehdä suhteellisen turvallisesti virtuaalisia identiteettikokeiluja tai joiden kautta he ovat lisänneet turvallisuuden tunnettaan liikkuessaan julkisissa tiloissa (ks. myös Henderson & Taylor & Thomson 2002). Samalla informaatioteknologia on luonut uusia tiloja, joita varten tarvitaan uudenlaista tietoisuutta integriteetin rajoista ja sen suojelusta.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Nuorten tilapuheen tarkastelu nostaa esille tilallisen kontekstin merkityksen sekä häirinnän muodoille, sen ymmärtämiselle että siitä selviämiselle. Vaikka monet häirinnän muodoista ja häirintäkokemuksista eivät sinällään katso aikaa tai paikkaa, tietynlaiset kokemukset sijoitetaan ja sijoittuvat tietynlaisiin tapahtumapaikkoihin. Samalla tilallisten erojen kautta kokemuksissa, niihin liittyvissä tunteissa ja niiden tulkinnoissa voi havaita jonkinlaista opittua säännönmukaisuutta: tietty tilallinen konteksti ohjaa tulkitsemaan ja tunte-

maan tietyllä tavalla (vrt. Ronkainen 1999, 133). Yökaupungissa tytöt kohtaavat humalaisten häirintää ja järjestelevät liikkumistaan pystyäkseen käsittelemään pelkojaan ja välttääkseen mahdollista (seksuaalista) väkivaltaa. Päiväkaupungissa harvinaiset ja yllättävät häirintäkokemukset hämmentävät. Kouluyhteisössä sukupuolista häirintää peilataan kiusaamiseen, oman aseman rakentamiseen, ja sen muutoksia ja ilmenemistä tarkastellaan pitkällä aikaperspektiivillä. Yksityisissä ja julkisissa juhlatiloissa puolestaan korostuu heteroseksuaalisen huomion antaminen ja saaminen, mikä raamittaa kokemusten tulkintoja. Kotibileistä puhuttaessa korostuvat yksittäisiin tyttöihin kohdistuvat pakottavat häirintäteot, diskoissa rutiininomainen ja vähäpätöiseksi luokiteltu "puristelu" ja laivalla puolestaan vanhempien miesten ehdottelut yhtäältä ihmetyttävät ja toisaalta naurattavat tyttöjä. Uimahalli erottautuu poikiin kohdistuvan häirinnän tilana. Internetissä ja matkapuhelimessa kokemusten epämiellyttävyys liittyy usein yksityisyyden ja julkisen välisen rajan yllättäviin ylittymisiin.

Tiloihin ja paikkoihin sijoitettujen tapausten kautta nuoret kontrastoivat kokemuksiaan tavalliseen ja ennustettavaan ei-häirintään sekä epätavalliseen ja odottamattomaan häirintään (ks. Mott & Condor 1997, 72). Joissakin tiloissa tiettyinä aikoina, kuten julkisissa tiloissa päiväsaikaan, epätoivottu lähestyminen tulkitaan odottamattomana ja omituisena, ja sitä kautta kokemus on helppoa ja luontevaa määritellä häirinnäksi. Toisissa tiloissa taas kokemukset, jotka teon luonteen puolesta saatettaisiin määritellä häirinnäksi, voidaan määritellä osaksi rutiinia, jotakin, jota voi hyvällä syyllä odottaa tapahtuvaksi (ks. Taylor & Evans & Fraser 1996, 227; ks. myös Anttonen & Viljanen 2000, 13; Åkerström 2002, 521). Paikkaan ja aikaan sidottu sosiaalinen ja sukupuolittunut järjestys ymmärretään tällöin luonnollisena ja kyseenalaistamattomana asiantilana (Taylor & Evans & Fraser 1996, 227).

Huomionarvoista on se, että tyttöihin kohdistuvan häirinnän kautta pojat ja miehet pystyvät määrittelemään tilojen luonnetta: usein toistuva häirintä määrittyy ennalta arvattavaksi ja tiettyyn

tilaan “kuuluvaksi”. Koska joissakin tiloissa on yleisesti tunnettu riski tulla häirityksi, oleskelu näissä tiloissa voidaan ymmärtää häiritsevän huomion hyväksymisenä ja myöntymisenä sille (Fine 1988, 41). Tästä lähtökohdasta epämiellyttäviä kokemuksia on hankala ongelmallistaa tai sijoittaa häirinnän kategoriaan. Päähuomio on pikemminkin siinä, miten selvitä ja käsitellä tilanteita, jotka ovat osa luonnollistettua järjestystä. (Taylor & Evans & Fraser 1996, 227.) Vaikka tytöt korostavat kyvykkyyttään puolustaa omaa integriteettiään, tietynlaisille keinoille ja tunteille on oma paikkansa, eikä kaikkia niitä katsota perustelluksi käyttää tai näyttää kaikissa tilanteissa. Jotkut niistä paikoista, joissa häirintä ymmärretään “asiaankuuluvana”, ovat samalla mieluisia vapaa-ajanviettopaikkoja, joissa ihmiset lähestyvät toisiaan myös miellyttävällä ja toivotulla tavalla. Samoihin tiloihin sijoittuvat niin mielihyvä ja jännitys kuin riskit, jotka voivat myös sekoittua tai seurata toisiaan. Osaltaan tytöt ja pojat jakavat samanlaisia tiloihin liittyviä odotuksia ja pelkoja, mutta toisaalta tilat, niihin liittyvät merkitykset ja myös riskit näyttäytyvät erilaisina tyttöjen ja poikien näkökulmasta (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 160). Aineistossa tulevat selvästi esille myös tyttöjen väliset erot siinä, miten nämä käyttävät ja arvottavat tiloja.

Nuorten kommentit oman asuma-alueen ja oman koulun turvallisuudesta ovat osaltaan rakentamassa hallittavaa arkea. Toisaalta bussipysäkin ja kotioven väliseen matkaan liittyvät pelot puhuttavat tyttöjä, ja koulu esiintyy nuorten ainekirjoituksissa niin häirintävapaana onnelana kuin pahimpien painajaisten tapahtumapaikkana. Jotkut oppilaista kirjoittavat koulussa tapahtuvasta vertailusta ja ulkonäön arvostelusta tai siitä, kuinka juuri koulussa sukupuolinen häirintä voi muuttua systemaattiseksi ja tehdä elämästä painajaista. Toiset taas ovat epäileväisiä sen suhteen, onko koulun - erityisesti “meidän koulun” - konflikteilla paljoakaan tekemistä sukupuolen kanssa. Joidenkin tyttöjen kommenteista syntyy vaikutelma, että he joutuvat rutiininomaisesti kohtaamaan ja käsittelemään potentiaalista ja varsinaista sukupuolista häirintää etenkin tietyissä

tiloissa. Suurin osa näistä määritellään pieninä ja vähäpätöisinä, mutta kaikki tuntuvat tietävän myös äärimmäisistä ja harvinaisemmista tapauksista.

7. Häiritsijät

Sen lisäksi, että nuoret pyrkivät ymmärtämään sukupuolista häirintää sitä kautta, millainen teko on ja missä se tapahtuu, keskeistä häirinnän määrittelyssä on myös se, kuka tekee ja kenelle. Eroja ja rajoja ei siis rakenneta ainoastaan ilmiöiden, vuorovaikutusten tai (tilallisten) kontekstien välille, vaan myös ihmisten ja heidän oletettujen ominaisuuksiensa välille. Aiemmin analysoin tapoja, joilla häirinnän kohteena olevia tyttöjä kategorisoidaan enemmän tai vähemmän vastuullisiksi osapuoliksi. Tässä luvussa painopiste on tekijöiden, mahdollisten tai todellisten häiritsijöiden määrittelyissä, mikä tarkoittaa samalla poikien ja maskuliinisuuksien arvioimista ja arvottamista. Aloitan luvun kuitenkin tytöistä ja tarkastelen sitä, miten nuoret ymmärtävät tyttöjen kyvyt ja motiivit häiritä poikia. Tyttöjen jälkeen esittelen häiritseviin poikiin liittyviä käsityksiä ja tarkennan seuraavissa luvuissa, miten häiritsijän etnisyys tai "normaalius" vaikuttavat häirinnän tulkitsemiseen. Tarkasteluni kohteena ovat ne erot, toiseudet tai yhtäläisyydet, joita nuoret rakentavat häirintää käsittelevän puheen kautta tyttöjen ja poikien välille, tyttöjen ja poikien kesken tai etnisten ryhmittymien välille. Eronteot kytkeytyvät sukupuolen ja etnisyyden ohella ikään, seksuaalisuuteen, terveyteen ja erilaisiin normaaliuteen liitettäviin käsityksiin.

Häiritsijöiden arviointeihin liittyvissä rajan- ja erontekemisessä nuoret rakentavat usein kaksijakoisia kategorisointeja, stereotypioita ja kontrastointeja (ks. Åkerström 2002, 522; Pain 2001, 899). Joitakin ryhmiä demonisoidaan ja stigmatisoidaan, kun taas toisia

normalisoidaan ja niiden tekoja ollaan valmiita ymmärtämään, oikeuttamaan ja antamaan anteeksi (Åkerström 2002, 523, 524). On kuitenkin syytä huomauttaa, että niin aineisto kokonaisuudessaan kuin yksittäiset nuoret ovat moniäänisiä. Jos yksittäisessä ainekirjoituksessa tai haastattelunpätkässä rakennetaan ulossulkeva toiseuden kategoria, sen rajoja voidaan siirtää tai se voidaan kumota seuraavassa aineessa tai keskustelussa. Vaikka nuoret nostavat esiin ja tuottavat - osaltaan tutkimuksen kysymyksenasettelun kautta - stereotyyppisiä toisia, he myös reflektoivat, kyseenalaistavat ja kiistävät stereotypioita, myös niitä, joita he ovat itse hetki sitten esittäneet kirjoituksessaan tai puheessaan.

Tytöt poikien häiritsijöinä – mahdoton asetelma?

Lähtökohtaoletuksena sekä omassa tutkimuksessani että nuorten kirjoituksissa ja puheissa oli useimmiten se, että tytöt ja pojat ovat sukupuolisen häirinnän suhteen eri asemassa niin, että tavanomaisimmin tytöt ovat poikien tai miesten häirinnän kohteena. Joissakin ainekirjoituksissa tämä muotoillaan niin, että vain tyttöjä voi ahdistella, tai kirjoittaja ei ainakaan ole törmännyt poikiin kohdistuvaan häirintään.

> Minun mielestäni vain naiset/tytöt voivat olla sukupuolisen häirinnän kohteena. En ole vielä kuullut yhtään juttua jossa mies olisi raiskattu tai jotain muuta vastaavaa. Ja samaa sukupuolta olevaa häirintää en ole kuullut myöskään. (AP07)

Tämä on yleisin, mutta ei suinkaan ainoa oletus. Jotkut kirjoittajat arvelevat, että myös pojat voivat tyttöjen tavoin joutua ahdistelluiksi tai raiskatuiksi. Sekä minä että nuoret esitämme haastatteluissa vaihtoehtoisia asetelmia, joiden todennäköisyydestä ja uskottavuudesta käymme neuvotteluja. Kysyn seuraavaksi, voiko pitää mahdollisena sitä, että myös poika on häirinnän kohteena ja/tai tyttö

tekijänä. Tämän tarkastelun ulkopuolelle jää siis miesten poikiin kohdistama häirintä, jonka jotkut pojat niputtivat yksiselitteisesti häirinnän kategoriaan: “Se on tietenki ahdistelua, jos kundi ahdistelee kundia.”, ja jota käsittelin alaluvussa “Uimahalli”.

Ajatus tyttöjen tai naisten välisestä sukupuolisesta tai seksuaalisesta häirinnästä ei nouse selvästi esille tai sen olemassaolo kiistetään. Yhtäältä tähän voi vaikuttaa se, että tytöt eivät suhtaudu lesboseksuaalisuuteen yhtä kielteisesti kuin pojat homoseksuaalisuuteen (ks. Lehtonen 2003, 144) eli naisten keskinäiset suhteet eivät ole niin latautuneita ja niihin ei liitetä lesbofobisia konnotaatioita samalla tavalla kuin miesten välisiin suhteisiin.

> Tyttöjen keskuudessa ei mun mielestä esiinny mitään vakavaa ahdistelua, korkeentaan vitsien muodossa, mitkä myös otetaan vitsinä. (AT15)

Aineistossa on toki esimerkkejä tyttöjen välisestä kiusaamisesta, väkivallasta ja seksuaalissävytteisestä nimittelystä tai siitä, kuinka ystävät kieltäytyvät näkemästä ja tulkitsemasta lähestymisiä häirintänä. Tytöt eivät kuitenkaan tarkastele tyttöjen välisiä konflikteja sukupuolisen häirinnän kehyksessä, vaikka esimerkiksi jotkut tyttöjen kuvaamista huorittelutapauksista täyttäisivät häirinnän tunnusmerkit. Lähes pääsääntöisesti tytön häiritsijäksi määritellään poika tai mies. Sen sijaan poikien häiritsijöinä saattavat nuorten mielestä olla tytöt tai miehet, joista jälkimmäistä pidetään todennäköisempänä vaihtoehtona.

Tyttöjen yhtäläinen vai erilainen häirintä?

Erityisesti ainekirjoituksissa esiintyvä tavanomaista häirintäoletusta rikkova lähestymistapa on puhua häirinnästä niin yleisellä tasolla, että kyse on vain ihmisten välisistä konflikteista. Aineistoa esittelevässä luvussa toin esille monien ainekirjoitusten sukupuolineutraalin tyylin. Häirintää kuvataan asiana, joka “tapahtuu“ tai häirintätapa-

usten osapuolista käytetään nimityksiä, jotka voivat viitata yhtä hyvin tyttöihin kuin poikiin. Näillä kielellisillä keinoilla tytöt ja pojat määrittyvät tasa-arvoisiksi yksilöiksi, yhtäläisiksi sukupuolettomiksi tekijöiksi ja kohteiksi tai uhreiksi. Kommentit heijastavat ja uusintavat sukupuolineutraalia tasa-arvoihannetta (ks. Julkunen 2001, 46; Ronkainen 2001) sekä haastavat ajatuksen siitä, että jompikumpi sukupuoli positioituisi ehdottomasti häiritsijäksi tai kohteeksi.

> [E]pämukavassa "ahdistelija" järkyttää kanssakäymisen "uhrin" mieltä juuri näillä tavoilla mitä paperissa [aineinstruktiossa] mainittiin. "Uhri" asetetaan esimerkiksi noloon tilanteeseen kaveriensa edessä. (AP03)

> Mielestäni seksuaalinen häirintä voi johtua kolmesta asiasta: kiusaaja joko inhoaa kiusattua, pitää tästä, muttei osaa näyttää tunteitaan, tai haluaa pönkittää omaa huonoa itsetuntoaan. (AT38)

Edellisten kirjoittajien kuvaukset sopivat niin aikuisiin kuin nuoriin, mutta joissakin kommenteissa häirintä sijoitetaan - aineinstruktiossa esittämäni pyynnön mukaisesti - nuoruuteen. Tällöin viitataan erityisesti murrosikään, jonka voi ymmärtää sukupuolineutraalisti, niin tyttöjä kuin poikiakin yhtä lailla koskettavana ja heidän käyttäytymiseensä vaikuttavana kehitysvaiheena (Aapola 1999).

> Murrosiässä alkaa nuorisoa kiinnostamaan vastakkainen sukupuoli. Seurustelu alkaa monien kohdalla, mutta se vaatii kaksi osaa. Nuori numero yksi pitää nuoresta numero kaksi ja toisinpäin. Joissakin tapauksissa asia ei ole näin. Jos toinen henkilö ei pidä toisesta, mutta toinen on täysin ihastunut toiseen, niin silloin on ongelma. Yleensä ongelma ratkeaa helposti, mutta joskus toisen ihastus saattaa muuttua ahdisteluksi. [...] No mielestäni tämä kaikki johtuu nuorten ujoudesta. Ei välttämättä uskalleta sanoa,

> mitä pitäisi. Nuorille pitäisi enemmän puhua kaikesta asiaan liittyvästä. Ehkä oikeiden suhteiden muodostaminen olisi silloin helpompaa. (AP37)

Jos kuitenkin tarkastellaan erityisesti heteroseksuaalista häirintää, keskeinen tapa haastaa oletus pojista tyttöjen häiritsijöinä on kysyä, voiko tyttö häiritä poikaa sukupuolisesti. Carol Brooks Gardnerin (1995, 9, 14) mukaan nainen miehen häiritsijänä ei ole mahdoton asetelma, mutta hän liittää sen lähinnä nuoriin naisryhmiin, jotka saattavat häiritä joskus tuntemattomia aikuisia miehiä. Päivi Honkatukian (2002, 70) kyselytutkimuksessa poikia ahdistelleet olivat valtaosin samanikäisiä tyttöjä. Tyttöjen poikiin kohdistamaa häirintää ja sen mahdollisuutta käsitellään jonkin verran ainekirjoituksissa erityisesti edellisen kirjoittajan tarjoaman ihastumisdiskurssin kautta. Esimerkki tällaisesta on pojan ainekirjoitus, jossa poika kertoo olevansa ihastunut saman koulun tyttöön, he kohtaavat koulumatkalla ja tyttö antaa puhelinnumeronsa. Tyttö osoittaa kiinnostustaan tavalla, jonka poika torjuu ja tyttö alkaa häiritä poikaa. Koska konfliktin kerrotaan päättyvän seurusteluun, sitä edeltävät tapahtumat määrittyvät yhtäältä häiritseviksi, mutta toisaalta (kömpelöksi) heteroseksuaalisen kiinnostuksen osoittamiseksi.

> Välkällä hän tuli ja otti, taas mitään sanomatta, kädestäni kiinni ja riuhtoi tyttöjen vessaan. Siellä oli paljon muitakin tyttöjä jotka eivät näyttäneet olevan kiinnostuneita. Heitin hänet pois, jota ehkä ei olisi kannattanut tehdä. Siitä hän vasta suuttui enkä saanut rauhaa missään. Kännykkään tuli läähätyssoittoja ja koulussa huuteluja yms. Kax kuukautta kesti, ja sit oltiin yhes, ja ollaa vielki. (AP44)

Seuraavan aineen kirjoittaja esittää haastavaan tyyliin oletuksen tyttöjen ja poikien tasavertaisesta asemasta paitsi häiritsijänä ja häirinnän kohteena myös ihailijana ja ihailtuna. Tosin tytön ihailun arvoista ruumiillisuutta määritellään tässä ja myös muualla paljon

yksityiskohtaisemmin kuin pojan tarkemmin määrittelemättömäksi jäävää “hyvää kroppaa” ja kasvoja, jotka ovat “kunnossa” (ks. myös Sunnari & Huuki & Tallavaara 2005, 40; Tolonen 2001, 187, 202-205). Häirintä määrittyy tässä “roikkumiseksi”, liian innokkaaksi ja sinnikkääksi kontaktin hakemiseksi, joka on yhtä lailla mahdollista kummallekin sukupuolelle. Unisex-häirinnästä puhumisen mahdollistaa juuri ilmiön (hetero)seksualisointi, sen liittäminen molemminpuoliseen (hetero)seksuaaliseen ja sukupuoliseen kiinnostukseen (Wise & Stanley 1987, 41).

> Jos pukee päälleen minihameen, topin ja maalaa itsensä viimesen päälle, niin kyllähän jätkät huomaa ja kommentoi. Ja jätkää jolla on hyvä kroppa katselee ihan mielellään varsinkin jos pärstäkin on kunnossa. [...] Se ettei muijat vois ahdistella jätkiä on paska puhetta. Yhtä lailla muijat voi roikkua jätkän perässä. Jätkät on ehkä itsevarmempia kun ei revi siitä traumoja. [...] Jätkät, niin kuin muijatkin ei aina ehkä ajattele miten sitä lähestyis toista, kun ei ole kauheesti kokemusta ja pitäis olla kaikkien mielestä cool. (AT06)

Sekä poikien että tyttöjen häiritsevää käytöstä selitetään myös nuoruudella, liialla innokkuudella, näyttämisen halulla sekä sillä, että heteroseksuaalisen ihastuksen osoittaminen on huonosti toteutettua ja väärinymmärrettyä (ks. myös Saarikoski 2001, 253-254). Tytöt ja pojat nähdään nuoruutensa takia kokemattomina amatööreinä ihmissuhteissa ja siksi ymmärrettävän kömpelöinä.

Ainekirjoitusten lisäksi ajatus tytöistä ja pojista yhtäläisinä häirinnän kohteina tulee esille myös haastatteluissa silloin, kun nuoret määrittelevät häirinnän itsepintaisena ja kiusallisena heteroseksuaalisena huomiona. Näin tekevät Eija ja Jenni, joista erityisesti Eija pyrkii haastamaan tavanomaista häirintäasetelmaa vakuuttamalla keskustelussa moneen kertaan, että “poikii, miehii voi ahdistella ihan samal lailla”. Vaikka hän yhtäältä näkee asetelman epäsuh-

taisena, se selittyy hänen mielestään sillä, että tyttöjen poikiin kohdistamasta häirinnästä ei vain puhuta tai se tulkitaan muuksi kuin häirinnäksi. Esimerkki tytöstä pojan häiritsijänä on tilanne, jossa tyttö yrittää torjunnasta huolimatta saada pojan kiinnostumaan itsestään. Mielenkiintoista tässä esimerkissä on se, että pojan tunteita ei eritellä sen tarkemmin, mutta loppujen lopuksi poikaa häiritsevä tyttö on se, joka "loukkaa siipensä".

> SA: Mitä vois olla sellast, että tyttö ahdistelis poikia? Tuleeks mieleen jotain esimerkkiä? [...]
> EIJA: Siis no mul ei tuu nyt, kylhän niit on monta eri tapaa, millee tyttö voi ahdistella poikaa ja samalla lailla ku poika ahdistelee tyttöä.
> JENNI: Niin, siis mun mielest just joku tällanen, et soittelee ihan koko ajan, tai sit et vaik poika on sanonu, et sitä ei vois vähempää kiinostaa, ni sit tyttö kuitenki jatkaa sitä.
> EIJA: Nii ja sit just jossain bileis koko aika ihan kiinni siinä ja sit se poika on, että sorry mua ei kiinnosta, et voit sä lähtee menee ja yrittää sanoo kohteliaasti siinä ja tyttö vaa heiluttelee persettää sen edessä ja yrittää saada kiinnostuksen siihen, mut ei saa, ja sit se loukkaa siipensä siinä. Tollasta on käyny joskus
> SA: Onkse se sit ihan sama juttu teiän mielestä?
> JENNI: No, ei se sillee mun mielest, koska ei tytöt kuitenkaan niin paljon.
> EIJA: Niin, ei ne tee sitä niin paljoo ku pojat.

Väite tyttöjen ja poikien tasavertaisuudesta häirinnän suhteen jää horjumaan. Eijan ja Jennin mukaan tytöt ja pojat voivat häiritä toisiaan samalla tavalla, mutta eivät saman verran. Jokseenkin samanlainen ajatus tulee esille myös muissa tyttöjen kanssa käymissäni keskusteluissa, joiden lähtökohtana oli kysymykseni siitä, voiko tyttö häiritä poikaa. Tyttöjen välitön vastaus kysymykseen oli myönteinen. Kun he alkoivat perustella vastaustaan, he tarkensivat,

että on toki periaatteessa mahdollista, että tyttö voi häiritä poikaa, mutta kyse ei kuitenkaan ole symmetrisestä asetelmasta.

> NOORA: Ja kylhän tytötki tekee kuiteski, ahdistelee poikia, mut ei kuiteskaa samal taval ku pojat tyttöjä. Et useempi poika ahdistelee tyttöjä ku tyttö poikia.

Lisäksi tyttöjen poikiin kohdistama häirintä on mahdollista lähinnä vain tietyin tekijään ja kohteeseen liittyvin ehdoin. Pojat ovat sekä samaa että eri mieltä tyttöjen kanssa ja heidän reaktioitaan kysymykseeni tytöistä häiritsijöinä käsittelen alaluvun lopuksi.

Tyttöjen poikiin kohdistama häirintä määrittyy omanlaisekseen ensinnäkin niin, että tytöillä on sellaisia tapoja asettaa poika kiusalliseen tilanteeseen, joita poikien ei kerrota käyttävän. Haastatteluissa tuli esille vain yksi tällainen tapa. Suvi, Inka ja Noora kertoivat "piinapenkistä", vieraiden, samanikäisten poikien tuijottamisesta.

> SUVI: Piinapenkki. Laitetaa aina pojat piinapenkkii metrossa.
> SA: Millee?
> NOORA: Katotaan niit sillee, et sit ne tuntee ittensä tosi vaivautuneeks.
> SUVI: Kolme tyttöö vaa tuijottaa.
> NOORA: Nii ja sit aina ku se kattoo, ni on ihan sillee [katselee muualle] pois päin
> SUVI: Sit ku kattoo ja sit kun se kääntyy meihin päin niin ollaa...
> NOORA: Katotaa jonnekin muualle.
> SA: Mut ne on suunnillee samanikäsiä?
> SUVI & NOORA & RIIKKA: Joo oon.
> SA: Onks ne tuttuja?
> SUVI & NOORA & RIIKKA: Ei [naurua].

Tytöt tuijottavat poikaa yhdessä, ryhmänä, mikä tehostaa ja myös mahdollistaa koko toiminnan (ks. myös Gardner 1995, 9, 99). Tässä kuten muissakin haastatteluissa, joissa tytöt reflektoivat itseään mahdollisina häiritsijöinä, he kertovat toiminnastaan nauraen ja esittävät sen tyttöjen yhteisenä hauskanpitona. Nämä kuvaukset vertautuvat arvioihin esimerkiksi poikien diskokäyttäytymisestä, jonka arvellaan olevan leikkiä tai "poikien välistä hauskanpitoa" (HT02). Tytöt voivat siis käyttää samanlaista kielellisiä keinoja tekojensa neutralointiin ja vähättelyyn kuin mitä he itse käyttävät pyrkiessään ymmärtämään poikien toimintaa tai millä pojat ovat perinteisesti selittäneet omaa käytöstään. Seuraavassa keskustelussa tytöt sanoutuvat irti ajatuksesta, että he olisivat häirinneet poikia, mutta heti perään he kertovat nimittelevänsä ja seksualisoivansa joskus saman luokkalaista poikaa. Tytöt siis sijoittavat heitä itseään naurattavan nimittelyn häirintäkategorian ulkopuolelle (ks. myös Tolonen 2001, 241).

> SA: Niin, et tuleeks teille mieleen mitään sellasta, et te olisitte vaikka porukalla jotenkin?
> MARI & INKA & TIIA: Ei. Ei tosiaankaa.
> MARI: Kyl mä katoin, meiän koululaisii jätkii jotain meiänluokkaista Jussii.
> INKA: Niin, Jussii [nauraa]. Sille [sanoo] aina jotain, "namupeppu" tai jotain tommosta.
> MARI: Nii ja kaikkee tällasta, et siis me vaan kiusataan noit sillee.
> INKA: Niin tai just se on ollu kivaa [nauraen], tai emmä tiedä, kokeeks ne sen kauhee...

Tytöt määrittelevät omaa ja toistensa toimintaa "pieneksi kiusanteoksi" ja harmittomaksi. Vaikka Inka edellisessä lainauksessa toteaa, että poika voi tulkita heistä huvittavan tilanteen eri tavalla, hänen pohdinnassaan on kuitenkin epäilevä sävy. Myös seuraavassa haastattelukatkelmassa Noora, Suvi ja Riikka kertovat nauraen "puristelleensa" poikia.

SA: Ootteks te joskus...
NOORA: ...puristanut perseestä.
NOORA & RIIKKA: Ollaa [naurua].
SA: Missä?
RIIKKA: Diskossa ja...
NOORA: Riparilla.
SUVI: Diskossa ja uimassa. Se on jotenki sellasta, se on jotenki ihan viatont sillee.
NOORA: Nii, se tuntu itestää viattomalta.
SUVI: Nii, mut en mä usko, et nekää nyt on sillee, et jää elinikäiset traumat siitä sit.

Noora ilmaisee valmiutta arvioida tilannetta poikien näkökulmasta, mutta Suvi määrittelee toiminnan harmittomana, jonka ei edes uskota pahemmin häiritsevän poikia. Sekä tytöt että pojat arvelevat poikien ylipäänsä olevan tyttöjä itsevarmempia ja paksunahkaisempia tavalla, joka suojaa poikia ainakin sanallisilta loukkauksilta: "Tuntuu vaan, ettei mikään loukkaus riko niiden [poikien] ulkokuorta" (AT37)[65]. Lisäksi esimerkiksi homottelussa tai "sänkyhirviöksi" nimittämisessä ei yhden pojan ilmaisun mukaisesti ole "samanlaista efektii" kuin huorittelulla, vaikka hänenkin mielestään homottelu voi epäilemättä loukata pahasti joitakin poikia. Esimerkkinä poikien ja tyttöjen erilaisista tulkintatavoista on myös Päivi Honkatukian (2002, 76-77) kyselytutkimuksen tulos, jonka mukaan joka neljäs fyysistä häirintää kokenut poika piti kokemustaan miellyttävänä ja positiivisena ja tätä kautta normaalina seksuaalisena vuorovaikutuksena. Vastaava luku tytöillä oli vajaat kaksi prosenttia.

Vaikka Noora, Riikka ja Suvi edellä kertovat toimineensa samalla lailla kuin pojat joskus toimivat, heidän pyrkimystään mää-

65 Toisaalta Elina Lahelma (2002, 301) esittää, että tilanne, jossa tyttö kiusaa poikaa, on pojalle erityisen nöyryyttävä kokemus ja kyseenalaistaa tämän maskuliinisuuden eri tavalla kuin toisen pojan taholta tuleva kiusaaminen.

ritellä tekojaan "viattomina" voi pitää yrityksenä tehdä eroa sekä häirintäkategoriaan että häiritseviin poikiin ja poikien tekemään häirintään. Viattomuudella viitataan yhtäältä siihen, että teoilla on vähäiset seuraukset, mutta toisaalta viattomuus voi liittyä myös ei-seksuaalisiin aikomuksiin. Lähestymisellä ei haluta varsinaisesti ilmaista esimerkiksi seksuaalista kiinnostusta, eikä sen toivota johtavan läheisempään kanssakäymiseen. Tyttö voi tietysti lähestyä poikaa samanlaisella tavalla, jota hän itse pitää epämiellyttävänä, mutta vaikutus ei välttämättä ole sama (ks. Wise & Stanley 1987, 65). Pojat voivat suhtautua tyttöjen kannalta epämiellyttävään lähestymiseen kevyesti, yhteisenä leikkinä. Ajatus, että poika ottaisi kiusanteoksi tai "viattomaksi" aiotun lähestymisen tosissaan, on seuraavien tyttöjen mielestä todennäköinen ja itse asiassa pelottava, koska tytön voi olla hankala perääntyä tilanteesta, joka muuttuu viattomasta vakavaksi.

> ULLA: Ne kun lääppii siellä [pojat diskossa], ni kaikki vaa kävele ohi, mut sit jos mä johonki läppäsen jotain, ni must tuntuu, et se varman pysähtyis ja sitte alkais juttelee, et joo, mennäänkö tonne? [naurua] Ei! Se oli vaa semmonen. Mene vaa! [...] Ainaki nää ihmiset jotka täs [pelottavassa tilanteessa] oli, ni ne ois vaa, et joo, mennään vaa, kyllä heti paikalla [...] Niin, must tuntuu et ne ois kans ollu onnessaa ku me oltais jotain ehdotettu niille [...] niin, se ois ollu vähä ongelmallista.

Tyttö voi siis käyttäytyä yhtä huonosti kuin poika, mutta tietynlainen käytös voidaan ymmärtää silti leimallisesti maskuliinisena, jolloin tytöt ainoastaan lainaavat käyttäytymismallia pojilta ja pyrkivät kääntämään hyväksikäyttäjä-hyväksikäytetty-asetelman toisin päin. Tällaisen tulkinnan voi tehdä aineesta, jossa tyttö kertoo ymmärtäneensä tyttöjen tunteilla leikkimisen olevan olennainen osa "normaalia" poikana olemista. Tyttö on soveltanut myös itse poikien "pelisääntöjä", mikä tässä tulee esille tarkemmin määrit-

telemättömänä takaisin antamisena ja kostamisena yhden pojan kautta kaikille pojille.

> Olen myös oppinut antamaan pojille takaisin, miksei tytöt voi sikailla jos pojatkin. Minä en vain vie juttua loppuun asti ja päälle nauran sikamaiset naurut. (AT17)

"Sikailun" tavoitteena näyttäisi siis olevan pikemminkin pojan nöyryyttäminen kuin esimerkiksi seksuaalinen mielihyvä. Kirjoittajan toteamuksen siitä, ettei hän "vie juttua loppuun asti", voi ymmärtää niin, ettei hän edes pyri seksuaaliseen kanssakäymiseen pojan kanssa. Tyttö ei siis voi käyttäytyä täysin identtisesti pojan tavoin, koska tämä merkitsisi tytön seksuaalisen maineen kyseenalaistavaa transgressiota (Holland et al. 1998, 175). Pidättäytyminen "viemästä juttua loppuun asti" voi myös viitata siihen, että tytön on pysyttävä kontrollissa ja vältettävä tilanne, jossa hänen omat tunteensa sekoittaisivat pyrkimystä "antaa takaisin" (vrt. Rudberg ref. Oinas 2001, 185).

Toiseen kajoaminen esittäytyy monille tytöille rajana, jota ei haluta ylittää eikä myöskään uskota läheisten tyttöjen ylittävän sitä. Vaikka jotkut häirintäkokemukset olisivat tavallisia ja poikien lailla toimimista voisi pitää vain ärsyttävältä tuntuvan kokemuksen palauttamista, jotkut tytöt pitävät pelkkää ajatustakin epämiellyttävänä ja epäkiinnostavana: "Ei tee ees mieli. Ku ei mua sillee kiinnosta mitään puristelujutut" (HT02). Pidättäytymistä fyysisen integriteetin loukkauksista pidetään osaltaan perusteena sille, että tyttöjen poikiin kohdistama häirintä on vähämerkityksellistä.

> HANNA: Mut se on vaa semmost huutelua, ei missää nyt mennä kähmimään. Se on vaa semmosta, just ehkä jotain pientä kiusantekoo voi olla.

Samaten sellaisen asetelman kääntäminen toisin päin, jossa aikuinen mies kähmii nuorta tyttöä, tuntuu sekä tytöistä että pojista

epäuskottavalta: “Ja harvoin mä tiedän mitään viis kybäsiä naisia, jotka puristelee viistoistvuotiaiden poikien...” (HT03).

Vaikka monet tytöt suhtautuvat kepeästi tilanteisiin, joissa heitä itseään voisi pitää häiritsijöinä, tyttöjen puhetta “pienestä kiusanteosta” ei pidä automaattisesti ymmärtää häirinnän vähättelemisensä. Sama pätee tietysti myös poikien kohdalla. Jotkut kuvaukset tyttöjen “hauskoista jutuista”, joita he peilaavat häirintään näyttäytyvät kuulijalle sinänsä harmittomina yrityksinä lähestyä poikia epäsuorasti. Kuvaukset lähestymisistä joiden sisältö ei ole seksistinen tai joiden tarkoituksena ei ole loukata tai nöyryyttää toista, voivat hyvin olla osa molemminpuolista kiusoittelua tai kohde voi ymmärtää ne imarteluna. Lisäksi on myös muistettava, että tyttöjen poikiin kohdistama häirintä on erilaista siinä mielessä, että tyttöjen karkeat, väkivaltaiset tai pakottavat häirintäteot ovat epäilemättä hyvin harvinaisia.

Häiritsevän tytön ja häirityn pojan erityisyys

Sen lisäksi, että tytöt melko pitkälti määrittelevät tyttöjen poikiin kohdistaman häirinnän luonteeltaan ja intensiteetiltään omanlaisekseen, he luonnehtivat häiritseviä tyttöjä ja häirinnän kohteena olevia poikia erityisellä tavalla, joka määrittää molemmat osapuolet poikkeaviksi. Tämä tulee esille etenkin konkreettisen tilanteiden kuvailuissa ja silloin, kun tytöt puhuvat muista kuin sellaisista tapauksista, joissa he itse ovat olleet mukana. Tanjan kertomassa esimerkissä, jossa tyttö on ihastunut poikaan ja “roikkuu” tämän perässä, nousevat esille ne ehdot, joilla tytöt voivat häiritä poikia: häiritsevä tyttö ei ole yhtä “sivistynyt” kuin tytöt yleensä ja poika on “kauheen pieni”, mahdollisesti pienempi kuin pojat yleensä. Koko asetelma on Tanjan mielestä “säälittävä” ja hänen myötätuntonsa on täysin pojan puolella.

> SA: Se miten jotkut pojat nyt sitte huutelee ja kähmii ja hiplailee tyttöjä, ni voiks tytöt tehä samaa pojille?

TANJA: [Naurua] Periaatteessa kyllä, mut tytöt on vähän sivistyneempii. Et onhan sitäki nähty sillee et yks meijän koulus yks kasi roikkuu yhen kauheen pienen pojan perässä. Mun mielestä se oli niin säälittävä. Et ei se mitenkää, et se tyttö oli kauheen ihastunu siihen poikaa ja sit se poika, ei sitä oikee kiinnostanut. Vähän pelotti varmaa, se ei tosiaankaan pitänyt siitä tytöstä. Se oli vähän säälittävää kattoo sitä, ku se roikku koko aika perässä.

Samalla lailla Mari pitää poikaan kohdistuvaa häirintää mahdollisena, ainakin jos tekijä on poikkeavaksi määrittyvä "rivo muija", josta hän pyrkii ottamaan etäisyyttä. Mari puhuu häirinnän tekemisestä, jonka tulkitsen viittaavan erityisesti ruumiillisen integriteetin loukkaukseen, koskemiseen, kähmimiseen tai fyysiseen pakottamiseen. Häiritsevä tyttö määrittyy myös tässä eräällä tavalla sivistymättömänä ja häpeämättömänä tyttönä, joka poikkeaa selvästi tavanomaisesta ja hyväksytystä tyttöydestä.

SA: No voiks teiän mielest tytöt kiusata tai häiritä poikia tai miehii samalla tavalla?
TIIA & INKA: Voi, joo.
MARI: Voi, sellaset rivot muijat. Tai semmoset, jotka ei häpee mitä ne tekee tai sillee. Emmä häpee, mitä mä teen, mut emmä ikin tee millekkää jätkille mitään.

Poikia häiritsevän tytön paheksunta tulee esille myös Dianne Reayn (2001) tutkimuksessa, jossa 7-vuotiaiden tyttöjen ryhmä kohteli poikia samanlaisina sukupuoliobjekteina kuin miten pojat tavallisesti kohtelivat tyttöjä. Kyseisenlainen toiminta asetti tytöt alttiiksi opettajien moraaliselle paheksunnalle. Opettajat arvioivat poikien tyttöihin kohdistaman häirinnän poikien pelleilyksi, mutta leimasivat tyttöjen vastaavan toiminnan "epäterveelliseksi kiinnostukseksi seksiin" (an unhealthy preoccupation with sex) ja pitivät

tyttöjä ”liian tietäväisinä” seksin suhteen (far too knowing sexually). (Reay 2001, 161, 164.)

Tanjan edellä kuvailema “kauheen pieni poika” on muissakin kouluun sijoittuvissa kuvauksissa tyttöjen häirinnän mahdollinen ja todennäköinen “uhrityyppi” (vrt. Kenway et al. 1998, 102). Muissakin kommenteissa poikien pienuus määrittyy riskitekijäksi ja tietyssä mielessä vääränlaiseksi poikana olemiseksi (vrt. mts. 143; ks. myös Lehtonen 2003, 153, 154; Aapola 1999, 156). Joissakin keskusteluissa rinnastan häirinnän kiusaamiseen, ja kommenttini johdattaa tytöt ajattelemaan koulukiusaamista sekä etsimään kiusaamisen tai häirinnän syitä kohteesta. Pienuus, hiljaisuus, yksinäisyys tai kokemattomuus sukupuolisuhteissa positioivat pojan niin, että varsinkin vahvat tytöt ryhmässä, voivat kohdistaa näihin verbaalista häirintää.

> SA: Jos pojat ja miehet voi sillee huudella ja kähmiä tyttöjä ja naisia, niin voiks sun mielestä tytöt kiusata poikia ja miehiä samal tavalla?
> LIISA: Voi. Ei. No ei ihan samal tavalla, mut kuitenki sillee. [...] Meijän luokassa ni pojat on ne, jotka on niit hiljasia ja niil ei o paljo kavereita ja ne on ihan mielettömän hyvii koulussa. [...] Just mun kavereit hirveesti, ni ne on sellasii, et ne voi niillekki [pojille] huudella jotain. Just et jos ois hiljanen tyttö, ni sellaset jotku pojat huutelis sulle. Mut sitte niille pojilleki, kun ne on niin sellasia, et sit taas tytöt voi niille.
> SA: No entäs sit joku tommonen kähmiminen tai nipistely?
> LIISA: Ei meijän koulus mun mielest tytöt mitään tollast tee. Mut ehkä kun ne esim meijän luokan pojat, ne ei ikinä sil taval käy missään. Ja sit ne on saannu sellasen maineen, et ne on hirveen sellasii kokemattomii ja sellasii [nauraen]. Ja sit kaikki voi tietsä kiusotella niitten kaa sellasesta. Ja sit must se on tosi sillä tavalla inhottavaa, mut ehkä ne on tottunu.

Liisa näkee asetelman sikäli symmetrisenä, että hiljaisuus tekee niin tytöstä kuin pojasta otollisen kohteen huutelulle ja kiusoittelulle. Hiljaisuus esitetään toisaalta häirinnän syynä mutta myös sen mahdollistajana niin, että hiljaiset uhrit eivät välttämättä protestoi avoimesti tai hyökkää vastaan. Ikävältä tuntuva kohtelu näyttäytyy koulukulttuurissa sikäli itsestään selvänä, että Liisakin arvelee poikien jo tottuneen osaansa.

Pojat: ei vahvempaa voi häiritä

Poikien haastatteluissa ajatus siitä, että tyttö häiritsisi sukupuolisesti jotain poikaa tai pystyisi edes tekemään niin herättää kummastusta ja epäilyä: "Emmä oo koskaa nähny." Kenelläkään ei ollut omakohtaista kokemusta tällaisesta ja asetelma kuulosti pojista lähes mahdottomalta. Ensinnäkin tyttöjen ja poikien toiminnassa, luonteenlaadussa ja lähtökohdissa nähdään selviä eroja.

> PASI: Mut ei ne tytöt kai sillei pahemmin harrasta tollast huuteluu ja kähmimistä, enemmän ne varmaa sit jotai tsiikailee. Pysyy hiljaa. Ainakin mitä must tuntuu. Ei ne oo niin vapautuneita [naurahdus] kuin pojat täs suhtees.

Toiseksi ihmetys ja epäily liittyvät häirinnän määrittelyihin. Kaikkien kolmen pojan kanssa puhuimme haastatteluissa melko karkeista tyttöihin kohdistuneista häirintätapauksista, joihin liittyi pakottamista, ja pojista oli vaikea kuvitella, että erityisesti tällaisen asetelman voisi kääntää toisin päin. "Hiplailun kaverillisessa hengessä" saattoi kuitata huumorilla, joten se ei täyttänyt häirinnän tunnusmerkkejä. Teron linjauksen mukaan: "Itseasias ei pysty sanoo, et tyttö ahdistelis sillee. Se pystyy vaan roikkuu peräs." Kun jotkut tytöt käyttivät "roikkumista", itsepintaista läheisyyden hakemista nimenomaisena esimerkkinä tytön poikaan kohdistamasta häirinnästä, Tero kieltäytyy määrittelemästä sitä häirintänä tai ahdisteluna. Yhtäältä "roikkuminen" määrittyy melko passiivisena

toimintana ainakin lähentelyyn verrattuna. Teron perustelu sille, miksi roikkuminen ei ole häirintää on se, että "mä pystyn lopettaa tilanteen ihan milloin vaan". Hänen mukaansa ei-toivotuista kuten "ruman tytön" lähentelyistä voi tulla ainoastaan "iljetysfiilis" (ks. myös Honkatukia 2002, 77). Kaikki pojat asettuvat sille kannalle, että tyttöjen taholta tuleva fyysinen häirintä ei ole todennäköistä siksi, että poika pystyy aina tekemään asialle jotain, puolustautumaan ja pääsemään irti tilanteesta.

> SA: No voisko sun mielestä tyttö ahdistella poikaa?
> OLLI: Ööö. Siis kylhän se periaattees, siis onhan se mahollista, mut must tuntuu jotenki, et kyl poika pystyis siihen jotain tekemää asialle. No ei välttämättä tietenkää, mutta jotenki se kuullostaa vähän mahottomalta. Tai ei välttämättä mahottomalta, mut ei niin... emmä usko, et semmost tapahtuu.

Osittain edellisessä mutta erityisesti seuraavassa lainauksessa korostuu pojan kyky tapella ja puolustaa itseään fyysisesti (ks. myös Tolonen 2001, 199). Teron haastattelussa on runsaasti kuvauksia mahdollisen häiritsijän lamauttamisesta lyömällä, "tiputtamisesta siihen paikkaan", ja sukupuolen mukaisen kokoeron ja voimakkuuden pojille antamista mahdollisuuksista.

> TERO: Ja sitte kundeil on taas muit keinot, et jos siihen tulee joku lutka mun vieree ja tulee heittää jotai läppää ja tulee vähä lähemmäksi, niin mähän voin vaikka tönästä sitä päähän ja lähtee menee. Siis en mä tietenkää lyö sitä näin päähän vaa vaan, lähe nyt menee siitä. Mut et tytöillä on vähän vaikeempi taas tehä sitä jolleki mun kokoselle kundille.
> SA: Ai jaa, kuin?
> TERO: Siis, siis ehän mä liikahda siit mihinkää. Mut tottakai mä lähen jos joku alkaa töniin mua. Mut en mä sit taas

> tiedä, jos mä oisin juonu muutaman siiderin siin, niin ehkä mä en taas tekis semmost, et ymmärtäis näit käskyjä ihan suoraan, se ei mee sinne aivokoppaan.

Tämän ajattelun mukaisesti ruumiillisuudesta tulee vallan ydin ja tytöt ja pojat ovat lähtökohtaisesti eri asemassa. Kyky päästä tilanteesta pois koska tahansa on pitkälti kiinni sukupuoleen sidoksissa olevasta ja sukupuolia erottavasta fyysisestä voimasta. Poikien strategiat perustuvat epätasaiseen voimasuhteeseen, ja luottamus tähän tekee heille mahdolliseksi suhtautua kevyesti niin "roikkumiseen" kuin fyysistä integriteettiä uhkaaviin lähestymisiin.

Toisessa yhteydessä Tero asettaa itsensä toimijan ja tilanteen määrittelijän, ei niinkään objektin asemaan kuvitellussa esimerkissä, jossa hän arvioi erilaisten tyttöjen hänelle antamia ulkonäkökommentteja. Hänellä on valta joko hyväksyä huomio tai torjua se tylysti, mikä samalla tarkoittaa tytön luokittelemista ulkonäön ja luonteen mukaan.

> TERO: Niin se on sillee, jos joku sattuu huutaa mulle, et kiva peppu sul, ni sitte mä tsiigaan, et kuka sen sano. Sitte tietenki jos se on joku hyvännäkönen ja tollee noin, ni sit mä saatan olla kiinnotunutki ja sanon kiitti. Mut sit jos se on taas joku tosi bitch, ni sitte on, lähe sä nyt menee (naurahtaa). Tottakai se on sillee, et kenelt niit haluu kuulla niit huudahduksii.

Ainoa kuviteltavissa oleva tilanne, jossa tytöllä olisi Teron mielestä edes mahdollisuus häiritä poikaa tai jossa hän epäilee oman toimijuutensa mahdollisuuksia on sellainen, jossa tyttö on fyysisesti poikaa vahvempi. Samantyyppinen kokoeron mahdollistama häirintätilanne tuli esille myös tyttöjen kommenteissa, joissa häirinnän kohteena olevaa poikaa luonnehdittiin pieneksi ja hiljaiseksi.

> TERO: Ja tottakai jos se on joku kuulantyöntäjä-tyttö niin kylhä semmonenki pystyy ahistaan kundii [naurattaa haastattelijaa]. Mut lähinnähän se on just siis fyysisesti, koska kundeil on kumminki niin helppo tehä vaikka paloja siit tytöst, jos haluu [naurahdus]. Mut ei kukaan järkevä nyt mee lyömään tyttöjä. [...] Just sillee, no on se yleensä just se voima ja jos se olis viel oikee rivo kuulantyöntäjä joku tommonen noin [nauraa] viel pahempaa.

Kuten Mari aiemmin myös Tero luonnehtii häiritsemään pystyvää tai siihen ryhtyvää tyttöä poikkeavaksi ja "rivoksi". Vaikka aineistossa on esimerkkejä siitä, että poikien puheita luonnehditaan rivoksi, sitä ei käytetä pojan luonnehtimisessa. Nuoret viittaavat poikiin, jotka puhuvat rivoja, ja tyttöihin, jotka voivat olla käytökseltään tai olemukseltaan rivoja. Kielenkäytön ero heijastaa sitä, kuinka tyttöjen ja naisten kohdalla avoin tai aktiivinen seksuaalisuus nähdään helposti tarhaavana tai säädyttömänä.[66]

Poikien mielestä häirinnässä on kyse heikon ja vahvan kohtaamisesta, ja koska he ovat tyttöjä vahvempia, he voivat häiritä, mutta heitä ei voi häiritä. Miesten ja naisten välisellä vahvuuserolla selitetään myös perheväkivallan esiintymistä. Koska tätä eroa ei voi poistaa, ratkaisukeinoksi jäävät rangaistusten tuomat pelotteet.

> Miehet jatkavat aina kiusaamista, koska he tietävät olevansa vahvempia kuin naiset esim. perheväkivallassakin perheen mies on aina se joka on hakannut vaimoa tai muuta

66 Stephen Froshin, Ann Phoenixin ja Rob Pattmanin (2002, 105) tutkimuksessa 11-12-vuotiaat pojat kertoivat poikien seurassa viihtyvän tytön kiusaavan joskus poikia tavalla, jota pojat luonnehtivat hävyttömäksi (rude), mutta samalla lailla ystäviä haukkuvaa poikaa olisi kutsuttu vitsailevaksi (jokey). Tutkijoiden tulkinnan mukaan puheiden "hävyttömyys" oli siis kytköksissä sukupuoleen eikä kiusaamisen sisältöön.

perhettä tai muuten vaan kohdellut väärin muita. Tämä ei lopu jos ei tule tiukemmat rangaistukset. (AP07)

Tyttöjen ja poikien välille rakennettavan valtasuhteen ytimessä on maskuliiniseksi määrittyvä ylivalta ja voima. Tässä yksinkertaistetussa asetelmassa tyttöjen ja poikien keskinäiset erot, kuulantyöntäjätytöt ja pienet pojat määrittyvät halveksittaviksi poikkeuksiksi. Tytöt sivuuttavat koko kysymyksen fyysisestä voimasta tai se tulee esille lähinnä niin, että he luottavat kykyynsä taistella ahdistelijan kanssa (vrt. Honkatukia 1998, 192).

Yhtäläiset mahdollisuudet, erilaiset valinnat

Kaikkien tyttöjen mielestä on olemassa ainakin jonkinlainen mahdollisuus siihen, että tyttö häiritsee poikaa, ja tytöt haluavat varata tytöille mahdollisuuden toimia samoin kuin pojat. Tytöt siis ovat periaatteellisella tasolla sitä mieltä, että tyttö voi "yhtä lailla" häiritä poikaa, mutta konkreettisten tapausten kuvitteleminen tai kuvaileminen tuo keskusteluun epävarmuutta ja rajoituksia. Seuraavassa kuvauksessa tytöt pitävät mahdollisena sitä, että tyttö käyttäytyy samoin kuin poika, vaikka he eivät tunne yhtään sellaista tapausta. Käänteinen asetelma ei siis ole mahdoton, mutta tyttöjen mielestä epätodennäköinen sukupuolten välisten erojen takia.

SA: Voisko sitte tyttö tehä sillee pojalle, että vie poikuuden ja sit jättää sen?
MARI: Voi, mut mä en tiedä yhtää tapausta.
TIIA & INKA: Emmäkää.
MARI: Ei muijat oo sellasii. Tai kyl niitäki varmaa löytyy, mut mä en tunne yhtäkää.
INKA: Sit varmaa jätkät on vähä enemmänki halukkaita tai sit mä en oo.
MARI: Tai niit varmaa kiinnostaa tollaset asiat vähä enemmän.

Vakuutteluja tyttöjen kyvystä häiritä poikia voi osaltaan tulkita eräänlaisena poikien puolustuksena, niin että tytöt pyrkivät välttämään poikien leimaamisen häiritsijöiksi ja osoittamaan, että myös tytöt käyttäytyvät typerästi. Joissakin vastauksissa kysymys tytöistä poikien häiritsijänä kääntyy tasa-arvoasiaksi (vrt. Wise & Stanley 1987, 65).

> HANNA: Sit ku ne [pojat diskossa] joskus saattaa vähä villiintyä.
> SA: No voiks tytöt villiintyä?
> HANNA & SIRPA: Voi [naurahdus]!
> SIRPA: No en siis, emmä ikinä villiintyny sillee, et mä menisin puoltuttua puristeleen. Emmä sillee villiinny kyllä. Mut kyllä varmaa tytötkin voi ihan yhtälailla.
> HANNA: Ei pojilla ny mikää yksinoikeus o, voi olla [naurahdus].

Tyttöjen kommenttien taustalla voi lukea uskon ja pyrkimyksen tasa-arvoon. Hannan muotoilun mukaan "villiintyminen" ei ole poikien "yksinoikeus". Tyttöjen ja poikien määrittelemisessä yhtä lailla häiritsijöiksi kuin kohteiksi on kyse tasa-arvoisista oikeuksista ja mahdollisuuksista. Tyttöjen poikiin kohdistaman häirinnän voisi tulkita manifestoivan eroa miesten ja naisten välillä samalla lailla kuin käänteisten tilanteidenkin. Toisaalta tyttöjen häirintä rakentaa myös yhtäläisyyttä tyttöjen ja poikien välillä: jos pojat voivat tehdä näin, niin yhtä lailla voivat tytötkin. Tyttöjen pohdinnoissa voi lukea binaariasetelman haastamista ja sitä, että kumpaakaan sukupuolta ei haluta jähmettää vain tietynlaiseen, potentiaalisesti ongelmalliseen rooliin. Tämä haaste jää monissa kohdin horjumaan, ja täysin symmetristä asetelmaa on vaikea rakentaa edes mielikuvien tasolla. Lisäksi sekä haastattelussa syntyneen vaikutelman että Sirpan selkeän eronteon - "emmä sillee villiinny kyllä" - perusteella "tasa-arvon" mahdollisuus on olemassa jonkinlaisena etäisenä ideaalina, mutta ei heille henkilökohtaisesti.

Väitetty tasa-arvon lisääntyminen ja roolimallien heikkeneminen on nähty positiivisena kehityskulkuna silloin, kun on havaittu tyttöjen seksuaalisuuden muuttuneen aktiivisemmaksi ja vaativammaksi. Vastaavasti väitteet kovien tyttöjen esiinmarssista, väkivallan ja päihteiden käytön lisääntymisestä ovat aiheuttaneet huolta sekä tyttöjen kuin myös perheinstituution ja koko kansakunnan tulevaisuudesta. (Aaltonen & Honkatukia 2002b.) Häiritsevää tyttöä voisi pitää avoimesti seksuaalisen ja kovan tytön yhdistelmänä, samalla rohkeana ja itsetietoisena mutta myös marginaalisena ja ongelmallisena. Eijan ja Jennin keskustelussa häirintä määrittyy määrätietoisten tyttöjen kontaktinottoon kuuluvaksi.

> EIJA: No sä et oo muka ikinä ahdistellu poikii [naurua]?
> JENNI: No emmä oo sitä sillee ajatellu.
> EIJA: Niin joo.
> [Naurua]
> JENNI: Mut emmä nyt sillee millää pahalla.
> EIJA: Nii, mut välil jotain pientä.

Tyttöjen puheissa toistuvat ajatukset siitä, että tytöillä on mahdollisuus ja tavallaan myös oikeus toimia samalla lailla kuin pojat, mutta he tai jotkut heistä käyttävät tätä mahdollisuutta poikia harvemmin tai eri lailla. Ullan epäröivä kommentti kiteyttää olennaisen ajatuksen kykenemisen ja haluamisen välisestä erosta: “Voihan sitä varmaan, jos haluu, mut...” Häirintäasetelma ei siis tyttöjen mielestä ole sukupuolen mukaan ennalta määrätty vaan valinta. Häirinnän epäsymmetrisyydessä on kyse tyttöjen ja poikien välisistä eroista, mutta ei sukupuolisidonnaisista epätasa-arvoisista valtasuhteista (vrt. Suurpää 2002, 192). Tällainen tulkinta on epäilemättä houkutteleva, koska tytöt eivät positioidu voimattomiksi, vaan vain erilaisiksi ja kykeneviksi tekemään kypsiä valintoja.

Tytöt olivat huvittuneita keskusteluissa, joissa muisteltiin tai kuviteltiin tyttöjä häiritsijöinä. Ajatus poikien kuvaaman ehdottoman valtasuhteen keikauttamisesta hetkeksi toisin päin ja takaisin

antaminen, ikävien kokemusten palauttaminen tuntuu hupaisalta ja houkuttelevalta vaikkakin epätodennäköiseltä. Tytöt saattavat siis leikitellä tytöille varatuilla positioilla ja käyttää sukupuolten välisiä suhteita hauskanpidon välineenä (Tolonen 2001, 244), tosin vain turvallisessa kontekstissa, jossa voi välttyä "menemästä loppuun asti". Vaikka pojan tyttöön kohdistama häirintä voidaan nähdä normaalina heteroseksuaalisena kanssakäymisenä, asetelman kääntäminen toisin päin kyseenalaistaa sekä tytön että pojan "normaaliuden" ja konventionaaliset ajatukset feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta.

Pojat ovat poikia ja tytöt eivät ole

Sukupuolieroa rakennetaan erityisesti niissä keskusteluissa, joissa oletuksena on se, että jos häirintää on, niin pojat ovat tekijöitä ja tytöt kohteita. Tämä saatetaan todeta ja esittää tunnettuna ja järkeenkäyvänä tosiasiana. Kun jotkut ovat sitä mieltä, että epätasa-arvoinen asetelma on sietämätön vääryys, joka tulee oikaista, "koska miksi tyttöjen pitäisi kärsiä siitä?" (AT11), toiset suhtautuvat siihen asiana, joka tyttöjen vain pitää ymmärtää ja hyväksyä (vrt. Palmu 2003, 179).

> OLLI: Mut sitte se on kyl toinen asia, kyl mä tajuun, öö, no sanotaan näin: pojat ajattelee aina kaksmielisesti, mut tytöt ei. Tai ei ainakaa moni.

> SA: No jutteleeks tytöt keskenään tällaisista jutuista, et joku tulee häiritsee?
> MAIJA: Eiii, ei mun mielest sillee jutella, et mun kaveripiirist jokainen aina tajuu sen, et ku se tapahtuu aika monelle meiän ikäselle, [nauraen] ni se vaa pitää jotenki hyväksyy tyttönä.

Monissa kommenteissa tätä asetelmaa pyritään selittämään ja perustelemaan viittaamalla sukupuolten välisiin eroihin, jotka näyttäytyvät essentialistisina ja jäykkinä. Nuoret pohtivat ja perustelevat sitä, miksi pojat toimivat niin kuin toimivat ja miksi tytöt eivät toimi samalla tavalla sekä suhteessa häirintään kuin sukupuolten välisiin suhteisiin laajemminkin. Mitä on poikien toiminnan taustalla?[67]

Osa näistä selityksistä kytkeytyy edellisessä alaluvussa poikien esittämään oletukseen sukupuolten fyysisistä eroista. Sukupuolisen häirinnän yleisimmän roolijaon ajatellaan perustuvan siis siihen, että tytöt ovat pienempiä ja heikompia kuin pojat, aikuisista miehistä puhumattakaan. Tytöillä ja nuorilla naisilla "ei ole voimia vastustella kun joku käy kimppuun" (AT31) varsinkaan, jos "vastaan tulee mojovan lihaksiston omaava mies" (AP36). Osaltaan tyttöjen haavoittuvuus liittyy siis sukupuoleen, mutta nuoren ja aikuisen kohtaamisessa nuori poika voi yhtä lailla olla heikomman osapuolen asemassa. Tytöt määrittyvät kuitenkin voimahierarkian alimmiksi ja siksi poikiin verrattuna heikommiksi. Seuraava kirjoittaja rakentaa tyttöjen ja poikien välistä eroa pohtimalla raiskauksen syitä. Kuvaus on toteavuudessaan ahdistava mutta tarkkanäköinen.

> Tyttöjä usein käytetää sen takii hyväksi, koska poikia on enemmän ja kukaan ei mee väliin ja tytöillä on useammin vähemmän voimaa kuin pojilla ja ne pelkää, että pojat ei enää oo kavereita, jos ne on tuttuja, jotka yrittää raiskata. Siksi tyttöjä mielestäni raiskataan enemmän. (AP42)

67 Leea Virtanen (1972, 179) kirjoittaa tyttöjen ja poikien erilaisista asenteista seksuaalisuuteen seuraavasti: "Pojat osoittavat avoimesti uteliaisuuttaan etenkin koulussa nostelemalla tyttöjen hameita, katsomalla peilillä hameiden alle, tirkistelemällä vessaan jne. Yhtään tietoa ei ole tyttöjen vastaavasta käyttäytymisestä. Useimmiten kyseessä on vain poikajoukon tyypillinen käyttäytymistapa, härnäävä ele, jolla osoitetaan ylemmyyttä tyttöihin nähden."

Vaikka ei voi sanoa, että raiskaukset johtuvat pojan mainitsemista tekijöistä, niin silti ylivoima, muiden välinpitämättömyys tai tuttuuteen perustuva seksiin painostaminen ovat joidenkin raiskausten osatekijöitä.

Maskuliiniseksi määritelty voimankäyttö yhtäältä uhkaa tyttöjä, mutta toisaalta se nähdään myös tyttöjen pelastajana. Joidenkin poikien mielestä tytön ainoa keino välttyä ja selviytyä häirinnältä onkin turvautua joko voimankäyttöön, "itsepuolustuskikkoihin" tai itseään vahvempiin eli poikiin (ks. myös Gardner 1995, 97; Wise & Stanley 1987, 68).

Pojat luonnon armoilla?

Valtaosa sukupuolten välisiä eroja kartoittavista kommenteista liittyy arvioihin tyttöjen ja poikien erilaisista taipumuksista, luonteenpiirteistä tai luonnosta - sekä kuvainnollisesti että kirjaimellisesti (ks. myös Palmu 2003, 147).

> Yleensä sukupuolinen häirintä keskeytyy tyttöihin ja naisiin. Mutta miksi on näin? Johtuuko se siitä, että pojat/miehet ovat luonnostaan jo sellaisia. Kuten eläimissä koiraat rupeavat kiimassaan ahdistelemaan naaraita, niin hekin tekevät sitten näin. (AT03)

Rinnastus koiraisiin ja toiminnan kytkeminen biologiaan asettaa pojat asemaan, jossa he vain toteuttavat luonnon järjestystä kykenemättä itse vaikuttamaan tekemisiinsä (ks. myös Scott & Lyman 1972, 49). Tässä mallissa tytöt eli "naaraat" määrittyvät yksiselitteisesti kohteiksi, joiden tehtävänä on korkeintaan houkutella koiraita. Samantyyppinen, vaikkakaan ei niin deterministinen selitysmalli on se, jossa maskuliinisuus kytketään ikään. Tällöin ongelmallinen käyttäytyminen ymmärretään hankalan ikävaiheen, murrosiän lieveilmiönä (ks. myös Aapola 1999; Saarikoski 2001, 254). Alaluvun alussa siteeraamani Olli ja Maija perustelevat

poikien käytöstä iän mukaisilla ja poikaerityisillä vieteillä ja hormoneilla. Myös nämä selitykset rajaavat tytöt häiritsijän position ulkopuolelle.

> MAIJA: Se vaa tulee se, no mikä ikä se nyt poijilla ois se just se 16 –17. [...] Sit ne just silloin läpsii ja tällasta, mut ei jää tekee tuttavuutta, mut ehkä se on vain poikien luonne, tai kaikil on se joku oma viettinsä tai emmä tiedä.
> SA: Niin, voisko sitä muuttaa sit jotenki?
> MAIJA: Emmä tiedä, [nauraen] no mä en oo poika, ni mä en pysty sanomaa. [...] Kyl ne nyt varmaan pystyis, mut emmä usko, et ne haluu muuttaa sitä [naurua].
> SA: No tekeeks tytöt sit samanlaista pojille?
> MAIJA: [Naurua] Eiih, ei.
> SA: Niin voisitsä kuvitella tavallaa?
> MAIJA: No een! Must se olis vähä jotenki outo tai sillee. Emmä tiedä, ehkä mä ajattelen, et se on jotenki poikien tapa. Mut emmä tiedä sellasii tyttöi ketkä ois...
>
> OLLI: Emmä tiedä, ku pojat on aina, ne ajattelee aina vaa kaksmielisesti.
> SA: Niinku pojat vai miehet yleensä?
> OLLI: Pojat. No just täs iäs. Jyllää kaikki kamat tuol sisällä ni ei sille voi mitää. Pitäs vaa osaa pitää aisois kaikki asiat, ni selvityis vähä sillee kivemmal maineella, ku mitä toiset sitte, ketkä ei osaa hallita itteensä.

Seuraavan aineen kirjoittaja lisää nuoruuden ja maskuliinisuuden yhtälöön alkoholin, jonka todetaan hämärtävän lopullisesti murrosikäisen pojan arvostelukyvyn. Poika kuvataan tässäkin eräänlaisena koiraana, luonnon ja hyrräävien hormonien vietävänä, hieman liian innokkaana heteroseksuaaliseen kanssakäymiseen ja kyvyttömänä hallitsemaan itseään.

> Poika alkaa kiinnostua tytöstä murrosiän alettu, entistä enemmän. Joskus ei aina onnista tyttöjen kanssa, mikä saattaa aiheuttaa pojissa turhamaisuuden [tai turhautumisen] tunteen. Varsinkin kun hormoonit hyrräävät. Se saattaa aiheuttaa sen että poika rupeaa ahdistelemaan tyttöä. Eniten tätä tapahtuu mielestäni alkoholin vaikutuksessa, koska ei nolota eikä oikein tunnu "älyävän tilannetta". Itse en ole törmännyt tai nähnyt tälläista tapahtuvan, mutta tiedän mitä poikien päässä murrosiässä liikkuu miltei koko ajan, pojat tykkäisivät kosketella tyttöjä. (AP01)

Yhtäältä kaikissa kolmessa edellisessä lainauksessa murrosikään kytkettävät vietit ja hormonit esitetään voimina, joita poikien on vaikea, ellei mahdoton kontrolloida (ks. myös Honkatukia 2000, 41). Pojat esitetään ikään kuin "kypsymisen avuttomina uhreja" (helpless victims of maturation), jotka kehittyvät hitaasti ja joilta puuttuu itsevarmuutta (Kenway et al. 1998, 108) ja itsehillintää (vrt. viattomuuden ja avuttomuuden retoriikka, Jaatinen 2000). Heli pohtii, kuinka naiset haluavat miehiltä ihailevia katseita, mutta niitä on turha toivoa koulussa: "Tällaset kiimaset koulupojat ei osaa suhtautua mihinkää jotenki sellasel itsehillinnäl, vaan ne sillee tuijottaa." Näin kaikista murrosikäisistä pojista tehdään mahdollisia häiritsijöitä, ja voimakkuusvertailujen kautta heistä tehdään myös kykeneviä siihen (vrt. Wise & Stanley 1987, 96). Vaikka kolmessa edellisessä lainauksessa esitetään yleistäviä, kaikkiin poikiin viittaavia kommentteja, niissä tuodaan esille myös mahdollisuus toimia toisin. Maija pitää mahdollisena, että pojat pystyisivät vaikuttamaan vietteihinsä, mutta kyse on pikemminkin haluamisesta. Olli viittaa niihin, jotka eivät osaa kontrolloida itseään, joten tätä kautta on olemassa myös niitä, jotka osaavat. Osa pojista myös irtisanoutuu selkeästi ajatuksesta, että pojat eivät pystyisi kontrolloimaan viettejään ja hormonejaan (ks. myös Holland et al. 1998, 158).

SA: Ku jotkut ehdotti jotain, et niitten hormonit...
TERO: Äää, joo, emmä tiiä. Kyl nyt vaikka ois minkälainen hormonitoiminta, ni kyllä nyt pystyy pitää ittensä kurissa, ettei mee lääppiin, jos toinen ei haluu. Must ainaki tuntuu.

Poikien käyttäytymisen kytkeminen hormoneihin on selityksenä vetoava ja uskottava osaksi siksi, että nuoret törmäävät ongelmallistaviin murrosikädiskursseihin sekä koulussa, oppitunneilla että koulun ulkopuolella ja he ovat epäilemättä tottuneita siihen, että heidän toimintaansa selitetään murrosiän kautta (ks. Aapola 1999; Thorne 1999, 137). Hormoneihin perustuvien selitysten kautta pojat voi määritellä luonnon ohjailemiksi ja sitä kautta viattomiksi, jotka eivät tarkoituksella tee pahaa. Sukupuolivietin arvellaan menevän niin järjen kuin tunteidenkin edelle.

SA: Jossain [ainekirjoituksissa] vedottii hormoneihin ja sellasiin, nii mitä mieltä sä oot siitä?
OLLI: Nii. No mun mielest se on itseasias aika totta. Kylhän siis pojilla kai on kovempi sukupuolivietti, ainakin mun käsittääkseni. Eikä niil tunteil o yhtä paljo läheskää välii, ku mitä mun ymmärtääkseni tytöil on. Et pojat vaa luonnostaa tekee sitä eikä ne ajattelee, et se on mitään pahaa. Koska sit ei tu aina silloin muistetuks, et tytöil on ne tunteetki, että jota ne tarvitsee tähän kähmintään sun muuhun. Et siis onhan mun mieles kyl hormoneilla ja näilläki on paljon merkitystä.

Pojat näkevät tunteiden merkityksen pari- tai seksisuhteessa hyvin erilaisena poikien ja tyttöjen kohdalla (ks. myös Holland 1998, 35, 124). Tytöillä tunteet ovat olennainen osa ihmissuhteita kun taas poikien suhde tunteisiin on ambivalentimpi. Seuraavan ainekirjoituksen laatijan mukaan pojan “fyysiset tunteet” menevät kaiken edelle ja poika voi sivuuttaa tytön tunteet kokonaan varsinkin sa-

tunnaisen partnerin kanssa, jota kohtaan ei tarvitse tuntea vastuuta (ks. Holland 1998, 49, 156). Myös tässä rakennetaan yleistävää toimintakaavaa, josta on kuitenkin mahdollista poiketa.

> Pojat ovat kyllä varmaan päälle käyvempiä eikä tytön mielipiteet yleensä kiinnosta, varsinkaan jos kundilla ei ole mitään muita kuin fyysisiä tunteita tyttöä kohtaan. Mutta luulen että esimerkiksi oman tyttöystävän ollessa kyseessä tunteet ja toivomukset otetaan huomioon. (AP22)

> Häirintä ja ahdistelu kohdistuvat useammin luultavasti tyttöihin kuin poikiin siksi, että tytöille on tärkeää seurustelun ja muun kanssakäymisen henkinen puoli, kun taas pojat n. 14-17 v. yleensä ajattelevat vain fyysistä kanssakäymistä. Tämä aiheuttaa sen, että poikien silmissä tytöistä tulee objekteja, ja tämä saattaa johtaa häirintään tai ahdisteluun. (AP20)

Sitä, että pojat etäännyttävät itsensä tunteista voi ajatella pyrkimyksenä vahvistaa tietynlaista maskuliinisuutta sekä välttää sitoutumisen ja haavoittumisen riskejä (Holland et al. 1998, 161-163).

Yksi esimerkki häikäilemättömyyden ja normaaliksi määritellyn nuoren maskuliinisuuden yhteen niputtamisesta on toteavuudessaan lähes masentava kuvaus poikien erilaisesta ajatusmaailmasta ja sen avautumisesta tytölle. Kirjoittajan mukaan erityisesti yläasteikäiset pojat leikkivät tytön tunteilla ja käyttävät heitä hyväkseen. Dikotomisen luonnehdinnan mukaan tytöillä ja pojilla on erilainen maailma, mutta kaikki kuitenkin toimii poikien pelisääntöjen mukaan. Poikien maailma näyttäytyy salaliittona, jonka yksi poika voi paljastaa ja kertoa, miten kaikki pojat toimivat. Ne tytöt, jotka eivät pelisäännöistä tiedä, joutuvat hyväksikäytön kohteeksi. Kirjoittajan mielestä tämä kuuluu poikana olemiseen ja tytön tehtävänä on ymmärtää pelin henki. Kyse on siis eräänlaisesta sisäistetystä maskuliinisuudesta (male in the head, Holland et al. 1998). Tyttöjen ei

kuitenkaan tule toimia poikien odotusten mukaisesti, vaan ottaa ne huomioon ja suhteuttaa omat pyrkimyksensä niihin.

> Onhan se aika monelle selvää, että yläasteen ikäiset pojat eivät arvosta tyttöjä (niin kuin "monet vanhemmat") vaan pitävät meitä seksuaalisella tasolla "leluina". Nuorempana en tiennyt/ymmärtänyt näitä vanhempien poikien pelejä, siis leikkimistä tytön tunteilla saadakseen hänet esim. laivalla hyttiin.. [...] Kun aloin seurustella nykyisen poikakaverini kanssa n. kaksi vuotta sitten, HÄN opetti ja kertoi minulle jätkistä ja heidän maailmasta. Silloin tajusin kaiken mikä oli ollut minulle kaksi vuotta pelkkä kysymysmerkki. En syytä näitä poikia (jotka ovat näitä "sikoja") koska he ovat vain normaaleja poikia, pojat ovat sellaisia, varmasti itsekin olisin jos olisin poika. Mutta minä vain säälin niitä tyttöjä, jotka eivät osaa näitä poikien "pelisääntöjä". Minulla on poikia ystävinä ja useimmat tyttöystäväni eivät näitä sääntöjä tiedä ja kun olen näille pojille kertonut ajankohtaisen paikan tullen, että tiedän tämän homman ja kertonut heille heidän "ajatuksensa", niin heillä on leuat loksahtanu auki ja varmaan mieleen tullut kysymys "toi tajuu?" Siksi minulla on hyvät välit poikaystäväni kanssa, koska juttelemme välillä näistä asioista ja parit jopa tulevat minulle kertomaan uusimmat sikailut. (AT17)

Saman tyyppinen yleistävä kuva häikäilemättömistä pojista tulee esille kolmen tytön haastattelussa. Tiia, Mari ja Inka kritisoivat tuttua poikaa, joka on jättänyt tytön heti ensimmäisen seksikontaktin jälkeen. Tyttöjen mielestä toimintamalli on mahdollinen kaikille pojille, joita määritellään epäluotettavina ja arvaamattomina. Kuka tahansa poika voi tyttöjen mukaan tehdä samoin ja "kaikki jätkät kusettaa".

Sekä tytöt että pojat viittaavat stereotyyppisiin uskomuksiin kuvaillessaan murrosikäisiä poikia ja joskus nämä yleistykset ovat

raakoja ja lohduttomia: “Pojat/miehet niille on useimmiten aivan sama kenen kanssa on sukupuoliyhdynnässä” (AP42). Tosin pojat puhuvat usein implisiittisesti muista pojista tai kertovat toimivansa itse toisin. He siis sekä yleistävät että kumoavat yleistyksen, kun he osoittavat tavan toimia toisin. Yleistävistä kommenteista huolimatta suurin osa nuorista epäilemättä hyväksyy ajatuksen siitä, että murrosikäiset pojat eivät ole pelkästään hormoniensa uhreja ja vietävissä vaan myös toimijoita. Kontrolloimattomuuden diskurssi on silti vahva ja kenen tahansa mobilisoitavissa. Vaikka “muista pojista” puhuvat pojat irtisanoutuisivat loukkaavista luonnehdinnoista ja yleistyksistä, ne ovat silti olemassa mahdollisena ja oikeuttavana toimintamallina, joilla kuka tahansa poika voi pyrkiä selittämään käytöstään (ks. myös Kenway et al. 1998, 109).

Lapsellista ja häikäilemätöntä

Murrosiällä voidaan selittää sekä poikien mielenkiinnon osoitukseksi että ilkeydeksi tarkoitettua häirintää. Kauniiksi arvioitujen tyttöjen häirintä selitetään murrosikään kytkettävällä sukupuolivietillä, mutta niin myös rumiksi määriteltyjen tyttöjen häirintä. Jälkimmäistä perustellaan poikien väitetyllä pinnallisuudella ja taipumuksella esineellistää tyttöjä.

> Toisaalta hieman erilaiset tytöt esim. läskit ja rumat voivat saada paljon pilkkaamista, koska pojat eivät paljon murrosiässä ajattele sisäistä olemusta vaan ulkonäköä. (AP01)

Joissakin kommenteissa sukupuolista häirintää ei nähdä ainoastaan nuoren maskuliinisuuden tuotoksena vaan myös sen rakentajana. Nuorta maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä konstruoidaan eri keinoilla, ja sukupuolisen häirinnän arvellaan olevan erityisesti tietynlaisen maskuliinisuuden rakentamisen keino. Lukuisissa esimerkeissä häirintä liitetään miehisen kovuuden ja rohkeuden näyttämiseen, todistamiseen tai itsetunnon pönkittämiseen. Poikayhteisölle

annetaan tärkeä rooli sekä häirinnän mahdollistajana, yllyttäjänä että yleisönä (vrt. Frosh & Phoenix & Pattman 2002, 144). Häirinnästä tulee näin ei niinkään mieheyden, vaan poikamaisuuden performanssi, keino vahvistaa omaa (heteroseksuaalista) maskuliinisuutta ja tehdä eroa tyttöihin ja feminiinisyyteen (vrt. Lahelma 2002a, 302; Tolonen 2001, 188; Thomas 1997, 145; Gardner 1995, 103; Honkatukia 1998, 192-193; Virtanen 1972, 180).

> Mielestäni ikäisiini tyttöihin kohdistuva häirintä on usein sitä, että jonkun pojan on näytettävä kavereilleen, että hänkin uskaltaa. Tarkoitan siis tällä huutelemista. Varsinkin jos perään huudetaan kaupungilla, on kyse siitä. (AT33)

> INKA: Sit neki [huutelijat] on yleensä tällasii, et ne seisoo isos rykelmäs jossain viidenkymmenen metrin päässä ja sit ne sielt jotain. Siis ku ne on yksin, sit ne on ihan hiljaa.

Myös tyttöjen toiminnan taustalla voi olla kovuuden osoittamista silloin, kun nämä pyrkivät käyttäytymään samalla tavalla kuin pojat. Koska häirinnän kautta ei määritellä vain itseä, vaan myös tilaa tietynlaiseksi, omien ehtojen mukaisesti rakentuvaksi (vrt. Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 127), tytöt voivat pyrkiä poikiin kohdistuvan häirinnän kautta valtaamaan tilaa (takaisin) itselleen.

Murrosikäselitysten kautta poikien häiritsevän käyttäytymisen voi konstruoida ohimeneväksi vaiheeksi, josta pojat kasvavat vähitellen ulos (ks. myös Kenway et al. 1998, 110; Korhonen & Kuusi 2003, 62, 73). Tytöt arvelevat kaksimielisten juttujen "hiipuvan pois"(AT15), koska kukaan ei ole enää kiinnostunut niistä. Ajatus aikuisemmasta ja asiallisemmasta tulevaisuudesta voi osaltaan tehdä ilmiön helpommaksi ymmärtää ja hyväksyä.

> MAIJA: Aina kaikissa gallupeishaa on tää, pojat sanoo, meiän ikäisetki pojat että ei tytön ulkonäöllä ole väliä. Mut must tuntuu, et viel kummiski täs iäs, kummiski kattoo

sitä ulkonäköö aika paljon. Mut sit tota, mun mielest ehkä vanhemmat ne taas sitte ajattelee, et minkälainen se luonne, et ne haluu eka tutustuu, ja sit ne kattoo ulkonäön. Emmä tiedä, ehkä se jotenki ku kasvaa, niin aikuistuu sillee, et ei enää kato niin päällisin puolin vaa.

TERO: Se oli ihan toisenlainen maailma vanhempien [yli 18-vuotiaiden] kanssa. Mut siel on just se on just semmosta, et siel ei just oo semmost ahdistelua ja kaikkee tämmöstä. Et se on tavallaa meiän iässä just.

Lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden välisissä vertailuissa nousee esille usko iän myötä tapahtuvaan kypsymiseen, mikä tarkoittaa myös siirtymää tyttöjen ja poikien välisistä viattomista mutta antagonistisista suhteista harmoniseen sukupuolten väliseen yhteiseloon. Toisaalta väläytetään ajatusta siitä, että viattomana pidettyyn lapsuuteen verrattuna myös sukupuolten väliset konfliktit voivat vakavoitua nimenomaan aikuisiässä. Myös tätä kautta nuoruus ja siihen liitettävä häirintä määrittyy ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi välivaiheeksi.

"Vanhemmilla" naisilla, yli 20-vuotiailla, kiusa voi olla jo seksuaalista häirintää. Se voi periaatteessa olla samanlaista kuin nuoremmilla, mutta se on enemmän seksuaalista. (AT41)

Yhdeksäsluokkalaisten puheissa "parikymppisyys" esiintyy rajana, jota vanhemmat ovat selkeästi aikuisia. Yhtäältä heiltä odotetaan aikuista ja järkevää käytöstä. Minna ja Veera havainnollistavat tätä eroa diskoon sijoittuvalla esimerkillä: nuorten diskoissa pojat saattavat käyttäytyä huonosti, mutta aikuisten diskoissa ilmapiiri on hillitympi.

SA: No onks ikinä sellast diskoo, missä ei sattuis mitään, missä kukaa ei tulis?
MINNA: Ei. Aina jotain.
VEERA: Ei. Tai emmä tiiä, silloin ku mä olin kerran sen mun serkun kaverin papereilla Arkussa ni, siel nyt on sen verran vanhempii, et ei ne sit käy sillai kiinni.

Toisaalta aikuisuus ja ikäero merkitsevät potentiaalista uhkaa, jossa oma toimijuus vaarantuu. Aikuisten häirintään verrattuna nuorten taholta tuleva häirintä määrittyy ei-vakavana ja hallittavana. Itseä selkeästi vanhempien miesten tai poikien lähestymisiin liittyy epäilystä näiden tarkoitusperistä ja näiden arvellaan olevan oman ikäisiin verrattuna vaativampia ja uskaliaampia. Oman ikäiset "tyytyy katseluun ja huuteluun", mutta "20-vuotiaat jätkät rupee ahdistelee ja painostamaan paljon enemmän jossain diskossa tai laivalla tai bileissä". Samoin seurustelusuhteessa itseä vanhemmat pojat saattavat painostaa tai pakottaa seksiin. Tällainen asetelma kuvataan tytön kannalta hankalana: jos sanoo kyllä, joutuu hyväksikäytetyksi, jos sanoo ei, joutuu jätetyksi (Holland et al. 1998, 94). Rakkaus, vaikka luuloteltukin, näyttäytyy ongelmallisena, koska sen kautta saatetaan vähätellä hyväksikäyttöä (mts. 101).

Meidän iässämme aika harva luultavasti on [kokenut ahdistelua] tai sitten asiasta ei vain puhuta. Olen kuitenkin kuullut juttuja, että esim. minun ikäiselläni tytöllä on 20-vuotias poikaystävä ja hän pakottaa tyttöä seksiin kanssaan. Vaihtoehtoina ovat seksi tai jättäminen. Monesti nuoret tytöt luulevat olevansa rakastuneita kyseiseen henkilöön ja pelkäävät "rakastettunsa" jättävän. (AT50)

Murrosikäisten poikien väitetään olevan kypsymättömiä monessa mielessä. Ennen kaikkea he ovat lapsellisia, mutta myös päällekäyviä, ajattelemattomia, seksuaalisesti kokemattomia, vastuuttomia ja kyvyttömiä tai ainakin haluttomia ottamaan huomioon toisen tun-

teita. He ovat tätä verrattuna aikuisiin miehiin, mutta myös samanikäisiin tyttöihin (ks. myös Frosh & Phoenix & Pattman 2002).

> Yleensä se vain on niin että pojat kiusaavat tyttöjä ja poikia, kun taas tytöt pelkkiä tyttöjä. Se johtuu varmaankin siitä että pojat ovat paljon päällekäyvempiä kuin tytöt ja jossain suhteessa myös röyhkeämpiä. (AP34)

> TANJA: Ja väliin tuntuu sillee, et jätkät ettei tosiaankaan tajuu sillee. Tytöt nyt ehkä ymmärtää paremmin, et mikä nyt vois olla kivaa ja mikä kauheen tyhmää. Ei välttämättä muijat mee jokaist jätkää puristelee perseestä eikä mitään tällasta.

Tytöt määrittelevät tyttöjen ja poikien eroavan toisistaan kiinnostuksen kohteiden ja luonteenpiirteiden osalta. Tyttöjä ihmetyttää, millaista mielihyvää pojat saavat tyttöjen "puristelusta" ja miksi he arvostelevat tai katsovat oikeudekseen arvostella tyttöjen ulkonäköä ja muotoja: "Se on jotenki niin lapsellista, et kai ny ihmisel saa olla semmonen perse ku sil on!" (HT04) (vrt. Kenway et al. 1998, 140; Gardner 1995, 168, 187). Joissakin kommenteissa tyttöjen ja poikien ero kiteytyy eroon kehittyneisyydessä ja aikuistumisessa. Tytöt luonnehtivat samanikäisten poikien olevan heihin verrattuna "niin paljo jäljessä sillee kaikiss asioissa" (HT06) (ks. myös Aapola 1999, 235, 239). Täysi-ikäisyys, kronologisen ikärajan ylittyminen määrittyy seuraavassa lainauksessa rajana poikien epäkypsälle käytökselle.

> SA: Niin, luuletteks te sitte, että iän myötä tilanne muuttuu tai?
> VEERA: Kyl mä uskoisin. [...] Ehkä siit kaheksastoist vuodest ylöspäin niin…
> SA: Mitä sitte?
> MINNA: Alkaa ne jätkäkin…

VEERA: Nii, ne jätkät aina pari vuotta jäljessä, et sen puoleen. Kai se siin joskus toivottavasti rupee lopettamaan semmoisen.

Pojista rakennettavat yksiulotteiset ja stereotyyppiset näkemykset toimivat eräänlaisena huonon käytöksen oikeutuksena. Vaikka luonnehdintoja voi pitää poikia loukkaavina, ne ovat paljolti osa hyväksyttyä, luonnollisena pidettyä maskuliinisuutta (Kenway 1998, 109; Korhonen & Kuusi 2003, 61-62; vrt Wise & Stanley 1987, 63). Poikiin liitettävät, vähemmän mairittelevat luonteenpiirteet eivät herätä vain suuttumusta ja halveksuntaa, vaan myös ymmärtämystä ja sympatiaa (ks. Thomas 1997, 147-148; Kenway 1998, 109). Poikien huonoa käytöstä siedetään, koska ainakin osan siitä voi määritellä poikamaiseksi pelleilyksi eikä suinkaan häirinnäksi (Thomas 1997, 148). Tosin, kuten Barrie Thorne (1993, 168) huomauttaa, poikien lapsellisen käytöksen ja aikuisten miesten seksistisen käytöksen välillä on selvä yhteys (ks. myös Kenway et al. 1998, 109). Pojan esittämässä toteamuksessa "jätkät on aina jätkii" piilee ymmärtämisen ja hyväksymisen vaatimus: se, että pojat "voi tulla vaa ja tehä kaikkee, vaikka sä et itte haluu" (HP) ei kaipaa muuta selitystä kuin sen, että tekijänä on poika.

Poikien käytöstä luonnollistavat diskurssit, joissa yhdistyvät ajatukset häirinnästä poikien pelleilynä, osana tyttöjen ja poikien normaaleja suhteita sekä luonnollisena seuraamuksena nuoruuden seksuaalisesta heräämisestä, tulevat aineistossa voimakkaasti esille (ks. myös Kenway et al. 1998, 105). Ikäspesifit selitykset vapauttavat pojat vastuusta tekojensa suhteen ja neutraloivat poikien häiritsevää käytöstä (Scott & Lyman 1972, 49). Samalla tytöt asetetaan "kypsyneemmän" ja siksi ymmärtävän, anteeksiantavan ja vastuullisen osapuolen asemaan. (Ks. myös Saarikoski 2001, 254.) Jos pojat ovat poikia, tyttöjen tulee olla tyttöjä. Tytöt hyväksyvät ajatuksen siitä, että he ovat emotionaalisesti kypsyneempiä kuin pojat, mutta samalla he kuitenkin toivovat poikien kykenevän ottamaan heidän tunteensa huomioon sekä kritisoivat poikien vas-

tuuttomuutta ja tuskailevat näiden lapsellisuudelle (vrt. Kenway et al. 1998, 140, 152; ks myös Saarikoski 2001, 39, 214-216). Vaikka tytöt osallistuvat näillä selonteoilla poikien tekojen oikeuttamiseen, emotionaalisesti kypsyneemmän osapuolen positio ei välttämättä ole tytöille pelkästään epämieluinen. Moraalista ylemmyyttä voi tarkastella myös valta-asetelmana, jossa tytöt asettuvat poikia korkeammalle (Kenway et al. 1998, 109; Frosh & Phoenix & Pattman 2002, 145). Vaikka tytöt ainakin omasta mielestään voisivat häiritä samoin kuin pojat, he eivät halua tai ole kiinnostuneita tekemään niin, koska he ovat kypsempiä ja aikuisempia kuin hormoniensa vietävänä olevat pojat.[68]

Toisintekijät

Stereotyyppisille poikakuvauksille löytyy myös haastajia ja vastadiskursseja (ks. myös Kenway et al. 1998, 126). Pojat purkavat poikiin liitettäviä yleistyksiä ottamalla etäisyyttä häiritseviin poikiin tai kertovat itse toimivansa toisin (ks. myös mts. 153; Aapola 1999, 283, 295). Vaikka tytöt ja pojat tarkastelevat häirintää erityisesti pojille tyypillisenä toimintana, he eivät aina määrittele sitä välttämättömänä osana maskuliinisuutta: "Ei todellakaan koske kaikkia poikia/miehiä" (AT13). Poikien välille rakennetaan eroja luonnehtimalla häiritseviä poikia tyhmiksi, naurettaviksi tai "junteiksi" eli jollain lailla tavallisuudesta tai poikien puheessa ainakin heistä itsestään poikkeavaksi vähemmistöksi (ks. Wise & Stanley 1987; Holland et al. 1998, 151; Gardner 1995, 110).

---

68 Samanlainen sukupuoliero tulee esille myös Suomessa ilmestyneissä nuorille suunnatuissa seksuaalivalistusoppaissa, joissa tyttöjen seksuaalisuuteen ja seksuaalisuuteen kasvattamiseen yhdistyy vastuullisuus ja oman ruumiin hallinta, kun taas poikien seksuaalisuus määrittyy vietilliseksi, lajityypilliseksi ja omalakiseksi (Yesilova 2001; ks. myös Aapola 1999).

> TERO: Semmoset on must ehkä vähän sikoja, jotka alkaa seurustelemaa vaan sen takii, et ne saa, pääsee sänkyyn.
>
> PASI: Et mä ihmettelen sitä, miten jotku pystyy olee sellasii jotkut jätkät, mut semmosiiki löytyy.

Yksi esimerkki poikien moninaisuutta ja yksittäisten poikkeusten olemassaoloa korostavasta näkökulmasta on seuraava pojan kirjoittama teksti (ks. myös Gardner 1995, 112).

> Yleisimmissä tapauksissa kohteena on nainen, ahdistelijana mies. Miksi näin? Yhtä hyvin voidaan kysyä, miksi miehiä kiinnostaa naisia enemmän niin pornolehdet kuin videotkin. Koska miehiä kiinnostaa enemmän seksi. Koska miehet ovat pervessisikoja? Ehkä, ehkä ei. Miehetkin ovat yksilöitä, joista löytyy poikkeuksia joka lähtöön. Vaikka seuraksi on eksynyt pari ääliötä, jotka osaavat ajatella vain yhtä asiaa, ei tarkoita sitä, että kaikki maailman miehet ovat sellaisia. Miksi siis vouhotus? Koska, korostan jotkut sanaa siksi, että kaikki eivät todellakaan ajattele näin, jotkut naiset ajattelevat "loogisella" tavalla; jos vastaan tulee mies, joka on sika, ovat kaikki miehet sikoja. Ja mitä nuoriin tulee, monet tytöt puhuvat samaan tyyliin. (AP36)

Nuoret rikkovat negatiivista ja lohdutonta poika-/mieskuvaa kertomalla esimerkkejä toisin toimivista pojista, jotka "osaavat kunnioittaa tyttöjä/naisia" (AP13) (ks. myös Wise & Stanley 1987, 198). Kaksi tällaista poikatyyppiä löytyvät Marin haastattelusta. Ensinnäkin hän luonnehtii luokkatoveriaan mukavaksi ja sivistyneeksi pojaksi, joka ei ole lapsellinen "eikä todellakaa mikään perseiden kähmijä". Toisen luonnehdinnan hän esittää pojista, jotka puolustivat kotibileissä tyttöä väkivaltaiselta poikaystävältään. Marin mukaan pojilla on "asenteet kohdallaan" siinä mielessä, että naisia ei saa lyödä. Myös Liisa tekee poikien välille eroja sen

mukaan, miten nämä suhtautuvat tyttöihin. Poikien joukossa on niitä, jotka puhuvat halventavasti tytöistä "helppoina nakkeina" ja pohtivat keskenään "ketä voi yrittää ja ketä ei", mutta jotkut pojat poikkeavat tästä mallista, eivätkä "ikinä puhu ees tollasesta". Kertomuksellisissa ainekirjoituksissa rakennetaan mustavalkoisia hyvän ja pahan pojan, sankarin ja roiston asetelmia. Niissä paha poika häiritsee tyttöä, jonka hyvä poika, kertomuksen sankari pelastaa, joskus väkivaltaisesti ja jopa oman henkensä uhalla (ks. myös Holland et al. 1998, 152-153; Aapola 1999, 281-283). Vaikka häikäilemättömälle poikuudelle keksitään ja löydetään poikkeuksia, se on keskusteluissa kuitenkin aina läsnä (Holland et al. 1998, 151).

Nuoret esittävät erilaisia arvioita siitä, mitä pojilta ja miehiltä voi vaatia. Jotkut tytöt hyväksyvät poikien ymmärtämättömyyden ja sukupuoleen palautuvan osaamattomuuden ihmissuhdeasioista. Näissä kommenteissa he toteavat, että pojat eivät "oikeen tiedä että missä se raja menee jos toisesta tykkää" (HT01). Poikien tavassa näyttää kiinnostustaan on aina "jotain pientä jekkua", koska nämä eivät osaa ilmaista tunteitaan muuten kuin "härnäämällä" (HT01). Myös yksi poika muistelee yrittäneensä kouluaikana näyttää ihastustaan kiusaamalla tyttöä, josta myöhemmin tuli hänen tyttöystävänsä. Sekä tytöt että pojat peräävät ihmisiltä yleensä asettumista kohteen asemaan ja miehiltä erityisesti empatiaa naisia kohtaan: "Miesten mielestä kähmiminen on kivaa mutta he voisivat ajatella naista ettei se aina tunnu kivalta" (AT16). Muutamissa ainekirjoituksissa myös pojat esittävät vaatimuksen siitä, että nimenomaan tekijän pitää kyetä asettamaan rajat toiminnalleen.

> Minä en ole koskaan nähnyt että poikaa tai miestä ahdisteltaisiin seksuaalisesti, mutta kun naista ahdistellaan kukaan ei ole huomaavinaan ja juuri siinä on ongelma. Kun ahdistelija ei saa toruja eikä kielteistä asennetta hän voi luulla että se on ihan normaalia. Baareissa ja kahviloissa näkyvä flirtti on oikein eikä siinä ole mitään pahaa mutta se ei saa mennä liian pitkälle varsinkin jos toinen ei sitä sel-

> västikään halua. [...] Seksuaalinen ahdistelu usein luokitellaan miesten hulvattomaksi käytökseksi eikä siitä ainakaan minun tietojeni mukaan saa minkään laista rangaistusta joten naisen pitäisi osata sanoa vain "Anna mun olla rauhassa" mutta ennen kaikkea ihmisten pitäisi ottaa toisensa huomioon ja puuttua tälläisiin välikohtauksiin. (AP38)

Nuoret rakentavat paikoin kaksijakoista poikakuvaa hyviin ja pahoihin poikiin, mutta jako ei vaikuta jyrkältä ja ehdottomalta. Edellä mainittuja selvempiä eroja poikien ja miesten kesken tehdään etnisyyden ja "normaaliuden" mukaan. Seuraavissa luvuissa keskityn näiden määreiden perusteella rakennettuihin eroihin ja toiseuksiin. Yhteistä niille on se, että häiritsijäksi, ongelmalliseksi toiseksi määrittyy useissa tapauksissa joku muu kuin 15-16-vuotias, valkoihoinen, "suomalainen" poika.

Tekijän kansallisuus ja kulttuuri häirinnän selittäjänä

Etninen valkoihoinen suomalaisuus, jota tutkimukseeni osallistuneet nuoret lähes yksinomaan edustavat, on julkilausumaton itsestäänselvyys, kun keskustellaan niistä häirintätapauksista, joissa osapuolet jakavat tai olettavat jakavansa saman etnisen taustan. Nuorten voi sanoa tarkastelevan häirintää "valkoisesta" näkökulmasta (Frankenberg 1993), jolloin viittaukset poikiin, tyttöihin tai nuoriin sisältävät oletuksen valkoihoisista, suomenkielisistä, syntyperäisistä, enemmistöetniseen ryhmään kuuluvista suomalaisista.

Ajatukset etnisten enemmistöjen ja vähemmistöjen suhteista ovat historiallisesti sijoittuneita ja määrittyneitä (Yuval-Davis 1997, 4). 2000-luvun alun Helsingissä elävät nuoret ovat viime vuosikymmeninä lisääntyneen muuttoliikkeen, matkustelun ja kansainvälistymisen ansiosta herkistyneitä etnisille eroille (ks. myös Day 1999, 309; Holland et al. 1998, 17), epäilemättä hyvin erilaisella tavalla kuin heidän vanhempansa (Suurpää 2002, 19). Arjen kohtaamiset etnisen erilaisuuden kanssa ovat tilallisesti sijoittuneita, ja ne

sekä muovaavat että paljastavat nuorten ajatuksia etnisyydestä ja etnisestä toiseudesta (Day 1999, 307; Ruddick 1996)[69]. Erityisesti julkiset tilat mahdollistavat erilaisuuden ja toiseuden kohtaamisen kasvokkain, mikä voi lisätä sekä ymmärrystä että jännitteitä erilaisten ihmisten välille (ks. mts. 133-135). Arjen kohtaamisissa sekä tunnistetaan että rakennetaan eroja ja positioita, joissa sukupuoli, ikä, luokka ja etnisyys lomittuvat eri tavoin (Yuval-Davis 1997, 7; Ruddick 1996). Nuoret kohtaavat etnistä erilaisuutta positiivissa tai neutraaleissa yhteyksissä (ks. Day 1999, 316), mutta myös ikävissä ja heitä häiritsevissä tai pelottavissa tilanteissa.

Etnisyys on yksi keskeinen sosiaalisia jakoja tuottava ero, johon sukupuolisen häirinnän kontekstissa ladataan erityisiä merkityksiä silloin, kun nuoret viittaavat tapauksiin, joissa osapuolten etninen erilaisuus on tunnistettavissa. Suomalaisuus, erityisesti suomalainen mieheys määrittyy teksteissä tuttuna ja ennustettavana kategoriana, josta poikkeaminen nostetaan esille monin paikoin. Suomalaisten

69 Aineistossa tytöt ja pojat sijoittavat kohtaamiset lähinnä puolijulkisiin tai julkisiin tiloihin, kuten kouluun, diskoon, ostoskeskuksiin tai kadulle, mutta he myös kertovat välttävänsä tiettyjä tiloja tai alueita välttääkseen näitä kohtaamisia (ks. luku "Koulusta kotiin, harrastuksiin tai kadulle"). On myös eri asia kohdata etnistä, hämmentävääkin erilaisuutta tutussa kotikaupungissa kuin ulkomaan lomamatkoilla, joilla he kertovat tarkkailevansa ja mukauttavansa omaa käytöstään niiden tulkintojen kautta, joita tytöt tekevät paikallisista tavoista (ks. myös Honkatukia 2000, 37-38). Glasgow'laisten tyttöjen ryhmähaastattelussa tytöt pohtivat etelän lomakohteiden ja Britannian eroja sen suhteen, mikä tyttöjen ja poikien välisessä kanssakäymisessä on sallittavaa ja mikä ei. Yhtäältä tytöt olivat sitä mieltä, että poikien lähestymisille ei voi mitään, mutta yksi tytöistä pohti, kuinka tyttö voi itse ajattelemattomuuksissaan katsoa paikallisia poikia ja näin "kutsua" poikia lähestymään. Toinen tytöistä tarkensi, että tytöt eivät kuitenkaan tarkoituksella kutsu häirintää, vaan haluavat vain katsella, ovatko paikalliset pojat hyvännäköisiä.

poikien ja miesten vastinpariksi asetetaan "ulkomaalaiset"[70] tai nimeltä mainitut vähemmistöetniset ryhmät. Suomalaiset tytöt puolestaan määrittyvät monissa puheenvuoroissa "ulkomaalaisilta" miehiltä tai pojilta saamansa huomion vastahakoisiksi kohteiksi, jotka joutuvat käsittelemään sukupuolten välisten suhteiden kulttuurieroja omassa arjessaan[71]. Etnisyyteen viittaamisen kautta nuoret siis määrittelevät sekä suomalaisuutta että ei-suomalaisuutta ja näiden välisiä eroja.

Monikerroksinen etninen toiseus

"Ulkomaalaisuus" on nuorten kirjoituksissa ja puheessa tiheästi toistuva kategoria (ks. myös Räthzel 2000, 120), jolla tässä kontekstissa on erityinen, rajattu merkitys. Ensinnäkin "ulkomaalaisuus" on sukupuolittunut (ks. Gordon & Komulainen & Lempiäinen 2002) niin, että se kietoutuu nuorten puheissa julkilausutusti lähinnä vain maskuliinisuuteen. Niin Suomessa kuin muualla asuvat "ulkomaalaiset" tytöt ja naiset jäävät pääosin keskustelujen ja määrittelyjen ulkopuolelle. Kategorialla viitataan useimmiten Suomessa asuviin maahanmuuttajiin ja sillä niputetaan tietyiltä alueilta, kuten

70 Lainaan nuorten käyttämää nimitystä "ulkomaalainen" viitatessani vähemmistöetnisiin ryhmittymiin, mutta lainausmerkkien avulla pyrin korostamaan sen keinotekoisuutta ja ongelmallisuutta. Samalla tavoin voi periaatteessa kyseenalaistaa itsestään selvänä pidetyn valkoisen suomalaisuuden kategorian.

71 Aineistoni ei anna mahdollisuuksia tarkastella sitä, miten etnisestä suomalaisuudesta erottuvat nuoret tulkitsevat heihin kohdistuvaa sukupuolista (ja rodullistettua) häirintää ja miten suomalaisuus ja "ulkomaalaisuus" järjestyvät tällaisissa kohtaamisissa (ks. Hautaniemi 2004; Rastas 2003, 11-12; ks. myös Räthzel 2000; Gardner 1995, 115). En myöskään pysty tarkastelemaan sitä, miten etnisestä suomalaisuudesta erottuvat nuoret, lähinnä pojat näkevät itsensä (mahdollisina) häiritsijöinä.

Välimeren ympäristöstä, Lähi-idästä tai Afrikasta tulleita, tietyistä maista eli Somaliasta tai Venäjältä kotoisin olevia tai jopa tiettyyn uskontokuntaan kuuluvia eli lähinnä islaminuskoisia poikia ja miehiä (ks. myös Keskinen 2001, 124). Tällaiset yksilöivät viittaukset eivät välttämättä vastaa henkilöiden todellista "alkuperää", vaan ne voivat olla arvauksia tai populaareja representaatioita. Kategorian kautta ei määritellä ainoastaan etnistä toiseutta, vaan myös erityistä sosiaalista ja kulttuurista tai jopa taloudellista asemaa etenkin silloin, kun viitataan niiden maiden kansalaisiin, joista monet ovat Suomessa pakolaisstatuksella. "Ulkomaalaiseksi" nimittämisellä nuoret haastavat ja kyseenalaistavat henkilön aseman ja kansalaisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa, suomalaiskategorian sisäpuolella. (Ks. myös Suurpää 2002; Wieviorka 1994, 182.)

Ulkomaalaiskategoriaa käytetään yhtäältä yhtenäisenä toiseuden ja suomalaisuudesta poikkeamisen kategoriana, mutta toisaalta sillä viitataan epämääräisesti ryhmään, jonka koostumusta ei edes pyritä tarkentamaan. Tytöt puhuvat haastatteluissa diskossa tai koulussa olevista "ulkomaalaisista", mutta eivät tarkenna minkä maalaisista on kysymys. Keskeistä on se, että ryhmät erottuvat tyttöjen silmissä enemmistösuomalaisista poikkeaviksi, "niiksi".

> SA: No ku sanot ulkomaalaisia, niin ketä sä tarkotat?
> VEERA: Siis kaikkii no tummaihosii ja emmä tiedä, mitä meiän koulus on, [mainitsee kaksi kansallisuutta, toisen Balkanin alueelta toisen Etelä-Aasiasta] ja emmä edes tiedä niit kaikkii, minkä maalaisii ne on, mut sit sillai, et kuitenki eroo hyvin ettei oo suomalainen tai huomaa siitä.

"Ulkomaalaisuuden" perusteeksi nimetään siis havaittavissa olevat ruumiilliset erot, erityisesti ihonväri (ks. Rastas 2002), mutta myös kieli, uskonto sekä tieto tai arvaus henkilön tai hänen vanhempiensa synnyinmaasta. Vaikka "ulkomaalaisuuden" kategoria on tässä kontekstissa ennen kaikkea maskuliinisuuden kategoria, sitä tarkennetaan myös iän ja läheisyyden mukaisilla erotteluilla.

Esimerkki viimeksi mainitusta on joidenkin tyttöjen tekemä erottelu oman koulun mukaviin ja nimeltä mainittuihin ihmisiin ja tietyissä kaupunkitiloissa, kuten Asematunnelissa oleskeleviin vieraisiin "ulkomaalaisiin". Kummatkin edustavat suomalaisuudesta erottuvaa etnistä toiseutta, mutta ensin mainitut voidaan joissakin yhteyksissä sisällyttää "meihin" silloin, kun puhutaan oman koulun oppilaista. Toiseus ei siis ole yhtenäinen kategoria, vaan siinä on erilaisia vivahteita ja hierarkioita (Yuval-Davis 1997, 47). Yhdessä ryhmähaastattelussa tytöt kuvaavat Asematunnelissa oleskelevia ryhmiä - jotka käytännössä koostunevat lähinnä miehistä - liioitellen, mikä naurattaa heitä itseäänkin. Toisaalta kuvauksessa on kyse siitä, että paikka leimaa siinä liikkujat. On syytä muistaa, että Helsingin päärautatieaseman seutua on perinteisesti pidetty levottomana paikkana, toisin sanoen monikulttuurisuuden lisääntyminen ei sinällään ole tehnyt aluetta turvattomaksi. Jos siis esimerkiksi ketä tahansa Kalliossa seisoskelevaa naista epäiltiin jossain vaiheessa 1990-lukua prostituoiduksi (Koskela 1997b, 79-81), Asematunnelissa seisoskelu saattaa leimata maahanmuuttajia ja miksei myös muita nuorisoryhmiä rikollisiksi huumeidenkäyttäjiksi.

> SUVI: Siis jotkut ulkolaiset, ei tietenkää kaikki mut just Asematunnelin ulkolaiset porukat esimerkiks. Ne on just semmosii.
> SA: Mimmosia?
> SUVI: No ne käyttää huumeita, ei ny ehkä kaikki.
> NOORA: Sit just pöllii koko ajan jostain jotain.
> SUVI: Hirveet rikosrekisterit [naurahdus].

Monissa ainekirjoituksissa ja haastatteluissa puhe "ulkomaalaisista" tai johonkin etniseen ryhmään kuuluvista nostaa etnisen taustan päällimmäiseksi ja jossain määrin poikien ja miesten toimintaa selittäväksi kategoriaksi (ks. myös Räthzel 2000, 140). Kun tytöt kertovat epämiellyttävistä kohtaamisistaan tuntemattomien vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvien poikien kanssa, he nimittävät

näitä pelkästään "ulkomaalaisiksi". Etninen toiseus nousee tyttöjen kertomuksissa sukupuolikategorian ohi kuvittamaan tilannetta ja kohtaamista (ks. myös Staunaes 2003, 107; Honkatukia 1998, 210). Samalla keskustelu siirtyy sukupuolten välisistä valtasuhteista tai ikäkausiselityksistä kulttuurien tai kansallisuuksien välisten erojen ja jännitteiden arvioimiseen.

Sekä tyttöjen että poikien suhde vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluviin poikiin on monitasoinen, mutta erityisesti poikien teksteissä ja puheessa painottuvat negatiiviset arviot "ulkomaalaisista" ja "ulkomaalaisuudesta". Painotusta voi arvioida niin, että "ulkomaalaisuus" tarjoaa tutkimuksen kontekstissa etnisesti suomalaisille pojille (fiktiivisen) kategorian, johon moraalisesti paheksuttava toiminta voidaan ulkoistaa. Tytöt sekä tuottavat että purkavat yleistäviä stereotypioita.[72] Tyttöjen kertomukset julkisilla paikoilla tapahtuvista "ulkomaalaisten" lähestymisistä muodostavat ison kirjon niin lähestymisten muodon, sisällön kuin niiden herättämien tunteiden suhteen. Miellyttävimmässä tai neutraaleimmassa päässä ovat arkiset jutustelut.

> MINNA: Olikse viime viikol, ni ulkomaalaiset, ne vaa rupes, et haluut sä jutella mun kaverin kaa? Se vaa pyys, mä olin just sen Annikan kanssa. [...] Sit ne vaa pysäytti meiät, sit me jäätiin vaa vähäks aikaa siihen sit me vaa juteltiin vähä sillee. Et en mä nyt ollu mitään ajateltu, et pitää niitten kaa, ku muuten vaa juttelee.

Minnan ja Veeran haastattelu on kuvaava esimerkki siitä, kuinka suhde etniseen toiseen on monikerroksinen, vaikkakin aina kategorisoiva ja erotteleva: sitä suvaitaan, ihaillaan, siihen suhtaudutaan uteliaisuudella ja epäilyksellä. Tytöt tuovat esille "tummaihoisia" tai joitakin ryhmittymiä kohtaan tuntemiaan yleistäviä ennakko-

72 Asennekyselyjen mukaan tytöt suhtautuvat poikia myönteisemmin maahanmuuttajiin (helsinkiläisnuorten asenteista ks. esim. Keskinen 2001, 123).

luuloja, mutta he myös purkavat niitä. Yksi tällainen esimerkki on se, kun Veera haluaa muistuttaa häntä auttaneesta miehestä ja näin moninaistaa kuvaa "ulkomaalaisten" miesten motiiveista lähestyä tyttöjä.

> VEERA: Mut yleensä kyl tummaihoset tulee, no ei ahdistelee, mut sillai.
> MINNA: Niin ne sanoo sä oot kaunis, sä oot kaunis, et joo.
> VEERA: Niin no mä oon tavannut yhen tai no oon mä tavannut montaki, mut just se kuka tuli siellä portaissa häätää niitä [Veeraa kähmineitä poikia], et se oli must tosi kiltisti tehty tai sillai järkevää, et se oli sit sellanen.

Heidän kuvauksissaan "ulkomaalaisperäinen" tausta edustaa myös eksoottista ja kiinnostavaa erilaisuutta, johon halutaan tutustua tai jota ihaillaan (vrt. Rastas 2002, 13; Tolonen 2002, 252). Veera kertoi haastattelussa seurustelevansa maahanmuuttajapojan kanssa, liikkuvansa vapaa-aikanaan "ulkomaalaisten kaa aika paljon", haluavansa tutustua nimenomaan "ulkomaalaisiin" ja pyrkivänsä tiettyyn lukioon, koska "siel on lisää tummaihosii, tai ulkomaalaisii paremminki". Myös Minna kertoo ainekirjoituksessaan ja haastattelussa Gloriassa tapaamastaan "ihanasta puoliksi italialaisesta namupalasta". Minna oli ollut jo jonkin aikaa kiinnostunut pojasta ja halusi tutustua tähän, vaikka se vaati häneltä pitkämielisyyttä ja jatkuvaa rajanvetoa oman (ruumiillisen) integriteetin suhteen: "Tän puoli italianon kanssa kävi vielä paljon muutakin, mutta en menettänyt sentään neitsyyttäni." Minnan puntarointi pojan kiinnostavuuden ja tämän, ainakin jälkeenpäin arvioiden, häiritsevän käytöksen välillä päättyy niin, että Minna päättää olla tapaamatta poikaa enää. Ilmaisu "puoli-italialainen/italiaano" voi viitata pojan etniseen taustaan, (josta toinen puolikas jätetään määrittelemättä), tai se voi olla vain tapa kuvailla poikaa yhdistämällä ulkonäöstä saatavia vihjeitä italialaisuuden stereotypioihin. Joka

tapauksessa toistuvat viittaukset pojan joko todelliseen tai fiktiiviseen etniseen taustaan rakentavat eroja erisävyisten valkoisuuksien välille ja tulkitsen viittausten selittävän sekä pojan kiinnostavuutta että tämän päällekäyvää käytöstä.

Lähinnä aikuisilta "ulkomaalaisilta" miehiltä tytöt kertovat kuulevansa vihellyksiä, taputuksia, kohteliaisuuksia, ulkonäköön liittyvät mairittelevia kommentteja tai kutsuja liittyä seuraan. Tyttöjä tämä huomio hämmentää. Vaikka imartelevat kommentit kuten kauniiksi kehuminen tuntuisivat joskus mukavalta, tytöt eivät halua suhtautua niihin tosissaan tai noteerata niitä, koska he arvioivat niihin liittyvän taka-ajatuksia: "Emmä kyl oikee ota niit tosissaa, ku mä tiän et niil on varmaa joku yks tavote" (HT05). Joskus tavoite on puettu suoraksi ehdotukseksi, jollaista ei kuvata mieluisana, tervetulleena tai varteenotettavana (vrt. Rastas 2003, 11-12), mutta jolle haastattelutilanteessa voi nauraa.

> NOORA: Sit heti vaa, et "Hei tuuks sä kävelee, tuuks sä mun mukaan?"
> SUVI: Ni mennääks teille vai meille? [naurua]

Epämiellyttävät lähestymiset sisältävät suorasukaisia ja törkeitä ehdotuksia, "sit turkkilaiset aina oikeen jää piinaamaan ja yrittää kaikin keinoin saada sut niiden mukaan" (AT32), tai niihin liittyy käsiksi käyminen.[73] Liisan esimerkin perusteella huutojen sisältö voi

73 Omana ryhmänään ovat karkeat, väkivaltaa tai sen uhkaa sisältäneet yksittäiset ahdistelutapaukset, joita käytetään perusteena kärjistetyille yleistyksille ja joiden kautta rikollisuus ja etninen toiseus kytketään vahvasti yhteen. Yksi haastattelussa olleista pojista kertoi karkeasta ahdistelutapauksesta, jossa tekijällä oli vähemmistöetninen taustan. Hänelle kertomus oli esimerkki paitsi tyttöihin kohdistuvasta ahdistelusta myös tietyistä "ulkomaalaisista". Poika ja hänen ystävänsä olivat myös reagoineet tytön kokemukseen kyseisiin ulkomaalaisiin kohdistuneella ilkivallalla, jota epäilemättä motivoi pojan myöhemmin haastattelussa esille tuoma henkilökohtaisten skinhead-kytkösten värittämä ennakkoluulo maahanmuuttajia kohtaan.

vieraan kielen takia jäädä epäselväksi, mutta se tulkitaan kuitenkin epämiellyttävänä.

> LIISA: Ne huutaa oman maan kielellä. Mut sitte näyttää siltä, et ne huutaa jotai hirveetä. En mä tiedä onks se oikeesti. No kyl mä luulen, et ne huutaa jotain pahaa. Koska ne aina nauraa ja sit ne jotai vaan "häää" ja iskee silmää sillee.

Häirinnän rodullistaminen

Brittiläinen Rachel Pain (2001, 910) esittää, että valkoihoisten rikoksenpelko on lisääntyvässä määrin rodullistunut (racialised) eli maahanmuuttajat tai tietyt etniset ryhmät leimataan pelottaviksi ja todennäköisiksi rikoksentekijöiksi (ks. myös Hautaniemi 2004, 84, 112). Painin ajatuksella on kaikupohjaa myös omassa aineistossani. Jossain määrin myös häirintää pyritään rodullistamaan esittämällä väitteitä siitä, kuinka häiritsijät ovat "useimmiten" tai "aina" muita kuin valkoihoisia suomalaisia poikia. Tarkastelen tällaisia väitteitä kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä näen niillä olevan yhteyksiä erityisesti tyttöjen tai heidän ystäviensä kokemuksiin. En tarkoita tällä sitä, että tyttöjen häiritsijä todellisuudessa edustaisi aina etnistä toiseutta vaan sitä, että jos monikulttuurisessa Helsingissä asuvat tytöt joutuvat poikien tai miesten häirinnän kohteeksi, tekijöiden joukossa on epäilemättä muidenkin etnisten ryhmien edustajia kuin vain valkoihoisia suomalaisia. Toisaalta väitän, että etninen toiseus ylikorostuu häirintäkokemuksista kerrottaessa niin, että vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvien poikien tai miesten teot erottuvat ja muistuvat mieleen päällimmäisinä (ks. myös Yuval-Davis 1997, 51). Garderin (1995, 45) mukaan häiritsijöiden ja häirinnän havaitseminen on valikoivaa, niin että ihmisillä on vaikeuksia nähdä heidän kanssaan samaan (esimerkiksi etniseen) ryhmään kuuluvien taholta tulevaa julkista häirintää. Gardnerin tutkimuksessa sellaiset väitteet, joissa häirinnästä syytettiin yleisesti afro-amerikkalaisia miehiä, mutta ei osattu kertoa konkreettista esimerkkiä, näyttäy-

tyivät lähinnä keinona pönkittää rasistisia näkökantoja (mts. 112). Yleistävien väitteiden taustalla ovat kansallisuuksiin ja etnisiin ryhmiin liitettävät sukupuolittuneet ja seksualisoituneet stereotypiat ja ennakkoluulot, jotka merkityksellistävät sekä kohtaamisia että niiden tulkintoja jälkikäteen (ks. Ruddick 1996, 139; ks. myös Honkatukia 1998, 215). Asetelmaa voi verrata edellisen alaluvun poikapuheen taustalla oleviin kokemuksiin ja yleistyksiin, mutta sukupuolessa ja etnisyydessä on kyse erityisistä historiallisesti ja kulttuurisesti määrittyneistä eronteoista.

"Ulkomaalaisuus" ja tietyntyyppisen häirinnän rodullistaminen nousevat esille erityisesti niissä esimerkeissä, jotka sijoittuvat diskoon tai julkisille paikoille. Niiden poikien tai miesten, joiden kerrotaan joko puristelevan tyttöjä diskossa tai huutelevan ja ehdottelevan heille törkeyksiä julkisilla paikoilla, väitetään joissakin keskusteluissa olevan useimmiten "ulkomaalaisia" tai tiettyjen vähemmistöetnisen ryhmän edustajia. Suomalaiset rajataan joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti häiritsijäkategorian ulkopuolelle, vaikka omaa kategorista näkemystä saatetaan myös samassa keskustelussa kyseenalaistaa.

> LIISA: No jos on kauhee tungos, sä et ees nää ketä sulle tekee mitään. Tai siis ne somalit, ne tekee kaikille silleen, jos on jossai diskossa. Mut jos mä oon tavallisis jossai pippaloissa, vaik siel ois kuin paljo ihmisii, niin ne on suurin osa kuitenki aina suomalaisii [...] ni ei siel ikinä mitään o tollasta, vaik siel ois kuin paljon ihmisii. [...] Et mä en ymmärrä [naurahdus], mikä siin on niin hauskaa niitten sellasten somaleitten, tai en mä tiedä, ketä ne puristaa. Voihan ne olla suomalaisiiki.

Joissakin keskusteluissa väitettä seuraavasta vastaväitteestä siirrytään takaisin tukemaan alkuperäistä yleistystä. Myös Olli syyttää ensin vähemmistöetnisiä ryhmiä siitä, että diskoissa ylipäänsä tapahtuu kähmintää, mutta myöntää myös suomalaisten tekevän

samaa. Hän kuitenkin pyrkii tukemaan ensin esittämäänsä väitettä kansallisuuksiin kytkemillään oletuksilla. Pojan viittaus "naistenmiehiin" peilautuu erityisesti mustiin miehiin liitettäviin seksualisoituneihin stereotypioihin (ks. myös Yuval-Davis 1997, 51).

> SA: Monet tytöt puhu siitä et diskoissa jotkut tulee kähmimään.
> OLLI: Diskoissa on venäläisiä ja somaleita, se johtuu siitä.
> SA: Aijaa?
> OLLI: Ei no ei, kylhän suomalaisetki sitä tekee, mut, mut venäläisil ei o yleisesti ottaen kovin paljo hyvä moraali ja monet somalit taas [...] ne luulee, et ne on hirveit naistenmiehii.

Myös Inkan, Tiian ja Marin diskokeskustelu etenee samansuuntaisesti. Puhe somaleista siirtyy kuitenkin yleisesti poikiin, kun Mari ihmettelee, mitä "joku jätkä saa, ku se saa puristaa jotain muijaa perseestä". Tiia palauttaa keskustelun maskuliinisuudesta etnisyyteen ja essentialisoi somalipoikien toiminnan. Häirintä, tässä ruumiillisen integriteetin loukkaaminen, määrittyy siis (maskuliinisen) somalilaisuuden luonnollistettuna ominaisuutena (ks. myös Razack 2004, 131, 167).

> TIIA: Se on niiden somaleiden puuhaa.
> INKA: [Naurahdus] Nih.
> TIIA: [Painokkaasti] Oikeesti, emmä nyt rasisti siis sillai, mut minkäs sille mahtaa ku ne on tollaisii.

"En ole rasisti, mutta..." on yleinen tapa kehystää väitteitä, joiden negatiivissävytteinen leimaavuus perustuu etnisyyteen ja rodullistamiseen. Sillä pyritään asettumaan rasismin ulkopuolelle (ks. myös Frankenberg 1993, 6) ja samalla vakuuttamaan kuulija siitä, että käsityksen pohjana ei ole yleinen ennakkoluulo, vaan tieto, joka määrittää väitteen neutraaliksi toteamukseksi siitä, kuinka asiat

ovat. Nuoret perustelevat näkemyksiään omilla tai toisten huonoilla kokemuksilla tai sillä, ettei heillä ole "mitää positiivisii kokemuksii niitten kans". Voi tietysti miettiä, mistä nuoret ottavat etäisyyttä, kun he kieltävät olevansa rasisteja.

Yhdessä kolmen tytön haastattelussa tytöt muistelevat isiensä käyttämiä halventavia ja rasistisia nimityksiä. Tytöt listaavat nimityksiä huvittuneina toisaalta kauhistuneina, ja he kertoivat tapauksista, joissa isien julkilausuttu rasismi on hävettänyt heitä. Isien kielenkäyttöön siis otetaan etäisyyttä, mutta se on silti hyvin tyttöjen mielessä ja toistettavissa (ks. myös Suurpää 2002, 177). Nuorten kommenttien perusteella henkilö, joka ei kohdista rasistisia tekoja tai kommentteja suoraan vähemmistöetnisiin ryhmiin, mutta toistaa heidän kuulemattomissaan rodullistuneita ennakkoluuloja tai "pyrkii vaan välttää niitten seuraa aina", ei täytä rasistin tunnusmerkkejä. Tätä kautta rasismi määrittyy äärimmäiseksi, irrationaaliseksi ja mahdollisesti väkivaltaiseksi suoraksi vihan- tai halveksunnan purkaukseksi vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvia kohtaan.[74]

Yleistävät ja leimaavat väitteet, joissa "ulkomaalaisuudesta" tai tummasta ihonväristä rakennetaan häiritsijän merkkiä nousevat monissa keskusteluissa yllättävän automaattisesti ja usein ensimmäisenä esille. Merkittävää on kuitenkin se, että monissa haastatteluissa, heti kun "ulkomaalaisten" käytökseen liittyvä yleistys on sanottu julki, sitä ollaan valmiita purkamaan tai siihen otetaan etäisyyttä. Marin, Tiian ja Inkan haastattelu on esimerkki keskustelusta, jossa mielipiteet vaihtelevat kärjistettyjen stereotypioiden rakentamisesta

74 En pyri tässä määrittelemään sitä, kuka on rasisti ja kuka ei, vaan tarkastelemaan pikemminkin ilmausten rasistisuutta. Se, että tytöt määrittelevät "ulkomaalaisen" vaaralliseksi "toiseksi", johon pyritään pitämään etäisyyttä on rasismia, mutta kuten tytöt esittävät, suhtautumistavoissa on eroja. Michel Wieviorka (1994) määrittelee neljä rasismin tasoa, joista "heikoimman" ajattelen sopivan kuvaamaan tyttöjen ajatuksia. Siinä rasismi merkitsee pikemminkin ksenofobisia ja populistisia ennakkoluuloja kuin ajatusmaailmaa jäsentävää ideologiaa tai toimintaa. (Mts. 182-184.)

niiden kriittiseen reflektointiin. Pitkässä haastattelussa on runsaasti ennakkoluuloisia tai leimaavia kommentteja, joita tytöt esittävät huvittuneina. Osittain nämä kommentit näyttäytyvät liioittelevana puhetapana, jota käytettiin myös muista teemoista puhuttaessa ja johon vanhasta tottumuksesta tartutaan ensimmäisenä. Marin pohdinta tulkintoja ohjaavista tekijöistä nousee keskustelussa, jossa vastakkainasettelu suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä on muodostumassa epäuskottavan mustavalkoiseksi.

> SA: No eiks sit suomalaiset kundit oo tollasia?
> MARI: Eii.
> TIIA: Eii. Paitsi kännissä. Kyl niitkin löytyy.
> INKA: Niin, ku ne on ihan sikajurrissa.
> MARI: Mut ei niit voi lajitella sillee, et suomalaiset on niin parhaita ja ne somalialaiset on niin surkeita, mut ihmiset vaa ajattele, et jos joku somalialainen tekee jotain vähä ahdistavaa, ni se on heti semmosta ihan huippuhirveetä. Mut jos suomalainen tekee saman, ni on sillee et no, oli toi nyt aika kusipää, mut ei toi nyt niin paha. Et siis ihonvärin perusteel kuiteski ihmiset, et jos se on tummaihonen, ni se tuomitaa periaattessa pahemmin.

Kuten Mari edellä pohtii, vähemmistöetnisiin ryhmiin kuuluvien poikien leimaaminen ja kaiken häirinnän laittaminen heidän vastuulleen on epäoikeudenmukaista ja siinä on osittain kyse etnisiin ryhmiin liittyvistä ennakkoluuloista. Osa näistä ennakkoluuloista on luonteeltaan yleisiä, mutta osa liitetään erityisesti naisten ja miesten välisiin suhteisiin ja niihin kytkettäviin kulttuurieroavuuksiin.

Ujot suomalaiset ja (liian) rohkeat "ulkomaalaiset"

"Ulkomaalaisten" tavoissa lähestyä tyttöjä niin diskossa kuin julkisilla paikoilla on tyttöjen mielestä piirteitä, jotka erottavat ne "suomalaisista" lähestymistavoista. Samalla "ulkomaalaisissa" pojissa

ja miehissä nähdään jotain perinteisestä suomalaisesta maskuliinisuudesta poikkeavaa. "Ulkomaalaisuus" ja suomalaisuus järjestyvät siis suhteellisiksi, toisensa edellyttäviksi konstruktioiksi (Ruddick 1996, 138,139), homogeenisiksi yhteisöiksi tai fiktioiksi (Yuval-Davis 1997). Yksi tyttöjen konstruoima ero suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä on siinä, että muilla kuin suomalaisilla (miehillä) on rohkeutta ja itseluottamusta ottaa kontaktia selvin päin, ujoilla suomalaisilla lähinnä vain humalassa.

> Suomalaiset miehet ovat hiljaisia ja sisään päin kääntyneitä. Siksi he useimmiten vain tuijottavat ja/tai kuiskaavat kaverillee kommentin vastaantulevasta tytöstä. He eivät ikinä tule juttelemaan tai sano pientä, mutta imartelevaa kohteliaisuuden sanaa, muutoin kuin ollessaan alkoholin vaikutuksen alaisena, tosin silloin sanat eivät ole enää niin kohteliaita eikä imartelevia. Ennemminkin ne ovat rivoja, epäkohteliaita ja aivan liian suorasukaisia ja johdattelevia tiettyyn suuntaan. [...] Ulkomaalaiset (varsinkin Välimeren rannikolta ja Afrikasta tulleet) ovat taas luku erikseen. Jos kaunis tyttö tai nainen kävelee heidän ohitseen saa hän varmasti huomiota osakseen vaikka miehet olisivat vesiselviä. Se kuuluu heidän kulttuuriinsa. Mutta taas viina muuttaa puheet liian suorasukaisiksi ja rivoiksi. Muistan kun noin kolme vuotta sitten olimme etelässä ja sain kuulla kommentteja ulkonäöstäni (hyvässä mielessä) aluksi häkellyin, mutta pakko myöntää olihan se imartelevaakin. (AT09)

Vaikka humalaisuus tekee lähestymisistä erityisen epämiellyttäviä, se on suomalaisessa yhteiskunnassa myös lähes itsestään selvä ja jossain määrin hyväksyttävä sekä ymmärrettävä selitys huonolle käyttäytymiselle ja miehen arvostelukyvyn pettämiselle. Humala tekee ihmisistä arvaamattomia, mutta alkoholin vaikutukset ovat myös tuttuja suomalaisille nuorille. Tätä kuvastaa seuraavan kir-

joittajan kommentti humalaisen käyttäytymisen ennustettavuudesta ja siitä selviytymisestä.

> Suomalaiset ovat niin ujoa kansaa, että alkoholin vaikutuksen alaisena ne suorastaan käyvät kiinni. Se ei kuitenkaan ole kovin suuri ongelma, sillä usein pystyy vain riuhtaisemaan irti. (AT50)

Tytöt esittävät ajatuksen ujoudesta yhtäältä kokonaista kansakuntaa, "meitä" määrittelevänä ja yhteisyyttä luovana luonteenpiirteenä, jonka kautta korostetaan eroa "ulkomaalaisiin" (ks. myös Gordon 2005b, 164). Toisaalta he korostavat sen vaivaavan erityisesti poikia ja miehiä: "Suomalaisista nuoristaki ni tytöt on rohkeempia ku pojat [...] suomalaiset ihmiset on kauheen ujoja, tytöt on enemmän äänessä sillee" (HT09). Suomalaiset ja "ulkomaalaiset" miehet esitetään toistensa ääripäinä, joista ensimmäiset ovat turhauttavan ja ärsyttävän arkoja ja ujoja tuppisuita ja toisilla on "ihan sikahyvä itseluottamus" (HT04). Ihannemies sijoittuisi jonnekin näiden välille. Suomalaiset pojat voisivat joidenkin tyttöjen mielestä kernaasti olla innokkaampia ja rohkeampia aloitteentekijöitä (vrt. Näre 2005, 91), kun taas "ulkomaalaiset" arvioidaan turhankin päällekäyviksi, joita "pitää vältellä" (HT05). Suomalaisten poikien ujoudesta puhutaan toisaalta huvittavan hellyttävänä. (Ks. myös Tolonen 2002; Jokinen & Veijola 1990, 66, 69.)

> ANNIKA: Nosturissa, ni siel monet [pojat] tulee tanssii. [...]
> ULLA: Niin ne on yleensä niit semmosii tumm... et suomalaiset on niin ujoja et ei ne sillee.
> ANNIKA: Paitsi se yks suomalainen ei oo [naurua]. Se vaa alko juttelee siin kaikkee, et minkä ikänen sä oot. Varmaan kaikist rohkein suomalainen mitä mä oon nähny. Ilman et se ei oo juonu mitää.
> ULLA: Tais olla ainoo [naurua].

Arvioissa, joissa kaupungilla huutelevien miesten väitetään olevan "aina niit tummaihosia" tai joissa todetaan varmaan sävyyn, että "ei suomalaiset oo tommosii!" (AT32) voi lukea myös pyrkimyksen puolustaa suomalaista miestä tai laajemmin suomalaisuutta. Jos suomalaisissa pojissa on vikaa tai he ovat lapsellisia, sitä ovat myös muun maalaiset miehet (ks. myös Gardner 1995, 116). Suomalaisuutta ei siis varsinaisesti ihannoida, mutta suomalaisten miesten ongelmallisena pidetty ujous määrittyy paremmaksi kuin "ulkomaalaisten" röyhkeä suorasukaisuus.

> Lehdissä lukee jonkun ulkomaalaisen vaihto-oppilaan haastattelu, jossa hän kertoo miten omassa maassa ollaan niin kohteliaita, kun taas Suomessa miehet haluavat vain seksiä, ainakin kun minulle on huudeltu että lähettäiskö meille tai jotain vastaavaa niin kyseessä on ollut ulkomaalainen (useimmiten) tummaihoinen tai sitten ne ovat olleet vanhoja humalaisia miehiä. (AT46)

> MARI: Ei mut oikeesti, ku jotkut espanjalaiset yleensä, ne on miljoona kertaa kohteliaampii ku suomalaiset miehet, tai et niil on käytöstapoja, mut sit niidenki joukost löytyy aina ne mustat lampaat, ne semmoset jotka on niin sikoja. Ne osaa olla kolme kertaa kohteliaampii ku suomalaiset, mut ne osaa olla kyl kolme kertaa pahempii sikoiki.

"Ulkomaalaiset" tai tummaihoiset muodostavat joissakin kommenteissa häiritsijän oletuskategorian, johon kuuluvien väitetään toimivan suomalaisista poikkeavalla tavalla. Jos suomalainen poika puristelee diskossa, hänet niputetaan samaan halveksittuun kategoriaan. Tällaisilla suomalaisuutta puolustavilla kommenteilla on yhteyksiä niihin yleistyksiin, joissa tietyt konfliktit tai ongelmat kuten toimeentulotukien väärinkäyttö ulkoistetaan tavalla, jossa annetaan ymmärtää, että ongelma on syntynyt vasta maahanmuutajien tulon myötä (ks. Rätzhel 2000, 120).

SA: Missä teiän mielest menee raja, et mikä on kivaa ja mikä on ahdistavaa tai häiritsevää?
TIIA: Ahdistelevaa on ku tummaihonen tai somali tulee puristelee perseestä.
MARI: Ei se mitää, jos joku suomalainen tulee juttelee tai joku tämmöinen
TIIA: Nii-i, siis sehän on ihanaa, siinähän on aivan imarreltu.
SA: Entäs sit, jos joku suomalainen tulee puristelee perseestä?
MARI: Ei. Se ei o kivaa.
INKA: Mul ei oo ikin käyny.
MARI: Mul on mut se ei oo kivaa. Siis silloin se menee ihan samaan joukkoon ku kaikki tummaihosetki.

Kuten edellä on tullut esille, tekijän etnisestä toiseudesta puhutaan asiana, joka tekee kohtaamisesta tai lähestymisestä epämiellyttävää. Seuraavassa ainekirjoituksessa poika mainitsee ainoana häiritsevänä kokemuksenaan sen, että "yhet somalit" - joiden sukupuolta ei taaskaan mainita - pyysivät häntä autoon.

> Mun mielestä se on ihan turha juttu koska mua ei ainakaan oo koskaan edes yritetty mitenkään häiritä tai ahdisteltu enkä ole kuullu että mun kavereitakaan olis ahdisteltu tai häiritty eikun onhan mua kerran yhet somalit pyytäny autoon mutta mä rupesin vaan nauraa ja lähdin siitä pois. (AP15)

Tytöt pyrkivät ymmärtämään erityisesti imarteluksi puettua lähestymistä sekä heidän omaa hämmennystään tarkastelemalla ei vain poikien välisiä eroja, vaan kansallisuuksien välisiä kulttuurieroja.

SUVI: Tai siis just jotkut, taas mä sanon ulkolaiset, mutku siis jotkut ulkolaiset varsinkin ku ne on niin hirveen, niiden

> kulttuuri on sellasta, että ne on hirveen sellasii sillai avautuvia sillee. Sit me ei olla totuttu yhtään sellaseen, ku ne tulee tuolla hymyilee ja kattelee heti...

Kulttuuriero merkitsee sekä sitä, että tytöt tekevät tulkintoja "ulkomaalaisten" miesten kommenttien merkityksistä, että ennakoivat sitä, miten miehet tulkitsevat heidän käyttäytymistään oman kulttuurinsa kautta: "Hirveän usein ulkomaiset miehet uskovat, että heille hymyileminen merkitsee, että haluaa sänkyyn" (AT37). Kulttuuripohdinnoissa on toisaalta kyse erojen reflektoinnista, mutta usein niissäkin rakennetaan essentialisoivia ja hierarkkisia kategorioita. Vieraan kulttuurin edustajat, "ulkomaalaiset" määrittyvät yksinkertaisiksi luonnonlapsiksi, jotka suomalaisiin miehiin verrattuna ovat vielä huonompia kontrolloimaan viettejään ja hormonejaan (Scott & Lyman 1972, 49; ks. myös Jokinen & Veijola 1990, 69).

Kulttuurieroihin vetoamista voi käyttää sekä konfliktien purkamisessa ja lieventämisessä kuin vastaansanomattomana selityksenä häirinnälle (ks. myös Razack 2004). Yksi esimerkki tästä on Liisan kertomus perheestä, jossa hän oli aiemmin käynyt paljon ystäviensä kanssa. Ulkomailta Suomeen muuttanut perheenisä oli "puristellut peffasta" Liisan ystäviä, mikä Liisan mielestä ei ollut "kauheen pelottavaa" mutta silti inhottavaa. Kun tytöt olivat kertoneet miehen käytöksestä tämän suomalaissyntyiselle vaimolle, hän oli Liisan mukaan sanonut "se on sen maalaisten tapa alistaa naista" ja näin kuitannut asian essentiaalisilla kulttuurieroilla, joille ei voi mitään.

Etnisyyttä ja häirintää käsittelevissä keskusteluissa tasapainoillaan erilaisten diskurssien, kulttuuristen käytäntöjen ja tunteiden välillä. Häiritseviä tai hämmentäviä tilanteita, joita tytöt määrittelevät etnisen toiseuden tulkintakehyksessä voi tarkastella siltä kannalta, että kulttuuri- ja/tai kielierot tuovat tilanteeseen vierautta ja ennakoimattomuutta, jotka vaativat lähinnä tytöiltä uudenlaisia tulkintoja ja rajantekoja. Etnisyyteen tai ihonväriin sekä niihin liittyviin stereotypioihin viittaaminen voi siis yhtäältä olla tytöille tapa

käsitellä ja tehdä ymmärrettäväksi arjen pelkoja ja hämmentäviä tai ikäviä kokemuksia (vrt. Smith 1984). Tytöt voivat myös käyttää rasistisia kommentteja häiritsevissä tai uhkaavissa tilanteissa "vastauksena" esimerkiksi huoritteluun (von Plato 2003, 142; Gardner 1995, 9) vaikka näin muotoiltuja esimerkkejä ei tule esille omassa aineistossani. Eroista puhuminen on väistämätöntä mutta myös ongelmallista, sillä leimaavan lokeroivalla ja rasistisella retoriikalla on vahva asema nuorten tavassa jäsentää ympäröivää maailmaansa. Vaikka rasismiin otetaan etäisyyttä, se säilyy hyväksyttävänä ajatussuuntauksena siinä mielessä, että sitä ei tuomita tai torjuta kokonaan.

Vetoaminen poikkeavuuteen

> Kun lapsia kehotetaan varomaan tuntemattomia ihmisiä, kun heille selitetään jotakin seksuaalista tapausta, niin heille usein puhutaan sairaista ihmisistä, mielipuolista ja hulluista. Se on helpoin selitys. Tyttö, jota vieressä istuva mies kähmii elokuvissa, jolle ohikulkija avaa sepaluksensa, luulee olevansa tekemisissä hullujen kanssa. (de Beauvoir, 1999/1949, 176.)

Simone de Beauvoirin muotoilua mukaillen helppo ja ymmärrettäväksi tekevä selitys sukupuoliselle häirinnälle on viitata tekijän sairauteen tai mielenvikaisuuteen. Tämä on myös erityisesti poikien lähtökohtana monissa ainekirjoituksissa. He määrittelevät häiritsevän miehen poikkeavan "terveen" tai "normaalin" (maskuliinisuuden) kategorioista (ks. Wise & Stanley 1987). Tällaisten "sairaiden" tai "häiriintyneiden" ihmisten esitetään tarvitsevan hoitoa ja/tai rangaistusta tai heidät pitäisi kirjoittajien mielestä "toimittaa johonkin". Nämä määrittelyt esitetään yhtäältä itsenäisenä, tyhjentävänä selityksenä, mutta toisinaan ne kietoutuvat muihin, kuten ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviin määrittelyihin.

Poikkeavuus nähdään yhtäältä patologisena ja ehdottomana kategoriana, jonka kaukaisena vastinparina ovat terveet tai normaalit ihmiset. Tällaisen poikkeavuuden olemassaolo ja sitä kautta myös häirintä tai ahdistelu nähdään joissain kommenteissa elämään kuuluvana ja väistämättömänä tosiasiana: "Mitä sitä kommentoimaan, maailma on kuitenkin täynnä pervoja" (AP19). Seuraavassa esimerkissä sukupuolinen häirintä ja tekijän poikkeavuus kytketään yhteen niin, että vain "vakavat asiat" voi luokitella häirinnäksi ja vain poikkeava henkilö, tässä pedofiili, syyllistyisi vakavaan häirintään. Tosin tässäkin esimerkissä ahdistelutilannetta ei selitetä vain miehen poikkeavuudella, vaan myös tytön omalla toiminnalla.

> Minun mielestäni on naurettavaa että väitetään ja valitetaan koko ajan jostain ahdistelusta, tosiasiahan on että suurin osa johtuu siitä että nuoret tytöt ovat humalassa ja jäävät jonnekin Rautatieasemalle nyyhkyttämään, koska he eivät uskalla mennä kotiin. Sitten tulee jokin karvainen mies, kutsuu tyttöä: tule voin viedä sinut meille siihen asti kuin tokenet. Vakavat asiat tapahtuvat noin mutta pieni kähmiminen kuuluu asiaan. [...] Tosiasiahan on että Karvaiset miehet ovat lisääntyneet Suomessa. [...] Karvainen mies=pedofiili. (AP04)

"Pervoilla" ja "hörhöillä" viitataan siis toisaalta yleisesti ei-normaaleihin tai ei-terveisiin henkilöihin, mutta erilaisilla määrittelyillä, kuten viittauksilla pedofiileihin, tarkennetaan myös poikkeavuuden määritelmää. Seuraavan aineen kirjoittanut poika listaa erityisesti lapsia ja nuoria uhkaavien "hörhöjen" alakategorioita. Kategorisoinnin avulla maailmaa voi järjestää turvalliseen ja turvattomaan puoleen, mutta tässä normaalius näyttäytyy epävakaana kategoriana, joka saattaa yksittäisen henkilön mielenhäiriön takia rakoilla ja tehdä kenestä tahansa ahdistelijan.

> Poikaakin voidaan ahdistella siinä missä tyttöjäkin. Maailmassa on paljon erilaisia hörhöjä, joiden mielessä liikkuu ihan mitä sattuu, kuten pedofiilit, namusedät ja nixut. Pedofiilit raiskaavat lähinnä tyttöjä ja naisia, mutta jos kyseessä on joku homoäijä niin voi poikakin joutua uhriksi. Namu-sedät taas hakeutuvat koulujen ja tarhojen lähettyville ja jakavat erilaisia huume-karkkeja. Nixut ovat mielisairaita ihmisiä, jotka elävät toisenlaisessa maailmassa kuin normaalit ihmiset. Nixuista ei koskaan tiedä mitä ne aikovat tehdä. Poikia voidaan ahdistella myös koulussa tai koulumatkalla, kun jollain opettajalla tai toisella koululaisella kunnolla naksahtaa päässä. (AP11)

Nuorten ainekirjoituksissa karkeimmat ja äärimmäisimmät kauhukertomukset liittyvät usein juuri siihen, että jollain läheisellä ja tutulla "naksahtaa kunnolla päässä", ja koulutoveri, oma opettaja tai muu läheinen aikuinen osoittautuu kieroutuneeksi ahdistelijaksi. Näissä kertomuksissa kuvataan melko yksiselitteisiä häirintätapauksia tai karkeita ja väkivaltaisia ahdistelutapauksia, joissa paha kuitenkin saa palkkansa ja ahdistelija jää kiinni tai kuolee. Mustavalkoisissa kuvauksissa vastakkain asetetaan kaunis, juuri maalta kaupunkiin muuttanut tyttö, ja ilkeä pitkätukka, tai opettajaan luottavaisesti ja ystävällisesti suhtautuva tyttö sekä tytön ystävällisyyttä hyväkseen käyttävä miesopettaja. Myös Päivi Korhosen ja Meri Kuusen (2003, 69-70) tutkimuksessa tyttöjä häirinneitä opettajia pyrittiin määrittelemään patologisoivan tulkintakehyksen kautta (ks. myös Kosonen 1998, 123). Kauhukertomuksissa kuvattuja asetelmia kipeämpi ja vielä vaikeammin ratkottava on tilanne, jossa luottamuksen rikkoo läheinen henkilö, kuten poikaystävä, lähisukulainen tai perhetuttava (vrt. Näre 2000). Vain muutamat nuoret viittasivat tällaisiin asetelmiin hyvin yleisellä, mutta kuten seuraavassa ainekirjoituksessa, koskettavalla tavalla.

> Monesti nuorten palstoilla osuu silmään kysymyksiä tytöiltä jotka kysyvät mitä tehdä kun esim. isäpuoli, eno tai jopa oma veli tai isä ahdistelee eikä äidille tai kavereille uskalla kertoa tai sitten äiti tietää, muttei kiinnitä asiaan huomiota tai ei uskalla. Monissa ns. uusioperheissä voi esiintyä tätä samoin kuin kodissa jossa alkoholi on pääasiana ja uusia ihmisiä tulee ja menee. (AT36)

Erityisen ryhmän, kuten itsensäpaljastajien tai pedofiilien, mainitseminen ei välttämättä merkitse sitä, että sukupuolinen häirintä luettaisiin vain tietyn ryhmän syyksi, niin että "normaalit" tai läheiset ihmiset eivät voisi olla häiritsijöitä tai että mikään heidän tekemänsä ei olisi häirintää. Häiritsijän määrittely poikkeukselliseksi yksilöksi tai keneksi tahansa pojaksi ovat molemmat mahdollisia ja rinnakkaisia selitysmalleja. Samassa lauseessa ahdistelun syyksi voidaan kuvitella niin viattomalta kuulostava huomion hakeminen kuin psykologisoiva arvio lapsuuden ahdistelukokemusten toistamisesta. Seuraavassa ainekatkelmassa kirjoittaja mainitsee poikien tai nuorten ahdistelijoina homot ja pedofiilit, mutta myös "jotkut nuoret", jotka asiayhteyden kautta määrittyvät pojiksi.

> Harvemmin naiset tai tytöt kuitenkaan häiritsevät poikia ja miehiä. Enemmän miehiä ahdistelee homot, jotka voivat tulla ahdistelemaan vaikka WC:ssä. Tai vaikka julkisilla paikoilla. On sitten olemassa pedofiilejä jotka raiskaavat naisia metsissä, vessoissa ja missä nyt vaan huomaamattomasti pystyy. Pedofiilit käyvät käsiksi myös lapsiin, jotka he vievät kotiinsa ja hyväksikäyttävät ne ja joskus pahimmissa tapauksissa jopa tappavat uhrin. Jotkut nuoretkin ahdistelevat tyttöjä pakosta naimaan. Ja jos he eivät anna niin he joko pakosta ottavat tai levittävät vaikka huhuja kyseisestä tytöstä. (AP30)

Muutamissa poikien ainekirjoituksissa homous niputetaan yhteen "ihme perverssien" kanssa. Erityisesti tämä korostuu uimahalliin sijoittuvissa kuvauksissa, joissa pikkupoikia häiritsevät miehet asetetaan edustamaan homoseksuaalisuutta, joka määrittyy näiden miesten kautta epänormaalina kategoriana. Selkeä poikkeus homofobisiksi luokiteltavista kommenteista on seuraava ainekatkelma, jonka kirjoittanut poika erottelee toisistaan homouden ja pikkupoikien häirinnän.

> Homous on OK. En itse ole homo, hyväksyn asian vain sellaisena kun se on. Silti vaikka se on OK, inhoan sitävastoin miehen häirintäyrityksiä pikku poikaa kohtaan. Se, jos mikä on iljettävää. (AP36)

Poikkeaminen heteroseksuaalisuudesta kytkeytyy erään haastatellun pojan kommenteissa yhteen sen kanssa, että homoudessa rikotaan myös sukupuoleen liittyvää normatiivisuutta. Homot rikkovat pojan näkemyksen mukaan miehen kategoriaa tavalla, jota hän ei osaa määritellä tarkkaan, homot ovat "semmosii omituisii". (Ks. myös Lehtonen 2003, 146.) Hän tekee samantyyppisen erottelun homo- ja heteromiesten välille kuin haastattelun toisessa keskustelussa, jossa hän rakentaa eroa tyttöjen ja poikien välille koon ja voimakkuuden suhteen. "Normaali", hegemoninen heteroseksuaalinen maskuliinisuus siis konstruoituu erillisenä valta-asemana suhteessa "toisiin", sekä naisiin että homoihin (Holland et al. 1998, 27). Pojalle homot ovat lähtökohtaisesti ja osittain omasta valinnastaan - koska eivät harrasta kehonrakennusta - heikkoja ja heiveröisiä "neitejä". Neiti-nimitys on yksi osoitus siitä, kuinka naiseuteen liittyviä termejä voi käyttää derogatiivisessa mielessä sekä tytöistä että pojista, ja muuten melko neutraali nimitys saa poikien kohdalla vahvan halveksuvan sävyn (Kenway et al. 1998, 103). Haastateltu poika sijoittaa homot naisten tavoin itse edustamansa "oikean" maskuliinisuuden ulkopuolelle, mutta yhtenä erona on se, että kun hänen mielestään mies ei saa lyödä naista, hän

hyväksyy väkivallan homoja kohtaan. Tulkitsen pojan kommentteja kirjaimellisesti homofobisina, homopelkoisina siinä mielessä, että hänen stereotyyppinen käsityksensä homojen heikkoudesta toimii vakuutuksena hänen omalle kyvylleen torjua homojen tai homouden läheisyys (vrt. Lehtonen 2003, 144, 148).

Yksi normaaliusdiskurssiin mielenkiintoisesti peilautuva ja kietoutuva selitysmalli niin sukupuoliselle kuin muunkinlaiselle häirinnälle ja huonolle käytökselle erityisesti Suomessa on alkoholiin vetoaminen. Humalassa oleminen ja humalainen huono käytös ymmärretään tiettyinä aikoina ja tietyissä tiloissa enemmän tai vähemmän normaaliksi olotilaksi, toisin sanoen humalaisuus määritellään samanlaisena ymmärrettäväksi tekevänä selityksenä kuin mielenvikaisuus tai sairaus: "[Fyysistä ahdistelua] voi huomata joskus viikonloppuiltaisin mutta tähän mielestäni vaikuttaa yksi tärkeä tekijä, alkoholi." (AT07). Humala ei tee lähestymisiä miellyttävämmäksi, päinvastoin, mutta sen avulla ne voidaan selittää järkeenkäyvällä tavalla (ks. myös Honkatukia 2000, 38, 40.)

> Yleensä syy miksi ihmisiä ahdistellaan on se että ahdistelija on yksinäinen, humalassa, blosseissa tai jossain... eikä pysty tajuamaan mitä on tekemässä. Tunnin päästä ahdistelija ei muista mitä on tehnyt, mutta tehty on tehty eikä sitä saa tekemättömäksi. (AT31)

> Yli kolmekymmen vuotiaatkin voivat kännipäissään huudella kaikenlaista. [...] Ja huomaa aina kuinka paljon alkoholi vaikuttaa asiaan.(AT09)

Kuten edellisessä lainauksessa esitetään, humalaisuus selittää sellaista ristiriitaista tilannetta, jossa aikuinen ei käyttäydy aikuisuuteen kuuluvalla tavalla. Humala edustaa poikkeavaa olotilaa, joten myös sitä voidaan käyttää vapauttamaan häiritsevä mies täydestä vastuusta. Jos voi olettaa, että alkoholilla on osuutta ei-toivotuissa lähestymisissä, ei vastaavasti voi olettaa, että ihminen tietää mitä on

tekemässä. Alkoholiin vetoamista voi juuri "normaaliutensa" takia ajatella vaivattomana ja miellyttävänä selityksenä, jolloin ei tarvitse käsitellä pelottavaa poikkeavuutta. Yksi tytöistä kertoi haastattelussa, että hän oli kerran joutunut torjumaan poikaystävänsä isän humalaisen ehdottelun yhteisestä hotelliyöstä. Tämä tapahtui ravintolapöydässä, jossa oli istunut myös tytön poikaystävä. Tyttö oli pitänyt ehdotusta vastenmielisenä ja poistunut paikalta poikaystävänsä kanssa. Alkoholin ja huumeiden kautta hän pystyi jotenkin selittämään epätavallisen ahdistavaa tilannetta: "Se oli vetäny taas jotain, et se oli aika huono."

Aikuisten asiaton käytös voidaan tulkita merkkinä humalasta, mutta jos tekijä ei vaikuta humalaiselta, syytä etsitään humalaa patologisemmasta poikkeavuudesta.

> TANJA: Sit jos on kauheen paljon vanhempi, et sillon luulis et se tajuu, et tost ei tykkää kukaa [...] Tulee vähä mielee, et onkse nyt ihan terve, et jos kauheen paljon nuoremmat kiinnostaa.

Kun tytöt kertovat selkeästi epämiellyttävistä kokemuksista, joissa häiritsijä on ollut tuntematon, aikuinen mies, viitteitä ja vahvistusta miehen poikkeavuudesta etsitään tämän ulkonäöstä. Miestä saatetaan kutsua stereotyyppisen pedofiilin, tai "irstaan vanhan äijän" näköiseksi, jonka perverssiyden todisteeksi kelpaa "sellanen mieletön parta" (ks. myös Wise & Stanley 1987, 100, 109; Scott & Lyman 1972, 50).

Erityinen perverssin ahdistelijan kategoria on itsensäpaljastelijat. Heitä pidetään poikkeavina, mutta silti niin harmittomina, että heille voidaan nauraa ja heistä kerrotaan ironisoiden.

> Ahdistelua en ole itse kokenut, jos ei nyt oteta mukaan niitä lukuisia munansa heiluttelijoita, joita matkani varrelle on osunut. (AT42)

Haastattelussa Heli ja Tanja kertovat nauraen paikallisesta itsensäpaljastelijasta ja ihmettelevät, kuinka "joku voi olla niin tyhmä". Tanjan toteamus siitä, että paljastelijaa ei tarvitse ottaa vakavasti, koska "ei ne yleensä ehdota mitää" kertoo siitä, että kohtaamisten vaarattomuudesta on olemassa yleisesti jaettua tietoa[75] (ks. myös Gardner 1995, 22). Toisaalta kommentti kertoo siitä, että kyseisiä miehiä on silti jotenkin arvioitava eikä täyttä varmuutta harmittomuudesta voi taata.

Tekijän poikkeavuuteen, myös ulkoiseen, viittaaminen silloin kun häiritsevää käytöstä pyritään tekemään ymmärrettäväksi tekee asetelmasta tietyllä tavalla loogisen ja normaalin. Jokaisen "terveen ja järkevän ihmisen" oletetaan osaavan "hillitä tunteensa" ja pystyvänsä pitämään "näppinsä erossa" (AT18). Sitä vastoin on normaalia, että perverssit ihmiset käyttäytyvät perverssillä tavalla tai että sairaat eivät käyttäydy terveiden tavoin. Poikkeavuudesta tulee tällöin eräänlainen selitys tai jopa puolustus teoille siinä mielessä, että tekijän ei voi olettaa voivan ottaa täyttä vastuuta tekemisistään (Scott & Lyman 1972), mutta hänelle voidaan silti vaatia ankaraa rangaistusta tai hoitoa.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Selitystä siihen, miksi jotkut pojat ja miehet häiritsevät tyttöjä ja naisia haetaan sekä sukupuolten välisistä että sisäisistä eroista. Nuorten arvioissa pojat eroavat tytöistä perustavan laatuisesti hormonien, luonteen tai kovemman seksuaalivietin takia, erityisesti

75 Myös Glasgow'ssa tekemässäni ryhmähaastattelussa tytöt kertoivat, että itsensäpaljastelijoita voi pitää säälittävinä ja niille voi nauraa, mutta nuorempana sellaiseen törmääminen oli pelottavaa, koska ei ymmärtänyt, mistä on kysymys. Yksi tytöistä oli 7-vuotiaana nähnyt ystävänsä kanssa puistossa itsensä paljastelijan, kertonut siitä äidilleen ja ollut poliisilaitoksella tunnistamassa miestä kuvista. Tieto itsensä paljastelijoiden harmittomuudesta kuvataan siis iän ja kokemusten myötä opittuna.

murrosiässä. Vaikka yhtäältä häiritsevän käytöksen selitykseksi kelpaa pelkkä maskuliinisuus, poikien ja miesten kesken rakennetaan ikään liittyviä, kulttuurisia ja terveydellisiä eroja, joiden kautta tehdään ymmärrettäväksi sitä, miksi toiset ovat todennäköisempiä häiritsijöitä kuin toiset. Näitä selontekoja tarjoavat niin tytöt kuin pojat, mutta painotukset vaihtelevat jonkin verran sukupuolen mukaan. Kulttuuri- ja etnisyyseroja rakentavat lähinnä tytöt, ja pojat puolestaan nostavat voimakkaasti esille hormonien vaikutuksen tai viittaavat perverssiin poikkeavuuteen.

Tyttöjen poikiin kohdistamaa häirintää - sikäli kun se nähdään edes mahdollisena - ei pyritä selittämään niinkään tyttöydellä eli jollakin kaikkia tyttöjä yhdistävällä luonteenpiirteellä tai motiivilla vaan pikemminkin tytön poikkeavuudella. Yhtä lailla poikiin kuin tyttöihin sopivat sellaiset sukupuolineutraalit viittaukset, joissa häirintää selitetään nuoruuteen liittyvällä kömpelyydellä ja kokemattomuudella ihmissuhteissa. Häirintä voidaan nähdä erityisesti nuoruuteen kuuluvana sosiaalisten erojen rakentamisena niin, että “jotkut ns. “kovikset” saattavat “härnätä” jotenkin muita “ei-koviksia” ” (AP26). Tosin tämä ajatus kytketään aineistossa lähinnä poikiin niin, että häirintä nähdään osana tietynlaisen heteroseksuaalisen mieheyden rakentamista. Poikien aikuistumisen ytimessä on feminiinisyyden pelko, joka voi ilmetä vihamielisyytenä, erontekemisenä ja erojen ylläpitämistä suhteessa tyttöihin ja “vääränlaisiin” poikiin (Kenway et al. 1998, 135). Häirintä nähdään siis osana sekä nuoruutta tai murrosikää että maskuliinisuutta ja niiden äärimmäisenä ilmenemismuotona (mts. 110-111). Kyseessä ei ole kahtiajako hyviin ja pahoihin miehiin (Wise & Stanley 1987) vaan yleistys, joka koskee potentiaalisesti kaikkia poikia. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että molemmat diskurssit hyödyttävät poikia ja miehiä (ks. myös mts. 109). Häiritsevän tytön toimintaa ei selitetä “hormonien hyrräämisellä” tai murrosikään liittyvällä voimakkaalla seksuaalivietillä samaan tapaan kuin mitä tehdään poikien kohdalla. Häiritsevä tyttö määrittyy väärällä tavalla seksuaaliseksi ja rivoksi. Murrosikään liitettävät hormoniselitykset ovat siis ristiriidassa

feminiinisiksi ajateltujen ominaisuuksien kanssa (Hudson 1984 ref. Aapola 1999, 223). Tyttöjen ja poikien seksuaalisuus nähdään erilaisena niin perustaltaan kuin ilmenemismuodoiltaan: tyttöjen seksuaalisuus kytkeytyy yhteen järjen ja tunteiden kanssa ja poikien seksuaalisuutta ohjaavat hormonit ja halut. Sinikka Aapola (1999, 267) toteaa, että tyttöjen "'kypsyyttä' mitataan kyvyllä luoda uusia ihmissuhteita varsinkin toiseen sukupuoleen". Tämä tulee esille myös omassa aineistossani. Tyttöjen ja poikien välisissä suhteissa järkevät ja kypsät tytöt sietävät ja paimentavat himokkaita mutta kokemattomia poikia. Samalla kun tytöt ovat ymmärtäväisiä poikien käytöstä kohtaan, he säilyttävät kasvonsa, konstruoivat potentiaalisesta konfliktitilanteesta tasa-arvoisen, ystävällisen, normaalin kanssakäymisen muodon.

Aineistossa ei ole juurikaan esimerkkejä sellaisesta omakohtaisesta pohdiskelusta, jossa pojat tai tytöt reflektoisivat omia häiritsijäkokemuksiaan. Poikien ainekirjoituksissa monet pyrkivät nimenomaan tekemään eron itsensä ja häiritsijöiden välille toteamalla, että he eivät ainakaan tietoisesti haluaisi häiritä ketään eivätkä tiedä sitä tehneensä (vrt. Gardner 1995, 110). Samassa yhteydessä he saattavat tuoda vahvastikin esille ajatuksen hormonien ja heräävän seksuaalisuuden ohjailemista pojista, jotka eivät pysty vetämään rajaa miellyttävän ja epämiellyttävän huomion välille yhtä hyvin kuin tytöt (ks. myös Kenway et al. 1998, 105, 107.) On silti vaikea uskoa, että pojat eivät "lapsellisuuttaan" pystyisi lainkaan erottamaan ystävällismielistä kiusoittelua häiritsevästä (ks. mts. 107). Jane Kenwayn ja kollegojen (1998, 17-20, 106) tutkimuksessa olevassa esimerkissä kolme poikaa häiritsi neljää samalla luokalla ollutta tyttöä niin paljon, että sillä oli lopulta merkittäviä negatiivisia vaikutuksia tyttöjen hyvinvointiin ja koulunkäyntiin. Vuotta myöhemmin pojat olivat häpeissään tapahtuneesta, mutta he myös selittivät tekemisiään melko tyypillisillä puolustelevilla selonteoilla. He määrittelivät häirinnän vitsiksi, joka meni liian pitkälle ja vetosivat siihen, että he olivat häirinnän tapahtuessa kypsymättömiä ja epävarmoja eivätkä ymmärtäneet tekojensa seurauksia. Toisaalta tilanne oli niin

kärjistynyt, että pojille oli epäilemättä selvää, ettei kyseessä ollut mikään vitsailu ystävien kesken. (Mts. 107.)

Erilaiset dikotomiset, sukupuolta, etnisyyttä ja ikää yhteen kietovat stereotypiat ja pelot nousevat vahvasti esille nuorten kirjoituksissa ja puheessa, kun he pyrkivät ymmärtämään, mitkä ryhmät ovat häiritsijöitä, mitkä ryhmät rajataan häiritsijöiden ulkopuolelle ja ketkä ovat kohteita (ks. Day 1999, 310). Nämä stereotypiat ja pelot ovat myös paikallistettuja niin, että useimmiten ne sijoitetaan Päätorille tai kaupungille mutta tuskin ollenkaan omalle asuma-alueelle tai kouluun puhumattakaan omasta kodista (ks. myös mt.). Stuart Hall (1992, 256) toteaa, kuinka rasismi konstruoi mustan subjektin toiseksi mutta kaksinaiseksi (jalo villi - väkivaltainen kostaja). Tytöt rakentavat saman tyyppisen kahtiajaottelun puhumalla "ulkomaalaisista" pojista yhtäältä yltiöpäisen kohteliaina ja eksoottisina ja toisaalta suorasukaisina ehdottelijoina. Toisaalta myös suomalaisista pojista puhutaan joko ujoina tuppisuina tai humalaisina öykkäreinä. (Ks. Pain 2001, 899.) Vaikka tytöt eivät tuo esille, että he tuntisivat olonsa epätavallisen haavoittuvaksi silloin, kun häiritsijä on "ulkomaalainen", häiritsijän etninen toiseus merkitsee tutkimukseeni osallistuneiden näkökulmasta kulttuurista vierautta ja mahdollisesti myös vaikeutta ennakoida ja arvioida tilanteen vakavuutta tai sopivia selviämiskeinoja. Suomalaisten nuorten tai aikuisten taholta tuleva humalainen häirintä saatetaan puolestaan kokea ennakoitavissa olevana ja tuttuna, ja sitä kautta helposti ohitettavana ja selvitettävänä haittana[76]. (Ks. myös Suurpää

76 Glasgow'ssa tekemässäni ryhmähaastattelussa tytöt pohtivat häirinnän määrittelyä pitkälti sen ennustettavuuden mukaan. Erityisesti aikuisuus, mutta myös ulkomaalaisuus ja humalaisuus määrittyivät tekijöinä, jotka tekivät häiritsevästä miehestä arvaamattoman ja pelottavan ja tilanteen etenemisen ennustamisesta vaikeaa. Näiden ominaisuuksien kautta tekijä määrittyi toiseksi, josta ei voinut tietää, mihin tämä on kykeneväinen ("you don't know what he is capable of"). Oman ikäiset puolestaan määrittyivät sikäli harmittomina ja ennustettavina, että tytöt ajattelivat pääsääntöisesti pystyvänsä pitämään puolensa heitä vastaan.

2002, 111.) Demonisoidut vähemmistöetniset ryhmät ovat usein itse rasistisen häirinnän kohteina eli he saattavat julkisissa tiloissa olla sekä pelättyjä että itse pelokkaita (Pain 2001, 902). Asetelmassa, jossa aikuinen, "ulkomaalainen" mies häiritsee nuorta tyttöä, rodun, kansallisuuksien, iän ja sukupuolen väliset valtasuhteet risteytyvät tavalla, joka tuo jännitteitä sekä tytön tilanteiseen toimijuuteen että tekijän ja tämän "edustaman" etnisyyden arvioimiseen ja leimaavaan kategorisointiin jälkeenpäin (ks. myös Pain 2001, 910; Ruddick 1996, 139).

Häirinnän palauttaminen etniseen ja erityisesti mielenterveydelliseen toiseuteen tarkoittaa sitä, että kaikki paha ja negatiivinen voidaan rajata nuoren, normaalina pidetyn tai tyttöjen ihaileman suomalaisen maskuliinisuuden ulkopuolelle (ks. myös Kenway et al. 1998, 111; Honkatukia 2000, 42, 58; Honkatukia 2002, 71). Toiseus nousee esille häirintäkokemusten määrittelyn eräänlaisena lähtökohtana mutta myös päätepisteenä (vrt. Ferguson & Gupta 1993 ref. Day 1999, 309). Omanikäisen, valkoisen pojan käytös on helpompi normalisoida ja romantisoida heteroseksuaalisten ikäkausiselitysten kautta kuin iän tai etnisyyden kautta toiseksi määrittyvän pojan tai miehen, mutta tämäkään ei toki ole mahdotonta. Tyttöjen arviot siitä, ketkä yleisimmin häiritsevät heitä ovat keskenään ristiriitaisia, koska arvioihin vaikuttavat niin erot kokemusten tiheydessä kuin häirinnän määrittelemisessä. Todennäköisimmiksi häiritsijöiksi nimetään niin nuoret kuin aikuiset, suomalaiset kuin ulkomaalaiset. Tosin ainakin negatiivisesti latautuneet yleistykset eroavat toisistaan niin, että erityisesti "ulkomaalaisten" kohdalla yksittäisistä tapauksista on lyhyt matka yleistyksiin (ks. myös Day 1999, 310). Häiritsevästä käytöksestä tulee joissain kommenteissa "ulkomaalaisuuden" yksi luonnehdinta kun taas suomalaisista pojista puhuttaessa häirintä nähdään pojille tyypillisenä kömpelönä keinona osoittaa kiinnostustaan (vrt. Räthzel 2000, 133).

Tulkitsen yleistyksiä, joissa häiritsijöiden väitetään olevan useimmiten "ulkomaalaisia" (aikuisia) tai humalaisia aikuisia miehiä myös yrityksinä huojentaa mieltä sekä ymmärtää arki hallittavana,

vaikka niiden avulla pelkoja ei voikaan selittää kokonaan pois (ks. myös Gardner 1995, 114, 115; Wise & Stanley 1987, 108). Vaikka joissakin ainekirjoituksissa nostetaan esille, että kuka tahansa voi mielenhäiriön takia muuttua häiritsijäksi (vrt. mts. 10), tällaisen ajatuksen pitäminen mielessä tekee arjesta sietämätöntä. Nuorten kirjoituksissa ja puheessa ovat selvästi yleisempiä ne arviot, joissa uhkaavista ja epämiellyttävistä lähestymisistä vastaavat tiettyihin ryhmiin kuuluvat ihmisiin, joita voi tarpeen tullen varoa. Usein tämä tarkoittaa samalla sitä, että sellaiset ryhmät kuten "ulkomaalaiset" lukitaan ongelmallisiin positioihin. Nuoret ovat vanhempiensa varoitusten myötä oppineet suhtautumaan epäluuloisesti tuntemattomia ja epäilyttävältä vaikuttavia ihmisiä kohtaan. Tätä neuvoa saattaa olla helpoin soveltaa aikuisten kohdalla. Jos häiritsijät nähdään tiettynä, erillisenä ryhmänä kuten humalaisina tai enemmistösuomalaisista erottuvina "ulkomaalaisina", yksi keino välttyä häirinnältä on väistellä näihin ryhmiin luettavia henkilöitä kaupungilla tai diskossa. Toisaalta väistely ei ole käytännössä mahdollista ilman, että omia liikkumistottumuksia muutetaan radikaalisti. Häiritsijöiden kategorisoivia määrittelyjä voi ajatella kontrolloinnin välineinä, joiden kautta tehdään muukalaisuutta tai vierautta tutuksi ja ymmärrettäväksi sekä myös tarkennetaan omaa positioita (ks. Suurpää 2002, 109). Samalla häirintää määritellään joksikin muuksi kuin sukupuolipoliittiseksi kysymykseksi (Gardner 1995, 114; ks. myös Razack 2004).

8. Kokemusten käsitteleminen ja kertominen

Kokemuksista kertominen nousee tutkimuksessani esille kahdella tavalla. Ensinnäkin nuoret ovat tutkimukseni kontekstissa kertoneet asioita minulle ja ryhmähaastatteluissa myös toisilleen. Omien ja ystävien kokemuksista kertominen on merkinnyt niiden julkiseksi tekemistä, arvioimista, kontekstualisoimista, tulkitsemista, muokkaamista, joistakin asioista vaikenemista ja valikointia sekä kokemusten herättämien tunteiden käsittelyä. Jotkut tarinoista ovat olleet toistettuja ja moneen kertaan kerrottuja, mutta joukossa on joitakin, joita ei ole aiemmin kerrottu kenellekään. (Ks. myös Herbert 1989.) Toiseksi kertominen on teema, joka liittyy häirintäkokemuksen jälkeiseen toimijuuteen, siihen, miten nuoret ovat käsitelleet kokemuksiaan ja niiden herättämiä tunteita. Kokemuksia ja tunteita voi käsitellä myös yksin (Aapola & Kangas 1994, 19), mutta muille kertominen liittyy kokemusten ymmärrettäväksi tekemiseen ja on usein alkutekijä ulkopuolisen avun ja tuen saamiselle (ks. myös Husso 2003, 252). Kertomisen ohella tarkastelen nuorten käsityksiä siitä, miltä tahoilta he voivat tarvitessaan saada apua.

Mielenkiintoista kertomiseen liittyvissä pohdinnoissa on jälleen yhdenlainen rajanteko. Kenelle ja millaisista kokemuksista kerrotaan, ja jos niistä ei haluta puhua, niin miksi ei? Milloin tilanne arvioidaan sellaiseksi, että on selvittävä itse ja milloin pitää tai saa hankkia apua? Näitä kysymyksiä pohdittaessa palataan taas siihen,

että nuoret viittaavat ahdistelulla ja häirinnällä hyvin erityyppisiin tapauksiin, joiden skaala vaihtelee siedettävästä huomiosta karkeaan ja jopa kuolettavaan päällekarkaukseen. Kaikista kokemuksista kertominen ei tietenkään ole välttämätöntä eikä kaikkeen tarvitse hakea apua. Tällaisina näyttäytyvät erityisesti yhdessä ystävien kanssa koetut tavanomaisiksi tai harmittomiksi luokitellut tilanteet, jotka unohtuvat ja joille voi nauraa yhdessä.

> SUVI: Ei oo mitää sellasta, joka ois jääny häiritseen sillee pitemmäks aikaa. Et se on vaa sillee että viis minuuttia ehkä puhutaa, et hei vähä se äijä oli kauhee, ja sit se unohtuu.

Vakavaksi luokitellun tai pitkäkestoisen häirinnän kohdalla nuoret korostavat usein, että ei saa jäädä yksin ja että muille kertominen on ennaltaehto asioiden selvittämiselle ja toipumiselle. Vaikka kertomisen todetaan olevan vaikeaa, "viel vaikeempaa se on sit, jos sä pitkität sitä asiaa" (HT07). Kertomisen tärkeys korostuu, kun viitataan tapauksiin, joissa kohde on nuori ja tekijä aikuinen tai joissa nuorta "on satutettu/loukattu erittäin pahasti" (AT45). Kertomatta jättäminen mahdollistaa häirinnän jatkumisen, jonka puolestaan pelätään johtavan itsensä syyllistämiseen, muista ihmisistä eristäytymiseen ja aikuisikään ulottuviin pelkoihin. Tavassa, jolla tämä ilmaistaan, voi tunnistaa vaikutteita nuorille suunnatusta informaatiosta mahdollisten kriisien varalta sekä viitteitä psykologisoivan kielenkäytön yleistymisestä. Nuoret puhuvat paljon traumoista kokemuksia arvioidessaan (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 101). Trauma-puhe on yksi keino määritellä kokemuksia niihin, joista ei jää (harmittomat) ja niihin, joista voi jäädä traumoja (vakavat). Toisaalta kyse ei ole vain psykologisoinnista, vaan myös siitä, että osan häirintäkokemuksista tiedetään olevan uhrille traumaattisia (ks. Honkatukia 2002, 74, 77-78).

> Mielestäni tämä kiusaaminen ei ole turhaa vouhotusta vaan vakava ongelma ja jos ongelma etenee seksuaaliseen väki-

> valtaan niin eihän kiusattu enää uskalla mennä töihin tai kouluun. Ja jos kyseessä on herkempi henkilö niin hän voi saada traumoja ja sen jälkeen suhteiden luominen voi olla hankalampaa. Voi olla, että kiusattu ei enää luota muihin ja erakoituu. (AP03).
>
> Luin Ilta-Sanomista siitäkin kun mies oli pahoinpidellyt vaimoaan ja oli pistänyt vaimonsa alasti pakkaseen. Nainenkin oli pitänyt asiaa liian kauan omana tietonaan. Hänen olisi jo pitänyt aikaisemmin kertoa kaikki, jotta häntä olisi voitu auttaa aikaisemmin, jolloin hänelle ei jäisi niin pahoja traumoja. (AP31)

Kohteelle annetaan vastuuta oman tilanteensa selvittämisestä, mikä toisaalta tuntuu kohtuuttomalta mutta myös välttämättömältä, varsinkin niissä tapauksissa, joissa tilanteelle ei ole todistajia tai joissa yleisön tulkinta tilanteen miellyttävyydestä poikkeaa kohteen tulkinnasta.

Päivi Honkatukian (2002, 68) fyysistä ahdistelua kartoittaneessa kyselytutkimuksessa suurin osa oli kertonut tapauksesta ystävälle, mutta vain muutama opettajalle tai viranomaiselle. Vanhempia tutkimuksessa ei mainittu lainkaan. Käsittelen seuraavaksi nuorten pohdintoja kertomisen mahdollisuuksista, rajoituksista ja seurauksista yleisellä tasolla sekä sen jälkeen kertomisesta ystäville, vanhemmille ja viranomaisille. Koska koulussa nuorten ja opettajien institutionaaliset suhteet ja kirjalliset konfliktinratkaisumallit tarjoavat häirintäkokemusten selvittämiselle erityisen kontekstin, käsittelen koulukonflikteja, niistä kertomista ja niihin puuttumista erillisessä alaluvussa. Viimeisessä alaluvussa tarkastelen sitä, miten koulussa voidaan ylipäänsä puhua sukupuolisesta häirinnästä viralllisen opetuksen yhteydessä.

Häirinnästä kertomisen vaikeus ja valikoivuus

Ainekirjoituksissa esitetään, että koska sukupuoliseen häirintään liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu ja valistus ovat aiempaa avoimempia, niiden kautta häirinnästä on myös helpompi puhua ja häirinnän kohteeksi joutuneella nuorella on käsitys siitä, kenen puoleen kääntyä. Tätä yleisempi on ajatus, jonka mukaan häirintäkokemuksesta kertominen on itsestään selvästi hankalaa: "Tietysti monet eivät välttämättä uskalla kertoa jos on ahdisteltu" (AT02). Brittiläisen Carrie Herbertin (1989) tutkimus koulutyttöihin kohdistuvasta häirinnästä havainnollistaa kokemuksista kertomisen hankaluutta. Hänen mukaansa tyttöjen häirinnästä puhumista vaikeuttavat monet vaientamisen keinot, kuten aiheen intiimiys, syyllisyydentunne, pelko häirinnän jatkumisesta, maineen suojelu, kyvyttömyys tai epävarmuus nimetä tapahtumaa, tekijän tai oman perheen suojelu, pelko oman tarinan uskottavuudesta, muiden taholta esitetty vähättely ja häpeä (mts. 40, 128-130; ks. myös Korhonen & Kuusi 2003; Cairns 1997). Taustalla on siis ajatus, että aiheesta puhuminen hankaloittaisi asioita entisestään ja vaikeneminen auttaa unohtamaan asian. Pyrkimystä unohtaa ja ohittaa kokemus voi soveltaa niin lieväksi kuin vakavaksi tulkittuun tapaukseen.

Ainekirjoitusten yhdessä otsikkovaihtoehdossa esitin häirinnän olevan vaiettu ongelma (tai turhaa vouhotusta). Otsikko kannusti nuoria käsittelemään kertomisen ja vaikenemisen teemoja sekä yleisesti että omassa lähipiirissä. Muutamissa tyttöjen kirjoituksissa todetaan aluksi, että kirjoittajalla ei ole kokemusta häirinnästä eikä hän ole kuullut tai nähnyt kyseisenlaisia tapauksia. Tämän arvellaan johtuvan joko siitä, että häirintää ei ole yleistä tai että siitä ei kerrota.

> Tuttaviini, kaveripiiriini ei tietääkseni kuulu ketään seksuaalisesti ahdistelluksi tultua tai he eivät ole kertoneet. En ehkä itsekään kertoisi, jos näin tapahtuisi, mutta jos se on

> jatkunut jo pitkään voisi olla jotain hyötyä että siitä myös kertoisi. (AT25)

Osaltaan häirinnän vakavuus ja sen seuraukset kuin myös kertomisen vaikeus liitetään nuoruuteen: “Nuoren on vaikea löytää joku jonka kanssa puhua, vanhemmille se ei ole niinkään ongelma.“ (AP38). Toiseksi kertomisen vaikeutta perustellaan häirinnän uhriksi joutumisen tuottamalla häpeällä (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 87-88). Esimerkiksi raiskauksen uhriudesta puhutaan eräänlaisena leimana, joka on kierrättämisen arvoinen tieto ja joka muistetaan: “Kyl sana kiertää Koulunkulmal” (HT04). Häirinnän tai seksuaalirikoksen uhriksi joutumisen häpeä ymmärretään stigmatisoivana ja “likaavana”, kuten seuraava kirjoittaja asian muotoilee (ks. myös Honkatukia 1998, 166-167; 2002, 74). Samalla häpeä ehkäisee protestin ja tekee sanattomaksi. Lisäksi häpeästä irtautuminen voidaan nähdä vaikeana tai mahdottomana, koska se kiinnittyy henkilöön eikä tekoon, eikä sitä näin ollen voi sovittaa samalla tavalla kuin väärää tekoa. (Ronkainen 1999, 136-137, 142-143; ks. myös Husso 2003, 262.)

> Hmmm... nyt tuli vaikea... ehkäpä sukupuolinen häirintä on “vaiettu ongelma”, sillä en ole kuullut koskaan kenenkään ainakaan valittavan siitä. Olenhan minä tietenkin lukenut lehdestä juttuja joskus, joissa puhutaan sukupuolisesta häirinnästä... saattaapi olla, että siinäkin on yksi syys, miksi tämä asia on “vaiettu ongelma”, ei halua, että joutuu julkisuuteen, koska tuntee itsensä “likaiseksi”. Joskus on tullu luettua nimettömiä artikkeleja esim Me kaks -lehdestä, tai Sinä-Minä lehdestä, joissa kysytään neuvoa, että mitä tehdä kun OMA isä ahdistelee. Sekin on jonkunlainen merkki, että ei halua tulla esille. Siihenkin on syynä se, että häpeää, mutta ahdistelijanhan se pitäisi hävetä. (AT23)

Häpeä ja likaisuus paikantuvat siis epäoikeudenmukaisesti väärään henkilöön, uhriin eikä tekijään (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 83-84). Toisaalta tunne on jaettu, koska koko asetelma on häpeällinen erityisesti silloin, jos osapuolet ovat läheisiä toisilleen (ks. myös Ronkainen 1999, 137). Asiasta kertominen määrittyy uskaltamisena, koska joutuu paljastamaan tapahtuman ja ottamaan riskin sen suhteen, saako asialleen ymmärrystä.

> Paha asia tässä on se että ahdistelijat pääsevät kuin koira veräjästä. Uhri ei yleensä uskalla kertoa asiasta, sillä häntä itseään hävettää. Tai jos hän kertoo siitä, voi olla että ihmiset vähättelevät asiaa. (AT45)

Häpeään liittyy myös pelko siitä, että muut etsivät syitä uhriksi joutumiselle uhrista itsestään (ks. myös Honkatukia 2000, 33). Väkivaltaisissa suhteissa eläneiden naisten selviytymiskertomuksia tutkinut Marita Husso (2002, 262-263) kirjoittaa, kuinka erityisesti nuoret naiset korostivat kertomuksissaan tilanteen häpeällisyyttä, joka liittyi yhtäältä siihen, että he eivät kyenneet olemaan sellaisia tasavertaisia toimijoita, kuin mitä he itse tai ympäristö olisi voinut heiltä odottaa.

Häpeä ei suinkaan ole ainoa mahdollinen tunne, varsinkaan silloin, kun ennustetaan omaa käytöstä häiritsevässä tilanteessa. Samalla tavalla kuin jotkut tytöt luottavat kykyynsä selviytyä hankalasta tilanteesta, he uskovat kykenevänsä kanavoimaan tunteitaan jopa tavanomaisena pitämästään reaktiosta poikkeavalla tavalla, suuttumuksella. Tosin seuraavassakaan keskustelussa ei tarkenneta sitä, voisiko suuttumuksen ilmaista ja jos voi, niin miten ja mitä siitä seuraisi (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 90-91; Honkatukia 2000, 46).

> SA: Niin sä sanot, et ei oo sattunut mitään sellasta kauheen häiritsevää tai sellasta, ni jutteleeks tytöt keskenään näist jutuista?

KAISA: Kun mul ei o ollu kavereit ainakaa, kenelle ois sattunu mitää tommosii, ni ei mulle o ainakaa sanottu mitään. Et en mä sit tiiä jutteleeks, ku saattaahan se olla, että jotkut häpee sitä, et jos niille [...] tapahtuu jotain tommosta.
SA: Miks sä luulet, et sitte hävettäis?
KAISA: Sitä mä en osaa sanoa [naurahdus]. Kun ei mua itteeni ainakaa hävettäis, mä varmaan suuttuisin semmosest tai jotain.

Suvi Ronkainen (1999, 143-144) kirjoittaa, että naisten ja miesten suhde häpeään on erilainen ja palautuu näiden välisiin epäsymmetrisiin valtasuhteisiin. Ronkaisen mukaan miehet näyttävät irtautuvat naisia helpommin häpeästä "häpäisemällä, vihaamalla tai projisoimalla häpeänsä muualle" (mts. 144). Aineistossa on vähän pohdintaa siitä, onko tyttöjen ja poikien välillä eroja siinä, millaisia tunteita häirintä herättää tai miten nämä tunteet vaikuttaisivat kertomiseen. Pojat arvioivat, että itseen kohdistuvasta häirinnästä voisi olla helppoa kertoa ainakin silloin, kun tilanne olisi vastenmielinen tai kun uhriuden voisi jakaa jonkun kanssa.

SA: Luuleksä, et se ois jätkälle helppo kertoo häirinnästä.
TERO: No emmä tiedä. Must tuntuu, et jätkä varmaa sillee, jos sil o joku kaveri ollu mukana, ni sit se tietenki tulee heti kertoo, et meit ahdisteltii. Jos se on ehkä yksin ollu, ni ei se välttämättä tuu sit kertoo. Tai emmä tiiä, se riippuu ihan tapauksesta.

SA: Olisko siit helppo kertoo sit jollekki vai kertosit sä [jos toinen mies yrittäisi koskettaa uimahallissa]
OLLI: Totta kai. Siis totta kai, ilman muuta. Jos siin, jos se tulis kähmii tai jotain ni mullaha kilahtais ihan kokonaa päästä. Se on just ku tulee kuitenki semmonen olo sisälle, et mitä helvettiä. Et en mä kato tommosta.

Ei ainoastaan kertominen vaan myös sen keksiminen, kenelle puhua asiasta voi olla hankalaa: “Mä en edes tietäis, et mä en pystyis neuvoon varmaan siinä et kenelle pitäis puhua” (HT01). Tyttöjen mielestä mahdollisia keskustelukumppaneita ovat, usein tässä järjestyksessä, ystävät tai poikaystävä, vanhemmat, erityisesti äiti sekä ammattilaiset ja viranomaiset. Ikätoverit ovat nuorille ylipäänsä tärkeitä vertailukohtia seksuaalisuuteen ja siihen kytkeytyviin konflikteihin liittyen, ja kokemusten vertailu ystävien kanssa auttaa nuoria luokittelemaan omia kokemuksiaan (Stich & Dannenbeck 2000). Parhaat ja luotettavat ystävät kuvataan ensisijaisena vertaistuen antajana, joiden kanssa voi puida yksittäisiä tapauksia tai miettiä, mitä tehdä pitkäkestoisissa tai vakavaksi luokiteltavissa häirintätapauksissa.

Konkreettiset esimerkit vakavien häirintätapausten eli seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamisen selvittämisestä löytyvät kahdesta pojan haastattelusta (ks. luku “Kaikkien vai harvojen ongelma”). Kummassakin tapauksessa tyttö oli kertonut asiasta ystävilleen. Toinen tytöistä oli kertonut tapauksesta myös äidilleen, mahdollisesti yhdessä haastateltavan Pasin kanssa, joka antoi ymmärtää, että tytön äiti hakee miehelle rangaistusta virallista tietä

> PASI: Me puhuttii sen mutsin kaa, ku me ollaa sen mutsin kaa hyvis väleissä, ni se oli soittanu asianajajalle, ja se äijä pistetää oikeutee ja kaikkee tällasta.

Toisessa esimerkissä tyttö ei haastateltavan pojan, Teron, mukaan ollut uskaltanut tai halunnut tehdä minkäänlaista ilmoitusta asiasta. Vaikka Tero piti itse juttua vakavana häirintätapauksena, josta hän olisi itse ilmoittanut poliisille, hän ei nähnyt mahdollisena puuttua asiaan mitenkään. Ensinnäkään hän ei voisi ilmoittaa asiasta mihinkään siksi, että “eihä se nyt mulle kuulu mitenkää koko asia”, eikä hän myöskään nähnyt voivansa vaikuttaa tytön toimintaan ja siihen, ilmoittaako tämä asiasta jonnekin tai hakeeko apua.

Molemmat pojat nostivat esille koston eräänlaisena ystävän mahdollisuutena puuttua tai ottaa kantaa tapahtuneeseen. Pasi kertoi, että hän oli ystäviensä kanssa rikkonut tyttöä ahdistelleen miehen yrityksen ikkunat. Tero puolestaan spekuloi koston ja tekijän rankaisemisen mahdollisuudella tytön kertoessa kokemuksestaan. Kostolla uhkaaminen oli tässä pikemminkin tapa osoittaa tukea ja paheksuntaa kuin todellinen aikomus.

> TERO: No siis tietenki kaverit oli, et joo, et ku nähää ni vedetää niin lättyy, et huhhuh.
> SA: Nii, missä sitä näkee sit taas.
> TERO: Nii, no kyl itseasias ollaa pari kertaaki nähty se, ku ollaa oltu kaupungis, et tos on taas se. Ollaa kävelty äkkii ohi.
> SA: Niin no, aattelittekste, että te oikeesti menisitte lyömään sitä?
> TERO: Eeeeh, tai siis emmä. Ku mun mielest ku asia ei välttämättä kuulu mulle mitään. Eeei sitä, emmä tiedä, ne ketkä puhu, ni emmä tiedä, mitä ne sit oikeesti ois tehny.

Sekä Tero että Pasi kertoivat paheksuneensa tekoa, mutta muuten heidän valintansa - Pasin tapa ottaa oikeus omiin käsiinsä ja vandalismi sekä Teron jyrkkä irtisanoutuminen toisten asioihin puuttumisesta - edustavat lähes ääripäitä siinä, miten ystävä voi osallistua häirintätapauksen selvittämiseen. Toisaalta tyttöjen ainekirjoituksissa ja haastatteluissa tulee esille myös tilanne, jossa ystävä haastaa häirinnän kohteena olevan tytön tulkinnan tilanteen epämiellyttävyydestä tai vastuuttaa tätä häirinnän esiintymisestä tai jatkumisesta.

Vanhemmille kertominen – huoli äidistä ja omasta tilasta

> Mielestäni se on vaiettu ongelma, josta voi keskustella vain luotettavien kavereiden kesken tai sitten vanhempien kanssa. (AT30)

Edellisessä lainauksessa ystävät ja vanhemmat asetetaan yhtäläisiksi keskustelukumppaneiksi, mutta monissa kommenteissa vanhemmat ovat erityisasemassa. Yhtäältä lasten ja vanhempien keskusteluyhteyteen liitetään erilaisia rajoituksia ja varauksia. Toisaalta vanhempien kyky selvittää asioita ja järjestää hoitoa esitetään ratkaisevasti parempana ystäviin verrattuna ja vanhemmat määritellään tärkeänä resurssina vakavia tilanteita varten, joissa tarvitaan erityistä tukea.

> SA: No minkälaisii neuvoi te antaisitte muille, jotka kohtaa jotain tollasta?
> TIIA: No jos on jotain tosi vakavaa, ni kantsii hankkiutuu hoitoon ja puhua kaikille.
> INKA: Niin ja kertoo jollekki. Paitsi jos sut raiskatais tai jotain, niin just vaik jollekki parhaalle kaverille tai...
> MARI: Tai sit äidille, et se voidaan hoitaa just jollekki poliisilaitokselle.
> INKA: Niin, koska siithän varmaa jää tosi pahat sillai...
> MARI: ... traumat

Vaikka tytöt puhuvat vanhemmista, mahdollinen keskustelukumppani, varoitusten antaja ja rajojen asettaja on julkilausutusti aina äiti (ks. myös Metso 2004, 137-141; vrt. Honkatukia 1998, 127-132). Tyttöjen ja äitien välisissä keskusteluissa katuturvallisuus on tuttu aihe lähinnä siinä muodossa, että äidit jakavat tyttärilleen neuvoja ja varoituksia (ks. myös Holland et al. 1998, 62). Tytöt kertovat näistä keskusteluista hieman huvittuneina, mutta varoitukset ovat kuitenkin jääneen tyttöjen mieleen. Rachel Painin (2001,

909) mukaan nuoret kasvatetaan pelkäämään, ja heille opetetaan toistuvien, tiettyihin paikkoihin ja aikoihin liittyvien varoitusten ja kauhutarinoiden kautta turvallisten ja vaarallisten alueiden ja aikojen väliset erottelut.

> SA: Ootteks te muuten puhunu teiän äidin kans jotain just näistä ulkona liikkumisista myöhään illalla tai tälläsist jutuista?
> HANNA: Kyl sitä joskus on juteltu ja kyl äiti aina varoittelee, että pysy nyt kännikaloist erossa, et varoittelee hirveesti.

Itselle tapahtuneista ikävistä häirintäkokemuksista kertominen kytketään äidin ja tyttären muuten läheisiin suhteisiin, joihin kuuluu yhtäältä äidin kauhistelu ja varoittelu mutta toisaalta tuki ja luottamus tytön harkintakykyyn. Kyse on osaltaan aikuistumiseen liittyvistä neuvotteluista nuoren ja vanhempien/äidin välillä (ks. Aapola 1999). Vaikka seuraavan haastattelun tytöt, erityisesti Mari, kertovat puhuvansa äidin kanssa kaikesta, häirinnästä kertominen määrittyy kuitenkin uskaltamisena.

> SA: Kerrotteks te kotona vaikka teiän äidille ja isälle jostain tälläisistä?
> MARI & INKA & TIIA: Joo.
> MARI: Mä kerron muutenkin tai mul on meiän mutsin kaa kauheen hyvät välit. [...] Tai ku se luottaa muhun, se ei piä mua semmosen lapsena, et se luottaa, et mitä mä teen. Ni kyl mä uskallan aina kaiken kertoa, ku se kuiteski ymmärtää.
> SA: Kerrotteks te noit kähmimisjuttuja?
> MARI & INKA & TIIA: Joo.
> MARI: Koska meiän äiti on samaa mielt koko asiast ku me.

TIIA: Meiän äiti on vaa, [esittää] miks sun täytyy sit mennä sinne jos siellä on noin vaarallista [naurua].

Marin ja hänen äitinsä avoin keskusteluyhteys tarkoittaa Marin kuvauksen mukaan sitä, että he voivat keskustella kaikesta, mutta se ei välttämättä tarkoita sitä, että Mari kertoisi äidilleen kaiken. Eija kuvailee keskusteluyhteyttä äitiinsä niin, että hän "pystyy äidin kaa juttelee aika paljo" ja muistelee kertoneensa viimeksi uhkaavasta tapauksesta, jossa "oltii ihan paniikis", mutta "en mä nyt kaikkii kerro".

Asioista kertominen merkitsee aina valikointia ja kertominen vaihtelee ymmärrettävästi yleisön ja kontekstin mukaisesti. Nuoret pyrkivät sulkemaan vanhempiaan joidenkin elämänalueiden, kuten juhlinnan ja alkoholinkäytön ulkopuolelle (ks Jaatinen 2000, 129, 137-139; Honkatukia 1998, 129). Samanlainen ulossulkeminen tai valikoiminen näyttäisi pätevän myös häirintäkysymykseen. Vanhemmat tai äiti eivät haastattelujen perusteella ole itsestään selviä keskustelukumppaneita häirintää koskevissa asioissa, vaikka välit vanhempiin olisivat muuten kunnossa. Päinvastoin, äideille ei kerrota (kaikista) häirintätapauksista syistä, jotka liittyvät yhtäältä äidin suojelemiseen ja toisaalta omasta yksityisyydestä ja saavutetuista eduista kiinni pitämiseen. Kyse on siis riippumattomuuden ja riippuvuuden (independence - interdependence, ks. Gordon 1994, 176; Lahelma & Gordon 2003, 384, 389) välisestä tasapainottelusta, pyrkimyksestä vastavuoroiseen huolehtimiseen ja toisen tunteiden huomioonottamiseen sekä äidin kontrollista irtautumiseen.

Valikoiva kertominen ja joistakin asioista vaikeneminen ovat alaikäisille, kotona asuville nuorille yksi keino rakentaa vanhemmista erillistä elämänaluetta ja itsenäistä aikuisuutta (ks. myös Lahelma & Gordon 2003; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 15). Informaation säätelyllä pyritään välttämään keskustelun etenemistä siihen suuntaan, jossa joutuisi kertomaan myös muista henkilökohtaisista tai mahdollisesti arkaluonteisista asioista. Esimerkiksi

häirintäkokemuksesta kertomisen kautta joutuisi mahdollisesti kertomaan myös alkoholinkäytöstään, jota muutoin haluaa peitellä.

> SA: Mitä sä sanoisit siitä, et onks tää [häirintä] jotenkin ongelma nuorten keskuudessa?
> TERHI: No kyl se sillee, kun ei yleensä siihen puututa mitenkää. Ku ei niit, ku ei aikuiset yleensä saa ees tietää, et sen kimppuun on käyty, kun ei ne yleensä kerro niille mitään.
> SA: Ai jaa miks?
> TERHI: No haluu pitää omana tietonaan tai kertoo kavereille sit vaan.

Tyttöjen haastatteluissa nousi voimakkaasti esiin pyrkimys suojella ja säästää äitiä (turhilta) huolilta ja peloilta. Tanjan perustelu sille, miksi hän ei kertonut haastattelussa paljon puhuttaneesta bussihäirintätapauksesta äidilleen, oli tapauksen vähäpätöisyyden lisäksi halu olla huolestuttamatta äitiä turhaan. Tapaus ei kuitenkaan ollut täysin merkityksetön, koska Tanja kertoi tapauksesta siskolleen ja sai häneltä haluamaansa tukea. Haastattelussa Tanja painotti useaan otteeseen, ettei halunnut protestoida äänekkäästi lähentelyyn, koska ei halunnut "tehdä numeroa". Äidille kertominen olisi saattanut johtaa juuri "numeron tekemiseen", kuten poliisille ilmoittamiseen, mikä saattoi vielä jälkeenpäin tuntua liian kiusalliselta. Siskolle kertominen sen sijaan oli turvallista, koska tällä ei oletetusti ollut tarvetta holhota tai selvittää asiaa sen pidemmälle.

> SA: Sano vielä siitä siitä bussihiplailijasta, että kerroiks sä sitte kotona siitä?
> TANJA: En mä vanhemmille kertonu, mut mä kerroin kyl siskoille ja tollee. Ku mä aattelin, että meiän mutsi vaa turhaa järkyttyy siitä ja tekee siit liian suuren numeron. Et ei se kuiteskaa ollu mikää niin kauhee. Se oli vaan epämiellyttävää, mut ei se o sellasta. [...] Meijän mutsi vaa se olis ollut kauheen järkyttyny, et voi ei miten tollast sattuu. Ja

sit se olis ollu kauheen huolissaa joka kerta ku lähtee. Et ku se ei ollu mitää sen vakavampaa.
HELI: Ja ei se nyt kerta tarkota sitä, että se on joka päivä. Niin kuin mullekki, jos mä nyt tollasen kerron mutsille, niin sehän on sillee, "okei et mee enää ulos."
TANJA: Nii just sillee, et turhaan sitten.
SA: Mitä sun systeri sano?
TANJA: Se vaan sillee hyi helvetti, yöök, mitä sä teit siinä. Mut se vaa et ei se kuiteskaan, et kylhän sitä nyt aina silloin tällöin tapahtuu kelle tahansa, et ei se oo mitenkään sillee, ei se oo välttämättä kauheen harvinaista tavallaa.

Tanja ja Heli kuvaavat Tanjan kokemusta sekä harvinaiseksi että ei niin harvinaiseksi: sitä ei tapahdu joka päivä, mutta sellaista voisi sattua kenelle tahansa. He käyttävät kumpaakin väitettä perusteena sille, että tapaus ei ollut vakava eikä siitä sen takia ollut tarpeen kertoa äidille. Toisaalta Tanja piti tapausta sen verran vakavana, että arvioi äitinsä huolestuvan siitä (ks. myös Saarikoski 2001, 231). Äitien huolestuminen saa joissakin kommenteissa ylireagoimisen piirteitä, millä perustellaan sitä, että äidille ei kannata kertoa kaikesta.

SIRPA: Emmä siit sano äidille, koska äiti huolestuu…
HANNA: ... ihan turhaan.
SIRPA: Et jos se on tosiaan jotain pientä. Et kyl mä sit sanoisin, jos olisi jotain...
HANNA: ... jos on jotain suurempaa ja semmosta. Et kyl sitä kertoo. Mut ei nyt jos joku tummaihoinen moikkaa sua, ni ei sitä, [esittää] hei äiti nyt toiki sano moi [naurua]
SIRPA: Mun äiti menee varmaa soittaa poliisit heti, vaik ei sitä mitenkään pystyis löytään mut niin se tekis kuitenkin.

Vähäpätöisiksi tulkituista kokemuksista ei siis kannata kertoa, koska arvellaan, että äiti saattaisi hyvinkin tulkita tilanteet vaka-

vampina kuin mitä ovat olleet. Toisaalta edes tapauksista, jotka itse on kokenut pelottavina, ei voi kertoa, koska ne viimeistään pelästyttäisivät vanhemmat ja johtaisivat pahimmassa tapauksessa nuoren liikkumisen kontrollointiin ja rajoittamiseen vapaa-aikana. Tyttöjen liikkumista on perinteisesti kontrolloitu enemmän kuin poikien (Aapola 2002), mutta Rachel Pain (2001, 909) väittää, että pedofilian ja muiden seksuaalirikosten nouseminen julkiseksi puheenaiheeksi lisää myös poikien varoittelua ja heihin kohdistuvaa kontrollia.

> SA: No jos aattelet, et joku viiskymppinen äijä huhuilis sulle jotain puskista [Teron aiemmin mainitsema esimerkki poikaan kohdistuvasta häirinnästä], ni kertoisit sä siitä.
> TERO: No kavereille tietenki heti. Emmä sit välttämättä kellekkää muulle. Emmä äiskälle ja iskälle menis heti kertoon.
> SA: Mitä ne aattelis siitä, tai miten ne reagois?
> TERO: No, "Sä et lähe enää ikinä ulos!"

Vaikka äidit varoittelevat tyttäriään vaarallisista ihmisistä tai paikoista, näiden oletetaan jossain keskusteluissa olevan melko tietämättömiä tyttöihin kohdistuvan huomion moninaisuudesta tai nuorten vapaa-ajantilojen käytännöistä (vrt. Honkatukia 2000, 48). Seuraavassa Minna pohtii tilannetta, jossa hän pelkäsi, että äiti huomaa tyttäreensä kohdistuvaa häirintää ja tämä avaa äidin silmät myös sille, mitä muuta tyttärelle voi tapahtua.

> MINNA: Meil kans yks huumees, ihan pilves se ukko [junassa] [...] Se huutaa mun perää, hei beibi. Mä oon just sillee, et okei. Sit se meinas lähtee mun perää. Mä olin sillee, apua. Se koko ajan huuteli sielt kaikkee. Mun äiti vaa sanoi kotona, et siel oli kauhee ukko samas vaunus. Mä olin sillee, et nii...
> SA: No huomasko sun äiti et se huuteli sulle?

MINNA: Ei se vaa jotai luki, et ei se. Mä olin ihan varma, et apua, et jos äiti huomaa, se ei laske mua enää minnekää.
SA: Aijaa, et käviskö niin?
MINNA: Emmä tiiä, ei se nyt ehkä tomosest. Mut jos se kuulis mitä kaikis Glorias tai Nosturis on tapahtunut kaikkee kivaa. Tai ainaki viimeks Glorias on myyty jotain aineita, siel oli poliisit.

Lasten ja vanhempien suhteet ja erityisesti nuorten itsenäisyyden ja vanhempien kontrollin välisen tasapainon löytäminen ovat jännitteisiä täysikäisyyttä lähestyvien nuorten perheissä (Aapola 1999; 2002; Holland et al. 1998, 64). Tytöt kertovat, että vanhemmat uskovat yhä enemmän heidän kykyynsä huolehtia itsestään, osittain tyttöjen esittämien vaatimusten tuloksena: "Mä oon huutanu niille, et mä en jaksa oikeesti, et te koko ajan holhootte mua liikaa." (HT05). Tavalla tai toisella nuoret neuvottelevat itselleen lisää oikeuksia sekä kyseenalaistavat vanhempien oikeuden määritellä heidän vapaa-ajanviettoaan tai ihmissuhteitaan.

Tytöt luottavat siihen, että he selviävät itse tai ystävien tuella sekä hankalista tilanteista että niiden selvittämisestä jälkikäteen. Äitejä kuvataan kuitenkin tärkeinä keskustelukumppaneina ja resurssihenkilöinä, joiden puoleen voi kääntyä tarpeen mukaan. Toisaalta tytöillä ja osittain pojillakin on monia syitä olla kertomatta äidille kaikkea. Äitejä halutaan suojella huolestumiselta ja samalla omia elämänalueita halutaan suojella äitien interventioilta.

Turvautuminen viranomaisiin

Joskus ystävien ja/tai vanhempien tarjoaman tuen ohella tai sijasta häirintätilanteiden selvittelyssä tarvitaan asiantuntija- ja viranomaisapua. Erityisesti vanhemmat voivat toimia linkkinä viranomaisiin, mutta nuoret ottavat heihin yhteyttä myös omasta aloitteestaan. Yksi syy kääntyä muiden kuin läheisten puoleen on joutuminen vakavaksi luokiteltavan häirinnän uhriksi.

> Sitten on tietysti henkilökohtaiset tapaukset, eli tulee puhelinsoittoja, ahdistelua ehkä yöllistäkin häirintää. Tällaisen uskon olevan yleistä niin tytöillä, kuin pojillakin, sekä aikuisilla. Nämä ovat tietysti asioita jotka täytyisi ehdottomasti viedä oikeuteen asti, sillä tällainen ahdistelu saattaa johtaa jopa pahoinpitelyihin ym. ja sellaisesta voi jäädä henkisiä ja jopa fyysisiä traumoja. (AT52)

Asiantuntija-avun ja hoidon saaminen nähdään välttämättömänä toipumisprosessin kannalta, mutta harva erittelee tarkemmin, millaista apua ja hoitoa tulisi hakea ja mistä. Seuraavassa lainauksessa kirjoittaja nostaa esille nuortenpuhelimet tarpeellisena resurssina sekä julkisen keskustelun keinona ohjata nuoria hakemaan apua. Kirjoittaja myös nostaa esille julkisten palvelujen tarpeellisuuden erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa vanhemmat eivät ahdistukseltaan pysty auttamaan nuorta.

> Toisinaan esim. äiti voi vähätellä asiaa, kun tyttö tai poika kertoo äidin uuden poikaystävän hiplailleen. Mielestäni liian usein vanhemmat sulkevat silmänsä tällaisilta asioilta tai asioilta jotka ovat heillekkin vaikeita. Sukupuolinen häirintä voi kuitenkin jättää pysyvät arvet, jotka eivät ihan helposti parane. TV:ssä käsitellään myös tätä asiaa joissain nuorten ohjelmissa. Mielestäni se on hyvä asia auttaa ahdistuneita samoin kuin nuortenpuhelimet. Uhriksi joutunut nuori on kuitenkin henkilö joka kertoo asiaa omassa tahdissa ja omalla tavalla. Ketään ei saa painostaa puhumaan jos nuori avautuu jollekkin ihmiselle. (AT36)

Kuten edellinenkin kirjoittaja tuo esille, asiantuntijoihin tai viranomaisiin tukeutumisen tavoitteena on hoidon ja tuen saamisen ohella rangaista tekijää. Tämä liittyy myös toipumisprosessiin ja oikeuden hakemiseen, vaikka rangaistus ei tee itse tekoa tyhjäksi. Joissakin kommenteissa hoidon saamisesta ja rangaistusten anta-

misesta puhutaan asioina, joiden oletetaan toimivan erityisesti uhria tyydyttävällä tavalla. Yksi esimerkki tällaisesta ajattelusta on päiväkotiin sijoittuva fiktiivinen kertomus, jossa päiväkotilapsiin ja kertojaan itseensä kohdistuvan ahdistelun selvittämisen hankalin kohta liittyi asiasta kertomiseen.

> Samaa [ahdistelua] jatkui viikon päivät. Sitten en enää jaksanut. Päätin, etten mene enää töihin. En ollut kertonut asiasta edes äidille ja isälle, en uskaltanut, pelkäsin, että syy oli minussa, että minä viettelin hänet ja tunsin syyllisyyttä ja ahdistusta… kunnes muistin mitä koulussa oli kerrottu ahdistelijoista. (AT49)

Ainetta kirjoittaessaan tyttö - joka osallistui myös haastatteluun - kysyi minulta, millaisen rangaistuksen ahdistelusta saa, ja tätä mietittiin koko luokan kanssa hetki yhdessä. Kirjoittajan ratkaisuna oli: “16 kk ehdotonta vankeutta ja lähestymiskiellon kaikkiin asian osallisiin lapsiin ja myös minuun.” Kertomuksessa rangaistusjärjestelmä toimi, vaikkakin hitaasti, vasta “pitkien kuulustelujen jälkeen”. Aineistossa on myös kommentteja, joissa nykyisiä uhrien tukeen ja tekijöiden rankaisemiseen liittyviä käytäntöjä kritisoidaan riittämättöminä.

> Miten yhteiskunta auttaa raiskattuja - järjestävät jonkin vaivaisen tukipuhelimen. Eikä raiskaajia saada edes kiinni. Jos saadaan niin tuomiot ovat liian pieniä ainakin minun mielestäni. (AP05)

Kuten edellisessäkin luvussa tuli esille, tekijöiden rankaisu- ja/tai hoitopuhe nousee voimakkaana ja melko äärimmäisenä erityisesti poikien ainekirjoituksissa: “Kaikki ahdistelijat pitäisi pistää hoitoon ja sen jälkeen vedelle ja leivälle” (AP11). Nimenomaan rangaistuksen täytäntöönpano ja koventaminen yhdistettynä ahdistelijoille annettavaan psykiatriseen hoitoon esitetään sekä “häi-

rintäongelmaa" ennaltaehkäisevänä, että sen tapauskohtaisena ratkaisuna. Se, minkä tahon katsotaan olevan velvollinen toimimaan vaihtelee. Joissakin kommenteissa ilmoitusvastuu on häirinnän kohteella: "Kaikkien häirinnästä kärsivien tulisi ilmoittaa viranomaisille, jotta kaikki rikolliset saataisiin kiinni" (AP45). Toisissa kirjoituksissa korostetaan, että vastuu häirintätapausten selvittämisestä ja samalla itse häirinnän vähentämisestä asettuu ensisijaisesti viranomaisille.

> Sukupuolista häirintää tehneet ihmiset (yleensä miehet) pitäisi tuomita sakkoihin ja viedä hoitoon. Pienimmistäkin rikkeistä pitää vastata. (AP17)

> Minusta tämänkaltaisten rikollisten [raiskaajien] kanssa pitäisi käyttää mahdollisimman pahinta rangaistusta eli sähkötuolia tai myrkkyruiskетta. Tämän kaltaiset rikolliset eivät ansaitse elää tässä maailmassa. (AP13)

Poikien tuottaman rangaistuspuheen rinnalle nousee tyttöjen ainekirjoitusten hoitopuhe ja ehdotukset siitä, että mieleltään epätasapainoinen ahdistelija on ensisijaisesti sairas ja tarvitsee psyykkistä tukea. Näissä kommenteissa korostetaan sitä, että häiritsijän itsensä pitäisi hakea apua.

> Ahdistelijat ovat varmaan jotenkin epävarmoja ihmisiä, en tiedä. Heidän pitäisi varmaan mennä jonnekin psykiatrille. (AT22)

Edellä fiktiivisen päiväkotikertomuksen kirjoittanut tyttö mainitsi lähestymiskiellon yhtenä keinona taata uhrien turvallisuus, mutta tytöillä oli kokemusta lähestymiskielloista myös tosielämässä: kaksi tutkimukseen osallistunutta tyttöä oli hankkinut lähestymiskiellon entiseen poikaystäväänsä. Näihin kieltoihin tai ainakin toiseen niistä viitattiin myös muissa haastatteluissa ja ne tai paremminkin

niihin johtaneet tapahtumat olivat selvästi puhuttaneet ja kauhistuttaneet tyttöjä.

> SUVI: Kyl sil yhel meiän koululaisel tytöllä ainaki, sen entisel jätkäkaveril on lähestymiskielto siihen tyttöö. Et se on kaikkee ahdistellu. Et se on ollu ihan oikeusjuttu.

Ensimmäisessä, ainekirjoituksessa kerrotussa tapauksessa, lähestymiskieltoa hakenut tyttö oli ensin kertonut poikaystävänsä häirinnästä vanhemmilleen, jotka yrittivät selvittää asiaa. Koska tämä ei auttanut, tyttö turvautui uudelleen vanhempiinsa, jotka hakivat viranomaisapua. Tässä tapauksessa lähestymiskielto oli ratkaissut ongelman kerralla.

> Tämä tapahtui noin 2 vuotta sitten. Seurustelin yhden jätkän kanssa, joka oli tosi kiva, hauska ja kaikkea mitä jätkältä voi toivoa, mutta sitten se suhde alkoi tulla vaaralliseksi. Se jätkä alkoi ahdistella ja käpälöidä. Mun oli pakko jättää se, mutta ei se siihen loppunut. Se alkoi soitella, häiritä mua ja jopa käydä koulussa. En tiennyt mitä muuta kun kertoa vanhemmille. Siten ne soittivat sille jätkälle ja käskivät lopettaa. Se oli noin viikon rauhallinen sitten taas samat jutut alkoi uudestaan. Mä olin aivan sekaisin, enkä tiennyt mitä mun pitäisi tehdä. Sitten aloin jo pelätä, koska se aina seurasi mua kotimatkalla. Mä kerroin vanhemmille uudestaan ja tällä kertaa he soittivat polisille. Se juttu kesti pitkään ja se jätkä sai “lähestymiskiellon”. [...] Kannattaa kertoa ajoissa, jos joku on tommoinen!!! (AT35)

Toisessa, haastattelussa esiin tulleessa tapauksessa tyttö haki häntä häirinneelle entiselle poikaystävälleen lähestymiskieltoa, mikä rauhoitti tilanteen hetkeksi. Tyttö oli joutunut hakemaan viranomaisapua uudelleen: “Nyt just mä olin kyttiksellä äsken puhumassa sen takii, ku se ei voi rauhottua.” Tyttö ei kertonut, kenen

aloitteesta hän oli alun perin hakenut lähestymiskieltoa, mutta nyt haastattelusta jäi vaikutelma, että hän hoiti yhteydet poliisiin itse ja omasta aloitteestaan.

Nuoret viittaavat viranomaisiin, lähinnä poliisiin ja oikeuslaitokseen, ongelmatilanteiden konkreettisina ratkaisijoina niissä tapauksissa, kun häirinnän kohde on tehnyt ilmoituksen ja pyytänyt apua. Tosin käsitykset siitä, millaista apua on saatavilla ovat melko viitteellisiä. Toisaalta viranomaiset esitetään vastuullisena tahona, jonka pitäisi aktiivisesti pyrkiä vaikuttamaan häirinnän ennaltaehkäisemiseen koventamalla rangaistuksia ja tarjoamalla parempia tukimuotoja.

Tuki ja tuen puute koulun konflikteissa

Koulussa nuoret ja aikuiset jakavat samoja fyysisiä tiloja, ja heidän välillään on erityinen institutionaalinen suhde. Opettajien tavoitteisiin, toimenkuvaan, oikeuksiin ja velvollisuuksiin kuuluvat hyvien tapojen ja toisten huomioonottamisen opettaminen, huonoon käytökseen puuttuminen ja siitä rankaiseminen sekä oppilaiden välisten konfliktien selvittäminen (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 73, 75, 88). Näitä tavoitteita on kirjattu opetussuunnitelmiin[77], kaupunkikohtaisiin turvallisuussuunnitelmiin sekä koulukohtaisiin järjestyssääntöihin. Suunnitelmat ja julkilausutut periaatteet eivät tarjoa opettajille mutkattomasti sovellettavia reseptejä arkisiin konfliktitilanteisiin, varsinkin kun periaatteissa korostetaan ristiriitaisesti sekä kollektiivista yhdessä elämistä että yksilön autonomista kasvua (Lahelma 1999, 82). Opettajilla on kuitenkin mahdollisuus puuttua sekä virallisen kontrollin että informaalien keskustelujen

77 Vuonna 2004 hyväksytyissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppilashuollon yhtenä tavoitteena mainitaan "kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän" ehkäiseminen, havaitseminen ja hoitaminen. (http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf, 29.7.2005).

kautta siihen, miten sosiaaliset erottelut merkityksellistyvät koulussa. Toisaalta yksittäisten opettajien mahdollisuuksiin vaikuttaa se, onko heillä kouluyhteisön tuki takanaan (Connolly 1998, ref. Lahelma 1999, 94). Oppilaat tekevät kuitenkin huomioita siitä, miten yksittäiset opettajat toimivat konfliktitilanteissa sekä johtopäätöksiä siitä, millainen käytös määrittyy sallituksi ja mihin puututaan. (Tolonen 2001, 257; ks. myös Lehtonen 2003, 123; Lahelma 2002a, 303.) Opettajien pyrkimys opettaa lapsille ja nuorille toisten ihmisten huomioonottamista ja toisten yksityisyyden kunnioittamista on yhtäältä instrumentaalinen siinä mielessä, että sen avulla pyritään säilyttämään koulun työrauha (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 74, 81).

Periaatteessa koulu on siis paikka, jossa tutut aikuiset voivat olla nuorten tukena ja konfliktien selvittäjinä tilanteissa, joissa nämä joutuvat käsittelemään vaikeita seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä asioita. Viime vuosien koulukiusaamista käsittelevien tutkimusten (esim. Salmivalli 1998) ja julkisen keskustelun ansiosta monissa kouluissa on kiinnitetty huomiota kiusaamisen ennaltaehkäisyyn (nollatoleranssi), ja keskustelun kautta opettajien sensitiivisyys havaita ainakin systemaattista ja toistuvaa yhden oppilaan kiusaamista voi olla lisääntynyt. Tutkimuksessani nuoret kertovat esimerkkejä siitä, kuinka opettaja on puuttunut kiusaamistilanteisiin ja saanut kiusaamisen loppumaan, mutta myös siitä, kuinka opettajat pysyvät tai heidät pidetään oppilaiden välisten konfliktien ulkopuolella. Tarkastelen seuraavaksi sitä, millaiset mahdollisuudet ja taidot nuorten mielestä opettajilla on ohjata ja tukea oppilaita koulun sukupuolittuneissa konflikteissa.

Opettajat puuttuvat epäilemättä oppilaiden välisiin konflikteihin oma-aloitteisesti, mutta kuten yksi pojista kirjoitti, “nuorten kokemaa sukupuolista ahdistelua on vaikea estää, koska sitä on mahdotonta valvoa esim. koulussa.” (AP03). Nuorten liikkumista koulussa pyritään rajoittamaan ja ohjaamaan niin, että useimmissa tiloissa ja tilanteissa aikuisella on mahdollista valvoa, mitä nuoret tekevät. Valvominen ei kuitenkaan ole totaalista, eikä sitä edes

sellaiseksi ole tarkoitettu. Opettajat eivät näe kaikkia konflikteja, koska ne tapahtuvat muualla kuin opettajan valvovien silmien alla. Konfliktien näkemisellä voi viitata myös tilanteiden tulkintaan eli siihen, että kiusaaminen tulkitaan leikiksi tai että häiritsevä käytös nähdään molemminpuolisena flirttailuna, poikien itsestään selvänä näyttämisen tarpeena, tyttöjen itsensä aiheuttamana tai murrosikään tyypillisesti kuuluvana seksuaalisena säpinänä, johon opettajan ei tule puuttua (Palmu 1999, 187; Lahelma 1999, 84-85, 91; Kenway et al. 1998, 108). Seksuaalisuuteen liittyvät, karkeatkin haukkumasanat voidaan tulkita arkisina ilmauksia, joihin puuttuminen nähdään tarpeettomana varsinkin, jos nuoret itse vähättelevät niiden merkitystä (Lehtonen 2003, 146). Ollin kommentti opettajien reagoinnista tyttöjen haukkumiseen täydentää käsitystä häirinnän näkymättömyyden eri puolista. Yhtäältä eri opettajille on erilainen toleranssi nimittelyn suhteen (Palmu 2003, 160; Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 135) ja toisaalta haukkumanimiä ei käytetä opettajiin.

> SA: No miten siihen [lutkaksi haukkumiseen] suhtauduttii tai että sanoks opettajat mitään?
> OLLI: Jotkut opettajat ei välitä paljo mistää ja jotkut taas ihan ku sanoo, et voi paska, niin ne tulee “Mitä?! Heti kansliaan!” Mut ei me yleensä menty ketää opettajaa edes haukkumaankaan lutkaks tai mikskää.

Yksi syy siihen, että opettajilta jää konflikteja huomaamatta on se, että opettajien pääasiallinen huomio kiinnittyy pikemminkin opetuksen sujuvaan etenemiseen ja oppilaiden koulusuoritukseen kuin oppilaiden epävirallisiin kanssakäymiseen (Lahelma 1999, 88-89, 94). Kuvaava esimerkki tästä on yhdessä kertomuksessa esitetty tilanne, jossa kouluun tullutta uutta tyttöä aletaan heti kiusata, mutta opettajat näkevät uuden tytön täysin eri näkökulmasta kuin muut oppilaat.

> Kuukausi oli kulunut tätä helvettiä [kiusaamista] ja opettajien mielestä Liisa oli koko koulun paras oppilas ja kaikkia muita otti päähän. (AP40)

Opettajat puuttuvat sekä molemminpuoliseen, mukavaan kiusoitteluun että häirintään ja kiusaamiseen erityisesti silloin, kun he haluavat pitäytyä tunnin ohjelmassa ja taata työrauhan kaikille (Lahelma 2002a, 297). Opettajien kuten sivustakatsovien nuortenkin voi kuitenkin olla vaikea joskus arvioida tilanteiden molemminpuolisuutta ja häiritsevyyttä. Tunneittain vaihtuvat opettajat eivät myöskään välttämättä tiedä yksittäisten tapausten taustoja tai sitä, kuinka systemaattista yksittäistapauksena lievältä näyttävä kiusoittelu on (Lahelma 1999, 88, 94). Jukka Lehtonen (2003, 132-133) pohtii opettajien ristiriitaisia "paineita olla läheinen, ystävällinen, persoonallinen, tukeva, inhimillinen ja vastaanottavainen sekä toisaalta [...] säilyttää etäisyys, asema, luottamus, kuri, opettajan positio ja turvattu työskentelymahdollisuus". Konfliktit eroavat myös toisistaan siinä, kuinka hyvin ne ovat ulkopuolisten tunnistettavissa. Tyttöjen välistä kiusaamista on väitetty huomaamattomammaksi kuin poikien välistä, näkyvää ja mahdollisesti fyysisempää kiusaamista (mts. 153, 160). Myös tutkimuskouluni rehtori arvioi, että kiusaamista tapahtuu varmasti enemmän kuin mitä opettajat näkevät ja että poikien ja tyttöjen konfliktit eroavat toisistaan niin, että tyttöjä lapsellisemmat pojat "heittelee sinne sun tänne niit juttuja" ja tyttöjen konfliktit "ei ehkä niinkään tuu esiin"[78].

78 Eivät vain konfliktit vaan myös muu oppilaiden välinen kanssakäyminen ja oppilaana olo näyttäytyvät erilaisena (sekä opettajalle että tutkijalle) sen mukaan, kuinka kuuluvaa ja näkyvää tai hiljaista ja huomaamatonta se on. Huomatuiksi tulevat usein äänekkäät pojat (tai tytöt), kun taas tyttöjen (tai poikien) hiljainen yhteydenpito ja yhteistyö voi jäädä näkymättömäksi. (Gordon & Holland & Lahelma 2000b; Gordon et al. 2002.)

Toisaalta opettajat saattavat vaieta sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista yksinkertaisesti siksi, että he kokevat niistä puhumisen kiusalliseksi (Fine 1988, 38). Opettajan auktoriteettiasema on epävakaa ja oppilaat pyrkivät toisinaan kyseenalaistamaan ja horjuttamaan sitä, missä yhtenä keinona on opettajan seksuaalisuuden kommentointi halventavalla tai tungettelevalla tavalla (mts. 108; Lahelma & Palmu & Gordon 2000; Lahelma 1996). Naisopettajien on todettu kontrolloivan ja epäerotisoivan pukeutumistaan siksi, että he haluavat välttää heihin henkilönä kohdistuvia loukkaavia kommentteja (Palmu 1999, 186, 189; Lahelma & Palmu & Gordon 2000; deseksualisoidut työasut, ks. Käyhkö 2006, 189).

Kuten Elina Lahelma (2002a, 299-300) huomauttaa, konfliktit voivat jäädä näkymättömiksi ja kuulumattomiksi siksi, että kohde yrittää selvitä tilanteesta olemalla mahdollisimman hiljaa ja huomaamaton (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 52). Aiemmissa tutkimuksissa on nostettu esille, että sukupuolisella häirinnällä voi olla merkittäviä koulutuksellisia, sosiaalisia ja materiaalisia vaikutuksia tyttöjen elämään ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Tytöt saattavat häirinnän pelossa tai sen kohteina joko rajoittaa osallistumistaan oppitunnilla, jättää joitakin aineita valitsematta tai vaihtaa luokaa. (Kenway et al. 1998, 103; Larkin 1994.) Myös tällainen hiljainen väistely voi jäädä huomaamatta. Kukaan tutkimukseni tytöistä tai pojista ei rakentanut suoranaista yhteyttä koulussa tapahtuvan häirinnän ja opinnoista selviämisen välille, mutta tytöt pohtivat sitä, kuinka pojat irvailivat heidän vastauksilleen luokassa, ja olivat helpottuneita, että tilanteeseen oli tulossa muutos peruskoulun päättymisen myötä.

Toisaalta jos kohde tappelee vastaan, ongelmalliseksi saattaa muodostua itse protestoiminen eikä sen syy. Yhdessä kertomuksen muotoon kirjoitetussa ainekirjoituksessa kuvataan koulukiusatun Arjan “tyypillistä” päivää, jonka aikana luokan pojat kiusaavat häntä sanallisesti ja fyysisesti. Kun tyttö kyllästyy jatkuvaan kiusaamiseen ja protestoi äänekkäästi, hän saa rangaistuksen (ks. myös Saarikoski 2001, 231; Korhonen & Kuusi 2003, 52). Ongelmaksi muodostuu

siis se, joka valittaa häirinnästä eikä se, joka häiritsee (Kenway et al. 1998, 116).

> Koko oppitunnin ajan Arja tuntee erilaisten esineiden osuvan hänen selkäänsä. Eikä loppua näy. Lopulta hän ei jaksa enää ja hän nousee seisomaan ja huutaa: "Lopettakaa!!!". Hetkeä myöhemmin hän löytää itsensä käytävästä rauhoittumasta. (AP47)

Virallinen koulu ja opettajat edustavat joillekin oppilaille turvapaikkaa (place of safety) informaalin koulun konflikteissa (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 128; ks. myös Lehtonen 2003, 207-208, 215). Ainekirjoituksissa opettajat esitetään myös tahoina, jotka voivat ratkaista häirintä- ja kiusaamistapauksia. Kirjoituksissa on kuvauksia siitä, kuinka ala-asteella opettajat ovat puuttuneet systemaattisiin kiusaamistapauksiin ja pystyneet katkaisemaan kiusaamisen, ainakin joksikin aikaa. Yhdessä kirjoituksessa poika kertoo minä-muodossa, kuinka häntä kiusattiin ala-asteella, mutta "opettaja puuttui asiaan ja sai sen aika hyvin loppumaan näiden henkilöiden osalta" (AP41). Kiusaaminen kuitenkin jatkui yläasteella ja lopulta kirjoittaja ratkaisi pitkään jatkuneen kiusaamisen tappelemalla kiusaajien kanssa. Vertailukohtana voi tarkastella minä-muodossa kirjoitettuja aineita, joissa tytöt kertovat heihin kohdistuneesta ulkonäköön perustuvasta nimittelystä, toista pidettiin liian lihavana, toista liian poikamaisena. Kummassakaan kirjoituksessa kuten myöskään muissa tyttöjen ulkonäköön kohdistuvasta nimittelystä kertovissa ainekirjoituksissa ei mainita opettajien puuttumista asiaan. En tarkoita tällä sitä, että opettajat automaattisesti jättäisivät huomiotta tyttöihin kohdistuvan nimittelyn, mutta on huomionarvoista, että kirjoittajat eivät näihin tilanteisiin liittyen edes pohdi opettajien tai muiden oppilaiden ulkopuolisen puuttumisen mahdollisuutta.

Koska häirinnän tai kiusaamisen tulkitsemista voi pitää yksilökohtaisena ja tilanteiden määritteleminen ulkopuolisen näkökul-

masta voi olla vaikeaa, pitäisikö opettajan puuttua tilanteeseen vain pyydettäessä. Myös koulukontekstissa nousi esille niin huonosta kohtelusta kertomisen vaatimus että sen vaikeus. Kiusaamisen tai häirinnän kohdetta velvoitetaan kertomaan kokemuksistaan, mikäli haluaa ulkopuolista apua tai ratkaisua tilanteelle. Tämä heijastuu niissä kommenteissa, joissa kertomatta jättäminen esitetään syynä kiusaamisen jatkumiselle.

> Onhan sellaistakin sattunut että joku tyttö on nimitellyt ja kiusannut poikiakin, se on kyllä harvinaisempaa. Joidenkin mielestä se on hirveän hauskaa, ja sitä saattaa jatkua pitkiä aikoja, kun kiusattu ei viitsi kertoa kenellekään. (AP27)

Yhdessä kertomuksellisessa ainekirjoituksessa kuvataan tilanne, jossa matematiikan opettaja häiritsee yhtä tyttöoppilastaan ensin tuijottavilla katseilla, tulemalla sitten kiusallisen lähelle ja lopulta koskettamalla tytön reittä. Tyttö kertoo välittömästi asiasta rehtorille ja opettaja erotetaan.

> Mä päätin mennä puhumaan reksille tilanteesta ennen kuin se menisi yhtään pidemmälle. Meidän luokkalaiset lupasivat vahvistaa asian jos joku epäilisi, koska ne oli nähneet ja kuulleet kaiken mitä se pervo matikan maikka oli tehnyt ja sanonut. Eräänä päivänä se ei sitten enää ilmestynyt tunnille. Se oli lähtenyt kuulemma terveydellisistä syistä. Niin kai joo! (AT21)

Esimerkissä on elementtejä, jotka myötävaikuttavat kertomiseen. Häirintä määrittyy vakavaksi ja ei-toivotuksi ja tekijä pahimmaksi mahdolliseksi eli lähtökohtaisesti normaaliksi aikuiseksi, joka rikkoo oppilaan luottamuksen ja osoittautuu perverssiksi. Tyttö jopa viittaa silminnäkijöihin, jotka voivat tarvittaessa todistaa hänen puolestaan. Myös henkilökunta toimii esimerkillisellä tavalla ottaessaan tytön valituksen vakavasti, vaikka kaunistelee ja peittelee

opettajan eroamiseen johtanutta syytä[79]. Kirjoituksessa kuvattua asetelmaa kuin myös tytön toimintaa voi pitää melko poikkeuksellisena (ks. myös Korhonen & Kuusi 2003, 89-90). Sekä aiemmat tutkimukset että oma aineistoni puhuvat vahvasti sen puolesta, että häirinnästä kertomiseen on ylipäänsä iso kynnys (Herbert 1989, 40, 128-130). Tämä pätee niin koulun ulkopuolella kuin koulussa, mutta viimeksi mainitussa paikassa on erityisiä tekijöitä, jotka hankaloittavat asioista kertomista. Ala-asteella tapahtuvaa sukupuolista häirintää tutkinut Emma Renold (2002) kirjoittaa, että kukaan hänen haastattelemistaan tytöistä ei ollut kertonut itseen kohdistuvasta häirinnästä opettajille. Kertominen ei tyttöjen mielestä ollut hyvä idea, koska he pelkäsivät konfrontaatiota ja konfliktia, joka asian selvittelystä seuraisi. He olivat huolissaan siitä, että heidät asetetaan naurunalaiseksi, heitä nolotti puhua henkilökohtaisista ja sensitiivisistä asioista tai he pelkäsivät sitä, ettei opettaja ota heitä vakavasti (Renold 2002, 421). Myös Nan Stein (ref. Eder 1995, 101) toteaa, että tytöillä ei ole paljoa tehokkaita strategioita selvittää häirintätilanteita ja monet yritykset ovat tuloksettomia, koska aikuiset eivät ota ongelmia tosissaan.

Aiemmissa tutkimuksissa on esimerkkejä siitä, kuinka tyttöjen pelot ovat käyneet toteen, kun he ovat kertoneet heihin kohdistuneesta häirinnästä: opettajat eivät ota heitä tosissaan tai jopa pahentavat tilannetta (Saarikoski 2001, 230, 249; Kuusi & Korhonen 2003, 54, 107; Lehtonen 2003, 166; Kenway et al. 1998, 18, 116). Opettajat, jotka normalisoivat häirintätilanteen vetoamalla siihen, että kiusaamiselle ei voi mitään tai että pojat ovat poikia, heikentävät tytön asemaa (Saarikoski 2001, 229-231, 235-237, 250; Kenway et al. 1998, 19). Jane Kenwayn ja kollegoiden tutkimuskoulustaan kertomassa esimerkissä systemaattisesta häirinnästä valittaneet tytöt joutuivat

79 Glasgow'laisten tyttöjen haastattelussa tytöt kertoivat, että joidenkin miesopettajien asiattomasta ja häiritsevästä käytöksestä juorutaan paljon. Kaksi miesopettajaa oli myös erotettu sen takia, että he olivat häirinneet tyttöjä, mutta kummatkin olivat muutaman kuukauden jälkeen palanneet samaan kouluun opettajaksi.

kertomaan häirinnästä julkisesti koko luokalle ja heidät ohjattiin psykologin puheille kun taas tyttöjä häirinneet pojat selvisivät aluksi pelkällä varoituksella. Häirintä psykologisoitiin yliherkkien tyttöjen ongelmaksi kun taas pojista tehtiin tyttöjen "vainoharhaisuuden" uhreja. (Mts. 19.) Eri oppilaiden avunpyyntöihin voidaan myös suhtautua eri lailla. Kenway kollegoineen (mts., 116) huomauttaa, että erityisesti koviksina pidettyjen tyttöjen valituksiin saatetaan suhtautua vähätellen erityisesti silloin, jos tyttöjen katsotaan olevan liian hyvssä väleissä poikien kanssa. Tosin tutkijat toteavat, että poikkeaviksi määriteltyihin poikiin kohdistuvan häirinnän käsitteleminen on kouluille vielä vaikeampaa, kuin tyttöihin kohdistuvaan häirintään puuttuminen (mts. 122). Mitään edellä kuvatunlaista konkreettista tilannetta, jossa opettaja on torjunut tytön tai pojan suoranaisen avunpyynnön, ei tule esille omassa aineistossani.

Yksi syy olla puhumatta opettajille ikävistä kokemuksista on se, että nuoret pitivät ystäviä ja tietyin varauksin myös vanhempiaan ensisijaisina tuen lähteinä ja keskustelukumppaneina. Suhde opettajiin on etäinen ja "ammatillinen". Vaikka kokemukset sijoittuisivat kouluun, ne eivät välttämättä ole nuorten mielestä kouluasioita vaan henkilökohtaisia, informaaleja asioita, jotka eivät edes kuulu opettajille. Nuoret eivät välttämättä hyväksy opettajien interventioita nuorten yksityisenä pitämään elämänpiiriin, kuten ihmissuhteisiin, ulkonäköön ja seksuaalisuuteen. Tästä yhtenä esimerkkinä Helin ärtymys siitä, että opettaja puuttui julkisesti hänen "vähäpukeisuuteensa" ja kohdisti myös muiden huomion Heliin ja hänen tyttöoppilaalle sopimattomana pitämäänsä vaatevalintaan (ks. Lesko 1988). Suomalaisissa kouluissa ei ole koulupukuja eikä selkeitä pukeutumiskoodeja. Yleisten hyvien tapojen vastaiseen pukeutumiseen, kuten poikien lakin käyttöön sisällä voidaan puuttua järjestelmällisestikin (Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 170), mutta tyttöjen pukeutumisesta ei ole samanlaisia ohjeita. Siksi huomautukset pukeutumisesta voivat olla opettajakohtaisia ja satunnaisia ja sitä kautta ne voidaan kokea poikkeuksellisina ja erityisen epäoikeudenmukaisina. Toinen Heliä kyseisessä opettajassa ärsyttä-

vä piirre on tämän pyrkimys seksualisoida tyttöjen ja poikien väliset suhteet (ks. Saarikoski 2001, 246-247).

> HELI: Nii ja sit se on sillee, et jos joku muija juttelee jonku jätkän kaa, ni se on "jätetään ne seurustelusuhteet tänne luokan ulkopuolelle." [...] Tulee vaan sellanen fiilis, et hei, älä puutu tähän.

Haastatteluissa kysymykseni siitä, kenelle koulussa voisi mennä puhumaan, jos siellä tapahtuisi jotain ikävää, oli hankala ja siihen vastattiin epäröiden. Ikävistä kokemuksista puhuttaisiin ensin ystäville ja mahdollisesti myös vanhemmille, mutta opettajille ja rehtorille kertomiseen oli korkea kynnys (ks. myös Saarikoski 2001, 249).

> SA: No jos tääl koulus olis jotain kiusaamista tai jotain huutelua tai sellasta mikä häiritsis, ni kelle siit vois sun mielest mennä puhumaan?
> KAISA: En ainakaan kenellekään koulun henkilökunnasta. Tai sit saattaisin kyl opolle mennä mainitsee. Äidille ekaks.

Tyttöjen vastauskirjon perusteella koulussa ei ole ketään itsestään selvää tukihenkilöä konfliktien ratkaisun varalle ja selvästikään kuka tahansa opettaja ei kelpaa keskustelukumppaniksi. Osaltaan tyttöjen vaikeus nimetä opettajia, joiden kanssa voisi puhua koulun konflikteista johtui siitä, että kukaan ei ainakaan maininnut joutuneensa miettimään asiaan konkreettisesti. Kukaan ei omasta mielestään ollut kokenut mitään niin vakavaa tai kauheaa, joita olisi pitänyt selvittää opettajien kanssa ja opettajille ei taas haluttu kertoa vähäpätöisiä konflikteja. Tytöt mainitsivat mahdollisina tukihenkilöinä joidenkin aineiden opettajia sekä luokanvalvojan, joka asemansa kautta on oppilaille muita opettajia läheisempi. Mainitut opettajat olivat siis kaikki säännöllisesti yhteydessä oppilaisiin, mutta läheisillekin opettajille kerrottaisiin lähinnä vain silloin, "jos ihan

pakko ois jollekki aikuiselle sanoo" (HT03). Rehtori, kuraattori tai kouluterveydenhoitaja mainittiin etäisinä ja siksi epätodennäköisinä keskustelukumppaneina koulun sisäisissä konflikteissa: "Mä tiiän kyl kuka se [koulukuraattori] on, mut mä en yhtää tiiä millanen se on" (HT03) (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 102-103; Lehtonen 2003, 128-129). Henkilökunnan kanssa tekemäni haastattelut vahvistavat tyttöjen kommenteja. Edellä mainituille työntekijöille ei oltu kerrottu koulussa tapahtuvista konflikteista, joita he olisivat pitäneet sukupuolisena häirintänä, vaikka he olivatkin selvitelleet muunlaisia kiusaamistapauksia.

> TERVEYDENHOITAJA: Mun tietoon ei tuu hirveesti tämmöstä, että tulis mulle kertomaan, että näin ja näin on tapahtunu, et joku on tehny niille mitään semmosta, mitä ne ei olis halunnu.

Nuorten käsityksen mukaan opettajien kiinnostus ja kyky oppilaiden välisten konfliktien selvittämiseen vaihtelee suuresti (ks. myös Kenway et al. 1998, 10-11, 18-19, 139). Sirpa epäilee, että koulun nykyiset opettajat "eivät saa tehdyksi mitään" koulun konfliktitilanteessa, mutta aiemmin koulussa oli opettaja, jolla Sirpan mielestä oli kykyä ja halua puuttua oppilaiden välisiin konflikteihin.

> SIRPA: Mä en kyl rehtorille menis, mä ehkä sanois enemminki jollekin opettajalle, jolla on hirveesti vaikutusvaltaa siin koulussa niihin oppilaisiin. [...] Esimerkiks ku meil oli kasilla semmonen opettaja, semmonen vanha nainen mut kaikki, ihan kaikki kunnioitti sitä niin paljon, et ku se sanoi, et hei, niin kaikki lopetti, kaikki mahdolliset kovikset, kaikki pojat ja kaikki. Vaik ne oli kuinka koviksia, niin ne jotenkin kunnioitti ku se oli hirveen kiltti ja mukava mut ei jotkut hirvee iso miesopettaja, ei ne niit ois. [...] Et sille mä oisin voinu ehkä mennä kertomaa. Nyt tuolla koulus ei o ketään, ku se jäi eläkkeelle.

Nuoria saattaa huolettaa se, että opettaja ei voi tai viitsi tehdä mitään konfliktille, mutta myös se, että hän pahentaa tilannetta. Konfliktien ratkaisua koulussa määrittävät kouluinstituutioon ja -kulttuuriin liittyvät tekijät. Huonosta kohtelusta valittaminen jollekin aikuiselle voi määrittyä koulussa kantelemisena, jota pidetään häpeällisenä ja tuomittavana (ks. myös mts., 19). Myös yksi haastattelemani opettaja totesi, että "monta kertaa ne [oppilaat] sanoo, että he ei sen takia kerro opettajille asioista, kun jos joku saa tietää, et joku on kertonut, niin siitähän aletaan kiusaamaan taikka sanotaan, että oot kielikello". Vaikka omista kokemuksista voitaisiinkin jossain tilanteessa kertoa, jotkut halusivat välttää muiden asioihin sekaantumista. Ainoa konkreettinen ja omaa kokemukseen perustuva esimerkki opettajalle kertomisesta tuli esille Liisan haastattelussa, jossa hän meni kertomaan opettajalle yhden poikaoppilaan pahoinpitelystä. Liisa ei ollut tyytyväinen opettajan ehdotukseen, joka palautti konfliktin ratkaisun hänelle itselleen. Kertomuksessa tulee esille yksilön positioitumisen ja koulun yhteisöllisyyden merkitys konfliktin ratkaisuissa. Liisa kuvaa sekä konfliktin julkisen selvittämisen että (avuttoman) kiusatun positioon joutumisen nöyryyttävänä nimenomaan uhrin näkökulmasta.(ks. myös Lahelma 2002a, 301).

> LIISA: Ku meijän koulus on yks poika, mä näin ku yks poika löi sitä. Sit mä menin kertoo opolle. Sit opo oli, et mee puhuu sen pojan kaa tai jotain. Mut en mä kuitenkaa menny, koska jos joku löis mua koulussa ja joku näkis, ku se poika on muutenki sillee, et se on aina yksin. Ni sit kerran ku sitä lyötiin, niin mä menin itekki siihen välii [naurahdus]. Mut ku ne oli vaan pienempii, ni sit mä uskalsin mennä. [...] Mut kuitenki mä menin siihen väliin, ni sit ne läks veke ne kiusaajat. Mut en mä viittiny mitää jäädä hirveest juttelee, koska sitte se vois luulla, että mä jopa pilkkaan sitä, jos mä sanoisin sille jotain, että kiusataaks sua. Mä en oikeen tiedä, et miten mä voisin sit sanoa sille ja jutella.

> Mut ei mun mielest sil o enää sillee, kun mä kerroin joillekki opettajille, ni sit ne opettajat on varmaa ehkä jutellu niitten kiusaajien kaa, pelkästään niitten kiusaajien kaa, et älkää enää tehkö sillee. Tavallaa et se poika ei ees tiedä. Niin sit se ei tunne itteensä sillee nöyryytetyks tai jotenki. Tai et koko koulu tietää siitä.

Jane Kenway kollegoineen (1998) pohtii erityisesti tyttöjen positioitumista koulussa suhteessa sukupuoliseen häirintään. He esittävät, että yritykset nimetä ja puuttua sukupuoliseen häirintään esimerkiksi erilaisten toimintaohjelmien avulla konstruoivat tytöt joko voimattomaan tai voimakkaaseen positioon (powerless or powerful). Kaikissa Kenwayn ja kollegoiden tutkimuskouluissa sekä tyttöjä, poikia että opettajia kannustettiin nimeämään sukupuolinen häirintä (sex-based harassment), mutta koulujen välillä oli painotuseroja siinä, miten ilmitulleisiin tilanteisiin reagoidaan.[80] Koulussa, jossa tyttöjä kannustettiin sekä tunnistamaan häirintää että puolustamaan itseään, tytöt konstruoituivat vahvoina. Tytöt luottivat omaan kykyynsä selvitä häiritsevistä tilanteista ja he tukivat toisiaan. (Mts., 119-121). Kahdessa muussa koulussa painotettiin sitä, että nuoret osaavat nimetä häirinnän ja voivat tulla valittamaan siitä. Tämä malli korosti tyttöjen vastuuta tehdä jotain, jos heitä häiritään, mutta häirinnästä valittavat tytöt konstruoituivat voimattomina uhreina, valittajina tai kantelijoina, jotka eivät itse osaa pitää puoliaan. (Mts. 113-119.) Tytöt yrittivät välttää voimattomaksi positioitumista pyrkimällä selvittämään häirintätilanteet itse ja paheksumalla opettajien interventioita (mts. 203). Erityisesti

80 Tosin yksi yhteinen nimittäjä kouluille oli se, että häirintään puuttumisessa kurinpitoa ja toimintaohjeita painotettiin pedagogiikan kustannuksella (Kenway et al. 1998, 203). Lisäksi kouluissa pyrittiin yksilöimään häirintäongelmat sekä sivuuttamaan keskustelut sukupuolesta ja vallasta eli juuri niistä teemoista, joista sukupuolisessa häirinnässä on kysymys (mts. 128).

sanavalmiit ja "vahvat" tytöt, joilla oli läheisiä ystävyyssuhteita poikien kanssa pyrkivät torjumaan yrityksiä nimetä tai käsitellä sukupuolittuneita konflikteja ja puolustamaan poikia tällaisilta äärifeministisiltä toimenpiteiltä (mts. 116-117, 119).

Edes häirinnän tai kiusaamisen uhri ei siis välttämättä toivota ulkopuolista interventiota tervetulleeksi, koska ei pysty ennustamaan sen seurauksia. Tietoisuus omista oikeuksista ei tarkoita välttämättä sitä, että sen myötä oikeuksien puolustamiseen ja niiden vaatimiseen olisi käytössä myös tarvittavia resursseja (mts., 86, 119). Tämä näkökulma on erityisen tärkeä lasten ja nuorten kohdalla. Jotkut häirinnän tai kiusaamisen muodot ovat ohimeneviä ja koko kouluaika on rajallinen osa nuorten elämää. Nuoret saattavat olla kykeneviä selvittämään koulun konflikteja vasta sitten, kun ne tai koko kouluaika ovat menneet ohi (Sercombe 1993 ref. Wyn & White 1997,142; Duncan 1999, 38).

Edellä olen käsitellyt opettajien osuutta koulun sisäisten konfliktien ratkaisussa, mutta henkilökunnan haastatteluissa korostuu koulun aikuisten merkitys koulun ulkopuolisten, seurusteluun ja seksuaalisuuteen kytkeytyviin huolien ja konfliktien selvittäjänä, valistajana ja luotettavana keskustelukumppanina (vrt. Lehtonen 2003, 38, 39). Terveydenhoitaja viittasi ala-asteella koteihin lähetettyihin kirjeisiin, joissa varoitettiin alueella nähdyistä miehistä, jotka yrittävät houkutella lapsia autoonsa. Yläasteella kirjeitä ei lähetetty, koska "näähän pystyy jo pitämään puolensa jonkun verran nää isot, ne tietää jo mistä on kyse." (TH). Kaikissa neljässä haastattelussa yhdenlaiseksi koulussakin näkyväksi ongelmaksi nousivat esille tyttöjen koulun ulkopuoliset seurustelusuhteet erityisesti vanhempien miesten kanssa.

> TERVEYDENHOITAJA: Mutta siis nehän aloittaa seurustelun jo aika varhaisessa vaiheessa ja mä oon huomannu, et jotkut seurustelee paljon vanhempien miesten kanssa, mikä mun mielest on omituista.

Rehtori puhui joidenkin yhdeksäsluokkalaisten tyttöjen koulunkäyntiin heijastuvasta syrjäytymisvaarasta, johon liittyi ongelmia kotona ja usein myös paljon itseä vanhempi poikaystävä. Koulukuraattori kertoi, että hän oli auttanut yhtä tyttöä päättämään seurustelusuhdetta tyttöä vanhempaan mieheen. Kuraattori oli ottanut tytön kanssa yhdessä yhteyttä poliisiin, jonka neuvosta tyttö oli hankkinut lähestymiskiellon poikaan. Tyttöoppilaiden kanssa paljon tekemisissä ollut aineenopettaja kertoi tutkimusvuotta edeltävänä vuonna koulussa esille tulleista tyttöjen raskauksista ja kolmesta raskaudenkeskeytyksestä. Yhdessä näistä maksajana ja abortin vaatijana oli ollut "kolmekymppinen mies". Opettajan mukaan tytön äiti ei missään vaiheessa tiennyt asiasta, vaan tyttö oli saanut apua kyseiseltä opettajalta ja kouluterveydenhoitajalta. Kokemustensa perusteella opettaja pohti sitä, että oppilaat eivät halua puhua kaikista asioistaan vanhemmilleen, jolloin nimenomaan koulu voi tarjota aikuista apua yksityiselämän ongelmien ratkaisussa.

Sukupuoli- ja seksuaalikasvatuksen mahdollisuudet

Yksittäisten konfliktien tai tilanteiden selvittämisen ohella voi myös tarkastella sitä, tarjoavatko koulussa käydyt keskustelut ja kouluopetus sellaisia diskursiivisia kehyksiä, joiden kautta kouluun tai koulun ulkopuolelle sijoittuvia häirintäkokemuksia voisi määritellä ja ymmärtää. Millaisina nuoret näkevät sukupuoli- ja seksuaalikasvatuksen[81] - tapahtui se sitten millä tunnilla tahansa - ja koulun

81 Jukka Lehtonen (2003, 20) esittelee koulun sukupuoli- ja seksuaalikasvatus -käsitteiden erilaisia sisältöjä ja painotuksia. Lehtonen päätyy käyttämään koulututkimuksessaan seksuaalikasvatuksen käsitettä, koska pitää sitä tarkempana terminä kuin sukupuolikasvatus. Käytän tässä alaluvussa kumpaakin termiä. Seksuaalikasvatuksella viittaan viralliseen, opetussuunnitelman mukaiseen, lähinnä seksuaalisuuteen painottuvaan opetukseen, mutta sukupuolikasvatus-termillä haluan muistuttaa siitä osin epävirallisesta kasvatustyöstä, jossa ohjataan oppilaita tyttönä ja poikana olemiseen.

mahdollisuuden valistaa ja kasvattaa nuoria sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä?

Suomalaisten koulujen seksuaalikasvatusta kritisoitiin aineistoni hankkimisen aikoihin siitä, että sen toteuttamisessa oli suuria koulukohtaisia eroja, sitä annettiin liian myöhään, se keskittyi liikaa persoonattomaan ja kliiniseen biologiaan, anatomiaan sekä raskauden ja riskien ehkäisyyn sekä että siinä oli vahva heteronormatiivinen painotus (Lehtonen 2003; ks. myös Oinas 2001, 201-203; Aaltonen & Honkatukia 2002b, 210). Opetuksessa ovat painottuneet oppikirjoja myöten poikien halu ja nautinto, kun taas naisten haluun liittyvää keskustelua ovat vaikeuttaneet jo oppikirjojen puutteelliset tai puuttuvat kuvaukset klitoriksesta (Aapola 1999, 159; Lehtonen 2003, 55-56; ks. myös Fine 1988; Holland et al.1998, 57-58, 67). Tutkimuskoulussani järjestettiin biologiaan kuuluvan opetussisällön ohella yhdeksäsluokkalaisille myös muuta terveys- ja ihmissuhdekasvatusta.

Vuonna 2004 hyväksyttiin uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet toteutettavaksi elokuuhun 2006 mennessä kaikilla luokka-asteilla. Perusteissa palautetaan terveystieto itsenäiseksi oppiaineeksi vuosiluokilla 7-9. Yksi terveystiedon opetuksen sisällöistä on seksuaaliterveys, johon mainitaan kuuluvaksi ihmissuhteet, seksuaalisuus - erityisesti nuoruuden kehittyvä seksuaalisuus - käyttäytyminen ja niihin liittyvät arvot ja normit. Opetuksen tavoitteissa mainitaan puolestaan se, että oppilas osaa eritellä ongelmatilanteiden syitä ja seurauksia, miettiä mahdollisia ratkaisuja, pohtia vastuullista seksuaalikäyttäytymistä sekä nimetä ja tunnistaa tunteita sekä kiusaamisen ja muun väkivallan tunnuspiirteitä. (Perusopetuksen... 2004)

Tutkimukseni haastateltavat luonnehtivat saamaansa seksuaalikasvatusta lähinnä huvittavana ja kiusallisena. Näissä muistoissa korostui tietojen ja taitojen opettelu. Päällimmäisenä muistona saattoi olla punastelevan opettajan järjestämä videoesitys asioista, jotka

haastateltavan mielestä kaikki jo tiesivät[82]. Yleinen arvio oli, että vaikka koulussa oli puhuttu tasa-arvosta, seurustelusta, tunteista ja hellyydestä "mut ei nyt sillee nimenomaa häirinnästä" (HP) (ks. myös Lahelma 2004; 16; Larkin 1994, 266). Kaisa ei muistanut muuta aiheeseen liittyvää keskustelua kuin sen, että "me katottiin terveystiedon tunneil jotain videoit, et mitä pitää tehä, ku jos tulee joku raiskaamaan [...]. Et kylhän sekin voi jotenki liittyy siihe, et jos tulee joku raiskaamaan tai yrittämään". Vaikka varsinainen sukupuolikasvatus ja keskustelut seksuaalisuudesta painottuisivat hormoneihin tai anatomiaan ja rajoittuisivat pääsääntöisesti vain tietyille biologian tai terveys/perhekasvatuksen tunneille (vrt. Fine 1988, 31; biologian oppikirjoista, ks. Aapola 1999, 157-159), muutamat tytöt mainitsivat myös äidinkielen tunneilla käydyt, arkipäivän sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyneet keskustelut (ks. myös Kenway et al. 1998, 77; Lehtonen 2003, 72). Myös oman ainekirjoitustehtäväni myönteinen vastaanotto on osoitus myös siitä, että sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä vaikeita aiheita voi ottaa esille myös äidinkielen tunnilla.

Virallisen koulun tasolla opetuksen keskeisen osan muodostaa kanonisoidun tiedon jakaminen ja siirtäminen. Koulussa nuorista pyritään kasvattamaan asioista perillä olevia ja päätöksentekoon kykeneviä kansalaisia (Kenway et al. 1998, 66-67; Gordon & Holland & Lahelma 2000a). Tämä pätee myös erityisesti seksuaalikasvatukseen ja -valistukseen niin, että tietynlaisen kasvatuksen on todettu lisäävän nuorten seksuaaliterveystietoa ja tiedon puolestaan toivotaan osaltaan vaikuttavan nuorten seksikäyttäytymiseen ja seksielämään liittyvään päätöksentekoon suotuisasti (Liinamo 2004).

82 Yhdessä henkilökunnan haastattelussa tuli esille, että Väestöliitosta oli aiemmin kutsuttu ja aiottiin myös jatkossa kutsua joku puhumaan ehkäisyvalistuksesta. Haastattelemani aineenopettaja, joka oli myös yhden seitsemännen luokan luokanvalvoja kertoi, että hänen oma luokkansa oli erikseen pyytänyt, että yhdellä luokanvalvojatunnilla puhuttaisiin seksiin liittyvistä asioista.

Kouluopetuksen kautta voi myös lisätä oppilaiden tietoisuutta ympäröivästä maailmasta, niin että heitä kannustetaan näkemään ja kyseenalaistamaan heitä itseään rajoittavia itsestäänselvyyksiä kuten sukupuolistereotypioita. (Kenway et al. 1998, 66-68.) Jos nuoret eivät muutakaan asennoitumistaan, he saattavat kuitenkin muuttaa käytöstään, ainakin koulussa (mts. 123). Koulu on kodin ohella keskeinen paikka, jossa nuoria ohjataan ja opetetaan vastuulliseen ja toisia kunnioittavaan aikuisuuteen.

> Ehkäpä esimerkiksi puhuminen koulussa vaikuttaa sukupuolien suhtautumiseen toisiinsa. [...] Ei tule mieleen muita ratkaisuja kuin kodin tarjoama malli ja valistaminen koulussa. (AT33)

Tietenkään koulu ei ole ainoa paikka eikä opettaja tai oppikirja ainoa tiedonlähde, josta nuoret oppivat ja kuulevat sukupuolisuudesta, seksuaalisuudesta, sukupuolten välisistä suhteista tai konflikteista. Tutkimusten mukaan nuorten tärkeitä tiedonlähteitä ovat muun muassa media (tyttöjen lehdet, pornolehdet), vanhemmat ja erityisesti ystävät, jotka kaikki voivat antaa keskenään ristiriitaista tietoa (Holland et al. 1998, 56-82; ks. myös Välimaa 2004, 143).

Haastatteluissa kysyin, pitäisikö häirinnästä puhua koulussa. Ajatus häirintäkeskusteluista ei herättänyt suurta innostusta, mutta monet myötäilivät kohteliaasti: “Ei ois varmaa pahitteeks.” (HT03). Nämä nuoret saattoivat pitää myöntävää vastausta soveliaana, koska he halusivat antaa itsestään kuvan valistuneena kansalaisena, joka haluaa tietoa eri aloilta.

> ANNIKA: Kyl must tuntuis ihan ookoolta, ainaki nyt yläasteella tottakai.
> ULLA: Niin ja sit ku puhutaa huumeistaki ja näistäkin, ni olis se sillee ihan hyvä puhua.

Erityisinä ehtoina tällaisille keskusteluille oli se, että puhumassa olisi joku "tosi ammatti-ihminen, joka tietää, vaik jostain neuvontakeskuksesta" (HT02), "ettei mikää matikan maikka, joka on kuuskyt vuotta vanha, ni eihä se enää muista yhtää mitää omist, silloin ku se oli meiän ikänen" (HP) (vrt. Jaatinen 2000, 98-101). Yhtenä perusteena ulkopuolisen asiantuntijan vierailulle esitettiin myös se, että tuntemattomalle saattaisi jossain tilanteessa olla helpompi kertoa vakavista kokemuksista kuin tutuille (ks. myös Gordon & Holland & Lahelma 2000a, 103).

Kohteliaita myötäilyjä yllättävämpi ja voimakkaampi reaktio kysymykseeni häirintäkeskustelujen tarpeellisuudesta tulee esille kahdessa kolmen tytön haastattelussa, joissa molemmissa tytöt ovat sitä mieltä, että on hyödytöntä keskustella häirinnästä koulussa. Aiheesta keskustelu ymmärretään kuitenkin myös omien kokemusten avoimena tilityksenä, jota kukaan ei kuitenkaan kehtaisi tehdä luokassa kaikkien kuullen (ks. myös Palmu 2003, 167). Näin ajatelleet tytöt ovat oikeassa ja tällaista tunnustuksellisuutta tai yksittäisten ihmisten kokemusten julkista ruotimista voi pitää epäeettisenä käsittelytapana. Lisäksi konkreettisten häirintätapausten selvittely etenkin koulukontekstissa leimaa paitsi kohteita, useimmiten tyttöjä, myös tekijöitä eli poikia ongelmallisella tavalla (Lahelma 2002a, 303). Tämä puolestaan voi herättää pojissa yhteistä vastarintaa sekä opettajia että tyttöjä kohtaan (Kenway et al. 1998, 125). Kenway kumppaneineen (1998, 154) toteaa, että yritykset parantaa tyttöjen asemaa saatetaan nähdä poikien rangaistuksena, ymmärtämättömyytenä poikana olemista kohtaan. Jos häirintään puuttumisen ymmärretään ottavan jotain oleellista pois pojilta, kriittinen tarkastelu pitäisi kohdistaa pikemminkin siihen, miten laventaa tai monipuolistaa mahdollisia poikana olemisen malleja.

Toisaalta häirinnästä puhuminen yhdistetään konkreettisiin neuvoihin eli siihen, mitä pitää tehdä, jos joutuu häirityksi. Nämä ohjeet tai opastus esimerkiksi liittyen naisten kunnioittamiseen ja itsepuolustuskeinoihin saivat yhtäältä kannatusta, mutta toisaalta tytöt olivat sitä mieltä, että yleispätevät ohjeet eivät voi olla toimivia.

Riikka, Noora ja Suvi puhuvat vahvasti sen puolesta, että tyttöjen on hoidettava hankalat tilanteet itse ja ulkopuolista apua kannattaa hakea vain vakavissa tapauksissa.

> SA: Onks teille koulus sit puhuttu jostain ahdistelusta ja häirinnästä?
> NOORA & RIIKKA: Ei
> SA: Pitäskö teiän mielestä, oisko siitä...?
> NOORA: [Keskeyttää] Ei. Koska eihän sitä pystys mitenkää opettaa, et miten sä käyttäydyt. Pitää vaan ite tietää.
> SA: Tytöille ei pysty opettaa vai pojille?
> SUVI: Se on vaan sillee, et pitää käyttää omaa harkintakykyä.
> RIIKKA: Nii ja ihmiset vaan on sellasii.
> SUVI: Omilla aivoilla pitää ajatella, mitä tekee, jos tulee sillee. Ja sit jos on näit vakavempii juttui [...] ni luultavasti hyvin harva tekee niil tiedoil mitää. Koska tosi pieni vähemmistö on niit, kenelle tulee jotain soittoja ja sellast.
> RIIKKA: Niin tai sit ne on jo unohtunut, jos niit tarttis ees [naurahdus]. [...]
> SA: Joo. No mut pitäskö pojille sit jotenki puhua tai tietääks teijän mielestä pojat, mitä saa tehdä ja mitä ei?
> NOORA & RIIKKA: Tietää.

Tytöt sanovat siis ei sellaiselle opetukselle, jossa pyritään antamaan yksityiskohtaisia toimintaohjeita. Tällainen opetus rinnastuu Kaisan aiemmin mainitsemaan itsepuolustusta käsitelleeseen videoon ja kummassakin painotus on karkeissa, vakavissa ja melko harvinaisissa tapauksissa. Toimintaohjeiden antaminen ei myöskään tuo mitään uutta siihen yksipuoliseen seksuaalikasvatukseen, jossa nuoret tytöt määrittyvät lähes yksinomaan maskuliinisen väkivallan, painostuksen ja halujen haavoittuviksi kohteiksi, joiden tehtävänä on ainoastaan suojella itseään taudeilta, raskaudelta ja hyväksikäytöltä. (Fine 1988; ks. myös Holland et al. 1998,

7; Aapola 1999, 196.) Seksuaalikasvatuksessa ei opita ainoastaan taudeista ja tunteista, vaan siinä on kyse myös sukupuolittuneiden positioiden oppimisesta (Holland et al. 1998, 56), siitä kuka on yleisimmin aktiivinen aloitteentekijä ja kenen tulee olla järkevä rajojen määrittelijä.

Vuonna 2004 laaditut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet antavat hyviä suuntaviivoja seksuaali- ja ihmissuhdekasvatukselle, mutta niiden konkretisoiminen ja soveltaminen käytäntöön asettaa opettajille haasteita. Miten sukupuolista häirintää, jota perusteissa ei erikseen mainita, voisi käsitellä terveystiedon tunneilla? Jane Kenway kollegoineen (1998, 90) toteaa, että on huomioitava se, että sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien kysymysten käsitteleminen on haasteellista. Opettajat voivat ajatella, että heidän ei tarvitse opiskella tai pohtia sukupuolikysymyksiä, koska niistä selviytyy käytännön opetustilanteissa "maalaisjärjellä", mutta yhtä lailla juuri maalaisjärki voi ohjata seuraamaan totunnaisia ja stereotyyppisiä ajatuskuvioita tyttöjen ja poikien välisistä suhteista (mts. 68, 91-92; ks. myös Välimaa 2004, 145). Opettajat voivat joutua tarkastamaan ja muuttamaan omia käsityksiään, mikä liittyy myös ammatilliseen itsensä kehittämiseen (Kenway et al. 1998, 166; Välimaa 2004, 145; ks. myös Lehtonen 2003, 244). Kenway ja kumppanit esittävät, että koulussa tulisi tuoda esille erilaisia tyttönä ja poikana olemisen mahdollisuuksia (mts. 129), mutta toteavat myös, että nuoret voivat torjua sukupuolistereotypioita kyseenalaistavaa opetusta siksi, että se esittäytyy riskialttiina muutosvaatimuksena tilanteessa, jossa koventionaalinen sukupuolisuus edustaa turvallista valintaa (mts. 137-138; ks. myös Holland et al. 111, 177).

Carrie Herbertin (1997, 30-31) näkemyksen mukaan sukupuoliseen häirintään pitäisi kouluissa puuttua lisäämällä opettajien ymmärrystä häirinnästä, tarjota heille käytännön keinoja käsitellä häirintää arkipäivän tilanteissa ja opettaa pojille ja tytöille sekä toisen kunnioittamista että häiritsevistä tilanteista selviämistä. Sukupuolinen häirintä ei tunnu kuuluvan koulusanastoon, sillä sitä ei mainita esimerkiksi uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman

perusteissa. Sukupuolineutraali kiusaamisdiskurssi ei kuitenkaan välttämättä anna opettajille riittäviä eväitä tarkastella koulun sukupuolittuneita valtasuhteita ja konflikteja. En tarkoita sitä, että opettajien olisi pyrittävä kategorisoimaan konflikteja kiusaamiseen ja sukupuoliseen häirintään, vaan sitä, että sukupuolinen häirintä voisi ääneen lausuttuna toimia herkistävänä käsitteenä, joka auttaisi ymmärtämään paremmin joitakin nuorten välisiä konflikteja. (Ks. myös Lahelma 1999, 85).

Herbertin mainitsemista tavoitteista toisten kunnioittamisen opettamista sekä häirinnästä selviämistä voi pitää vähintään yhtä tärkeinä pedagogisina haasteina (ks. Lahelma 2002a, 303). Kunnioitus tulisi ylipäänsä olla yksi sukupuoli- ja seksuaalikasvatuksen lähtökohdista (Epstein & Johnson 1998, 190). Häiritsevistä tilanteista selviämisen opettamisella voidaan puolestaan ajatella olevan tilannekohtaista selviämistä laajempi sisältö. Selviämiseen liittyy niin tilanteiden määrittelemistä kuin omien tunteiden käsittelemistä. Tämä tulee esille ainekirjoituksessa, jossa opettajan sanat ovat ratkaiseva kannustin tytölle hakea oikeutta vakavassa häirintätilanteessa: “Opettaja oli kertonut ettei syy ole koskaan sen jota ahdistellaan vaan sen joka ahdistelee. Sain opettajan sanoista rohkeutta ja menin poliisin pakeille” (AT49). Kumpaakin Herbertin mainitsemaa opetustehtävää voi siis ajatella myös valtaistamisen näkökulmasta: nuorilla on oikeus odottaa ja vaatia oman integriteettinsä kunnioitusta toisilta.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien teemojen käsitteleminen on tasapainoilua mukavan ja provosoivan kasvatuksen välillä: jos aiheet ovat liian kiusallisia, oppilaat reagoivat niihin torjuvasti, mutta jos opetus on liian mukavaa ja harmitonta, se ei kosketa ketään. Oppilaat eivät halua kuunnella saarnoja, määräilyä tai moralisointeja, joissa hyökätään heidän arvostamiaan asioita kohtaan, joten sukupuoliasioista puhumisen tulisi sisältää pikemmin keskustelua, totuttujen järjestysten kyseenalaistamista ja haastamista nuorten omista lähtökohdista käsin. (Mts. 81-83, 91-92; ks. myös Välimaa 2004, 144; vrt. päihdevalistus, Jaatinen 2000, 110.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainittu oppilaslähtöisyys voisi tarkoittaa juuri tätä. Kenway kollegoineen (1998, 163) esittää myös, että seksuaalikasvatuksen tulisi olla hauskaa, tarjota nuorille toimijuuden tuntoa ja välttää syyllisyyden, voimattomuuden tai häpeän tunteiden herättämistä.

Vaikka sukupuolisesta häirinnästä puhuminen koulussa on tärkeää, sen käsitteleminen rajattuna, erillisenä ilmiönä ja karkeiden tapausten painottaminen voisi pahimmillaan korostaa sitä diskurssia, joka esittää nuorten naisten seksuaalisuuden lähinnä uhriutumisen ja riskien kautta ja vastaavasti poikien ja miesten seksuaalisuuden (kontrolloimattomana) haluna. Michelle Fine (1988) on huomauttanut, että erityisesti nuorten naisten kohdalla uhripositio kumoaa subjektiuden, koska uhrius konstruoidaan erilliseksi ja vastakkaiseksi seksuaalisen subjektiuden ja haluavan (aikuisen) naisen kanssa. Häirinnän ja uhriuden mahdollisuuden rinnalla ja ohella tulisi siis puhua myös nautinnosta ja tarjota nuorille tilaa pohtia miellyttävän ja epämiellyttävän, nautinnon ja häirinnän välisiä rajoja. Nuorten naisten nautinnosta puhuminen ei poistaisi tyttöjen pelkoja tai uhriuden mahdollisuutta, mutta se saattaisi monipuolistaisi niitä tapoja, joilla tyttöjen seksuaalisuutta konstruoidaan, sijoittaisi uhriuden ja subjektin samaan ruumiiseen sekä avaisi erityisesti tytöille muitakin kuin portinvartijan position (Fine 1988, 33, 35, 40). Finen mukaan koulu voi toimia nuoria valtaistavana instituutiona, mutta ollakseen sitä kasvattajien pitää kuunnella nuorten omia seksiin liittyviä uskomuksia, käsitellä niitä sekä tarjota nuorille uudenlaisia käsitteitä omien kokemusten ymmärtämiseksi (mts 36, 40, 50; ks myös Holland et al. 1998, 60). Sukupuolisen häirinnän kohdalla tämä voisi tarkoittaa keskustelua siitä, missä oppilaiden mielestä kulkee miellyttävän ja epämiellyttävän huomion välinen raja sekä näiden käsitysten purkamista ja haastamista (ks. myös Kenway et al. 1998, 117). Sukupuolisen häirinnän termi on tulkintakehys, joka on syytä lausua ääneen, mutta se on aina avattava ja kontekstualisoitava.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Häiritsevien tai häirintätilanteita selvittäminen ja niistä kertominen jälkeenpäin on valintaa eri vaihtoehtojen välillä. Tapahtumista kertominen on samalla niiden tulkintaa, joka muokkautuu muun muassa muilta saatavan palautteen perusteella. Kertomisella voi pyrkiä helpottamaan omaa oloa tai hakemaan rangaistusta tekijälle. Nuoret valitsevat keskustelukumppaneiksi ensin ystävät, mutta läheiset aikuiset ja ammattilaiset ovat vähintäänkin tärkeitä resurssihenkilöitä vakaviksi luokiteltavissa tilanteissa. Itseen kohdistuvasta häirinnästä kertominen määrittyy usein uskaltamisena ja kehtaamisena. Siihen liittyy erilaisia riskejä, eikä kertominen ylipäänsä takaa sitä, että sen kautta voi saada apua tai että se muuten käynnistää asioiden selvittelyn itseä tyydyttävällä tavalla. Lisäksi niin ystävät, vanhemmat, opettajat kuin viranomaiset voivat vähätellä ja kyseenalaistaa kokemuksia.

Koulu erottuu jälleen erityisenä yhteisönä, jossa nuoret voivat periaatteessa kääntyä useiden aikuisten puoleen ongelmissaan, mutta jossa konfliktien selvittämisessä on otettava huomioon erityisesti informaalin koulun säännöt ja uhriksi, kantelijaksi tai valittajaksi positioitumisen seuraukset. Peruskoulun opetussuunnitelmissa sukupuolinen häirintä voi vaikuttaa marginaaliselta teemalta muiden julkilausutusti keskeisten oppisisältöjen joukossa. Mikäli koulussa halutaan pohtia yhdessä nuorten kanssa heidän arkeaan ja tarjota välineitä tehdä arjen kokemuksia ymmärrettäväksi, sukupuolinen häirintä tulisi ottaa esille näissä keskusteluissa.

9. Lopuksi

Nuoret ovat tutkimuksessani niin kuvanneet, konkretisoineet, trivialisoineet kuin kyseenalaistaneet sukupuolista häirintää sekä yleisesti, nuorten keskuudessa että omassa elämässään. Vaikka häirinnän teema ei missään tapauksessa tyhjentynyt tutkimuksessani, pidän metodiani toimivana ja onnistuneena siinä mielessä, että aineistostani muodostui monipuolinen ja moniääninen. Aineisto ja sitä kautta tutkimukseni painottuu siinä määrin vahvasti tyttöihin kohdistuvaan häirintään, että jatkotutkimusten haasteena on pyrkiä tavoittamaan poikien pohdintoja heidän kokemuksistaan. Lisäksi on tarvetta tutkimukselle, jossa perehdyttäisiin etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten näkökulmiin suhteessa häirintään.

Tarkastelen lopuksi kokoavasti sitä, mitä tutkimukseni kertoo tytöistä, pojista ja sukupuolisesta häirinnästä. Pohdin miten sukupuolinen häirintä merkityksellistyy yhtäältä nuorten arjen kohtaamisista tekemissään tulkinnoissa ja toisaalta heidän materiaalisessa arjessaan.

Sukupuolinen häirintä nuorten tulkitsemana

Sukupuolinen häirintä on nuorten näkökulmasta "väärin" tai "törkeää", mutta se, millä perusteilla jokin kokemus rajataan häirintäkategorian sisäpuolelle vaihtelee suuresti. Kysymykseeni siitä, mikä on häirintää ja mikä ei ole sitä, ei ole yhtä vastausta, vaan monissa kommenteissa esitetään muodossa tai toisessa ajatus: riippuu ti-

lanteesta. Vaikka itse teon luonteella on merkitystä sille, miten kokemus tulkitaan, sen ei-toivottavuus, yksipuolisuus ja häiritsevyys vaihtelee pitkälti tilanteen, olosuhteiden ja osapuolten mukaan. Työssäni olen nostanut esille kohteeseen, tapahtumapaikkaan ja/tai tekijään liittyviä ehtoja, joiden kautta nuoret tulkitsevat kokemuksiaan ja toisilta kuulemiaan tilanteita sukupuolisesti häiritseviksi.

Monia tapoja, joilla nuoret puhuvat sukupuolisesta häirinnästä, voi tarkastella selontekoina, joiden avulla tytöt ja pojat puolustavat häiritsijöitä, kyseenalaistavat sukupuolisen häirinnän kategorian, oikeuttavat häiritseviä tekoja tai sälyttävät vastuuta teon kohteelle (ks. myös Saarikoski 2000). Toisaalta läheskään kaikki selonteot eivät näyttäydy sellaisina, joilla pyrittäisiin yksiselitteisesti vähentämään teon tuomittavuutta ja epämiellyttävyyttä. Osaa voi luonnehtia yrityksinä tehdä tilanteita ja tunteita ymmärrettäväksi itselle, eikä niiden kautta pyritä suoranaisesti arvioimaan tekijän ja kohteen syyllisyyttä tai vastuuta (vrt. Korhonen & Kuusi 2003, 108). Olipa kyseessä puolustaminen tai ymmärrettäväksi tekeminen, keskeistä on kuitenkin se, että on olemassa laaja kulttuurinen varanto hyväksyttävinä pidettyjä selontekoja, jotka voidaan ottaa käyttöön nimenomaan häiritsijän puolustamiseksi, häirinnän oikeuttamiseksi ja vastuun jakamiseksi tekijän ja kohteen välillä. Koska oikeuttavat ja puolustavat selonteot ovat yleisiä kielellisiä keinoja, voi kysyä, mikä niistä tekee erityisiä juuri tässä kontekstissa.

Yksi häirintään liittyvien selontekojen erityispiirre on niiden sukupuolittuneisuus. Vaikka joissakin nuorten kirjoituksissa häirintätilanteita käsiteltiin abstraktien ja sukupuolettomien yksilöiden välisenä konflikteina, yksilöiden motiivien, vastuiden ja toimijuuksien tarkastelu merkitsi samalla heidän sukupuolittamistaan (ks. myös Ronkainen 2001). Useimmat tekijöiden puolustukset pätevät julkilausutusti lähinnä poikiin ja limittyvät konventionaalisiin ajatuksiin poikana olemisesta. Vaikka pojat ottavat etäisyyttä häiritseviin poikiin, hormoniensa vietävissä oleva tai seksinnälkäinen, ajattelematon murrosikäinen poika ovat samalla normaalina pidettyjä poikia. Tytöt voivat vedota poikien lailla nuoruuteen tai tyttöjen

keskinäiseen hauskanpitoon perustellessaan poikiin kohdistamaansa häiritsevää käytöstä, mutta poikia häiritsevä tyttö on silti vaarassa määrittyä halveksituksi "toiseksi", rivoksi muijaksi. Vastaavasti häirinnän kohteiden osallisuuden arvioiminen ja vastuuttaminen pätee julkilausutusti lähinnä tyttöihin.

Toinen selontekojen erityispiirre on siinä, että sukupuolisesta häirinnästä puhuttaessa myös kohteet osallistuvat aktiivisesti tekojen ja tekijöiden puolusteluun. Tyttöjen ja poikien puheenvuoroissa on eroja sävyjen ja teemojen suhteen, niin että pojat korostavat tyttöjä enemmän biologian ja hormonien ylivaltaa sekä viittaavat useammin patologiseen poikkeavuuteen häirinnän selittäjänä. Silti tytöt tuottavat ja uusintavat maskuliinisuuden ensisijaisuutta ja valta-asemaa (Holland et al. 1998, 11, 128), kun he selittävät, puolustavat tai oikeuttavat erityisesti omanikäistensä, valkoihoisten poikien käytöstä heidän puolestaan, tekevät häirintää näkymättömäksi, asettavat tytöt (osa)vastuuseen häirinnästä, vaativat tytöiltä ymmärrystä ja sietävät paljon omalla kohdallaan. (Ks. myös Gardner 1995 119.) Kärjistäen pojat ovat näissä selonteoissa häiritsijöitä siksi, mitä he ovat ja tytöt ovat häirinnän kohteita siksi, mitä he tekevät.

Tytöt asetetaan ja he asettuvat lukuisiin (ja ristiriitaisiin) positioihin suhteessa sukupuoliseen häirintään ja sen kohteena olemiseen. Nämä positiot määrittävät myös sitä, kuka tarvitsee ja on oikeutettu saamaan apua ja sympatiaa häirintätilanteissa. Tytöt sijoittavat itsensä yleensä neuvokkaan ja kykenevän selviytyjän positioon, jossa he eivät (tyttö)ystäviensä lisäksi tarvitse muuta turvaa. Häirinnän voimattomat uhrit tarvitsevat jonkun suojakseen, mutta tytöt, joiden katsotaan hakevan tai kutsuvan häiritsevää huomiota, ovat typeryyksissään ansainneet ongelmansa ja saavat selviytyä itse (ks. myös Kenway et al. 1998, 203). Jos häirinnän kohteeksi joutuu poika, hän on nuorten kuvauksissa mahdollisesti pienikokoinen mutta muuten määrittelemätön. Sekä tytöt että pojat voivat pitää itseään epätodennäköisenä häirinnän kohteena, mutta tapa, jolla he konstruoivat suojautumistaan häirinnältä vaihtelee sukupuolen mukaan. Tytöillä häirinnän välttäminen liittyy tietynlaiseen kovaan asentee-

seen, ulospäin näkyvään itsevarmuuteen, sisäiseen varovaisuuteen ja ulkonäköön, jotka kaikki ovat enemmän tai vähemmän moniselitteisesti saavutettavia ja tulkittavia. Pojilla taas immuniteetin perusteena on fyysinen voimakkuus ja kyky rangaista mahdollista häiritsijää välittömästi.

Osaltaan tyttöjen ymmärtäväisessä suhtautumisessa on kyse siitä, että jotkut tavat selittää ja kehystää kokemuksia ovat sosiaalisesti hyväksyttävämpiä ja houkuttelevimpia kuin toiset. Eero Suoninen (1999, 27) toteaa kuinka "selontekojen antaminen aloitetaan monissa tilanteissa ikään kuin luonnostaan tutuimmasta vaihtoehdosta laajalti kannatetuista, ideologisesti houkuttelevista ja itsestään selvän tuntuisista diskursiivisista merkityksistä". Tietynlaiset tulkinnat ovat Suvi Ronkaisen (1999, 133) sanoin "rakenteellistuneet ja säännönmukaistuneet" tavalla, joka heijastaa heteroseksuaalisuuden ja siihen kytkeytyvän sukupuolisuuden konventioita ja valtajakoja (ks. myös Holland et al. 1998, 129). Nuoret ovat oppineet heteroseksuaalisiin suhteisiin liittyviä kulttuurisia koodeja (Jackson 1999, 25), jotka estävät tai ainakin hankaloittavat sitä, että tytöt voisivat puhua tai suuttua häirinnästä (ks. myös Larkin 1994; Herbert 1989; Jeffner 1997; Saarikoski 2001). Ajatusta joidenkin selontekojen houkuttelevuudesta ja säännönmukaisuudesta voi soveltaa myös niihin keskusteluihin, joissa häirintä ulkoistetaan suomalaisuuden ulkopuolelle ja rajataan jonkun etnisen vähemmistöryhmän tai "ulkomaalaisuuden" aiheuttamaksi ongelmaksi.

Kyse ei kuitenkaan ole yksiulotteisesta prosessista, jossa nuorten tavat konstruoida ja ymmärtää ympäröivää maailmaa rajoittuisivat konventionaalisiin selontekoihin ja selityksiin. Tytöt ja pojat tarjoavat dikotomisia valtajakoja pönkittäviä selontekoja, joissa rakennetaan eroja suomalaisuuden ja "ulkomaalaisuuden" (kulttuuri, luonteenpiirteet) sekä tyttöjen ja poikien välille (biologia, luonne, kiinnostuksen kohteet, kehittyneisyys), mutta he myös epäilevät, haastavat ja kumoavat kaksijakoisia erontekoja, joskus varovaisemmin, toisinaan määrätietoisemmin. Tyttöjen ja poikien tai etnisten ryhmien välille rakennettavien erojen ohella nuoret

näkevät eroja myös ryhmittymien sisällä. Yhtäältä kyse on dikotomisten kategorioiden rikkomisesta ja niiden moninaisuuden esille tuomisesta, mutta toisaalta kategorioiden sisälle rakennetaan uusia dikotomioita kuten "ulkomaalaisten" kohdalla, joita yhtäältä pidetään harvinaisen röyhkeinä, toisaalta epätavallisen kohteliaina (ks. myös Hall 1992, 256).

Tilanteisesti määriteltynä ja tulkittuna sukupuolista häirintää voi tarkastella miellyttävän ja epämiellyttävän vuorovaikutuksen väliin sijoittuvana epämääräisenä harmaana alueena, mutta nuorten keskusteluissa varsinainen harmaa alue sijoittuu usein miellyttävän huomion ja sukupuolisen häirinnän välille. Häirintäkategorian rinnalle tai sijalle nousee ei-häirintä, sukupuoleen perustuva kokemus, joka ei ole toivottu mutta on silti harmiton, joka häiritsee mutta joka ei kuitenkaan ole häirintää. Ei-häirintä toimii eräänlaisena kaatoluokkana, joka epämääräisyydessään mahdollistaa tekijän kritisoimisen ja kokemuksesta loukkaantumisen, mutta ei kuitenkaan ongelmallista tilannetta tai osapuolia liikaa (ks. myös Gardner 1995, 198). Jos kyseessä ei ole sukupuolinen häirintä, ei myöskään ole (avutonta ja kyvytöntä) uhria, ei epätasa-arvoista valtasuhdetta, ei epäilyä kohteen aloitteellisuudesta, ei tekijän syyllistämistä tai patologisointia, ei sukupuolittunutta arkea eikä sotkeutumista mihinkään tahraavaan ja epämääräiseen (vrt. Åkerström 2002, 532). Niin kauan kuin kokemus voidaan määritellä harmittomaksi, voidaan myös positioitua aktiiviseksi, tasa-arvoiseksi vuorovaikutuksen osapuoleksi (Mott & Condor 1997, 73), sukupuolineutraaliksi yksilöksi.

Nuorista on luontevaa keskustella siitä, mikä sukupuolten välisissä suhteissa on ärsyttävää ja häiritsevää, mutta on eri asia puhua sukupuolisesta häirinnästä ja soveltaa käsitettä omaan elämään. Sen lisäksi, että sukupuolisesta häirinnästä puhuminen kyseenalaistaa itsestään selvänä pidetyn tasa-arvon, sillä on kategoriana kapea käyttöala myös siksi, että se viittaa vahvasti aikuisuuteen, työelämään, hierarkkisiin valtasuhteisiin eli nuorten kannalta kaukaiseen tulevaisuuteen. Pidän käsitettä kuitenkin hyödyllisenä siksi, että se herkistää tarkastelemaan arjen sukupuolittuneisuutta.

Sukupuolinen häirintä materiaalisessa arjessa

Tutkimuksessani en ole pyrkinyt kartoittamaan sitä, kuinka yleistä sukupuolinen häirintä on suomalaisten, helsinkiläisten saati tutkimuskouluni nuorten arjessa ja heidän kokemanaan. Aineistoni sisältää lukuisia kuvauksia häirintäkokemuksista, mutta siinä on nähtävissä myös pyrkimys ottaa etäisyyttä ikävästä ilmiöstä. Lisäksi tutkimukseni määrällisesti kattavampi ainekirjoitusaineisto on tyyllillisesti painottunut yleiseen määrittelyyn ja ilmaisuun, joka ohittaa tai peittää kokemuskuvaukset. Väitän, että tutkimukseni antaa vain kalpean aavistuksen siitä, kuinka usein ja kuinka monet yksittäisen, "tavallisen" koulun oppilaat joutuvat ottamaan kantaa sukupuolisesti latautuneisiin häiritseviin tilanteisiin. Tulkintojen ja niihin liittyvien ehtojen moninaisuus tekee häirinnän rajoista ambivalentteja, mutta se ei vähennä käytännön rajantekojen merkityksellisyyttä ja tarpeellisuutta. Nuoret joutuvat määrittelemään ja vetämään integriteettinsä rajoja, nimittivätpä he tilanteita miksi tahansa.

Nuoret eivät ole vain nuoria, vaan tyttöjä ja poikia, joiden arki - ja tiloihin liittyvän puheen kautta etenkin juhla - näyttäytyy niin oman kuin aiempien tutkimusten perusteella dramaattisesti erilaisena. Sekä tyttöjä että poikia kiusataan ja loukataan, heitä uhataan väkivallalla ja he joutuvat epämiellyttäviin tilanteisiin, mutta tyttöjen kohdalla sukupuoleen liittyvien epämiellyttävien kokemusten ja niiden ennakoimisen kirjo on poikiin verrattuna laveampi ja ambivalentimpi. Ruumiin muotojen arviointi, koskettelu ja kähmintä, seksuaalimoraalin kyseenalaistaminen, aikuisten lähentelyjen tai seksiehdotusten torjuminen, raiskauksen pelko ovat asioita, joita tytöt kertovat kohtaavansa ja suhtautuvansa niihin lähes rutiininomaisesti. Pojat eivät kerro vastaavista kokemuksista, vaan päinvastoin asettavat itsensä niiden ulottumattomiin. Väitän, että poikien ainekirjoituksissa ja haastatteluissa ei ole pohdintaa poikien seksualisoidusta ruumiista tai käyttäytymisen, pukeutumisen ja olemuksen seksuaalisuuden säätelystä lähinnä siksi, että pojat eivät joudu kohtaamaan näitä kysymyksiä arjessaan. Tietyssä mielessä

pojat ovat immuuneja sukupuolisen häirinnän joillekin muodoille. Sukupuolisesta häirinnästä puhutaan myös sukupuolineutraalisti, mutta pääsääntöisesti se esitetään sukupuolittuneena valtasuhteena, jossa kuka tahansa poika tai mies missä tahansa voi arvioida ja kommentoida sitä, miten hyvin tyttö suoriutuu sukupuolensa esittämisestä (ks. myös Gardner 1995, 84). Tyttöjen kuvauksissa heidän sopivasti tai sopimattomasti paljastettu ruumiinsa on arvioitavana, kosketeltavana ja uhattuna, mutta pojat ovat lähes ruumiittomia (vrt. Holland et al. 1998, 8). Ainoat viittaukset häirinnän kohteena olevan pojan ruumiillisuuteen ovat feminiinisinä ominaisuuksina pidetyt pienuus ja heikkous eli kyvyttömyys puolustaa itseään fyysisesti (vrt. Frost 2001, 177).

Ajatus tytöstä sukupuolisen häirinnän kohteena nostaa esille lukemattomia kulttuurisia naiseuden malleja ja koodeja: miten ei saa käyttäytyä (juoda itseään humalaan), missä ei pidä liikkua (pimeillä kujilla) ja miten ei saa pukeutua (paljastavasti), jos haluaa välttää häirintää. Tyttöjen kertomusten perusteella he selviävät mallikelpoisesti häirintätilanteista, mutta selviytyminen esitetään myös eräänlaisena vaatimuksena: jos et selviydy, sinussa on jotain vikaa ja olet toiminut väärin. Häirintätilanteisiin liittyy sekä oma että muiden taholta esitetty epäily siitä, että on mennyt väärään paikkaan, hankkiutunut hankalaan tilanteeseen tai ei ole osannut ennakoida ja varoa (ks. myös Aapola & Kangas 1994, 19). Tytöt joutuvat käsittelemään ja ottamaan huomioon näitä epäilyjä ja vaatimuksia, joiden perusteella tyttöjä jaetaan häirintää kutsuviin ja torjuviin tyttötyyppeihin. Yhtäältä he uskovat omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa arkeensa ja elämäänsä, toisaalta he suhtautuvat tyttöyteensä fatalistisesti ja hyväksyvät sen, etteivät pysty kontrolloimaan sitä, millaisena muut heidät näkevät. Lisäksi häirinnän välttäminen ja sovelias tai tavoiteltu tyttöys asettuvat jossain määrin ristiriitaan toistensa kanssa. Kuten Carol Brooks Gardner (1995, 25-27) toteaa, naisilla on velvollisuus sekä olla viehättäviä että välttää aktiivisesti rikoksen kohteeksi joutumista, toisin kuin miehillä. Monet tytöt eivät niinkään ilmaise viehättävyyteen panostamista velvollisuutena,

vaan pyrkimyksenä ja haluna. He eivät halua olla sukupuolettomia, abstrakteja yksilöitä vaan tyttöyksilöitä, mutta tämä näyttää tarkoittavan sitä, että he menettävät oikeuden yksityisyyteen ainakin tiettyinä aikoina ja tietyissä paikoissa (vrt. Ronkainen 2001, 51). Häirintä määrittyy eräänlaisena hintana, joka on maksettava siitä, että voi pukeutua kauniisti, saa joskus imartelevia kommentteja, voi käydä diskossa tai saa läheisyyttä (ks. myös Gardner 1995, 41; Korhonen & Kuusi 2003, 85).

Nuoret käsittelevät sukupuolista häirintää sekä pohtimalla laajempia sukupuolittuneita valtasuhteita (kaksinaismoralismi) että palauttamalla sen ongelmallisiin yksilöihin ja näiden valintoihin tai virheisiin (perverssit tekijät, häirintää kutsuvat kohteet). Yhteiskunnallisten valtasuhteiden edessä nuoret kokevat olevansa voimattomia ja kyvyttömiä vaikuttamaan asiaan, joten vaihtoehtona on sopeutua parhaansa mukaan. Yksilöpainotus kytkeytyy toiseuksien tuottamiseen ja ongelmallisiin kategorisointeihin, mutta toisaalta yksilötasolla asioihin katsotaan voitavan vaikuttaa itse.

Sukupuolinen häirintä on teema, joka tarjoaa tytöille ja pojille hankalia, halveksittuja ja toisilleen vastakkaisia positioita, mutta sen kautta puhutaan paljon myös vahvuudesta, ystävyydestä ja ystävien tuesta, tasa-arvosta, tyttöjen ja poikien samanlaisuudesta ja toisten kunnioituksesta. Jotkut vaihtoehtoiset positiot näyttäytyvät pikemminkin fiktioina ja etäisinä mahdollisuuksina kuin konkreettisina toimintamalleina, mutta kaikilla mahdollisilla positioilla ja tavoilla kuvitella maailmaa on merkitystä myös arjessa ja sen sukupuolittuneissa tilanteissa.

Liite 1

Aineiston tuottaminen

Tutkimuskoulun valinta ja kentälle pääsystä neuvotteleminen

Tutkimuskoulun valintakriteereitä olivat yhdeksäsluokkalaisten sopiva lukumäärä (noin 100), melko tasainen sukupuolijakauma ja lähialueelta tulevien oppilaiden suuri määrä. Viimeinen kriteeri kertoi mielestäni koulun "tavallisuudesta" (ks. myös Tolonen 2002, 51) siitä, että koulu kerää laajemman sosioekonomisen kirjon kuin koulu, jonka erityinen oppiainepainotus houkuttelee oppilaita laajalta alueelta. Lisäksi ajattelin saavani paremman käsityksen nuorten liikkumisesta ja tilankäytöstä, jos oppilaita yhdistää yhteinen asuma-alue ja he puhuvat samoista paikoista. Etsin myös jonkinlaista keskivertokoulua ja -aluetta, jotka on maineeltaan melko neutraali.

Sopivan koulun ja alueen etsimisessä käytin hyväkseni Helsingin opetusviraston laatimia yläasteen valintaoppaita ja vuoden 1998 oppilastilastoja. Vertailin koulukohtaisia luonnehdintoja, oppilasmääriä sekä oppilaaksiottoalueita. Keskustelin Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen tutkija Harri Taposen kanssa eri alueiden maineista ja nuorisotoiminnasta. Hän luonnehti ehdolla ollutta ja lopulta valitsemaani aluetta maineeltaan neutraaliksi, "hyväksi"

ja keskiluokkaiseksi (Taponen 1999). Sain alueesta samansuuntaisen kuvan Helsinki alueittain -tilastojen perusteella. Kyseinen alue ei poikkea radikaalisti kaupungin keskiarvoista, mutta se on väljemmin rakennettu ja siellä on hieman keskimääräistä vähemmän vuokra-asuntoja. Toisaalta alueella on myös kaupungin keskiarvoon verrattuna vähemmän korkeakoulutuksen saaneita (www.hel.fi/tietokeskus). Käytettävissäni oli vuoden 1998 Kouluterveyskyselyn alustavat tiedot, joiden mukaan tutkimuskouluni sijoittui helsinkiläiskoulujen vertailussa puoliväliin sekä kiusaamisen että koulumenestyksen osalta (Karvonen 1999).

Sain Helsingin opetusvirastolta tutkimusluvan syksyllä 1999. Heti ensimmäisen koulun rehtori, johon otin yhteyttä, suostui tutkimukseen tutkimusluvasta kuultuaan. Kouluun pääsyä edesauttoi epäilemättä se, että en vienyt kohtuuttomasti aikaa koulutyöltä. Aineistonhankinta vaati ainoastaan joitain erityisjärjestelyjä tuntien osalta sekä mahdollisuutta käyttää tyhjiä luokkia haastatteluihin. Korostin rehtorille ja myöhemmin opettajille ja oppilaille myös sitä, että heidän nimenomainen koulunsa oli tutkimuksessani pikemminkin paikka, jossa saatoin kohdata nuoria, kuin varsinainen tutkimukseni kohde. Tällä halusin estää sellaisen väärinkäsityksen syntymisen, että hakisin erityisesti heidän koulustaan ongelmia tai skandaalia. Ainekirjoituksessa ja haastatteluissa kyselin oppilailta koulusta, mutta myös muista tiloista ja paikoista. Vierailin koulussa säännöllisesti ainekirjoitusviikolla ja myöhemmin satunnaisesti tekemässä haastatteluja. Vaikka vierailuni koulussa olivat lyhyitä ja vaativat aina erityisjärjestelyjä, havaintoni koulun arjesta esimerkiksi luokkien istumajärjestyksistä lisäsivät ymmärrystä siitä kontekstista, jossa ainekirjoitukset on tuotettu ja johon viitataan niin aineiden kuin haastattelujen koulumaininnoissa.

Kävin lokakuussa 1999 tapaamassa rehtoria ja keskustelemassa aineistonhankinnan yksityiskohdista yhden koulun äidinkielen opettajan kanssa. Sovimme ainekirjoitusten ajankohdaksi tammikuun 2000, koska loppuvuosi oli opintojen kannalta hajanainen. Sama opettaja toimi jatkossakin yhdyshenkilönäni koulussa. Hän ehdotti

joitakin haastattelupaikkoja, järjesti kaikkien luokkien ainekirjoitusten vaatimat kaksoistunnit yhdelle viikolle ja tiedotti pyynnöstäni yhdeksäsluokkalaisten huoltajia tutkimuksesta tammikuun alussa. Esittelytekstini pohjalta laaditun tiedotteen tarkoitus oli informoida oppilaiden huoltajia tutkimuksesta eli heidän ei odotettukaan reagoivan siihen mitenkään. Kukaan vanhemmista ei myöskään tietääkseni lähettänyt palautetta.

Ainekirjoitustilanteet

Koteihin lähetetyn tiedotteen ansiosta suurin osa oppilaista tiesi ainekirjoituksesta ja tutkimuksen aiheesta etukäteen tai he muistivat sen viimeistään luokkaan tullessaan: "Ai nii, onks meillä tänään se ainekirjotus?". Aloitin tunnit esittelemällä itseni ja tutkimukseni, jonka kohteeksi määrittelin laveasti nuorten arjen ja sosiaaliset suhteet. Sanoin, että olen kiinnostunut ihmisten välisestä kanssakäymisestä, myös sellaisesta, mistä ei pidä ja mikä on ei-toivottua esimerkiksi kiusaaminen. Pyysin oppilaita pohtimaan erityisesti tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten välistä kanssakäymistä ja sitä, mikä on mukavaa ja tervetullutta tuttavuuden tekemistä tai huomion osoittamista ja mikä taas häiritsevää, ahdistavaa tai epämiellyttävää eli mistä puhutaan sukupuolisena häirintänä ja ahdisteluna. Painotin, että olen kiinnostunut kuulemaan nuorten erilaisia mielipiteitä ja kokemuksia, joten tehtävään ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Mainitsin myös, että vierailen koulun jokaisella yhdeksännellä luokalla ja myöhemmin haluaisin haastatella vapaaehtoisia. Vakuutin, että koulun tai asuma-alueen nimeä ei mainita missään, sekä aineet että haastattelut ovat nimettömiä, en pyri yhdistämään aineen ja haastattelun tietoja ilman oppilaan lupaa, ja opettaja tai kukaan muu ei näe eikä lue aineita. Lupasin käsitellä kirjoituksia luottamuksellisesti sekä pyysin antamaan toisille työrauhan. Esitin siis ainekirjoituksen yksilötehtävänä ja toivoin, että oppilaat syventyisivät omaan kirjoitukseensa.

Seuraavaksi jaoin kaikille tehtäväpaperin, konsepteja ja kirjekuoren. Esittelin tehtäväpaperin eli ainekirjoituksen pohjaksi tekemäni lyhyen johdantotekstin ja sen toisella puolella olevan perustietolomakkeen (liite 2), jonka pyysin täyttämään ennen ainekirjoitusta. Tähdensin vielä, että mihinkään paperiin ei pidä kirjoittaa nimeä ja kun ainekirjoitus on valmis, kaikki paperit voi sulkea kuoriin. Toisille kuoren sulkeminen näytti olevan tärkeää ja tarpeellista. Toiset taas kysyivät erikseen, pitääkö kuori sulkea ja jättivät sen auki. Ainekirjoituksen sulkeminen kirjekuoreen vakuutti osaltaan oppilaita tutkimuksen nimettömyydestä ja luottamuksellisuudesta. Toisaalta pyysin oppilaita täyttämään ja sulkemaan samaan kuoreen ainekirjoituksen kanssa nimettömän perustietolomakkeen, jossa tiedustelin asuinaluetta, perherakennetta, vanhempien ammatteja ja työllisyystilannetta sekä avokysymyksellä vapaa-ajanviettotapoja. Keräsin näitä tietoja kontekstualisoimaan ainekirjoitusaineistoani. Joitakin oppilaita on saattanut epäilyttää se, että nimettömyydestä huolimatta pystyn tai yritän tunnistaa heitä lomakkeen tietojen perusteella. Vain yksi oppilas jätti lomakkeen palauttamatta ja jopa tyhjän konseptin jättäneet palauttivat täytetyn taustalomakkeen. Monissa lomakkeissa on kuitenkin tyhjiä, vaillinaisia tai ironisoituja kohtia, joita on hieman enemmän poikien kuin tyttöjen papereissa. Vaillinaiset tiedot voivat johtua epäluulosta, mutta toisaalta myös joidenkin kysymysten hankaluudesta: moni oppilas tuskaili ääneen sitä, ettei tiennyt vanhempiensa ammattia.

Luokan lukujärjestyksen mukaisen aineen opettaja oli kanssani luokassa koko ainekirjoituksen ajan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, jolloin opettaja arvioi minun läsnäoloni riittäväksi. Olin itse ehdottanut opettajan läsnäoloa myös siksi, että jos olisin jäänyt ainoana aikuisena luokkaan, minut olisi saatettu helpommin rinnastaa opettajaan, luokan kurinpidosta ja järjestyksestä vastaavaan aikuiseen auktoriteettiin. Muutamassa luokassa tosin pyysin itse oppilaita olemaan hiljempaa ja antamaan toisille työrauhan, jos opettaja ei ollut paikalla tai tehnyt sitä. Yleensä pystyin siirtämään vastuuta opettajalle ja esimerkiksi ohjaamaan lukuisat “saaks lähtee

jo?“ -kysymykset hänelle. Pyysin vielä erikseen opettajia ilmoittamaan, koska tunnilta saa lähteä ja varaamaan tehtäviä tai lukemista niille, jotka saivat ainekirjoituksensa nopeasti tehdyksi. Opettajan läsnäolosta tunnilla oli mainittu myös vanhemmille lähetetyssä tiedotuskirjeessä, mikä uskoakseni vakuutti vanhemmat ehkä aiheen puolesta arkaluontoisen tutkimushankkeen vastuullisuudesta. On mahdollista, että opettajan läsnäolo muistutti joitakin oppilaita virallisesta koulukontekstista.

Oppilaat suhtautuivat tehtävänantooni pääosin myönteisesti. Monet kuuntelivat instruktiot hiljaa ja alkoivat heti töihin. Kehotin oppilaita kysymään tarvittaessa lisäohjeita ja tavallisesti kysymykset olivat tarkennuksia aineen formaatista: “Pitääks laittaa marginaalit?”, “Saaks kirjoittaa tekstaten?”, “Kuinka pitkä pitää olla?”, “Saaks täs käyttää omii sanoja?”, “Ai saaks tähän tehdä kuvitteellisen tarinan?”. Ainekirjoituksen instruktiosta ja otsikkovaihtoehdoista kuului arvostelevia kommentteja: “Kähmintää?!” (poika), “Ei tätä jaksa lukee” (poika), “En mä keksi näist mitää” (tyttö), “Nää on niin tyhmii aiheita” (poika). Vain yksi oppilas esitti tutkimukseeni liittyvän kysymyksen: “Mihin sä pyrit tällä?” (poika). Kun kerroin haluavani tohtoriksi, hän lupasi auttaa minua siinä kirjoituksellaan.

Oppilailla oli aikaa kirjoittaa ainetta kahden oppitunnin ja jopa niiden välisen välitunnin ajan. Jo ennen ainekirjoituksen alkua jotkut oppilaat kyselivät: “Täytyyks olla koko aika?”. Nopeimmin kirjoittaneet tinkasivat ulospääsyä heti kuoren jätettyään: “Voiks lähtee? Mitä me tehään täällä? Tosi nihkeetä.” (poika). Nopeimmat kirjoittivat aineen kymmenessä minuutissa ja sulkivat sen heti kuoreen, pisimpään kirjoittaneet käyttivät koko kaksituntisen, myös kaksoistuntien välisen välitunnin.

Kirjoitustilanteet ja työrauha vaihtelivat tunnin ajankohdasta, luokasta ja opettajasta riippuen. Olin puhunut tuntien alussa työrauhasta ja viimeisillä vierailemillani luokilla pyysin opettajaa ehdottamaan oppilaille, että nämä vetäisivät pulpetit erilleen. Vaikka monilla ei välttämättä olisi ollut mitään sitä vastaan, että he näyt-

tävät vieressä istuville kirjoitustaan, pyrkimykseni oli taata kaikille jonkin verran yksityisyyttä. Jotkut yrittivät myös peittää kädellään kirjoitustaan. Kirjoitustapahtuma oli siis yhtäältä yksityinen, toisaalta julkinen, koska teksti oli tarkoitettu minun luettavakseni (vrt. Palmu 2003, 139) ja koska kirjoittaminen tapahtui luokassa yhdessä muiden kanssa. Kyseessä oli siis hyvin erilainen kirjoitustilanne verrattuna esimerkiksi sellaisiin teksteihin, jotka tuotetaan yksin kotona vastauksena julkisesti esitettyyn kirjoituspyyntöön (ks. Korhonen & Kuusi 2003; Saarikoski 2000). Aiheen sensitiivisyys on saattanut vaikuttaa kirjoittamishalukkuuteen, sillä jo se, että ylipäänsä kirjoittaa tai kirjoittaa pitkään on luokkatilassa muiden oppilaiden tarkkailun kohteena. Esimerkiksi kun yksi tytöistä laittoi paperit kuoreen, vieressä istuva poika sanoi kovaan ääneen, että tämä laittoi kuoreen tyhjän paperin. Yhdessä luokassa poikaoppilas luetti lähellä istuvalla poikaporukalla aineensa naurun säestyksellä. Äänekkäimpien oppilaiden protestointi aiheen mahdottomuudesta tai kuorien sulkeminen saattoivat tehdä ainettaan vielä kirjoittavien oppilaiden olon kiusalliseksi.

Haastatteltavien rekrytointi

Ainekirjoitusten kirjoittamisen jälkeen oli vuorossa haastattelujen sopiminen ja tekeminen. Suunnittelin tekeväni puolistrukturoituja teemahaastattelua mahdollisimman monen aineen kirjoittaneen nuoren kanssa. Metodi oli sekä kvalitatiivisen tutkimusgenren että aikaisempien tutkimustöitteni kautta luonteva valinta. Sain kuvan nuorten ajatuksista ainekirjoitusten kautta ja tarkensin haastattelurunkoani kirjoituksissa käsitellyillä teemoilla. Nuorilla puolestaan oli jo ennen haastatteluja kuva sekä minusta että tutkimusintresseistäni, mistä saattoi olla haastatteluihin rekrytoinnin kannalta sekä haittaa että hyötyä.

Haastateltavien rekrytoiminen osoittautui odotettua vaikeammaksi ja siitä muodostui pitkä ja monimutkainen prosessi. Olin maininnut vapaaehtoisista haastatteluista jo ainekirjoitustuntien

alussa, mutta varsinaisesti esittelin haastattelumahdollisuuden siinä vaiheessa, kun viimeinenkin oppilas oli palauttanut kuoren. Kerroin, että olisin kiinnostunut kuulemaan oppilaiden erilaisia mielipiteitä nuorten arjesta, sosiaalisista suhteista ja aineessa käsitellyistä asioista. Sanoin, että haastatteluun voi tulla joko yksin tai yhden tai kahden kaverin kanssa, haastattelu kestäisi yhdestä kahteen tuntiin ja se tapahtuisi kouluajan ulkopuolella. Olin etukäteen varannut joitain haastattelupaikkoja, joita ehdotin oppilaille, mutta sanoin myös, että oppilaat voivat itsekin ehdottaa jotakin rauhallista paikkaa. Jaoin kaikille haastattelupyynnön ja yhteystietoni vielä kirjallisena ja pyysin oppilaita varaamaan suoraan ajan silloin, kun olin koulussa tai ottamaan yhteyttä myöhemmin. Saman viikon aikana sovin neljä tyttöjen haastattelua. Tytöt tulivat ilmoittautumaan minulle heti ainekirjoitustunnin jälkeen luokassa tai myöhemmin koulun käytävässä, jossa vietin aikaa ainekirjoitusviikolla. Sovituista haastatteluista toteutui vain kolme sairastumisten ja muiden tytöille tulleiden esteiden takia. Yritys hankkia haastateltavia näin ei toiminut osaksi siksi, että haastatteluun ilmoittautuminen olisi vaatinut melkoista kiinnostusta ja oma-aloitteisuutta.

Sovin yhteysopettajani kanssa uuden haastattelupyynnön esittämisestä maaliskuun alussa. Vierailin kaikilla yhdeksänsillä luokilla yhtenä päivänä ja tällä kertaa jaoin kaikille paperin, jossa pyysin haastattelusta kiinnostuneita oppilaita antamaan minulle yhteystietonsa. Tällä tavoin sain sovittua yhteensä 10 haastattelua. Kouluvierailupäivänä sain konkreettisen osoituksen siitä, että tutkimusaiheeni voidaan ymmärtää helposti väärin, mikä epäilemättä vaikutti kiinnostukseen osallistua haastatteluihin. Olin korostanut tutkimusta esitellessäni olevani kiinnostunut laajemmin sosiaalisista suhteista kuin pelkästään häirinnästä, mutta tutkimuksestani saattoi joidenkin mieleen muodostua hyvin epämääräinen kuva. Seuraavassa ote tutkimuspäiväkirjastani:

> Istun opettajanhuoneessa ja sisään tuleva ope ihmettelee: “Mikä seksitutkimus täällä on menossa?”. Vastaan,

että mä voin varmaan vastata, kun olen sitä tekemässä. Selitän tutkimuksesta ja paikalla olleet opettajat naureskelevat, että kaikkea ne oppilaat keksii. (Tutkimuspäiväkirja 2.3.2000.)

Jos koulussa kiersi huhu seksitutkimuksesta, haastatteluun osallistuminen saatettiin tulkita leimaavaksi ja muutenkin epäilyttäväksi. Vaikka pyysin kaikissa haastatteluissa nuoria ehdottamaan ystävilleen haastatteluun tulemista, lumipallomenetelmä ei toiminut. Esimerkiksi Liisa lupasi ensin kysyä luokkatovereitaan haastatteluun, mutta keskustelussa kävi ilmi, että hän ei halunnut kertoa heille olleensa itse haastateltavana.

LIISA: En mä oo sanonut kellekää, et mä tuun tänne! Nii en mä sit varmaa puhukaan täst kellekää. Ehkä mä voin sanoo tietsä, vaik niinku et mä näin sut. Ja sitte mä voin sillee, että sä kysyit multa, et tiedänks mä ketää, ketkä ois kiinnostuneet. Sit mä voisin kysyy meijän luokkalaisilt ainaki. Koska sit jos mä sanoisin, että mä olin siellä, sit kaikki vaa: (esittää) "Olit vai, ooh, mitä siellä kysyttiin, mitä sä sanoit siihen..."

Haastattelun jälkeen kirjoittamissani muistiinpanoissa ihmettelin Liisan varovaisuutta suhteessa siihen, että hän oli tullut ilmoittautumaan haastatteluun julkisesti, koulun käytävällä ja jäänyt vielä hetkeksi juttelemaan samaan pöytään kanssani.

Suorat pyynnöt osallistua haastatteluun eivät myöskään tuntuneet luontevilta. Ensinnäkin vietin koulussa aikaa ainoastaan sillä viikolla, kun keräsin ainekirjoituksia tai kun menin haastattelemaan oppilaita tai koulun henkilökuntaa. Muina aikoina minulla ei ollut luontevaa paikkaa koulun käytävillä tai pihalla (vrt. Palmu 2003, 36; Tolonen 2001, 58-64). En myöskään kysellyt aktiivisesti haastateltavia siksi, että olin ainekirjoitustunneilla kertonut haastattelujen vapaaehtoisuudesta ja pyytänyt nimenomaan kiinnostuneita

ilmoittautumaan minulle. Yhdellä välitunnilla menin poikajoukon puheille kysymään, josko heitä kiinnostaisi haastattelu, mutta poikien jähmettyneet ilmeet ja hiljaiset kieltäytymiset osoittivat sen, että haastateltavien julkinen rekrytoiminen ei tuota tulosta. Vain yksi koulun poikaoppilaista ilmoittautui haastatteluun oma-aloitteisesti. Monet tytöt kysyivät haastattelun lopuksi, olenko haastatellut myös poikia. Kieltävän vastaukseni kuultuaan he pohtivat sitä, kuinka hankalaa poikia on saada puhumaan henkilökohtaisista asioista varsinkaan kouluajan ulkopuolella.

> ULLA: Se on ehkä siinä kun ne joutuu jäämää koulun jälkeen tänne, ni ne ei ehkä jaksa.
> ANNIKA: Mä en sit tiedä, niille voi olla ehkä vaikeempi puhuu sillee täst asiast ainaki.
> ULLA: Nii. Et ne ei varmaa kavereitten kaa juttelee hirveesti keskenään just tälläsistä
> asioista.

Luonnollisesti haastatteluun osallistuneet nuoret ovat melko valikoitunut joukko. Kun kysyin, miksi oppilaat olivat tulleet haastatteluun, useimmat perustelivat osallistumistaan uteliaisuudella, auttamisenhalulla tai sillä, että olisi välillä jotain erilaista tekemistä (vrt. Korhonen & Kuusi 2003, 32). Jälkeenpäin ajatellen, olisi ehkä pitänyt neuvotella koulun kanssa mahdollisuudesta tehdä haastatteluja kouluajalla, jos olisin sen takia saanut muutamia haastateltavia lisää. Toisaalta yhdeksäs kouluvuosi on jatko-opintoihin orientoitumisen takia oppilaille kiireistä ja stressaavaa aikaa, mikä yhtäältä saattoi vähentää kiinnostusta osallistua tutkimukseen (ks. Duncan 1999, 9).

Yritin myös muita rekrytointikeinoja, jotka eivät tuottaneet tulosta. Jotkut opettajat lupasivat pyynnöstäni rohkaista oppilaita tai jopa kysyä joidenkin tiettyjen poikien kiinnostusta osallistua haastatteluun kouluaikana, muutamaa poikaa kysyin haastatteluun

sähköpostitse[83] ja uudistin haastattelupyyntöni vielä toukokuussa keskusradion kautta pitämässäni aamunavauksessa, jossa muun muassa kiitin oppilaita ja omalta osaltani "suljin" aiheen käsittelyn koulussa. Aiheen sulkemiseen liittyen tarjouduin myös järjestämään tutkimukseni aihepiiriä käsittelevän keskustelutilaisuuden yhdeksäsluokkalaisille, mutta rehtori ei palannut ehdotukseeni kevään aikana.

Vaikka olin tyytyväinen päätökseeni haastatella nimenomaan yhdeksäsluokkalaisia, haittapuolena oli se, että minulla oli huonot mahdollisuudet tavoittaa heitä enää koulun loppumisen jälkeen. Tämä tosiseikka aiheutti erityistä päänvaivaa siinä vaiheessa, kun lukukausi loppui ja olin onnistunut rekrytoimaan vain yhden pojan haastatteluun. Kyseinen poika teki haastatteluun ilmoittautumisen julkisesti, joten jouduin miettimään, voisinko ollenkaan käyttää mielenkiintoista ja pitkää haastattelua yksinään, koska ainakin pojan luokkatoverit tunnistaisivat tämän helposti. Ratkaisin asian niin, että otin kesäkuussa tekstiviestitse yhteyttä haastattelemiini tyttöihin[84] ja pyysin heidän apuaan poikahaastateltavien löytämiseksi. Koska kesäloma oli jo alkanut ja koin pyytäväni heiltä jotain ylimääräistä, lupasin kiitokseksi sekä tytölle että haastateltavalle elokuvalipun (ks. Skeggs 1994, 81; ks. myös Palmu 2003, 33). Monet tytöistä lupasivat auttaa, mutta lopulta sain sovittua vain kaksi haastattelua. Kummatkin pojat olivat vuoden muita haastateltavia vanhempia ja vain toinen heistä oli käynyt tutkimuskoulua, mutta en pidä näitä eroja esteenä sille, ettenkö voisi käyttää haastatteluja aineistonani.

---

83 Tutkimuskoulun kotisivuilla oli yhdeksäsluokkalaisten henkilökohtaisia kotisivuja sähköpostiosoitteineen. Useimmat pojat vastasivat ystävällisesti lähettämääni haastattelupyyntöön, mutta kieltäytyivät vedoten kiireisiin.

84 Sain tyttöjen puhelinnumerot niistä yhteystietolapuista, joilla tytöt olivat aikoinaan ilmoittautuneet haastatteluun.

Haastattelutilanteet

Nuoret saivat päättää, kenen kanssa he tulevat haastatteluihin, sekä haastattelupaikan ja -ajan (vrt. Gordon & Lahelma 2002, 247). Kaikki 14 haastattelua tehtiin haastateltavien kouluajan ulkopuolella. Tein neljä haastattelua koulussa (tyhjässä luokkahuoneessa), kolme nuorisotalolla, kolme seurakunnan nuorisotiloissa, kolme työhuoneessani ja yhden haastattelun kirjaston aulassa. Käytin kaikkien keskustelujen tallentamiseen nauhuria. Haastattelujen pituudet vaihtelivat 40 minuutista puoleentoista tuntiin.

Aloitin haastattelut kommentoimalla ainekirjoitusten kirjoa ja hyödyllisyyttä tutkimukselleni. Esittelin tutkimukseni vielä kerran, kerroin, mihin käytän haastatteluja ja painotin haastattelujen luottamuksellisuutta ja nimettömyyttä. Kerroin, että olen kiinnostunut nimenomaan mielipiteistä, joihin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Esittelin haastattelun kyselyrungon teemat (liite 4) ja kysyin, mistä on paras aloittaa. Kaikki halusivat aloittaa "alusta" eli esittäytymisen jälkeen puhuimme ensin vapaa-ajasta sitten sosiaalisista suhteista, häirinnästä, koulusta, pukeutumisesta ja tasa-arvosta. Lopuksi pyysin palautetta haastattelusta ja neuvoja tutkimustani varten.

Useimmiten haastattelut sujuivat häiriöttä ja rauhallisesti. Joissakin tilanteissa muut nuoret kurkkivat haastatteluhuoneeseen (seurakunnan nuorisotilassa), opettaja kävi hakemassa tavaroita kaapista (luokkahuoneessa), keskustelu jouduttiin keskeyttämään hetkeksi nuorelle tulleen puhelun takia tai jouduimme kiirehtimään haastateltavien tai muiden haastattelutilan käyttäjien aikataulujen takia. Haastattelut olivat keskenään hyvin erilaisia ilmapiirin ja keskustelun vilkkauden suhteen. Ainekirjoitustunneille osallistuneiden 19 nuoren kanssa käymieni keskustelujen lähtökohtana oli se, että ainekirjoitustuntien ansiosta tunnistimme toisemme etäisesti ja asetuimme tutkijan, satunnaisen kouluvierailijan ja tutkimukseen osallistuvan yhdeksäsluokkalaisen positioihin (vrt. Tolonen 2001, 56; Palmu 2003, 19). Joissakin haastatteluissa tunnelma säilyi asiallisena ja etäisenä, mutta toisissa ilmapiiri tuntui vapautuneelta ja luottavaiselta.

Heti haastattelujen jälkeen tekemieni muistiinpanojen perusteella olin innostunein niistä keskusteluista, joissa nuoret olivat puheliaita ja vaikuttivat viihtyvän haastattelutilanteessa. Seuraavat merkinnät kertovat lähinnä haastattelutilanteiden ilmapiirieroista ja omista tuntemuksistani, eivät niinkään siitä, missä haastatteluissa tuotettiin "parasta" aineistoa.

> Kaksi tyttöä olivat tosi puheliaita ja avoimia. Heitä ei tarvinnut kuin tuupata liikkeelle ja vuoropuhelu eteni hurjaa vauhtia. Tauoilla ei tiennyt, mihin suuntaan olisi lähtenyt tekemään jatkokysymyksiä. Toinen taisi vähän väsähtää ja toinen vain lisäsi tahtia. (parihaastattelu, seurakunnan nuorisotila)

> Pojan haastattelu meni mielestäni tosi hyvin. Hän oli avoin ja puhelias ja tuntui todella pitävän siitä, että häntä haastateltiin - aivan kuten oli sanonutkin. Lopuksi hän kätteli minua hyvin aikuismaisesti. Tässä kuten joissain muissakin haastatteluissa haastateltava haluaa viihdyttää minua ja ironisoi tilanteita ja tapahtumia. (yksilöhaastattelu, työhuone)

Jäykemmin edenneiden haastattelujen jälkeen yritin miettiä, mitä olisin voinut tehdä toisin. Keskustelu olisi voinut vilkastua, jos olisin varioinut kysymystyyliäni, mutta toisaalta haastateltavien väliseen dynamiikkaan vaikuttaminen tuntui vaikealta.

> Haastattelu meni kysymys-vastaus-tyyliin eivätkä tytöt pahemmin innostuneet kommentoimaan toistensa puheita. Kaikki olivat aika yksimielisiä. Jälkeenpäin tuli mieleen joitain jatkokysymyksiä, mutta olisi ehkä pitänyt jotenkin muuten houkutella heitä puhumaan. Ehkä alussa olisi voinut korostaa keskustelevuutta haastattelun sijasta. (kolme tyttöä, seurakunnan nuorisotila)

> Illan haastattelu meni aika jäykästi. Haastateltava punasteli ja oli vähän hämmentyneen oloinen. Haastattelu oli aika asiallinen - ehkä kaverin läsnäolo olisi auttanut rentoutumaan (yksilöhaastattelu, nuorisotalo)
>
> Taisivat vähän ujostella toisiaan tai eivät ehkä halunneet kertoa kaikkea toisen kuullen, koska molemmat jotenkin suuntautuivat poispäin toisistaan (parihaastattelu, koulu)

Vaikka haastateltavat saattoivat joskus epäröidä häirintäaiheisia keskusteluja, he olivat usein muiden asioiden suhteen avoimia ja luottavaisia. Nuoret kertoivat asioista, joista osa oli hävettäviä tai laittomia ja joita he eivät välttämättä kerro opettajille tai edes vanhemmilleen. He puhuivat alkoholinkäytöstään, seurusteluvaikeuksistaan, tekemästään ilkivallasta tai siitä kuinka he käyttävät tuttaviensa henkilöllisyystodistusta, käyvät kapakoissa, työskentelevät ilman verokorttia tai käyttäytyvät koulussa aggressiivisesti ja halveksuvasti muita kohtaan - “et kylhän joku vois muakin sanoo melkeen koulukiusaajaks [naurua]”.

Lisäaineistona haastatteluja ja havainnointia

Haastattelin keväällä 2000 neljä koulun henkilökuntaan kuuluvaa: rehtorin, terveydenhoitajan, koulukuraattorin sekä aineenopettajan, joka toimi myös luokanvalvojana, oppilaskunnan opettajaedustajana ja muunlaisena yhdyshenkilönä oppilaiden ja opettajien välillä. Haastatteluissa kysyin miten voisi luonnehtia tyttöjen ja poikien välisiä suhteita koulussa ja tulevatko ne jotenkin esiin omassa työssä sekä onko törmännyt oppilaisiin kohdistuvaan sukupuoliseen häirintään koulussa. Lisäksi kysyin yleistä arviota sukupuolisen häirinnän yleisyydestä ja ongelmallisuudesta nuorten keskuudessa sekä omaa mielipidettä ilmiöstä. Haastattelun lopuksi pyysin neuvoja ja kommentteja tutkimukseeni. En kysellyt yksittäisistä oppilaista ja pyrin jälleen painottamaan, että vaikka kysymykseni käsittelevät

tätä nimenomaista koulua, se ei ole varsinaisesti tutkimukseni kohde. Haastattelut antavat neljä erilaista näkökulmaa koulun arkeen paljolti sitä kautta, että kaikilla oli erilainen toimenkuva ja vastuualueet - myös oppilaiden konfliktien ja ongelmien suhteen - ja he kohtasivat oppilaita eri lailla, joko säännöllisesti oppitunneilla tai tarpeen mukaan erikseen sovituissa tapaamisissa.

Lisäksi havainnoin yhden perjantai-illan Energy Sunshine -klubilla Nosturissa, Helsingin Elmun monitoimitalossa, jossa järjestetään nuorille disko- tai klubi-iltoja. Joissakin ainekirjoituksissa ja haastatteluissa puhuttiin diskoista ja erityisesti Nosturista sekä Nuorisoasiainkeskuksen kulttuuriareena Gloriasta, joten halusin käydä katsomassa, millaisista paikoista on kysymys. Myös nuorisotaloilla järjestetään diskoja, mutta ne eivät vaikuttaneet yhtä suosituilta. Kerroin joillekin haastattelemilleni tytöille suunnitelmistani käydä Nosturissa tai Gloriassa ja he suosittelivat nimenomaan Nosturia. Tytöt antoivat myös neuvoja siinä, miten pitää pukeutua - nuorekkaat bailuvaatteet, ei tuulipukua tai korkokenkätyyliä - sekä miettivät, mihin aikuiskategoriaan sijoittuisin nuorten diskossa.

> INKA: Kylhän siel huomaa heti siis, ei millään pahalla, jos säkin meet sinne, et sä oot joku tutkija tai joku koska oikeesti, et sä muuten sinne menis, koska siel on just viistoista vee kaikki.
> MARI: Kyl siellä on sit jotain tietsä nuorisotyö.. jotain semmost niinku kattoo et onks siel mitää humalaisii nuorii. Kyl sinne voi mennä, miksei?
> TIIA: Siin joutuu maksaa sisälle. Tai emmä tiedä, jos sä teet tutkimustyötä…
> INKA: Tai pyytää semmosen jonku järjestysmies-jutun. [naurua]
> MARI: Jotkut käy riehuun siin.. [Naurua.]
> INKA: [esittää] Mä teen vaa tutkimusta..
> TIIA: Mut mun mielest sun kantsii mennä Nosturin mieluummiin, koska Gloria, se on tosi pieni mesta.

MARI: Siel on vähä laadukkaampii
TIIA: Nii ja siel käy enemmän niitä ulkomaalaisia, et sä näät sen perseiden puristelun.

En nähnyt Tiian kuvailemia konflikteja, mutta en myöskään aktiivisesti etsinyt niitä esimerkiksi kiertelemällä tanssilattialla. Olimme ystäväni Pauliina Jalosen kanssa ikämme puolesta selkeästi väärässä paikassa[85] ja tyydyimme katselemaan illan humua sivusta. Havainnointi kirkasti käsitystäni siitä, mitä nuoret tarkoittavat, kun he puhuvat klubi-illoista, bailaamisesta ja bailuvaatteista.

Vierailin syksyn 2000 Skotlannissa, Glasgow'ssa missä tein ryhmähaastattelun, johon osallistui viisi 15- vuotiasta tyttöä. Haastattelussa kävimme läpi samanlaisia teemoja kuin suomalaisissa haastatteluissa. Glasgow'laisten tyttöjen ajatukset ovat toiminut kirjallisuuden ja ainekirjoitusten ohella peilauspintana suomalaisille haastatteluille. Heidän kommenteissaan on paljon tuttua ja samaa kuin suomalaisten tyttöjen puheessa, mutta eronteoissa ja merkityksenannoissa on myös kulttuurisia erityispiirteitä. Haastattelun lähiluku ja suomalaisesta aineistosta poikkeavat painotukset ovat tuoneet uusia näkökulmia ja tarkennuksia analyysiin.[86]

Kirjoitusten ja puheiden muokkaaminen

Kaikki tutkimuksessa esiintyvien nuorten ja paikkojen nimet ovat peitenimiä. Kun siteeraan haastattelemiani poikia, käytän anonymiteetin takaamiseksi kolmea peitenimeä satunnaisesti niin, että kukin poika esiintyy vuorollaan eri peitenimen takana. Ne nuorten äänet,

85 Mennessämme Nosturiin sisään olin yllättynyt siitä, että järjestysmies teki ruumiintarkastuksen myös minulle ja ystävälleni - emme mielestäni näyttäneet siltä, että olisimme yrittäneet salakuljettaa pulloa sisälle - mutta mies oli itsekin yhtä yllättynyt meistä ja mutisi: "Ei nyt ihan ikäloppuja, mutta melkeen".

86 Haastattelun litteroi Suomessa Charles Hazard.

jotka tutkimuksestani kuuluvat, ovat minun valikoimiani, kehystämiäni ja muokkaamiani. Ainekirjoitusten kieliasu on pitkälti siinä muodossa kuin mitä se oli saadessani paperit, mutta olen korjannut joitakin kielioppivirheitä ja lisännyt ymmärtämistä helpottavia välimerkkejä. Olen välimerkittänyt haastattelujen puhekieltä ja sujuvoittanut sitä jättämällä pois täytesanoja (niinku, sillee) ja karsimalla dialogista lähinnä minun käyttämiäni äännähdyksiä ja välisanoja (mm, joo). Nuorten puheessa on siis enemmän epäröintiä ja sanojen hakemista kuin mitä lainauksista voisi ymmärtää ja tämä keskustelullinen ulottuvuus jää pääosin analyysini ulkopuolelle. Ainekirjoituslainaukset voivat olla mistä tahansa kirjoituksen kohdasta, enkä siis ole merkinnyt sitä, onko lainausta ennen tai sen jälkeen tekstiä. Sekä ainekirjoituksissa että haastatteluissa olen pyrkinyt tiivistämään tekstiä ja jättänyt lauseita tai keskustelunpätkiä pois. Nämä kohdat olen merkinnyt hakasuluissa olevilla pisteillä seuraavasti [...]. Hakasulkujen sisään olen merkinnyt myös puheen sävyjä kuvaavia luonnehdintoja kuten naurahduksia. Haastateltavien painottamat sanat olen alleviivannut.

Tutkimukseeni osallistuneet ovat olleet avoimia ja tarkkanäköisiä, mutta he ovat myös sanoneet asioita, joita en halua toistaa tai uusintaa. En halua sensuroida rasismia, seksismiä tai homofobiaa ja esittää, että sitä ei ole, mutta olen toisaalta haluton toistamaan kaikkea sitä. Nuoret nimeävät teksteissään ja puheissaan joitakin vähemmistöetnisiä ryhmiä kuten somalit ja venäläiset. Vaikka voi pitää ongelmallisena sitä, että näitä ryhmiä tai paremminkin heidän representaatioitaan liitetään melko yksinkertaistavalla tavalla kielteiseen ilmiöön, olen sisällyttänyt myös tällaista leimaavaa puhetta haastattelulainauksiin siksi, että pyrin purkamaan ja analysoimaan sitä. Kaikkein halventavimmat ilmaukset olen jättänyt pois tai korvannut jollain toisella sanalla, esimerkiksi neekeri-sanan sanalla tummaihoinen, joka myös on nuorten käyttämä ilmaus.

Liite 2

TAUSTATIETOLOMAKE

Hyvä Koulunkulman yläasteen yhdeksäsluokkalainen, täytä tämä taustatietolomake ennen ainekirjoituksen aloittamista, mutta älä kirjoita nimeäsi lomakkeeseen tai konsepteihin. Kun aine on valmis, laita se tämän lomakkeen kanssa kirjekuoreen.

Oletko ☐ tyttö ☐ poika

Ikä _____ vuotta

Missä kaupunginosassa asut?

Luettele, ketkä henkilöt/perheenjäsenet asuvat kanssasi samassa asunnossa

Äitisi
☐ on työssä
☐ on tällä hetkellä työtön
☐ ei käy töissä (eläkkeellä, kotiäiti tms.)
☐ en tiedä

Äidin ammatti

Isäsi ☐ on työssä
☐ on tällä hetkellä työtön
☐ ei käy töissä (eläkkeellä, koti-isä tms.)
☐ en tiedä

Isän ammatti

Kerro muutamalla lauseella, mitä **tavallisimmin** teet vapaa-aikanasi, missä ja kenen kanssa. Kuluuko vapaa-aikasi esimerkiksi järjestötoiminnan, löhöilyn, irkkailun, musiikin kuuntelun, urheilun vai käsitöiden parissa? Vietätkö enimmän osan ajastasi esimerkiksi nuorisotalolla, kaupungilla, vai kotona? Oletko yleensä perheen, ystävien, poika- tai tyttökaverin kanssa vai yksin?

KIITOS!

Ainekirjoitustunneille osallistuneiden oppilaiden (N113) taustatiedot

Asuinalue	Yhteensä	tytöt	pojat
Koulunkulma/ naapurialue	76	41	35
ympäröivät alueet	18	8	10
ei vastausta/Helsinki	19	7	12

Perhemuoto	Yhteensä	tytöt	pojat
kaksi huoltajaa	76	42	34
yksi huoltaja	31	13	18
ei vastausta	6	1	5

Luokkatausta	Yhteensä	tytöt	pojat
työväenluokkainen	42	24	18
keskiluokkainen	61	31	30
ei tietoa	10	1	9

Tiedot nuorten kotitaustasta ovat melko summittaisia, mutta olen tehnyt viitteellisen jaon työväenluokkaisiin ja keskiluokkaisiin nuoriin. Arvioni nuorten luokkataustasta perustuu vanhempien ammatista annettujen tietojen ohella niihin kuvauksiin, joita he ovat antaneet vapaa-ajastaan. Ensinnäkin vanhempien asemalla työmarkkinoilla on merkitystä nuorten materiaalisille, kulttuurisille ja sosiaalisille resursseille. Toiseksi, tulkitsen säännölliset harrastukset kuten urheilun, järjestötoiminnan tai taideharrastukset keskiluokkaisiksi ja kavereiden kanssa oleilun tai ulkona liikkumisen ei-keskiluokkaisiksi vapaa-ajanviettotavoiksi. Säännöllisten harrastusten voi ajatella tuottavan nuorille kulttuurista ja sosiaalista pääomaa ja avaavan heille koulutuksen ohella “ylimääräisiä” mahdollisuuksia solmia ihmissuhteita ja suunnitella tulevaisuuttaan.

Vapaa-aika	Yhteensä	tytöt	pojat
harrastus	47	23	24
ystävät ja/tai rentoutuminen	60	33	27
ei tietoa	6	-	6

Olen tehnyt jaottelun harrastuksiin ja muuhun rentoutumiseen/sosiaalisuuteen suuntautuneisiin nuoriin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat nimesivät jonkun järjestötoimintaan, urheiluun tai taiteelliseen ilmaisuun liittyvän harrastuksen tai säännölliseen harrastukseen viittaavat "treenit" tai "harkat". Toiseen ryhmään kuuluvat eivät maininneet mitään harrastusta - jotkut jopa tähdensivät erikseen, etteivät (enää) harrasta mitään. Nämä nuoret kertoivat rentoutuvansa joko yksin kotonaan tai jonkun ystävän luona musiikkia kuunnellen, tv:tä tai videota katsellen tai löhöillen. Kaverien kanssa käytiin myös erilaisissa julkisissa tiloissa: kahvilla, syömässä, elokuvissa, kaupoissa, ostoskeskuksissa tai vain ulkona. Nuorten vapaa-ajankäyttötutkimuksen mukaan koti on edelleen tärkein ystävien tapaamispaikka, vaikka kahvilakulttuuri on vahvistunut myös nuorten keskuudessa (Keskinen 2001, 100-102). Tytöt kertovat myös käyvänsä nuoria varten perustetuissa oleskelutiloissa kuten nuorten diskoissa tai seurakunnan nuorisotiloissa. Pojat puolestaan mainitsevat myös erilaisilla asemilla oleskelun eli "hengailun".

Tämäkin jaottelu on löyhä, sillä nuoret eivät jakaudu tiukasti harrastajiin ja hengailijoihin. Useimmat yhden tai useampia harrastuksia vastauksessaan mainitsevat kertovat myös ei-ohjatusta vapaa-ajanvietostaan ystävien kanssa. Ystävien ja kavereiden mainitseminen vastauksissa on niin yleistä, että merkinnän puuttuminen pistää silmään. Tytöistä kaksi ja pojista viisi on muotoillut vastauksensa niin, että ystävien tapaaminen ei ole keskeinen osa heidän vapaa-aikaansa: "Yleensä olen yksin kotona ja pelaan tietokonetta, katselen TV:tä." (AP33). Jotkut kodin piirissä tapahtuvista rentoutumiskeinoista, kuten tietokoneeseen liittyvä toiminta voi hyvinkin olla säännöllistä ja sinällään harrastuksen luonteista, mutta tässä

tapauksessa luokittelen harrastukset vain kodin ulkopuolella tapahtuviksi ohjatuiksi harrastuksiksi (vrt. Keskinen 2001, 46-48). Tietokoneharrastuksiin, jotka mainitsivat kolme tyttöä ja 15 poikaa, kuuluvat kotisivujen tekeminen, netissä surffaileminen tai juttelu siellä, tietokoneella pelaaminen sekä ohjelmointi. Elektroniikalla kuten musiikkilaitteilla, tietokoneilla, tv:llä ja videoilla on kaiken kaikkiaan keskeinen osa nuorten kotona rentoutumisessa - esimerkiksi lukeminen, käsityöt, maalaaminen/piirtäminen, tai soittaminen mainitaan erikseen vain yhdeksässä vastauksessa. (Ks. myös. Keskinen 2001.)

Liite 3

HAASTATTELUT JA HAASTATELTAVIEN PEITENIMET

HT01	Sirpa	1 h 10 min
	Hanna	
HT02	Kaisa	50 min
HT03	Suvi	1 h
	Noora	
	Riikka	
HT04	Mari	1 h 5 min
	Inka	
	Tiia	
HT05	Minna	1 h 20 min
	Veera	
HT06	Tanja	1 h 30 min
	Heli	
HT07	Maija	45 min
HT08	Liisa	1 h 20 min
HT09	Ulla	1 h
	Annika	
HT10	Terhi	40 min
HT11	Jenni	1 h 20 min
	Eija	

HP	Pasi[87]	50 min
HP	Olli	1 h 20 min
HP	Tero	40 min

Koehaastattelu	Ella
	Johanna

87 Poikien pseudonyymit vaihtelevat jokaisessa lainauksessa tunnistamisen ehkäisemiseksi

Liite 4

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Johdanto:
Tutkimuksen esittely.
Luottamuksellisuus, nimettömyys.

Haastateltavan/haastateltavien esittely
Miksi päätitte tulla haastatteluun?
Teemojen esittely - mistä haluaa aloittaa?

1. Vapaa-aika
Mitä te yleensä teette vapaa-aikana, missä liikutte ja missä ette?

2. Sosiaaliset suhteet - kaverit ja seurustelu
Kertokaa teidän kaveripiiristänne.
Keiden kanssa haluaisitte olla kavereita?
Miten voi osoittaa toiselle kiinnostusta?
Luuletteko, että tytöt ja pojat toivoo suhteelta eri asioita?
Keiden tai minkälaisten ihmisten seuraa haluatte välttää?
Onko jotain yleisiä tapoja, miten teidän ikäiset kiusaa toisiaan? (haukkuminen, huhujen levittäminen)

3. Sukupuolinen ahdistelu ja häirintä:
Aineissa kysyin, mikä on ahdistelua ja mikä ei. Mihin te vedätte rajan tai voiko tehdä sellaista erottelua, mikä häiritsee ja mikä ei? Onko esim. kähmijän ulkonäöllä tai iällä merkitystä?
Eroaako se jotenkin kiusaamisesta?

Onko teillä omia kokemuksia ahdistelusta tai häirinnästä? Kertoisitteko jonkun esimerkin tai tapauksen?

-Mitä tapahtui, miten ahdisteltiin (huutelu, huorittelu, kähmintä, päällekarkaus, itsensä paljastelu, ehdottelu, törkeät tekstiviestit tai ehdotukset chattaillessä, kirjeet)?
-Missä tapahtui (koulussa, kadulla, kotibileissä, diskossa, laivassa, nuorisotalolla)?
-Milloin?
-Kuka ahdisteli (tuttu, tuntematon, aikuinen, nuori, yksi vai monta)?
-Mitäköhän se/ne, jotka teki näin ajatteli, mitä se/ne halusi? Oliko ahdistelu mielestäsi tarkoituksellista vai vahinko?
-Miltä tuntui, mitä ajattelit?
-Puuttuiko joku tilanteeseen?
-Miten selvisit siitä? Miksi teit niin kuin teit?
-Mietitkö myöhemmin, mitä olisi pitänyt tehdä?
-Kerroitko jollekin? Miten he reagoivat? Jos et kertonut, mikset?
-Mitä nyt ajattelet siitä? Tuntuuko, että tapahtumalla oli joitain vaikutuksia (kouluviihtyvyys, pukeutuminen, liikkuminen)?

Onko ollut jotain erityisen pelottavia/uhkaavia tapauksia?
Onko ollut tapauksia, jotka ovat olleet tavallaan vähäpätöisiä, mutta hämmentäviä, joista jäi paha olo tai joita jäi miettimään? Rajatapauksia?
Joissain aineissa sanottiin, että ahdistelu voi olla itseaiheutettua? Mitä se voisi tarkottaa?

Keitä ahdistellaan?
Jutteleeko tytöt/pojat keskenään näistä jutuista?
Ajatteletteko te paljon näitä häirintäjuttuja tai varaudutteko te niihin jotenkin?
Voiko ahdistelua välttää jotenkin?
Miten te toimitte, jos joku on liian tunkeileva?
Minkälaisia neuvoja te antaisitte muille, jotka kohtaavat samanlaista häirintää?
Luuletteko, että tilanne häirinnän osalta muuttuu iän myötä johonkin suuntaan?

Voivatko tytöt kiusata tai häiritä poikia tai miehiä samalla tavalla? Miten?
Tuleeko mieleen sellaista tilannetta, että te olisitte tehneet jotain sellaista, mitä voisi kutsua ahdisteluksi?

Onko koulussa puhuttu sukupuolisesta ahdistelusta, häirinnästä tai seksismistä? Pitäisikö?

4. Koulu + muut paikat, joissa viettää paljon aikaa
Minkälainen ilmapiiri koulussa mielestänne on? Viihdyttekö siellä?
Minkälaiset on tyttöjen ja poikien väliset suhteet koulussa?
Onko paljon kiusaamista tai huutelua? Miten siihen suhtaudutaan?

5. Pukeutuminen, ulkonäkö
Minkä tyylisistä vaatteista te tykkäätte?
Mitä ulkonäkö -pukeutuminen, meikkaaminen - teidän mielestänne kertoo ihmisistä?
Onko sellaisia tilanteita, joissa haluatte että teidät huomataan tai joissa haluatte piiloutua?
Voiko esim. koulussa pukeutua kuten haluaa vai onko jotain rajoituksia (paljastavat vaatteet, hame)?

Oletteko saaneet ulkonäöstänne sellaisia kommentteja, josta jäi hyvä mieli?

6. Tasa-arvo
Tuntuuko teistä, että tytöt ja pojat ovat tasa-arvoisia?
Onko molemmille samat säännöt? Samat odotukset?
Onko Suomi teidän mielestänne tasa-arvoinen maa?

Palaute
Jätinkö jotain kysymättä?
Minkälaisia neuvoja teillä olisi minulle tutkimukseen liittyen?
Miltä haastattelu tuntui?
Voisitteko kysyä minulle muita haastateltavia?

Liite 5

Ainekirjoitusten koodaaminen

Ainekirjoitustiivistelmien teossa käytetyt tyyliluonnehdinnat

mielipide, minäpuhe, tarinallisuus, ironisuus, asiallisuus, kommentointi, arvelu, esimerkit, yleistykset, yksittäinen, paikannettu, yleinen, sukupuolispesifisyys, sukupuolineutraalisuus, ei-tietoa, ei-kokemuksia.

Ainekirjoitusten koodaamisessa käytetyt teemat

1. rajanveto (mikä erottaa miellyttävän epämiellyttävästä, kiinnostuksen osoittaminen, kiusaaminen)

2. päihteet (alkoholin, huumeiden vaikutus kanssakäymisessä)

3. etnisyys (kansalaisuus, kansalaisuuksiin liitettävät ominaisuudet)

4. ikä (iän merkitys, nuoruus, aika, ennen-nyt-tulevaisuudessa)

5. paikka (koulu, disko, festarit)

6. sukupuoli (sukupuoliin liitettävät määritelmät, erottelut, arvottamiset)

7. syyt (mitä syitä häirinnälle)

8. ratkaisut (mitä ratkaisuja ongelmalle, kasvatus, rangaistukset selviytyminen/välttely)

9. ulkoinen olemus (pukeutuminen, lihavuus, laihuus, ruumiin kehittyminen)

Liite 6

Haastattelujen koodaaminen

Haastattelujen koodaamisessa käytetyt koodit

1. etnisyys	viittaukset häiritsijän etniseen taustaan tapahtuman tulkinnan ohjaajana
2. ikä	viittaukset häiritsijän ikään tilanteen tulkinnan ohjaajana
3. koulu	koulusta kertominen, koulu tapahtumapaikkana häirinnälle tai kiusaamiselle, tyttöjen ja poikien väliset suhteet koulussa, koulun tarjoamat tukimuodot ja valistus
4. paikka	häirinnän liittäminen joihinkin paikkoihin, eri paikat kuten disko tai festarit häirinnän tapahtumapaikkoina
5. puhe	puhuuko, kertooko muille häirintätilanteista, ja jos niin keille (ystäväpiiri, koti, koulu)
6. päihteet	alkoholi-, huumemaininnat
7. rajanveto	a) eksplisiittinen eronteko tai vastaus kysymykseen, mikä on ahdistelua/häirintää ja mikä ei; esimerkki häirintätilanteesta, vaikka sitä ei olisikaan nimetty

	eksplisiittisesti häirinnäksi/ahdisteluksi - teema/otsikko kuitenkin liittyy häirintään b) esimerkki tilanteesta, jossa tyttö/poika tehnyt jotakin päästäkseen tilanteesta, asettanut rajan sille, mitä hänelle saa tehdä ja mitä ei
8. ratkaisut	mitä ratkaisuja esitetään häirintäongelmalle yleensä, yksittäisistä tilanteista selviämiselle/väistelylle
9. suhde poikiin	ystävyys, seurustelu poikien kanssa, käsitys sukupuolten tasa-arvosta
10. suhde tyttöihin	ystävyys, seurustelu tyttöjen kanssa, käsitys sukupuolten tasa-arvosta
11. suhteet muihin	puhetta siitä, ketkä ovat ystäviä ja keistä haluaa pysyä kaukana ja itsemäärittelyä näiden erontekojen ja yhtäläisyyksien kautta.
12. sukupuoli	sukupuoliin liitettävät määritelmät, erottelut, arvottaminen.
13. syyt	mitä syitä häirinnälle
14. tilat	liikkuminen kaupunkitiloissa, tilojen arvottaminen ja arviointi esim. turvallisuuden mukaan
15. tyyli	oman tyylin (pukeutuminen, kuuluminen, näkyminen) kuvailua
16. ulkoinen olemus	viittaukset kohteen ulkoiseen olemukseen suhteessa häirintään
17. ulkonäkö	häiritsijän ulkonäkö tilanteen tulkitsemisen ohjaajana
18. vapaa-aika	vapaa-ajan kuvaukset

Lähdekirjallisuus

AALTONEN, Sanna (2001a) Tutkimuksen sensitiivisyys. Koulutehtävän aiheena sukupuolinen häirintä. *Nuorisotutkimus* 19(2): 36-50.

AALTONEN, Sanna (2001b) Ruumiin rajat ja sukupuolinen häirintä. Teoksessa Anne Puuronen & Raili Välimaa (toim.) *Nuori ruumis*. Helsinki: Gaudeamus ja Nuorisotutkimusverkosto. 107-120.

AALTONEN, Sanna (2003) Kerrottua, kiistettyää ja vaiettua: nuorten tulkintoja koulun konflikteista ja sukupuolesta. Teoksessa Vappu Sunnari & Jenny Kangasvuo & Mervi Heikkinen & Niina Kuorikoski (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa* Oulu: Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto. 120-132.

AALTONEN, Sanna & Päivi HONKATUKIA, toim. (2002a) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto.

AALTONEN, Sanna & Päivi HONKATUKIA (2002b) Kovat kimmat otsikoissa ja otsikoiden takana. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto. 207-223.

AAPOLA, Sinikka (1999) *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto.

AAPOLA, Sinikka & Marnina GONICK & Anita HARRIS (2005) *Young Femininity. Girlhood, Power and Social Change*. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.

AAPOLA, Sinikka & Ilka KANGAS (1994) *Väistelyä ja vastarintaa. Tarinoita naisten selviytymisestä*. Helsinki: Gaudeamus.

AAPOLA, Sinikka & Ilka KANGAS (1996) School Smart? Observations from Finland on How Young Women Cope with Sexism in Educational Institutions. *Women's Studies International Forum* 19(4): 409-417.

ALASUUTARI, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

ALLEN, Louisa (2003) Power Talk: Young People Negotiating (Hetero)sex. *Women's Studies International Forum* 26(3): 235-244.

ANTTILA, Anna (1997) Rienaa ja rakkautta. Varhaisnuorten kaksijakoiset tunteet. Teoksessa Anna-Leena Siikala & Jyrki Pöysä (toim.) *Amor, genus & familia. Kirjoituksia suullisen perinteen ja kansankulttuurin alalta*. Eripainos Elektroloristi -lehden numerosta 1/1997.

ANTTILA, Anna, toim. (2004) *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista*. Helsinki: STAKES.

ANTTONEN, Veikko & Anna-Maria VILJANEN (2000) Mary Douglas ja ajattelun yhteisöllisyys. Teoksessa Mary Douglas (2000/1996) *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino. 7-26.

BECK, Ulrich & Elisabeth BECK-GERNSHEIM (2002) *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. Lontoo: Sage.

BESSANT, Judith (1994) Making young female offenders visible. *Youth Studies Australia* 13(2): 45-50.

BLACKMAN, Shane J. (1998) The School: 'Poxy Cupid!'. An ethnographic and feminist account of a resistant female youth culture: the New Wave Girls. Teoksessa Tracey Skelton & Gill

Valentine (toim.) *Cool Places. Geographies of youth cultures.* Lontoo: Routledge. 207-228.
BLUMER, Herbert (1954) What is Wrong with Social Theory? *American Sociological Review* 19(1): 3-10.
BORDO, Susan (1993) *Unbearable weight. Feminism, Western Culture, and the Body.* Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
BUTLER, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity.* New York: Routledge.
BUTLER, Judith (1999) *Esipuhe Gender Trouble -kirjan vuoden 1999 painokseen.* New York: Routledge.
CAIRNS, Kathleen V. (1997) 'Femininity' and women's silence in response to sexual harassment and coercion. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives.* Guilford and King's Lynn: Open University Press. 91-111.
COFFEY, Amanda (2005) "Toisen" kohtaaminen ja vieraan monimerkityksellisyys. Teoksessa Reetta Mietola & Elina Lahelma & Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoja ja yhdessä tekemistä.* Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. 213-223.
COFFEY, Amanda & Paul ATKINSON (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies.* Lontoo: Sage.
DAY, Kristen (1999) Embassies and sanctuaries: women's experiences of race and fear in public space. *Environment and Planning D: Society and Space* 17: 307-328.
DE BEAUVOIR, Simone (1999/1949) *Toinen sukupuoli.* Lyhentäen suomentanut Annikki Suni ranskankielisestä alkuteoksesta Le deuxième sex I et II. Edition Gallimart. Jyväskylä: Tammi.
DOUGLAS, Mary (1966/2000) *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi.* Suomentanut Virpi Blom ja Kaarina Hazard englanninkielisestä alkuteoksesta Purity and Danger. An analy-

sis of the concepts of pollution and taboo. Routledge. Tampere: Vastapaino.
DUNCAN, Neil (1999) *Sexual Bullying. Gender conflict and pupil culture in secondary schools*. Lontoo: Routledge.
DWORKIN, Andrea (1981) *Pornography. Men Possessing Women*. Lontoo: The Women's Press Limited.
EDER, Donna with EVANS, Catherine Colleen & Stephen PARKER (1995) *School Talk. Gender and Adolescent Culture*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
EPSTEIN, Debbie (1997) Keeping them in their place: hetero/sexist harassment, gender and the enforcement of heterosexuality. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Guilford and King's Lynn: Open University Press. 154-171.
EPSTEIN, Debbie & Richard JOHNSON (1998) *Schooling sexualities*. Buckingham: Open University Press.
FINE, Michelle (1988) Sexuality, Schooling, and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire. *Harward Educational Review* 58(1): 29-53.
FRANCIS, Becky (1997) Discussing Discrimination: Children's Construction of Sexism between Pupils in Primary School. *British Journal of Sociology of Education* 18(4): 519-532.
FRANKENBERG, Ruth (1993) *White women, race matters. The social construction of whiteness*. Lontoo: Routledge.
FROSH, Stephen & Ann PHOENIX & Rob PATTMAN (2002) *Young Masculinities. Understanding Boys in Contemporary Society*. Hampshire & New York: Palgrave.
FROST, Liz (2001) *Young Women and the Body. A Feminist Sociology*. Hampshire & New York: Palgrave.
GARDNER, Carol B. (1995) *Passing By. Gender and Public Harassment*. Berkeley: University of California Press.
Gender Equity Taskforce for the Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs. 1997. "Gender Equity: A Framework for Australian Schools." Carlton:

Australian Capital Territory on behalf of MCEETYA. www.mceetya.edu.au/public/genderequity.htm. 14.4. 2004

GIDDENS, Anthony (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration* Cambridge: Polity Press.

GIDDENS, Anthony (1992) *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.

GOFFMAN, Erving (1974/1986) *Frame Analysis. An Essay on the Organisation of Experience*. Boston: Northeastern University Press.

GOFFMAN, Erving (1977) The Arrangement Between the Sexes. *Theory and Society* (4): 301-331.

GORDON, Tuula (1992) Kiltit tytöt ja pahat pojat - yksinkertaistamisesta analyysiin. *Nuorisotutkimus* 10(1): 3-7.

GORDON, Tuula (1994) *Single women. On the margins?* Lontoo: Macmillan.

GORDON, Tuula (1999) Materiaalinen kulttuuri ja tunteet koulussa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino. 99-116.

GORDON, Tuula (2000) Tears and laughter in the margins. *NORA* 8(3): 149-159.

GORDON, Tuula (2001) Johdanto. Teoksessa Minna Nikunen & Tuula Gordon & Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) *Nainen/naiseus/naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press. 8-18.

GORDON, Tuula (2005a) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus. 114-130.

GORDON, Tuula (2005b) Kulttuurit, erot ja kohtaamiset. Teoksessa Reetta Mietola & Elina Lahelma & Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoja ja yhdessä tekemistä*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. 163-175.

GORDON, Tuula & Janet HOLLAND & Elina LAHELMA (2000a) *Making spaces: citizenship and difference in schools*. Houndsmill, New York: Macmillan.

GORDON, Tuula & Janet HOLLAND & Elina LAHELMA (2000b) Friends or foes? Interpreting relations between girls in schools. Teoksessa Geoffrey Walford & Caroline Hudson (toim.) *Genders and sexualities in educational ethnography*. New York: Elsevier Science. 7-25.

GORDON, Tuula & Katri KOMULAINEN & Kirsti LEMPIÄINEN, toim. (2002) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

GORDON, Tuula & Elina LAHELMA (1994) *Being, Having and Doing Gender in Schools*. Gender, Modernity, Postmodernity - New Perspectives on Development/Construction of Gender, Arbeitsnotat 2. Universitetet i Oslo, Senter for Kvinneforskning.

GORDON, Tuula & Elina LAHELMA (2003) From ethnography to life history: tracing transitions of school students *International Journal of Social Research Methodology* 6(3): 245-254.

GORDON, Tuula &Elina LAHELMA &Tarja TOLONEN (1995) "Koulu on kuin..." Metaforat fyysisen koulun analysoinnin välineinä. *Nuorisotutkimus* 13(3): 3-12.

GORDON, Tuula & Elina LAHELMA & Tarja TOLONEN & Janet HOLLAND (2002) Katseelta piilossa. Hiljaisuus ja liikkumattomuus kouluetnografin havainnoissa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto. 305-325.

GUBA, Egon G. & Yvonna S. LINCOLN (1998) Competing Paradigms in Qualitative Research. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. Thousands Oaks: Sage. 195-220.

HAAVIO-MANNILA, Elina & Osmo KONTULA (1993) Seksuaalinen lähentely, ahdistelu ja maksettu seksi. Teoksessa

Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.) *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksista*. Helsinki: WSOY. 312-342.

HACKING, Ian (1997/1991) Lasten hyväksikäytön muodostaminen ja muovaaminen (Käännös artikkelista "The Making and Molding of Child Abuse". Critical Inquiry 17(2): 253-288). Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. Helsinki: Gaudeamus. 197-251.

HALL, Stuart (1992) New ethnicities. Teoksessa James Donald & Ali Rattansi (toim.) *'Race', culture and difference*. Lontoo: Sage. 252-259.

HALL, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

HAND, Jeanne Z. & Laura SANCHEZ (2000) Badgering or Bantering? Gender Differences in Experience of, and Reactions to, Sexual Harassment among U.S. High School Students. *Gender and Society* 14(6): 718-746.

HAUG, Frigga (1984) Morals Also Have Two Genders. *New Left Review* (143): 51-67.

HAUG, Frigga and Others (1987) *Female Sexualization. A Collective Work of Memory* Lontoo: Verso.

HAUTANIEMI, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus* Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

HEIKKILÄ, Heikki & Marjut HELMINEN, toim. (2002) Journalismikritiikin vuosikirja 2002. Tiedotustutkimus 25(1).

HEISKANEN, Markku & Kauko AROMAA (1996) *Victimisation in Finland 1996. Survey findings from the Finnish part of the International Vicimisation Survey.* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja, 28. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Helsinki alueittain. Helsingin kaupungin tietokeskus. www.hel.fi/tietokeskus. 6.10. 1999

HENDERSON, Sheila & Rebecca TAYLOR & Rachel THOMSON (2002) In Touch: Young People, Communication and

Technologies. *Information, Communication Society* 5(4): 494-512.

HERBERT, Carrie (1989) *Talking of Silence. The Sexual Harassment of School Girls*. Lontoo: The Falmer Press.

HERBERT, Carrie (1997) Off with the velvet gloves. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham: Open University Press. 21-31.

HOIKKALA, Tommi, toim. (1996a) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

HOIKKALA, Tommi (1996b) Kova kimma + uusi jätkä. Lukiolaisten parisuhdeodotukset. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus. 232-259.

HOLLAND, Janet & Caroline RAMAZANOGLU & Sue SHARPE & Rachel THOMPSON (1998) *The Male in the Head. Young People, Heterosexuality and Power*. Lontoo: Tufnell Press.

HONKATUKIA, Päivi (1998) *Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

HONKATUKIA, Päivi (2000) "Lähentelijöitä riittää..." Tyttöjen kokemuksia sukupuolisesta ahdistelusta Teoksessa Päivi Honkatukia & Johanna Niemi-Kiesiläinen & Sari Näre (toim.) *Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 13-76.

HONKATUKIA, Päivi (2002) Ällöttävää! Nuorten tulkintoja kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä ja ahdistelusta. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) *Nuoret rikosten tekijöinä ja uhreina*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 64-83.

HUSSO, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

HYVÄRINEN, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkko (toim.)

Liikkuvat erot. Sukupuoli elämänkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino. 311-336.

JAATINEN, Jaana (2000) *Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina*. Raportteja 251, Helsinki: STAKES.

JACKSON, Stevi (1999) *Heterosexuality in question*. Lontoo: Sage.

JACKSON, Stevi (2001) Why a Materialist Feminism is (still) Possible - and Necessary. *Women Studies International Forum* 24(3): 283-293.

JEFFNER, Stina (1997) *"Liksom våldtäkt, typ" Om betydelsen av kön ock heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

JOKINEN, Arja & Kirsi JUHILA (1999) Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino. 54-97.

JOKINEN, Eeva (1991) Sukupuolitettu nuoruus. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Törmäävät tulkinnat. Kirja nuorista ja nuoruudesta*. Helsinki: Gaudeamus. 161-167.

JOKINEN, Eeva & Soile VEIJOLA (1990) *Oman elämänsä turistit*. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, Valtion painatuskeskus.

JULKUNEN, Raija (1997) Naisruumiin oikeudet. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino. 43-63.

JULKUNEN, Raija (2001) Naistutkimuksen identiteetti. *Naistutkimus*(1): 44-49.

JämO: s Skolprojekt. "Våga bryta mönstret!". www.jamombund.se/skolproj.htm. 12.2.1999

JÄRVINEN, Margaretha (2003) Negotiating Strangehood: Interviews with Homeless Immigrants in Copenhagen. *Acta Sociologica* 46(3): 215-230.

KARVONEN, Sakari (1999) Julkaisemattomat Kouluterveyskyselyn tiedot.

KARVONEN, Sakari & Ossi RAHKONEN (2002) Kuka vastustaa koulutusta? Kouluvastaisuuden alueelliset erot Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 67(4): 324-332.

KEHILY, Mary J. & Anoop NAYAK (1997) 'Lads and laughter': Humour and the Production of Heterosexual Hierarchies. *Gender & Education* 9(1): 69-87.

KELLY, Liz (1987) The Continuum of Sexual Violence. Teoksessa Jalna Hanmer & Mary Maynard (toim.) *Women, Violence and Social Control*. Lontoo: MacMillan Press. 46-60.

KENWAY, Jane & WILLIS, Sue with Jill BLACKMORE & Léonie RENNIE (1998) *Answering Back. Girls, boys and feminism in school*. Lontoo: Routledge.

KESKINEN, Vesa (2001) *Kiirettä pitää. Kaverit, koti, koulu ja nuorten vapaa-aika Helsingissä 2000*. Helsinki: Helsingin kaupunki, Tietokeskus.

KITZINGER, Celia & Alison THOMAS (1995) Sexual Harassment: A Discursive Approach. Teoksessa Sue Wilkinson & Celia Kitzinger (toim.) *Feminism and Discourse. Psychological Perspectives*. Lontoo: Sage. 32-48.

KITZINGER, Jenny (1995) "I'm Sexually Attractive but I'm Powerful": Young Women Negotiating Sexual Reputation. *Women's Studies International Forum* 18(2): 187-196.

KOIVUNEN, Anu & Marianne LILJESTRÖM (1996) Kritiikki, visiot, muutos - feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. Kymmenen askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino. 9-34.

KOMULAINEN, Katri (1998) *Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämänkertomuksissa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

KORHONEN, Päivi & Meri KUUSI (2003) *Sukupuolinen häirintä peruskoulussa: muistoja ja merkityksiä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

KORTTEINEN, Matti & Martti TUOMINEN & Mari VAATTOVAARA (2001) Helsingin sosiaalimaanteteellinen rakenne ja pahoinpitelyrikollisuus. Yhteiskuntapolitiikka 66(4): 318-328.

KOSKELA, Hille (1997a) 'Bold Walk and Breakings': women's spatial confidence versus fear of violence. *Gender, Place and Culture* 4(3): 301-319.

KOSKELA, Hille (1997b) Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Tuukka Haarni & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 73-86.

KOSKELA, Hille & Sirpa TANI & Martti TUOMINEN (2000) *"Sen näkönen tyttö" Tutkimus katuprostituution vaikutuksista helsinkiläisten naisten arkielämään*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

KOSONEN, Ulla (1997) Nähdyksi tulemisen kaipuu ja häpeä. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino. 21-31.

KÄYHKÖ, Mari (2006) *Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistytöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press.

KOSONEN, Ulla (1998) *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. Jyväskylä: SoPhi.

LAHELMA, Elina (1996) Vallan haastamista? Opettajien kokemuksia sukupuolisesta häirinnästä. *Kasvatus* 27(4): 478-488.

LAHELMA, Elina (1999) Hyvätapainen yksilö. Kasvatustavoitteet koulun arjessa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino. 79-96.

LAHELMA, Elina (2002a) Gendered Conflicts in Secondary School: fun or enactment of power? *Gender and Education* 14(3): 295-306.

LAHELMA, Elina (2002b) School is for Meeting Friends: secondary school as lived and remembered. *British Journal of Sociology of Education* 23(3): 367-381.

LAHELMA, Elina &Tarja PALMU &Tuula GORDON (2000) Intersecting Power Relations in Teacher's Experiences of Being Sexualized or Harassed by Students. *Sexualities* 3(4): 463-481.

LAHELMA, Elina (2004) Tolerance and Understanding? Students and Teachers Reflect on Differences at School. *Educational Research and Evaluation* 10(1): 3-19.

LAHELMA, Elina & Tuula GORDON (2003) Home as a Physical, Social and Mental Space: Young People's Reflections on Leaving Home. *Journal of Youth Studies* 6(4): 377-390.

LARKIN, June (1994) Walking through Walls; the sexual harassment of high school girls. *Gender and Education* 6(3): 263-280.

LARKIN, June (1997) Sexual terrorism on the street: the moulding of young women into subordination. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham: Open University Press. 115-130.

LEE, Raymond M. (1993) *Doing Research on Sensitive Topics*. Lontoo: Sage.

LEES, Sue (1993) *Sugar and Spice. Sexuality and Adolescent Girls*. Lontoo: Penguin books.

LEES, Sue (1997) *Ruling Passions. Sexual Violence, Reputation and the Law*. Buckingham: Open University Press.

LEHTONEN, Jukka (1999) Homot väkivallan kohteina. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.) *Homo fennicus - miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. 93-108.

LEHTONEN, Jukka, toim. (2000) *Yhtä tavallisia kuin muut. Lukiolaisten käsityksiä seksuaalivähemmistöistä*. Helsinki: Seta.

LEHTONEN, Jukka (2003) *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa*. Helsinki: Yliopistopaino ja Nuorisotutkimusverkosto.

LESKO, Nancy (1988) The Curriculum of the Body: Lessons from a Catholic High School. Teoksessa Leslie G. Roman & Christian-

Smith, Linda K with Elisabeth Ellsworth (toim.) *Becoming Feminine. The Politics of Popular Culture*. Lontoo: Falmer Press. 123-142.

LIINAMO, Arja (2004) Nuorten seksuaalikasvatusohjelmien vaikuttavuus. Teoksessa Elise Kosunen & Maija Ritamo (toim.) *Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen*. Helsinki: STAKES. 125-136.

LINDHOLM, Marjo (2003) Teinitytöt lomaromanssien maailmassa. *Nuorisotutkimus* 21(4): 32-47.

LÄHTEENMAA, Jaana (1992) Tytöt jännitystä etsimässä. Sukkulointia ja irrottelua. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Helsinki: SKS. 155-170.

MANKKINEN, Teija (1995) *Akateemista nuorallatanssia. Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu Helsingin yliopistossa*. Helsinki: Helsingin yliopiston tasa-arvotoimikunta.

MARKKOLA, Pirjo (2002) Vahva nainen ja kansallinen historia. Teoksessa Tuula Gordon & Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino. 75-90.

MAYNARD, Mary (1994) Methods, Practice and Epistemology: The Debate about Feminism and Resesarch. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. Lontoo: Taylor & Francis. 10-26.

MCNAY, Lois (2000) *Gender and Agency. Reconfiguring the subject in feminist and social theory.* Cambridge: Polity Press.

MCNEILL, Sandra (1987) Flashing: Its Effect on Women. Teoksessa Jalna Hamner & Mary Maynard (toim.) *Women, violence and social control*. Lontoo: MacMillan. 93-109.

MIETOLA, Reetta &Elina LAHELMA & Sirpa LAPPALAINEN & Tarja PALMU (2005) Johdattelua kohtaamisiin kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen kentillä. Teoksessa Reetta Mietola & Elina Lahelma & Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoja ja*

yhdessä tekemistä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. 9-19.

MILLS, C. W. (1940) Situated Actions and Vocabularies of Motive. *American Sociological Review* 5(6): 904-913.

MOTT, Helen & Susan CONDOR (1997) Sexual harassment and the working lives of secretaries. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham: Open University Press. 49-90.

NYKYRI, Tuija (1996) *Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

NYKYRI, Tuija (1998) *Naisen viha*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

NÄRE, Sari (1992) Liisa Älä! Älä! -maassa. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Helsinki: SKS. 25-36.

NÄRE, Sari (2000) Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Päivi Honkatukia & Johanna Niemi-Kiesiläinen & Sari Näre (toim.) *Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 77-135.

NÄRE, Sari (2002) Intimisoituvan kulttuurin muistijälkiä tytöissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto. 251-268.

NÄRE, Sari (2005) *Styylaten ja pettäen. Luottamuksen ongelma ja postindividualismi nuorten sukupuolikulttuureissa* Helsinki: Yliopistopaino ja Nuorisotutkimusverkosto.

NÄRE, Sari & Jaana LÄHTEENMAA, toim. (1992) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Helsinki: SKS.

NÄRE, Sari & Lena NÄRE (2004) Lasten suojeleminen visuaalisesti häiritsevältä mainonnalta. Teoksessa Anna Anttila (toim.)

Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista Helsinki: STAKES. 40-46.

OINAS, Elina (2001) *Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perpectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge*. Turku: Åbo Akademi University Press.

PAIN, Rachel (2001) Gender, Race, Age and Fear in the City. *Urban Studies* 38(5-6): 899-913.

PALMU, Tarja (1999) Kosketuspintoja sukupuoleen: opettajat, ruumiillisuus ja seksuaalisuus. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino. 181-202.

PALMU, Tarja (2003) *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189, Helsinki: Helsingin yliopisto.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2004. http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf. 29.7.2005.

PUURONEN, Anne (2002) Dialogisuus ja tyttöys anoreksiatutkimusprosessissa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS ja Nuorisotutkimusverkosto. 287-304.

PÖTSÖNEN, Riikka & Raili VÄLIMAA (1995) *Seurustelua ja pelkkää asiaa*. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 1/1995, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

RAIJAS, Riitta (1999) Henkilökohtainen keskustelu 22.10.1999.

RAMAZANOGLU, Caroline with Janet HOLLAND (2002) *Feminist methodology: challenges and choices*. Lontoo: Sage.

RAMAZANOGLU, Caroline & Janet HOLLAND (1999) Tripping over Experience: some problems in feminist epistemology. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 20(3): 381-392.

RASTAS, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähden erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20(3): 3-17.

RAZACK, Sherene H. (2004) Imperilled Muslim Women, Dangerous Muslim men and Civilised Europeans: Legal and Social Responses to Forced Marriages. *Feminist Legal Studies* 12(2): 129-174.

REAY, Diane (2001) 'Spice Girls', 'Nice Girls', 'Girlies' and 'Tomboys': gender discourses, girls' cultures and feminities in the primary classroom. *Gender & Education* 13(2): 153-166.

RENOLD, Emma (2002) Presumed innocence. (Hetero)sexual, heterosexist and homophobic harrasment among primary school girls and boys. *Childhood* 9(4): 415-434.

RENOLD, Emma (2005) *Girls, Boys and Junior Sexualities. Exploring Children's Gender and Sexual Relations in the Primary School*. Lontoo & New York: RoutledgeFalmers.

RICH, Adrienne (1983 (uudelleen painettuna)) Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. Teoksessa Ann Snitow & Christine Stansell & Sharon Thompson (toim.) *Desire: the politics of sexuality.* Lontoo: Virago. 212-241.

RICHARDSON, Diane (1996) Heterosexuality and Social Theory. Teoksessa Diane Richardson (toim.) *Theorising Heterosexuality.* Buckingham: Open University Press. 1-20.

ROIPHE, Katie (1993) *The morning after. Sex, Fear and Feminism.* Lontoo: Hamish Hamilton.

RONKAINEN, Suvi (1998) *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa - tutkimuksen katveet valokeilassa*. Naistutkimusraportteja 2, Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

RONKAINEN, Suvi (1999) Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I Elämyksiä ja läheisyyttä.* Helsinki: SKS. 131-154.

RONKAINEN, Suvi (2001) Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn & Forskning* 10(2): 45-57.

RUDDICK, Susan (1996) Constructing Differences in Public Spaces: Race, Class, and Gender as Interlocking Systems. *Urban Geography* 17(2): 132-151.

RÄTHZEL, Nora Living Differences: Ethnicity and Fearless Girls in Public Spaces. *Social Identities* 6(2): 119-142.

SAARIKOSKI, Helena (2001) *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.

SALMIVALLI, Christina (1998) *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Helsinki: Gaudeamus.

SALOMÄKI, Hanna (2004) *Tosi rakkaus odottaa. Seksuaalieettinen nuortenliike Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino ja Nuorisotut kimusverkosto.

SCOTT, Marvin B. & Stanford M. LYMAN (1968) Accounts. *American Sociological Review* 33: 46-62.

SKEGGS, Beverley (2001) Feminist Ethnography. Teoksessa Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamont & John Lofland & Lyn Lofland (toim.) *Handbook of Ethnography*. Lontoo: Sage. 426-443.

SKEGGS, Beverley (2004) *Class, Self, Culture*. Lontoo: Routledge.

SKELTON, Tracey & Gill VALENTINE, toim. (1998) *Cool Places. Geographies of youth cultures*. Lontoo: Routledge.

SMITH, Susan (1984) Negotiating ethnicity in an uncertain environment. *Ethnic and Racial Studies* 7(3): 360-373.

SOILEVUO-GRØNNERØD, Jarna (2004) On the meanings and uses of laughter in research interviews. Relationships between interviewed men and a woman interviewer. *Young* 12(1): 31-49.

STAUNAES, Dorthe (2003) Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *NORA* 11(2): 101-110.

STICH, Jutta & Clemens DANNENBECK (2000) Peers and Sexual Learning Processes. DJI Bulletin. Special English Edition. http://www.dji.de/bulletin/e_bull_e/bull2000_e/DJIB_2000.pdf. 5.10.2006.

SUNNARI, Vappu &Mervi HEIKKINEN &Jenny KANGASVUO (2003) Johdanto. Teoksessa Vappu Sunnari & Jenny Kangasvuo & Mervi Heikkinen & Nina Kuorikoski (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa.* Oulu: Oulun yliopisto. 9-14.

SUNNARI, Vappu &Tuija HUUKI &Anu TALLAVAARA (2005) Tyttönä pohjoissuomalaisessa globalisoituvassa koulussa. Teoksessa Reetta Mietola & Elina Lahelma & Sirpa Lappalainen & Tarja Palmu (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: erontekoja ja yhdessä tekemistä.* Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura. 35-50.

SUONINEN, Eero (1999) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Tampere: Vastapaino. 17-36.

SUURPÄÄ, Leena (2002) *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

SYKES, Gresham M. & David MATZA (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* 22(6): 664-670.

TALLAVAARA, Anu (2003) Vähä ärsyttävvää!! Teoksessa Vappu Sunnari & Jenny Kangasvuo & Mervi Heikkinen & Nina Kuorikoski (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna - seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa.* Oulu: Oulun yliopisto. 20-34.

TAPONEN, Harri (1999) Puhelinkeskustelu 8.10.1999.

Tasa-arvoesitteitä 2005: 2. www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2005/08/hu1123484327355/passthru.pdf. 22.11.2005

Tasa-arvon tiennäyttäjä. Tavoitteita, tuloksia, tuokiokuvia 1972-1997 (1997) Tasa-arvojulkaisuja, 5. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

TAYLOR, Ian & Karen EVANS &Penny FRASER (1996) *A Tale of Two Cities. Global change, local feeling and everyday life in the North of England. A study in Manchester and Sheffield.* Lontoo: Routledge.

THOMAS, Alison M. (1997) Men behaving badly? A psychosocial exploration of the cultural context of sexual harassment. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham: Open University Press. 131-153.

THOMAS, Alison M. & Celia KITZINGER (1997) Sexual harassment: reviewing the field. Teoksessa Alison M. Thomas & Celia Kitzinger (toim.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham: Open University Press. 1-18.

THOMSON, Rachel (2004) Finding and keeping emotions in the research process. *Reflexive Methodologies: Interviewing Revisited II with a Special Emphasis on Emotions. 21.10.2004.*

THORNE, Barrie (1993) *Gender Play. Girls and Boys in School* New Brunswick, New Jersey: Rudgers University Press.

THORNE, Barrie (1995) SYMPOSIUM: On West and Fenstermaker's "Doing Difference". *Gender & Society* 9(4): 497-499.

TOLONEN, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset.* Helsinki: Gaudeamus.

TOLONEN, Tarja (2002) Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Tuula Gordon & Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli.* Tampere: Vastapaino. 246-266.

VARSA, Hannele (1993) *Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämässä. Näkymättömälle nimi.* Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisuja. Sarja A, Tutkimuksia 1/1993. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Viisaasti verkossa -turvaohje. Mannerheimin lastensuojeluliitto. http://www.mll.fi/kasvattajan_tietokulma/viisaasti_verkossa/ole_netsmart/, 8.10.2004.

VIRTANEN, Leea (1972) Tytöt, pojat ja tykkääminen. Helsinki: WSOY.

VON PLATO, Sandra (2003) Meitä nimitellään huoriksi. Fysiikantunti 1997. Teoksessa Linda Skugge & Belinda Olsson & Brita Zilg (toim.) *Pilluparvi*. Helsinki: Like. 136-144.

VÄLIMAA, Raili (2004) Terveystieto ja seksuaaliopetus - haaste oppilaan ja opettajan oppimiselle. Teoksessa Elise Kosunen & Maija Ritamo (toim.) *Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen*. Helsinki: STAKES. 137-146.

WEST, Candace & Don H. ZIMMERMAN (1987) Doing Gender. *Gender & Society* 1(2): 125-151.

WIEVIORKA, Michael (1994) Racism in Europe: Unity and Diversity. Teoksessa Ali Rattansi & Sallie Westwood (toim.) *Racism, Modernity and Identity. On the Western Front*. Cambridge: Polity Press. 173-188.

WILSON, Elisabeth (1991) *The Sphinx in the City. Urban life, the Control of Disorder and Women*. Lontoo: Virago Press.

WILTON, Tamsin (1999) Which one's the man? The heterosexualisation of lesbian sex. Teoksessa Diane Richardson (toim.) *Theorising heterosexuality. Telling it straight*. Buckingham: Open University Press. 125-142.

WISE, Sue & Liz STANLEY (1987) *Georgie Porgie: sexual harassment in everyday life*. Lontoo: Pandora.

WYN, Johanna & Rob WHITE (1997) *Rethinking youth*. Lontoo: Sage.

YESILOVA, Katja (2001) Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 39(3): 192-204.

YUVAL-DAVIS, Nira (1997) *Gender & Nation*. Lontoo: Sage.

ÅKERSTRÖM, Malin (2002) Slaps, Punches, Pinches - But not Violence: Boundary-Work in Nursing Homes for the Elderly. *Symbolic Interactionism* 25(4): 515-536.

Tiivistelmä

Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä

Tässä tutkimuksessa kysyn, mikä 15-16 -vuotiaiden tyttöjen ja poikien mielestä on sukupuolista häirintää ja mikä ei ole sitä. Sukupuolisella häirinnällä viittaan yksipuoliseen, ei-toivottuun huomioon, joka perustuu sukupuoleen ja joka saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi. Olen kiinnostunut siitä, miten nuoret tulkitsevat sukupuolittuneita konfliktitilanteita ja antavat merkityksiä sekä kokemuksilleen että häirinnälle ilmiönä. Työn painopiste ei ole karkeissa häirintätapauksissa vaan pikemminkin arkisissa kohtaamisissa sekä häirinnäksi ja ei-häirinnäksi luokiteltavien tilanteiden välisessä jännitteessä.

Hyödynnän työssäni sosiologian ohella naistutkimuksen, nuorisotutkimuksen, kasvatustieteen ja kaupunkitutkimuksen ajatuksia ja keskusteluja. Tarkastelen sukupuolista häirintää ja sen määrittelemistä rajantekona, jonka ymmärrän kahdella tavalla. Ensinnäkin tilanteiden ja kokemusten määritteleminen on rajantekoa niin, että joitakin kokemuksia rajataan häirintä-kategorian sisäpuolelle toisia taas sen ulkopuolelle. Toiseksi, sukupuolinen häirintä on vuorovaikutusta ja tilanteista toimintaa, joka on yhteydessä heteroseksuaalisuuden ja sukupuolikategorioiden tuottamiseen. Samalla kun nuoret tekevät eroa häiritsevän ja ei-häiritsevän huomion välille, he mää-

rittelevät, arvottavat ja rakentavat sukupuoleen, seksuaalisuuteen, etnisyyteen tai ikään liittyviä eroja ja valtasuhteita.

Pääasiallinen empiirinen aineisto koostuu ainekirjoituksista ja teemahaastatteluista. Yhden helsinkiläisen koulun yhdeksäsluokkalaiset kirjoittivat sukupuolisesta häirinnästä aineen (N 108, 54 tyttöä, 54 poikaa), jonka pohjana oli laatimani lyhyt johdantoteksti. Tarjosin aineen kirjoittaneille nuorille mahdollisuutta osallistua vapaaehtoiseen yksilö- tai ryhmähaastatteluun, ja tein 14 haastattelua, joihin osallistui yhteensä 23 nuorta (20 tyttöä, 3 poikaa). Valtaosa ainekirjoituksista ja haastatteluista käsittelee tyttöihin kohdistuvaa häirintää ja tyttöjen kykyjä ja mahdollisuuksia määritellä integriteettinsä rajoja.

Nuorten kirjoituksissa ja puheessa raja miellyttävän ja epämiellyttävän, sietämättömän ja siedettävän huomion välillä näyttäytyy periaatteellisella tasolla ehdottomana mutta käytännössä ambivalenttina, neuvoteltavana ja kontekstuaalisena. Rajantekoihin vaikuttavat paitsi teon luonne, myös se, kuka tekee, kenelle ja missä. Toisin sanoen tilanteiden tulkintoja perustellaan häirinnän kohteeseen, tapahtumapaikkaan tai tekijään liittyvillä seikoilla.

Häirinnän kohteena on julkilausutusti useimmiten tyttö ja tätä kautta kohdetta käsittelevät kommentit kytkeytyvät näkemyksiin tyttöydestä ja tyttöyden tyyleistä. Tyttöjä luonnehditaan herkiksi loukkaantumaan, mutta silti heidän odotetaan suhtautuvan maltillisesti ja ymmärtäväisesti heihin kohdistuvaan huomioon, ainakin niin kauan kuin se ei ole fyysistä. Toisaalta nuoret pitävät tyttöjä häirintätilanteiden tasaveroisina jopa aktiivisina osapuolina. Näissä puheenvuoroissa pohditaan sitä, miten tytöt toiminnallaan ja ulkoisella olemuksellaan torjuvat tai kutsuvat tietynlaista huomiota. Sekä tytöt että pojat ovat asettamassa häirinnän kohteille eli tytöille vastuuta ja vaatimuksia sen suhteen, miten he voisivat välttää häirintää, mutta poikien kommentit ovat kärkevämpiä ja ehdottomampia.
Tilallisella kontekstilla on merkitystä sekä häirinnän muodoille, sen ymmärtämiselle että siitä selviämiselle. Tiloihin ja paikkoihin sijoitettujen tapausten kautta nuoret kontrastoivat kokemuksiaan

tavalliseen ja ennustettavaan ei-häirintään sekä epätavalliseen ja odottamattomaan häirintään. Yökaupungissa tytöt kohtaavat rutiininomaisesti humalaisten häirintää ja pelkäävät tuntemattomien (seksuaalista) väkivaltaa. Päiväkaupungissa harvinaiset häirintäkokemukset hämmentävät. Kouluyhteisössä sukupuolista häirintää peilataan kiusaamiseen ja oman aseman rakentamiseen. Kotibileistä puhuttaessa korostuvat yksittäisiin tyttöihin kohdistuvat pakottavat häirintäteot, diskoissa rutiininomainen ja vähäpätöiseksi luokiteltu "puristelu" ja laivalla vanhempien miesten ehdottelut. Uimahalli erottautuu poikiin kohdistuvan häirinnän tilana. Internetissä ja matkapuhelimessa kokemusten epämiellyttävyys liittyy usein yksityisyyden ja julkisen välisen rajan yllättäviin ylittymisiin.

Tekijöiden, mahdollisten tai todellisten häiritsijöiden määrittelyissä arvioidaan lähinnä poikia. Vaikka tytöt itse pitävät mahdollisena sitä, että tytöt voisivat häiritä poikia, tällainen tilanne on tyttöjen mielestä kuitenkin epätodennäköinen ja poikien mielestä täysin mahdoton. Sen sijaan tyttöä häiritsevän pojan käytös luonnollistetaan vetoamalla maskuliinisuuteen, murrosikäisille pojille luonteenomaisena pidettyyn lapsellisuuteen ja voimakkaaseen seksuaaliviettiin. Toisaalta häirintää pyritään rodullistamaan ja patologisoimaan niin, että se sijoitetaan nuoren, normaalina pidetyn suomalaisen maskuliinisuuden ulkopuolelle.

Häirintäkokemuksista kertominen on tärkeä osa kokemusten käsittelyä ja ymmärrettäväksi tekemistä. Itseen kohdistuvasta häirinnästä kertominen määrittyy usein uskaltamisena ja kehtaamisena. Nuoret valitsevat keskustelukumppaneiksi ensin ystävät, mutta läheiset aikuiset ja ammattilaiset ovat vähintäänkin tärkeitä resurssihenkilöitä vakaviksi luokiteltavissa tilanteissa.

Sekä nuorten materiaaliset kokemukset että häirintätilanteiden osapuolten määrittelyt ovat sukupuolittuneina. Tyttöjen ja poikien arki eroaa siinä, että tytöt joutuvat poikia useammin kohtaamaan ja käsittelemään seksualisoivaa kommentointia ja ei-toivottuja lähestymisiä. Lisäksi on olemassa laaja kulttuurinen varanto hyväksyttävinä pidettyjä selontekoja, jotka voidaan ottaa käyttöön nimenomaan

miespuolisen häiritsijän puolustamisessa, häirinnän kohteena olevan tytön olemuksen tai toiminnan kriittisessä arvioimisessa ja vastuun jakamisessa tekijän ja kohteen välillä.

Avainsanat: nuoruus, sukupuoli, sukupuolinen häirintä, rajanteot, koulu, vapaa-aika

English summary

Girls, boys and sex-based harassment

In this research I ask what is interpreted as sex-based harassment by 15-16-year old girls and boys and what is not. By sex-based harassment I refer to one-sided, unwanted attention that is based on gender and that makes the target feel embarrassed, frightened, hurt or angry. I am interested in how young people interpret gendered conflict situations and give meaning both to their experiences and to harassment as a phenomenon. My focus is not on the most overt cases of harassment but rather on everyday encounters as well as on the tension between situations that are defined as either harassment or as non-harassment.

Besides sociology, I draw from ideas and discussions generated within gender studies, youth studies, sociology of education and urban studies in my work. I approach sex-based harassment as well as attempts to define it as borderwork, which I understand in two ways. First, defining situations or experiences is borderwork in the sense that some incidents are demarcated as belonging to the category of harassment whereas others are not. Second, sex-based harassment is an interactive and contextual activity that is interlinked with constructions of heterosexuality and gendered differences. While young people differentiate between harassing and non-harassing attention, at the same time they define, assign value to and

construct differences and power relations on the basis of gender, age and ethnicity, for example.

My main data consists of essays and thematic interviews. The essays, which concerned sex-based harassment, were written by the ninth graders of a secondary school in Helsinki (N 104, 54 girls, 54 boys) on the basis of a short introduction text. After this, I conducted 14 interviews with students who had written these essays (N 14; 20 girls, 3 boys). Some students chose to be interviewed alone, others chose to be interviewed with one or two friends. The majority of the essays and interviews deal with harassment targeted at girls, and their ability and possibilities to defend their bodily integrity.

In the essays and interviews, students construe the border between pleasant and unpleasant, tolerable and intolerable attention as clear in principle, but, they suggest that in practice this border is ambivalent, negotiable and contextual. The nature of different deeds, as well as who does what to whom and where influence this borderwork. In other words, the interpretations of incidents are justified by referring to features of the target, the scene or the perpetrator.

Targets of harassment are most often construed as being girls and therefore comments on targets are interlinked to ideas of girlhood. Girls are characterized as thin-skinned, but at the same time they are expected to be understanding and reasonable toward any sex-based attention they may get, particularly when it is not physical. On the other hand, girls are regarded as equal and even active participants incidents of harassment. Such statements include considerations of how girls either reject or invite particular kinds of attention by their actions and outward appearance. Both girls and boys place demands on girls as objects of harassment, positing that they should take responsibility for avoiding particular kinds of behaviour, but boys' opinions are more pointed and unconditional than the girls'.

Forms of harassment, ways of understanding it as well as overcoming it vary according to spatial context. By situating incidents in different spaces and places, young people contrast their experiences with ordinary and predictable non-harassment and unusual

and unexpected harassment. City by night is a scene where girls routinely encounter harassment by drunken men and where they are afraid of (sexual) violence of strangers, whereas in the daytime most types of harassment are considered odd and confusing. In school environment, sex-based harassment is discussed in relation to bullying and to strengthening one's position in hierarchical relations. House parties are often cited as scenes of coercive physical abuse; discos as sites where groping, which is seen as routine and insignificant, takes place; and ships cruising between Helsinki and Stockholm are mentioned as sites where girls are subjected to the inappropriate propositions of elder men. Swimming pools are mentioned as places where especially boys are harassed. The unpleasantness of experiences related to the internet or mobile phones is often defined through abrupt crossings of the line between private and public spheres of life.

Predominantly boys are suggested as being potential or actual perpetrators. Although girls maintain that they are able to harass boys, this kind of scenario still is considered improbable by the girls and impossible by the boys. Instead, the behaviour of boys harassing a girls is naturalized by appealing to young masculinity and the childishness but also strong sexual drive which is seen as characteristic of teenage boys. On the other hand, sex-based harassment is racialized and pathologized in ways that separate the phenomenon from young, Finnish, "normal" masculinity.

Telling about harassing experiences is an important part of dealing with and making these experiences understandable. However, telling is often discussed as something that requires courage. Young people prefer talking about their experiences to their peers and friends, but close adults like parents or teachers are regarded as an important resource in the instance of serious cases.

Both the material experiences of the young people and the definitions of the parties involved in harassing incidents are gendered. The everyday lives of girls and boys differ from each other in that girls encounter and deal with sexualized commenting and unwanted

approaches much more often and in a more intensive way than boys. Furthermore, there is a vast cultural repertoire of acceptable accounts that can be mobilised in order to excuse male harassers, to critically evaluate the appearance or action of the female targets and to divide the responsibility between the female target and the male perpetrator.

Key words: youth, gender, sex-based harassment, borderwork, school, free-time